Collegij Monacensis.

DEFENSOR PACIS:

SIVE

ADVERSVS VSVRPATAM ROM. PONTIFICIS IVRISDICTIONEM,

MARSILII PATAVINI PRO inuictiss. & constantiss. Rom. Imperatore LVDOVICO IV. BAVARICO, à *tribus* Rom. *Pontificibus* indigna perpesso,

APOLOGIA;

Qua politicæ & ecclesiasticæ potestatis limites doctissime explicantur: circa annum DOMINI M CCC XXIV. conscripta.

NVNC *vero ad omnium Principum, Magistratuum & ecclesiæ Catholicæ, ac nominatim Christianiss. Galliarum & Nauarræ Regis, &c.* HENRICI IV. (*à* tribus *etiam Rom.* Pontificibus *inique oppugnati*) *eiusque regni & ecclesiarum auctoritatem ac libertatem demonstrandam vtilissima.*

FRANCISCVS GOMARVS BRVGENSIS recensuit: Capitum argumentis & NOTIS ad marginem illustrauit.

FRANCOFVRTI
Excudebat IOANNES WECHELVS,
Vænit in officina Vignoniana.

CIↃ IↃ XCII.

ILLVSTRISSIMO

POTENTISSIMOQVE PRINCIPI AC DOMINO, D. FRIDERICO IV. COMITI PALATIno ad Rhenum, Bauariæ Duci, Sacri Romani Imperii Electori primario, Domino suo clementissimo, Gratiam & Pacem à DEO.

PRINCEPS Bauarici gloria sanguinis,
Sunt quos eloquii copia diuitis
Ad cælum meritis laudibus extulit;
Hunc iuris decorat culta scientia;
Illum Pæoniæ nobilitant manus;
Multos aut sophiæ aut historiæ decus
Immortale dedit scriptio nobilis:
Virtus Marsilium *docta vetat mori,*
Quâ pacem *coluit, quâ columen boni*
Ludvicũ *Bauaro stemmate* Cæsarem.

Qui ferre indocilis turpe iugum Papæ
Iniecit rabidæ frena ſuperbiæ.
O princeps animi cedere neſcii,
Cunctis digne coli! te tamen improbi,
Queis cordi potius Pontificum dapes
Quam verum, lacerãt dentibus inuidis.
Non fert Marſilius; *ſed patriæ patris*
Hoſtes aggrediens, & ſcelerum caput
Quod ſeptem Latii collibus inſidet,
Inuictis calami viribus obruit.
Ac fraudes retegit queis ſibi ſubdidit
Terrarum dominos: quaque libidine
Ciuili Imperium *Marte repleuerit.*
Hunc poſtliminio luce beauimus
Extinctum prope; ne facta celebria
Stirpis Bauaricæ *iniuria temporis,*
Aut linguæ rabies deprimat inuidæ:
Neu Franci *metuant irrita fulmina*
Diri Pontificis ſanguine turgidi,
Denſantis miſeræ funera Galliæ;
Sed fortes animi robore militent
Henrico *Duce (cui laus ſuper æthera)*

Regum

Regum Christicolûm sidere lucido,
Pressæ magnanimo vindice patriæ,
Quem causæ bonitas, armaq; protegunt.
Dignum luce virum Marsilium, tibi
Princeps Bauarici gloria sanguinis
Magni progenies inclyta Cæsaris,
Hoc æui, supero munere Iosia,
Lubens, atque ataui iure tuum, sacro.
Quem si celsa hilari fronte potentia
Gratum, grati animi μνημόσυνον, *capit;*
Hoc viuam reliquo tempore lætior.
Qua spe, qui superis præsidet arcibus
Et cuncta arbitrio temperat, apprecor
Firma pace *beet* (* *nominis omine,*
Felici) pietas *quam decoret comes,*
Et seruet columem, *quē Nicer & pater*
Rhenus, præsidium dulce suum, colunt.

* Friderichus enim pace abundantem significat.

Illustriss. C. T.

obsequentiss. cliens

Franciscus Gomarus
Brugensis.

ÆQVO LECTORI S.

SOLENNE multis, beneuole lector, vt nullius fere momenti ſcripta, ſpecioſis titulis commendent. De quibus vere illud vſurpaueris; *Fumus ex fulgore*. Verum ſi quam ex huius operis inſcriptione ſpem conceperis, lectum & intellectum abunde ſatisfaciet. Nec te ſtylus incultior moueat: non auctoris; ſed ſeculi vitium. Notum illis, quibus non ignoti Scholaſtici. Et ne tyrones hæreant, emendauimus pleraque, & Capitum argumentis ac Notis ad marginem illuſtrauimus. A quo nec deterruit dicacis huius æui inuidia, nec adduxit ambitio; ſed reipublicæ, cui nati ſumus, vtilitas. Vt enim præcipuo quodam amore digni ſunt, qui præclaris ingenii ſui monumentis, rem literariam promouere conantur; ſic nec illorum opera reſpuenda, qui veteres quaſi poſtliminio reuocatos, ab interitu vendicant. Quamuis enim ſeipſa veritas nitatur, nec alienis opus

opus habeat adminiculis: mirum tamen in omnium animis antiquitate pondus obtinet. Hinc ſpero, nec Marſilio decus, nec mihi bonorum beneuolentiam defore. Nam ſi ætatem ſpectes; ea vixit qua mera regnabat barbaries, & veritas infinitis ſophiſmatibus non tam preſſa, quam ſepulta. Adeo vt illa memoria, veri aliquid quaſi per transennam vidiſſe, pluris æſtimandum ſit; quam noſtra, vel acutiſſime perſpicere. Si materiam vero conſideres: quænam illuſtrior, aut ad eccleſiæ & reipublicæ ſalutem accommodatior? Nam cum *nulla ſalus bello*: noſter auctor PACIS DEFENSIONEM ſuſcepit. Atque in ea tractanda ſic verſatur, vt omnium admirationem & amorem ſuo quodam iure ſibi conciliet. Monet enim primum quanta pacis ſit præſtantia & neceſſitas: quam graue diſcordiæ malum: quam ſerio ab omnibus colenda concordia. Hinc ad illius deſcriptionem accedens, qua ratione ſarta tecta ſeruari queat, docet; perpetuo nimirum & interrupto magiſtratus ac populi in officio probe ſe continentium vinculo

ac consensu. Ac propterea vtriusque officium ex naturæ luce declarat ac distinguit. Eius enim violatio discordiæ parens. Cuius testem adducit seditiosam Papæ in Principes rebellionem & dominandi libidinem: quæ bellorum & malorum Iliada in orbem Christianum inuexit. Ideoque altera libri parte, vt paci consulat, Papæ nebulas, quas falso religionis prætextu imperitioribus offundit, accurate discutit, ac sacrarum literarum auctoritate & orthodoxo Patrum consensu Principum auctoritatem tuetur: & Romani Pontificis & episcoporum tyrannidem in lucem protrahit, ac refutat: & imminentem eius ruinam graphice & quasi prophetico spiritu delineat ac prędicit. Videat & iudicet Gallia. Deinde ecclesiasticæ potestatis limites doctissime definit ac confirmat. Quamobrem cum omnis bonorum auctorum laus in eo potissimum versetur, vt aut mentem aut mores excolat: egregie vero vtrumque pręstet Marsilius; dignus luce, indignus qui diutius supprimatur, hac potissimum tempestate, vere (inquam) tempestate: qua Marsiliani se-
culi

culi conditio non adumbrata, ſed expreſſa. Ceterum quod Meritorum, Purgatorii, Transſubſtantiationis meminit, fidem auctoris non eleuat; ſed cõfirmat, ac veritatis ſtudio, non odio religionis Romanę hanc prouinciam ſibi ſumpſiſſe teſtatur. Quod vero in priori libri parte Ariſtotelem laudet crebrius, ne mirare. Vt enim apud Philoſophos de Homero, & Pythagoræ auditores de præceptore decantatum illud, αὐτὸς ἔφα: ita póſtquam ab Alexandro Aphrodiſeo Seueri Imperat. liberorum pædagogo in ſcholas introductus Ariſtoteles, quaſi oracula ſingulæ eius ſententiæ celebratæ ſunt. Vt liquet ex Thomæ, Scoti & reliquorum diſputationibus. Hinc alicubi eum DIVVM vocat auctor noſter: more Laconũ; quib. in vſu erat, quē pręceteris admirabantur, hoc* nomine decorare. Quid mirum igitur, ſi in quæſtionibus politicis (quibus prima libri pars tanquam operis pręcentio inſumitur) philoſophorum fere principem, teſtem citet? Nam cum ad rem peruenit ſecũda libri parte: quam ſincere aduerſariorũ argumenta & cõtrouerſiam proponit! quam

* *Ariſtotel. Ethic. 7. cap 1.*

ſolide ſacrarum literarum auctoritate & Patrum teſtimoniis ſuam ſententiam munit & contrariam diluit! Quare meum hoc in Marſilio edendo qualecumque ſtudium, boni conſule beneuole lector; & quod errorum nonnullorum typographicorum qui irrepſerunt hac editione, catalogum non addiderim, domeſtico funeſtæ domus dolori tribue: & ſi hæc placuerint, meliora exſpecta. Vnum tamen te monitum velim, ſecunda libri parte à capite VI. numerum capitum male annotatum, ne VII. deſiderari putes: & alicubi mearum Notarum ſeriem interruptam, operis typographicis, ob characterum exiguitatem, condonabis.

Vale ac faue.

ORDO ET ARGVMENTA CAPITVM

DICTIONIS PRIMÆ.

DICTIONIS SECVNDÆ

2, *Distin-*

DICTIONIS TERTIÆ

DEFEN-

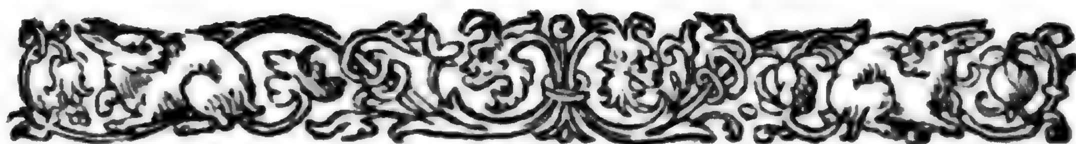

DEFENSOR PACIS:

SIVE

ADVERSVS vſurpatam *Romani Pontificis* iurisdictionem, *Marſilii Patauini*, pro Inuictiſs. & Conſtantiſs. Romanorum Imperatore *Ludouico Bauarico*, à tribus Papis indigna perpeſſo, Apologia, in tres partes (quas *dictiones* appellat) diuiſa.

DICTIONIS PRIMÆ

CAPVT I.

De ſcopo & propoſito auctoris: ſcopi cauſa: & libri dedicatione ac diuiſione.

OMNI QVIPPE REGNO DESIDERA*bilis debet eſſe tranquillitas, in qua & populi proficiunt, & vtilitas gentium cuſtoditur. Hæc eſt enim bonarum artium decora mater. Hæc mortalium genus reparabili ſucceſſione multiplicans, facultates protendit, mores excolit. Et tantarum rerum ignarus agnoſcitur, qui eam minime quæſiſſe ſentitur.* Caſſiodorus in prima ſuarum epiſtolarum, hac ſerie iam præmiſſa, tranquillitatis ſeu pacis ciuilium regiminum commoditates & fructus expreſſit, vt per hos tanquam optimos, humanum optimum, eius vitæ ſcilicet ſufficientiam explicans (quam ſine pace ac tranquillitate nemo conſequi poteſt) ad pacem habendam inuicem, & hinc tranquillitatem, voluntates hominum excitaret. In quo beati Iob ſententię pronuntiauit cõformiter, vbi 22. ſui cap. dixit, *Habeto pacem, & per hanc habebis fru-*

Pax regno deſiderabilis, ratione vtilitatis:

& ad beatitudinẽ neceſſaria,

Eóque, auctorẽ Iobo, colenda.

Tum quia natali Domini nuntiatur:

* Lucæ 2.14.

& à Christo discipulis optatur ac præcipitur:

* Ioann.20. 21.26.

* Marci 9.50.

* Matt.10.12.

& hæreditatis loco traditur:

eamque optant Apostoli iussu & exemplo Christi.

Contra, discordia regni pestis.

Exemplum ab imperio Romano.

ctus optimos. Hanc siquidem propterea CHRISTVS DEI Filius, sui noui natalis signum & nuntiam fore decreuit, dum militiæ cælestis oraculo, in eodem voluit decantari: * *Gloria in altissimis* DEO, *& in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Propter hoc etiam, idem suis discipulis pacem optabat persæpe. Vnde * Ioannes, *Venit* IESVS, *& stetit in medio discipulorum suorum, & dixit, Pax vobis.* De pacis inuicem obseruatione monens eosdem, dixit in* Marco, *Pacem habete inter vos.* Nec solum hanc inuicem ipsos habere, verum eandem aliis optare docebat. Vnde * Matthæus, *Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes, Pax huic domui.* Hæc rursum fuit hæreditas, quam sibi passionis & mortis instante tempore, suis discipulis testamento reliquit, dum Ioannis 14. dixit, *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Cuius instar tanquam veri hæredes, & ipsius imitatores, Apostoli hanc optauerunt, quibus per ipsorum epistolas euangelica documenta & monita dirigebant; cognoscentes fructus pacis optimos fore, quemadmodum ex Iob inductum est, & per Cassiodorum amplius explicatum.

Verum, quia contraria per se factiua sunt contrariorum, ex opposita tranquillitati discordia, prouenient ciuili regimini seu regno cuilibet, fructus & incommoda pessima: vt videre sat est, & quasi cuilibet inoccultum, ab Italico regno. Dum enim ipsius incolæ conuixerunt pacifice, fructus pacis enumeratos pridem suauiter perceperunt. Ex his & in his proficientes in tantum, vt vniuersam habitabilem suæ ditioni subdiderint: inter ipsos vero discordia seu lite oborta, laboribus & incommodis multimodis vexatum est regnum ipsorum, & alienarum atque inuisarum gentium subiuit imperium. Sicque etiam rursum propter litem laceratum est vndique, quasi solutum, quod occupare volenti, & vtcunque potenti facilis cuilibet ad ipsum iam patet ingressus, nulla siquidem tali euentu admiratione digno: quoniam (in his quæ de Catilina) teste Salustio, *Concordia paruæ res crescunt, discordia vero maximæ dilabuntur.*

Ob

Ob quam quidem, in erroris seducti deuium, vita sufficienti priuantur indigènæ, pro quiete quæsita labores grauiores, pro libertate vero dura iuga tyrannidum continue subeuntes, sicque demum ceteris viuentibus ciuiliter infeliciores effecti, vt ipsorum patronymicum nomen, gloriam & immunitatem inuocantibus præbere solitum, in passionem ignominiæ à reliquis nationibus exprobretur eisdem. In has ergo miseri pręcipites feruntur tenebras propter discordiam seu litem ipsorum inuicem, quæ velut animalis ægritudo, sic praua ciuilis regiminis dispositio, fore dignoscitur. Cuius quidem etsi causæ primitiuæ sint plures & coniunctæ non paucæ (quas solitis modis euenire possibiles, * philosophorum eximius in ciuili scientia, omnes fere descripsit) est tamen extra illas vna quædam singularis & occulta valde, qua Romanum imperium dudum laborauit, laboratque continue, vehementer contagiosa, nil minus & prona serpere in reliquas omnes ciuilitates & regna, ipsorumque iam plurima sui auiditate tentauit inuadere. Hanc siquidem eiusque ortum & speciem, nec Aristoteles, aut philosophorum alter sui temporis vel prioris, conspicere potuit. Est enim hæc & fuit opinio peruersa quædam in posteris, explicanda nobis, *occasionaliter autem sumpta, ex effectu mirabili post Aristotelis, tempora dudum à suprema causa producto, præter inferioris naturæ possibilitatem, & causarum solitam actionem in rebus. Hæc nempe sophistica honesti atque conferentis faciem gerens, hominum generi perniciosa prorsus existit, omnique ciuilitati ac patriæ si non prohibeatur, nocumentum tandem importabile paritura. Sunt igitur (vt diximus) pacis seu tranquillitatis fructus optimi, oppositæ vero litis importabilia nocumenta: propter quod pacem optare, non habentes quærere, quæsitam seruare, litemque oppositam omni conamine repellere debemus. Ad ea quoque singuli fratres, eoque magis collegia & communitates se inuicem iuuare tenentur, tam supernæ charitatis affectu, quam vinculo

Cuius discordiæ primariæ & cõmunes causæ sunt plures:

* Aristot. Pol. lib. 5.

Singularis verò occulta est ac veteribus philosophis ignota.

* Huius rei explicationẽ vide cap. 19. huius dictio. & 1. secundæ.

Paci itaq; studendum: discordia repellenda.

à singulis & cũctis cum charitatis, tum naturæ lege.

Idque Philosophorum Platonis & Ciceronis auctoritate.
* Plato epist. 9. Architæ Tarent.

siue iure societatis humanæ. Quod etiam * Plato nos admonet (teste Tullio De Officiis libro) qui dixit; *Non nobis solum nati sumus, ortusque nostri partem patria vendicat, partem amici.* Cuius sententiæ subdit Tullius consequenter: *Atque (vt Stoicis placet) quæ in terris gignuntur, ad vsum hominum omnia creari, homines autem hominum causa generatos esse: in hoc naturam ducem sequi debemus, communes vtilitates in medium afferre.*

Eoque discordiæ publicæ singularis causa necessario declaranda:

Quodque communis vtilitas non parua foret, quinimo necessitas, iam dictæ singularis causæ litium (regnis atque communitatibus omnibus nocumenta non parua minantis) reserare sophisma: curam vigilem, diligentemque operam, huic præbere tenetur quilibet, commune volens & potens vtile cernere. Hoc enim immanifesto, nequaquam pestis hæc euitari potest, nec ipsius perniciosus effectus à regnis seu ciuilitatibus resecari perfecte.

non autem timore, segnitie, aut alia de causa dissimulanda.
Vt liquet auctoritate Pauli:
& exemplo Christi.

Non debet autem curam hanc negligere quispiam timore vel segnitie, aut quouis alio malignitatis spiritu. Nam 2. ad Timotheum 1. *Non dedit nobis Deus timoris spiritum, sed virtutis & dilectionis:* virtutis inquam & dilectionis, propalandæ veritatis. vnde subdit ibidem Apostolus: *Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri.* Hoc autem fuit testimonium veritatis, ad quod perhibendum CHRISTVS se venisse dixit in mundum, dum Ioannis 18. inquit, *Ego ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati*: ducenti scilicet humanum genus ad salutem æternam.

Qui hac in re imitandus:

Ipsius ergo instar, docendæ veritati, qua ciuilium regiminum iam dicta pestis cessari valeat, ab humano maxime Christicolarum genere, veritati inquam, ad salutem ciuilis vitæ ducenti, ad æternam quoque proficienti non parum, is magis obligatur intendere, cui gratiarum dator, harum rerum intelligentiam amplius inspirauit, grauiterque velut ingratus, hoc sciens & potens, peccat omittens, teste Iacobo suæ canonicæ cap. 4. cum dixit: *Scienti bonum facere & non facienti, peccatum est illi.* Non aliter enim nequitia hæc, humani generis communis

ab iis præsertim quibus res notior.
ne ingratitudinis crimen incurrant:
teste Iacobo.

nis hostis, ſuccidetur perfecte; nec pernicioſi, quos hactenus produxit, fructus areſcent, niſi ſuæ cauſæ ſiue radicis primum pandatur & arguatur iniquitas. Hac namque via, non alia, tute ingredi poteſt principantium coactiua poteſtas, ad huius malitiæ patronos improbos, & defenſores pertinaces, finaliter expugnandos. Præmiſſis itaque CHRISTI, ſanctorum atque philoſophorum monitis, attendens & obſequens * Antenorides ego quidam ex intelligentia rerum harum, ſi qua mihi gratia credita eſt, ſpiritu quoque confidentiæ miniſtrato deſurſum (à quo, teſte Iacobo, ſuæ canonicæ primo cap. *Omne datum optimum & omne donum perfectum, deſurſum deſcendens eſt à patre luminum*) propter dantis reuerentiam, propalandæ veritatis amorem, patriæ ac fratrum charitatis feruorem: oppreſſorum ſiquidem miſericordiam & reſeruationem, opprimentium vero ab erroris deuio reuocationem, eaque permittentium, his tamen obuiare debentium atque potentium excitationem, in te quoque reſpiciens ſingulariter, tanquam DEI miniſtrum huic operi finem daturum, quem extrinſecus optat ineſſe, inclytiſſime LVDOVICE Romanorum Imperator, cui ſanguinis antiquo, ſpeciali quaſi quodam iure, nec minus ſingulari heroica tua indole, ac præclara virtute inſitus & firmatus eſt amor hæreſes exſtirpare, catholicam veritatem omnemque aliam ſtudioſam diſciplinam extollere atque ſeruare, vicia cędere, ſtudia propagare virtutum, lites extinguere, pacem ſeu tranquillitatem vbiq; diffundere ac nutrire: ſequentium ſententiarum ſummas poſt tempus diligentis & intentæ perſcrutationis, ſcripturæ mandaui, ex his arbitrans iuuamentum quoddam euenire poſſe tuæ vigili maieſtati, præſcriptis lapſibus atque contingentibus aliis reliquiſque vtilitatibus publicis prouidere curanti. Eſt ergo *propoſitum meum*, auxiliante DEO, ſingularem hanc litis cauſam ſolummodo pandere. Nam earum quæ per * *Ariſtotelem*, aſſignatæ fuerunt, numerum atque naturam iterare foret abundans: huius vero quam nec *Ariſtoteles*

Cauſa & ſcopus huius libri:

* Id eſt, Patauinus, ab Antenore Patauii (vt ferunt) conditore.

eiusque dedicatio Imperatori Romanorum Ludouico Quarto: cuius laudes recenſet.

Auctoris diligentia hoc opere.

& propoſitum.

* Lib. 5. Polit.

conſpicere potuit, nec poſt ipſum qui potuerit, determinationem alter aſſumpſit, ſic volumus reuelare velamen, vt à regnis ſeu ciuilitatibus omnibus deinceps facile poſſit excludi, excluſa vero poſſint ſecurius ſtudioſi principantes & ſubditi tranquille viuere, quod eſt deſiderabile propoſitum in huius operis initio, neceſſarium debentibus ciuili felicitate frui, quæ in hoc ſeculo poſſibilium homini deſideratorum optimum videtur, & vltimum actuum humanorum. Propoſitum itaque mihi iam dictum negotium diſtinguã per *tres dictiones*: in *prima* quarum demonſtrabo intenta, viis certis, humano ingenio adinuentis, conſtantibus ex propoſitionibus per ſe notis cuilibet menti non corruptæ natura, conſuetudine, vel affectione peruerſa. In *ſecunda* vero, quæ demonſtraſſe credidero, confirmabo teſtimoniis veritatis, in æternum fundatis, auctoritatibus quoque ſanctorum illius interpretum, necnon & aliorum approbatorum doctorũ fidei Chriſtianæ: vt liber iſte ſit ſtans per ſe, nullius egens probationis extrinſecæ. Hinc etiam falſitates determinationibus meis oppoſitas impugnabo, & impedientia ſuis inuolutionibus aduerſantium ſophiſmata reſerabo. In *tertia* ſiquidem concluſiones quaſdam ſeu perutilia documenta, ciuibus tam principantibus quam ſubiectis obſeruanda, inferam ex prædeterminatis habentia certitudinem euidentem. Vnamquamque vero harum dictionum per capitula ſecabo, & capitulum quodlibet diuidam in certas partes, plures aut pauciores, ſecundum capituli quantitatem: eritque dictarum diuiſionum *vtilitas vna*, facilitas inueniendi quæſita, in quæ remittentur lectores huius, de dictionibus & capitulis poſterioribus ad priora, ex qua ſequetur voluminis abbreuiatio *vtilitas reliqua*. Cum enim continget nos in poſterioribus dictis aſſumere veritatem aliquam, vel propter ipſam aut propter alia demonſtranda, cuius probatio aut certitudo in prioribus ſufficienter tradita fuerit, abſque probationis nugatione remittemus lectorem ad dictionem,

Libri huius in 3. dictiones diuiſio & materia:

eiuſque perfectio:

ac diuiſionis vtilitas duplex.

nem, capitulum, & partem suæ traditionis, vt sic quæsiti sui certitudinem possit faciliter reperire.

CAPVT II.

Ordinis huius libri ratio: distinctio significationum Regni, Ciuitatis, Pacis, ac Discordiæ descriptio.

AGGREDIENTES itaque proposita, primum manifestare volumus, quid sit tranquillitas regni vel ciuitatis, horum autem prius tranquillitatem: hac enim nō manifesta, intranquillitatem quid sit, ignorare necesse est. Et quoniam ambæ hæ videntur esse dispositiones ciuitatis aut regni (quod ex *Cassiodoro* supponatur) continuo declarandum manifestabimus consequenter, quid & propter quid sit regnum aut ciuitas, vnde etiam tranquillitatis & sui oppositi descriptiones apparebunt amplius. Volentes itaque secundum pręmissum ordinem describere tranquillitatem ciuitatis aut regni, ne propter nominū multiplicitatem in proposito eueniat ambiguitas, oportet non latere, quod hæc dictio, *Regnum, in vna* sui significatione importat pluralitatem ciuitatum seu prouinciarum, sub vno regimine contentarum: secundum quam acceptionem, non differt regnum à ciuitate in politiæ specie, sed magis secundum quantitatem. In *alia vero* sui acceptione, significat hoc nomen, regnum, speciem quandam politiæ seu regiminis temperati, quam vocat Aristoteles monarchiam temperatam, quo modo potest esse regnum in vnica ciuitate sicut in pluribus, quemadmodum fuit circa ortum communitatum ciuilium, quasi enim in pluribus erat rex vnus in vnica ciuitate. *Tertia* significatio huius nominis & famosior componitur ex prima & secunda. *Quarta* vero ipsius acceptio est commune quiddam ad omnem regiminis temperati speciem, siue in vnica siue in pluribus ciuitatibus, secundum quam si-

Ordinis huius libri ratio.

Regni vitanda ambiguitatis. distinctio in quatuor significationes.

gnificationem sumpsit ipsum *Cassiodorus in oratione*, quam posuimus initium huius libri, qua etiam vtemur hoc nomine in determinationibus quæsitorum. Debentes itaque describere tranquillitatem & suum oppositum, suscipiamus cum Aristotele primo & quinto Politicæ suæ capitulo 3. *ciuitatem esse velut animatam seu animalem naturam quandam.* Nam sicuti animal bene dispositum secundum naturam, componitur ex quibusdam proportionatis partibus inuicem ordinatis, suaque opera sibi mutuo communicantibus, & ad totum; sic ciuitas ex quibusdam talibus constituitur, cum bene disposita & instituta fuerit secundum rationem. Qualis est igitur comparatio animalis & suarum partium ad sanitatem; talis videbitur ciuitatis siue regni & suarum partium ad tranquillitatem. Huius vero illationis fidem accipere possumus ex eo, quod de ipsarum vtraque comprehendunt omnes. Existimant enim *sanitatem esse, dispositionem animalis optimam, secundum naturam*; sic quoque, *tranquillitatem, dispositionem optimam ciuitatis, secundum rationem instituta. Sanitas* autem (vt aiunt peritiores physicorum, describentes ipsam) *est bona dispositio animalis, qua potest vnaquæque suarum partium, perfecte facere operationes conuenientes suæ naturæ:* secundum quam siquidem analogiam, erit *tranquillitas, bona dispositio ciuitatis aut regni, qua poterit vnaquæque suarum partium facere perfecte operationes conuenientes sibi secundum rationem, & suam institutionem.* Et quia bene definiens, contraria consignificat, erit *intranquillitas, praua dispositio ciuitatis aut regni* (quemadmodum infirmitas animalis) *qua impediuntur omnes aut aliquæ partes ipsius, facere opera sibi conuenientia, simpliciter vel in complemento.* De tranquillitate quidem igitur & intranquillitate opposita, sic figuraliter sit dictum à nobis.

Et quanam hoc libro intelligatur.

DESCRIPTIO *1. Ciuitatis, simili illustrata;*

2. Sanitatis breuior:

3. Pacis seu tranquillitatis:

4. Sanitatis altera illustrior:

5. Discordiæ, simili declarata.

CAPVT

CAPVT III.

De origine communitatis ciuilis. Ex familiis vicos seu vicinias; ab his vero ciuitatem ortam.

QVONIAM autem *tranquillitatem* diximus *bonam dispositionem ciuitatis ad partium opus*, oportet consequenter intendere quid & propter quid sit ciuitas secundum se: quæ sint & quot primæ partes ipsius: amplius de vniuscuiusque ipsarum conuenienti opere: adhuc de causis & earum ordine inuicem, præ opere enim sunt hæc, ad tranquillitatis & sui oppositi determinationem perfectam. *Pax seu tranquillitas quid. Ordinis ratio.*

Ante tamen quam de ciuitate, illiusque speciebus aut modis agamus, quæ perfecta communitas est, debemus inducere primo ciuilium communitatum originem, suorumque regiminium & modorum viuendi: ex quibus, tanquam minus perfectis, processerunt homines ad perfectas communitates, regimina, & modos viuendi in eis. Nam ex minus perfectis ad perfectiora semper est naturæ atque artis, suæ imitatricis incessus. * *Nec homines aliter scire arbitrantur vnumquodque, nisi cum causas illius primas & principia prima cognouerint vsque ad elementa.* Secundum hunc itaque modum ingredientes, oportet non latere, quod communitates ciuiles secundum diuersas regiones & tempora, incœperũt ex paruo & paulatim suscipientes incrementum, demum productæ sunt ad complementum, sicuti euenire iam diximus in omni actione naturæ vel artis. Prima namque humanarum & minima combinatio, ex qua etiam aliæ prouenerunt, fuit masculi & fœminæ, *vt dicit Aristoteles philosophorum eximius primo Politicæ, capitulo primo*, & apparet hęc amplius ex ipsius Oeconomia. Ex hac nempe propagati sunt homines, qui primo repleuerunt domum vnicam; *Natura & artis ordo.* * Arist. Phys. lib. 1. cap. 1. *Communitates ciuiles ex paruo initio ortæ: nimirum coniugio: ex quo familiæ*

ex quibus ampliores factæ huiusmodi combinationes, tanta hominum propagatio facta est, vt eis non suffecerit domus vnica, sed plures oportuerit facere domos: quarum pluralitas vocata est *vicus seu vicinia* : & *hæc fuit prima communitas*, sicut scribitur etiam vbi supra. Verum quamdiu fuerunt homines in vnica domo, ipsorum actus omnes, maxime quos ciuiles infra vocabimus, regulabātur seniori eorum tanquam discretiore, absque lege tamen aut consuetudine aliqua, eo quod nondū hæ potuerāt inueniri. Nec solum autem vnicę domus homines regebantur hoc modo, verum etiam quasi eodem prima communitas vocata vicus, licet in aliquibus differenter.

Vnde vicus: qui prima communitas.

Differentia regiminis domus vnius & vici.

Quoniam etsi patrifamiliæ domus vnicæ licuerit remittere vel punire domesticas iniurias iuxta ipsius votum & beneplacitum omnimode, non tamen illi sic licuisset præsidenti primæ cōmunitate vocatæ vico. In hac enim oportuit seniorem disponere iusta & conferentia rationabili aliqua ordinatione vel lege quasi naturali, vt quia sic omnibus conueniens videbatur, æquitate quadam, absque magna exquisitione, solo communi dictamine rationis, & debito quodam societatis humanæ. Huius autem differentiæ causa regiminis in domo vnica & vicinia est & fuit: quoniam si ex vnica & prima Oeconomia seu domestica familia, frater occidisset aut aliter offendisset fratrem, absque discrimine inde accidente, licebat patrifamiliæ, si volebat, delinquentem extremo supplicio non punire; tum quia soli remittenti patri facta videbatur iniuria; tum propter hominum paucitatem; tum etiam quia patrifamiliæ minus erat damni atque tristitię, vno carere filio quam duobus: quod etiam fecisse videtur primus auus noster * Adam, dum filius eius Cain primogenitus, Abel fratrem occidit. *Non enim est patris ad filium, proprie ciuile iustum*, vt scribitur * quinto Ethicorum, vbi de iustitia tractatus existit. In communitate vero prima, vico siue vicinia, nō sic facere licuit nec licet, propter dissonantiam prędictorum: quinimo nisi per seniorem, vindicta seu ęqualitas iniuriarum illatarum

* Adam fratricidam non puniuit ob hominum paucitatem.
* Lib. 5. cap. 6.

facta

facta fuisset aut fieret, contigisset vel contingeret inde pugna & vicinorum separatio. Multiplicatis autem vicis & facta cōmunitate ampliori, quod oportuit crescente propagatione, adhuc regebantur vno (vel *propter defectum pluralitatis prudentum, aut aliam quandam alteram causam*, vt scribitur tertio Politicæ, capitulo 11.) illo tamen qui senior aut melior habebatur, quamuis ordinationibus minus imperfectis, his quibus in vico seu sola vicinia disponebantur. Nec tamen habuerunt cōmunitates illæ primæ tantam partium distinctionē & ordinē, aut necessariarū artium atq; regularum viuēdi summam, quanta postmodū successiue reperta est in communitatibus perfectis. Fuit enim quandoq; idem homo princeps & agricola seu pastor ouiū, veluti * Abraam & alii posterorum quam plures, quod tamen in communitatibus perfectis nec expedit nec liceret.

Differentia viciniarum & ciuitatis.

* Abraham princeps & agricola seu pastor ouiū.

Ex vicis ciuitates orta.

Augmentatis autem his successiue, aucta est hominum experientia, inuentæ sunt artes & regulæ ac modi viuendi perfectiores, distinctæ quoq; amplius communitatum partes. Demum vero quæ necesse sunt ad viuere & bene viuere, per hominū rationem & experientiam perducta sunt ad complementum, & instituta est perfecta communitas vocata ciuitas, cum suarum partium distinctione, cuius continuo determinationem aggrediemur. De ortu itaque ciuilis communitatis tanta sufficiant.

CAPVT IV.

Ciuitatis definitio & finis: eiusque partium distinctionis & necessitatis ac finis adumbratio.

EST autem *ciuitas* secundum Aristotelem 1. Politicæ cap. 2. *perfecta communitas, omnem habens terminum per se sufficientia, vt consequens est dicere: facta quidē igitur viuendi gratia, existens autē gratia bene viuendi.* Quod autem dixit Aristoteles, *viuendi gratia facta, existens autem gratia bene viuendi*, si-

Ciuitatis definitio.

ac finis, beata vita:

gnificat *causam finalem* ipsius perfectam, quoniam viuentes ciuiliter, non solum viuunt (quod faciunt bestiæ aut serui) sed bene viuunt; vacantes scilicet operibus liberalibus, qualia sunt virtutum tam practicæ, quam speculatiuæ animæ. Sic itaque determinata ciuitate propter *viuere & bene viuere, tanquam finem*, oportet de ipso viuere, ac modis eius tractare primum. Est enim vt diximus, cuius gratia ciuitas instituta est & necessitas, omnium quæ sunt & fiunt per hominum communitatem in ea. Hoc erga statuamus tanquam demõstrandorum omnium principium naturaliter habitum, creditum, & ob omnibus sponte concessum: *Omnes sciliicet homines* non orbatos aut aliter impeditos, *naturaliter sufficientem vitam appetere, hinc quoque nociua refugere & declinare*: quod etiam nec solum de homine, verum de omni animalium genere patet secundum Tullium 1. De officijs cap. 3. vbi sic inquit: *Principio generi animantium omni à natura tributum est, vt se, corpus, vitamque tueatur, declinet ea quæ nocitura videantur, omnia quæ necessaria sunt ad viuendum, acquirat & paret.* Quod etiam ex inductione sensata palam quilibet accipere potest.

quam omnes naturâ desiderant:

etiam bestiæ, auctore Cicerone,

& experientia.

Vita autem hominum beata duplex, mundana & cælestis:
de hac non fuerũt soliciti philosophi: quia, nec per demonstrationem, nec per se nota.
Sed de illa:

Viuere autem ipsum & bene viuere conueniens hominibus, est in *duplici modo*, quoddam temporale siue muudanum, aliud vero æternum siue cæleste vocari solitum. Quodque istud secundum viuere, sempiternum scilicet, non potuit philosophorum vniuersitas per demonstrationem conuincere, nec fuit de rebus manifestis per se, idcirco de traditione ipsorum quæ propter ipsum sint, non fuerunt soliciti. De viuere autem & bene viuere, seu bona vita, secundum primum modum mundanum scilicet, ac de his, quæ propter ipsum necessaria sunt, comprehenderunt per demonstrationem philosophi gloriosi rem quasi completam. Vnde propter ipsum consequendum concluserunt ipsi necessitatem ciuilis communitatis, sine qua viuere hoc sufficiens obtineri non potest. Quorum etiam eximius Aristoteles 1. suæ Politicæ cap. 1. dixit. *Omnes homines feruntur*

ad quam consequendam, ciuilis communitatis necessitatem demonstrarunt.

ad

ad ipsam, & secundum naturæ impetum propter hoc. Quod quamuis experientia seruata doceat, eius tamen causam quam diximus, inducere volumus distincte magis, dicẽtes, quod quia homo nascitur compositus ex contrariis elementis, propter quorum contrarias actiones & passiones quasi continue corrumpitur aliquid ex sua substantia: rursumque quoniam nudus nascitur & inermis, ab excessu continentis aeris & aliorum elementorum, passibilis & corruptibilis (quemadmodum dictum est in scientia naturarum) *indiguit artibus* diuersorum generum & specierum ad declinandum nocumenta prædicta: quæ quoniam exerceri non possunt nisi à multa hominum pluralitate, nec haberi, nisi per ipsorum inuicem communicationem, oportuit *homines* simul *congregari* ad commodum ex his assequendum, & incommodum fugiendum. Verum quia inter homines sic congregatos eueniunt contentiones & rixæ, quæ, per normam iusticiæ non regulatæ, causarent pugnas & hominum separationem, & sic demum ciuitatis corruptionem; oportuit in hac communicatione statuere *iustorum regulam, & custodem siue factorem.* Et, quoniam custos hic habet arcere iniuriosos excedentes, & alios tam intrinsecus quam extrinsecus singulos turbantes, aut communitatem opprimere tentantes, oportuit ciuitatem ad hos habere in se aliquid *quo resistat.* Rursumque quoniam indiget communitas aliquibus opportunitatibus, reparationibus, & custodiis rerum quarundam, & aliis tempore pacis, aliisque tempore bellico, necesse fuit in ea esse *talium prouisores* vt communi necessitati, cum expediuerit vel oportuerit, succurri possit. Extra hæc autem iam dicta, quæ *solum necessitati præsentis vitæ succurrunt*, est quo indigent communicantes ciuiliter pro statu futuri seculi, per DEI reuelationem supernaturalem humano generi promisso, & vtile etiam pro statu vitæ præsentis, *cultus videlicet ac* DEI *honoratio, &* gratiarum actio exhibenda, tam pro receptis in hoc seculo beneficiis, quam recipiendis etiam in futuro: *ad quæ docenda*

Eius inductione partium, adumbratio.

Necessit as 1. Artium:

2. Ciuilis communitatis:

3. Legum & magistratus:

4. Artis militaris;

5. Quæsturæ

6. Doctorum religionis.

& in ipsis homines dirigendos oportuit ciuitatem quosdam determinare *doctores*. De quibus omnibus & reliquis supra dictis, quæ sint aut qualia, in sequentibus tractatibus exquisite dicetur. Fuerunt igitur homines propter sufficienter viuere congregati, potentes sibi quærere necessaria numerata pridem, illa sibi communicantes inuicem. Hæc autem congregatio sic perfecta, & terminum habens per se sufficientiæ, vocata est ciuitas, cuius si quidem *finalis causa & suarum partium pluralitatis*, iam dicta est aliqualiter nobis, & in sequentibus amplius distinguetur. Nam quia diuersa sunt necessaria bene volentibus viuere, quæ per homines vnius ordinis seu officii procurari nequeunt, oportuit esse diuersos ordines hominum, seu officia in hac communicatione diuersa huiusmodi exercentes seu procurantes, quibus pro vitæ sufficientia homines indigent. Hi autem hominũ diuersi ordines seu officia, nõ aliud sunt quã pluralitas & distinctio partium ciuitatis. Quid quidem igitur sit ciuitas, & propter quid facta sit talis cõmunicatio, amplius de suarum partiũ diuisione sic figuraliter pertransisse, sufficiat.

CAPVT V.

Expolitio præcedentium: seu, accuratior partium ciuitatis earumque necessitatis ac finis explicatio.

POSTQVAM præmissus est à nobis totalis sermo de partibus ciuitatis, in quarum actione & communicatione perfecta inuicem, nec extrinsecus impedita, tranquillitatem ciuitatis consistere diximus, vt earũ ampliori determinatione, tam ex operibus seu finibus quam aliis appropriatis causis ipsarum causæ tranquillitatis & sui oppositi manifestentur amplius, de ipsis resumentes, dicamus *quod partes seu officia ciuitatis sunt sex generum*, vt dixit Aristoteles 7. Politicę, cap. 8. *Agricultura, artificium, militaris, pecuniatiua, sacerdotium, & iudicialis seu consi-*

Ciuitatis partes, seu officia sex:

consiliatiua. Quorum *tria*, videlicet sacerdotium, propugnatiua, & iudicialis *simpliciter sunt partes* ciuitatis, quas etiam in communitatibus ciuilibus honorabilitatem dicere solent. *Reliqua* vero dicuntur *partes large*, vt quia sunt officia necessaria ciuitati secundum Aristotelis sententiam 7. Politicæ, capit. 8. Et solet horum multitudo dici vulgaris. Sunt igitur hæ partes famosiores ciuitatis seu regni, ad quas omnes aliæ conuenienter reduci possunt. Quarum siquidem necessitas, licet vtcunque dicta fuerit capitulo præcedenti, volumus tamen hanc rursum dicere distincte magis, suscipientes tanquam prius demonstratum ex per se noto, *Ciuitatem scilicet, communitatem esse institutam propter viuere & bene viuere hominum in ea*. Quod quidem *viuere duobus modis* determinauimus prius: *Vno*, namque vita seu viuere seculi huius, mundano videlicet; *alio* vero, vita seu viuere alterius seculi siue futuri. Ex quibus siquidem viuendi modis, desideratis homini velut *finibus*, assignabimus necessitatem distinctionis partium communitatis ciuilis. *Viuere* igitur hominis *primo modo*, mundanum scilicet, *quandoq; accipitur pro esse viuentium*, vt in * 2. De anima. *Viuere viuentibus est esse, quomodo vita nil aliud est quam anima*. Quandoque vero accipitur viuere pro actu seu actione aut passione animæ siue vitæ. Rursum *vtrumque* horum *dupliciter*, quoniam aut in eodem esse naturali, vel in consimili, quod dicunt specificum. Et licet viuere vnoquoque modorum dictorum, tam homini proprium quam sibi & cæteris animantium communi, dependeat à causis naturalibus, non tamen est ipsius consideratio præsens, in quantum prouenit ab illis, sed in ea quæ de plantis & animalibus, scientia naturali: de ipsis autem secundum quod ab arte ac ratione, quibus hominum genus viuit, suscipiunt complementum, est nobis perscrutatio præsens. Et propterea oportet attendere, quod si debeat homo viuere & bene viuere, necesse est, vt ipsius actiones fiant & bene fiant, nec solum actiones, verum etiam

earumque discrimen.

Ciuitas quid.

Vita duplex.

vita mundana duobus modis accipitur:

*Arist. de animalib 2 cap. 4

pro anima: eiusque actione.

Quando homo bene viuat.

passiones, bene inquam, id est, in temperamento conuenienti. Et quoniam ea quibus hæc temperamenta complentur, non accipimus à natura omniquaq; perfecte, necessarium fuit homini vltra causas naturales per rationem aliqua formare, quibus compleatur efficientia & conseruatio suarum actionum & passionum secundum corpus & animam: & hæc sunt operum & operatorum genera, prouenientium à virtutibus & artibus tam practicis quam speculatiuis. *Actionum* autem humanarum & suarum passionum, *quædam* proueniunt à causis naturalibus præter cognitionem, quales fiunt per elementorum contrarietatem, nostra componentium corpora, propter ipsorum permixtionem. In quo genere reponi possunt conuenienter actiones particulæ nutritiuæ. Quod etiam capitulum ingrediuntur actiones, quas faciunt elementa nostrum corpus continentia, per alterationem suarum qualitatum: de quorum genere sunt etiam alterationes quę fiunt ab ingredientibus humana corpora, veluti sunt, cibi, potus, medicinæ, venena, & reliqua similia his. *Aliæ vero sunt actiones* & passiones à nobis vel in nobis, per virtutes nostras cognoscentes & appetentes, *quarum quædam vocantur immanentes*, vt quia non transeunt in subiectum à faciente, nec exercentur per aliquod exteriorum organorum seu membrorum motorum secundum locum, vt sunt cogitationes, & hominum desideria seu affectiones. Aliæ vero sunt & dicuntur *transeuntes*, quia modo altero vel vtroque prædictorum opposite se habent immediate prædictis. Propter has ergo temperandas actiones & passiones omnes atque complendas in eo, ad quod natura producere nequit, inuenta fuerunt artificiorum diuersa genera, & reliquarum virtutum, quemadmodum diximus prius, institutique sunt homines diuersorum officiorum ad illa exercenda propter supplendam humanam indigētiam: qui ordines nihil aliud sunt, quam partes ciuitatis enumeratæ pridem. Ad temperandos enim atque saluandos actus nutritiuæ partis animæ, qua cessante simpliciter corrumperetur ani-

Actiones & passiones humanæ duplices: Naturales præter cognitionem:

& intellectus ac voluntatis. Eæque duplices: Immanentes:

& Träseuntes.

Artium, & partium seu officiorum ciuitatis origo & necessitas generalis.

Necessitas singularis

tur animal ſecundum indiuiduum & ſpeciem, inſtituta fuit *agricultura* camporum,& cura pecorum,ad quas conuenienter reducuntur omnes ſpecies venatiuæ,terreſtrium, aquatilium & volatilium animalium,& omnes aliæ artes,quibus acquiritur alimentum commutatione aliqua, vel paratur ad eſum: vt per ipſum reparetur tandem, quod deperditur ex ſubſtantia noſtri corporis, & per id continuetur etiam in eſſe ſuo immortali, quantum homini natura permiſit. Ad moderandas vero actiones & paſſiones noſtri corporis, ab his quæ nos extrinſecus cōtinent elementis, & ipſorum impreſſionibus, inuentum fuit genus *mechanicarum*, quas *Ariſtoteles 7. Politica,cap.8.vocat artes*,ſicuti lanificium,coriaria, ſutoriæ,& omnes domificatiuæ ſpecies, & aliæ quędam mechanicæ aliis ſubſeruientes officiis ciuitatis,mediate aut immediate: nec ſolum moderantes tactus aut guſtus,verum etiam aliorũ ſenſuum,quæ magis ſunt ad voluptatem & bene viuere, quam ad vitæ neceſſitatem, velut pictoria cum ſibi ſimilibus, de quibus *Ariſtoteles* 4. Politicæ,cap.4.inquit: *Harum autem artium has ex neceſſitate oportet exiſtere, has autem ad delicias & bene viuere.* Sub quo etiam genere reponitur medicinalis practica, architectonica,quodam modo ad plures prædictarum. Ad moderandos autem exceſſus actuum qui ſunt à virtutibus motiuis ſecundum locum, per cognitionem & appetitum, quos tranſeuntes diximus,& qui poſſibiles ſunt,fieri ad commodum vel incommodum ſeu iniuriam alterius à faciente pro ſtatu præſentis ſeculi: ſtatuta fuit neceſſario in ciuitate pars aliqua ſeu officium, per quam exceſſus talium actuum corrigantur, & ad æqualitatem aut proportionem debitam reducantur: aliter namque cauſarentur ex his pugna & inde ciuium ſeparatio, demũ ciuitatis corruptio,& vitæ ſufficientis priuatio. Hæc autem pars ab *Ariſtotele* vocata eſt *iudicialis ſeu principans & conſiliatiua,* cum ſibi ſubſeruientibus,cuius eſt, iuſta & conferentia communia regulare. Cæterũ quia ſufficiens vita duci non poſſet oppreſſis ciuibus, aut

1. Agricultura

2. Artium mechanicarum:

quarum duo genera:

3. Magiſtratus

in seruitutem redactis per extrinsecus oppressores: rursum quoniam iudicum sententias ad iniuriosos &rebelles intrinsecos oportet exequi per potentiam coactiuam; necesse fuit in ciuitate *militarem seu propugnatiuam partem* statuere, cui etiam mechanicarum multæ subseruiunt. Est enim ciuitas viuendi & bene viuendi gratia constituta, quemadmodum dictum est in cap. præcedenti: quod impossibile est, ciuibus in seruitutē redactis. Hoc enim dixit eximius *Aristoteles* esse contra naturam ciuitatis. Vnde 4. Politicæ, cap. 4. necessitatem huius partis assignans, ait: *Quintum autem genus quod propugnans, quod his quidem nihilo minus necessarium est existere, si debeant non seruire inuadentibus. Nihil enim verius impossibile quam dignum esse vocare ciuitatem natura seruam. Per se sufficiens enim est ciuitas: quod autem seruum, non per se sufficiens.* Huius vero partis necessitas propter rebelles intrinsecos habetur ab Aristotele 7. Politicæ, cap. 8. Seriem autem hic omisimus propter abbreuiationem, & quia ipsam inducemus 14. huius, parte 8. Rursumque quoniam in annis mundanis quandoque sunt fructuum fertilitates, quandoque sterilitates, adhæc quia ciuitas quandoque pacifice disponitur ad vicinas, quandoque aliter: suntque ipsius aliæ communes opportunitates quibus indiget, vt viarum, pontium, & aliorum ædificiorum constructiones aut reparationes, & reliquæ consimiles, quas nec opportunum hic est, nec breue foret enumerare: oportuit pro his parandis conuenienti tempore in ciuitate statuere partem thesaurizantem, quam vocauit Aristoteles *pecuniatiuam*. Hæc enim pecunias, * blada, vina, olea, & reliqua necessaria congregat & custodit, & communia conferentia vndecunque procurat, & quærit ad succurrendum futuræ necessitati, cui etiam subseruiunt aliarum quædam. Vocauit autem hanc Aristoteles pecuniatiuam, quoniam pecuniarum custodia videtur thesaurus omnium, eo quod in ipsas omnia commutantur. Superest autem nobis de *sacerdotalis potestatis* necessitate dicere, de qua non omnes homines

4. Artis militaris: qua ratione probatur, & Aristot. auctoritate.

5. Quæsturæ:

* Id est, frumentum.

6. Sacerdotii: De qua non ita

mines sic senserunt concorditer, vt de necessitate reliquarū partium ciuitatis. Et causa huius fuit, quoniam ipsius vera & prima necessitas non potuit comprehendi per demonstrationem, nec fuit res manifesta per se. Conuenerunt tamen omnes gentes in hoc, quod ipsum conueniens sit instituere propter Dei cultum & honorationem, & consequens inde commodum pro statu præsentis seculi vel venturi. Plurimæ enim legum siue sectarum, bonorum præmium, & malorū operatoribus supplicium promittunt, in futuro seculo distribuenda per Deum. At extra causas positionis legum, quæ absq; demonstratione creduntur, attenderunt philosophantes conuenienter valde aliam, & pro huius seculi statu, quasi necessariam causam traditionis legum diuinarum siue sectarum, ex quibus fuit Hesiodus, Pythagoras, & aliorum antiquorum quamplures. Hæc autem fuit bonitas & humanorum actuum monasticorum & ciuilium, à quibus quies seu tranquillitas communitatum, & demum sufficiens vita præsentis seculi, quasi tota dependet. Nam licet philosophorum aliqui, talium legum siue sectarum adinuentores, non senserint aut crediderint hominum resurrectionem, & illam vitam quæ vocatur æterna, ipsam tamen esse finxere, & persuaserūt, & in ipsa delectationes atq; tristitias, secundum qualitates humanorum operum in hac vita mortali; vt ex hoc inducerent hominibus Dei reuerētiam & timorem, desiderium fugiendi vitia & colendi virtutes. Sunt enim actus quidam, quo legislator humana lege regulare non potest, vt qui alicui non possunt probari, adesse vel abesse; quos tamen nō potest latere Deum: quē finxere ipsi talium legū latorem, & præceptorem obseruationis ipsarum, sub æternæ pœnę, vel pręmii comminatione bonorum aut malorum operationibus. Vnde dixerunt de differenter studiosis in hoc seculo, quod locabantur in firmamento cæli. Et hinc fortasse peruenerunt nomina quibusdam astris & figuris cælestibus. Agentium vero peruerse quorundam, dixerunt animas diuersa brutorum ingredi

omnes consentiunt:

Quia nec demonstratione, nec per se nota.

In eo tamen conuenerunt, ad Dei cultum pertinere & felicitatem vitæ æternæ.

& præsentis.

Etsi enim æternam vitam non crediderint philosophi, finxerunt tamen:

ad pietatem & iustitiam.

Ideoque æternas pœnas malis: bonis præmia proposuerunt.

Bonis cælum:

Vnde nomina astrorum fortasse orta.

Malis turpem, pro sceleribus

in ferarum corpora migrationem:

atque alia tormentorum genera: quorum exemplum, fabula Tantali:

& locum illis destinatum terribilem: quem tartara dixerunt.

Ex quorum terrore, fuga vitiorum & virtutu stud um.

Vnde pax & felicitas.

Horũ ergo præceptorum traditio fuit Gentilium sacerdotium:

Quorum doctores vocabantur sacerdotes, quod sacra tractarent.

Nec è vulgo: sed honoratioribus & senioribus creabantur:

conuenienter Deo:

corpora, puta porcorum, qui intemperati fuerant secundum gustum: hircorum, qui secundum tactum & Venerea, sicque reliquorũ in reliqua, iuxta proportiones humanorum vitiorum, ad damnabiles eorum proprietates. Sic etiam varia tormentorum assignauerunt genera prauorum operationibus, quomodo intemperato Tantalo, sitim & famem perpetuam, aquam & poma præsentia; quæ nec bibere aut manducare potest, semper amplius fugientia quam prosequi possit. Dixerunt quoque tartara loca quædam talium tormentorum voraginosa & tenebrosa, terribilibus & contristatiuis quasi omnibus intentionibus, talia describentes. Ex quorum terrore fugiebant homines peruerse agere, ad studiosa quoque operum, pietatis & misericordiæ, excitabãtur, ad seipsos atque alios disponebantur bene. Cessabantque propter hæc, in communitatibus, multæ contentiones & iniuriæ. Vnde pax etiam & tranquillitas ciuitatum & vita hominum sufficiens pro statu præsentis seculi difficile minus seruabatur, quod expositione talium legum siue sectarum sapientes illi finaliter intendebant. Fuit ergo Gentilium sacerdotium traditio talium præceptorum: ad quæ docenda statuère in suis communitatibus templa, in quibus colebantur ipsorum Dii, constituentes etiam doctores dictarum legum seu traditionum, quos sacerdotes vocabant, eo quod templorum sacra tractabant, vt libros, vasa, & huiusmodi reliqua deseruientia cultui diuinorum. Hæc siquidem ordinabant decenter iuxta ipsorum credulitates & ritus. Nam sacerdotes instituebant non quoscunque; sed ciues aliquos studiosos & approbatos, qui fuerant ex officio militari, iudiciario vel consiliatiuo: ciues inquam qui secularia negotia abdicauerant, excusati iam à muneribus & officiis ciuilibus propter ætatem. A talibus enim viris iam separatis à passionib⁹, & quorum dictis propter ætatem, & morum grauitatem amplius credebatur, decebat honorari Deos, & illorum sacra tractari, non à banausis seu mercenariis, qui vilia & maculatiua officia exercuerant. Vnde septimo,

ptimo Politicæ, cap. 9. Neque enim agricolam neque banausum, sacerdotem constituendum. Verum quia Gentiles & omnium reliquæ leges aut sectæ, quæ sunt aut fuerunt extra catholicam fidem Christianam, aut quæ ante hanc fuit sanctorum patrum credulitatem, & generaliter extra traditionem eorum, quæ in sacro canone (vocata Biblia) continentur, non recte senserunt de Deo, vt quia humanum ingenium secuti sunt, aut falsos prophetas vel doctores errorum: ideoque nec de futura vita, ipsiusque felicitate vel miseria, nec de vero sacerdotio propterea instituto, recte sensere: locuti tamen sumus in ipsorum ritibus, vt eorum à vero sacerdotio, Christianorum scilicet, differentia & sacerdotalis partis necessitas in communitatibus manifestius appareret.

teste etiam Aristotele. Sed à vero aberrarunt:

humanum ingenium aut falsos prophetas secuti.

De eorũ tamen religione actũ, vt eius à vero sacerdotio differentia & sacerdotii necessitas appareret.

CAPVT VI.

De veri Sacerdotii fine & origine à DEO post lapsum Adami.

RELIQVVM autem sermonis huius est, dicere de *causa finali* propter quam fuit verum sacerdotium in communitatibus fidelium institutum. Est enim hæc moderatio humanorum actuum imperatorum per cognitionem & appetitum, tam immanentium quam transeuntium, secundum quod ex illis ordinatur genus humanum ad optimum viuere venturi seculi. Et propterea oportet attendere, quod licet primus homo Adam videlicet creatus fuerit principaliter propter Dei gloriam, sicuti ceteræ creaturæ, fuit ipse tamen creatus singulariter ab aliis speciebus corruptibilium, quoniam ad imaginem Dei & similitudinem, vt capax & particeps esset felicitatis æternæ post vitam præsentis seculi, fuit etiam creatus in statu innocentiæ seu iustitiæ originalis & etiam gratiæ: vt probabiliter dicunt sanctorum aliqui, & scripturæ sacræ quidam doctores præcipui. In quo si quidem permansisset; nec sibi aut

Sacerdotii Christiani finis, institutio hominis ad vitam æternam.

Quæ proxima fuit creationis Adami ad imaginem Dei causa: licet principalis, Dei gloria.

Adeo vt, si ea sanctitate qua

natura donatus erat, Deum coluisset, non opus fuisset officiis ciuilibus.

suæ posteritati necessaria fuisset officiorum ciuilium institutio vel distinctio; eo quod opportuna quoque ac voluptuosa sufficientiæ huius vitæ in paradiso terrestri seu voluptatis, natura produxisset eidem, absque ipsius pœna vel fatigatione quacunq;. Verum quia suam corrupit innocentiam seu originalem iustitiam & gratiam in esu prohibiti sibi ligni, diuinũ in hoc transgrediendo mandatum, repente lapsus est in culpam atq; miseriam siue pœnam, pœnam inquam priuationis felicitatis æternæ, ad quam Dei gloriosi beneficio cum sua posteritate qualibet finaliter fuerat ordinatus. Demeruit etiam ex iam dicti transgressione mandati, omnem sui successionem in libidine propagare, in qua etiam & cum qua quilibet homo postmodum conceptus est & natus, ex hac peccatũ contrahens, quod in lege Christianorũ originale vocatur, præter CHRISTVM IESVM, qui absque peccato & libidine quibuscunq; conceptus fuit de Spiritu sancto, natus est ex Maria virgine, quod factum est, dum vna trium diuinarum personarum, Filius videlicet, verus Deus, in vnitate sui suppositi, naturam assumpsit humanam. Ex hac siquidem transgressione primorum parentum infirmata est secundum animam omnis humana successio & infirma nascitur, quæ ante creata fuerat in statu sanitatis perfectæ, innocentię atque gratię, priuata quoque propter delictum, suo finali optimo, ad quod fuerat ordinata. Quodque Dei proprium est, misereri humano generi, facturę ac imagini suę (quã præordinauerat ad beatam & æternã vitam) voluit: qui nunquam facit frustra quicquam, neq; deficit in necessariis, humani casus exhibere remedium, tradendo scilicet præcepta quędam obedientiæ, seruanda homini, quæ tanquam contraria transgressioni, sanare deberent ægritudinẽ culpæ, quæ prouenit ab illa. Processitq; in his ordinate valde à facilioribus ad difficiliora, velut peritus medicus. Præcepit namque hominibus primo ritum *holocaustorum*, de frugum primitiis & primogenitis animalium: quasi pœnitentiam & humanam obedientiam experiri vellet.

Verum ab ea desciuit:

Atque inde orta est hominis miseria: Priuatio vitæ æternæ: & propagatio peccati, (quod originale vocant.) in omnes posteros, præter Christum.

Sed Deus, pro misericordia, homines liberare voluit:

Vt constat ex institutione & fine Ritus holocaustorum, &c.

Quem

Quem ritum seruauerunt antiqui patres in Dei reuerentiam, fidem, obedientiam, & gratiarum actionem vsq; ad Abrahæ tempora. Cui siquidē iuxta prædictum, dedit aliud præceptum grauius, *circumcisionis* scilicet omnis humani & masculini sexus, in carne præputii; quasi videretur rursum Deus pœnitentiam & humanam obedientiam amplius experiri. Fuerunt autem præcepta hæc per aliquos obseruata vsq; in tempora Moysi, per quem postmodū tradidit Deus Israelitico populo *legem*, per quam cum supradictis ampliora præcepta statuit, tam pro statu præsentis seculi quam venturi, ipsiusque legis ministros etiam statuit *Sacerdotes atque Leuitas*. Horum siquidem omnium primorum pręceptorū atq; Mosaicę legis obseruatoribus *vtilitas* erat, purgatio quędam peccati siue culpæ tam originalis quam actualis seu sponte commissæ; Euasio quoq; seu præseruatio quędam ab æterna & temporali pœna sensus alterius seculi, quamuis ex horū obseruatione non merentur homines felicitatem æternā. Ad quam tamen quoniam ordinauerat misericors Deus humanū genus, volens ipsum à lapsu reducere seu restituere ad eandem secundū conuenientem ordinem, omnium nouissime humano generi, per Filiū eius IESVM CHRISTVM verum Deum & verum hominem, in suppositi vnitate, tradidit *legem euangelicam*, præcepta cōtinentem credendorum, agendorū, & fugiendorum, atq; consilia eorum. Quorū obseruatione non solum à pœna sensus præseruātur homines, vt per priorum obseruantiam, verum ex ipsius gratiosa ordinatione merentur ex talibus, congruitate quadam, felicitatem æternām. Et propterea *lex gratiæ vocata* est, *tum* quia per CHRISTI passionem & mortem redemptum est humanum genus à culpa & pœna damni æternæ beatitudinis, quam subiuerat ex lapsu seu peccato primorum parentum: *tum* quia per illius obseruationem & Sacramentorum cum ipsa institutorum receptionem, nobis cōfertur gratia diuina, collata roboratur, & amissa recuperatur: * per quā ex Dei ordinatione, cum merito passionis CHRISTI,

Circumcisionis:

Legis Mosaicæ:

Eiusque Sacerdotum & Leuitarum:

Legis euangelicæ:

Quæ lex gratiæ vocatur duplici de causa:

*Opera meritoria quomodo dicantur.

congruitate quadam (vt diximus) opera nostra fiunt meritoria felicitatis æternæ. Huius autem merito passionis, CHRISTI videlicet, non solum posteriores gratiam susceperũt, qua beatam vitam mereri valeant, verum etiam priorum præceptorum & Mosaicæ legis obseruatores inde gratiam consecuti sunt æternæ beatitudinis, qua quidem in alio seculo, & * in loco *quem limbum vocant*, priuati manserant vsq; in CHRISTI aduentum, passionem, mortem, & resurrectionem. Per quem repromissionem sibi datam à Deo acceperunt, quamuis in præceptis prioribus Prophetarum & legis Mosaicæ, talis gratiæ repromissio sub ænigmatico velamine traderetur eisdem: omnia enim illis contingebant in figura, vt dicit * Apostolus ad Hebræos. * Fuit autem deductio hæc diuina conueniens valde, quoniam de minus perfecto ad magis, & demum ad perfectissimum conuenientium humanæ saluti. Nec est opinandum propterea quin Deus potuisset, si voluisset, statim à principio lapsus humani remedium adhibere perfectum. Sed sic egit, quia sic voluit & decuit, hominum exigente delicto, vt ne venię nimis prompta facilitas præberet occasionem vlterius delinquendi. Iam dictæ vero legis doctores, ac Sacramentorum secundum illam administratores instituti sunt quidam in communitatibus, vocati *Sacerdotes & Diaconi seu Leuitæ*, quorum officium est, legis euangelicæ Christianæ præcepta & consilia docere, in his quæ credenda sunt, agenda, & fugienda, finaliter pro statu venturi seculi, beato siquidem consequendo & opposito deuitando.

* Limbus: in quo Patres ante Christum.

* Heb. 10. 1.

* Ratio Oeconomiæ diuinæ.

Eius denique doctorum & sacerdotum.

Sacerdotalis igitur officii *finis* est, hominum disciplina & eruditio, de his quæ secundum euangelicam legem necessarium est credere, agere, vel omittere propter æternam salutem consequendam & miseriam fugiendam. In hoc autem officium conuenienter veniunt omnes disciplinæ humano ingenio adinuentæ, tam speculatiuæ quam actiuæ, humanorum actuum moderatiuæ tam immanẽtium quam transeuntium, ab appetitu & cognitione prouenientium,

Sacerdotii Christiani finis:

ad quem etiam artes humanæ spectant.

tium, quibus bene disponitur homo secundum animam pro statu tam præsentis seculi, quam venturi. Has etenim quasi omnes habemus ex traditione admirabilis philosophi & reliquorum & gloriosorum virorum, enumerare tamen omisimus hic eas propter abbreuiationem sermonis, & quoniam huiusmodi necessitas non habet considerationem præsentem. Debemus autem intelligere de hoc capitulo, & ipsum sequente continuo, alias esse, *causas officiorum ciuitatis*, iuxta quodlibet ipsarum genus, secundum quod officia sunt ciuitatis, & alias ipsorum, secundum quod sunt habitus corporis, aut mentis humanæ. Nam *finales* eorum *causæ* secundum quod habitus corporis, aut humanæ animæ, sunt opera quæ ab illis proueniunt immediate per se, vt nauifactiuæ, nauis: militaris, armorum vsus aut pugna, sacerdotii vero prædicatio legis diuinæ, & secundum illam sacramentorum administratio, & sic conformiter in reliquis omnibus. Ipsorum autem *causæ finales* secundum quod officia in ciuitate determinata & instituta, sunt commoda & sufficientiæ perfectiuæ actionum & passionum humanarum, prouenientes ab operibus dictorum habituum, vel quæ sine his haberi nequeunt. Quomodo à pugna qui est actus seu finis militaris habitus, hominibus in ciuitate libertas prouenit & seruatur, quæ quidem finis est actuum & operum militaris. Sic etiam à domificatiuæ opere, seu fine qui domus est, prouenit hominibus seu ciuitati defensio, ab aëreis impressionibus nociuis, calidi, frigidi, humidi, aut sicci, quæ siquidem defensio causa finalis est, propter quam domificatiuæ officium fuit in ciuitate statutum. Eodemque modo ab obseruatione legis diuinæ, quæ finis est sacerdotii, prouenit hominibus æterna felicitas. Sic quoque de reliquis partibus seu officiis ciuitatis æstimare oportet. Hoc etiam modo siue consimili, distinguuntur reliquæ causarum species officiorum dictorum, materialis, formalis, & efficiens, vt ex sequentibus apparebit. De numero quidem igitur partium ci-

Porro officiorũ fines duplices:

Quatenus sunt habitus:

& quatenus officia.

uitatis, ipſarumque neceſſitate ac diſtinctione propter finales ſufficientias dicta ſint tanta.

CAPVT VII.

De reliquis cauſis partium ſeu officiorum ciuitatis, duplici materia, forma, efficiente.

HIs autem conſequens eſt dicere *de reliquis cauſis officiorum ſeu partium ciuitatis.* Et primum loquemur in cauſis materialibus & formalibus, deinde vero inquiremus de ipſarum cauſa mouente. Verum quia in rebus quæ ab humana mente recipiunt complementum, materia formæ præexiſtit in actu, prius loquamur in cauſa materiali. Et dicemus, quod *materia* propria officiorum diuerſorum, ſecundum quod officia nominant habitus animæ, ſunt homines ex ipſorum generatione ſeu natiuitate inclinati ad diuerſas artes ſeu diſciplinas. Cum enim natura non deficiat in neceſſariis, de nobilioribus magis ſolicita, qualis inter corruptibilia eſt hominum ſpecies, ex qua perfecta, per diuerſas artes aut diſciplinas, oportet tanquam ex materia, conſtituere ciuitatem & partes diſtinctas in ipſa, neceſſarias ad vitæ ſufficientiam conſequendam, vt quarto & quinto huius oſtenſum eſt. Initiauit ipſa circa generationem hominum diſtinctionem hanc, quoſdam in naturalibus diſpoſitionibus producens aptos & inclinatos ad agriculturam, alios ad militiam, reliquos vero ad aliorum artificiorum & diſciplinarum genera, diuerſos tamen ad diuerſas. Nec ſolum vnicũ indiuiduum ad vnius ſpeciei artem vel diſciplinam, ſed ipſorum plura in eandem artificii ſeu diſciplinæ ſpeciem inclinauit, veluti ſufficientiæ neceſſitas exigebat. Quoſdã ergo genuit aptos prudentiæ, quoniam ex prudentibus in ciuitate ſtatui debet *iudicialis pars* & conſiliatiua. quoſdam vero ad robur & audaciam, quoniã ex talibus conuenienter ſtatuitur

Officiorum ſeu partium ciuitatis
1. Materia, quatenus ſunt habitus:

tur

tur *militaris*. Sic quoque reliquos adaptauit ad operatiuorum & speculabilium habituum genera, quæ sunt ad viuere & bene viuere necessaria seu conuenientia, vt in omnib. scilicet perficeret de diuersitate naturalium inclinationum ad habitus diuersorum generum & specierum, quod necesse fuit ad diuersitatem partium ciuitatis. *Materiales vero causæ officiorum ciuitatis*, secundum quod officia nominant partes ciuitatis, iam quasi apparent. Nam hæ sunt homines habituati per artes & disciplinas diuersorũ generum & specierum, ex quibus diuersi ordines siue partes statuuntur in ciuitate, propter finales sufficientias prouenientes ab ipsorum artibus & disciplinis, quomodo proprie dicuntur partes ciuitatis officia quasi obsequia, quoniam consideratæ, vt statutæ sic sunt in ciuitate, ad humanum obsequiuum ordinantur. Horum vero *formales causæ* secundum quod humanę mentis habitus, non alię sunt ab huiusmodi habitibus: nam ipsi formę sunt habentium cõplectiuæ seu perfectiuæ humanarum inclinationum inexistentium à natura. Vnde 7. Politicæ, cap. finali. *Omnis ars & disciplina quod deficit naturæ vult supplere*. *Formales* autem officiorum *causæ*, secundum quod instituta & partes ciuitatis, sunt præcepta mouentis causæ, his tradita seu impressa, qui deputantur in ciuitate ad determinata opera exercenda. *Mouentis* quidem igitur *causæ* seu factiuæ officiorum, vt animæ nominant habitus, sunt mentes & voluntates hominum per suas cogitationes & desideria diuisim aut coniunctim indifferenter. Et quorundam etiam cum his principium est motus & exercitium corporalium organorum. Ipsorum vero *causa efficiens*, secundum quod partes sunt ciuitatis, est humanus *legislator* frequenter & in pluribus: licet olim raro & in paucissimis cuiusdam aut quarundam causa mouens immediata fuerit *Deus* absque humana determinatione, sicuti nono huius dicetur, & 12. & 15. de his amplius apparebit. De sacerdotio vero, diuersa quædã est institutionis ratio, de qua 15. & 17. secundæ dicetur vtique sufficienter.

quatenus partes ciuitatis.

2. Forma quatenus sunt habitus:

quatenus partes ciuitatis.

3. Efficiens quatenus sunt habitus:

quatenus partes ciuitatis: 1. Legislator frequenter: Deus raro.

Sacerdotii diuersa institutionis ratio.

De partibus itaque ciuitatis & ipsarum institutionis necessitate à reliquis trium causarum generibus, determinatum sit hoc modo.

CAPVT IIX.

De generibus Politiarum temperato & vitiato: eorumque diuisione: & specierum definitionibus.

Capitis scopus.

QVONIAM autem in prioribus monstratum est aliqualiter, monstrandum tamen certius institutionem & distinctionem partiũ ciuitatis, ab aliqua mouente causa fieri, quam pridem legislatorem diximus: Quodq; legislator idem has partes statuit, distinguit, & separat instar animalis naturæ, formãdo scilicet primum, seu instituendo in ciuitate partem vnam, quam principantem seu iudicialem diximus quinto huius: per hanc vero reliquas, vt declarabitur amplius 15. huius. Conuenit propterea nobis primum aliquid dicere de natura partis illius: cum enim sit aliarum prima, (vt ex sequentibus apparebit) ex ipsius efficientiæ manifestatione priori, conuenienter ingrediemur ad manifestationem institutionis & distinctionis actiuæ reliquarum partium ciuitatis. Sunt autem principatiuæ partis seu *principatuum genera duo*, vnum quidem bene temperatum, reliquum vero vitiatum. Voco autem bene *temperatum* genus cum Arist. 3. Politicæ, cap. 5. in quo dominans principatum ad commune conferens secundum voluntatem subditorum: Vitiatum vero, quod ab hoc deficit. Horum rursum generum vtrumque diuiditur in *tres species*. *Primum* quidem, temperatum scilicet, in regalem monarchiam, aristocratiam, & politiam. *Reliquum* vero, vitiatum scilicet, in tres oppositas species diuiditur, tyrannicã monarchiam, oligarchiam, & democratiam. Et vnaquæq; rursum harum specierum modos habet, de quibus præsentis negotii

Politiarum genera duo.

Temperatum quid.

Vitiatum quid. Vtrumq; triplex.

negotii non est exquisite tractare. De his enim sufficienter tradidit *Aristoteles* tertio & quarto suæ Politicæ. Ad habēdam vero ipsarum ampliorē notitiam, quæ necesse est aliqualiter propter sequentia declaranda, vnamquamq; dictarū principatus specierum iuxta intentionem *Aristotelis* describamus, dicentes primū, quod *Regalis monarchia* est temperatus principatus, in quo dominans est vnicus ad commune conferens, & subditorum voluntatem siue consensum. *Tyrannis* vero illi opposita, est principatus vitiatus, in quo dominans est vnicus ad conferens proprium, præter voluntatē subditorum. *Aristocratia* est principatus temperatus, in quo dominatur honorabilitas sola, iuxta subditorum voluntatem siue consensum & commune conferens. *Oligarchia* vero illi opposita, est principatus vitiatus, in quo dominantur aliqui ditiorum seu potentiorū ad ipsorum conferens, præter subditorum voluntatem. *Politia* vero licet in vna significatione sit cōmune quiddam ad omne genus vel speciē regiminis seu principatus, in vna tamē ipsius significatione importat speciem quandam principatus temperati, in quo ciuis quilibet participat aliqualiter principatu vel consiliatiuo vicissim iuxta gradum & facultatem seu conditionem ipsius, ad commune etiam conferens, & ciuium voluntatem siue consensum. *Democratia* vero illi opposita, est principatus, in quo vulgus seu egenorum multitudo statuit principatum, & regit sola, præter reliquorum ciuium voluntatem, siue consensum, nec simpliciter ad commune conferens, secundum proportionem conuenientem. Quis autem bene temperatorum principatuum sit optimus, aut quis vitiatorum pessimus, de reliquorum quoque ordine in bonitate vel malitia dicere, non habet præsentem speculationem. Hæc tamen de principatuum diuisione in suas species, ipsarumque descriptione dixisse sufficiat.

Definitio Monarchiæ.

Tyrannidis.

Aristocratiæ.

Oligarchiæ.

Politiæ.

Democratiæ.

CAPVT IX.

Politiarum causa efficiens: Monarchiæ genera: & Electionis principatus præstantia.

DETERMINATIS autem his, consequens est dicere de modis efficiendi seu constituendi partem principantem. Ex ipsorum namque natura meliori vel deteriori, prouenientibus hinc ciuili regimini tanquam actionibus, arguere oportet causam agentẽ, à qua tam ipsi quam pars principans per ipsos ad Politiam vtilius habeant prouenire. Verum *quia de causis & actionibus, à quibus secundum plurimum pars principans creari debet, intendimus in hoc libro:* antea volumus dicere modum & causam, per quem iam creata fuit pars hæc, licet raro, vt hunc modum seu actionem, & ipsius causam immediatam, discernamus à modis seu actionibus, & ipsarum immediatis causis, per quas huiusmodi pars regulariter & in pluribus creari debet, quas etiam humana demonstratione conuincere possumus. Prioris enim modi per demonstrationem certam, comprehensio nequit haberi. Hic autem modus seu actio & ipsius immediata causa, per quã formata est iam pars principans & reliquæ partes ciuitatis (præcipue sacerdotium) fuit diuina voluntas, immediate hoc præcipiens alicuius singularis creaturæ oraculo terminato, aut per se solam immediate fortassis, quo modo principatum Israelitici populi in personam Moysi & quorundam aliorum iudicũ; pòst ipsum Sacerdotium quoque in personam Aaron & ipsius successorum instituit. De qua siquidem causa & ipsius actione libera, tradere seu dicere, cur sic aut aliter, nec sic esse aut fuisse factum, per demonstrationem nec quicquam dicere possumus, sed simplici credulitate absque ratione tenemus. Alia vero est principatuũ institutio, quæ scilicet ab humana mente immediate prouenit, licet à Deo tanquam à causa remota, qui omnem princi-

Causa efficiens proxima Politiarum duplex: communis & singularis.

Singularis causa est Dei voluntas:

cuius exemplũ in Politia Israelitica:

Nec demonstratione: sed fide cognoscitur.

Communis causa, remota quidem est Deus: proxima vero

principatum terrenum etiam concedit, vt * Ioan. 19. habetur, & aperte dicit Apostolus ad Rom. 13. & beatus Augustinus 5. De ciuitate Dei, cap. 21. quod tamen non est immediate semper, quinimo vt in pluribus & vbiq; quasi hos statuit per hominum mentes, quibus talis institutionis concessit arbitrium. Et de hac causa quæ sit, aut quali actione talia debeat instituere, ex meliori aut deteriori ad Politiam, potest per humanam certitudinem assignari. Omisso itaque modo quem per demonstrationem certificare non possumus, modos institutionum principatus per humanam voluntatem immediate factos, narrare volumus primum, deinde vero monstrabimus ipsorum certiorem atque simpliciorem: postmodum vero ex illius modi natura meliori, arguemus causam mouentem, à qua prouenire solummodo debet & potest: ex quibus etiam apparebit consequenter causa mouere debens ad institutionem optimam & determinationem reliquarum partium ciuitatis: demum vero dicemus de principatus vnitate, propter quam apparebit etiam, quæ sit vnitas ciuitatis aut regni. Prosequentes itaque proposita, primum enumerabimus modos institutionis regalis monarchię, loquendo scilicet in ipsorum origine. Species enim hæc principatus, videtur quasi cognata nobis, & propinqua statim domesticæ Oeconomiæ, vt apparet ex dictis, cap. 3. Post huius vero determinationem apparebit consequenter de modis institutionis reliquarum diuisionum principatus. Sunt autem modi siue institutiones regalis monarchięquinque numero secundum Aristotelem 3. Politicæ 10. & 11. cap. *Vnus* quidem cum monarcha statuitur ad aliquod vnum opus determinatum, circa regimen communitatis tamen, vt ducatum exercitus, siue cum generis successione, siue pro solius vnicæ personæ periodo, quomodo instituebatur dux exercitus Agamemnon à Græcis. Vocatur autem officium hoc in communitatibus modernis *Capitaneatus aut Contestabiliaria*. Hic vero exercitus dux de nullo se intromittebat iudicio tẽpore pacis, exercitu tamen

mentes humana.
* *Ioann. 19. 11.*
Materia & ordo sequentium.
Monarchiæ genera aut modi quinque.

militante, dominus erat occidendi aut aliter puniendi transgressores. *Alius* autem modus est, quo quidam in Asia principantur, habentes dominia ex prædecessoribus per successionem, secundum legem tamen, ad monarchæ conferens magis quam ad commune simpliciter, quasi * despotia. Sustinent enim habitatores illius regionis talem principatum nihil contristati, propter ipsorum barbaram & seruilem naturam, & consuetudinis auxilium. Hic siquidem principatus regalis est, quia patrius, & voluntariis subditis, vt quia primi habitatores fuerant regionis præcessores monarchæ: aliqualiter tamen tyrannicus, propter non esse ipsius leges ad commune conferens simpliciter, sed monarchæ. *Tertius* vero modus regalis principatus est, cum quis principatur electus, non ex successione patria seu paterna, secundum tamen legem quæ non est ad commune conferens simpliciter, sed monarchæ magis, quasi tyrannicam. Propter quod etiam vocauit *Aristoteles* ibidem hanc speciem principatus, *electam tyrannidem.* Tyrannidem quidem propter legis despotiam, electam quidem propterea, quod non erat subditis inuoluntaria. *Quartus* autem modus est, quo per electionem instituitur aliquis princeps, cum omni sui generis successione, secundum leges quæ sunt simpliciter ad commune conferens. Et hoc vtebantur *secundum heroica tempora*, vt dicit ibidem. Vocata vero sunt ea *heroica tempora*, vel quia tunc constellatio tales homines producebat, qui *heroes*, id est diuini, credebantur propter virtutis excessum, aut quia tales statuebantur principes, non alii, propter virtutum & suorum beneficiorum excessum, vt quia sparsam multitudinem collegerunt, & in communitatem ciuilem congregauerunt, vel quia per pugnam & armorum strenuitatem liberauerunt regionem ab opprimentibus, aut quia fortasse regionem emerunt, vel alio conuenienti modo acquisiuerunt, & inter subditos diuiserunt. Et (ad vnum dicere) *propter magis beneficii collationem aut alterius virtutis excessum, ad reliquam multitudinem instituti fuerunt principes*

* δεσποτεία, id est: dominium, vel herile imperium.

Secundus modus partim regalis partim tyrannicus: & quare.

Heroica tempora cur sic dicta.

Heroes qui.

principes cum posteritate seu successione tota, sicut etiam dixit *Aristot.* *5. Politicæ, cap. 10. Sub hac autem monarchiæ specie fortasse comprehendit Aristoteles eam, ad quam quis eligitur pro sola sui periodo vel parte periodi, vel eam fecit nos intelligere per hanc, & vocatam tyrannidem electam, eo quod vtrique participet. *Quintus* vero modus est & fuit, quo principans statuitur omnium dominus eorum quæ sunt in communitate, sic secundum suam voluntatem realia & personalia disponens, quemadmodum Oeconomus pro voto disponit de his quæ in propria domo sunt. Quod tamen, vt hæc *Aristotelis* dicta manifestentur amplius, & etiam modi omnes instituendi reliquos principatus ad capitulum reducantur, Dicemus, quod omnis principatus, vel est voluntariis subditis, vel inuoluntariis. Primum est genus bene temperatorum principatuum, secundum vero vitiatorum. Distinguitur autem vtrunque horum generum in tres species siue modos, sicut dictum est 8. cap. Et quoniam vna specierum bene temperati principatus, & fortasse perfectior est regalis monarchia: ideoque præmissa recolligentes ab illius modis inchoemus sermonem dicentes, quod rex seu *monarcha* vel instituitur per electionem incolarum, seu ciuium, aut absque ipsorum electione rite obtinuit principatum. Si absque ciuium electione, vel sic est, quia primus inhabitauit regionem aut ipsius prædecessores, ex quibus traxit originem: vel quia terram & iurisdictionem emit, aut ipsam iusto bello acquisiuit, aut alio quouis licito modo, puta dono sibi de ipsa facto propter impensum seruitium. Participat autem quilibet dictorum modorum tanto amplius de vero regali, quanto magis est ad subditos voluntarios, & secundum legem latam ad commune conferens subditorum. Tanto vero amplius tyrannidem sapiens, quãto magis exit ab his, consensu videlicet subditorum, & lege ad ipsorum commune conferens instituta. Vnde 4. Politicæ 10. cap. scribitur: *Erant autem propterea quod secundum legem, regales* (monarchiæ sci-

* Vide etiam Pol. 3. cap. 10.

Principatuum genera duo.

Monarchia præstantia:

eiusque efficiens duplex.

licet) & *quia monarchicabant voluntariis: tyrannica autem, * propter despotice principari & secundum suam sententiam* (monarcharum scilicet) Hæc igitur duo prædicta principatum temperatum & vitiatum separant (vt apparet ex Aristotelis aperta sententia) simpliciter autem aut magis subditorum consensus. Quod si *monarcha* principans per electionem incolarum fuerit institutus, hoc fieri conuenit aliquo horum modorum, quoniam vel instituitur cum sua tota posteritate seu successore, vel non. Si enim non instituitur cum omni posteritate, hoc contingit pluribus modis, quoniam vel instituitur pro tota vnius vita tantummodo, vel pro vnius & aliquo sui successoris vnius aut plurium. Vel non instituitur ad vitam totam alicuius, nec primi nec successorum, sed solummodo pro aliqua parte temporis terminata, vt annali aut biennali, longiori vel breuiori; & rursum vel ad omne iudiciale officium exercendum, vel ad solum vnicum, velut exercitus dux. *Conueniunt* autem monarchæ regales electi cum nõ electis, quoniam vtrique voluntariis principantur. *Differunt* autem, quoniam vt in pluribus *non electi* principantur subditis minus volũtariis, & ipsos disponunt legibus minus Politicis ad commune conferens, quales pridem barbaricas diximus. *Electi* vero magis voluntariis præsunt, eosque disponunt legibus Politicis magis, quas diximus latas ad commune conferens. Ex quibus patet, quod & in sequentibus amplius apparebit, *genus electum principatus præstantius esse non electo.* Est quoque sententia hæc Aristotelis 3. Politicę, cap. 10. quam induximus supra de his qui statuebantur circa heroica tempora. Rursum hic modus institutionis in cõmunitatibus perfectis permanentior est. Nam omnes alios in hunc quandoque oportet reducere per necessitatem, non econuerso, vt si generis successio defecerit, aut alia de causa fiat genus illud importabile multitudini ab excessu malitiæ sui regiminis, oportet tunc multitudinem se conuertere ad electionem, quæ siquidem electio deficere nunquam potest, generatione hominum

* Quia herili more præerant.

Monarchia quæ electione fit genus duplex.

Monarchæ electi & non electi conuenientia: & differentia.

Principatus electi præstantia.

num indeficiente. Amplius, hoc solo modo institutionis habetur principans optimus. Nā cum expedit optimum esse illorum qui versantur in Politia: debet enim regulare actus ciuiles omnium aliorum. Modus vero institutionis aliarum specierum *principatus temperati*, vt plurimum est *electio*, & quandoque in aliquibus sors absque generis successione continua. *Vitiatorum autem principatuum* institutiones, vt plurimum sunt fraus, aut violentia, aut vtrumque. Quis vero principatuum temperatorū sit præstantior, an monarchia vel reliquæ duæ species, aristocratia vel Politia: & rursum, monarchiarum an electa vel non electa: adhuc autem electarum, an ea quæ cum omni generis successione statuitur, aut in qua solus statuitur absque tali successione: quæ secatur in duas, vt eam scilicet quæ ad totam periodum alicuius aut aliquorum, vel ad partem solam temporis terminatam, puta annalem, biennalem, longiorem aut breuiorem, inquisitionem & dubitationem rationalem habet, quamuis indubie tenēdum secundum veritatem, & Aristotelis apertam sentētiam, electionem esse certiorem regulam principatus, vt in 12. 16. & 17. huius certificabitur amplius. Hoc tamen non ignorare debemus, quod alia & altera multitudo, in alia vel diuersa regione ac tempore, disposita est ad alteram & diuersam Politiam, aliumque aut alterum ferre principatum, vt dicit Aristoteles tertio Politicæ, cap. 9. quæ attendenda sunt à legum latoribus & principatuum institutoribus Nam sicuti non quilibet homo dispositus est ad optimam disciplinam, & propterea non ad illam acquirendam statuitur à dirigente conuenienter, sed ad quam, bonarum tamen, magis fuerit præparatus, sic fortasse multitudo aliqua, quandoque aut in loco aliquo, non est disposita ferre optimum principatuum. Ideoque ad temperatorum sibi conuenientiorem ipsam prius tentandum reducere. Ante enim Iulii Cæsaris monarchiam, Romanus populus diu ferre noluit monarcham aliquem terminatum, nec cum generis successione, neq; etiam

Principatus temperati efficiens plerumque electio: Vitiati, fraus, vis.

Monarchiarum genera.

Diuersa Politia pro regionum diuersitate.

Simile.

Exemplū à Romanis.

Qui diu monarcham ferre noluerunt:

ad totam vnius solius monarchæ periodum. Quod siquidem contingebat illi fortasse, propter heroicorum & principatiorum virorum multitudinem, tam secundum genera seu cognationes, quam secundum indiuidua personarum. Ex his ergo quæ à nobis determinata sunt, manifeste apparet, quod quærentes quis monarcharum sit præstantior ciuitati vel regnō, an qui per electionem vel qui per generis successionem principatur, inconuenienter interrogant & quærunt. Sed oportet corrigentes quærere primum, quis monarcharum sit præstantior, an electus aut non electus. Et si electus, rursum quis electorum, an cum omni sui generis successione statuitur, vel qui absque generis successione: quoniam licet non electus monarcha, quasi semper principatum transmittat hæredi, electus tamen non omnis, sed solum qui cum sui successione omni statuitur principari. De modis itaque institutionis principatuum, & quoniam ipsorum simpliciter præstantior est electio, determinatum sit hoc modo.

& qua causa.

CAPVT X.

Legis significationes distinguuntur: & quæ huic loco propria, indicatur.

QVONIAM autem electionem diximus perfectiorem, atque præstantiorem modorum instituendi principatum, bene se habet inquirere illius effectiuam causam, à qua scilicet secundum complemētum suæ bonitatis habeat prouenire. Nam ex hoc apparebit etiam factiua causa principatus electi, & similiter reliquarum partium Politiæ. Verum quia principatus regulare debet actus ciuiles humanos (vt demonstrauimus quinto huius) & secundum regulam, quæ forma est & esse debet principantis, inquantum principans inquirere oportet huiusmodi regulam, si est, quid est, & propter quid. Est enim

fotassis

fortaſſis eadem ipſius effectiua cauſa, quæ principantis.

Hanc itaque regulam, quam ſtatutum vel conſuetudinem, & communi nomine legem appellant, exiſtere ſupponētes, quaſi per ſe notum ex inductione in omnibus perfectis communitatibus, Primum oſtendemus quid ſit, deinde vero ipſius finalem aſſignabimus neceſſitatem, demum autem determinabimus per demonſtrationem, cuius aut quorum & quali actione hanc ſtatuere oporteat, quod erit inquirere legislatorem ſeu cauſam agentem ipſius, ad quam etiam electionem principatuum pertinere putamus, & per demonſtrationem in ſequentibus oſtendemus. Ex quibus etiam apparebit materia ſiue ſubiectum regulæ ſupradictæ, quam legem diximus. Nam hæc eſt pars principans, cuius eſt ſecundum legem regulare Politicos ſeu ciuiles hominum actus. Ad dicta quidem igitur procedentibus, ne propter nominis multiplicitatem eueniat *diſcolia, diſtinguere conuenit intentiones ſeu ſignificata huius nominis *lex*: hoc enim nomen de numero multiplicium dictionum importat in *vna* ſui ſignificatione naturalem inclinationem ſenſitiuam ad actionem aut paſſionem aliquam, quomodo vocauit eam Apoſtolus ad Romanos ſeptimo, cum dixit, *Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.* In *alia* vero ipſius acceptione dicitur hoc nomen lex de quolibet habitu operatiuo, & generaliter de omni forma rei operabilis, exiſtente in mente, à qua tanquam exemplari ſiue menſura, formæ artificiatorũ proueniunt, quomodo dicitur *Ezechielis 43. *Hæc ergo lex domus, iſtæ autem menſuræ altaris.* *Tertio* vero modo ſumitur lex pro regula cõtinente monita humanorũ actuum imperatorum, ſecundum quod ordinantur ad gloriam vel pœnam in ſeculo venturo, ſecundum quam ſignificationem *lex Moſaica* dicta eſt lex, quãtũ ad aliquam ſui partem: ſic quoque *lex euangelica*, ſecundum ſe totam, lex dicitur. Vnde Apoſtolus ad *Hebr. de his ait, *Translato enim ſacerdotio, neceſſe*

Ordo ſequentium.

Magiſtratus officium.

δυσκολία difficultas.

Legis ſignificationes.

1. Inclinatio.

2. Forma.

*Ezech. 43. 12

3. Doctrina religionis vera aut falſa.

* Heb. 7. 12.

est vt legis translatio fiat. Sic etiam de disciplina euangelica lex dicitur, Iacobi 1. *Qui autem prospexerit in legem perfectam libertatis, & in ea permanserit, &c. hic beatus in facto suo erit.* Hac etiam legis acceptione dicuntur leges omnes *secta*, vt quæ Machometi aut Persarum, secundum se totas aut aliquas sui partes, licet ex his Mosaica & euangelica, Christiana scilicet, solæ contineant veritatem. Sic etiam sectas leges vocauit * Aristot. 2. philosophiæ cum dixit: *Quantam vim habeat quod consuetum est, leges ostendunt.* & in 12. eiusdem: *Reliqua vero fabulose iam adducta sunt ad persuasionem multorum ad leges & conferens.* *Quarto* autem importat hoc nomen, lex, & famose magis scientiam seu doctrinam siue iudicium vniuersale iustorum & conferentium ciuilium, & suorum oppositorum. Et sic accepta lex dupliciter considerari potest, vno modo secundum se, vt per ipsam solum ostenditur quid iustum aut iniustũ, conferens aut nociuum, & in quantum huiusmodi iuris scientia vel doctrina lex dicitur. Alio modo considerari potest secundum quod de ipsius obseruatione datur præceptum coactiuum per pœnam aut præmium in præsenti seculo distribuenda, siue secundum quod per modum talis præcepti traditur, & hoc modo considerata propriissime lex vocatur, & est. Quam etiam sic sumptam definit Arist. 10. Ethicorum 9. cap. cum dixit: *Lex autem coactiuam habet potentiam sermonis ab aliqua prudentia & intellectu,* Politico scilicet, id est, ordinatiuo de iustis & conferentibus, & ipsorum oppositis per prudentiam Politicam, *habens coactiuam potentiam*, id est, de cuius obseruatione datur præceptum quod quis cogitur obseruare, seu lata per modum talis pręcepti lex est. Vnde iustorum & conferentium ciuilium non omnes veræ cognitiones sunt leges, nisi de ipsarum obseruatione datum fuerit præceptum coactiuum, seu latæ fuerint per modum præcepti, licet talis vera cognitio ipsarum necessario requiratur ad legem perfectam. Quinimo quandoque falsæ cognitiones iustorum & conferentium, leges fiunt

* Metaphys. lib. 1. breuiori cap. 3.

4. Iustitia ciuilis norma: quæ vsitatior significatio:
Eaq; dupl. consideratur:
quà iuris scientia:

aut quà iuris præceptum, proposito præmio aut pœna.

Atque hæc signific. maxime propria.

Vnde iuris ciuilis cognitio proprie non est lex: si desit præceptum:

nec præceptum: si desit iuris co- ... iustitia

fiunt cum de ipsis datur obseruationis præceptum, seu feruntur per modum præcepti, sicut apparet in regionibus barbarorum quorundam, qui tanquam iustum obseruari faciunt, homicidam absolui à culpa & pœna ciuili, reale aliquod precium exhibentem pro tali delicto, cum tamen hoc simpliciter sit iniustum, & per consequens ipsorum leges non perfectæ simpliciter. Esto enim quod formam habeant debitam, præceptum scilicet obseruationis coactiuum; debita tamen carent conditione, videlicet debita & vera ordinatione iustorum. Comprehenduntur autem sub hac legis acceptione omnes iustorum & cōferentium ciuilium regulæ, auctoritate humana institutæ, vt consuetudines, statuta, plebiscita, decretales, & omnes consimiles, quę scilicet humanę auctoritati, vt iam diximus, innituntur. Debemus tamen non ignorare, quod tam lex euangelica, quam Mosaica, & fortasse sectarū reliquæ diuersimode cōsideratæ ac comparatæ in toto vel parte ipsarum, ad humanos actus pro statu præsentis seculi vel venturi, quandoque veniunt vel venerunt hactenus, aut venturæ sunt in tertiam legis significationem, & quandoque in vltimam, vt 8. & 9. Secundæ manifestabitur amplius, quædam quidem secundum veritatem, quædam vero secundum fantasiam falsam, & promissionem inanem. Quod quidem igitur sit regula, seu lex aliqua humanorum actuum ciuilium, & quid sit, ex iam dictis palam.

Legis hoc modo accepta genera.

Lex diuina aut tertia, aut quarta significatione vsurpatur.

CAPVT XI.

Legis proprie sic dictæ necessitas ac finis duplex.

Capitis argumentum. Neceß. ac finis legis duplex: Principalis, iustitia ciuilis, & communis vtilitas: Secundarius.

His itaque legis acceptionibus sic diuisis, eius secundum vltimam & propriissimam significationem, ostēdere volumus necessitatem finalē: principaliorem quidem, ciuile iustū & cōferens cōmune, assecutiuam vero quandā principatuum, maxime se-

cundum generis successionem, securitatem & principatus diuturnitatem. *Primam ergo necessitatem sic*; Quoniam illud necessarium est in Politia statuere, absque quo ciuilia iudicia simpliciter recte fieri nequeunt, per quod rite feruntur, & à defectu quantum possibile est humanis actibus, preseruantur. Lex est huiusmodi, vt cum secundum ipsam determinatus fuerit principans ferre ciuilia iudicia: ergo legis institutio necessaria est in Politia. Prima propositio huius demonstrationis est quasi per se nota, & indemonstrabilibus propinqua valde. Cuius etiam certitudo accipi debet & potest ex quinto huius, parte 7. Secunda vero propositio manifestabitur ex hoc; quoniam ad iudicii complementum in bonitate requiritur affectio recta iudicum, & iudicandorum vera cognitio, quorũ opposita, ciuilia corrumpunt iudicia. Nam peruersa iudicantis affectio, vt odii vel amoris, aut auaritiæ, desiderium iudicantis peruertit. Hæc autem à iudicio prohibentur: & ab his præseruatur, dum fuerit iudex seu principans determinatus secundum leges ferre iudicia, propterea quod lex omni caret affectione peruersa. Non enim facta est ad amicum aut inimicum vtilem vel nociuum, sed vniuersaliter ad agẽtem ciuiliter bene aut male. Omnia namque reliqua sibi accidunt, & extra legem sunt, non sic autem extra iudicem sunt. Quoniam personæ in iudicio constitutæ possunt esse amicæ vel inimicæ iudicanti, vtiles vel nociuæ, dando aut aliquid promittendo. Sic quoque in reliquis intentionibus, quæ in iudice causare possunt affectionem, ipsius iudicium peruertentem, propter quod nullum iudicium, quantum possibile est, debet committi arbitrio iudicantis, sed lege determinari & secundum ipsam pronuntiari.

Hæc autem fuit sententia *diui Aristotelis* 3. Politicæ, cap. 11. vbi ex intentione perquirens, an melius sit regi Politiam optimo viro absque lege, vel ab optimis legibus, inquit sic: *Valentius autem* (id est præstantius ad iudicandum) *cui non adest, quod passionale omnino* (id est, affectio quæ iudicium peruertere

Prioris necess. demonstratio. Propositio.

Assumptio: Lex conseruat recta iudicia. Conclusio.

Propositio per se nota.

Assumptio pro syllogismo firmatur.

Proposit.

Assumptionis bimembris prior pars: Lex prauas iud. affect. tollit:

Quia iis vacat,

Assumptionis consectarium:

& probatio auctoritate Aristotelis,

uertere

uertere poteſt) *quam cui connaturale. Legi quidem igitur hoc non ineſt* (paſſio videlicet ſiue affectio) *humanam autem animam neceſſe hoc habet omnem* : & dixit, omnem , non excipiendo quemquam quantumcunq; ſtudioſum. Quam ſiquidem ſententiam repetens primo Rhetoricæ , cap. 1. ſic ait. *Omnium quidem maximum* (quæritur ſcilicet, nihil abſque lege iudicandum relinqui debet arbitrio iudicantis) *quia iudicium quidem legislatoris* (id eſt lex) *non ſecundum partem* (id eſt, non eſt latũ propter aliquem hominem particularem) *ſed de futuris & vniuerſalibus eſt. Præfectus autem & iudex iam de præſentibus & determinatis iudicant , ad quos & amare & odire, & proprium commodum annexa ſunt ſæpe , vt non adhuc poſſint videre ſufficienter verum, ſed attendere in iudicio proprium delectabile aut triſte.* Hoc etiam dicit eodem, 1. cap. 2. *Non enim*, inquit, *ſimiliter reddimus iudicia triſtes & gaudentes, amantes vel odientes.*

2. Aſſumptionis pars: Lex iudicum ignorantiam tollit: Quia iuſtum & iniuſtum, vtile & noxium definit perfecte.

Corrumpitur adhuc iudicium propter iudicum ignorantiam, eſto quod bonæ ſint affectionis ſeu intentionis ; quod etiam peccatum ſiue defectus per legem tollitur & ſuppletur, quoniam in ipſa determinatum eſt quaſi perfecte, quid iuſtum aut iniuſtum , conferens aut nociuum ſecundum vnumquemque humanum actum ciuilem.

Quod non eſt vnius hominis : imo nec ætatis.

Hoc autem nequit ſic ſufficienter fieri per vnicum hominem quantumcunque ingenioſum. Quoniam vnus ſolus homo, nec fortaſſe omnes vnius ætatis homines inuenire aut retinere poſſent omnes actus ciuiles determinatos in lege.

Vt liquet ex legis gradatim conſtitutione & perfectione : tum experientia :

Quinimo , quod de ipſis dixerunt inuentores primi , & omnes etiam eiuſdem ætatis homines , talium obſeruatores, fuit res modica & imperfecta , quæ poſtmodum ex additione poſteriorum complementum ſuſcepit. Quod quidem videre ſat eſt experientia nota per additionem & ſubtractionem, ac totaliter in contrarium mutationem quandoque factam in legibus, ſecundum diuerſas ætates, & ſecundum diuerſa tempora eiuſdem ætatis,

& Ariſtotelis authoritate.

Teſtatur autem & hoc Ariſt. 2. Politicæ cap. 3. cum dixit: *Oportet autem nõ hoc ipſum ignorare, quia opor-*

tet attendere multo tempore & multis annis, in quibus non vtique lateat si hæc bene se habuerunt; quæ scilicet statui debent tanquam leges. Idem dicit ipse, 1. Rhetoricæ, cap. 1. *Deinde*, inquit, *legislationes quidem ex multo tempore consideratis fiunt*. Et confirmatur id ratione: quoniam legislationes indigent prudentia, vt pridem ex descriptione legis apparuit, prudentia vero longa eget experientia, hæc autem temporis multitudine. Vnde * 6 Ethicorum: *signum autem ipsius quod dictum est, & quod Geometri quidem iuuenes & disciplinati fiunt & sapientes talia, prudentes autem nõ videntur fieri. Causa autem, & quoniam singularium est prudentia, quæ fiunt cognita ex * experientia, iuuenis autem expertus nõ est: multitudo enim temporis faciet experientiam*. Et ideo quod vnus solus homo inuenit, aut scire potest per seipsum, tam in scientia iustorum & cõferentium ciuilium, quam in aliis scientiis, est parum aut nihil. Adhuc etiam quod vnius ætatis homines, respectu eius quod ex pluribus ętatibus obseruatur, imperfecta res est, propter quod de inuentione veritatis secundum vnamquamque artem & disciplinam, tractans Aristoteles 2. * Philosophiæ, cap. 1. sic inquit: *Secundum vnum quidem* (inuentorem scilicet cuiusuis disciplinæ aut artis) *nihil aut parum ei immittere*, (id est de ipsa per se solum inuenire) *ex omnibus coarticulatũ fieri magnitudinem aliquam*. Secundum tamen translationem ex Arabico, magis aperta est hæc series, in qua sic habetur. *Et vnusquisque eorum*, (id est, inuentorum cuiusuis artis aut disciplinæ) *aut nihil comprehendit de veritate, aut modicum. Cum igitur congregatum fuerit ex eo ab omnibus qui comprehendere, tunc congregatum erit alicuius quantitatis*: quod maxime apparet de Astrologia. Sic ergo per auxilium hominum inuicem, & additionem posterius inuentorum ad inuenta prius, receperunt omnes artes & disciplinæ complementum. Quod figuraliter etiam declarat ibidem Aristoteles circa Musicæ inuentionem, cum dixit: *Si Timotheus non fuisset, multam melodiam non haberemus: si autem Phrynes, Timotheus*

ac ratione,

quæ auctoritate Arist. declaratur,

* Ethic. 6. cap. 8.

Experientiæ origo.

& artium inuẽtionu ac perfectionu comparatione.

* Metaph. lib. 1. breuiori cap. 1.

Vnde artium perfectio.

theus non fuisset, ita perfectus scilicet in melodiis, nisi habuisset prius inuenta per Phrynem. Quæ verba exponens Auerroes 2. Commento, sic ait: *Et quod dicit in hoc cap.* (Aristoteles scilicet) *manifestũ est. Nullus enim potest inuenire per se artes operatiuas aut consideratiuas* (id est speculatiuas) *in maiori parte, quia non complentur , nisi per iuuamentum prioris ad sequentem.* Idem dicit 2. Elenchorum, cap. finali, de inuentione Rhetoricæ & omnium aliarum , quicquid fuerit de Logices inuentione, quam soli sibi absque prioris alicuius inuẽtione seu auxilio per sectã ascribit: in quo singularis inter alios extitisse videtur. Hoc etiam dicit ipse 8. Ethicorum cap. 1. *Duo*, inquit, *venientes*(id est cõuenientes) *agere & intelligere potentiores sunt:* supple, vno solo. Quod si duo, magis plures duobus, & simul, & successiue, quam solus vnus. Et hoc est quod de proposito dicit 3. Politicæ, cap. 12. *Incõueniens*, inquit, *forte vtiq; videbitur, si melius percipiat quis duobus oculis & duabus auribus iudicans, & agens duobus pedibus & manibus, quã multi multis.* Cum igitur lex sit oculus ex multis oculis, id est, cõprehensio examinata ex multis comprehensionibus ad errorem euitandum circa ciuilia iudicia , & recte iudicandũ, tutius est ea fieri secundum legem, quam secundũ iudicantis arbitrium. Et propter hoc ipsam statui necesse est, si debeant Politię quantum ad iusta & cõferentia ipsarũ ciuilia, disponi optime: per ipsam enim ciuilia iudicia præseruantur ab ignorantia , & iudicũ affectione peruersa, quæ fuit minor assumptæ demõstrationis, qua ex principio capituli huius, necessitatẽ legũ assignare tentauimus. Quo vero modo subortam litem seu ciuilem causam, lege non determinatam, definire seu iudicare oporteat, dicetur 14. huius. Sunt ergo leges necessariæ ad excludendum à ciuilibus iudiciis seu sententiis, iudicum malitiam & errorem. Hæc propter cõsuluit Aristoteles, nulli iudici seu principanti concedere arbitrium iudicandi aut præcipiendi de ciuilibus, absque lege , in quibus lex determinare potuit. Vnde 5. Ethicorum, cap. 6. in tractatu de iustitia dixit Aristoteles: Propter hoc

Praeced. demonst. conclusio & summa: Ergo lex necess. ad iustit. & vtil. ciuilem: quia recta iudicia ciuil. conseruat. Nam ignorant. & affect. prauos iudicum tollit.

Quod Aristot. auctoritate prob.

non sinimus principari hominem, sed secundum rationem, id est legem; causam assignans, quam induximus, affectionem peruersam scilicet, quæ in illo cadere potest. Item 3. Politicæ, cap. 7. cum dixit, *Prima autem dicta dubitatio facit manifestum, nihil sic alterum, quam quod oportet leges recte positas, esse dominas*; id est, dominari principantes secundum ipsas. Idem eodem cap. 12. dum dixit, *Quod quidem intellectum iubet principari, videtur principari iubere Deum & leges; qui autem hominem iubet*, (absque lege scilicet, secundum arbitrium proprium) *apponit & bestiam.* Parum post subiungens causam, cum dixit; *Propter quod sine appetitu intellectus, lex est*; quasi dicat legem intellectum seu cognitionem esse, absque appetitu, id est, affectione aliqua. Hanc quoque sententiam repetit primo Rhetoricæ, cap. 1. vbi sic inquit. *Maxime quidem igitur conuenit, rectas positas leges quæcunque contingit, omnia determinare ipsas, & quam paucissima committere iudicantibus*: Assignans huiusmodi pridem adductas causas, exclusionem scilicet malitiæ atque ignorantiæ iudicum à ciuilibus iudiciis, quæ in legē cadere nequeunt sicut in iudicem, quemadmodū ostensum est prius. Et his amplius dicit aperte Aristoteles 4. Politicæ, cap. 4. *Vbi non principantur leges* (id est, vbi principantes non principantur secundum ipsas) *non est Politia* (temperata supple) *oportet enim legem quidem principari omnium.* Superest autem ostendere, quod principari secundum legem, nec præter ipsam, debent omnes principantes, horum vero maxime monarchæ, qui cum omni eorum successione principantur, vt ipsorum principatus securiores & diuturniores existant, quæ in huius capituli principio fuerat tanquam secundaria legum necessitas assignata. Hoc autem sic primum videre est, quoniam secundum legem principari, ipsorum iudicia præseruat à defectu, contingente propter ignorantiam & affectionem peruersam, vnde in seipsis & ad ciues subditos regulati, minus patiuntur seditiones, & per consequens suorum principatuum solutiones, quæ illis

Secundaria necessitatis ac finis legum confirmatio: Quia (vt demonstratum) lex iudiciorum æquitatem tuetur: Vnde arcentur seditiones, quæ regni pestis.

illis contingerent agentibus praue secundum suum arbitrium, sicut patenter dicit Aristoteles 5. Politicæ, cap. 10. *Regnum enim* (inquit Aristoteles) *ab extrinsecis quidem minime corrumpitur, ex seipso autem plurimæ corruptiones accidũt. Corrumpitur aũt secundum duos modos, vno quidem, seditionem facientibus his, qui participant regno: alio autem modo, magis tyrannice tentantibus gubernare, quando exegerint esse domini plurium, & præter legem. Non fiunt autem adhuc regna nunc, sed si fiant, monarchiæ, & tyrannides magis.* Obiecerit autem aliquis de optimo viro, quod careat ignorantia & affectione peruersa: nos autem dicamus rarissime id contingere, nec tamen æqualiter ipsi legi, vt pridem induximus ab Aristotele, à ratione & sensata experientia, quoniam omnem animam contingit habere hanc, id est, affectionẽ quandoque sinistram. Quod facile credere possumus ex * Danielis 13. Ibi namque scribitur, quod venerunt duo presbyteri iniqua cogitatione aduersus Susannam, vt interficerent eam. Hi autem erant senes & sacerdotes, & populi iudices anno illo: qui tamen falsum testimonium perhibuerunt aduersus eam, propterea quod ipsorum iniquæ concupiscentiæ acquiescere noluit. Et ideo si presbyteri & senes, de quibus minime videretur, corrupti fuerunt propter carnalem concupiscentiam, & quanto magis propter auaritiam & reliqua, quid de reliquis sentiendum? neminem certe quantumcunque studiosum, sic posse carere passione peruersa & ignorãtia, quemadmodum lex. Ideoque tutius est regulari iudicia ciuilia lege quam arbitrio iudicantis committi, quantumcunque etiam studiosi.

teste Aristotele. *Obiectio.* *Responsio prima:* *Exemplo illustrata:* *Historia de Susanna.

Esto tamen quam rarissimum aut impossibilium quoddam, esse virum aliquem principantem sic heroicum, vt in ipso neque passio neque ignorantia cadat. Quid de natis dicemus, huic dissimiles entibus, qui propter ipsorum excessum in principatu secundum proprium arbitrium committent, vnde principatu priuentur? nisi forte quis dixerit quod pater virorum optimus, illis principatum nõ tradet, quod

Altera. *Occupatio obiect.*

Ratio prima: tamen audiri non debet, tum quia in ipso non est, filios hac successione priuare, ex quo generi principatus per successionem debetur: tum quia si in ipsius *Secunda,* potestate foret, principatum in quem vellet transferre, non priuaret eo filios quantumcunque prauos. Vnde Aristoteles 3. Politicæ, cap. 11. huic respondens obiectioni, sic inquit, *Adhuc hoc credere* (scilicet patrem priuare filios principatu) *difficile est, & maioris virtutis, quam secundum humanam naturam.* Propter quod principantibus expedit magis lege regulari & determinari, quam arbitrio proprio iudicia ferre ciuilia: secundum legem enim nil prauum aut reprehensibile agent: vnde securior & diuturnior efficietur principatus ipsorum. Hoc autem fuit consilium eximii Aristoteles ad omnes principantes, quod tamen parum aduertunt, cum 5. Politicæ, cap. 11. dixit: *Quanto enim pauciorum fiunt domini* (absque lege scilicet) *ampliori tempore necessarium manere omnem principatum. Ipsi enim* (principantes videlicet) *fiunt minus ad dominationem dispositi, & moribus æqui magis, & à subditis inuidetur eis minus.* Et adducit consequenter testimonium cuiusdam prudentissimi regis vocati Theopompi, qui de potestate sibi concessa dimisit. Vnde iudicauimus conueniens, hic seriem Aristotelis inducere propter huius principis singularitatem & virtutem excellentem, & quasi per secula inauditam in alio quoquam. Dixit ergo Aristoteles; *Rursus Theopompo moderante* (id est, minorante potestatem suam quæ forte videbatur excedens) *& in aliis instituente ephororum principatum. A potestate enim auferens* (scilicet sua) *auxit tempore regnum* (id est fecit durabilius) *Quare modo quodam fecit nō minus, sed maius ipsum. Quæ quidem* (id est hæc verba) *aiunt & ad vxorem respondisse ipsum quæ* (scilicet vxor) *dixerat: Si nihil* (id est si non) *verecundaretur, minus regnum tradens filiis, quod à patre accepit: cui* (verba iā dicta) *respondit, nō oportet hoc dicere, trado enim diuturnius.* O vox heroica ex inaudita prudentia Theopompi procedens, & quā notanda his qui extra leges vti volunt

Aristot. auctoritate firmata.

Conclusio ac summa precedentum.

illustrata insigni ex Aristotele sententiâ:

& singulari ac prudentissimo Theopompi exemplos.

Principibus immoderatioribus notando.

volunt plenitudine poteſtatis in ſubditos, quam inaduertẽtes multi principantium corruerunt! Et nos quidem ex huiuſmodi inaduertentia regnorum nõ minimũ, modernis temporibus quaſi totum nutare vidimus, dum ipſius princeps quidam inſolitam & præter legem voluit ſubditis exactionem imponere.

Nam ex huius neglectu multorum interitus: & hinc, illa lachryma.

Sic itaque palam ex dictis, in Politiis neceſſarias eſſe leges, ſi debeant ſimpliciter recte diſponi, & principatus diutius permanere.

Capitis concluſio & argumentum.

CAPVT XII.

De cauſa efficiente legum humanarum; ſeu cuius ſit leges condere, approbare, interpretari, abrogare. Vnde apparet penes quem ſit electi principis confirmatio.

HIs autem habitum eſt dicere * de cauſa legum effectiua quam reddere poſſumus per demonſtrationem. De illa enim inſtitutione, quæ Dei opere vel oraculo immediate abſque humano arbitrio fieri poſſibilis eſt, aut iam extitit (qualem Moſaicæ legis inſtitutionem diximus, etiam quantum ad ea præcepta ciuilium actuum quæ in ea ſunt, pro ſtatu præſentis ſeculi) non intendo hic aſſignationem facere; ſed de legum & principatuum inſtitutione tantummodo, quæ immediate proueniunt ex arbitrio humanæ mentis.

** Ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν: vt loquitur Ariſtoteles.*

Scopus capitis.

Ad quam ſiquidem ingredientes, dicamus, quod legem ſumptam quaſi materialiter & ſecundũ tertiam ſignificationem, videlicet ſcientiam iuſtorũ & conferentium ciuilium, inuenire poteſt ad quemlibet ciuem pertinere, licet inquiſitio hæc conuenientius fieri poſſit ex obſeruatione potẽtium vacare, ſeniorum & expertorũ in agibilibus quos prudentes appellant, quam ex mechanicorum conſideratione, qui ad quærẽda vitę neceſſaria ſuis operibus habent intẽdere.

Legis quà ciuilis iuſtitiæ ſcientia, efficiens eſſe poteſt quiuis ciuis, præſertim ſenes otioſi & prudentes:

Verum quia cognitio ſeu inuentio vera iuſtorũ & conferentium ac ſuorũ oppoſitorum, non eſt lex ſecundum vltimam ſignificationẽ & propriam, qua ſit menſura humanorũ actuum ciuilium,

ſed illa non eſt lex propria dicta:

nisi præceptum necessarium accedat.

nisi dum de ipsius obseruatione præceptum coactiuum datum fuerit, seu per modum talis præcepti lata fuerit ab eo, cuius auctoritate transgressores arceri debent & possunt: propterea dicere conuenit, cuius aut quorum sit auctoritas ferendi tale præceptum, & ipsius transgressores arcendi, quod quidem est inquirere legislatorem siue factorem. Nos autem dicamus secundum veritatem atque consilium Aristotelis, 3. Politicæ, cap. 7. *legislatorem* seu causam legis effectiuã primam & propriam *esse populum* seu ciuium vniuersitatẽ, aut eius valentiorẽ partem per suam electionẽ seu voluntatẽ in generali ciuium congregatione per sermonem expressam, præcipientem seu determinantem aliquid fieri vel omitti circa ciuiles actus humanos sub pœna vel supplicio temporali: valentiorem inquam partem, considerata quantitate in communitate illa super quam lex fertur, siue id fecerit vniuersitas prædicta ciuium aut eius pars valentior per seipsam immediate, siue id alicui vel aliquibus commiserit faciendum, qui legislator simpliciter non sunt, nec esse possunt, secundum solum ac aliquid & quandoque, ac secundum primi legislatoris auctoritatem. Et dico consequenter huic, quod eãdem auctoritate prima, non alia, debent leges, & aliud quodlibet per electionem institutum, approbationem necessariam suscipere, quicquid sit de ceremoniis seu solennitatibus quibusdam, quæ ad esse non exiguntur electorum, sed ad bene, quibus etiam non factis nil minus electio valida foret. Amplius quod ab eadem auctoritate debent leges, & alia quæ per electionem statuuntur, suscipere additionem aut diminutionem, vel totalem mutationem, interpretationem & suspensionẽ, secundum exigentiam temporum vel locorum, & reliquarum circumstantiarum, quibus horum aliquid propter commune cõferens circa talia fuerit opportunum. Eadem quoque auctoritate promulgari seu proclamari debent leges post earũ institutionem, ne quisquam ciuis aut aduena delinquens in eas, possit per ipsarum ignorantiam excusari, *Ciuem autem dico* (secundum

Propterea de huius præcepti efficiente agendum:

Quæ primum & proprie totius populi aut potioris partis electio.

Potior autem ea quæ maior:

Quæ fit aut per se,

aut aliorum opera:

qui proprie non sunt legislatores:

sed comparate solum.

Hinc consectarium: Pop. auctor. leges ac cetera quæ elect. fiunt, confirmari debent:

(nec obstant ceremoniæ: quæ non necess. sed decoro seruiunt)

aut mutari:

tum etiam promulgari:

ne quis ciuis aut aduena prætendat ignorantiã:

(secundum Aristotelem 3. Politicę, capitulis 1.3.& 8) *eum qui participat in communitate ciuili, principatu autem consiliatiuo vel iudicatiuo secundum gradum suum.* Per quam siquidem descriptionem separantur à ciuibus pueri, serui, aduenæ, ac mulieres, licet secundum modum diuersum. Pueri namq; ciuium, ciues sunt in propinqua potentia, propter solum ætatis defectum. Valentiorem vero ciuium partem oportet attendere secundum Politiarum consuetudinem honestam, vel hanc determinare secundum sententiam Aristotelis 6. Politicæ, cap. 2. Sic itaque determinato ciue ac ciuium valentiore multitudine, ad propositam intentionem redeamus, demonstrare scilicet legumlatoris auctoritatem humanam, ad solam ciuium vniuersitatem, aut eius valentiorem partē pertinere, quod quidem sic primū inferre tentabimus. Quoniam illius tantummodo est legum humanarum lationis seu institutionis auctoritas humana prima simpliciter, à quo solum optimæ leges possunt prouenire. Hoc autem est ciuium vniuersitas, aut eius pars valentior, quæ totam vniuersitatem repræsentat. Quoniam non facile, aut non possibile, omnium personas in vnam conuenire sententiam, propter quorundam esse naturam orbatam, aut malitia vel ignorantia singulari discordantem à communi sententia: propter quorum irrationabilem reclamationem seu contradictionem, non debent communia conferentia impediri vel omitti. Pertinet igitur ad vniuersitatem ciuium, aut eius valentiorem partem tantummodo legumlationis seu institutionis auctoritas. Prima propositio huius demonstrationis est valde propinqua per se notis, quamuis eius robur & vltima certitudo sumi possit ex 11. huius. Secundam vero propositionem probo, videlicet quod ex vniuersæ multitudinis auditu & præcepto tantummodo feratur lex optima, supponendo cum Aristotele 3. Politicæ. cap. 8. *legem optimam esse, quæ lata est ad commune conferens ciuium.* Vnde dixit. *Rectum autem fore* (in legibus scilicet) *ad conferens ciuitatis, & ad commune ciuium.*

Causa efficiens legum demonst. probatur.

1. Demonst. propositio:

Assumptio: A populo optimæ leges feruntur.

Conclusio.

Propositio quasi per se nota.

Assumptio prosyllogis. firmata.

Prop. Eæ leges opt. quæ maxime ad communē vtilitatem.

Ass. Tales populi:

1. Quia legum verit. & vtilit. magis obseruat & desiderat quam pauci.

Hoc autem fieri optime per ciuium vniuersitatem tantummodo, aut eius valentiorem partem, quod pro eodē de cetero supponatur, sic ostendo, quoniam illius veritas certius iudicatur, & ipsius communis vtilitas diligentius attenditur, ad quod tota intendit ciuium vniuersitas intellectu & affectu. Aduertere enim potest magis defectum circa propositam legem statuendam maior pluralitas quacunque sui parte, cum omne totum corporeum saltem maius sit mole atque virtute qualibet sui parte seorsum. Adhuc ex vniuersa multitudine magis attenditur legis cōmunis vtilitas, eo quod nemo sibi nocet scienter. Ibi autem inspicere potest quilibet an lex proposita magis declinet ad cuiusdam aut quorundam commodum, quam aliorum vel communitatis; & in contrarium reclamare: quod non fieret, si per vnum aut paucos quosdam, proprium magis quam commune attendentes commodum, lex ipsa feratur. Hanc quoque sententiam satis adiuuant, quæ de legum necessitate assignauimus in vndecimo huius.

2. Quia in illis ferendis cuilibet, si noxia videantur, licet reclamare: in aliis non item.

2. Demonst. Propositio:

Assumptio:

Conclusio.

Propositio per se nota.

Rursum ad principalem conclusionē sic, quoniam illius tātummodo est legumlationis auctoritas, per quem latæ melius, aut simpliciter obseruantur. Hoc autem est tantummodo ciuium vniuersitas: ipsius igitur est auctoritas lationis legū. Prima propositio huius demōstrationis est per se notis propinqua valde: otiosa namque lex esset, nisi obseruaretur. Vnde Aristoteles 4. Politicæ, cap. 8. *Non est autem bona legum dispositio, bene poni leges, non obedire autem.* Idem 8. eiusdem cap. 6. *Nullus profectus est* (inquit Aristoteles) *ferri quidem sententias de iustis, has autem non accipere finem.* Secundam propositionem probo, quoniam lex illa melius obseruatur à quocunque ciuium, quam sibi quilibet imposuisse videtur: talis est lex lata ex auditu & præcepto vniuersæ multitudinis ciuium. Prima propositio huius prosyllogismi apparet quasi per se nam quia ciuitas est communitas liberorum, vt scribitur 3. Politicæ, cap. 4. *quilibet ciuis liber esse debet, nec alterius ferre despotiam,* id est, seruile dominium, hoc autem nō contingeret,

Assumptio prosyllogis. firmata.

Propositio:

Assumptio:

Propositionis probatio.

tingeret, si vnus aliquis aut pauciores ciuium legem ferrent auctoritate propria supra ciuium vniuersitatem: sic enim legem ferentes aliorũ despotes essent. Et ideo reliqui ciuium, pars amplior scilicet, talem legem quantumcunque bonam, moleste ferrent, aut nullo modo, & contra illam contemptum passi, reclamarent, & non vocati ad illius lationem, nullatenus obseruarent:* latam vero ex auditu seu cõsensu omnis multitudinis etiam minus vtilem, quilibet ciuium faciliter obseruaret & ferret: eo quod hanc quilibet sibi statuisse videtur, ideoque contra illam reclamare non habet, sed æquo animo illam pœnis tolerare. Adhuc secũdam propositionem primi syllogismi probo ex alio sic. Quoniam illius est potestas obseruationis legum, cuius tantummodo est potentia transgressorum coactiua: hoc autem est vniuersitas, aut ipsius pars valentior, ergo ipsius solius est legumlationis auctoritas. Amplius ad principale sic, quoniam illud agibile, in cuius debita institutione cõsistit maxima pars communis sufficientiæ ciuium in hac vita, & in cuius praua institutione commune detrimentum imminet, per vniuersitatem ciuium tautummodo debet institui, hoc autem est lex, ergo ad vniuersitatem ciuium tantummodo illius pertinet institutio. Maior huius demonstrationis est per se notis propinqua, & stabilitur in immediatis veritatibus, quę positæ sunt 4. huius & quinto. Conuenerunt enim homines ad ciuilem communicationem propter commodum & vitæ sufficientiam consequendam, & opposita declinandum. Quæ igitur omnium tangere possunt commodum & incommodum, ab omnibus sciri debent & audiri, vt commodum assequi & oppositum repellere possint. Talia sunt leges, sicut in minori assumebatur. In ipsis enim recte positis totius & omnis humanæ sufficientiæ pars magna consistit. Sub iniquis vero seruitus & oppressio atque miseria ciuium importabiles; ex quibus tandem contingit soluere Politiam. Rursum & est hæc quasi abbreuiatio & summa priorum demonstrationum,

* Subditi legem, quam ipsi tulerunt, lubentius ferunt.

3 Demonstratio.

Propositio:

Assumtio:

Conclusio.

Demonstratio quarta.

Propositio:

Assumptio:

Conclusio.

Demonstrationis declaratio.

4. Demonstratio: quæ superiorum summa.

Propositio. Aut legumlationis auctoritas, ad solam ciuium vniuersitatem pertinet (vt diximus) vel ad hominem vnicum, aut pauciores, non ad solum vnum, propter ea quæ dicta sunt in 11. huius & in prima demonstratione, quam in hoc adduximus: posset enim propter ignorantiam vel malitiam aut vtrumque legem prauam ferre, inspiciendo scilicet magis proprium quam commune, vnde tyrannica foret. propter eandem vero causam non pertinet hoc ad pauciores: possent enim peccare in ferēdo legem, vt prius ad quorundam (scilicet paucorum) & non commune conferens, quemadmodum videre est in oligarchiis: pertinet hoc igitur ad ciuium vniuersitatem, aut eius partem valentiorem, de quibus est altera & opposita ratio. Quia enim lege debent omnes ciues mensurari secundum proportionem debitam, & nemo sibi scienter nocet aut vult iniustum, ideoque volunt omnes aut plurimi legem cōuenientem communi ciuium conferenti. Ex eisdem quoque demonstrationibus, sola minori extremitate mutata, conuincitur, legum approbationem, interpretationem, suspensionem, & cetera proposita parte tertia huius, ad solius legislatoris auctoritatem tantummodo pertinere. Idemque sentiendum de omni eo quod per electionem statuitur. Cuius enim est auctoritas prima eligendi, ipse idem approbat aut reprobat, vel ille cui auctoritatem eligendi concesserit: aliter namq; pars maior esset toto, vel illi saltem æqualis, si ea quæ per totum instituta sunt, auctoritate propria dissoluere posset. Modus autem conueniendi ad legumlationē, in sequenti cap. describetur.

Assumptionis pars prima ratione firmata:

altera itidem.

Conclusio:

eiusque ratio.

Consectarium superiorum demonstrationum duplex:

Primum:

Secundum.

Confirmatio.

CAPVT XIII.

Obiectiones aliquot diluuntur: & legum ferendarum ratio explicatur.

Obiectionis prima

Conclusio:

DE quibus tamen diximus dubitabit aliquis, disputans ad ciuium vniuersitatem non pertinere legum-

putatio

legumlationis ſeu inſtitutionis auctoritatem. Primum quidem, quoniam prauum & indiſcretum ſecundum plurimum non debet legem ſtatuere. *Hac enim duo peccata à legislatore debent excludi, malitia ſcilicet atque ignorantia:* propter quæ etiam in iudiciis euitanda, legis neceſſitatem accepimus vndecimo huius. Populus autem ſeu ciuium vniuerſitas eſt huiuſmodi: homines enim, vt in pluribus videtur, praui & ſtulti. *Nam ſtultorum infinitus eſt numerus,* vt habetur Eccleſiaſtis 1. Amplius, quoniam difficile valde aut impoſſibile plurium prauorum & inſenſatorum concordare ſententias: quod non euenit de paucis & ſtudioſis. Eſt igitur vtilius per paucos legem ferri, quam per ciuium vniuerſitatem, & ipſorum ſuperfluam pluralitatem. Rurſum in qualibet communitate ciuili ſunt pauci ſapientes & docti, reſpectu alterius multitudinis inductæ. Cum igitur per ſapientes & doctos vtilius lex feratur, quam per indoctos & rudes, videtur quod ipſarum lationis autoritas ad paucos pertineat, non ad plures aut omnes. Adhæc fruſtra fit per plures, quod per pauciores fieri contingit. Cum ergo per ſapientes (qui pauci ſunt) lex fieri poſſit, (vt dictum eſt,) fruſtra occuparetur in hoc vniuerſa multitudo, aut ipſius pars maior. Non igitur ad vniuerſitatem aut ipſius valentiorem partem pertinet legumlationis auctoritas. Ex ſuppoſito nobis in prioribus, quaſi omnium in hoc libro demonſtrandorum principio, videlicet; Omnes homines appetere ſufficientiam vitæ, & oppoſitum declinare, per demonſtrationem concluſimus ipſorum communitatem ciuilem quarto huius, quoniam per ipſam, ſufficientiam hanc adipiſci poſſunt, & præter eam minime: propter quod etiam Ariſtoteles 1. Politicæ, cap. 2. inquit: *Natura quidem igitur in omnibus impetus eſt, ad talem communitatem*: ciuilem ſcilicet. Ex qua ſiquidem veritate per neceſſitatem ſequitur alia quædam, & habetur 4. Politicæ, cap. 12. videlicet, *quod oportet valentiorem eſſe partem ciuitatis volentem, non volente manere Politiam.* Quoniam nihil deſideratur per eandem natura, ſpecie,

Propoſitio, eiuſque ratio:
Aſſumptio.
Obiectionis ſecunda
Antecedens:
Conſequens.
Obiectionis tertia
Aſſumptio:
Propoſitio:
Concluſio.
Obiectionis quarta
Propoſitio:
Aſſumptio:
Concluſio.
Ante reſponſionem ſubſternit quaſdam hypotheſes & demonſt.
Hypotheſis prima:
Altera.

ſecundum eius plurimum & immediate cum ipſius corruptione ſimul: inane namque foret tale deſiderium. Quinimo non volentes manere Politiam computantur inter ſeruos non inter ciues, vt ſunt aduenę quidam, vnde 7. Politicæ, cap. 14. *Cum ſubditis enim exiſtunt omnes volẽtes inſoleſcere, qui per regionem.* Et tunc ſubinfert, *Totque multitudine eſſe eos in polithemate* (inſolentes ſcilicet, ſeu non curantes ciuiliter viuere) *vt ſint valentiores his omnibus* (videlicet politizare volentibus) *vnum impoſſibilium eſt.* Cur autem impoſſibilium ſit, apparet: quoniam hoc eſſet naturam peccare vel deficere, vt in pluribus. Si ergo valentior hominum multitudo vult Politiam manere, quemadmodum bene dictum videtur, vult illud etiam, ſine quo Politia manere non poteſt. Hoc autem eſt iuſtorum & conferentium regula, tradita cum præcepto, vocata lex, *eo quod impoſſibilium eſt ciuitatem ariſtocratizantem* (id eſt, ſecundum virtutem gubernatam) *non bene legibus diſponi,* vt habetur 4. Politicæ, cap. 8. & demonſtrauimus vndecimo huius. Vult ergo valentior multitudo ciuitatis legem: aut cõtingeret orbatio in natura & arte, ſecundum plurimum, quod impoſſibilium ſupponatur ex ſcientia naturali. Suſcipio rurſum cum ſupradictis veritatibus manifeſtis, communem animi conceptionem, videlicet, * Omne totum maius eſſe ſua parte, quod verum eſt tam in magnitudine ſiue mole, quam etiam in actiua virtute & actione. Vnde ſatis euidenter, per neceſſitatem infertur, vniuerſitatem ciuium, aut ipſius valentiorem multitudinem, quæ pro eodem accipienda ſunt, magis poſſe quid eligendum & quid ſpernendum diſcernere, quacunque ſui parte ſeorſum. His itaque ſuppoſitis tanquam veritatibus inoccultis, facile eſt repellere inſtantias, quibus niteretur aliquis conuincere, legislationem non pertinere ad ciuium vniuerſitatem, aut eius valentiorem multitudinem, ſed ad paucos quoſdam. Cum ergo primum dicebatur, ad prauum & in pluribus indiſcretum non pertinet legumlationis auctoritas, conceditur. Et cum additur, vniuerſitatem ciuium

5. Demonſt. propoſitio:

Aſſumptio:

Concluſio.

Demonſtr. antecedens.

* Omne totũ maius ſua parte.

Conſequens.

Reſp. ad 1. obiect. negatione aſſumptionis.

ciuium esse huiusmodi, negandum est. Nam ciuium pluralitas neque praua neq; indiscreta est quantum ad pluralitatem suppositorum, & in plurali tempore: omnes enim aut plurimi sanæ mentis & rationis sunt, & recti appetitus ad Politiam, & quæ necessaria sunt propter eius permanentiam: quemadmodum leges & alia statuta vel consuetudines, sicut prius ostensum est. Quamuis enim non quilibet aut maior multitudo ciuium sit legum inuentor, potest tamen quilibet de inuentis & ab alio sibi propositis iudicare, addendum vel minuendũ, aut mutandum discernere. Propterea si, quod in maiori propositione dicitur indiscretum, intelligatur id quod per se inuenire nequit legem secundũ plures sui partes vel supposita, non debere legem statuere, ipsa esset neganda tanquam falsa manifeste, testibus inductione sensata & Arist. 3. Politicę, cap. 7. Inductione quidem, quoniam multi de qualitate, picturę, domus, aut nauis, ceterorumque artificiatorum iudicant recte, qui tamen ea inuenire nescirent. Testatur autem huic Aristot. vbi supra, respondens ad propositam instantiam in hæc verba: *Et quia de quibusdam non solus qui fecit, neque vtique optime iudicabit*; inducens hoc in pluribus artificiorum speciebus, idem faciens intelligere de reliquis. Nec obstat quod dicitur, sapientes (qui pauci sunt) magis possunt agibilia statuenda discernere reliqua multitudine: quoniam esto sic verum, non tamen ex hoc sequitur, quod sapientes sciant statuenda discernere magis tota multitudine, in qua comprehenduntur ipsi cum reliquis minus doctis. Omne enim totum maius est sua parte in agendo, & etiam discernendo. Et fuit hæc indubie Aristotelis sententia 3. Politicæ, cap. 7. cum dixit: *Quare iuste dominans maiorum multitudo*: id est, iuste dominari debet de maioribus, quæ sunt in Politia multitudo seu ciuium vniuersitas, aut eius pars valentior, quam nomine multitudinis significat, causam huius assignans. *Ex multis enim populus & concilium, & pratorium, & honorabilitas, amplior autem horũ omnium, quam eorum qui secũdum vnum, & secundum paucos,*

firmata ratione:

deinde propositionis distinctione.

Occupatio obiect. cui respondet negatione consequentia primum:

qua ratione firmatur, & Arist. auctoritate:

principantium magnis principatibus. Vult dicere, quod omnium collegiorum Politię seu ciuilitatis simul sumptorum, amplior est multitudo, siue populus: & per consequens, iudicium securius iudicio alicuius partis seorsum. Siue pars illa sit *vulgus* (quam hic nomine concilii signauit) veluti agricolæ, artifices & huiusmodi: siue sit *prætorium*, id est, qui in prętorio sunt officiales, principanti subseruientes, vt aduocati seu iurisperiti, atque notarii: siue sit *honorabilitas*, id est, collegium optimatum, qui pauci sunt; & soli conuenienter eliguntur ad maximos principatus: siue altera pars ciuitatis quæcunque seorsum accepta. Amplius, esto (sicut est secundum veritatem) aliquos minus doctos non æque bene iudicare de statuenda lege aut altero agibili totidem doctis: posset tamen intantum augeri numerus minus doctorum, quod æque bene vel melius iudicarent de his, paucis doctioribus, quod palam dixit Arist. vbi supra, hanc volens confirmare sententiam: *Si sit multitudo non nimis seruilis* (inquit Arist.) *vnusquisque quidem erit deterior iudex scientibus: omnes autem congregati meliores, aut non deteriores.* Ad illud vero quod dicebatur Eccles. 1. *Stultorum infinitus est numerus*, oportet dicere, per *stultos* intelligi minus doctos, vel nō vacantes liberalibus operum, qui tamen participant intellectu & iudicio agibilium, licet non æqualiter vacantibus: aut fortasse significauit ibi sapiens per stultos, infideles (sicut dicit ibidem Hieronymus) quia etiam quantumcunq; scientes mundanas scientias, sunt stulti simpliciter, secundum illud Apostoli 1. ad Corinth. 3. *Sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum.* Secunda vero instantia parum vrget, quoniam licet facilius sit cōcordare paucorum sententiam, quam plurium, ex hoc non concluditur paucorum seu partis præstātiorem esse sententiam ea, quæ totius multitudinis, cuius pauci sunt pars. Nam hi pauciores non æque bene discernerent neque vellent commune cōferens, quemadmodum vniuersa ciuium multitudo. Quinimo insecurum esset, sicut ex iam dictis apparuit, paucorum arbitrio commit-

Deinde propositionis.

Stultorum infinitus numerus, quomodo accipiendum.

Resp. ad 2. obiect. negatione conseq.

Ratio prima:

altera à periculo.

committere legislationem. Respicerent enim in ea fortasse magis conferens proprium, vt personarum vel alicuius collegii, quam commune, quod in his qui Decretales clericorum tulerunt satis apparet. Sicut etiam manifestabimus sufficienter in 8. secundæ. Ex hoc enim præberetur oligarchiæ via quædam, veluti dum vni soli legumlationis potestas tribuitur, tyrannidi locus datur, quemadmodū 11. huius, parte 4. induximus ab Arist. 5. Ethicorum, tractatu de iustitia. Instantia vero tertia ex iam dictis facile refelli potest: quoniam etsi per sapientes melius possint leges ferri quam per minus doctos: non tamen ex hoc concluditur, quod per solos sapientes ferantur melius quam per vniuersam multitudinem ciuiū, in qua etiam includuntur sapientes prædicti. Verum horum omnium congregata multitudo discernere potest, & vellet amplius commune iustum & conferens, harum partium quacunque seorsum accepta quantumcunque prudentum. Vnde non verum enuntiant, dicentes, minus doctam multitudinem impedire veri aut cōmunis boni electionem & approbationem: quinimo adiuuat in hoc iuncta doctioribus & magis expertis. Nam licet vera & vtilia statuenda per se nesciat inuenire, ea tamen per alios adinuenta & sibi proposita, discernere potest & iudicare, si quid addendum, minuendum, aut totaliter mutandum, vel spernendum in propositis videatur. Multa namque comprehendit homo post alterius dictionem, & ad multorum complementum agere potest, ad quorū initia seu inuentionem, per seipsum peruenire nequisset. Sunt enim rerum initia difficillimæ inuentionis. vnde Arist. 2. Elench. cap. finali: *Difficillimum est videri principium*, scilicet veritatis, & proprium secundam vnamquamque disciplinam. Hoc autem inuento facile est addere & augere reliquum, propter quod scientiarum & artium & aliarum traditionum inuenire principia, non est nisi optimorum & acutorum ingeniorum; adinuentis autem addere possunt, etiam humilioris ingenii homines, qui tamen neque propter hoc in-

Quod exemplo auctorum Decret. liquet.

Resp. ad 3. obiect. negatione consequentia.

Resp. ad 4. obiect. negatione assumptionis.

discreti debent appellari, si ex se talia nequeant inuenire, imo & in bonorum numero computari debent, vt in 1. Ethicorum, 4. cap. dixit Aristoteles. *Iste siquidem*, inquit, *optimus, qui sibi ipse omnia intellexit. Bonus autem rursus & ille, qui bene dicenti obedit ipsum*; scilicet auscultando, illique non absque ratione contradicendo. Et propterea iustorum & conferentium ciuilium, & incommodorum seu hominum communium & similium reliquorum, regulas, futuras leges, siue statuta, quærendas seu inueniendas & examinandas prudentibus & expertis per vniuersitatem ciuium committi, conueniens & perutile est. Sic vt vel seorsum ab vnaquaque primarum partium ciuitatis, enumeratarum 5. huius, parte 1. secundum tamen vniuscuiusque proportionem eligantur aliqui, vel ab omnibus simul congregatis ciuibus omnes eligantur experti seu prudentes viri prædicti. Et hic erit conueniens & vtilis modus conueniendi ad legum inuentionem absque nocumento reliquæ multitudinis, minus doctorum scilicet, quæ parum proficeret in quærendis huiusmodi regulis, & à reliquis operibus sibi & aliis necessariis, turbaretur, quod onerosum esset, tam singulis quam communi. Adinuentæ vero & examinatæ huiusmodi regulæ diligenter futuræ legis approbandę vel reprobandæ in vniuersitate ciuium congregata proponi debent. Vt si cui ciuium videatur quicquam ipsis addendum, aut minuendum, mutandum, aut totaliter spernendum, id dicere possit, quoniam ex hoc poterit lex vtilius ordinari. Possunt enim, vt iam diximus, ciues minus docti quandoque percipere aliquid corrigendum circa propositam legem, qui tamen ipsam inuenire nescirent. Et quoniam sic latæ per auditum & consensum vniuersæ multitudinis, melius obseruabuntur, nec aduersus eas habebit aliquis reclamare. Publicatis autem iam dictis regulis, futuris legibus, & in vniuersali ciuium congregatione, auditisque ciuibus, qui aliqua circa ipsas rationabiliter dicere voluerũt, eligi debent rursum viri, quales & secundum quem modum prædiximus,

Ergo leges à doctis & peritis inueniendæ, & examinandæ:

Cuius inuentionis modus declaratur.

Inuentæ vero populi suffragio proponendæ:

Propositæ, eiusdem arbitrio ferendæ aut repudiandæ.

ximus, vel confirmari prædicti, qui vicem & auctoritatem vniuersitatis ciuium repræsentantes, supradictas quæsitas & propositas regulas approbabunt vel reprobabunt in toto vel parte, aut faciet idem, si voluerit, vniuersitas ciuium tota simul vel ipsius valentior pars. Post quam siquidem approbationem iam dictæ regulæ leges sunt, & sic nominari merentur, non antea: quæ etiam post ipsarum publicationem seu proclamationem solæ humanorum præceptorum obligant transgressores ad ciuilem culpam & pœnam. Quod quidem igitur legumlationis seu institutionis auctoritas, & de ipsarum obseruatione coactiuum dare præceptum, ad solam ciuium vniuersitatem, seu ipsius valentiorem partem, tanquam efficientem causam pertineat, aut ad illum vel illos, cui vel quibus auctoritatem hanc concesserit iam dicta vniuersitas, sufficienter ex dictis monstrasse putamus.

Quando leges obligent.

Conclusio: penes Pop. est leges instituendi auctoritas: aut eos, quibus id negotium dedit.

CAPVT XIV.

Qualem & quibus instructum esse principem deceat.

POST hæc autem dicere oportet de causa effectiua partis principantis, hoc autem erit ostendere per demonstrationem, cuius sit auctoritas eligendi eam, & consequenter instituendi reliquas partium ciuitatis. De non electæ namque partis principantis institutione, sufficienter dictum, est 9. huius partes. Incipiemus autem primum determinando qualem esse oporteat, qui conuenienter est ad principatum eligendus seu promouendus. Ex hoc enim transibimus certius ad ipsius electionis seu institutionis auctoritatem factiuam. Sunt autem futuri principantis perfecti habitus intrinseci duo, separationem non recipientes in esse, videlicet prudentia & moralis virtus, maxime iustitia.

Capitis diuisio & materia.

Principi duo necessaria.

Prudentia: quæ intellectum regat,
ac principi propria, teste Aristotele:
& Virtus (potissimum iustitia) quæ affectus dirigat
Prudentia necessaria ad proprium eius munus, iudicium iusti & vtilis, in iis quæ præfinita non sunt.

Vnus quidem, vt ipsius in principando dirigatur intellectus, prudentia scilicet. Vnde 3. Politicæ, cap. 3. *Prudentia autem propria virtus principi sola, alias enim videtur conueniens, communes subditorum & principum.* Reliquus vero habitus est, quo ipsius rectus extet affectus moralis, virtus scilicet, aliarum maxime iustitia. Vnde 5. Ethicorum cap. 6. tractatu de iustitia, inquit Aristoteles: *Est autem princeps custos iusti.* Est ergo futuro principanti prudentia necessaria, quoniam per ipsam magnifice potest in ipsius opus proprium, iudicio videlicet conferentium & iustorum ciuilium. In quibus namque humanis actibus ciuilibus, actus ipse vel modus nõ determinatur à lege per prudentiam, dirigitur principans in iudicando & etiam exequẽdo, facto vel modo, aut horum vtroq; , in quibus ipsum peccare contingeret absque prudentia. Nam (vt in Catilinario Salustii) si consul Cicero complices Catilinæ, Romanos ciues atque potentes, aduersus rempublicam coniuratores, proinde mortis reos, secundum legem punisset, loco, tempore, ac modo consuetis: exorta foret inde verisimiliter ciuilis pugna Politiæ solutiua, propter seditionem per dictos iam coniuratores aduersus consulem & reliquos principantes in populo concitatam. Hoc siquidem periculum Cicero consul seu principans vrbis, per suam euasit prudentiam, dum dictos reos tortoribus necandos tradidit, & præcepit in loco carceris, quem forte propterea *Tullianum* appellant. Sic ergo prudentiã diriguntur agibilium consilia, vnde 6. Ethicorum, cap. 5. dixit Aristot. *Prudentiam habitum verum cum ratione actiuum circa hominis bona, vel mala,* inquantum homo scilicet. Huius autem causa est, quoniam agibilia sunt, circa quæ & de quibus plurimis sunt humanæ leges, secundum quas debet principans disponere humanos actus ciuiles: quodque non omnes aut ipsorum modos seu circumstantias quibus inuoluuntur, possibile videtur semper simul lege determinare, propter ipsorum varietatem & differentiam secundum regiones & tempora, vt aperte docet experien-

Exemplum à præclaro Ciceronis facinore.

Ergo prudentia actionum consiliis dirigendis necessaria principi:

Quia nõ omnes earum circumstantiæ lege præscribi possunt:

experientia, & testis est Aristoteles 1. Ethicorum, cap. 3. cum dixit: *Bona autem & iusta de quibus ciuilis intendit, tantam habent differentiam & errorem, vt videantur sola lege esse, non natura*, id est, quia sic velint homines de ipsis statuere, non quia ipsorum agibilium natura determinata sit, vt videlicet hoc quidem sit iustum, illud vero iniustum. Idemque etiam exprimens amplius 3. Politicæ, cap. 12. cum dixit: *Sed quoniam hæc quidem comprehendi legibus contingit, hæc autem impossibilia, hæc sunt quæ faciunt dubitare & quærere, vtrum optimam legem eligibilius principari, quam optimum virum? de quibus enim conciliantur* (homines scilicet) *sunt impossibilium lege statuta esse* (omnia, supple) Hæc propter oportuit quædam euenientium in ciuilibus actibus hominum, arbitrio principantium iudicanda committere, quæ scilicet secũdum se aut modum aliquem sui seu circumstantiam lege determinata non sunt. Nam in his quæ lege determinata fuerunt, debitum est principãtem sequi legalem determinationem. Et fuit hæc Aristotelis sententia 3. Politicæ, cap. 7. cum dixit. *Principem autem, siue vnum siue plures, de his esse dominos, de quibus leges non possunt dicere certitudinaliter, propterea quod non facile sit determinare de omnibus.* quam sententiam replicans 9. eiusdem, inquit: *Sunt autem & nunc de quibusdam principatus, dominantes iudicio sicut iudex, de quibus lex non potest determinare, quoniam de quo potuit, nullus dubitat de his tanquam non vtique optime lex præcepit.* Est ergo necessaria principanti prudentia propter talia iudicanda, quæ lege determinari non possunt. Hanc siquidem sententiam Arist. quasi propinquam rebus manifestis per se, certificare potest per demonstrationem, cui cura fuerit per ea quæ dicta sunt 2. huius. Est rursum moralis bonitas, virtutis scilicet, earum vero maxime iustitia, principanti necessaria. Nam si peruersus fuerit secundum morem, multum læditur ex eo Politia quantumcunque formata legibus. Iam enim diximus, non facile aut non possibile, simul omnia determinare legibus, sed

Eoque principum prudentia committenda.

Nam in aliis legem sequi debent.

Illustratur Aristotelis authoritate.

Conclusio: Principi necessaria prudentia,

& virtus, ea præsertim iustitia.

Ratio.

aliqua committi oportere principantis arbitrio, in quibus lædere potest Politiam, si fuerit affectionis peruersæ. Et hæc fuit Aristotelis sententia 2. Politicæ 9.cap. dum dixit: *Magnorum enim domini constituti, si viles fuerint* (id est, more praui) *multũ lædunt, & læserunt iam ciuitatem Lacedæmoniorum.* Et quoniam ab hoc præseruantur per moris virtutem, maxime iustitiam, ideoq; conueniens est (si necessarium conueniens dicere liceat) neminem futurum principari carere morali virtute, aliarum vero maxime iustitia. Cui siquidem etiam in principante futuro conueniens est, assequi virtutem quandam vocatam epieikeiam, qua dirigitur iudex, præcipue secundum affectum, in quibus lex deficit. Vnde Aristot. 5. Ethicorũ *, tractatu de iustitia, inquit: *Et hæc natura est, quæ epieikes directio legis vbi deficit, propter particulare.* Quam (æstimo) Iuristæ volunt æquitatem dicere. Est enim hæc benigna legis quædam interpretatio vel moderatio in aliquo casu, quem lex sub rigoris vniuersalitate comprehendit, in quo pro tanto lex deficere dicitur, quia ipsum à regula non excepit, quem tamen si sic futurum attendisset ab vniuersalitate regulæ cum aliquo moderamine, vel simpliciter excepisset. Adhuc etiam cũ his singularis quidam amor seu beneuolentia futuri principantis, ad Politiam & ciues exigitur. Ex hoc namque principantis actiones ad commune ac singulorum conferens intenduntur in sollicitudine & bonitate.

Aristotelis testimonio firmata.

Deinde æquitas:

* Cap. 10.

quæ definitur.

Deniq; in subditos amor.

Præter hos autem dictos habitus & dispositiones necessarium est principanti extrinsecum organum quoddam, armatorum videlicet numerus certus, quo suas ciuiles sententias in rebelles & inobedientes per coactiuam potentiam exequi possit. Vnde Aristot. 7. Politicæ, cap. 8. *Communicantes autem* (ciuiliter supple) *necessarium est ipsis habere arma* (id est, armatorum multitudinem aliquam) *ad principatum inobedientium gratia*, id est, ad arcendos inobedientes principatibus: aliter enim leges atque ciuiles sententiæ ociosæ forent, nisi earum executio posset expleri. Debet autem hæc armata potentia princi-

Præter has virtutes, armorum potentia necessaria.

Qua lege limitanda:

principantis determinari per legislatorem, veluti ciuilia reliqua: tanta siquidem vt vniuscuiusque ciuis seorsum aut aliquorum simul excedat potestatem, non tamen eam quæ simul omnium aut maioris partis, ne principantem præsumere aut posse contingat violare leges, & præter, aut contra ipsas * despotice principari. Vnde Aristot. 3. Politicæ cap. 11. *Oportet enim ipsum quidem habere potentiam tantam, vt sit ea qua singulorum, & vnius & simul plurium maior, ea autem qua multitudinis minor.* Oportet autem simul plurium intelligere non comparatiue, id est, maiorem partem, sed plurium positiue, secundum quod à pluralitate deriuatur, id est, à multitudine aliqua, non tamen valentiori ciuium parte. Si enim non sic intelligatur, repugnantia esset in dictis ipsius. Hanc vero coactiuam potestatem, futurum principari, aut ipsius ad principatum electionem, non necessarium est habere, quemadmodum reliquas sui dispositiones intrinsecas, de quibus iam diximus pridem. Sic enim ad principatum nunquam assumerentur studiosi pauperes. Cuius oppositum voluit Aristoteles idem 2. Politicæ, cap. 9. dum dixit: *A principio autem hoc videre est necessariorum, qualiter optimi possint vacare, & nihil dehonestari, non solum principes, sed neque singulariter viuentes.* Verumtamen vt quæ de principantium dispositionibus, ac reliquis sibi necessariis ad capitulum reducantur, dicamus, quod prudentia & moralis virtus necessariæ sunt futuro in principantem eligendo ante ipsius electionem. Armata vero potentia necessaria est principanti maximum principatum ciuitatis aut regni, tanquam instrumentum seu extrinsecum organum, quo ipsius secundum leges expleantur sententiæ, non tamen hanc oportet habere ante ipsius electionem, sed illi simul cum principatu conferre. Amor autem seu beneuolentia singularis ad Politiam & ciues, in suarum actionum ciuilium bonitatem & solicitudinem addit, licet non æqua necessitate cum prædictis exigatur in ipso.

ne tyrannidi aut eius suspicioni materiam præbeat.

* Imperiose.

Huius potentia & virtutum necessitatis differentia.

De virtutibus & officio principum anacephalæosis.

illustrata Aristotelis testimonio.

Testatur autem his Aristoteles 5. Politicæ, cap. 9. dum dixit: *Tria autem quadam oportet habere futuros principari principales principatus, primo quidem amorem ad consistentem Politiam, deinde potentiam maximorum operum principatus, tertio autem virtutem & iustitiam*: per virtutem intelligens prudentiam, quæ omnium vinculum est & magistra virtutum. Vnde 6. Ethicorum, cap. finali: Simul enim prudentiæ vni existenti omnes inerunt Collocauit autem Aristoteles sub eadem parte dictæ diuisionis, prudentiam & moralem virtutem, propterea quod in esse non separantur, vt existimasse videtur eodem libro & cap. cum dixit: *Manifestum igitur ex dictis, quoniam non possibile bonum esse principaliter sine prudentia, neque prudentem sine morali virtute.* Et nominauit Aristoteles 5. Politicæ, supradicto cap. res quas futuro principanti conuenire diximus, fortassis conuerso modo necessitati earum. Ex dictis itaque apparet subiectum proprium seu materia humanarum legum. Hoc enim est principans, cum prudentia & virtute moris, maxime iustitia, præparatus fuerit sufficienter. Qualis quidem igitur esse debeat futurus principans ciuitatis aut regni, quæ etiam sibi necessaria sint & conuenientia, determinatum sit hoc modo.

Subiectum proprium legum: princeps.

CAPVT XV.

De causa efficiente electionis principis & reliquarum partium ciuitatis.

CONSEQVENTER autem dictis restat ostendere principantis factiuam causam, per quam videlicet alicui vel aliquibus datur auctoritas principatus, qui per electionem statuitur. Hac enim auctoritate fit princeps secundũ actum, non per legum scientiam, prudentiam, aut moralem virtutem, licet sint hæ qualitates principantis perfecti. Contingit enim has multos habere, qui tamen hac auctoritate carentes,

carentes, non sunt principes nisi forte propinqua potentia. Ad quæsitum ergo redeuntes, dicamus secundum veritatem & sententiam Aristotelis 3. Politicę, cap. 7. Potestatem factiuam institutionis principatus seu electionis ipsius ad legislatorem seu ciuium vniuersitatem, quemadmodum ad eandem legislationem diximus pertinere 12. huius; principatus quoque correptionem, quamlibet etiam depositionem, si expediens fuerit, propter commune conferens eidem similiter conuenire. Nam hoc est vnum de * maioribus in Politia, quæ ad multitudinem ciuium vniuersam ex dictis Aristot. 3. Politicæ, cap. 7. pertinere conclusimus 13. huius, parte 4. Est enim multitudo dominans maior, vt dicebatur ibidem. Modus autem conueniendi ad institutionem seu electionem prædictam variatur fortasse secundum prouinciarum varietatem. Verum qualitercunque diuersetur, hoc in quolibet obseruandum, vt talis electio seu institutio semper fiat auctoritate legislatoris, quam ciuium vniuersitatem aut eius valentiorem partem persæpe diximus. Potest autem & debet conuinci propositum hoc eisdem demonstrationibus, quibus legumlationem, mutationem, & reliqua circa ipsas, ad ciuium vniuersitatem pertinere conclusimus 12. huius. Sola tamen harum demõstrationum minori extremitate mutata, vt videlicet pro termino qui lex dicitur, sumatur terminus principantis. Est autem & hoc cum sua veritate probabile valde: si necessarium probabile liceat dicere. Cuius enim est generare formam aliquam, ipsius est determinare subiectum illius, vt in omnibus artibus operatiuis videre est. Vnde & Aristoteles 2. Physic. cap. 2. *Eiusdem autem scientiæ est cognoscere speciem & materiam, vsque ad hoc, vt medici sanitatem, & choleram, & phlegma, in quibus est sanitas. Similiter autem ædificatoris est speciem domus, & materiam, quoniam lateres & ligna.* Sic quoque in reliquis artificialibus & naturalibus apparet hoc inductione manifesta. Cuius quidem causa est, quoniam formæ cum suis operationibus sunt fines, & cuius

Principis eligendi aut abdicandi auctoritas penes populum.

* Id est, axiomatibus.

Modus autem pro locis varius.

Liquet id superioribus demonstrationibus:

tum quia eiusdem est & formam & subiectum illius instituere: teste Aristotele,

& ratione,

causa materiæ sunt aut fiunt, vt eodem libro & cap. dictum est. Cum igitur ad ciuium vniuersitatem pertineat generare formam, secundum quam ciuiles actiones regulari debent, legem scilicet, eiusdem vniuersitatis esse videbitur huius formæ determinare materiam seu subiectum, cuius, secundum hanc formam, est disponere ciuiles hominum actus, partem scilicet principantem. Et quoniam hæc est formarum optima ciuilis communitatis, debet illi determinari subiectum optimum secũdum dispositiones, quod etiam in præcedente capitulo probabili ratione conclusimus. Vnde conuenienter inferri posse videtur, Electum principantem & absque generis successione, simpliciter non electis, aut his qui cum generis successione statuuntur, politiæ præstantiori modo præferri. Huius ergo partis efficiente monstrato, habitum esse dicere secundum proposita frequenter à nobis, causam effectiuam, instituentem & determinantem reliqua officiorum seu partium ciuitatis. Hanc autem primam dicimus legislatorem, secundariam vero quasi instrumentalem seu executiuam dicimus principantem per auctoritatẽ huius à legislatore sibi cõcessam, secundũ formam sibi traditam ab eodem, legem videlicet, secundum quam semper agere ac disponere debet, quantum potest, actus ciuiles, quemadmodum ostensum est capitulo præcedente. Quamuis enim legislator, tanquam prima causa & appropriata, determinare debeat quos, qualia in ciuitate oporteat officia exercere, talium tamen executionem, sicuti & ceterorum legalium præcipit, & si oporteat cohibet, pars principans. Fit enim per ipsum conuenientius executio legalium quam per vniuersam ciuium multitudinem, quoniam in hoc sufficit vnus aut pauci principantes, in quo frustra occuparetur vniuersa communitas, quæ etiam ab aliis operibus necessariis turbaretur. Nam & hoc facientibus his, id facit communitas vniuersa, quoniam secundum communitatis determinationem, legalem scilicet, id faciunt principantes, qui etiam pauci aut vnicus existentes legalia facilius

De causa efficiente reliquorum officiorum seu partium ciuitatis:

Quæ duplex: principalis, populus legulator: secundaria, princeps.

Nam quæ populus præscripsit, principis est exequi:

Quia hoc conuenientius & è republica:

Tum quia ea facit populus, quæ eius lege prin-[illegible]

facilius exequuntur. Fuit autem in hoc humana solicitudo conuenienter imitata naturam. Quia enim ciuitas & ipsius partes secundum rationem institutæ, analogiam habent animali & suis partibus, perfecte formatis secundum naturam, vt apparet ex Aristotele 1. & 5. Politicæ 3. cap. Qualis igitur est naturæ actio in animali perfecte formando, proportionata fuit ea quæ humanæ mentis ad ciuitatem & ipsius partes instituendas conuenienter. Ad quam siquidem describendam proportionem (ex qua patebit amplius efficientia & determinatio partium ciuitatis) suscipiemus cum Aristotele in 16. De animalibus, & à Galeno in suo quodam libro (quem vocauit De zogonia) cum reliquis quoq; magis expertis posteriorum, à principio quodam seu causa mouente aliqua (sit illud forma materiæ, aut separata, vel alterum quiddam, virtutem habens generatiuam animalis & partium eius) formari primum tempore atque natura partem quandam organicam animalis, & in ipsa virtutem seu potentiam naturalem cum calore aliquo tanquam actiuo principio, virtutem inquam & calorem vniuersalem actiua causalitate, ad formandum & distinguendum vnamquamque reliquarum partium animalis. Et est pars ista primum formata, cor aut cordi proportionalis aliqua, sicut dixit Aristoteles * vbi supra, & reliqui philosophorum peritiores, quibus credere oportet propter ipsorum experientiam in hoc, & absque probatione supponere nunc, quoniam id demõstrare non est præsentis inquisitionis. Hæc siquidem pars, formata primum, nobilior est & perfectior in suis qualitatibus & dispositionibus ceteris partibus animalis. Statuit enim in ea natura generans virtutem & instrumentum, per quæ partes animalis reliquæ formantur ex conuenienti materia, separantur, distinguntur, & inuicem ordinantur, in suis dispositionibus conseruantur, & à nocumento, quantum natura patitur, præseruantur per ipsam: lapsæ vero à sui natura propter ægritudinem aut alterum impedimentum, huius partis virtute reparantur.

Quæ ratio naturam imitatur:

Quod insigni formationis partium animalis analogia illustratur.

Analogia propositio.

* De partibus Animal. lib. 3. cap. 4.

His autem proportionaliter contemplandum in ciuitate cõueniente instituta secundum rationem. Nam ab anima vniuersitatis ciuium aut eius valentioris partis, formatur aut formari debet in ea pars vna, primum proportionata cordi, in qua siquidem virtutem quandam seu formam statuit cum actiua potentia seu auctoritate instituendi partes reliquas ciuitatis. Hæc autem pars est principatus, cuius quidem virtus causalitate vniuersalis, lex est, & cuius actiua potentia est auctoritas iudicandi, præcipiendi, & exequendi sententias conferentium & iustorum ciuilium, propter quod dixit Aristoteles 7. Politicæ, cap. 8. *hanc esse omnium aliarum necessariissimam in ciuitate*: causa vero eius est, quoniam sufficientia quæ habetur per reliquas partes seu officia ciuitatis, si non inexisterent, posset aliunde sufficienter haberi, licet non sit faciliter, vt per nauigium & reliqua vectigalia. Sed sine principatus inexistentia, ciuilis communitas manere, aut diu manere non potest, quoniam *necesse est vt scandala veniant*, * vt dicitur in Matthæo. Hæc autem sunt contentiones propter iniurias hominum inuicem, quæ non iudicatæ aut mensuratæ per iustorum regulam, legem videlicet, & per principantem, cuius est secundum illa talia mensurare, contingeret inde congregatorum hominum pugna & separatio, & demum corruptio ciuitatis & priuatio sufficiẽtis vitæ. Debet etiam pars hæc in ciuitate nobilior atque perfectior esse in suis dispositionibus, prudentia scilicet atque virtute, modis ceteris partibus ciuitatis. Vnde 7. Politicæ, cap. 14. dixit Aristoteles: *Si tantum fuerint differentes alteri ab alteris, quantum deos & heroes existimamus ab hominibus differre, confestim primo secundum corpus multam habentes excellentiam, deinde secundum animam, vt indubitata & manifesta sit excellentia principantium respectu subiectorum, palam quidem, quia melius per eosdem, hos quidem principari, hos autem subiici secundum semel*, id est, secundum vitam. Statuit etiam principium factiuum ciuitatis, anima videlicet vniuersitatis in hac

Redditio.

Principatus cordi similis.

Ac propterea in ciuitate maxime necessarius:

Quia sine eo respublica subsistere non potest.

* Id est, quã phrasi vsus est Matthæi interpres.

hac prima parte virtutem quandam causalitate vniuersalem, legem scilicet, auctoritatem quoque seu potestatem agendi & exequendi de his non aliter. Quoniā sicut caliditas innata ipsius cordis tanquam subiecti, per quam cor seu forma eius omnes actiones complet, dirigitur, & mensuratur in agendo per formam cordis seu virtutem, nec aliter ageret ad debitum finem. Adhuc etiam sicut calor (quem spiritum dicunt) tanquam instrumentum ad complendas actiones, per totum corpus ab eadem virtute regitur, nec aliter horum calorum alteruter ageret ad debitum finem, quoniam deterius agit ignis quam organa, vt in secundo Peri geneseos & De anima. Sic quoque auctoritas principandi alicui hominum data, caliditati cordis tanquam subiecti proportionata. Sic etiam ipsius armata seu coactiua potestas instrumentalis, calori (quem spiritum diximus) proportionalis, debet regulari per legem in iudicando, præcipiendo, & exequendo de iustis & conferentibus ciuilibus: aliter enim non ageret principans ad debitum finem, conseruationem scilicet ciuitatis, quemadmodum demonstratum est 11. huius. Adhuc autem secundum iam dictam virtutem, legem scilicet, auctoritatemque sibi datam, distinguere debet principans atque statuere partes & officia ciuitatis ex conuenienti materia, hominibus siquidem habentibus artes seu habitus ad officia conuenientes. Sunt enim tales propinqua materia partium ciuitatis, quemadmodum dictum est septimo huius. Est enim hæc norma seu lex Politiarum bene institutarum, homines statuere ad officia ciuitatis, habentes habitus operatiuos cōuenientes ad illa, non habentes vero, verbi gratia, iuuenes, ad illos ordinare discendos, in quos magis naturaliter inclinantur. Et hæc fuit sententia eximii Aristot. in hoc vbi 1. Ethicorum, cap. 1. dixit: *Quas enim esse debitum est disciplinarum in ciuitatibus, & quales vnumquemque addiscere, & vsquequo hæc præordinat*, Politica scilicet seu legislatiua prudentia, & consequenter qui secundum legem Politiam dispo-

nit, principans scilicet. Hoc etiam dixit 7. Politicæ, cap. 4. *Ad omnia quidẽ igitur*, inquit, *aspicienti Politico leges ferendũ, & secundũ partes animæ, & secundũ passiones ipsarum.* Idem quoq; 8. eiusdem, cap. 1. dum dixit: *Quod quidẽ igitur legislatori negotiandum circa iuuenum disciplinam, nullus vtique dubitabit. Etenim non factum hoc, lædet Politias.* Ex prædictis igitur apparet, ad legislatorem pertinere determinationem seu institutionem officiorum & partium ciuitatis, eiusque determinationis iudicium, præceptum & executionem ad principantem secundum legem spectare. Posset autem hoc eisdem conuinci demonstrationibus, quibus ad legum latorem & principantis institutionem vtebamur 12. huius, & supra, Syllogismorum sola minori extremitate mutata. Propter quod non licitum est alicui pro libito sibi assumere officium in ciuitate, maxime aduenis. Non enim debet nec rationabiliter potest pro voto, quilibet se conuertere ad militare vel sacerdotium exercendum, neque debet hoc permittere principans: nam ex hoc contingeret insufficientia ciuitati eorum quæ per alia officia procurari necesse est. Verum ad talia debet principans determinare personas, partium quoque seu officiorum ipsorum, quantitatem & qualitatem secundum numerum & potentiam & huiusmodi reliqua, ne propter ipsorum excessum inuicem immoderatum, contingat Politiam solui, propter quod 5. Politicæ, cap. 3. dixit Aristoteles: *Fiunt autem & propter excrescentiam quæ præter proportionem, transmutationes Politiarum. Sicut enim ex partibus corpus componitur, & oportet augeri proportionaliter vt maneat mensuratio: si autem non, corrumpitur: si enim non solum secundum quantum, sed & secundum quale crescit propter proportionem. Sic & ciuitas componitur ex partibus, quarum sæpe latet aliqua excrescens, velut egenorum multitudo in democratiis*, & * sacerdotium in lege Christianorum. Idem dixit etiam tertio Politicæ, cap. 8. cuius omitto seriem propter abbreuiationem sermonis. Debet rursum pars hæc, principans scilicet,

Ergo legislatoris officium est reliquas ciuitatis partes præscribere: principis vero exequi.

Eoque non licet cuiquam publicis fungi muneribus, pro libidine:

Sed principis prudentiæ est, ea distribuere ad salutem reip.

*Sacerdotum copiam ad perniciem reip. excrescere.

tam iusta præ-

licet, auctoritate sua secundum legem præcipere iusta & honesta, & his contraria prohibere, tam opere, quam sermone, præmiis aut pœnis afficiendo merita vel demerita, obseruantium aut transgredientium præcepta legalia. Quo modo conseruabit in esse debito vnamquamque partium ciuitatis, & à nocumentis àc iniuriis præseruabit: quod si patiatur aut agat iniuriam ipsarum aliqua, curari debet per principantis actionem, inferens quidem iniuriam, sustinendo pœnam. Est enim pœna sicut medicina quædam delicti. Vnde 2. Ethic. cap. 3. *Monstrant autem & pœna facta propter hoc* (id est, propter delectationes, quæ habentur in male agendo) *medicina enim quadam sunt.* Cui vero illata fuerit iniuria curabitur, * emendam recipiendo, quomodo reducentur omnia ad conuenientem æqualitatem aut proportionem. Amplius conseruat hæc pars reliquas ciuitatis partes, ipsasque adiuuat in ipsarum operibus tam propriis quam communibus exercendis. Propriis quidem vt quæ prouenire habent ab officiis earum propriis; communibus vero, vt communicationibus quæ sunt ipsarum inuicem, quorum vtraque turbarentur, principantis actione cessante à violentorum correptione. Et propterea nunquam debet actio principantis in ciuitate cessare, quemadmodum nec actio cordis in animali: nam licet actiones aliarum partium ciuitatis, aliquo tempore cessare possint absque nocumento singularis personę, collegii vel communitatis, vt actio militaris tempore pacis; similiter quoque reliquarum partium: huius tamen partis & suæ virtutis nunquam cessare potest actio sine nocumento. Quacumque enim hora vel momento durare oportet, præceptum & communem custodiam de licitis & prohibitis secundum legem, & quandocunque fiat illicitum aut iniustum, oportet principantem talia regulare perfecte, vel illa exercere quæ præuia sunt ad talia regulanda. Ex prædictis autem apparere potest sufficienter ordo partium ciuitatis inuicem, quoniam propter prin-

cipere & iniusta prohibere, re & verbis: præmiis & pœnis.

Nam pœna peccati medicina.

* Id est, multam.

Princeps nunquam ab officio cessare debet.

cipantem & ad ipsum tanquam omnium primum ordinantur omnes pro statu præsentis seculi. Nam pars illa in ciuili communitate omnium prima est, quæ ceteras instituere, determinare, ac conseruare in statu & pro statu præsentis seculi seu fine ciuili; pars autem principans secundum humanam legem est illa, vt iam probabili & demonstratiua ratione conclusimus. Est igitur aliarum omnium prima, & ad ipsam ceteræ ordinantur. De causa quidem igitur effectiua electionis partis principantis: similiter autem & reliquarum partium ciuitatis institutione, ac ipsarum inuicem ordine, determinatnm sit hoc modo.

Conclusio capitis.

CAPVT XVI.

Vtrum magis expediat Politiæ certum aliquem monarcham cum tota posteritate imperio præficere: aut nouum subinde eligere?

Quæstio & argumentum capitis.

EST autem dictis cognata dubitatio, an videlicet magis expediat ciuiliter viuentibus, monarchamque sibi ex electione præficientibus hunc statuere principaturum cum omni sua posteritate, quam generis successionem vocare solent, vel illum pro sola eius periodo ad principatum assumere, corrupto vero, vel aliter à principatu iuste priuato, nouam vicissim semper electionem facere de futuro. Quibusdam quidem enim visum est potiorem esse priorem institutionem propter apparentiam quandam. Primum namque propterea, quod monarcha succedens ex genere, remp. magis curabit, tanquam sibi quasi propriam & hæreditariam, non sic autem monarcha, cui proprium hæredem principaturum fore non constat. Vnde 2. Politicæ, cap. 2. circa medium inquit Arist. *Minime enim curam sortitur quod plurimorum est commune, de propriis enim maxime curant,*

1. Opinio, satius monarcham hæreditario iure, quam populi suffragiis creari

1. Ratio. Nam rempub. magis curabit: quia ei propria.

curant, de communibus autem minus quam quantum vnicuiq; attinet. Et rursum eodem cap. circa finem: *Duo enim sunt quæ maxime faciunt sollicite curare homines & diligere, proprium & dilectum*. Amplius eiusdem 3. cap. inquit: *Adhuc autem & ad delectationem inenarrabile, quantum differt putare aliquid proprium esse*. Ad quæsitum vero principale rursum, quoniam successores monarchæ minus despotizare videbuntur subditis, quam nuper electi, propter principatum ipsos assueuisse, nilque sibi nouum euenisse putantes, propter quod amplius extolli debeant, & contemnere subditos. Nouiter autem semper electos quemadmodum ditatos nouiter, plerumque superbire contingit. Vnde 2. Rhetoricæ, cap. 16. *Diuitias autem qui assequuntur mores, leuiter est videre omnibus, contumeliosi enim & elati, patientes aliquid à possessione diuitiarum: tanquam enim habentes omnia bona sic disponuntur*. Amplius ad idem, quoniam succedentibus in principatu ex genere, magis obedit subiecta multitudo propter assumptam præcessoribus obediendi consuetudinem: Vnde* 2. philosophiæ primæ, finali cap. *Vt consueuimus ita dignamur*. Et 2. Politicæ, cap. 6. circa finem: *Non tantum proderit qui mutauerit, quantum nocebit principibus rebellare assuescens*. Cum aliis quæ de consuetudine dicentur 18. huius, parte sexta.

2. Minus erit imperiosus, quia regno assuetus.

3. Magis parebunt subditi: quia eorum maioribus assueuerunt.

* Metaphys. lib. 1. breuiori cap. 3.

Adhuc etiam ad quæsitum, quoniam genus aliquod, tale vel tantum beneficium reliquæ multitudini contulisse, contingit, aut in tantum reliquos ciues virtute præcellere, vel propter vtrumque, vt semper principari, nũquam vero sit subiici dignum. Vnde 3. Politicæ suæ, capitulo 10. inquit Aristoteles: *Quarta autem species monarchiæ regalis, quæ secundum heroica tempora, voluntaria & patria facta secundum legem. Quia enim primi fuerunt benefactores multitudinis secundum artes, aut bellum, aut quia collegerunt, aut emerunt regionem, facti fuerunt reges voluntariorum, & successiue sumentibus patrii*. Quod etiam expresse magis inducens eiusdem 12. inquit: *Cum igitur sit genus totum, vel aliorum vnum acci-*

4. Interdum genus aliquod virtute aut beneficiis tantopere excellit vt perpetuo dignũ sit imperio.

derit esse differentem secundum virtutem tantum, vt excedat quæ illius, eam quæ aliorum omnium, tunc iustum est genus hoc esse regale & dominans omnium, & regem vnum hunc. Sic etiam quinto Politicæ, cap. 10. repetens idem, ait: *Regnum quidem enim ad auxilium quod à populo Epieikeis factum est, & instituitur rex Epieikorum, quæ secundum excessum virtutis vel actionum quæ à virtute, vel secundum excessum talis generis.* Amplius per successionem melior princeps habetur, eo quod tales ad virtutem amplius inclinantur, quoniam ex strenuis parentibus prodeunt magis. Vnde Aristoteles secundo Politicæ suæ, poetæ cuiusdam Theodecti inducens ex ecloga sermonem, inquit: *Ex ambabus diuinis progenitoribus radicibus, quis vtiq; dignificauit adducere seruum?* parum infra subiungens. *Dignificant enim quemadmodum ex homine hominem, & ex bestiis fieri bestiam, sic & ex bonis bonum.* Et rursum, quoniam talis plerumque meliori consuetudine ductus est. Vnde Aristoteles primo Rhetoricæ suæ, cap. 13. *Verisimile enim ex bonis bonum, & sic nutritum talem esse.* Rursum ad primum quæsitum, quoniam principatus succedentis ex genere, non eas patitur difficultates, quas semper vicissim nuper electus. In hoc enim nouiter electo videlicet, accidit difficultas habendi studiosos electores, quos ad bonam electionem habere necesse est, atque difficile. Amplius & quoniam adinuentos non discrepare inuicem, difficile. Sicque discrepantes, dubium est in seditionem vniuersam deducere Politiam. Quemadmodum monstrat experientia in electione noua principis Romanorum. Adhuc etiam, quoniam humanæ mentes in malum plerumque sunt pronæ, propter quod amore vel odio, prece vel precio aut alterius commodi vel difficultatis spe non semper ab electoribus melior principans, sed fortasse rarius assumetur. Amplius ad primum quæsitum, quoniam monarchæ succedentis ex genere facilius est morem cognoscere per ciues & consules, quoniam vnicus & determinatus est, quam nouiter eligendi, qui

5. Melior est: quia maiori ad virtutem indole:

6. Et melioribus imbutus & assuetus moribus:

7. Nec iis obnoxius difficultatibus, quibus electus.

Exemplum ab electione Cæsaris.

8. Melius illi consulitur: quia eius mores notiores.

qui determinatus non eſt. Plurimi namque ſunt ciues, quos per electionem poſſibile eſt ad principatum aſſumi. Facilius autem eſſe vnici morem noſſe quam plurium. Principis vero, cui per conſilium aliquid ſuaderi oportet, ipſumque dirigere, quantumcunque prudentem, expedit morem agnoſcere. Vnde 1. Rhetoricæ, cap. 8. *Morem enim vniuscuiusq; maxime perſuaſiuum.* Rurſum quoniam monarcham per ſucceſſionem aſſumere, ſubditorum ambitionem, temeritatem, ſeu præſumptionem, atque ſeditionis concitationem videtur auferre. Scientes namque ſibi nunquam principatum deberi, neque ad illum rationabiliter peruenire ſe poſſe, nequaquam ad illud anhelant ſubditi, nec propter illum obtinendum quicquam machinantur ſiniſtrum, quæ tamen ſatagunt ad ipſum rationabiliter peruenire potentes atque credentes, quemadmodum contingit quibus ſemper monarcha nouus viciſſim eligitur. Vnde Tullius De officiis libro primo: *Moleſtum eſt quod in maximis animis, ſplendidiſque ingeniis plerumque exiſtunt honoris, imperii, potentiæ, & gloriæ cupiditates.* Dignificantes enim hi ſeipſos principatu propter aliquod vel aliqua bonorum excellentium, procurant eligentium ſibi vota, prece vel precio, aut altero quouis illicito modo.

9. Ac ſeditionibus minus obnoxius.

Amplius quoniam electus monarcha, non transmittens principatum in poſteros, inaudebit iuſtificare potentes, quamuis legem transgreſſos, & præſertim occidendo vel aliter in corpus plectendo, formidans ipſe propriis hæredibus, fortaſſis non principaturis inde odia vel graues inimicitias & iniurias prouenire. Hæc autem non habet dubitare monarcha ſuccedens ex genere, propterquod ſecure atque complete in qualescunque legum transgreſſores iuſtitiam exercebit.

10. Sincerius & conſtantius iudicia exequitur.

Rurſum quoniam plures & in pluribus regionibus ac populis & plurium tempore, perfectior eſt modus aſſumendi monarcham: quoniam qui magis naturalis, magis perfectus, magis naturale autem

11. Regionum plurimarum, longo tempore vſus.

quod in pluribus est. *Natura namque rerum est, quæ in pluribus & plurimo tempore inest*, vt in tertio Cæli & mundi, & 2. Physicæ etiam scriptum est, ex inductione palam. Sic autem habet modus per generis successionem, assumendi monarcham ad eum aliqui per nouam semper electionem futurum assumere, vt in pluralitate monarcharum, regionum & populorum, monstrat inductio, & in temporum descripta per historiographos gesta declarant. Demum vero, quoniam principatui monarchæ successoris ex genere amplius similis est regimini seu principatui vniuersi, cum in vniuerso semper vnicus intransmutabiliter extet, vt in 2. *Philosophiæ, cap. finali, *Vnus ergo princeps propter entia nō velle male disponi*. Sic autem vbi filius in principatu succedit parenti, euenire videtur propter generis vnitatem. Et quoniam pater filio eadēm quasi persona censetur. Ex determinatis autem à nobis 14. huius, Suppositionem accipientes, oportere futurum monarcham quemlibet prudentem & bonum esse secūdum moralem virtutem, præcipue iustitiam, quasi excellenter ad reliquos ciues: Amplius & cum his suscipientes, quæ de diuersitate inclinationum & dispositionum in gentibus & regionibus ad regiminum diuersitatem diximus nono huius, parte 10. Credendum opinor, melius esse simpliciter reipublicæ propter ciuilis vitæ sufficiētiam, monarcham quemcunque futurum per nouam electionem statuere, quam ipsum per generis successionē assumere. Quoniam secundum hunc quem potiorem diximus modum instituendi monarcham, semper aut raro deficiens erit sumere monarcham, haberi tunc possibilium optimum, vel saltem sufficientem siue perfectum. Ab electione namq; legislatoris humani quasi semper (raro deficiens) intenditur & perficitur commune cōferens ciuium, quemadmodum ostensum est 13. huius, quorum quasi maximum est monarcha sufficiens, vt docet experientia, & ratione deductum est 14. huius. Talem autem sic certitudinaliter dare non potest natalis, & plerumque fortuita succes-

12. Similitudo gubernationis mundi.

* Metaph. 11. cap. 10.

Ad 2. sentent. transitio, præmissis duabus hypothes.

2. Sententia auctoru: Electionem reipub. vtiliorem.

1. Ratio: Quia hoc modo nunquam bonus princeps deerit.

Quod hæreditas præstare non potest.

ſucceſſio, vt per ſingula regna ſic monarcham ſuſcipientia, ex inductione palam.

Amplius quoniam id bonum omne, quod in monarcha ſimpliciter requiſitum, dat generis ſiue natalis ſucceſſio, noua quaſi ſemper exhibebit electio, quamuis econuerſo non tamen. Eundem enim hæredem & ſucceſſorem monarchæ prioris, poteſt ciuilis multitudo per electionem aſſumere, ſi fuerit ſtudioſus & prudens; qui ſi non ſic diſpoſitus extiterit, ſtudioſum & prudentem alium noua dabit electio, qualem tamen ſucceſſio generis dare nõ potuit. Rurſum propter futuri monarchæ nouam electionem redditur præſens amplius diligens ad communem perſonarum & rerum ciuilem cuſtodiam. Propter virtutem ſiquidem *primum*, quoniam ex electione hũc talem ſupponimus, *deinde* vero metu correptionis per futurum monarcham: Et *rurſum*, vt mereatur ipſe pro ſucceſſoribus electionem futuram: quos etiam propterea diſciplinatos & ſtudioſos effici magis curabit, ipſique hoc attendentes ad virtutes & ipſorum opera intendent ampliori conatu. Vnde veriſimile, parenti ſimiles effectos virtute ac propter illius meritum, & eidem ex conſuetudine obedientiam præſtitam per electionem nouam, quamdiu tales ſucceſſerint, ad principatum aſſumi. Eſt autem, quam diximus in hoc, ſententia philoſophi 1. 2. 3. & 7. Politicæ, cap. 6. & 8. 2. & 9. atque 12. Contraria vero his ſoluere tentantes, ad primum inducebatur, monarcham per generis ſucceſſionem aſſumptum, magis curaturum commune conferens ſiue rempublicam quaſi propriam & hæreditariam illi: dicendum, id amplius facturum monarcham ex electione noua ſemper aſſumptum, quoniam hunc conſtat ſępius eſſe prudentem & bonum, vt inductione palam. Quem enim ſtudioſum producit ſucceſſio, aſſumere ſemper poteſt electio, quamuis econuerſo non tamen. Hic autem agens ſecundum ſuam monaſticam & ciuilem virtutem, propter optimum in hoc ſeculo, virtutis opus ſcilicet, ac propter extrinſecum conſequenter honorem & famam, ſibi & ſuę memo-

2. Quæ ex hæred oriuntur bona ea electi. communia: non contra.

3. Hinc princeps fit diligentior in officio.

Ad prioris ſententiæ rationem primam reſponſio.

riæ atque posteritati quærendam, æque aut amplius curabit rempublicam siue communem, monarcha succedente per genus, qui prænoscens posteritatem successuram in principatu, si non studiosus extiterit, plerunque talia non attendit, & sui correptionem, si deliquerit minus formidat. Et quod addebatur monarcham per generis successionem, futurum despotizare minus eo, qui per nouam electionem vicissim assumitur, negandum vtique. Despotia namque debenti politice principari, ab imprudentia, malitia, vel vtroque contingit, Et his adiice, presertim cum quis sperat impune malū agere posse, Nunc autem ex noua sumptus electione monarcha, vt plurimum prudentior & melior est eo qui per generis successionem assumitur, propter quod amplius obseruabit seipsum à malo propter virtutem. Rursum & quoniam id minus impune facere potest, & facilius corrigi eo, cuius est in principatu determinata successura posteritas. Quod autem de nouiter dictatis exemplum adducitur, nihil ad rationem hanc obuiare videtur. Quoniam id de fastu seu aliorum contemptu patiuntur dictati nouiter, ignorantes & more peruersi, adueniente illis instrumento, diuitiarum scilicet copia, per quod opus secundum ipsorum malitiam explere possunt, quamuis diuitiæ secundum ipsarum naturam ad bonum & vitę sufficientiam huius seculi determinatæ sint amplius, quam ad horum opposita, vt palam ex 1. Politicæ, cap. 6. 7. & 8. sic etiam & principatus. Vnde aduenientibus his viris prudentibus & studiosis, quales sæpius noua dabit electio, quam natalis successio, non eueniret hinc despotia vel fastus, sed opera laudabilia, in quæ non potuit exire studiosus, dum talibus caruit instrumentis. Accidit autem sic opponentibus concedere, à primo electo, quamquam cum illius successione subiectam multitudinem pati despotiam. Ipse enim quoniam electus nouiter à progenitoribus non habuit principatum, ideoque secundum disputantis rationem, patietur ipse de fastu & subditorum contemptu, propter nouæ rei aduen-

Ad secundam.

Imperiosi regiminis causa.

Ad exemplum.

aduentum,quod nouiter patiuntur dictati. Eius tamen oppositum secundum veritatem dicere conuenit aduersantem, quoniam propter huius electi primi excellentem virtutem aut beneficium, impensum ad reliquam multitudinem, successoribus posteris tanquam propter ipsum studiosis conceditur principatus, vnde studiosus ipse magis. Semper enim iuxta * sapientis gentilis oraculum. *Propter quod vnumquodque est & illud magis.* Id vero quod de obedientia subiectæ multitudinis inducebatur, quamquam inter cetera singulariter attendendum non vrget concedere, futurum monarcham nouiter electum semper minus esse præstantem eo, qui per generis successionem assumitur. Quamuis enim ex consuetudine confirmetur obedientia, videmus tamen ex nouitate maiorem admirationem & reuerentiam, præsertim cum ex electione noua fuerit princeps assumptus ex alia regione siue prouincia, Rursumque quoniam obedientiæ consuetudo simpliciter attenditur in comparatione ad leges & principatum, ad personam vero principantem secundum quid. Vnde videmus semper omnes animo & opere reuereri principatum & leges,quamuis animo quandoque propter insufficientiam,personam principantem contemnant, econuerso non tamen. Propter quod cum vbique quasi subiecta multitudo assueta sit legibus & principatibus obedire: non tantum nocet personę principantis mutatio secundum genus,quantum prodest ex electione noua sufficientia eius, ex cuius reuerentia propter virtutem ad principatum & leges obedientia crescit. Signum autem sufficere obedientiam, quæ ad principatum & leges est, quod in ecclesiastica Oeconomia de Romano Papa videmus. Ipsi namque subiecta multitudo quasi semper obedientiam debitam,* & amplius debita præstat. Cuius quidem causam assignabimus primo, 2. parte, 1. Ex qua siquidem abundanti obedientia, principantem despotizare quandoque contingit, propter speratam impunitatem * quemadmodum iam quibusdam dictorum episcoporum

* Aristotelis.

Ad tertium.

* Papas plus iusto coli.

* Quod tyrãnidis eorum occasio.

* Cap. 6. euenisse videmus. Et quod dixit Arist. 2. Politicæ: * *Nō tantum proderit qui mutauerit*, &c. intentionem habet in his, qui ex occasione qualibet, quamuis leui, mutare quærunt legem aut principem. Ad verbum Aristot. 3. Politicæ, cap. 12. *Quod genus aliquod tam excellens virtute aut beneficio ad reliquam multitudinem reperire contingit, vt idem dignum sit principari, non subiici.* Esto id aliquo tempore fortasse etiam alicubi verum esse, quamuis non plerumq; vbique hoc reperire contingat. Vnde Aristot. 2. Rhetoricæ, 15. cap. *Generosum autem fuit secundum degenerasse à natura. Quod quidem vt in pluribus non accidit nobilibus: sed sunt multi leuis valoris. Fertilitas enim quædam est in generibus virorum, quemadmodum in his quæ per regiones fiunt, & aliquando si sit bonum genus, fiunt per quoddam tempus viri superflui,* (id est, excessiui virtute) *& demum iterum suspenduntur,* id est, deficiunt. *Degenerant quoque quidam bene nato genere in insaniores mores, velut ab Alcibiade, & qui à Dionysio priore*: id est, qui descenderunt ab his viris Alcibiade & Dionysio priore, quamuis illustribus, degenerauerunt: propterea dicendum, quod ex hoc solo genere quamdiu suæ nobilitatis durabit fertilitas, & legislatori videatur expediens, conuenienter ordinari seu statui potest per electionem: assumi monarcham vicissim tamen nouum, quandocunque defecerit prior, vt ex eodem genere melior habeatur. Non enim constat, quales monarchæ futuri sint nati, & præsertim primus eorum, quem vbiq; quasi suscipientes ex successione monarcham ad principatum assumere semper solent. Amplius quoniam etsi tale genus illustrium virorum quandoque repertum sit in aliquibus prouinciis, & circa ipsarum originem propter esse paucitatem prudentum studiosorum, eligentium & eligendorum, non tamen id semper videmus, quinimo perducta communitate ad complementum vltimum, vt ea quæ Romanorum, apparet principaturum quemcunque ad principatum per nouam electionem assumi debere, tanquam per regulam certiorem & perfectiorem,

Ad quartam.

rem:quamuis enim principatus qui per generis successionem assumitur, quibusdam regionibus etiam si pluribus conuenire videatur, non tamen hæc species institutionis propterea perfectior est ea,quę nouæ vicissim electionis.Sicut neque fabrilis habitus, quamuis in pluribus reperiatur regionibus aut suppositis ,perfectior est medicinali. Ea vero propositione concessa , quod magis ad virtutem inclinatur frequenter,& meliori consuetudine ducitur, qui ex strenuis parentibus traxit originem: dicēdum quod his amplius in dispositione assumendi monarchæ dare potest electio noua successione natali : quoniam non solum inclinatum ad prudentiam & virtutem , qualem dat natalis successio, verum etiam iam perfectum & actualiter operantem secundum virtutem , talem autem præstantius est ad principatum assumere , qualem in posse aut agere secundum actum non sit , frequenter exhibet , quæ per genus successio. Quod autem aduersum nouitatem electionis induximus inter cetera singularius formidandum atque cauendum,difficultas scilicet,qua patitur à studiosorum carentia , per quos solummodo debet electio fieri , & hoc amplius ipsorum discrepantia , propter quam politiæ seu ciuilitati periculum schismatis imminet. Rursumque horum affectio sinistra , propter quam quomodocunque susceptam , concorditer possunt ipsi vel ipsorum pars valentior prauum eligere principantem. Dicendum vtique,quod ea electio per quam principans cum omni sua posteritate seu successione ad principatum assumitur,primam iam dictarum difficultatum,iterata electione cuiuslibet monarchæ futuri patitur amplius. Eo quod circa politiarum originem , minor est prudentum pluralitas. Ex quorum siquidem debilitate contingens error in eligendo, multum lædet politiam, quoniam diuturnius. Quæ vero schismatis adducitur dubitatio , quamuis super omnes instantias attendenda,non vrget electionem nouam futuri monarchæ,minus pręstantem ea,quæ vnica cum omni posteritate principaturum assumit.

Ad quintam & sextam.

Ad septimam.

Quoniam electio semper fit propter commune conferens, quod plerumque quasi semper etiam vult & perficit legislator humanus, vt demonstratum est 13. huius. Ad quem etiam huius electionis auctoritas pertinet, quemadmodum certificatum est 12. huius, & cap. præcedenti. Esto rursum cum disputante ad solos & studiosos electionem hanc pertinere. Non est verisimile neque verum in pluribus eos adinuicem discrepare, quoniam prudentes neque corrumpi secundum affectum, quoniam studiosi, quæ tertia supra extitit difficultas inducta. Id autem exemplum, quod de imperio Romanorum induximus ex difficultate, quam patitur propter electionem nouam semper fieri de quolibet futuro monarcha: dicendum difficultatem hanc ab electione tanquam per se causa minime prouenire. Sed prouenit per se difficultas hæc ex quorundam malitia, ignorantia, vel vtroque, impedientium electionem atque processum principantis prædicti, de quibus quidem pertranseundum hic, quoniam de ipsis & eorum actionibus, quibusque modis id hactenus fecerint & faciant, ac facturi sint, & propter quas causas 19. huius, 23. 24. 25. & 26. secundæ seriose dicetur.

Ad exemplum imperii Romani.

Ad octauam.

Quæ vero fuit obiectio, quoniam facilius & certius bene consulendo dirigitur monarcha succedens ex genere, quam noua semper electione vicissim assumptus, phantasiam modicam habet: non enim si peruersi moris esset monarcha, debent illi per consiliarios suaderi, quæ secundum suum morem sunt, vel appetit, sed opposita magis. Verum monarcha supposito, qualem expedire in suppositionibus & veris probationibus diximus, quæ ad politiam seu commune conferens sunt, debent prudentes & studiosi, quales nobiscum supponit disputans futuros principantis consiliarios, illi simpliciter suadere. Quinimo dicetur, expediens fortasse magis, ipsos ignorare morem illius, ne ad ipsius illicitum placitum, propter eius gratiam aut fauorem sibi quærendum, sed verum & commune conferens consulant. Hoc autem sufficienter norunt, habentes politicam

liticam prudentiam, propter quod non refert ad hoc monarchæ mos qualiscunque fuerit: debet enim illi ſemper ad politiam mgis expediens ſuaderi. Amplius, eſto, notitiam diſpoſitionum monarchæ aliquid conſiliariis conferre, propter ipſum certius poſſe dirigere: dicendum tamen, non tantum quantum per certitudinem quaſi ſemper ſtudioſum & prudentem habere monarcham, cuius ſiquidem etiam per conſilium dirigendi morem attendendum per ſe, hoc ipſo ſufficienter conſiliarius quilibet prudens cognoſcere poteſt. Talem autem certius exhibet noua ſemper electio quam natalis ſucceſſio, vt perſæpe diximus. Vnde etiam attendendum, quod ſuccedenti monarchæ per genus quandoque peruerſo, magis obtemperant aſſiſtentes ſeu conſiliarii, minusque increpare audent, aut illius correptionem tentare, propter futuram principari poſteritatem ipſius. Et quod inquit Ariſtoteles primo Rhetoricæ, *Morem vniuscuiusque maxime perſuaſiuum ad vnumquemque*, poteſt concedi tanquam verum. Vt quod quisque ſecundum morem ſeu inclinationem ſuam deſiderat, vehementius & facilius perſuadenti credit id. Quod ſi tamen peruerſum appetat, vt diximus, debet hoc illi minime ſuaderi. Adhuc, quod nec prætereundum ſilentio, & euenire videmus perſæpe, monarcham, ſi non ſtudioſus extiterit, peruerſorum magis quam ſtudioſorum plerumque ſequi conſilia, propter quod ipſum (quoniam certius) ſtudioſum, per electionem nouam ſumendum.

Et quod inducitur ex ſuccedente per genus monarcha, ciuium ambitionem, temeritatem, ſeu præſumptionem, & ambitionem principatus indebitam magis auferri: dicendum quod non ſolum indebitum illis aufertur, verum etiam quod ſecundum rationem debetur, vnde illis ſeditionis mouendæ datur occaſio. Attendentes enim ciuium plurimi ſuper ſe monarchizare frequenter minus dignos ſecundum virtutem, & ſemper principatu priuari, aut non intantum vacant virtutibus quibus *Ad nonam.*

principari ſint digni, aut vacantes continuo, tamen priuari ſibi quandoque debito principatu, iuſte ſeditionem mouebunt: quam ſiquidem minime tentabunt mouere, ſperantes ad principatum poſſe per electionem aſſumi tempore debito. Amplius, quoniam prudentes & ſtudioſi entes non abſque iniuria graui ſeditionem mouere tentabunt. Hanc autem non illis inferet legislator, aut principans ſtudioſus, qualem ſemper quaſi futurum diximus, qui per nouam electionem aſſumitur. Plurimum enim ſtudioſus principans & legislator intendunt quod iuſtum, vt in 13. & 14. huius. Quod autem dixit diſputans, ambitionem aut præſumptionem fore ciuibus appetere principatum, non recte dixit; quoniam ſtudioſo & ſic bene merito appetere principatum debito tempore, non eſt ambitio, ſuperbia, neque præſumptio, ſed magnanimitatis atque virtutis politicæ opus appetere. Propter quod Ariſtoteles 4. Ethicorum teſtatur; *Magnanimum non inconuenienter aut præter virtutem appetere magnos honores.* Quod autem dixit Tullius De officiis libro 1. *Moleſtum eſſe quod in maximis animis*, &c. ſi verum dixerit, veritatem habet, dum talia deſiderantur indebite, in quanto vel quali aut reliquis modis præter rationis normam & regulam. Quod autem poſt hæc inducebatur, quod non transmittens principatum ad heredes monarcha, inaudebit iuſtificare aut punire potentes, perſonaliter ſaltem, & extremo ſupplicio, propter timere ipſorum maleuolentias ad proprios natos. Dicendum, non timere, propter animo fortem eſſe talem electum. Et quoniam iuſtificati potentes, ſi ſecundum legem & ipſorum demerito paſſi fuerint, aut odium non concipient ad monarcham & natos illius, aut debile, non quærentes vindictam. Norunt etenim ipſi iuſtitiam fieri oportere per illum vel alium principantem. Qui ſi tamen id cum appetitu vindictæ conceperint, propter ipſorum ignorantiam, malitiam, aut vtrumque, ad vindictam non audebunt prorumpere metu legislatoris & reliqui principantis, à quo velut à prædeceſſore, rurſum

Ad decimam.

ſum puniri veriſimiliter dubitabunt. Ei vero litigioſæ rationi, quoniam in pluribus regionibus & in plurimo tempore, cum ſucceſſione generis monarchæ per electionem videntur aſſumi: dicendum, fortaſſe non ſic ſecundum veritatem habere, ſecundum temporis plurimum. Eſto tamen ſic eſſe, quemadmodum diſputans ſumit. Quod autem annectit, principatum hunc eo naturaliorem atque perfectiorem, negandum. Et cum inducit Ariſtotelis teſtimonium ex libro 3. Cæli & mũdi, ac 2. Phyſicæ, *quoniam natura rei videtur quæ pluribus & plurimo tempore ineſt*: dicendum vtique verum eſſe, quod naturalius ſit ens quam eius priuatio vel orbatio, non tamen naturalius quocumque alio ſibi ſpecie diuerſo: ſic enim faber perfectior eſſet primo philoſopho, & fabrilis prima philoſophia vel alia ſpeculatiua quacunque: quod tamen, vt pridem diximus, neque neceſſarium eſt, neque verum. Nunc autem electa ſemper nouiter monarchia, non eſt priuatio ſuccedentis ex genere, nec econuerſo, ſed ſpecies inuicem diſparatæ, ſimul in eodem incompoſſibiles reſpectu eiuſdem multitudinis ſeu communitatis perfectæ. Sunt autem & alia fortaſſe peccata orationis prędictę, quę conſideranti reliquimus, & aſſignare omiſimus propter abbreuiationem ſermonis. Ad eam vero qua omnium nouiſſime aſtruebatur, monarcham electum cum omni poſteritate præſtantiorem, propter eius ſimilitudinem vnitatis ad principem vniuerſi. Dicendum, non tantum attendendũ huius veritatis ſimilitudinem, quamuis æquiuocam quaſi quantum ſecundum animam, ſeu animæ habitum, eſt attendenda perfectionis cõformitas. Eſt enim hęc pręcipua cauſa propter quam debet quis ad principatum aſſumi, non ſimilitudo generis, ſecundũ quam ſolum attenditur vnitas corporalis diſpoſitionis per ſe, non autem habitus animæ, propter quem per ſe alicui principatus debetur. Secundum hanc autem perfectionis vnitatem ſiue ſimilitudinem amplius & ſæpius ſuo prædeceſſori & ſtudioſo monarchæ ac enti primo ſeu principi vniuerſitatis entium cõfor-

Ad vndecimam.

Ad duodecimam.

matur electus monarcha singulariter, secundum seipsum quilibet, quam successor ex genere solo & propter alterius electionem, vt palam ex prioribus dictis. Apparebunt autem & apparent fortasse vtrinque quam plures instantię, melius & deterius in singulis ad politiam considerare volenti, quas tamen magis attendendas aduertimus, in prædictis induximus. De perfectissimo itaque modo instituendi monarcham, sic pertransiuisse sufficiat.

CAPVT XVII.

Vnum in regno aut ciuitate principatum statuendum: & qua ratione principatus, ciuitas, eiusque partes vnum dicantur.

Scopus cap. Vnum numero supremum principatum necessarium,

HIs autem habitum erit dicere de principantis seu principatus vnitate. Ad quam siquidem ingredientes, dicamus; Quod in ciuitate vnica seu regno vnico, esse oportet vnicum tantummodo principatum, aut si plures numero vel specie (sicut in magnis ciuitatibus expedire videtur, & maxime in regno sumpto secundum primam significationem) oportet inter ipsos vnicum numero esse supremum omnium, ad quem & per quem reliqui reducantur & regulentur, & contingentes in ipsis errores, per ipsum etiam corrigantur. Hunc autem solummodo principatum, supremum scilicet, dico vnum numero, ex necessitate fore, non plures, si debeat regnum aut ciuitas bene disponi. Idemque dico de principante secundum illum, non quidem vnicum numero principantem secundum suppositum humanę speciei, sed secundum officium. Est enim principatus aliquis vnicus numero supremus & bene temperatus, secundum quem principantur plures homines vno, vt aristocratia & politia, de quibus diximus octauo huius. Verũ hi plures sunt vnus principatus numero quantum ad officium, propter numera-

ad reipub. salutem:

tum secundar. qui vnus non rat. subiecti. sed adiuncti & effecti.

Sicut vnus sup. princip. est aristocr. & polit.

vnius officii & actionis ratione.

meralem vnitatem cuiuscunq; actionis prouenientis ab eis, iudicii, seu sententiæ, vel præcepti. nulla enim talium actionum prouenire potest ab ipsorum aliquo seorsum, sed ex communi decreto atque consensu eorum, aut valentioris partis secundum statutas leges in his. Et propter talem actionis numeralem vnitatem sic prouenientis, est & dicitur principatus numero vnus, siue vnico regatur homine siue pluribus. Talis vero vnitas actionum non requiritur in aliquo vno reliquorum officiorum seu partium ciuitatis: possunt enim & debent in vnoquoque ipsorum plures actiones consimiles, aut diuersæ specie, à diuersis in eis suppositis prouenire seorsum. Quinimo talis vnitas actionis in eis esset communitati & singulis importabilis & nociua. Sic itaque intellecta vnitate numerali principatus aut principantis, conuincere volumus, aut vnicum numero tantummodo principatum vel principantem esse in ciuitate vel regno, aut si plures, supremum omnium esse vnicum tantum numero, non plures. Hoc autem sic primum monstrabimus, quoniam si principatus essent plures in ciuitate vel regno, & non reducti seu ordinati sub aliquo vno supremo, deficeret iudicium, præceptum & executio conferentium & iustorum. Et ex his propter inuindicatas iniurias hominum, pugna, separatio, & corruptio demum ciuitatis aut regni. Consequens autem istud est inconueniens maxime fugiendum: cuius quidem ad antecedens datum, pluralitatem scilicet principatuum, consequentia potest euidenter ostendi. Primum quidem, quoniam legum transgressores iustificari rationabiliter nequeunt nisi vocati coram principante ad quæsitorum seu ipsis obiectorum examinationem. Sed principatuum supposita pluralitate, non reducta in supremum aliquem vnum (quomodo dicit ipsam disputans) nemo vocatus coram principante sufficienter poterit comparere. Esto namque (sicut frequenter euenit) quod propter legis transgressionem aliquam vocetur aliquis respondere à pluribus principatibus,

Inde enim vnus princip. dicitur.

Quod in aliis ciuit. part. non requiritur:

imo noxium.

Scopi capitis repetitio & confirmatio.

Ratio prima:

eiusque confirmatio.

non ſub inuicem ordinatis & pro eodem tempore (quoniam eadem ratione tenetur & poteſt vnus principatuum vocare ſeu citare reum qua reliquus: & qua etiam ratione vocatus tenetur coram vno principatuum reſpondere, ne contumax habeatur;, eadem ratione coram alio vel aliis, ſi duobus fuerint ampliores) aut igitur coram omnibus ſimul apparebit, aut coram nullo ipſorum; vel coram quodam quidem ſic, coram alio vel aliis minime. Coram omnibus autem ſimul & eodem tempore non; quoniam hoc eſt impoſſibilium natura & arte. Idem enim corpus nō poteſt ſimul eſſe in diuerſis locis aut pluribus ſimul loqui vel reſpondere, diuerſa fortaſſe interrogantibus ſimul. Amplius eſto quamuis impoſſibile vocatum coram pluribus principatibus comparere, ſimulque diuerſa tacere vel reſpondere, ab vno tamen fortaſſe principatuum de eodem crimine damnabitur, ab alio fortaſſe abſoluetur, vel ſi ab vtroque damnetur, non æqualiter ab vtroque, propter quod emendare tenebitur & non tenebitur, aut ſi tenebitur, hoc erit in tanto, & ampliori vel pauciori, & ſic in tanto & non in tanto. Vnde vel ſimul contradictoria faciet, aut nihil emendabit. Eadem enim ratione vnius principatus & alterius, debet obſeruare pręceptum. Coram vno principatuum comparere magis quam coram reliquo vel reliquis, non habet aliquam rationem. Quod ſi tamen appareat coram vno, reliquis ſpretis, & ab illo fortaſſis abſoluatur à culpa & pœna ciuili; à reliquis tamen damnabitur propter contumaciam. Sic igitur vocatus ſeu citatus, nec coram omnibus apparebit ſimul, nec coram quodam quidem ſic, coram quodam quidem non, conuenienter poterit apparere. Relinquitur ergo, vt coram nullo principatu vocatus ſeu citatus debeat comparere, non igitur iuſtificari poterit. Eſt quidem igitur impoſſibilis ciuitati vel regno pluralitas talium principatuum non ſubordinatorum inuicem, ſi debeat conſeruari ciuile iuſtum & conferens.

Altera. Amplius, talium principatuum pluraliter ſuppoſita.

sita,omnis cõmunis vtilitas turbaretur. Cum enim principantes frequenter præcipere debeant ciuium pręcipue vacantium congregationem,propter communia conferentia inquirenda & determinanda.vel propter incommoda & emergentia pericula declinanda,vt volentium intrinsecus aut extrinsecus opprimere libertatem communem: qua quidem enim ratione conuenire tenentur ciues seu subditi vocati ad mãdatum,ad locum & horam vnius talium principatuum, eadem propter mandatum ad locum & horam alterius, cumque hora eadem, loca vero possunt esse diuersa. Et rursum,quod volet vnus principatuũ proponere, diuersum forte ab hoc volet alter,cum tamen in locis diuersis esse simul, nec simul diuersa intendere possibile videatur.

Rursum contingeret ex hoc ciuium seu subditorum sectio,& oppositio,pugna,& separatio,demumque ciuitatis corruptio,volentibus quibusdam ipsorum vni principatuum obedire, quibusdam vero alteri. Inter principatus quoque inuicem; propter velle supergredi quemcunque ipsorum ad alterum. Adhuc principatuum ad ciues vel subditos sibi recusantes subesse. Et amplius principatibus dissidentibus, aut inuicem contendentibus,& iudice superiori carentibus, orirentur scandala supradicta. *Tertia.*

Rursum supposita pluralitate hac, erit aliquid maximorum secundum rationem & artem, otiosum atque superfluum. Nam per vnicum principatum, aut supremum vnicum, perfecte haberi potest quicquid ciuilis vtilitatis haberetur ex pluribus, absque nocumentis consequentibus pluralitatem ipsorum. *Quarta.*

Amplius horum sic supposita pluralitate, nullum regnum aut ciuitas erit vna. Hæc enim vnum sunt & dicuntur,propter vnitatem principatus,ad quem & propter quem reliquæ partes ciuitatis ordinantur omnes, vt etiam apparebit ex his quæ continuo dicturi sumus. Rursumque nullus erit ordo partium ciuitatis aut regni,cum ad nullam primam ordinentur, eo quod nulli subiici teneantur, vt liquido ap- *Quinta.*

paruit ex prioribus & supradictis rationibus, eritque ipsarum atque totius ciuitatis confusio. Eliget enim sibi quod quisque volet officium, vnum aut plura, nullo regulante nec talia separante. Tot quoque sequerentur ad hoc inconuenientia, vt ea non facile aut non possibile sit dinumerare.

Sexta. Adhuc sicut in composito animali primum præcipiens & mouens ipsum motu, qui secundum locum est vnum (vt in eo libro qui De motibus animalium, apparet) quoniam pluribus existentibus his principiis & cōtraria vel diuersa simul pręcipientibus, necesse foret animal aut in cōtraria ferri, vel omnimodo quiescere, & his carere, quę per motum sibi necessaria quæruntur & commoda. Sicque in ciuitate conuenienter ordinata: quam animali bene formato secundum naturam proportionaliter habere diximus 15. huius Ideoque velut in animali talium principiorum, otiosa, quinimo nociua foret pluralitas: eodem modo in ciuitate firmiter opinandum. Idem autem videre est, intendere volenti de primo alterante in animali, quemadmodum de mouente secundum locum, & in toto similiter ordine mouentium & motorum. Hæc autem prætermittantur, quoniam ad naturale pertinent negotium magis: quantum autem sufficiens est, de ipsis diximus ad præsentem considerationem.

Septima. Amplius, *quoniam ars omnino aliqua quidem perficit, quæ natura non potest operari, alia vero imitatur,* vt in secundo * Physicæ scriptum est: in natura vero entium cum sit vnicum numero primum principans non plura, quoniam *entia non volunt male disponi,* sicut habitum est 11. Philosophiæ primæ. Vnus ergo erit tantum numero primus principatus secundum rationem & artem hominum institutus. Cum dictis autem rationibus est hoc videre, verum expediens & necessarium experientia cunctis sensata. Quoniam in quo loco seu prouincia vel hominũ cōgregatione principatus, quomodo diximus, defecerit vnitas: hæc impossibile videtur bene disponi, quemadmodum de Romanorũ regno quasi omnibus

* Capite 8.

bus

bus euidenter apparet, & in procemialiter dictis aliqualiter monstrabatur.

Vtrum autem vniuersitati ciuiliter viuentium, & in orbe totali vnico numero supremum omnium principatum habere conueniat: aut in diuersis mundi plagis, locorum situ quasi necessario separatis, & præcipue in non communicantibus sermone aut moribus, & consuetudine distantibus plurimum, diuersos tales principatus habere conueniat tempore quodam, ad hoc etiam forte monente causa cælesti, ne hominum superflua propagatio fiat, rationabilem habet perscrutationem, aliam tamē ab intentione præsenti. Videretur enim fortasse alicui naturam per pugnas & * epidemias hominum & reliquorum animalium moderasse propagationem, vt ad ipsorum educationem*arida sufficiat, in quo maxime sustentarentur, ducentes generationem æternam. Ad propositam tamen nobis redeuntes intentionem, dicamus, ex his quæ dicta sunt iam aliqualiter apparere, quæ sit numeralis vnitas ciuitatis aut regni, quoniam hæc vnitas est ordinis, non simpliciter vnitas, sed pluralitas aliquorum, quæ vna dicitur, vel qui aliquid vnum dicuntur numero, non propter hoc quod vnū numero sint formaliter per aliquam formam; sed vnum numero vere dicuntur, propterea quod ad vnum numero dicuntur, scilicet principatum, ad quem & propter quem ordinantur & gubernantur. Ciuitas enim aut regnū non est vnorum per formam aliquam vnicam naturalem, vt compositionis aut commixtionis, quoniam eius partes seu officia, & harum partium supposita siue partes, sunt multa in actu & separata inuicem numero formaliter, quoniam loco atque subiecto. Vnde nec sunt vnum per aliquid formaliter inhęrens vnum, nec per tangens vnum, aut ea continens, velut murus. Roma namque cum Maguntia & reliquis communitatibus, sunt vnum regnum seu imperium numero, non aliter tamen nisi quia vnaquæque istarum ordinata est per voluntatem ad vnum numero principatum supremum. Quo etiam quasi modo

Quæstio, scitu digna: sed a proposito aliena.

*Ἐπιδημίας: id est, peregrinationes.

*id est, Terra.

Ex praeced. liquet regnum aut ciuit. vnum dici, non rat. vnius formæ aut subiecti: sed adiuncti vnius principatus:

sicut mundus dicitur vnus.

mundus dicitur vnus numero, non plures mundi, non quidem propter formam aliquam vnicam numeralem formaliter vniuersis entibus inhærentem, sed propter numeralem vnitatem primi entis dicuntur omnia entia vnus mundus, quoniam entium quodcunque naturaliter inclinatur, & pendet ab ente primo. Vnde prædicatio qua omnia entia dicuntur vnus mundus numero, non est formaliter alicuius vnitatis numeralis in eis omnibus, neque alicuius vniuersalis dicti secundum vnum, sed est pluralitas quorundam, dicta vnum, quia est ad vnum & propter vnū. Sic quoq; vnius ciuitatis aut prouinciæ homines, dicuntur vna ciuitas aut regnum, quia volunt vnum numero principatum. Nec tamen propter hoc sunt vna pars numero ciuitatis, quæ sunt vnum regnum aut vna ciuitas numero, quoniam etsi hic velint vnum numero principatum (propter quod dicuntur ciuitas aut regnum vnum) quia tamen ad hoc vnum numero per diuersam institutionem actiuam & passiuam referuntur, quæ non est aliud quam diuersum præceptum, eis à principante traditum, per quod diuersum, ad diuersa officia statuuntur. Ex cuius siquidem etiam diuersitate præcepti formaliter sunt isti, partes & officia ciuitatis diuersa. Dicitur autem quodlibet officiorum etiam numero vnum vel vna pars ciuitatis numero, non obstāte pluralitate numerali suppositorum in ipsis, nec quidem per vnum numero inhærens, sed quoniam ad vnum præceptum actiuum principantis secundum legalem determinationem referuntur. Ex his autem quæ dicta sunt in hoc capitulo 9. 12. & 15. huius, cōcludi potest euidenti demonstratione, nulli personæ singulari cuiuscunque dignitatis aut status existat, neque collegio cuipiam conuenire principatum seu iurisdictionem aliquam cuiusquam in hoc seculo coactiuam, nisi per legislatorem diuinum aut humanum immediate sibi tradita fuerit auctoritas ista. Qualis quidem igitur esse debeat vnitas principatus, adhuc autem quæ numeralis vnitas ciuitatis aut regni, propter quid etiam dicatur, & sit

Quomodo partes ciuit. diuersæ sint: & quomodo vnum.

Corollarium.

numero

numero vnum horum vnumquodque: amplius de numerali atque ſpecifica vnitate partium ſeu officiorum ciuitatis, ipſarumque ordine, diſtinctione, ac inuicem ſeparatione, dicta ſunt tanta.

CAPVT XIIX.

An principum delicta iudicio coercenda ſint: à quibus: & quænam?

DICTVM eſt autem à nobis in prioribus, correctiones aut totaliter mutationes principatuum, ad legislatorem pertinere, quemadmodum inſtitutiones ipſorum, de quibus merito dubitabit aliquis, vtrum videlicet principantes expediat corrigere per iudicium & potentiam coactiuam. Et ſi expediat, vtrum propter exceſſum qualemcunque, aut ſolum propter quoſdam quidem ſic, propter alios vero minime. Adhuc etiam cuius aut quorum in ipſos ſit talia ferre iudicia, & iudiciorum executiones explere per potentiam coactiuam, cum in prioribus dictum ſit ad ſolos principantes pertinere, ferre ciuiles ſententias, legumque transgreſſores per coactiuam arcere potentiam.

Nos autem dicamus, quod principans per ſuam actionem ſecundum legem & ſibi datam auctoritatem, regula eſt atque menſura cuiuslibet ciuilis actus, quemadmodum cor in animali, vt ſatis oſtenſum eſt 15. huius. Quod ſi principans aliam formam non reciperet præter legem, auctoritatem, & deſiderium agendi ſecundum illam, nunquam minus debitam, aut corrigibilem ſeu menſurabilem ab aliquo faceret actionem. Et ideo tam ipſe quam eius actio ſic eſſet menſura cuiuslibet ciuilis actus aliorum à ſe, quod nequaquam ab aliis menſuratus, quemadmodum cor bene formatum in animali. Quod quidem quoniam formam non recipit, per quam inclinetur ad actionem contrariam actioni, quæ proue-

Princeps, quaſi ciuitatis regula.

Qui ſi perpetuo rectus eſſet, correctione non indigeret.

nire habet à virtute sua & calore naturali, semper conuenientem agit actionem naturaliter, contrariam vero minime, propter quod sic regulat & mensurat per suam influentiam seu actionem reliquas partium animalis, quod ab ipsis nullatenus regulatur, nec ipsarum influentiam recipit aliquam. Verum quia principans homo existens, habet intellectum & appetitum, potentes recipere formas alias, vt falsam æstimationem aut peruersum desiderium vel vtrumque, secundum quas contingit ipsum agere contraria eorum, quæ lege determinata sunt, propterea secundum has actiones redditur principans mensurabilis ab aliquo habente auctoritatem mensurandi seu regulandi secundum legem, ipsum aut eius actiones legem transgressas, alioquin * despoticus fieret quilibet principatus, & ciuium vita seruilis & insufficiens: quod est inconueniens fugiendum, vt ex terminatis à nobis apparuit 5. & 11. huius. Debet autem iudicium, præceptum, & executio cuiuscunque correptionis principantis iuxta illius demeritum seu transgressionem fieri per legislatorem, vel per aliquem aut aliquos legislatoris auctoritate statutos ad hoc, vt demonstratum est 12. & 15. huius. Conuenit etiam pro tempore aliquo, corrigendi principantis officium suspendere ad illum maxime aut illos, qui de ipsius transgressione debuerint iudicare, ne propter tunc pluralitatem principatus contingeret in communitate schisma, concitatio, & pugna: & quoniam non corrigitur inquantum principans, sed tanquam subditus transgressor legis. Secundum hæc itaque ingredientes ad quæsitas dubitationes dicamus, quod excessus principantis vel grauis est aut modicus, adhuc vel est de possibilibus euenire frequenter, aut raro tantummodo. Amplius vel est de lege determinatis, aut non. Si vero grauis fuerit principantis excessus, vt in rempublicam, aut in insignem vel aliam quamcunque personam, ex quo per correptionis omissionem, posset verisimiliter scandalum, aut populi concitatio generari, siue sit euenientium in pluribus siue raro, corrigi debet

Verum quia interdum à lege deflectit, corrigendus est legitime ab eo cui id lege mandatum:

vt tyrannis vitetur: quæ reipub. pestis.

* Imperiosus.

Corrigendus autem pro merito:

sed differendum id, donec causa à legitimo iudice cognoscatur.

Delictorũ principu diuisio: & quanã ac quomodo coercenda?

Nimirum quæcunque grauia.

debet propter ipsum principans. Ex ipso enim non vindicato possibilis esset in populo concitatio, & politiæ turbatio atque solutio. Siquidem lege determinatus, secundum legem corrigendus, si vero non, secundum legislatoris sententiam, & lege debet determinari quantum possibile fuerit, vt ostensum est à nobis vndecimo huius.

Ne ex impunitate seditio & rei, ubi interitus oriatur.

Quod si principantis excessus paruus fuerit, aut est de raro euenientibus & à principante raro commissus, aut est de possibilibus euenire frequenter, & per principantem sæpe commissus. Quod si à principante raro committatur aut committi possit, debet potius sub dissimulatione transiri quam ex eo principans corrigi. Quoniam si ex quolibet excessu raro contingenti & paruo, corrigatur principans, contemptibilis redditur, quod in commune nocumentum non modicum redundans est: eo quod legi & principanti ex hoc ciues minus exhibent reuerentiæ atque obedientiæ. Rursum, quoniam nolente principe pro modico quolibet correptionem subire propter id sibi ad paruipensionem reputare, poterit inde oriri scandalum graue, cum tamen tale aliquid non sit in communitatibus refricandum, ex quo euidens vtilitas prouenire non potest, sed potius nocumentum.

Sed leuia, si quidem rara, dissimulanda: ne princeps fiat contemptus: ac si se opponat, reipublicæ periculum creetur.

Hæc autem fuit in hoc Aristotelis aperta sententia 2. Politicæ, cap. 6. cum dixit: *Manifestum, quod sinendum quadam peccata legislatoribus & principibus. Non enim tantum proderit qui mutauerit, quantum nocebit principibus rebellare assuescens.* Intellexit autem ibidem per *legislatorem* latam legem, quam si obseruare consueuerint homines, dicit non esse mutandam propter modicum ea corrigendum, sed sinendam, eo quod legum frequens mutatio robur ipsarum debilitat, consuetudinem scilicet obediendi atque seruandi, quæ præcipiuntur in ipsis. Vnde idem eodē libro & cap. *Lex nullum robur habet ad persuaderi præter consuetudinē*; vt videlicet à subditis obseruetur maximū est cōsuetudo. In quo etiam cōsimile est de reuerentia & obedientia principantis.

Si vero crebra, compescenda: Si vero excessus principantis magnitudine modicus sit, possibilis euenire frequenter, lege determinandus est, & in eo sæpe delinquens principans per conuenientem pœnam debet arceri. *ad salutem reipublicæ.* Nam excessus huiusmodi quantumcuuque modicus, sæpe commissus, notabiliter læderet politiam, sicuti & substantias (id est, diuitias) paruæ expensæ consumunt, sæpe factæ. *Totum enim & omnia, non paruum, sed componitur ex paruis*, vt scriptum est 5. Politicæ, cap. 8. De correctione itaque principaturi, & quibus ex causis, determinatum sit hoc modo.

CAPVT XIX.

Causa efficiens pacis aut discordiæ publicæ, communis ac singularis : & ad secundam huius libri partem transitio.

RELIQVVM autem & vltimum huius dictionis est, ex prioribus determinationibus inferre causas tranquillitatis & sui oppositi in ciuitate vel regno. Hoc enim fuit quæsitorum principale, secundum propositam nobis à principio intentionem. Et primum quidem ostēdemus has causas inesse communi, singularem ipsarum determinationem, quæ solito modo proueniunt ab Aristotele in quinto suæ Politicæ, supponentes. His consequenter sermonem faciemus determinatum in specie de insolita causa discordiæ seu intranquillitatis ciuilium regiminum, quam in dictis proœmialiter dudum turbasse diximus, vexare atque turbare continuo magis Italicum regnum.

Resumere autem oportet propter hæc tranquillitatis & sui oppositi descriptiones iam dictas secundo huius. *Pacis seu tranquillitatis descriptio:* Erit enim trāquillitas bona dispositio ciuitatis aut regni, qua potest vnaquæq; suarum partium facere opera conuenientia sibi secundum rationem & suam institutionem. Ex qua quidem descriptione apparet

apparet ipsius natura. Cum enim dicitur *bona dispositio*, notatur ipsius intrinseca quidditas generalis. In eo vero quod *per ipsam* dicitur *vnaquaque partium ciuitatis posse agere sibi opera conuenientia*, significatur eius finis, qui etiam ipsius propriã quidditatem seu differentiam intelligere facit: ipsa vero, cum forma seu dispositio quædam sit ciuitatis aut regni, nec amplius vna quam regnum & ciuitatem esse dixerimus 17. huius, parte 11. & 12. non habet formalem causam (hoc enim proprium est compositorum) ipsius autem agentem causam facile comprehendere possumus ex dictis 15. huius, & aliis, quæ ipsam necessario consequentur in ciuitate vel regno: hæc nempe sunt ciuium conuersatio mutua, & communicatio ipsorum inuicem suorum operum, mutuumque auxilium atque iuuamentum, generaliterque suorum operum & communium exercendi ab extrinseco non impedita potestas, participatio quoque communium commodorum & hominum secundum conuenientem vnicuiq; mensuram. Et cum his cetera commoda & desiderabilia expressa in oratione *Cassiodori*, quam posuimus initium huius libri. Quorum quidem omnium aut præcipuorum quorundam, contraria, intranquillitatem seu discordiam, illi oppositam, consequentur. Cum igitur actio debita principantis, sit omnium ciuilium commodorum & prædictorum causa efficiens & conseruans, vt demonstratum est 15. huius, parte 11. & 12. erit ipsa tranquillitatis causa factiua: & hoc sensit Apostolus indubie, dum dixit ad Timotheum primæ, cap. 2. *Obsecro igitur primum fieri obsecrationes*, &c. *pro regibus & omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus.* Quod vero huius partis actionem per se impediuerit, ab eo ciuitatis intranquillitas seu discordia prouenit, tanquam causa factiua. Quæ, siquidem genere visa, etsi per plures species varietur & modos (de quibus Aristoteles ab actione solita prouenientibus sufficientem, vt dicere est, notitiam fecit in quinto ciuilis scientiæ, quam Politicam diximus)

Eiusque explicatio. *Pacis genus:* *Finis: qui differentia:* *Forma nulla quia non est res composita:* *Efficiens ex consequentibus intelligitur: nempe commoda ciuibus.* *Quorum contrarium, discordiam parit.* *Horum autem causa efficiens & conseruans est principis officium.* *Eoque & pacis.* *Quod vero principis offi impedit, discordiæ causa.* *Quæ generatim multiplex est & ab Arist. explicata:*

Speciatim vero singularis & philosophis ignota.

* Capite primo huius dict.

Quæ iam diu Imperat. officio obstitit: unde discordia & malorum Ilias.

De qua acturus ecclesiasticorum minist. orig. & potest. diuinam & hum. proposuit.

Christus salutaris doctrinæ doctor.

Apost. sibi collegas adiunxit.

vt verit. à Christo acceptam vbique docerent.

est tamen intranquillitatis seu discordiæ ciuitatum seu regnorum insolita causa quædam, occasionaliter sumpta propter effectum à diuina causa productum præter solitam omnem eius actionem in rebus, quē vt in dictis* procemialiter tetigisse meminimus, nec Aristoteles aut philosophantium alter sui temporis vel prioris conspicere potuit. Hæc autem dudum hactenus & nunc amplius continuo actionem debitam principantis impediens in Italico regno, ipsum pace seu tranquillitate, ceterisque ipsam consequentibus, & iam dictis commodis priuauit & priuat, omnique incommodo vexauit & vexat, & quasi omnis generis miseria & iniquitate repleuit. Cuius quidem impedientis singulariter causæ, propter consuetudinem malignitatis occultæ (secundum nobis à principio propositam intentionem) naturam in specie determinare debentes, reminisci oportet eorum quæ diximus sexto huius. Quod videlicet Dei Filius vna trium personarum verus Deus, propter delictum transgressionis primorum parentum, & consequenter totius humani generis lapsum reparandum, naturam assumpsit humanam, dudum post Aristotelis tempora, verus homo factus, & idem Deus simul existens: quem Iesum Christum vocatum, adorant Christiani fideles. Hinc, inquam, Christus benedictus Dei Filius, Deus & homo simul idem suppositum existens, inter homines Iudaici populi, ex quibus secundum carnem traxit originem, conuersatus est, veritatem credendorum, agendorum, & fugiendorum ad vitam æternam hominibus consequendam, & miseriam declinandam docere cœpit. Propter hæc tandem, Iudæorum malitia & insania, sub Pilato Pontio, Cæsaris vicario, passus & mortuus, resurrexitque à mortuis die tertia suæ mortis, postmodum in cælos ascendens, ante tamē propter humani generis salutem, quosdam sibi, dum viueret corruptibili vita, collegas in veritatis docendæ ministerium, quos Apostolos dicunt, assumpsit, & per vniuersum orbem quam docuerat, & ipsos instruxerat, veritatem prædicare præcepit.

Vnde

Vnde Matthæi 28. & vltimo, poſt ſui reſurrectionem dixit ad eos: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: docentes eos ſeruare omnia, quæcunque mandaui vobis.* Per hos inquam Apoſtolos (quorum nomina ſatis nota ſunt apud Chriſti fideles, & alios quosdam) Chriſtus legem euangelicam conſcribi voluit, & per ipſorum dictamina conſcripta ſunt velut per organa quædam, ad hoc mota & directa immediate diuina virtute, per quam ſiquidem legem, præcepta & conſilia ſalutis æternæ in ipſius Chriſti atque Apoſtolorum & Euangeliſtarum abſentia comprehendere valeremus.

vt ex ea veritā ſalutarem hauriremus.

In qua etiam & ſecundū quam, ſacramenta culpæ originalis & actualis mundatiua, diuinæ gratiæ factiua & conſeruatiua, illiusque amiſſæ reformatiua, huiusque legis miniſtrorum inſtitutiua, ſignauit & ſtatuit.

In qua Sacr. & Euang creationem ſanxit:

Huius quoque legis doctores, & ſacramentorum ſecundum ipſam miniſtros primum inſtituit iam dictos Apoſtolos, ipſis per Spiritum ſanctum auctoritatem huius myſterii conferens, quam ſacerdotalem appellant Chriſti fideles.

& primos eius miniſt. Apoſt. data auctor. (vt vocant) ſacerdotali.

Per quam ſiquidem iisdem aut ipſorum ſucceſſoribus in hoc officio (non aliis) poteſtatem contulit ſub certa forma verborum ab ipſis & eorum ſingulis dicta, transſubſtantiandi panem & vinum in verum corpus & ſanguinem eius.

Quæ conſiſtit, 1. in Tranſſubſtantiatione.

Cum hoc etiam ipſis auctoritatem ſoluendi atque ligandi homines à peccatis (quam dicere ſolent clauium poteſtatem)

2. Clauium poteſtate.

ſibique alios ſubſtituendi cum eadem auctoritate conceſſit.

3. Miniſt. creatione.

Quam etiam auctoritatem Apoſtoli quibusdam contulerunt: aut Deus per ipſos orantes & manus aliis imponentes. Sic quoque reliqui poteſtatem faciendi ſuſceperunt, & conſequenter fecerunt, faciunt, & facient vſque ad ſeculi conſummationem.

Quæ exemplis declaratur.

Quo etiam modo Apoſtolus Paulus Timotheum, Titum, & aliorum plures inſtituit atque inſtituere docuit. Vnde 1. ad Timotheum quarto: *Noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per Prophetam cum impoſitione manuum presbyteri.* Et ad Titum 1. *Huius gratia reliqui te*

Creta, vt quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego tibi disposui. Et est hæc auctoritas sacerdotalis & clauium siue vnica siue plures, character seu forma quædam animæ per immediatam Dei actionem impressa.

Atque hæc est auctoritas sacerdotalis diuinitus data.

Præter hanc autem est auctoritas alia quędam sacerdotii, humana concessione tradita, ipsorum multiplicato iam numero, propter scandalum euitandum: & hæc auctoritas est inter ipsos vnius præeminentia super alios dirigendos in templo ad cultum diuinum, debite fiendum & ordinandum seu distribuendum de quibusdam temporalibus, quæ ad vsum ministrorum prædictorum statuta sunt. De cuius quidem auctoritatis potestate factiua, & vnde deriuetur, sufficienter dicetur 15. & 17. secundæ, quoniam non fit hæc per Deum immediate, sed per hominum voluntatem & mentem, quemadmodum officia cetera ciuitatis.

Præter eam vero alia humanitus, qua alter in cultu diuino alteri præest.

Sic itaque repetita & aliqualiter declarata ministrorum ecclesiasticorum origine, ac ipsorum officii potestate factiua, oportet amplius attendere, quod inter Apostolos CHRISTI prædictos, fuit vnus nomine Simon, cognomine vero Petrus, qui à CHRISTO auctoritatis clauium promissionem primus accepit, sicut dicit glossa secundum Augustinum, Matthæi 16. super illud CHRISTI oraculum: *Et tibi dabo claues regni cælorum,* inquit glossa: *Qui præ ceteris confessus est,* IESVM CHRISTVM *scilicet esse verum Dei Filium, præ ceteris dotatur clauibus*, id est, ante ceteros. Hic siquidem Apostolus post CHRISTI passionem, resurrectionem, & in cælum ascensionem, peruenit Antiochiam, & ibidem *factus fuit Episcopus per populum,* sicuti ex ipsius liquet historia. Inde vero (vt habet historia supradicta, quæcunque causa fuerit prætermissa, quoniam de hoc sunt diuersæ sententiæ) postmodum Romam profectus est, & ibidem CHRISTI fidelibus præfuit episcopus, tandem vero propter CHRISTI professionem & diuinam prædicationem, obtruncato capite mortuus est, & cum eodem, eadem hora & loco Paulus Apostо-

Petrus autem clauium promissionem primus accepit.

Factus deinde Antioch. episcopus:

& postea Romæ: vbi martyr obiit.

Apostolus secundum supradictam historiam. Ex prærogatiua igitur quam hic discipulus seu Apostolus ad alios visus est habere (vt quia præ ceteris dotatus fuit clauibus, propter inducta scripturæ verba, & alia quædam CHRISTO singulariter sibi dicta, quæ etiam in sequentibus adducentur) Episcoporum aliqui post ipsum in Apostolica seu Episcopali sede Romana, maxime citra tempora Constantini Romanorum Imperatoris, se dicunt & asserunt præesse quantum ad omnimodam iurisdictionis auctoritatem, reliquis omnibus episcopis & presbyteris mundi: & ipsorum moderniores aliqui non solum his, verum etiam omnibus mundi principibus, communitatibus, & singulis personarum; licet hoc non æqualiter de omnibus exprimant, nec explicite dicant, vt de principe Romanorum Imperatore vocato, & cunctis prouinciis ac ciuitatibus & personis subiectis eidem. Huius quamuis secundum veritatem dominii, seu coactiuæ iurisdictionis in hunc principem expressio singularis, faciem & exordium primum sumpsisse videatur, ex quodam edicto & dono, *quod quidam dicunt* per Constantinum fuisse factum beato Syluestro Romano Pontifici. Quod quia donum seu priuilegium illud non habet hoc clare, aut quoniam ex post factis expirauit fortasse, vel etiam quia inualidum existens, ad reliquos mundi principatus, nec ad eum qui Romanorum in omnibus prouinciis illius priuilegii seu concessionis se virtus extendit: ideo postmodum iurisdictionem hanc coactiuam orbi vniuersalem, sibi alio quodam omnes comprehendente titulo moderniores Romanorum assumpserunt episcopi, *Plenitudine potestatis* videlicet, quam concessam asserunt per CHRISTVM beato Petro, eiusque successoribus in Romana episcopali sede, tanquam CHRISTI vicariis. CHRISTVS enim, vt aiunt, & vere, fuit Rex regum & Dominus dominantium, vniuersorum, omnium personarum & rerum. Quamuis ex hoc minime sequatur quod volunt inferre, vt in sequentibus certitudinaliter apparebit. ***Est igitur huius tituli sen-***

Atq; hinc Papa suum ius in omnes dominium probare nituntur.

Et si illius origo ex ficta Constantini donatione.

Sed quia est ea satis firmare nequit:

Plenitudinem potest. à Christo datam prætendunt.

Cuius tituli

sensus declaratur, *sus apud Romanos episcopos, quod sicut Christus plenitudinem potestatis & iurisdictionis habuit supra reges omnes, principes, communitates, collegia, & singulares personas, sic & ipsi qui Christi & beati Petri se dicunt vicarios, hanc habeant plenitudinem coactiua iurisdictionis, humana lege nulla determinatam.*

Et Paparum test. probatur: ac 1. Clementis Quinti.

Signum autem huius tituli plenitudinis suæ potestatis, scilicet Romanos episcopos eum quem diximus intendere sensum, euidens est, quod Clemens quidam nomine, Clementium quintus Ro. episcopus sic eo vtitur in quodam suo edicto seu decretali, de sen. & re iudi. libro 7. ad Henricum Henricorum VII. diuæ memoriæ Romanorum Imperatorem nouissimum, dum ipsius felicis Henrici quandam reuocando sententiam, inter cetera protulit seriem, quod diximus de ipsorum sensu circa prædictum titulum exprimentem. Hanc vero inducere omisimus propter rei notitiam, & sermonis abbreuiationem: & quoniam ad propositum magis inducemus 20 secundæ, parte 8. * Cum igitur Christus non magis sit aut fuerit rex, & dominus Romanorum Imperatoris, quam regis aut principis alterius cuiuscunque, quinimo ipsorum æque vel magis (quoniam & tempore Christi, Romanus princeps monarchizabat vbique terrarum) palam est huius tituli sensum ex eiusdem virtute radicis, ad omnes principatus extendi. Quem etiam per ipsum, Episcopos Romanos intendere, manifeste nos docet octaui Bonifacii Romanorum Episcopi, contra Philippum Pulchrum, claræ memoriæ regem Francorum, attentatio contentiosa de his, & inde subsecuta eiusdem Bonifacii decretalis inducta 20. secundæ, parte 8. Per quam siquidem *omnem humanam creaturam coactiua iurisdictione subiectam fore Romano Pontifici,* definit *esse credendum de necessitate salutis æternæ.* Hoc igitur modo ad hæc ingredientes Romanorum Episcopi, primum quidem sub specie quærendæ pacis inter Christi fideles, quosdam excommunicauerunt, ipsorum nolentes parere sententiæ: deinde vero in ipsos realem & personalem feren-

** Christus nõ fuit rex Imperatoris Romani.*

2. Bonifacii octaui.

Atq; hac fraude vsi Papæ quosdam tyrannidi aduersos excommunicarunt:

ferendo ſententiam, in quoſdam quidem magis expreſſe, vt qui minus ipſorum potentiæ reſiſtere poſſunt, velut Italicorum ſingulares perſonas & communitates (quorum regnum diuiſum & laceratum, in omnibus quaſi partibus ſuis facilius opprimi poteſt) in quoſdam vero remiſſe magis: veluti reges & principes, quorum reſiſtentiam & coactiuam formidant potentiam. Ad hos tamen paulatim ſerpunt & ſerpere continuo tentant in iuriſdictionum vſurpatione, totum ſimul inaudentes inuadere, propter quod etiam Romanorum principes, & populos ſibi ſubiectos, hactenus latuit horum ſubintrans præuaricatio. Paulatim namque iuriſdictionem poſt aliam occupauerunt Epiſcopi Romanorum, maxime imperiali ſede vacante. Sic tamen vt iam ſibi totalem ſupra eundem principem iuriſdictionem coactiuam temporalem habere ſe dicant. Quorum nouiſſime atque manifeſtiſſime modernus iam dictorum Epiſcopus, ad Romanorum principem tam in Italicorum prouinciis quam Germanorum, ad omnes quoque iam dictarum prouinciarum inferiores principes, communitates, collegia, & perſonas ſingulares cuiuſcunque dignitatis & conditionis exiſtant, ac ſuper omnia ipſorum feudalia & reliqua temporalia, ſupremam iuriſdictionem ſe ſcripſit habere, ipſorumque principatus dandi & transferendi poteſtatem ſibi palam aſcribens, vt liquido patere poteſt omnibus, ex huius epiſcopi quibuſdam ſcripturis, quas vocat edicta ſiue ſententias. *Hæc itaque Romanorum quorundam epiſcoporum exiſtimatio non recta & peruerſa fortaſſis affectio principatus (quem ſibi deberi aſſerunt, ex eiſdem, vt dicunt, per Chriſtum tradita plenitudine poteſtatis) cauſa eſt ſingularis illa, quam intranquillitatis, ſeu diſcordiæ ciuitatis aut regni factiuam diximus.* Ipſa enim in omnia regna ſerpere prona, quemadmodum proœmialiter dicebatur, infeſta ſui actione, dudum vexauit Italicum regnum, & à ſui tranquillitate ſeu pace prohibuit, prohibetque continuo principantis, ſcilicet Imperatoris Romani,

deinde in eorum bona atque illos ſententiam tulerunt.

Tandem etiam regibus imperare conati ſunt:

Vt ex Ioanne 22. conſtat.

Hæc igitur Paparum de ſua poteſt. falſa opinio & ambitio, diſcordia & bellorum cauſa.

Nam regna affectantes Imperatorum inaugurat. & officio obſtant.

promotionem ſeu inſtitutionem, ipſiusque actionem in dicto imperio ſui, toto conamine prohibendo. Cuius ſiquidem actionis carentia, iuſtificationis ſcilicet ciuilium actuum, iniuriæ ac contentiones eueniunt facile. Quæ regula iuſtitiæ ſiue legis non menſuratæ propter menſurantis abſentiam, pugnas cauſant, vnde ciuium ſeparationes, demumque Italicarum politiarum ſeu ciuilitatum ſolutiones contigerunt, quemadmodum diximus. Opinione igitur hac, & affectione fortaſſe, quam diximus principandi, Romanus Epiſcopus iurisdictione coactiua ſeu temporali ſubiectum facere ſibi nititur principem Romanorum, qui nec iure debet, vt ex ſequentibus palam monſtrabitur, nec eidem tali iudicio ſubiici vult. Vnde tanta lis & diſcordia ſuborta eſt, vt non ſine magno diſcrimine animarum & corporum, ac rerum diſpendio poſſit extingui. Non enim Romano vel alteri epiſcopo, aut cuiquam ſpirituali miniſtro, in quantum huiuſmodi, in quenquam, cuiuſque conditionis, ſingularem perſonam, communitatem vel collegium aliquod conuenit officium principatus coactiui, quemadmodum determinatum eſt 15. & 17. huius. Et hoc de ſacerdotio in qualibet lege ſiue ſecta, ſenſit Ariſtoteles quarto Politicæ, cum dixit: *Propter quod non omnes, neque electos neque ſortiales ponendum principes*, puta ſacerdotes primo. *Hoc enim aliquid præter politicos principatus ponendum, &c. Sunt autem hæc politica curarum*, id eſt officiorum, &c. Et parum infra ſubdit: *Hæc autem œconomica ſunt*. Quodque pernicioſa peſtis hæc humanæ quieti atque felicitati ſuæ omni aduerſans, penitus ex eiuſdem vitio corruptæ radicis, reliqua mundi regna fidelium Chriſtianorum maxime poſſet inficere, ipſam repellere omnium neceſſariiſſimum arbitror, quemadmodum proœmialiter dictum eſt. Primum quidem opinionis iam dictę (tanquam radicis iam factorum & futurorum malorum) inuolucrum reſerando: deinde vero ipſius patronos ſeu inuentores ignaros aut iniuſtos, ac defenſores pertinaces, exteriori opera (ſi oporteat) cohibendo.

Vnde bella periculoſiſſima.

Quia Papa Imperat. ſubiugare nititur: Quod nec æquũ eſt: nec fert Imperator.

Nam nec Papæ nec vlli epiſcopo, in quemquam dominandi ius.

Ideo hæc pacis & reipub. peſtis neceſſario reprimenda,

falſitatis declaratione: eiusque auctores & patronos pertinaciores vi coercendo.

Ad

Ad hæc autem obligantur omnes, illi obuiare scientes atque potentes: quod etiam negligentes aut omittentes iniusti sunt, teste Tullio primo De officiis, capitulo quinto, cum dixit: *Iniustitia genera duo sunt, vnum eorum qui inferunt, alterum eorum qui ab his quibus infertur, si possunt, non propulsant iniuriam.* Ecce ergo secundum Tullii sententiam hanc notabilem, quod non solum iniusti sunt qui aliis iniuriam inferunt; verum etiam hi, qui prohibere sciunt & possunt iniuriam aliis inferentes, non prohibent autem: quoniam ad hoc tenetur quilibet alteri iure quodam quasi naturali, debito videlicet amicitiæ, atque societatis humanæ. Quod ius, ne siquidem scienter transgrediens, ipse saltem mihi dicar iniustus, hanc pestem à fratribus Christi fidelibus, doctrina primum: & qua valuero exteriori consequenter opera, propulsare propono. Quoniam vt indubitanter videre videor, desuper mihi datum est nosse sophisma & reserandi potestas, in quo Romanorum episcoporum quorundam hactenus & in præsentiarum, suorumque complicium obliqua æstimatio, & cum hoc peruersa fortassis affectio, scandalorum iam dictorum parens hactenus innisa est, & continuo nititur sustentari.

Quod illorum officium est, qui ei occurrere norunt ac possunt: alias sunt iniusti, teste Tullio,

& lege naturæ ac societatis humanæ.

Quare Marsilius, pestem hãc doctrina & opera oppugnare statuit.

LIBRI PRIMI FINIS.

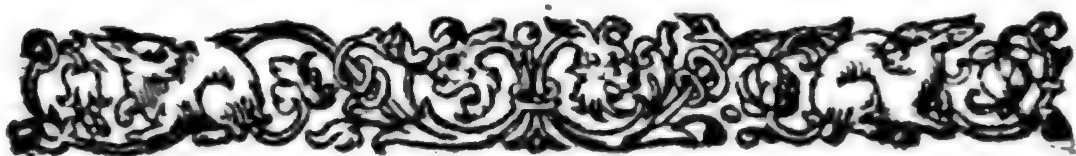

DEFENSORIS PACIS MARSILII PATAVINI, DICTIO SECVNDA.

CAPVT I.

Tria huic operi imminentia pericula & aduersus ea auctoris constantia: scopus & ordo sequentium.

Etsi nihil huic operi, alicuius ponderis, obiici possit: tribus tamen hostibus expositum.

1. Paparum & asseclarum persecutioni:

* Opus scilicet.

Quia eorum tyrannidi & dominandi libidini obstat.

2. Consuetudini audiendi ac credendi falsa,

Episcoporum ac sacerdotum vitio,

AGGRESSVRVS ITAQVE TAM arduum, si nequicquam obuium dubitem, quod veritati possit inniti: ex illius tamen tribus infestis hostibus huic operi bella parari video. Vno siquidem, persecutione violentę potestatis Romanorum episcoporum, suorumque complicum. * Ipsum etenim, ipsiusque propalatores veridicos, totis viribus nitentur destruere, tanquam directo aduersantes ipsorum proposito detinendi & possidendi temporalia minus iuste, necnon eorum ardenti desiderio principatus. A quibus quidem ipsos reuocare sermone iuridico quantumcunque etiam manifesto, difficile fiet. Eos tamen misericors DEVS per gratiam reuocare dignetur, ipsorumque violentam potentiam compescat ipse, compescantque sibi fideles tam principes quam subiecti, quorum omnium profecto inimicãtur quieti. Secundo vero veritatis quasi cuiuslibet hoste antiquo paratur huic operi bellum non minus, Consuetudine scilicet audiendi falsa, illaque credendi: falsa inquam per presbyteros seu episcopos aliquos, reliquosq; ad hęc ipsorum suffraganeos, dudũ seminata & radicata in animabus plurimorum simplicium

cium Christi fidelium. Hi namque sacerdotes suis sermonibus & scripturis quibusdam, sententias diuinas & humanas actuum humanorum tam monasticorum quam ciuilium inuoluère implicatione varia, & explicari laboriosa quam multum. Ex tali sententiarum inuolucro, postmodum inferentes (licet indebite) sensus aliquos, quibus suam iniustam despotiam induxerunt super Christi fideles, sua simplicitate credentes, ex quibusdam paralogismis horum sacerdotum, & comminatione quadam damnationis æternæ ad talium sophisticorum tam dictorum quam scriptorum obseruationem (in quibus non propter hoc accidere conclusionem sæpe committitur) ordinatione diuina teneri. Harum etenim rerum de quibus quæritur atque contenditur, suorumq; verorum atque simplicium initiorum, de mentibus hominum abolitis veris sententiis, horumq; vice falsis paulatim suggestis, nunc latet plurimos vtrorumque discretio. *Turbat enim & abducit à veritate non modicum, secundum quamlibet disciplinam auditionum falsarum consuetudo*, testis est * Arist. 2. philosophię, finali cap. Propter quam etiam multum impedientur à principio lectores & auditores huius (præcipue qui philosophię fuerint exortes, & in sacris scripturis inexercitati) à comprehensione ac perfecta credulitate veritatum in hoc volumine contentarum. Reliquus autem & tertius veritatis hostis infestus huic doctrinæ, impedimentum grande præstabit, liuor. Siquidem horum etiam qui etsi nos vera dixisse crediderint, quia tamen huius veræ sententiæ, præ se alium explicatorem intelligent, eidem detractionis dente clandestino lacerando, vel præsumptionis clamoso latratu adurentis inuidiæ, id ipsis nequissimo suadente spiritu, se opponent.

Qui S. literas obscurarunt: & falsa interpretatione, fidelium simplicitate ac credulitate abusi, tyrannidem suam induxerunt: & veritate paulatim mendaciis oppressa, confirmarunt.

Metaph. lib. 1. breuiori cap. 3.

3. Inuidia.

Verum à propositis nec principatus ardentium minus debite sacerdotũ, quos his scripturis alloquor violentæ potentiæ terrore desistam. Quoniam dicente Psalmista: * *Dominus mihi adiutor & non timebo quid faciat mihi homo.* Neque hoc etiam propter

Marsilii constantia contra hostes: Papa tyrannidem:

* Psal. 118.6.

Aliorum inuidiam.

obloquentes inuidos detractores, omittam exprimere, quod expositum tam omnibus prodesse atque neglectum obesse potest. Et hi quoniam seipsos cruciantes sua sibi malignitate resistent. Nam *inuidia*, vt ait Vgutio bene describens, *est in suum auctorem reciproca de bono alterius tabescentis animi cruciatus.* Hostili vero consuetudini sufficienter refragabitur dicendarum euidentia veritatum.

qua definitur:

& mendarii cōsuetudinem.

Ordo sequentiū.

Proponentur argumēta, quibus Pap. tyrannus nititur, Theologica ex falsa S. liter. interpretatione:

Incedam autem in huius libri dictione secunda, primum adducendo sacri canonis auctoritates, cum quibusdam fictis & alienis quorundam interpretationibus, quibus fortasse videretur posse conuinci Romanorū episcopo iure deberi suprema omnium coactiuarum iurisdictio seu principatus in lege Christianorum præsertim, tum supra Roman. principem quam reliquos omnes principatus, communitates, collegia, & personas singulares, etiam seculares, eoque magis supra presbyteros, seu episcopos, diaconos, ipsorumque collegia & singulares personas cuiuscunque conditionis existant. Quoniam si qua necessitate ad horum vnum ex secularibus aut clericis concluditur ex virtute verborum scripturæ, per eandem quoque ad reliquos omnes. His etiam consequenter ad iam dictum propositum astruendum quasdam quasi politicas rationes adducam, apparentes valde suppositis quibusdam scripturæ sacræ veritatibus, quas etiam omnes concorditer veras, omnes supponere debent. Has inquam adducam, vt sic patenter dissoluam, ne quisquam per illas aut consimiles de cetero falli possit, vtque ex earum solutione appareat magis infirmitas æstimationis prędictæ, cui dudum hactenus probabilitatis faciem præbuerunt. Post hæc autem ex aduerso inducam sacri canonis veritates cum sanctorum illius interpretum, non fictis, non alienis aut falsis expositionibus, sed consonis & propriis, demonstrantes aperte Romanum episcopum vocatū Papam, aut alium quemlibet presbyterum seu episcopum, vel spiritualem ministrum, communiter aut diuisim, inquantum huiusmodi, nullam iurisdictionem realem aut perso-

& Politica.

vt dilui poßint: & vt illius de potest. Papæ opinionis infirmitas appareat.

2. Papam in nullum habere iure diuino dominium demōstrabitur S. liter. & Patrum interpret. verorum auctoritate.

personalem cuiusquam coactiuam habere, vel habere debere supra presbyterum vel episcopum aut diaconum quemquam, vel ipsorum collegium: eoque minus ipsum, aut ipsorum aliquem communiter vel diuisim talem iurisdictionem habere in quemquam principem seu principatum aliquem, cõmunitatem, collegium, aut personam singularem aliquam, cuiuscunque conditionis existat, nisi ea demum iurisdictio per humanum legislatorem in prouincia, presbytero seu episcopo alicui, aut ipsorum collegio concessa foret. Ad quod etiam demõstrandum & confirmandum adduci poterunt & debent, cum alicui fuerit opportunum, politicæ demonstrationes, quarum principia propria 12. primæ 15. & 17. continentur. Has enim iterare non disposuimus, propter abbreuiationem sermonis. His consequenter ostendam, quæ quantave sit potestas sacerdotalis & clauium per Christum tradita Romano episcopo & alteri cuilibet sacerdoti. Ex horum enim manifestatione pendet multarum dubitationum solutio, ad veritatem & finem quem producere quærimus, præbens ingressum. Deinde vero perutile erit dicere ad aliquas innascentes quæstiones ex dictis, cum quibus etiam de priuilegiis Romanorum principum, iam Romanis episcopis concessis, dicemus aliquid expediens ad propositum negotium. Quoniam ex his occasionaliter vsurpationes, occupationes, seu detentiones iurisdictionum coactiuarum, quas auctoritati proprie Romanorum nunc adscribunt episcopi, sumpsere originem, & per consuetudinem (quinimo abusum verius) robur acceperunt postmodum, maxime imperiali sede vacante. His enim priuilegiis ab initio, non aliunde in iurisdictionum coactiuarum acquisitione, ac ipsarum conseruatione, sustentati sunt Romanorum episcopi. Posterius vero (vel quia per demeritum priuati sunt illis, vel ne debilitas occasionum & veritas indebite iam per ipsos assumptæ iurisdictionis appareat, eorumque ingratitudinem obtegendam: aut etiam fortasse, sicut verisimile ostendimus vltimo primæ.

& rationibus politicis.

3. Quanta sit potestas sacerdotum & clauium.

Nam id proposito inseruit.

4. Quæstiones quæ inde oriuntur: ac de Paparum priuilegiis.

Quia ex illis tyrannis fluxit:

Quamvsus imo abusus præsertim in interregno. firmauit.

His enim tyrannidem initio inuaserunt ac tutati sunt.

Postea iisdem non sunt vsi:

quoniam iurisdictionis coactiuæ regnorũ omnium occupationem intendunt, ad quam sibi nil suffragarentur priuilegia memorata) iisdem non vtuntur, sed alio quodam vniuersali ad principantes, & omnes ciuiliter viuentes sibi subiiciendos supradicto titulo, plenitudine scilicet potestatis. Ex qua per Christum (vt asserunt) tradita beato Petro tanquam vicario, coactiuam iurisdictionem supremam omnium hominum & prouinciarum, iam quilibet Romanus episcopus inquantum Petri successor, se dicit habere. Reliquum autem huius dictionis erit ostendere, sacri canonis auctoritates aduersus eam quam veritatis & scripturæ sententiam diximus, nihil suffragari errori prædicto, sed eidem potius aduersari, sicuti manifeste patebit ex sanctorum quorundam expositionibus, necnon & aliorum doctorum approbatorum fidei Christianæ, per quæ etiam apparebit, quorundam expositiones, imo verius fictiones, scripturã retorquere conantium ad astruendum sensum æstimationis falsæ prædictæ, violentas esse scripturæ alienas atque distortas, sanctorum etiam & peritorum doctorum Christianæ fidei sententiæ dissonare. Omnium vero nouissime dissoluam rationes, quas quasi politicas dixi, æstimationi falsæ sæpe dictæ, visas aliqualiter suffragari.

Sed alio vniuersali priuilegio contra omnium principatus, Plenitudine potestatis, quasi à Christo, Petro & successoribus Papis tradita.

5. Diluentur aduersariorum præmissa argumenta Theologica:

& politica.

CAPVT II.

Distinctio harum dictionum; Ecclesia, Iudex, Spirituale, Temporale: quibus in quæstione explicanda vtendum.

ANTE tamen quam de propositis disseramus, ne propter multiplicitatem nominum, quibus in quæsitis principalibus vtemur, accidat ambiguitas & implicatio sententiarum, quas volumus aperire, distinguemus significationes ipsorum. Nam, vt in 1. Elenchorum, *Qui virtutis nominum sunt ignari, para-*

Dictiones quædam, vitandæ ambiguitatis, distinguendæ.

paralogizantur & ipsi disputantes, & alios audientes. Nomina vero seu dictiones, quorum multiplicitatem distinguere volumus, sunt hæc; *Ecclesia, Iudex, Spirituale, Temporale*: propterea quod ex inquisitione proposita scire volumus, vtrum ad Romanum aut alium quemuis episcopum seu presbyterum, diaconum, aut ipsorum collegium, qui viri ecclesiastici solent dici, pertineat iudicem esse coactiuum temporalium aut spiritualium, aut vtrorumque, vel secundum horum neutrum sint ipsi iudices tales. Hæc itaque prosequentes dicamus, quod hoc nomen, Ecclesia, vocabulum est ex vsu Græcorũ, significans apud ipsos in his quæ ad nos peruenerunt, *congregationem populi* sub vno regimine contenti, quomodo sumpsit ecclesiam Aristoteles 2. Politicæ, cap. 7. dum dixit: *Ecclesia autem participant omnes.* Apud Latinos vero vocabulum hoc secundum vulgarem & famosam appellationem, in vna sui significatione importat *templum* seu domum, in qua Deus communiter à fidelibus colitur, & frequentius adoratur. Sic enim de Ecclesia loquebatur Apostolus 1. ad Corinth. 11. *Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut ecclesiam Dei contemnitis?* Vbi glossa secundum Augustinum: *Ecclesiam Dei contemnitis, id est, domum orationis.* & infra parum subdit: *Hoc vsus quotidianus obtinuit, vt in ecclesiam prodire vel confugere non dicatur, nisi qui ad locum ipsum, parietesque prodierit vel confugerit.* In alia vero significatione importat hoc nomen, Ecclesia, *omnes presbyteros seu episcopos*, diaconos, & reliquos ministrantes in templo seu ecclesia dicta secundum priorem significationem. Apud modernos maxime importat hoc nomẽ, Ecclesia, ministros illos, presbyteros, seu episcopos, atq; diaconos, qui ministrant & præsunt in metropolitana seu principali omnium ecclesiarum, quemadmodum hoc ecclesia Romanæ vrbis dudum obtinuit, cuius ministri & præsidentes sunt *Papa Romanus, & Cardinales ipsius*, qui iam ex vsu quodam obtinuerunt dici Ecclesia, & ecclesiam aliquid egisse aut recepisse, cũ iidẽ aliquid egerint aut

Et quænam illa.

Ecclesia significatio prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta, hoc tempore vsitata pro Papa & Cardinalibus.

Quinta & maxime propria ac prima:

receperint, vel aliter qualiter ordinauerint. Rursum secundum aliam significationem dicitur hoc nomen, Ecclesia, & omnium verissime & propriissime secundum primam impositionem huius nominis seu intentionem primorum imponentium (licet non ita famose, secundum modernum vsum) *de vniuersitate fidelium credentium* & inuocantium nomen Christi: & de huius vniuersitatis partibus omnibus, in quacumque communitate etiam domestica. Et hæc fuit impositio prima huius dictionis, & consuetus vsus eius apud Apostolos & in ecclesia primitiua. Vnde Apostolus 1. ad Corinthios 1. *Ecclesia quæ est Corinthi sanctificatis in Christo Iesu, vocatis sanctis cum omnibus qui inuocant nomen Domini nostri Iesu Christi.* Vbi glossa secundum Ambrosium: *Sanctificatis in baptismo, & hoc in Christo Iesu.* Et secundum hanc intentionem loquebatur Apostolus Actuum 20. ad presbyteros Ephesios, cum dixit: *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos, vt regeretis ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* Et propterea viri ecclesiastici secundum hanc verissimam & propriissimam significationem, sunt & dici debent omnes Christi fideles, tam sacerdotes, quam nō sacerdotes, eo quod omnes Christus acquisiuit & redemit sanguine suo. Sicut etiam expresse dicitur in glossa super illud Lucæ 22. *Hoc est corpus meum quod pro vobis datur.* *Pro vobis,* inquit glossa, *non significat pro solis Apostolis corpus Christi datum, & sanguinem effusum fuisse, sed causa totius humanæ naturæ.* Si igitur non pro solis Apostolis effusus est Christi sanguis, ergo non soli acquisiti sunt aut fuere per illum: nec per consequens presbyteri aut templorum ministri successores illorum in officio: non igitur sunt ipsi soli Ecclesia, quam Christus suo sanguine acquisiuit. Nec propter eandem causam sunt isti ministri, episcopi, seu presbyteri, & diaconi soli ecclesia, quæ sponsa Christi est, sed pars sponsæ huius, quoniam Christus pro hac sponsa se tradidit. Vnde Apostolus ad Ephes. 5. *Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus*

& ab Apost. vsurpata.

Eoque Ecclesiastici viri nominandi sunt omnes fideles, non solum sacerdotes.

Christus ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea. nunc vero non pro solis Apostolis aut ipsorum in officio successoribus episcopis, seu presbyteris, atque diaconis, Christus se tradidit, imo pro tota humana natura. Non igitur sunt ipsi aut ipsorum congregatio tantummodo sponsa Christi, licet abutentium vocabulo ipsorum quædam congregatio, propter proprium & temporale commodum, & aliorum incommodũ fraudulenter adipiscendum, se vocet singulariter sponsam Christi. Hanc eandem est apprehendere sententiam ex verbis Apostoli 1. ad Corint. vltimo: ad Thessal. 1. ad Colossen. 4. & ad Philemonem 1. In omnibus enim his locis sumit Apostolus ecclesiam secundum eam quam eius propriam & verissimam significationem iam diximus. Huic cõsequenter distinguere oportet hæc nomina Temporale, deinde Spirituale, à quorum tamen notationibus incipientes dicamus, quod hæc dictio, Temporale, in vna sui significatione famosiori dicitur *de omnibus corporalibus aliis ab homine*, quæ aliquo modo in ipsius potestate existentia, ad sui vsum, indigentiam & voluptatem supplendam, ordinantur in statu & pro statu vitæ mundanæ. Quomodo generalius etiam Temporale consueuit dici, *omne quod in tempore incipit & desinit. Hæc enim*, vt in 4. Physicæ, *proprie sunt & dicuntur in tempore*. Alio vero modo dicitur Temporale de omni habitu, actione aut passione humana in se vel in alterum per hominem operatis, propter finem huius seculi seu vitæ præsentis. Adhuc autem minus vniuersaliter dicitur hoc nomen, Temporale, de humanis actionibus & passionibus voluntariis & transeuntibus ad commodum vel incommodum alterius ab eo qui fecit, de quibus maxime intendunt humanarum legum latores.

Sponsa Christi.

Temporalis significatio prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Nunc autem distinguere volo significata seu intentiones huius dictionis spirituale, quod in vna sui acceptione dicitur de omnibus incorporalibus substantiis & ipsarum actionibus. In alia vero significatione dicitur de omni actione aut passione hu-

Spiritualis significatio prima.

Secunda.

mana virtutis suæ, cognoscentis aut appetentis immanente ipsi, secundum quam etiam intentionem actiones quædam rerum corporalium in sensus animalium, spirituales dici solent, & sine materia, veluti rerum idola seu phantasmata & species, quæ animæ sunt aliquo modo ratio cognoscendi: in quo genere reponuntur à quibusdam sensibilium actiones, etiam in substantia non animata, vt luminum generationes & quorundam similium.

Tertia. Rursum ad propositum magis dicitur hoc nomen, Spirituale, de lege diuina, de doctrina, & disciplina pręceptorum & consiliorum, secundum ipsam & per ipsam: in quam siquidem etiam significationem veniunt omnia ecclesiastica Sacramenta & ipsorum effectus, omnis gratia diuina, virtutes omnes theologicæ, atque dona Spiritus sancti, ordinãtia nos ad vitam æternam. Sic enim & proprie hoc nomine vtitur Apostolus ad Roman. 15. & 1. ad Corinth. 9. cum dixit: *Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus.* Vbi glossa secundum Ambrosium: *Spiritalia, id est, ea quæ vestrũ spiritum viuificant, vel quæ à Spiritu sancto data sunt, scilicet verbum Dei, & mysterium regni cælorum.*

Quarta. Amplius secundum aliam significationem solet hoc nomen accipi pro qualibet actione, vel etiam passione humana voluntaria, tam in se quam ad alterum operata, propter meritum beatæ vitæ futuri seculi: quales sunt Dei contemplationes, dilectiones ipsius & proximorum, abstinentiæ, misericordiæ, mansuetudines, orationes, oblationes propter pietatem seu cultũ diuinum, hospitalitates, peregrinationes, corporis proprii castigationes, mundanorum & carnalium voluptatum contemptus & fuga, & generaliter omnia consimilia facta propter finem prædictum.

Quinta. Adhuc autem dicitur hoc nomen (licet non ita proprie, vt secundo & tertio modo) de templo seu Ecclesia (dicta secũdum secundam significationem) de omnibus vasis & apparatibus quæ in eo sunt ordinata propter cultum diuinum.

Sexta impropria & aliena. Omnium vero nouissime inconuenienter & improprie valde, quidam extendunt hoc nomen,

men ad ſignificandum preſbyterorum, ſeu epiſcoporum, diaconorum, & aliorum templi miniſtrorum actiones voluntarias tranſeuntes, & earum omiſſiones, quæ ſunt ad commodum vel incommodum alterius, à faciente pro ſtatu vitæ mundanæ. Extendunt rurſum & magis improprie idem nomen ad horum poſſeſſiones, & temporalia bona, mobilia & immobilia, & ad temporalium prouentus quoſdam, quos vocant decimas, vt huius prætextu vocabuli, à norma legum & principantium ciuilium eximantur. Sed profecto ipſi palam abutuntur vocabulo in his contra veritatem & Apoſtoli atque ſanctorum intentionem & vſum, qui talia non ſpiritualia, ſed carnalia ſeu temporalia vocauerunt. Vnde ad Romanos 15. *Quoniam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt gentiles, debent & in carnalibus miniſtrare eis.* Idem expreſſius 1. ad Corinthios 9. *Si nos*, inquit Apoſtolus, *vobis ſpiritalia ſeminauimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus.* Vbi gloſſa ſecundum Ambroſium: *Quia ſi nos ſeminamus vobis ſpiritalia, id eſt, ea quæ ſpiritum veſtrum viuificant, vel quæ à Spiritu ſancto data ſunt, ſcilicet verbum Dei & myſterium regni cælorum, eſt magnum ſi nos metamus ad ſuſtentationem, veſtra carnalia, id eſt, hæc temporalia, quæ vitæ & indulgentiæ carnis indulta ſunt.* Ecce quod bona exteriora, quibus prædicatores euangelii ſuſtentari debebant in victu & veſtitu, Apoſtolus & Ambroſius expreſſe carnalia & temporalia vocant, & ſunt ſecundum veritatem, ſiue ſint decimæ, ſiue prædia, quæſtus ſeu eleemoſynæ, vel collectæ: cuius cauſam dixit Ambroſius, *quoniam vitæ & indulgentiæ carnis, id eſt, vitæ corruptibilis indultæ ſunt.* Idem quoque ſentiendum indubie de preſbyterorum, epiſcoporum, & diaconorum actionibus quibuſdam. Non omnes enim eorum actus ſpirituales ſunt, nec dici debent, quinimo ipſorum ſunt multi ciuiles actus contentioſi, & carnales ſeu temporales. Poſſunt enim ipſi mutuare, deponere, emere, vendere, percutere, occidere, furari, mœchari, rapere, prodere, falſum teſtimonium

Septima, ea quo magis aliena vt ex Paulo liquet.

perhibere, diffamare, in hæresim cadere, ceteraque committere scelera, crimina, & contentiones, quemadmodum etiam à non sacerdotibus perpetrantur. Propter quod interrogandum conuenienter ab eis, si quales diximus actiones ipsorum possibiles, spirituales sint aut dici debeant ab aliquo sanæ mentis. Et constat quod minime, quinimo carnales & temporales. Vnde Apostolus 1. ad Corinth. 3. de talibus actionibus loquens indifferenter ad omnes, inquit: *Cum regnet inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* Cum igitur indubitata demonstret experientia, inter presbyteros inuicem, & ad seculares, euenire zelos & contentiones ex prædictis aut aliis consimilibus actibus; manifestum, huiusmodi sacerdotum & episcoporum actus carnales seu temporales esse, & secundum veritatem non spirituales, nec dici debere. Signum autem verum esse quod diximus (etiam secundum sacerdotum sententiam) quoniam ad huiusmodi tollendas contentiones multæ humanæ ordinationes (quas Decretales appellant) æditæ sunt per Romanos Pontifices: & ante has, de his leges principum Romanorum. Fiunt enim & fieri possunt per diaconos & presbyteros seu episcopos, actiones multæ voluntariæ, transeuntes in commodum & iniuriam alterius, pro statu vitæ præsentis. Et ideo talium mensura debet esse humana lex, quemadmodum 15. primæ dictum est, & dicetur amplius ad propositum octauo huius.

Cur Decretales ædita.

Restat autem distinguere nomina hæc, Iudex, atque, Iudicium, quod illius actionem significat. Sunt enim de numero multiplicium, & in quæsitis definiendis ambiguitatem & impedimentum ipsorum multiplicitate præbentium. Dicitur autem in vna significatione Iudex de omni discernente seu cognoscente, maxime secundum habitum aliquem speculatiuum aut operatiuum. Et hoc nomen Iudicium de cognitione seu discretione talium. Quo modo Geometer iudex est, & iudicat de figuris & ipsarum accidentibus: & medicus de sanis & ægris: & prudens

Iudicis & iudicii significatio prima.

dens de agendis & fugiendis: & domificator de domibus qualiter construendis. Sic quoque omnis sciens aut expertus dicitur iudex & iudicat de scibilibus aut operabilibus suis. Et secundum hanc significationem sumpsit Aristoteles hæc nomina 1. Ethicorum, cap. 1. cum dixit: *Vnusquisque iudicat bene quæ cognoscit, & horum est bonus iudex.* Adhuc autem dicitur hoc nomen Iudex secundum aliam significationem, de habente scientiam iuris politici seu ciuilis: qui etiam appellatione consueta *Aduocatus* nuncupari solet, licet in pluribus prouinciarum & maxime Italicarum iudex vocetur. Rursum vero dicitur hoc nomen iudex de principante: & hoc nomen, iudicium, de principantis sententia: cuius siquidem auctoritas est iudicare de iustis & conferentibus secundum leges & consuetudines, latasque per ipsum sententias, præcipiendi & exequendi per potentiam coactiuam. Quomodo *Iudicum* dicitur *liber* quidam, sacri canonis seu Bibliæ pars vna quædam existens. Quomodo etiam de iudice seu principante loquens Aristoteles 1. Rhetoricæ, cap. 1. dixit: *Præfectus autem & iudex iam de præsentibus & determinatis iudicant.* Sic etiam de principantis iudicio intendens continue subdit, *Ad quos* (scilicet præfectum seu iudicem) *& amare iam & odire, & proprium commodum annexa sunt sæpe, vt non adhuc possint videre sufficienter verum. Sed attendere in iudicio proprium delectabile aut triste.* Sunt autem fortassis supradictorum nominum significationes aliæ, famosiores tamen inquisitioni propositæ magis necessarias, assignasse putamus.

Secunda.

Tertia.

CAPVT III.

Aduersariorum argumenta Theologica & politica, quibus Papæ dominium defendunt, proponuntur.

HORVM ergo nominum intentionibus, circa quas nostræ plurimum inquisitionis versabi-

tur, sic distinctis, inde securius ad principale propositum accedentes, adducemus primum auctoritates

Papã omnium supremum iudicem, ex S. lit. locis aliquot male explicatis colligitur.

sacræ scripturæ, quibus alicui videri posset, Romanum episcopum vocatũ Papam, iudicem esse supremum, & secundum tertiam iudicis seu iudicii significationem, super omnes mundi episcopos seu presbyteros & ecclesiasticos ministros alios: super omnes quoque huius seculi principantes, communitates, collegia, & singulares personas, cuiusque conditionis existant. Harum autem primam ponamus scripturæ seriem, quæ habetur Matthæi 16. qua Christus alloquens beatum Petrum, inquit:

1. Christus dedit Petro & successoribus claues regni cælorum: id est, supremã potestatem. Ergo eam habet Papa.

Tibi dabo claues regni cælorum, & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis. Et quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Ex hac enim serie assumpserunt sibi Romanorum episcopi quidam supremæ iurisdictionis iam dictæ auctoritatem. Nam per *claues* beato Petro per Christum concessas, intelligi volunt sibi traditam Plenitudinem potestatis totius humani regiminis, quam sicut Christus habuit ad omnes reges & principes, ita concessit beato Petro & successoribus eius in episcopali sede Romana, tanquam Christi vicariis generalibus in hoc mundo.

2. Christo data est omnis potestas: Ergo Petro & Pontificibus: qui Christi vicarii.

Secunda vero scripturæ series ad idem propositum astruendum, sumitur ex verbis Christi Matthæi 11. cum dixit: *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Et rursum eiusdem 23. cum dixit: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Cum igitur beatus Petrus & ipsius successores in episcopali sede Romana fuerint & sint vicarii Christi, sicut hi dicunt, videtur quod omnis potestas, seu plenitudo potestatis eidem tradita sit, & consequenter cuiuslibet iurisdictionis auctoritas.

3. Christus rebus externis pro arbitrio usus: Ergo & Petro ac Papæ (tanquam successoribus) idem ius est.

Tertia vero series ad idem sumitur ex Matthæi 8. & Marci 5. vbi dicitur: *Dæmones autem rogabant eum*, Christum scilicet, *dicentes: Si eiicis nos, mitte nos in gregem porcorum, & ait illis: Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos. Et ecce impetu abiit totus grex per præceps in mare, & mortui sunt in aquis.* Ex quibus verbis apparet, quod Christus de tem-

temporalibus disponebat, tanquam de suis omnibus, aliter namque peccasset dissipans gregem porcorum, Christum autem cuius caro corruptionem non vidit peccasse, nefas est dicere. Cum igitur beatus Petrus eiusque successores Romanorum episcopi sint & fuerint præcipui Christi vicarii (*vt aiunt quidam*) de temporalibus omnibus (tanquam tertiæ significationis) iudices disponere possunt, & ipsorum habent plenitudinem potestatis atque dominii, sicut Christus. Rursum ostenditur idem per id quod habetur Matthæi 21. Marci 11. Lucæ 19. quorum series talis est: *Tunc misit*, Iesus scilicet, *duos discipulos, dicens eis: Ite in castellum quod contra vos est, & statim inuenietis asinam alligatam, & pullum eius cum ea* (*vel, pullum asinæ alligatum*) *cui nemo hominum vnquam sedit* (vt in Marco & Luca) *Soluite & adducite mihi.* Ex quibus idem & eodem deductionis modo concludi potest, quod ex immediate prædicta serie conclusum est antea. Amplius arguitur idem ex Luc. 22. vbi habetur hæc series: *Ecce duo gladii sunt, dixerunt* Apostoli, respondentes Christo. *At ille*, Christus scilicet, *respondit, Satis est*. Per quæ verba (secundum aliquorum interpretationem) debent intelligi duo principatus in mundo præsenti, ecclesiasticus vnus seu spiritualis, & alius temporalis seu secularis. Cum igitur Christus ad Apostolos sermonem dirigens dixerit: *Satis est*, supple, vobis de duobus gladiis his, significasse videtur vtrumq; gladium ad ipsorum auctoritatem pertinere debere, & præsertim beati Petri tanquam principalioris eorum. Nam si temporale gladium ad ipsos pertinere noluisset, dicere debuit, superfluum est.

4. Auctoritas eiusdem cum præcedente argumenti.

5. Christus dicit Apost. duos gladios sufficere: ergo Papa ecclesiasticum & politicum habet dominium, gladiis significatum.

Rursum videtur idem credendum, ex Ioannis 21. vbi dum Christus alloqueretur beatum Petrum, dixit: *Pasce oues meas, pasce agnos meos, pasce oues meas*, ter eandem sententiam replicans, sicut induximus. Ex quibus quidem verbis accipiunt aliqui sensum hunc, videlicet beatum Petrum & ipsius successores Romanos Episcopos, simpliciter præesse debere omnibus ouibus Christi fidelibus, scilicet

6. Petro ouium cura commissa: Ergo illius & successorum Paparum est, præesse omnibus Christianis.

Christianis, horum vero maxime presbyteris atque diaconis.

7. Rerum quæ ad hanc vitam pertinent iudicium penes episcopos: Ergo imprimis ad Papam.

Adhuc videtur hæc aperte sententia beati Pauli 1. ad Corinth. 6. cum dixit: *Nescitis quoniam angelos iudicabimus, quanto magis secularia.* Secularium ergo iudicia secundum tertiam significationem, ad presbyteros seu episcopos, ipsorum vero maxime primum, Romanum scilicet, pertinere videntur. Rursum 1. ad Corinth. 9. idem sensisse videtur Apostolus, cum dixit: *Nunquid non habemus potestatem manducandi,* &c. Idem primæ ad Thessal. 3. in quibus expresse videtur intendere sibi datam à Deo potestatem super temporalia fidelium, & per consequens iurisdictionem eorum.

8. Ad episcopũ pertinet audire accusationem presbyterorum: Ergo episcopus saltem iis præest:

Amplius ostenditur idem ex 1. ad Timotheum 5. ad quem dixit Apostolus: *Aduersus presbyterum noli accipere accusationem nisi sub duobus aut tribus testibus.* Videtur igitur ex hoc quod episcopus saltem iurisdictionem habeat supra presbyteros, diaconos, & reliquos templi ministros, postquam ad eum accusationem ipsorum audire pertinet. De veteri autem scriptura seu testamento ad propositam conclusionem & ipsius oppositam, probationes omittemus inducere, propter quam vero causam, assignabimus 9. huius. Ex dictis itaque scripturæ sacræ auctoritatibus, & aliis consimilibus, ipsarumque talibus interpretationibus videri posset alicui, episcopo Rom. deberi omnium principatum supremum. His consequenter adducere conuenit argumentationes aliquas quasi politicas, quæ fortasse quibusdam phantasiam facerent & credulitatem conclusionis prædictæ. harum autem prima sit hæc: Sicut se habet corpus ad animam, ita princeps corporum ad principem animarum. Sed corpus animæ subest quantum ad regnum: Ergo & princeps corporum secularis iudex subesse debet regimini iudicis seu principis animarum, & maxime primi omnium, videlicet põtificis Rom. Rursum ex eadem quasi radice, sicut se habent corporalia ad spiritualia, ita princeps corporalium ad eum qui spiritualium. Certum est autem

Conclusio auctoritatum scripturæ detortarum ad Papæ dominium: & transitio ad rationes politic. quæ syllogismis sex proponũtur. Primus.

Secundus.

autem corporalia indigniora, & subesse spiritualibus secundum naturam. Igitur corporalium princeps secularis iudex ei qui spiritualium ecclesiastico subesse debet. Amplius: sicut finis ad finem, lex ad legem, legislator ad legislatorem, ita iudex seu principans secundum horum alterutrum ad iudicem seu principantem secundum reliquum: Sed finis ad quem dirigit ecclesiasticus iudex, sacerdos seu episcopus, lex, secundum quam dirigit legis illius lator, superiores sunt & perfectiores sunt lege atque legislatore, ad quæ & secundum quæ dirigit secularis iudex: Igitur iudex ecclesiasticus episcopus seu sacerdos, maxime primus, superior est quocunque iudice seculari. Finis enim ad quem dirigit ecclesiasticus iudex, est vita æterna; lex secundum quam, diuina; & ipsius lator immediatus est Deus, in quo, nec error aut malitia cadere potest; finis vero ad quem secularis iudex intendit dirigere, est sufficientia huius vitæ mundanæ; lex secundum quam, humana; & ipsius legislator immediatus, homo vel homines; in quibus contingit error atque malitia. Sunt igitur hæc inferiora & indigniora prædictis: ergo & secularis iudex, supremus etiam, ecclesiastico sacerdoti supremo. Adhuc cuius actio simpliciter est honorabilior, ipse simpliciter est honorandus: Sed actio episcopi seu presbyteri est omnium honorabilissima quæ per hominem fieri possunt in vita præsenti: videlicet consecratio benedicti corporis Christi: Ergo & sacerdos quilibet dignior est quolibet non sacerdote. Cum igitur dignius indigniori subesse non debeat, sed pręesse, videtur, quod iudex secularis non præesse in iurisdictione, sed subesse debeat sacerdoti, & ipsorum maxime primo Rom. Pontifici. Ostenditur autem idem rursum in specie magis de Romanorum principe, Imperatore vocato, quoniam ille superior est ad Romanorum principem, secundum tertiæ significationis iudicium, cuius est auctoritas instituendi principatum hunc, ipsumque de gente in gentem pro libito transferendi: Rom. Pontifex se dicit huiusmodi; quoniam ipse hunc principatum

Tertium.

Assumptio illius probatur.

Quartum.

Quintum.

transſtulit à Græcis in Germanos, ſicut expreſſum eſt in 7. ſuarum Decretalium, de iureiur. & idem dicit expreſſius modernus Romanorum vocatus Epiſcopus in quodam ſuo edicto ad Ludouicum ducem Bauariæ, Romanorum regem aſſumptum. Amplius ad idem, quoniam inconueniens grande videtur, Christi vicarium, Romanum epiſcopum, aliosque ſucceſſores Apoſtolorum epiſcopos, ſubeſſe debere iurisdictioni cuiuspiam principis ſecularis, cumq; etiam ſecularis princeps peccare poſſit contra legem diuinam & humanam, vnde corrigendus, vt in 18. primæ: nec ſuperiorem habeat vel æqualem, qui ſupremus eſt omnium ſecularium, quoniam pluralitas principatuum reprobata eſt 17. primæ: videbitur in ipſum coactiua iurisdictio ad Romanum Epiſcopum pertinere, nullatenus è conuerſo. Ex quibus quidem igitur videtur poſſe conuinci, epiſcopos ſeu presbyteros, coactiuam habere iurisdictionem, ipſorum vero ſupremo Romanorum Pontifici, ſupremum omnium huius ſeculi principatum deberi, tam auctoritatibus ſacræ ſcripturæ, quam quibusdam quaſi humanis & politicis argumentationibus ſufficienter appoſuiſſe videmur.

Sextus.

CAPVT IV.

Nec Papam nec vllum miniſtrum Euangelii iure diuino, in politia aut eccleſia habere dominium: nec oblatum ei ab aliis, ſuſcipiendum; ſed magiſtratui ſubeſſe debere demonſtratur Chriſti teſtimoniis & exemplo ac Patrum orthodoxo conſenſu.

Capitis argumentum.

EX aduerſo autem conſequenter, adducere volumus veritates ſcripturæ ſacræ, præcipientis aut conſulentis expreſſe, tam literali ſenſu ſuo, quam myſti-

mystico, secundum sanctorum interpretationem, ac aliorum approbatorum Doctorum Christianæ fidei expositionem, *Romanum Episcopum vocatum Papam, aut aliorum quemlibet episcopum, seu presbyterum, vel diaconum, nullum habere debere principatum seu iudicium vel iurisdictionem coactiuam cuiusquam sacerdotis, principantis, communitatis, collegii, vel personæ singularis alicuius cuiuscunque conditionis existat.* Intelligendo per coactiuum iudicium, id quod secundum tertiam significationem iudicis aut iudicii, secundo huius diximus importari.

Papam nec vllum episcopum, iure in ecclesiã aut politiam habere dominium.

* Verum propter intentionem hanc euidentius explicandam, oportet nos non latere, quod ex hac inquisitione, non quæritur quid Christus, qui verus Deus & verus homo fuit, habuerit & habeat in hoc seculo potestatis & auctoritatis, nec quid aut quantum horum conferre potuerit beato Petro, & reliquis Apostolis, ac ipsorum successoribus, episcopis seu presbyteris, quoniam de his non dubitant Christi fideles in propositis quæsitis. Sed volumus & debemus inquirere, quam potestatem & auctoritatem exercendam in hoc seculo, Christus eisdem conferre voluerit, & de facto contulerit, & à qua ipsos excluserit & prohibuerit consilio vel præcepto. Eos enim talem potestatem & auctoritem habuisse à Christo, tenemur credere, qualem per verba scripturæ sibi traditam conuincere possumus, non aliam. Certum enim est omnibus Christi fidelibus, quod Christus, qui verus Deus & verus homo fuit, conferre potuit, ne dum Apostolis, verum etiam quibuslibet aliis, auctoritatem seu iurisdictionem coactiuam in hoc seculo, supra omnes mundi principes seu principatus, & singulares personas alias omnes: & hac ampliorem fortasse, vt creandi entia, destruendi atque reparandi cælum & terram, & quæ in eis sunt, & etiam Augelis simpliciter imperandi, quod tamen nec Christus contulerit eis, nec conferre decreuerit. Vnde Augustinus in sermone decimo de verbis

** Occupatio, qua docet non quæri hic de Christi potestate, quam Petro & successoribus tradere potuit:*

sed quam tradere voluit & reipsa dedit.

Hanc enim habent: non aliam.

Nam etiam alius Christus in omnes dominiũ dare potuit: imo maiora eo,

quæ nec dedit nec daturus: teste Augustin.

Domini super Matthæum, sic inquit: *Discite à me non mundum fabricare, non cuncta visibilia & inuisibilia creare, non in ipso mundo miracula facere, & mortuos suscitare; sed quoniam mitis sum & humilis corde.* Ideoque secundum præsentem intentionem ostendere sufficit, & ostẽdam *primo*, quod Christus ipse non venit in mundum dominari hominibus, nec ipsos iudicare iudicio tertiæ significationis, nec principari temporaliter; sed magis subiici secundum statum & conditionem præsentis seculi: *quinimo* quod à tali iudicio seu principatu, secundum propositũ excludere voluit & exclusit seipsum & Apostolos ac discipulos etiam suos, ipsorumque successores consequenter, episcopos seu presbyteros ab omni principatu seu mundano regimine tali, coactiuo scilicet, exclusit exemplo & per sermonem etiam consilio vel præcepto. *Idem quoque ostendam* Apostolos præcipuos tanquam Christi veros imitatores fecisse, suosque successores facere docuisse. *Amplius* quoque tam Christum, quam ipsos Apostolos voluisse subesse atque subfuisse continuo coactiuæ iurisdictioni principum seculi, realiter & personaliter: aliosque omnes quibus legem prædicauerunt veritatis, aut per scripturam mandauerunt, idem facere docuisse, atque præcepisse sub pœna damnationis æternæ. *Deinde* vero capitulum faciam de potestate seu auctoritate clauium, tradita per Christum Apostolis, & ipsorum officio successoribus, episcopis & presbyteris, vt tam Romani episcopi, quam aliorum appareat, quæ, qualis, quantave sit potestas huiusmodi. Ipsius etenim ignorantia extitit hactenus, & inpræsentiarum est origo multarum quæstionum & damnosarum litium inter Christi fideles, vt in huius dictionis primo aliqualiter tangebatur.

Scopus auctorũ.

1. Propos. Christus primũ se, deinde Apostol. à regno mũdano exclusit.

*Prosequentes itaque proposita monstrare volumus, quod ab officio principatus siue contentiosæ iurisdictionis, regiminis seu coactiui iudicii cuiuslibet in hoc seculo secundum propositum siue intentionem, sermonem, & operationem, seipsum & Apostolos

ſtolos Chriſtus excludere voluit & excluſit. Hoc autem primum apparet indubie per ſeriem euangelicam Ioannis 18. Dum enim Chriſtus accuſatus eſſet, Pontio Pilato vicario Romani principis in Iudæa, ex eo quod ſe dixiſſet regem Iudæorum, interrogante Pilato, an hæc dixiſſet, aut ſi ſe regem diceret, reſpondit inter cetera Chriſtus ad Pilati quæſitum, verba hæc: *Regnum meum non eſt de hoc mundo*, id eſt, regnare non veni regimine ſeu dominio temporali, quomodo regnant mundani reges: cuius quidem probationem ſubdit ipſemet Chriſtus per ſignum euidens, cum dixit: *Si ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis.* Quaſi ſic argueret Chriſtus: Si veniſſem regnare in hunc mundum mundano regimine ſeu coactiuo, haberem miniſtros huius regiminis, decertatores ſcilicet, ac transgreſſorum coactores, quemadmodum ceteri reges habent: ſed tales miniſtros non habeo, vt tu manifeſte videre potes. Vnde Gloſſa interlinearis, *apparet, quod nullus defendit.* Et hoc eſt quod iterato reſumens Chriſtus ait: *Nunc autem regnũ meum non eſt hinc*, de quo ſcilicet docere veni. Quas ſiquidem euangelicas veritates ſancti & doctores exponentes, ſic inquiunt, & primum beatus Auguſtinus in hæc verba, dicens: *Quod ſi Pilato interrogante continuo reſpondiſſet, non etiam Iudæis, ſed ſolis gentibus hoc de ſe opinantibus reſpondiſſe videretur. Sed poſt reſponſionem Pilati iam Iudæis & gentibus opportunius aptiusque reſpondit. Quaſi diceret: Audite Iudæi & gentes, non impedio dominationem veſtram in hoc mundo, quid vultis amplius? venite credendo ad regnum quod non eſt de hoc mundo. quid enim eſt regnum eius niſi credentes in eum?* Ecce de quo regno docere atque diſponere venit, quoniam de actibus quibus peruenitur ad regnum æternum, fidei ſcilicet, ac reliquarum Theologicarum virtutum: neminem tamen ad hoc cogendo, vt infra patebit. Duo namque coactiua dominia reſpectu eiuſdem multitudinis non ſubinuicem poſita ſe impediunt, vt in 7. primæ monſtratum eſt: *Chriſtus au-*

Prior pars confirmatur ex S. literis.

1. A teſtimonio Chriſti.

Quod interpretatione illuſtratur:

qua probatur Gloſſa,

& Patrum orthodoxo conſenſu.

Auguſtini.

tem horum dominium non venerat impedire, vt dixit Augustinus. Vnde super illud Ioannis eodem: *Gens tua & Pontifices tui tradiderunt te mihi, quid fecisti? Satis*, inquit Augustinus, *ostendit illud pro crimine obiectum, tanquam diceret, si te regem negas, quid fecisti, vt tradereris mihi, quasi mirum non esset, si puniendus iudici traderetur, qui se diceret regem.* Ecce secundum Augustinum: quod nimirum, si puniendus fuisset Christus, si se regem secularem dixisset, ignorantibus præsertim ipsum esse Deum, & quod regem se fore negauit, & de quo regno seu regimine, coactiuo videlicet transgressorum in hoc seculo. Vnde etiam super illud Ioannis eodem: *A temetipso dicis hoc, an alii tibi dixerunt? Dixit Christus Pilato*, inquit Theoph. *ac si diceret*, Christus scilicet Pilato, *Si hoc ex teipso loqueris, pande signa meæ rebellionis, at si ab aliis percepisti, inquisitionem fac ordinariam.* Hoc autem quod dicit Theophylactus, non debuisset dicere Christus, quod videlicet *Pilatus inquisitionem de ipso faceret ordinariam*, quinimo dicere debuisset hanc inquisitionem ad ipsum nō pertinere, ex quo sibi secundum aduersantium opinionem de iure subiectus non erat vel esse nolebat in iurisdictione siue iudicio coactiuo. Rursum super illud, *Regnum meum non est hinc*, dicit Chrysostomus: *Non priuat mundum à sua prouidentia & prælatione, sed ostendit regnum suum non esse humanum, neque corruptibile.* Omne autem regnum in hoc seculo cuiusq; coactiuum, est humanum corruptibile. Amplius super illud Ioannis eodem: *Tu dicis, quia rex sum ego*, inquit Augustinus: *Nō quia regē se timuit cōfiteri, sed ita libratum est, vt neq; se regem neget, neq; regem talem se esse fateatur, cuius regnum putetur esse de hoc mundo.* Dictum est enim, tu dicis, ac si diceretur, Carnalis carnaliter dicis de regimine carnali, & actuum temporalium contentiosorum & carnalium secundum tertiam significationem huius nominis, temporale: tales enim carnales vocabat Apostolus 1. ad Corinth. 3. Apparet igitur ex prædictis quod de carnali seu temporali regimine, vel iudicio coactiuo

Theophylacti.

Chrysostomi.

Conclusio ratione firmata.

coactiuo

coactiuo Christus in mundum disponere non venit neque docere, sed de spirituali regno siue cælesti: de hoc enim solummodo loquebatur, & quasi prædicabat semper, vt ex euangelica serie palam est, tam ex ipsius literali quam mystico sensu. Et propterea sæpissime legimus ipsum dixisse; *Simile est regnum cælorum*, &c. de mundano vero rarissime, aut ipsum docendo spernere. In cælesti namque regno se præmia vel supplicia daturum promittebat, secundum merita vel demerita operantium, nunquam tamen talia promisit in hoc seculo facturum, sed magis ecōtrario huius seculi principantibus agit. Quoniam vt plurimum iustos & bonorum operatores affligit in hoc seculo, vel affligi sinit, & sic ad sui regni præmium perducit. *Omnes enim qui placuerunt Deo per multas tribulationes transierunt*, vt scribitur Iudith 8. Econtrario vero principes huius seculi seu iudices regni mundani, faciunt & facere debent, seruando iustitiam. Quoniam legum obseruatoribus præmia, & malorum patratoribus supplicia in hoc seculo distribuunt, recte agentes, contraria vero facientes peccarent contra legem humanam atque diuinam.

Si regnum Christi esset mundanum, de eo sæpius doceret: & bonis præmia, malis pœnam in hoc mundo proponeret. Contra autem facit.

Rursum ad principale per id quod Christus opere seu exemplo monstrauit. Legitur enim Ioannis 6. *quod Iesus, cum cognouisset, quia venturi essent vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Vbi Glossa interlinearis: *A quo descendit pascere turbas, prospera mundi docens fugere, & contra ea orare.* Certum est igitur, quod Christus fugit principatum, aut suo nihil nos docuisset exemplo. Quem sensum adiuuat expositio beati Augustini, dicentis, *quod fideles Christiani sunt regnum eius, quod modo colitur, modo emitur sanguine Christi. Erit autem aliquando manifestum regnum, quando erit aperta claritas sanctorum eius post iudicium ab eo factum. Discipuli autem & turba credentes in eum putauerunt eum sic venisse, vt iam regnaret.* Ecce quod sancti per regnum Christi in hoc seculo nunquam intellexerunt temporale dominium aut iudicium actuum contentiosorum, & executionem per coacti-

2. Ab exemplo Christi: quo regiam dignitatem fugit:

teste etiam Glossa.

& Augustino.

Quid de regno Christi in hoc mundo senserint Patres.

uam poteſtatem in legum transgreſſores in hoc ſeculo, ſed per ipſius regnum & *regnum in hoc ſeculo intellexerunt doctrinam fidei & regimen ſecundum ipſam ad regnum cæleſte. Quod quidem regnum*, dicit Auguſtinus, *futurum manifeſtum poſt eius iudicium in alio ſeculo.* Iterum dicit: *quod putare ipſum regnare tunc, quemadmodum turbæ putabant, erat eum rapere*, id eſt, indebite trahere, ac de ipſo æſtimare. Vbi Chryſoſtomus etiam: *Et Propheta iam erat apud eos*, Chriſtus ſcilicet, *& regem eum inthronizare volebant, propter gulam ſcilicet, quia pauerat eos, Chriſtus autem fugit: erudiens nos mundanas contemnere dignitates.* Amplius oſtenditur idem euidentiſſime verbo & exemplo Chriſti, vbi Lucæ 12. habetur hæc ſeries: *Ait autem ei quidam de turba: Magiſter, dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem. At ille*, Chriſtus ſcilicet, *dixit ei: Homo, quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem ſuper vos?* Quaſi diceret, propter hoc officium exercendum non veni, nec ad hæc miſſus ſum: per iudicium ſcilicet, lites ciuiles dirimere, quod tamen nulli dubium eſt opus propriiſſimum principantium ſeu iudicum ſeculi. Et licet re vera ſeries euangelica patentiſſime contineat & demonſtret propoſitum noſtrum, amplius quam gloſſę ſanctorum, eo quod ſenſum literalem, qualem dicimus, tanquam manifeſtum ſupponentes, vbique ſe magis ad allegoricum ſeu myſticum conuerterunt, eas tamen induximus ad maiorem propoſiti confirmationem, & ne temerarie ſcripturam dicamur exponere. Hæc igitur verba Chriſti beatus Ambroſius exponens ait: *Bene ergo terrena declinat, qui propter diuina deſcenderat, nec iudex dignatur eſſe litium & arbiter facultatum, viuorum habens mortuorumque iudicium, arbitriumque meritorum.* Et parum poſt ſubdit: *Vnde non immerito refutatur hic frater, qui diſpenſatorem cæleſtium geſtiebat corruptibilibus occupare.* Ecce quid ſentit Ambroſius de Chriſti officio in hoc ſeculo. dicit enim: *quod bene terrena declinat*, id eſt, iudicia contentioſorum agere, *qui propter diuina*, id eſt, ſpiritualia docenda & miniſtranda; *deſcende-*

Auguſtinus.

Chryſoſtomus.

3. A teſtimonio & exemplo: quo proprium iudicii officium à ſe reiecit.

Quod interpretatione declaratur:

quam conſenſus Ambroſii probat.

descenderat, in quo ipsius & suorum successorum signauit officium, cælestia videlicet seu spiritualia dispẽsare. Spiritualia inquam, de quibus dixerat idem 1. ad Corinth. 9. & supra induximus secundo huius in significatione tertia huius nominis, spirituale. Nunc vero consequenter restat ostendere, Christum ipsum non solum huius seculi principatum seu coactiuum iudicium in hoc seculo recusasse, propter quod sic agendi Apostolis & discipulis suis ac ipsorum successoribus dedit exemplum; * *verum etiam ipsum sermone docuisse, ac exemplo monstrasse, cunctos tam sacerdotes quam non sacerdotes subesse debere realiter & personaliter coactiuo iudicio principum huius seculi.* Sermone quidem igitur & exemplo sui monstrauit Christus hoc primum in realibus, per id quod habetur Matth. 22. nam interrogantibus Iudæis ab ipso: *Dic nobis quid tibi videtur, licet censum dare Cæsari an non?* His Christus, inspecto denario & illius superscriptione, respondens ait: *Reddite ergo quæ Cæsaris sunt, Cæsari: & quæ Dei, Deo.* Vbi Glossa interlinearis, *id est, tributum & pecuniam.* Ambrosius vero super illud: *Cuius est imago & superscriptio hæc?* inquit sic: *Sicut Cæsar exigit impressionem suæ imaginis, sic & Deus animam, lumine vultus sui insignitam.* Attende igitur quid Christus exigere venit in mundum. Chrysostomus autem sic ait: *Tu autem cum audieris, redde quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Illa scito dicere eum solum, quæ in nullo pietati nocent, quia si aliquid tale fuerit, non adhuc Cæsaris est, sed diaboli tributum.* Ecce quod in omnibus Cæsari subesse debemus, dum modo non repugnent *pietati*, id est, diuino cultui seu mandato. In realibus ergo subiici voluit Christus principi seculari. Hæc quoque fuit palam sententia beati Ambrosii, huic Christi sententiæ innitens. dixit enim in epistola * contra Valentianum, quæ intitulatur ad plebem: *Soluimus quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Tributum Cæsaris est, non negatur.* Ostenditur autem rursum idem ex Matthæi 17. vbi sic scribitur: *Accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt:*

Prioris propos. conclusio & ad alteram transitio.

* 2. Propos. *Omnes etiam sacerd. & bonorum & sui ratione principib. subesse debent, auctore Christo.*

Confirmatio ex S. lit. & primum de bonis.

1 A iussio Christi.

Et vera eius interpretatione Glossæ.

Ambrosii.

Chrysostomi.

Ambrosii sententia & exemplo.

* Amb. epist. lib. 5. epist. 32. in orat. contra Auxentiũ.

2. Ab exemplo Christi.

Magister vester non soluit didrachma? & consequenter paucis interpositis, subditur quod Christus dixit Petro: *Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens, da eis pro me & te*, nec dixit tantummodo Dominus, *da eis*, sed dixit, *da eis pro me & te*. Hieronymus autem dicit hic, *Dominus noster secundum carnem & secundum spiritum, Filius regis erat, vel ex Dauid stirpe generatus, vel omnipotentis Patris verbum. Ergo tributa quasi regum filius non debebat.* Et infra subiungit, *Quamuis ergo liber esset, quia humilitatem carnis assumpserat, debuit omnem iustitiam adimplere.* Origenes autem super illud verbum Christi. *Vt autem non scandalizemus eos*, magis ad propositum & euangelistæ sententiam, inquit sic: *Consequens autem est intelligere*, ex verbis Christi scilicet, *quoniam quoties exurgũt quidam, qui per iniustitiam tollant nostra terrena, Reges huius terræ eos transmittunt vt exigãt à nobis quæ sunt ipsorum. Et suo exemplo, prohibet Dominus aliquod scandalum fieri, etiam huiusmodi hominibus, siue nẽ amplius peccent, siue vt saluentur. Filius enim Dei qui nullum opus fecit seruile, quasi habens formam serui, quam propter hominem suscepit, tributum & censum dedit.* Quo igitur modo ex virtute verborum euangelicæ scripturæ, sunt exempti episcopi & presbyteri ab hoc, nec vniuersaliter à principum iurisdictione, nisi gratiosa eorum concessione, cum Christus & Petrus exemplum præbentes aliis, tributa soluerint? Et licet Christus secundum carnem de stirpe regia, hoc non debuisset fortasse, Petrus tamen de stirpe regia non existens, nec talem exemptionis habebat causam, sicut nec habere voluit. Quod si Christus putasset inconueniens, futuros sibi successores in officio sacerdotali tributa soluere, ac ipsorum temporalia subiecta fore principibus seculi, potuisset ipse absque mali exempli exhibitione (videlicet subiiciendi sacerdotium iurisdictioni principum seculi) aliter ordinasse atque expediuisse illos

Et interpretatione Patrum: Hieronymi.

Origenis: qui magis ad rem.

exactores

exactores didrachmæ, vtputa remouendo ipsis petendi talia intentionem, aut alio conuenienti modo. Sic autem facere non reputauit cõueniens, quinimo soluere voluit, singulariter inter Apostolos Petrum sibi associans in hoc. Qui tamen, secundũ quod dicetur 16. huius, Ecclesiæ præcipuus doctor & pastor futurus erat, vt tali exemplo, aliorum nullus sic facere recusaret. Hanc scripturæ seriem ex Matthæi 17. iam adductam, sic intelligens beatus Ambrosius, vt prædiximus in epistola, cui titulus, * de tradendis basilicis, inquit: *Tributum petit* (imperator scilicet) *non negatur: agri ecclesiæ soluunt tributum.* Et quibusdam interpositis ad propositum magis ait: *Soluimus quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Tributum Cæsaris est, non negatur.* Hanc rursum præinductæ scripturæ, quam diximus fuisse sententiam, amplius exprimens beatus Bernardus in epistola quadam ad Archiepiscopum Senonensem, sic inquit: *Hæc istis* (scilicet, qui suggerunt subditos suis superioribus rebellare) *Christus aliter & iussit & gessit. Reddite ait, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Quod ore locutus est, mox opere implere curauit. Conditor Cæsaris, Cæsari non cunctatus est reddere censum. Exemplum enim dedit vobis, vt & vos ita faciatis. Quando vero Dei sacerdotibus debitam negaret reuerentiam, qui hanc quoque secularibus potestatibus exhibere curauit?* Et debemus attendere quod dixit Bernardus, Christum curando secularibus potestatibus tradere censum, ipsum exhibuisse *debitam* reuerentiam, non ergo coactam, quoniam huiusmodi census & tributum debetur principibus à quocunque. Vt sequenti capitulo adducemus ex Apostolo ad Romanos 13. & glossis sanctorum atque doctorum ibidem, quamuis forte non omnis census à quibuscunque debeatur vbique, vt illius * pedagii quod ab incolis nõ debebatur, quãuis custodes seu exactores illud quandoq; à quibusdam incolis siue terrigenis simplicibus, quales erant Apostoli, minus debite peterent & exigerẽt. Et propterea conformiter Origeni (quem credo in hac parte ma-

Ambrosi.
* lib. 5. epist. 32
Bernard.
* tributi.

gis habuisse intentionem Euangelistæ, quam Hieronymum) dico, quod consuetum videbatur & fortasse statutum communiter in omnibus regnis, incolas siue indigenas non soluere pedagia, sed alienigenas. Et ideo dixit Christus Petro, *Reges terræ à quibus accipiunt tributum?* &c. per *tributum* significans illud pedagium quod exactores didrachmæ colligebant: tributum namque (secundum quod nomen commune est ad omnem censum) Christus non negauit filios terræ indigenas debere, quinimo de tali postmodum dixit, neminem eximendo, *Reddite quæ Cæsaris sunt, Cæsari.* quod etiam Christo conformiter expressit Apostolus ad Romanos 13. dum dixit: *Ideo enim tributa præstatis* (principibus scilicet) *ministri enim Dei sunt.* Per *filios* ergo intellexit Christus Filios regnorum, siue terrarum, id est, inde natos siue oriundos, alioquin sermo eius non videretur fuisse ad propositum: nam in plurali locutus est tam pro se quam pro Petro, quem constat non fuisse filium talium regum, de quibus dixit Hieronymus. Amplius, quoniam si Christus erat de stirpe Dauid secundum carnem, sic & alii plurimi Iudæorum, quamuis fortasse non Petrus. Rursum, quoniam per Dauid nec aliquem ex ipsius semine, tunc exigebatur tributum, sed per Cæsarem, quid ergo dixisset Christus, *reges terræ,* &c. *Ergo filii liberi sunt*, de rege cælesti nihil dicens? constat autem etiam Christum neque Petrum filios fuisse Cæsaris secundum carnem, neque secundum spiritum. Adhuc quid quæsiuisset Christus quæstionem præmissam? omnibus enim constat filios regum secundum semen, non soluere tributa parentibus. Non igitur fuisse videtur expositio Hieronymi sic consona scripturæ, quemadmodum Origenis. Voluit autem Christus ex verbis prædictis, tributa etiam indebita alicui, & quandoque soluere potius, & Apostolos & sibi successores soluenda docere, quam pro talibus contendere. Hæc enim fuit iustitia consilii non præcepti, quam Christus pro humilitate carnis quam sumpserat voluit adimplere ac adimpleri docere, quod

Quid Christus intelligit nomine tributi,

& filiorum.

Ratio prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

quod etiam instar Christi docebat Apostolus fieri. Vnde 1. ad Corinthios 6. *Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?* quam (vt prædixerat) inuicem contendatis.

Amplius, nec solum quantum ad realia monstrauit Christus se subesse iurisdictioni coactiuæ principis seculi, verum etiam id ostendit in se, quantum ad personalem, qua nullam iurisdictionem maiorem in ipsum aut alium princeps habere potuit, propter quod etiam vocatur hæc iurisdictio à Romano legislatore *merum imperium.* Hoc autem potest euidenter ostendi ex Matthæi 27. nam (vt ibidem legitur & apparet) Christus se capi permisit, ad Pilati duci prætorium, qui vicarius erat Imperatoris Romani, & per ipsum demum tanquam iudicem coactiuæ potestatis se sustinuit extremo supplicio iudicari & tradi. Nec contra ipsum tanquam contra non iudicem reclamauit, licet fortasse significauerit se pati minus iustum iudicium. Constat autem quod tale iudicium atque supplicium per sacerdotes subire potuisset si voluisset, si inconueniens iudicasset futuros sibi successores principibus seculi subiici, & per ipsos iudicari. Quod quia sententia hæc seriosius scripta est Ioannis 19. idcirco adducam hic, quod habetur ibidem. Dum ergo Christus ad Pilatum Cæsaris vicarium esset adductus, accusatus etiam ex eo quod se regem Iudæorum atque Filium Dei dixisset, Pilato quoque interrogante Iesum, *Vnde es tu?* Iesu autem ad hoc ei nullum dante responsum, dixit Pilatus ad ipsum verba consequentia, & nostro proposito attinentia, quorum series talis est. *Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere, & dimittere te? Respondit Iesus: Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi datum esset tibi desuper.* Ecce quod Iesus non negauit Pilatum habere potestatem ipsum iudicandi, & in ipsum iudicium exequendi. Nec dixit, hoc non pertinet de iure ad te, imo de facto id facis. Sed addidit Christus hanc potestatem Pilatum habere *desuper.* quomodo desuper? Respondet Augusti-

2. Confirmatio de ipsomet Christo.

1. A confessione Christi:

& interpret. Patrum: Augustini:

nus: *Discamus ergo quod dixit* (Christus scilicet) *quod & Apostolum docuit* (Paulum videlicet ad Romanos 13.) *Quid ergo dixit Christus? quid Apostolum docuit? quia non est potestas*(id est, auctoritas iurisdictionis)*nisi à Deo, quicquid sit de actu male vtẽtis ea. Et quia plus peccat qui innocentem occidendum potestati liuore tradit quam ipsa potestas si eum timore alterius potestatis maioris occidit. Talem quippe Deus dederat illi potestatem* (Pilato scilicet) *vt esset etiam sub Cæsaris potestate.* Fuit ergo iudicialis coactiua potestas Pilati supra Christi personam à Deo, sicut aperte Christus confessus est, & Augustinus palam expressit. Et aperte dixit Bernardus ad Archiepiscopum Senonensem epistola quadam: *Cum* (vt inquit) *Romani præsidis potestatem, Christus super se quoque fateatur cælitus ordinatam*, loquens de potestate Pilati, & super hunc locum scripturæ. Si ergo Pilati iudiciaria potestas coactiua in Christum fuit à Deo, quanto magis & supra ipsius temporalia seu carnalia bona, si qua Christus possedisset aut habuisset. Quod si supra Christi personam & ipsius temporalia, quanto magis supra personas & temporalia omnium Apostolorum, & suorum successorum, omnium episcoporum seu presbyterorum. Fuit autem hoc non solum verbo Christi monstratum, sed operis consummatione firmatum. Nam per Pilatum eundem pro tribunali sedentem, lata fuit in Christum sententia capitalis, & per ipsius auctoritatem, illius executio facta sententiæ. Vnde Ioannis eodem habetur hæc series: *Pilatus ergo cum audisset hos sermones adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali.* & subditur paucis interpositis: *Tunc ergo tradidit eis illum* (Iesum scilicet) *vt crucifigeretur.* Fuit autem de Christo talis Apostoli sententia, dum dixit ad Galatas 3. *At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege*: ergo & sub iudice, cuius erat iudicare atque præcipere secundum legem, qui tamen non erat episcopus aut sacerdos.

& Bernardi.

3. Ab exemplo Christi:

& test. Pauli.

** 1. Proposit. pars altera.*

* Nec à se tantum Christus excludere voluit seculi princi-

principatum ſeu iudicialem coactiuam poteſtatem, verum etiam à ſuis Apoſtolis hanc excluſit, tam ipſorum inuicem, quam ad alios. Vnde Matthæi 20. & Lucæ 22. habetur hæc ſeries. *Facta eſt autem contentio inter eos* (id eſt, Apoſtolos) *quis eorum eſſet maior. Dixit autem eis* (Chriſtus ſcilicet) *Reges gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocantur.* In Matthæo vero habetur hæc clauſula ſic: *Et qui maiores ſunt, poteſtatem exercent in eos, vos autem non ſic. Sed qui maior eſt in vobis ſtat ſicut iunior, & qui præceſſor, ſicut miniſtrator. Nam quis maior eſt, qui recumbit, an qui miniſtrat? nonne qui recumbit? Ego autem in medio veſtrorum ſum ſicut qui miniſtrat. Sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter. Et qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus, ſicut Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare*: id eſt, ſeruire in temporalibus, non dominari vel par eſſe. Nam in miniſterio ſpirituali erat primus, non ſeruus in medio Apoſtolorum. Vbi Origenes: *Scitis quia principes gentium dominantur eorum, id eſt, non contenti tantum regere ſuos ſubditos, violenter eis dominari nituntur*: id eſt, per potentiam coactiuam ſi oporteat. *Inter vos autem qui eſtis mei, non erunt hæc: Quoniam ſicut omnia carnalia in neceſſitate ſunt poſita, ſpiritualia autem in voluntate, ſic & qui principes ſunt ſpirituales* (id eſt, prælati) * *principatus eorũ in dilectione debet eſſe poſitus, nõ in timore.* Chryſoſtomus autem inter cetera dicit hæc, quæ ad propoſitum ſunt. *Principes mundi ideo ſunt, vt dominentur minoribus ſuis, & eos ſeruituti ſubiiciant & exſpolient* (ſupple ſi demeruerint) *& vsque ad mortem eis vtantur ad ſuam* (id eſt, principantis) *vtilitatem & gloriam: Principes autem eccleſiæ* (id eſt, prælati) *ſunt, vt ſeruiant minoribus ſuis & miniſtrent eis, quæcunque acceperunt à Chriſto, vt ſuas vtilitates negligant & illorum procurent, & mori non recuſent pro ſalute inferiorum. Primatum ergo eccleſiæ concupiſcere neque iuſtum, neque vtile. Quis enim ſapiens vult vltro ſubiicere ſe ſeruituti*

Ratio à iuſſu Chriſti:

eiusque interpretatione Origenis.

* Eccleſiaſtici diligant, non dominentur.

Chryſoſtomi.

& periculo tali, vt det rationem pro omni ecclesia? nisi forte qui non timet Dei iudicium, abutens primatu suo ecclesiastico seculariter, ita vt conuertat illum in secularem. Quid ergo de secularibus iudiciis coactiuis habent se intromittere sacerdotes? non enim debent tēporaliter dominari, sed seruire, Christi exemplo & præcepto. * Vnde Hieronymus: *Denique sui proponit exemplū* (Christus scilicet) *vt si dicta* (ipsius supple) *paruipenderent* (Apostoli) *erubescant ad opera*, temporaliter dominari. Vnde Origenes super illo, *Et dare animam suam redemptionem pro multis*, inquit sic: *Ecclesiarum ergo principes imitari debent Christum accessibilem, & mulieribus loquentem, & pueris manus imponentem, & discipulis pedes lauantem, vt & ipsi similiter faciant fratribus. Nos autem tales sumus* (loquitur de prælatis sui temporis) *vt etiam principum mundi excedere superbiam videamur, vel non intelligentes vel contemnentes mandatum Christi, & quærimus, sicut reges, acies præcedentes & terribiles.* Quod quia hæc facere, contemnere, vel ignorare Christi mandatum est, primum sunt de hoc monendi prælati, quod faciemus ex hoc tractatu, ostendendo quid ipsis auctoritatis conueniat, deinde si contempserint, se corrigere compellendi sunt atque cogendi per seculi principes, ne mores aliorum corrumpant. Hæc igitur dicta sunt super Matthæum. super Lucam vero dicit Basilius: *Decet autem & corporale obsequium ab his qui præsident offerri, exemplo Domini lauantis pedes discipulorum.* Dixit ergo Christus: *Principes gentium dominantur eorum, vos autem* (scilicet Apostoli) *non sic.* Non igitur Christus rex regum & dominus dominantium eis potestatem exercendi secularia principum iudicia tradidit, neque in quemquam potestatem coactiuam; sed hanc ipsis aperte prohibuit, cum dixit: *Vos autem non sic.* Et idem consequenter tenendum de omnibus Apostolorum successoribus, episcopis siue presbyteris. Hoc est etiam quod beatus Bernardus aperte dicebat ad Eugenium, De consideratione, libro 2. cap. 4. tractans illud Christi iam dictum:

Hieronymi. * Ecclesiastici seruire debēt, non dominari.

Basilii.

Bernardi.

ctum: *Reges gentium dominantur eorum*, &c. inquit enim inter cetera: *Quod habuit Apostolus* (Petrus videlicet) *hoc dedit, solicitudinem, vt dixi, super ecclesias. nunquid dominationem? audi ipsum. Non dominantes,* ait, de clero, sed forma facti gregis. Et ne dictum sola humilitate putes, ne etiam veritate, vox domini est in euangelio: Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.* Et infert: *Vos autem non sic. Planum est Apostolis interdicitur dominatus, ergo tu vsurpare aude, aut dominus apostolatum, aut apostolicus dominatum, plane ab vtroque prohiberis, si vtrumque simul habere voles, perdes vtrumque, alioquin non te illorum numero putes exceptum, de quibus queritur Deus sic: Ipsi regnauerunt & non per me: principes extiterunt, & non cognoui eos.* Ex adductis itaque veritatibus euangelicis, & sanctorum & aliorum approbatorum Doctorum interpretatoribus earum, apparere debet omnibus euidenter, Christum seipsum exclusisse seu excludere voluisse, tam sermone quam opere, ab omni principatu seu regimine, iudicio coactiuo seu potestate mundana, ipsumque seipsum principibus & seculi potestatibus, coactiua iurisdictione voluisse subiectum.

* 1. Petri 5.

Conclusio.

CAPVT V.

Praecedentis capitis argumentum Apostolorum, Pauli & Petri auctoritate & Patrum orthodoxo consensu probatur.

Scopus capitis.

RELIQVVM autem & his habitum est ostendere, hanc eandem fuisse sententiam atque doctrinam praecipuorum Christi Apostolorum,* Pauli quidem primū, 2. ad Timotheum 2. ipsum quem statuerat episcopum seu presbyterum admonentis se mundanis non immiscere negotiis. Inquit enim ipse: *Nemo militans Deo implicat se secularibus negotiis.* Vbi Glossa secundum Ambrosium: *Quia nemo in spi-*

* 1. Propos. *Iurudictio politi. nec ad Papā aut vllum ministrum Ecclesiae pertinet: vt Pauli test. probatur.*

P. Test. quod syllogismi Propositio:

& Glossa ex Ambros. explicatur.

in spiritualibus militans Deo (qui non potest diuidi duobus contrariis seruis, sicut nemo potest duobus dominis seruire) implicat se secularibus negotiis quibuslibet. Et dixit *quibuslibet*, nullum excipiendo. Cum igitur negotiorum omnium secularissimũ sit principatus seu iudicium coactiuum contentiosorum actuum (quoniam omnia secularia negotia seu seculares actus humanos ciuiles ordinat & regulat, vt demonstratum est decimoquinto Primæ) ipsum maxime fugiendum præcipit Apostolus ab eo, qui debet Deo militare, spiritualia scilicet ministrando, qualis esse debet episcopus & sacerdos quicunque.

Assumptio, eiusque probatio.

Conclusio.

2. Testimonium:

Hanc autem, quam diximus Apostoli fuisse, sententiam aperit ipsius series 1. ad Corinthios 6. cum dixit: *Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia constituite ad iudicandũ.* Ibi enim loquebatur Apostolus ad omnes fideles & ecclesiam propriissime dictam secundum vltimam significationem videlicet, quam siquidem Apostoli seriem sic exponit Glossa secundum Ambrosium & Augustinum: *Si secularia negotia*, &c. *Contemptibiles, id est, aliquos sapientes, qui tamen sunt minoris meriti, supple quam presbyteri & doctores euangelii. Constituite ad iudicandũ.* *Et redditur causa quare non ministros euangelii. *Apostoli enim circumeuntes talibus non vacabant. Sapientes ergo qui in locis consistebant fideles & sancti, non qui hác atq; illac propter euangelium discurrebant, talium negotiorum examinatores esse voluit.* Aliam vero causam huius assignat Glossa secundum Gregorium in Moralibus, & iudicio meo recte ad intentionem Apostoli. *Cur enim debent contemptibiles*, &c. *non episcopi vel sacerdotes ad secularia officia exercenda constitui* ? inquit Gregorius: * *Vt videlicet hi terrenas causas examinent, qui exteriorum rerum, id est, actuum secularium seu ciuilium sapientiam perceperunt. Qui autem spiritualibus donis ditati sunt, terrenis non debent negotiis implicari. Vt dum non coguntur inferiora bona disponere, valeant bonis superioribus deseruire.* Ecce apertissimam Apostoli & sanctorum intentionem esse,

Glossa ex Ambrosio & August. declaratum:

* Cur ministris Euangelii politica nõ tractanda: ratio prima.

Et Gregorio:

* altera.

esse,quam diximus de officio sacerdotibus per Apostolum interdicto. Quod etiam exprimens Bernardus ad Eugenium de consideratione,libro 1.cap.5.sic ait,ad Romanos & reliquos episcopos sermonem dirigens: *Ergo in criminibus,non in possessionibus potestas vestra,propter illa siquidem,& non propter has accepistis claues regni cælorum, præuaricatores itaque exclusuri,non possessiones*: *vt sciatis* (ait) *quia Filius hominis potestatem habet dimittendi peccata*. Et infra subdit: *Quænam tibi videtur maior dignitas & potestas, dimittendi peccata an prædia diuidendi? habent hæc infima & terrena iudices suos reges & principes terræ. Quid fines alienos inuaditis*? Non pertinet igitur ad officium episcopi siue presbyteri contentiosos actus carnales siue temporalia iudicare iudicio coactiuo. quinimo se talibus immiscentes episcopi seu presbyteri *alienos fines inuadunt*, id est, alienum perturbant officium & falcem in alienam messem extendunt, secundum Bernardum. Voluit ergo Apostolus eos iudicare coactiuo iudicio,qui non sunt ordinati ad ministrandum in euangelio, & qui exteriorum rerum scientiam,id est, actuum ciuilium perceperũt. Cum igitur à tali iudicio, nemo delinquens sit exemptus, apparet tam sacerdotes quam non sacerdotes principantium coactiuo iudicio fore subiectos. Et est hic diligenter aduertendum, quod Apostolus generaliter scribens fidelibus de Corinth. sicut ex salutatione apparet, & quia in ecclesia reponit *contemptibiles*,id est,seculares secundum glossæ interpretationem,non dixit, Contemptibiles constituo, nec alium quemquam ad iudicandum secularia negotia quæ habueritis. Nec etiam sui vice aliquem reliquit ibidem ad talia iudicandum,aut tales iudices constituendum. Quod tamen fecisset aut facere debuisset, si hoc ad suum officium & autoritatem pertinuisset, quemadmodum de presbyteris & episcopis fecit. Illos enim in locis fidelium instituebat, & aliorum institutionem eis facere præcipiebat seu committebat, sicut apparet 1.ad Timot.3.& ad Titũ 1. Ad Titum enim ait: *Huius gratia reliqui te Cretæ,vt ea quæ desunt*

& Bernardo.

Episcopi & ministri Ecclesiæ cũ politica tractant alienos fines inuadunt.

Conclusio interpretationis loci Paulini,

confirmata nouis argumentis.

corrigas (*mala scilicet in peccantibus, & bonum addas*, vt dicit glossa) *Et constituas per ciuitates presbyteros*. De secularibus vero iudicibus, quoniam hi per humanam electionem habent institui secundum modum quem assignauimus 15. primæ, dixit Apostolus, *Constituite*: ad fideles omnes loquens. Quoniam horum est auctoritas hæc, nec dixit alicui episcopo vel sacerdoti, constituas (quemadmodum de sacerdotibus fecit) nec seculares actus per episcopos aut presbyteros iudicari præcepit, sed potius interdixit. Vnde Bernardus, vbi supra: *Audi tamen Apostolum quid de huiusmodi sentiat. Sic non est sapiens inter nos, ait ille, qui iudicet inter fratrem? Et infert, ad ignominiam vobis dico: Contemptibiliores qui sunt in ecclesia illos constituite ad iudicium: gradum contemptibilium itaque secundum Apostolum indigne tibi vsurpas tu apostolicus officium vile. Vnde & dicebat episcopus* (Apostolus scilicet) *episcopum instruens, Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus*. Et subdit, *Putas ne hæc tempora sustinerent, si hominibus litigãtibus pro terrena hæreditate & flagitantibus abs te iudicium, voce Domini responderes (O homines, quis me constituit iudicem super vos?) in quale mox iudicium tu venires? Quod diceret homo rusticanus & imperitus, ignoras primatum tuum, ignoras summam & præexcelsam sedem, derogas Apostolicæ dignitati. Et tamen non monstrabunt, puto, qui hoc dicerent, vbi aliquando quispiam Apostolorum iudex sederit hominum, aut diuisor terminorũ, aut distributor terrarum. Stetisse denique lego Apostolos iudicandos, sedisse iudicantes non lego. Erit illud, non fuit. Itane imminutor est dignitatis seruus, si non vult esse maior eo qui misit se? Aut filius si non transgreditur terminos, quos posuerunt patres sui? Quis me constituit iudicem? ait ille magister & dominus. Et erit iniuria seruo discipuloque, nisi iudicet vniuersos?* Dixit ergo Bernardus, successorem Apostolorum indigne sibi vsurpare officium iudiciale. Et hæc rursum subiungens ait: *Mihi tamen non videtur æstimator bonus rerum qui indignum putat Apostolis seu apostolicis viris non iudicare*

& diuini Bernardi testimonium.

care de talibus, quibus datum est officium in maiora. Quid ni contemnant iudicare de terrenis possessiunculis hominum, qui in cælestibus & angelos iudicabunt?

* Præcepit quoque sanctus Apostolus, omnes indifferenter neminem excipiendo, episcopum, vel sacerdotem, aut diaconum subesse debere in iudicio coactiuo, iudicibus seu principibus secularibus, nec illis resistendum, *nisi quicquam contra legem salutis æternæ faciendum præciperent.* Vnde ad Romanos 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non enim est potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nā principes non sunt timori bonis operibus sed malis. Vis autem non timere potestatem, fac bonum, & habebis laudem ex illa, Dei enim minister est tibi in bonum: si autem male feceris, time. Non enim sine causa gladium portat: dei enim minister est, vindex in iram & qui malum agit. Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributū, cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem.*

* 2. Propositio, *Omnes, etiam Papa & sacerdotes, principibus subesse debent: & quatenus. Quod probatur 1. Paulo teste. 1. Testimonium.*

Volui autem super hæc Apostoli notanda verba, inducere Glossam secundum sanctos atq; doctores catholicos, quoniam ex his quæ dixit Apostolus & Glossator, tam aperte demonstratur popositum nostrum esse verum, vt nemo cōpositę mentis, ipsis inspectis, debeat vlterius dubitare. Dixit ergo Apostolus. *Omnis anima,* &c. nullam excipiendo. Vbi Glossa secundum August. primo; & quandoque vicissim secundum Ambrosium, inquit sic: *Et hic ad humilitatem inuitat. Videbatur enim quibusdam, quod mali domini, & maxime infideles non deberent fidelibus dominari. Et si boni & fideles essent, bonis & fidelibus essent pares. Quam etiam superbiam remouet hic Apostolus à parte superiore, id est, anima, significans totum hominem. Quid enim est omnis anima, nisi omnis homo? quasi dicat, omnia prædicta facienda sunt, & si ita perfecti sitis*

Quod Glossa ex Patribus declarabitur: quia inde propositio clarissime demonstratur.

Glossa ex Augustino & partim Ambrosio.

Animam pro homine accipi.

in corpore Christi, tamen omnis anima subdita sit, id est, omnis homo subditus sit. Quem nomine animæ ideo significo, ut non solum corpore, sed & voluntate seruiatis. Omnis ergo anima subdita sit, ut etiam voluntate seruiat potestatibus secularibus, bonis & malis, scilicet, regibus, principibus, tribunis, centurionibus, & aliis huiusmodi. Ecce ergo quid intelligebat Apostolus per potestates sublimiores, quoniam seculares principes tunc subiungit. Si enim bonus fuerit qui tibi præest, nutritor tuus est: malus si fuerit, tentator tuus est. Et nutrimenta libenter accipe, & in tentatione approbare. Esto ergo aurum & attende mundum iustum, quasi fornacem aurificis. Sic ergo omnis anima subdita potestatibus sublimioribus, id est, in hoc quod sublimes sunt, id est, in mundanis: vel notatur causa cum dicit, sublimioribus, id est, quia sublimiores sunt. Non est enim: *probat quod debent subiici hoc modo, Quia potestas omnis est à Deo. Sed quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Igitur potestas est à Deo ordinata: id est, quicumque habet potestatem, Dei ordinationem habet. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Et hoc est quod dicit, quasi ideo debet subiici, quia non est potestas alicui homini bono vel malo, nisi à Deo data. Vnde Pilato dominus ait: Non haberes in me potestatem, nisi datum esset tibi desuper.*

Bernardi consensus.

Quod etiam Bernardus ad Archiepiscopum Senonensem repetens ait: *Secularior nemo Pilato, cui Dominus astitit iudicandus. Non haberes,* inquit, *in me potestatem, nisi tibi esset data desuper. Iam tunc pro se loquebatur, & in se experiebatur, quod post per Apostolos clamauit in ecclesiis, non est potestas nisi à Deo. Et qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* Et infra parum ibidem subdit: *Cum Romani præsidis potestatem Christus super se quoque fateatur cælitus ordinatam.* Sequitur in Glossa: *Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt, id est, rationabiliter à Deo disposita sunt. Itaque qui resistit vi vel dolo potestati, id est, homini habenti potestatem, in his scilicet, quæ ad potestatem pertinent, ut in tributo & huiusmodi, Dei ordinationi resistit, id est, habenti potestatem Dei ordina-*

dinatione, non ergo secundum Dei ordinationem agit. De potestate bona patet, quod eam præfecit Deus rationabiliter: de mala etiam videri potest, dum & boni per eam purgantur & mala damnantur, & ipsa deterius præcipitatur. Et nota quod nomine potestatis interdum accipitur potestas ipsa, quæ data est aliquando à Deo, aliquando ipse homo habens potestatem, quod diligens lector distinguat. Qui autem quasi qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Hoc autem tam graue est, quod qui ei resistunt, ipsi sibi acquirunt damnationem. Et ideo non debet quis, id est, aliquis seu nullus resistere, sed subiici. Si tamen illud iubeat, quod non debes facere, hic sane contemne potestatem, timendo potestatem maiorem. Ipsos humanarum rerum gradus aduerte. Si quid iusserit curator, nunquid faciendum est, si contra proconsulem iubeat? Rursus si quid ipse proconsul iubeat, & aliud Imperator iubeat, nunquid dubitatur illo contempto, id est, proconsule, illi, id est, Imperatori seruiendum? Ergo si aliud Imperator aliud Deus iubeat, contempto illo, obtemperandum est Deo. Non tamen dixit Augustinus, Si aliud Imperator, & aliud episcopus seu Papa iubeat, quod tamen dicere debuisset, si Papa iurisdictionis gradu superior esset, tamen voluit Augustinus, quod si præcepit Imperator aliquid faciendum contra legem salutis æternæ, quæ Dei præceptum est immediatum, in hoc Imperatori non esse obtemperandum, in quo Papæ præcipienti secundum hanc legem, scilicet diuinam, magis esset obtemperandum quam imperatori præcipienti quicquam agendum contrarium legi diuinę. Sed Papæ præcipienti aliquid secundum suas Decretales, inquantum huiusmodi, nihil obediendum contra Imperatoris seu legum suarum præceptum; vt hic aperte liquet, & nono huius amplius deducetur. Tunc Glossa: *Quasi merito acquirunt damnationem. Nam principes boni vel mali non sunt timori bonis operibus, sed malis, id est, non sunt ad timorem his qui bene operantur, sed his qui male. Si enim bonus est princeps, bene operantem non punit;*

Potestas.

Papa ex Decretalium autoritate aliquid mandanti non est parendum.

Glossa.

sed diligit: si vero malus, non nocet bono, sed purgat eum. Malus vero debet timere, quia instituti sunt principes, vt mala puniant. Principes dicit illos, qui propter corrigendam vitã & prohibenda aduersa creantur, Dei habentes imaginem, vt cęteri sub vno sint.

Glossa. *Vobis autem quasi male operantibus sunt timori. Tu autem vis non timere potestatem, quacunque sit, siue bona, siue mala? Fac bonum, & non est vnde timeas, imo habebis laudem ex illa, etiam si mala est, dum tibi causa est maioris corona. Si autem iusta est potestas, habebis laudem ex illa, etiam ipsa laudante; si iniqua est, habebis laudem ex illa, non ipsa laudante, sed ipsa tibi laudis occasionem prabente, vere ex illa habebis laudem. Dei enim minister est tibi in bonum, id est, tibi est faciens bonum, siue bonus, siue malus sit, quia tibi datus est in bonum tuum à Deo, vt tueatur te & tua. Manifestum est enim, quod ideo dati sunt à Deo rectores, ne malum fiat bonis, si autem quasi bono, non est timendum, est enim, id est, quia portat gladium, id est, habet iudiciariam potestatem, non sine causa, sed vt malos puniat. Et hoc ostendit subdens, Dei enim minister est, id est, loco Dei vindicat. Ipse dico existens vindex in iram Dei, id est, propter offensam Dei vindicandam, vel in iram Dei, id est, futuram ostendendam, id est, propter vindictam Dei futuram ostendendam: quia hac punitio indicat persistentes in malis, grauius puniendos. Dico quod vindex est, & ei, id est, ad damnum eius & correctionem, qui malum agit, & quia est minister Dei. Ideoq; subditi estote ei, quasi ex necessitate vel necessitati, id est, necessaria ordinationi subditi estote. Et hoc non solum propter iram principis vel Dei vindicandam, sed & propter conscientiam, scilicet, vt munda sit mens vestra. Pralatum à Deo (id est eum qui sic praest per Dei ordinationem) diligendo. Licet enim omnes fideles, inquantum fideles sunt, vnum sint in Christo, in cuius fide non est distantia, Iudai, Graci, domini, & serui, & huiusmodi, differentia tamen est in conuersatione mortali, & eius ordinem in huius vita itinere seruandum esse, Apostoli pracipiunt. Alia sunt enim qua seruamus in vnitate fidei,*

Potestas vtilis, siue bona, siue mala.

fidei, sine vlla distantia, & alia in ordine huius vitæ tanquam in via, ne nomen Domini & doctrina blasphemetur. Ideo enim hæc est probatio subiectionis, quare subditi esse debetis, quia & ideo ad ostendēdam subiectionem præstatis tributa, quod est signum subiectionis, non ait soluitis, sed præstatis quasi reddituris, quia reddunt seruiendo in defensione, dum pugnant pro patria, & dum agunt iudicia præstatis tributa. Vos dico seruientes Deo in hoc ipsum, id est, per hoc ipsum seruitis Deo, quod illis tributa datis. Vere per hoc seruitis Deo: ministri enim sunt Dei, ad hoc enim instituti sunt, vt boni laudentur, & mali puniantur. Vel ita, ministri enim, quare debetis præstare tributa, quia ministri Dei sunt, ipsi dico seruientes vobis, dum patriam defendunt, in hoc ipsum, id est, propter hoc, scilicet, propter tributum seruiunt vobis in defensione patriæ, & quia ministri Dei sunt.

Ex hac itaque Apostoli serie, ac sanctorum expositionibus præinductis, non volenti nomen & doctrinam Domini blasphemari, tanquam iniustam & contra ciuiles leges prædicantem, vt dixit hic glossa Augustini, & 1. ad Timoth. 6. absque dubitatione aliqua tenendum est, Omnes homines cuiuscunque status aut conditionis existant, realiter & personaliter subesse debere iurisdictioni principum seculi, & eisdem obedire in his omnibus, quæ non contradicunt legi salutis æternæ, secundum humanas leges maxime, aut consuetudines approbatas & honestas, de his enim loquitur Apostolus aperte, cum dixit: *Omnis anima subdita sit*, &c. *Et quod non sine causa gladium portant*, & reliqua, quæ de ipsis protulit tam patriæ defensione, quam tributorum eisdem exhibitione, secundum sanctorum expositiones. Hęc autem nusquā de quoquam episcopo seu presbytero dixit Apostolus. Nam Domini quibus in iurisdictione coactiua obedire tenemur, sunt qui per armatam potentiam defendere debent patriam, quod nullo modo conuenit episcopo aut presbytero. Vnde beatus Ambrosius ad Valentianum,* epistola secunda, quæ intitulatur ad plebem, sic inquit: *Dolere potero,*

Conclusio argumenti.

Paulum non loqui de episcopis:
1. Quia ad eos ius gladii non pertinet.

vt liquet Ambrosii exemplo.
* lib. 5. ep. 32.

flere potero, gemere potero: aduersus arma, milites, Gothosque lachrymæ meæ arma mea sunt: talia enim munimenta sunt sacerdotis. Aliter nec debeo nec possum resistere. Rursum domini tales, quibus sic obedire tenemur, possent esse infideles, vt dixit glossa circa principium: tales autem non sunt, nec esse possunt episcopi. Et ideo palam omnibus, quod de presbyteris seu episcopis non loquebatur Apostolus, imo de regibus & principibus, sicut dicebat Augustinus. Ab hac subiectione etiam neminem Apostolus excipit, cum dixit: *Omnis anima. Si ergo resistentes huiusmodi potestatibus, etiam infidelibus & malis, sibi damnationem æternam acquirunt, quanto magis indignationem omnipotentis Dei, & huius Apostoli Pauli atque Petri acquirunt sibi, qui hac Dei & horum Apostolorum contempta doctrina, dudum turbauerunt & turbant continuo fideles reges & principes, & maxime ac inexcusabiliter Romanorum.* Principes enim ministri sunt Dei, vt dixit Apostolus, nec dixit, ministri nostri sunt, vel Cephæ, aut alterius Apostoli. Et ideo nec in iudicio coactiuo subiecti alicui episcopo vel presbytero, sed magis è conuerso. Quod etiam glossa secundum Augustinum explicauit, dum dixit: *Ergo si aliud Imperator, aliud Deus iubeat*, &c. nullum episcopum aut archiepiscopum vel patriarcham nominando in talibus iurisdictionibus, quod tamen fecisset aut facere debuisset, si Christus rex regum & dominus dominantium hanc potestatem sibi concessisset super Imperatorem, *vt ipsi fabulantur in suis Decretalibus*, quæ secundum veritatem nihil aliud sunt, quam ordinationes quædam oligarchicæ, quibus in nullo tenentur obedire Christi fideles, inquantum huiusmodi, quemadmodum ex 12. primæ demonstratum est, & in consequentibus specialius apparebit.

2. Quia de iis qui infideles esse possunt P. loquitur.

Consectarium contra Papæ in *reges, Imperatores rebellionē ac* tyrannidem.

Decretalibus Papæ nulla per se à Christianis debetur obedientia.

Non tamen ex his dicere volumus, quin doctori seu pastori ecclesiastico debeatur reuerentia & obedientia in his quæ præcipit, seu docet obseruanda secundum legem euangelicam, non aliter aut in cōtrarium, vt Matth. 23. & per Hier. ibidē satis apparet.

Occupatio obiectionis.

Sacerdotibus quatenus parendum.

Quam-

Quamuis etiam ipse ad talium obseruationem neminem debeat nec possit arcere in hoc seculo, pœna vel supplicio quoquam reali vel personali. Quoniam talem potestatem arcendi & dominandi cuiquam in hoc seculo, sibi ex euangelica scriptura cōcessam, non legimus; sed potius interdictam consilio vel præcepto, vt ex hoc & præcedente cap. liquet. Talis enim potestas in hoc seculo datur à legibus seu legislatore humano, quæ etiam data episcopo vel presbytero ad compellendum homines in his quæ sunt diuinæ legis, inutilis esset. Nam coactis nihil tale proficeret ad æternam salutem. Et hæc palam fuit mens Apostoli 2. ad Corinth. 1. cum dixit: *Ego autem testem Deum inuoco in animam meam, quod parcens vobis non veni vltra Corinthum, non quia dominamur fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudii vestri. Nam fide statis.* Vbi glossa secundum Ambrosium: *Ego inuoco Deum testem non solum contra corpus, sed etiam in, id est, contra animam meam, si mentior de quo loquor. Quod non veni Corinthum vltra, id est, postquam à vobis discessi. Et hoc feci parcens vobis, scilicet ne contristarem multos aspere corripiendo, in quo pepercit eis, ne eo asperiore, vertantur in seditionem. Vult ergo eos prius mitigari, & ideo non ex leuitate vel carnali cogitatione non impleuit quæ disposuit. Spiritualis enim tunc dispositum non implet, quando aliquid ad salutem prouidentius meditatur. Et ne indignentur quasi de dominio, eo quod dixerat, parcens vobis non veni, subdit, non ideo dico parcens, quia dominemur fidei vestræ, id est, quia dominium & coactionem patiatur fides vestra, quæ voluntatis est, non necessitatis. Sed ideo dico, quia adiutores sumus, si vultis cooperari, gaudii vestri æterni, vel gaudii emendationis vestræ, quia gaudent emendati. Bene dixi, fidei vestræ: nam fide quæ per dilectionem operatur statis, non dominio.* Hanc eandem sententiam ex verbis Apostoli supradictis accepit, & omnibus euidenter expressit beatus Ioannes Chrysostomus in suo libro dialogorum, qui etiam de dignitate sacerdotali intitulatur, libr. 2. cap. 3. inquit enim ibidem, postquam induxerat illud Apostoli,

Nullum aut in bona aut personam inobedientis ius habent.

Ratio

confirmata testi & exemplo Pauli,

& glossa Ambrosii:

& Chrysostomi.

Non quia dominamur fidei vestræ, sed adiutores sumus, &c. *Hi qui foris sunt iudices, seculares scilicet, malignos quosque cum subdiderint, ostendunt in eis plurimam potestatem, & inuitos eos à priorum morum prauitate compescunt: in ecclesia vero non coactum, sed adquiescentem oportet ad meliora conuerti. Quia nec nobis à legibus data est talis potestas, vt auctoritate sententiæ cohibeamus homines à delictis.* Et loquitur in persona omnium sacerdotum, assignans *primam causam* iam dictam, quare scilicet neminem cogere possint, quia coactiuam in hoc seculo cuiusquam auctoritatem non habent, eo *quod à legibus*, id est, legislatoribus, eis data non erat illis temporibus, aut in locis illis siue prouinciis. Tunc *aliam causam* assignans subiungit: *Nec si data esset* (talis potestas scilicet) *haberemus* (nos videlicet episcopi seu presbyteri) *vbi exerceremus eiusmodi potestatem, cum Deus noster* (Christus scilicet) *non necessitate*, (id est; violentia) *submotos à peccato, sed propria sese sponte abstinentes remuneraturus sit.* Nec tamen ex his dicere volumus inconueniens esse coerceri hæreticos aut aliter infideles, sed auctoritatem hanc esse solius legislatoris humani. Non igitur conuenit sacerdoti vel episcopo cuiquam coactiua potestas, sed debent tam ipsi quam alii secularibus iudicibus in hac subesse, quemadmodum dictum est. Vnde rursum Apostolus 1. ad Timotheum 2. dixit: *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus.* Vbi Glossa Timotheo hæc verba dirigens, in illo omni ecclesiæ formam tradit. Et tunc secundum Augustinum subiungit: *Pro omnibus hominibus, id est, pro hominibus omnis generis, & specialiter pro regibus, etsi mali sint, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt ducibus & comitibus etsi mali sint*, cum tamen inter positos in sublimitate seu iudiciaria tali potestate, nusquam Apostolus & Augustinus episcopum aut presbyterũ aliquem nominet,

Sacerdotibus iudicandi potestas non data.

Occupatio, Hæretici tamen puniendi: sed à solo magistratu.

2. Testimonium.

Glossa Augustini declaratum.

net, sed solummodo principes seculares *Quare autem*, inquit Augustinus, *pro regibus & sublimibus etiam malis orari velit, reddit causam* (Apostolus scilicet) *subdens, quia hoc nobis proderit, vt quietam vitam agamus à persecutione & tranquillam, id est, sine inquietatione aliqua.* Ecce testimonium eius quod diximus vltimo primæ, videlicet quod causa tranquillitatis factiua & conseruatiua est actio principantis debita, non impedita. Tunc subiungit Augustinus, quod est valde ad propositum, dicens: *Ideo Apostolus ecclesiam orare pro regibus admonuit & omnibus sublimibus, eodem Spiritu sancto afflatus quo & Hieremias, qui misit epistolam Iudæis, qui erant in Babylone, vt orarent pro vita regis Nabuchodonosor filiorumque eius, & pro pace ciuitatis, inquiens, quia in pace illorum erit pax vestra. Hoc autem figurate significabat ecclesiam in omnibus sanctis eius (qui sunt ciues cælestis Hierusalem) seruituram sub regibus huius seculi. Ideoque Apostolus eam monet pro eis orare, vt quietam agant vitam.* Ecce indubie Apostoli atque August. fuisse sententiam, quod ecclesia seu Christi fideles omnes subesse debeant principibus seculi, maxime fidelibus & eorum obedire præceptis, non contrariis legi salutis æternæ. Quod si Apostolus intellexisset, episcopos seu presbyteros principari debere, ac homines realiter aut personaliter coactiuo iudicare iudicio, in statu & pro statu vitæ præsentis, dixisset Timotheo quem episcopum constituerat, Obsecro, &c. pro regibus & episcopis omnibus, qui in sublimitate sunt. *Tota ecclesia seruire debet principibus.*

Amplius ad Titum 3. dicebat Apostolus, *Admone illos*, quibus prædicas scilicet, *subditos esse principibus & potestatibus*, non dixit Apostolus, admone seculares tantum, nec rursum dixit, admone illos, subditos esse nobis & principibus: bene enim nouit Apostolus quod nec ipse vel alii episcopi seu presbyteri debent principari aut alios iudicare litigioso seu secularium actuum iudicio: quinimo ipsos à secularibus negotiis quibuslibet reuocauerat, nedum à principatu seu iudicio talium, cum dixerat 2. ad Ti- *3. Testimonium.*

moth. 2. *Nemo militans Deo, implicat se secularibus negotiis.* Vnde Ambrosius, *admone,*&c. *quasi: et si tu habes imperium spirituale, id est, præcipere de spiritualibus, tamen admone illos subditos esse, principibus scilicet, regibus, ducibus, & potestatibus minoribus. Quia Christiana religio neminem priuat iure suo.* Quod pro tanto dixit Ambrosius, quia etiam fideles, dominis & principibus infidelibus aut malis voluit & docuit Apostolus subesse, sicut dicit ipse primæ ad Timoth. vlt. Quicunque sunt sub iugo serui,&c. Vbi Glossa secundum Augustin. *Sciendum quosdam prædicasse, cõmunem omnibus in Christo libertatem esse, quod de spirituali libertate vtique verum est, non de carnali, vt illi intelligebant. Ideo contra eos loquitur hic Apostolus, iubens seruos dominis suis subditos esse. Nõ ergo exigant serui Christiani, quod de Hebræis dicitur, vt sex annis seruiant, & gratis dimittantur liberi, quod mysticum est. Et quare hoc præcipiat Apostolus supponit, ne blasphemetur nomen Domini quasi aliena inuadentis, & doctrina Christiana, quasi iniusta & contra leges prædicet, ciuiles scilicet.* Quo igitur modo & qua secundum Deum conscientia vult aliquis sacerdos, quicunque sit ille, absoluere subditos à iuramento quo dominis fidelibus astringũtur? Est enim hæc hæresis manifesta, vt in sequentibus amplius apparebit. Dixit ergo Apostolus: *admone illos, subditos esse principibus*, non dixit laicos solum, sed indifferenter, quia secundum ipsum, omnis anima subdita est eis in iudicio coactiuo seu contentioso. Si vero non: dic mihi, in quo dixit, Omnis anima subdita sit? &c. Quod si Timotheo & Tito in hoc subiici debuisset, frustra dixisset, Admone illos,&c. Rursum si quosdam voluit admoneri subesse potestatibus secularibus, quosdam vero minime; insufficienter fuisset locutus, non faciendo in sermone suo differentiam hãc, quam nusquam in sua scriptura factam reperiet quis, sed oppositum magis: dixit enim: *Omnis anima subdita sit*,&c. in quo inconuenienter & false locutus fuisset Apostolus (quod absit) si qui à talium subiectione fuissent exempti. Hæc quoque fuit conformiter senten-

& Ambrosii interpretatio.

& Augustini.

Papa manifeste hæreticus: quia subditos à principum obedientia absoluit.

tia &

tia & doctrina beati Petri Apostoli prima canonica sua, cap. 2. cum dixit: *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum*, constitutæ videlicet in principatu: de quibus eum intellexisse apparet per exempla quæ immediate subintulit, dum dixit: *Siue regi quasi praexcellenti, siue ducibus tanquã ab eo missis, ad vindictam maleficiorum, laudem vero bonorum, quia sic voluntas Dei est.* Glossas autem sanctorum non adduxi super hunc locum, quia totum quod hic dicunt, continetur in glossa, quam supra induximus ad Apostolum Rom. 13. Ecce quod beatus Petrus & Paulus cõformiter dicũt reges & duces missos à Deo ad vindictam malefactorũ, id est, ad sumẽdũ de ipsis vindictam per coactiuam potentiam in hoc seculo, nusquã vero dixerunt nec ipsi, nec sancti expositores suorum dictorũ, ad hoc missos esse episcopos aut presbyteros; sed oppositũ magis, vt dicto præcipue Chrysostomi superius euidenter apparuit. Cũ igitur malefactores possint esse presbyteri sicut non presbyteri, secundũ omnia transgressionum genera, nobis enumerata secundo huius; per necessitatẽ sequitur ipsos subesse debere in iudicio coactiuo regibus, ducibus, aut aliis principantibus secularibus, quos legislatoris humani auctoritate statuendos ostẽdimus 15. primæ. Hos enim misit Deus ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, vt dixit beatus Petrus. *Sic enim* (id est, illis obedire) *voluntas Dei est*, vt dixit ibidem. Hoc rursum cõfirmat sermo & exemplũ operis manifestũ beati Pauli Apostoli. nam de ipso legitur Actuum 25. quod ipse refugiens sacerdotũ iudicium coactiuũ, dixit aperte: *Cæsarem appello.* Et rursum: *Ad tribunal Cæsaris sto, vbi me iudicari oportet*: dicit Glossa interlinearis, *quia hic est locus iudicii.* Ergo sacerdotũ refugiens iudiciũ, fassus est se coactiuæ iurisdictioni Cesaris fuisse subiectũ. Sed credendũ est ne Apostolum ficte dixisse, *Ibi me iudicari oportet* (id est, apud Cæsarem) metu mortis? qui iam pro veritate mori elegerat & deliberauerat, vt apparet Act. 21. dum dixit: *Ego enim non solum alligari, sed & mori paratus sum in Hierusalem propter nomen Domini Ie-*

Hactenus ex Paulo 2 propos. confirmauit: nunc ex Petri testimonio.

Quod Glossa Patrum non opus explicari.

Ex praecedentibus Pauli & Petri test. demonstratio.

2. Propos. firmatur test. & exemplo Pauli.

S. Paulus Caesari fuit subiectus.

Nam Paulus non est ficte locutus.

1. Ratio.

su Christi. Quis enim demens æstimabit Apostolum suo verbo tantum crimen cōmisisse protelandæ vitæ gratia; vt omne sacerdotium indebite subiiceret sui exemplo & doctrina iurisdictioni principum seculi, si hoc inconueniens & indebitum reputasset? Melius enim fuerat illi non ascendere in Hierosolymam, qui à nullo compellebatur, quàm ascendere & mentiri, contra seipsum & proximum. Et ideo quia hoc nefas est æstimare de ipso, apparet ipsum id sensisse mentę quod ore protulit. Et secundum imitationem magistri sui, quo noluit esse superior, Christo videlicet, qui nedum Cæsarem, verum etiam Pilatum eius vicarium suum mundanum iudicem recognouit, dum dixit, Ioan. 19. *Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi datum esset tibi, &c. id est, à Dei superna ordinatione*, vt supra dicebat August. ad Rom. 13. *quia non est potestas alicui homini bono vel malo, nisi à Deo data.* Quod etiam Bernardus ad episcopum Senonensem amplius explicauit, & supra induximus parte quarta. Cum igitur nulli episcopo iurisdictio seu coactiua cuiusquam potestas in hoc seculo concessa sit lege diuina, sed potius interdicta consilio vel præcepto, vt patenter ostensum est in hoc, & pręcedenti cap. nec etiam potestas eiusmodi episcopis seu presbyteris inquantum episcopis cōueniat successione patria seu paterna: per necessitatem sequitur ipsos in hac subiectos esse principibus seculi (sicut ex dictis Apostolorum Petri & Pauli & aliorum sanctorum euidenter apparuit: & ratione demonstrata conuinci potest ex his quæ dicta sunt 15. & 17. primæ) *nec in quemquam presbyterum aut non presbyterum coactiuam in hoc seculo iurisdictionem habere quemquam episcopum siue Papam, nisi eadem sibi per humanū legislatorē cōcessa fuerit, in cuius potestate semper est hāc ab ipsis reuocare, interueniēte rationabili causa, cuius plena determinatio ad eundem legislatorem, præsertim in communitatibus fidelium pertinere dignoscitur.* Quod quidem igitur principatum seu coactiuam iurisdictionem cuiuscunque in hoc seculo Christus abdicauerit, suisque Apostolis ac

2. Ratio.

Conclusio, confirmata exemplo Christi.

Sacerdotes principibus subiectos esse.

Epilogus.

lis ac ipsorum successoribus episcopis seu presbyteris interdixerit consilio vel præcepto, ipsumq; seipsum ac Apostolos eosdem principum seculi coactiuæ iurisdictioni subesse voluerit, id quoque obseruandum docuerit, ac ipsius Apostoli præcipui Petrus & Paulus tam opere quam sermone, per euangelicas veritates ęterna testimonia, per sanctorum quoq; ac reliquorum approbatorum fidei Christianæ Doctorum interpretationes seu expositiones, euidenter monstrasse nos credimus.

CAPVT VI.

Hactenus refutata est ea potestas quam Papæ & sacerdotes falso sibi ascribunt. Sequitur de vera eorum potestate: seu auctoritate primum clauium (quæ consistit in Sacramento Pœnitentiæ & Excommunicatione, cuius natura explicatur) Deinde Transsubstantiationis.

CONSEQVENS autem dictis est ostendere, quid potestatis, auctoritatis, & quale iudicium super fideles Christus eisdem Apostolis & ipsorum successoribus concedere voluerit, & de facto concesserit ex virtute verborum scripturæ sacræ. Inter cetera vero quæ de hoc expressiorem significationem habere videntur, sunt ea quæ Christus protulit ad Petrum Matth. 16. *Tibi dabo claues regni cælorum.* Similiter quoque dicta per eundem Christum ad Apostolos omnes, Matth. 18. & Ioan. 20. dum dixit Christus: *Quæcunque alligaueritis super terram, ligata erunt & in cælo: & quorum remiseritis peccata, remittuntur eis,* &c. Ex his enim verbis præcipue opinio & titulus *Plenitudinis potestatis*, quem sibi Romanus ascribit episcopus, sumpsit originem. Quorum quidem vt sensus & notitia certius possit haberi, reminisci oportet aliquorū quę diximus *vltimo primæ*, videlicet qđ *Christus* verus Deus & verus homo, *venit in hunc mundū, perhibere testimonium veritati,* vt idem dixit

Scopus capitis.

Quænam potestas Apost. & eorum successoribus a Christo tradita,

S. literarum testimoniis ostenditur:

vnde Plenitud. suæ potest. Papa finxit.

Quæ declarantur, ab officio Apostolorum.

Ioan.18.veritati,inquam,credendorum,agendorum & spernendorum ad vitam æternam humano generi consequendam. Quam siquidem etiam sermone docuit, & exemplo monstrauit, in scriptisque demum tradidit per Euangelistarum & suorũ Apostolorum dictamina, vt per talem scripturã in ipsius & Apostolorum suorum absentia dirigi possemus in his quæ sunt æternæ salutis: & hoc fuit officiũ quod suis successoribus Apostolis exercendum cõmisit: cũ eisdem post resurrectionem quasi omnium nouissime dixit illud Matth.28. & vltimo: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & filii & Spiritus sancti: docentes eos seruare omnia quacunq; mandaui vobis.* Verum per Baptismi administrationem, quod Christus per Apostolos administrari præcepit, fecit eos intelligere etiam aliorum Sacramentorum administrationem, quæ propter humanam salutem æternam instituit: quorũ est, Pœnitentiæ sacramentum, quo animæ humanæ actualis culpa mortalis & venialis deletur, & in ipsa propter culpam corrupta Dei gratia reformatur, absque qua humana opera sic ordinante Deo, meritoria non fierent ad vitam ęternam. Vnde ad Rom.6. *Gratia Dei vita æterna.* Huius itaque Sacramenti, sicuti reliquorum, ministri sunt sacerdotes seu presbyteri, tanquam successores Apostolorum Christi, quibus omnibus in persona Petri & reliquorum Apostolorum potestas clauium seu conferendi pœnitentiæ sacramentum, id est, soluendi vel ligãdi homines à peccatis (quę idem sunt) tradita fuisse conuincitur per verba scripturæ prædicta. Vnde Hieronymus super Matth.16. *Et tibi dabo claues regni cælorũ*, sic inquit: *Habent quidem eandem iudiciariam potestatem alii Apostoli, quibus post resurrectionem ait: Accipite Spiritum sanctum, quorũ remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Habet etiam omnis ecclesia in presbyteris & episcopis: sed ideo Petrus eam specialiter accepit, vt omnes intelligant, quod quicunq; ab vnitate fidei se separauerit, nec à peccatis absolui, ne calũ ingredi potest.* Et dixit Hieron. *Ab vnitate fidei*, nec dixit ab vnitate

ex Christi auctoritate.

Quid Baptismi nomine significetur.

Pœnitentiæ effecta.

1. Sacerdotibus omnibus collata potestas, sunt claues vel S. pœnitentiæ.

teste Hieronymo.

Petri

Petri vel Romani Episcopi, quoniam ipsorum aliqui poterant hæretici fore, aut aliter peruersi, & iā de facto comperti sunt tales. Hæc autē *iudiciaria potestas* est clauium auctoritas secundū Hier. & Aug. ibidē: de quibus Aug. *Claues sunt discernēdi scientia & potētia, qua dignos recipere, & indignos excludere debet à regno*, sacerdos scilicet. Qualiter autem recipere, & qualiter excludere possit à regno, cōsequenter patebit: & ex hoc, quæ, quantave sit harum clauium, per Christum Petro & Apostolis concessarum potestas. Primū tamen oportet attendere ꝙ in anima peccantis mortaliter, generatur culpa, & corrumpitur diuina gratia sibi collata prius. Qua siquidem culpa peccator obligatur debito damnationis æternæ, pro statu futuri seculi. In qua etiam culpa persistens à consortio fidelium in hoc seculo præciditur per correctionem quandam apud Christi fideles, vocatam *Excōmunicationem*. Et econtra debemus aduertere quod peccator per tristitiam sui delicti & exteriorem confessionem factam sacerdoti (de quorum vtroque simul & diuisim dicitur hoc nomen *Pœnitentia*) triplex beneficium consequitur. *Primū* quidē quoniam ab interiori culpa mundatur, & in ipso Dei gratia reformatur. *Secundū* vero, quoniam à debito damnationis æternæ, ad quā ex culpa obligatus fuerat, absoluitur. *Tertium* aūt, quoniam ecclesiæ reconciliatur, id est, fideliū cōsortio reunitur seu reuniri debet. Hæc igitur in peccatore facere, videlicet à culpa & æternæ damnationis debito soluere vel ligare, quod aliqualiter fieri habet per clauium potestatē sacerdoti concessam, quemadmodū infra dicetur, est sacramentū pœnitentiæ ministrare. *His* itaq; sic *præmissis, ad propositum accedentes*, secundum mentem *Magistri sententiarum*, quinimo scripturę atq; sanctorum, quorum auctoritate loquitur lib. 4. dist. 18. & etiam secundum intentionem *Ricardi* in quodam libello quē fecit intitulatū De clauiū sacerdotaliū potestate, dicamus: quod ad verā Pœnitentiam seu sacramentū pœnitētię suscipiendū requiritur *primum* interior peccatoris cōtritio seu tristitia de cōmisso seu delicto.

Non omnes qui à Papa deficiūt peccant: quia hæreticus esse potest.

Clauium potestas quid sit, teste Augustino.

Excommunicatio quid.

Pœnitentia quid.

Tria eius effecta.

Quæ ad eam requirantur.

Secundo vero requiritur propositum & actus confitendi delictum, ipsum per sermonem exprimẽdo seu significando sacerdoti, si sacerdotis facultas affuerit. Qui si non adesset, in sic pœnitente seu cõtrito sufficit firmum propositum confitendi delictũ sacerdoti, cum ipsius primum facultas affuerit. Et ideo intendũt consequẽter, quod in peccatore vere pœnitente, id est, contrito & habente propositum confitendi, quædam ante confessionem, & omnem sacerdotis actionem, solus Deus operatur. Hęc autẽ sunt, *expulsio culpæ, gratiæ reformatio, & debiti æternæ damnationis remissio.* Quod autem prædicta Christus solus operetur, probat *Magister* lib. 4. dist. 18. cap. 4. per auctorites scripturæ atque sanctorum. Primum quidem auctoritate * Esaię dicẽtis in persona Dei: *Ego solus deleo iniquitates & peccata populi.* Rursum auctoritate *Ambrosii* dicentis: *Verbum Dei dimittit peccata, sacerdos & iudex. Sacerdos quidem officium suũ exhibet, sed nullius potestatis iura exercet.* Adhuc idem Ambrosius: *Ille solus dimittit peccata, qui pro peccatis nostris solus mortuus est.* Amplius per Augustinum dicentem: *Nemo tollit peccata, nisi solus Christus, qui est agnus tollens peccata mundi.* Quod autem hoc faciat Deus ante omnem sacerdotis actionem, deducit Magister ex dictis August. super illud Psalmistæ: *Quorum tecta sunt peccata. Ex his enim* (inquit Magister) *aperte ostenditur, quod Deus ipse pœnitentem soluit à debito pœnæ. Et tunc soluit quando intus illuminat inspirando verã cordis contritionem.* Cui sententię *ratio* suffragatur, & auctoritates attestantur. Nemo enim de peccato nunc conpungitur, habens cor contritum & humiliatum, nisi in charitate, quod autẽ charitatem habet, dignus est vita. Nemo autẽ simul dignus est vita & morte. Non est igitur tunc ligatus debito æternæ mortis, filius enim iræ esse desiit, ex quo diligere & pœnitere cœpit. Ex tunc igitur solutus est ab ira, quę non manet super illum qui credit in Christũ, sed super illũ qui non credit. Non igitur postmodum per sacerdotem cui cõfitetur, ab ira æterna liberatur, a qua liberatus est iam per dominum: ex quo dixit, confi-

Quænam in pœnitente solus Deus præstet.

Probatur ex Lombardo: qui utitur Scripturis & Patribus.

* Esaiæ 43.25.

Ambrosio:

& Augustino.

Quorum sententia ratione probatur.

confitebor. Solus igitur Deus hominem interius mundat à macula peccati, & à debito æternæ pœnæ soluit. Consequenter autem repetit Magister auctoritates Psalmistæ atque sanctorum prius adductas, post quæ etiam Epilogans inquit: *His aliisq; pluribus testimoniis docetur, Deum solũ per se peccata dimittere. Et sicut dimittit quibusdam, ita & aliorũ quorundam peccata retinet.* Exigit tamen Deus in pœnitente propositum confitendi delicta sacerdoti, cũ illius primũ facultas affuerit, sicut dicit Magister lib. 4. 17. cap. 4. vbi quęrit, an sufficiat soli Deo cõfiteri peccata, & determinat auctoritatibus scripturę, quod non, si facultas affuerit sacerdotis. Quod si nõ affuerit, sufficit soli Deo confessum esse, habito tamen semper proposito confitendi si possit. Hoc etiam, conformiter Magistro, sensit *Richardus* in suo libello prędicto, & ex determinatis ab eo in diuersis capitulis colligitur, *quod à vere pœnitente*, id est, contrito de peccato, *Deus ante quodcũq; ministerium sacerdotis culpam tollit, debitumq; mortis soluit æternæ, sub conditione tamen quod sacerdoti postmodum debeat confiteri delictum, cum illius primum facultas affuerit.* Quam siquidem conditionem vocauit Magister *firmum propositum confitendi delicta, cum sacerdotis facultas adesset.* Hanc autem sententiam conclusit Magister eodem quarto dist. 18. cap. 5. & 6. respondens cum hoc rationabili quæstioni, qua dubitari potest, ad quid officium siue actio sacerdotis in pœnitẽtia requiratur, si solus Deus ante omne illius ministerium culpam tollit, & æternæ damnationis debitum soluit? Et dixit Magister: *In hac autem tanta varietate* (quoniam de hoc tam sancti quam doctores dissentire videbãtur, licet non in veritate dissentiant) *quod tenendum, hoc sane dicere ac sentire possumus, quod solus Deus dimittit peccata & retinet. Et tamen ecclesia* (id est, sacerdotibus, qui dicuntur ecclesia, secundum vnam significationem, vt apparuit secundo huius) *contulit potestatem ligandi & soluendi. Sed aliter ipse soluit vel ligat, aliter ecclesia*, id est, sacerdotes. *Ipse enim per se tantum dimittit ita peccatum, quia & animam mundat ab*

Solus Deus à peccatu & condemnatione liberat.

Tamen propositum confeßionis requiritur.

Quod ad veniam (si sacerdos desit) sufficit.

Teste Lombardo & Richardo.

Differentia remißi peccatorũ, quæ à Deo & ecclesia confertur.

interiori macula, & à debito æternæ mortis soluit, non autem hoc sacerdotibus concessit, quibus tamen tribuit potestatem ligandi & soluendi, id est, ostendendi homines solutos vel ligatos. In quo expressit propter quid requiratur in pœnitentia officium seu ministerium sacerdotis, & consequenter id declarans dixit: *Vnde etiam dominus leprosum prius sanitate per se restituit, deinde ad sacerdotes misit, quorum iudicio ostenderetur mundatus: ita etiam Lazarum iam viuificatum, obtulit discipulis soluendum, quia etsi aliquis apud Deum sit solutus, non tamen in facie, id est, in notitia ecclesiæ solutus habetur, nisi per iudicium sacerdotis*. In soluendis igitur culpis aut retinendis ita operatur sacerdos ecclesiasticus, & iudicat, sicut olim legalis in illis qui contaminati erant lepra, quæ peccatum significat. Hanc quoque sententiam repetit circa finem, cap. 6. Ipsamque confirmat auctoritate *Hieronymi* super illud Matthæi 16. *Et tibi dabo claues regni cælorum*, inquit Hieronymus: *Id iuris & officii habent euangelici sacerdotes, quod olim sub lege habebant legales in curandis leprosis*. Hi ergo *peccata dimittunt vel retinent, dum dimissa à Deo vel retenta iudicant & ostendunt*. Vnde in Leuitico, ostendere se sacerdotibus iubentur leprosi, quos illi non faciunt leprosos vel mundos, sed discernunt qui mundi vel immundi. Requiritur ergo sacerdotis officium ad pœnitentem, propter causam prædictam, vt per ipsum videlicet ostendatur in ecclesiæ facie, quibus Deus peccata retinuit vel dimisit.

Similibus illustrata.

Quæ Hieronymo declarantur.

Quomodo sacerd. peccata remittant, & secus.

Quare sacerdotis remissio requiratur.

Est aliud etiam quod Deus operatur ad peccatorem, non sine ministerio sacerdotis, vt idem *Magister* atque *Richardus* senserunt, videlicet commutatio temporalis pœnę *Purgatorii* (quam pro delictis subiturus erat peccator, quantumcunq; bene pœnitens & confessus) in aliquam huius seculi satisfactionem, vt ieiunium, orationem, aut eleemosynam, peregrinationem, vel cõsimile aliud. Et secundum hoc iura potestatis in pectore sacerdos exercet. Vnde Magister dist. 18. cap. 7. sic inquit: *Et notandum quia quos satisfactione Pœnitentiæ ligant, eo ipso à peccatis solutos osten-*

Potestatis clauium in Pœnitẽtia prior pars. Declaratio remissionis peccat. hactenus explicata: altera sequitur, nempe commutatio pœnæ Purgat. in aliam huius seculi: quæ Satisfactio dicitur.

ostendunt, quia non imponitur alicui satisfactio pœnitentialis, nisi quem sacerdos vere pœnitentem arbitratur, alii non imponit, & eo ipso peccata à Deo retineri iudicat. Commutat quoque sacerdos pœnas purgatorii peccatori debitas in aliquas huius seculi satisfactiones. Et peccatores postmodum ecclesiæ, id est, communioni fidelium reconciliat, in quo similiter potestatem in peccatores exercet, si tamen id secũdum discretionẽ egerit. Vnde Magister vbi supra: *Ligant quoque sacerdotes dum satisfactionẽ pœnitentiæ confitentibus imponunt: Soluunt, cum de ea aliquid dimittunt, vel per eam purgatos ad communionem sacramentorum admittunt, quemadmodum, soluendi scilicet vel ligandi, superius Leo notauit. Secundum hunc modum dicuntur sacerdotes peccata dimittere vel retinere.* Vnde superius Augustin. dixit: *Quibus remittunt, remittit Deus*, &c. *Opus enim iustitiæ exercent in peccatores, cum eos iusta pœna ligant: opus misericordiæ, dum de ea aliquid relaxant, vel sacramentorum communioni conciliant: alia opera in peccatores exercere nequeunt.* Vnde etiam patere potest, quod iuxta merita pœnitentium, non plus de culpa vel pœna relaxare potest Romanus episcopus, quam alter quicunque sacerdos.

Satisfactio cui mandetur.

Papa nec de peccato nec de pœna plus remittit quam quiuis sacerdos.

Ex dictis itaq; sanctorum auctoritatibus Magistri atque Richardi, apparet liquido, *quod culpam & debitum æternæ damnationis, solus Deus peccatori vere pœnitenti remittit absque opere sacerdotis præcedente vel interueniente simul*, quemadmodum ostensum est prius. Cuius etiam volo demonstrationem infallibilem assignare secundum scripturam, & iuxta dicta sanctorum atq; Doctorum. Quoniam solus Deus est, qui non potest ignorare, quibus remittendum, & quibus retinendum sit peccatum: & solus, qui affectione peruersa neque mouetur, neq; iudicat quemquam iniuste. Non sic autem ecclesia siue sacerdos, quicumque sit ille, etiam Romanus episcopus. Potest enim ipsorum quilibet errare quandoque, vel inclinari affectione peruersa, vel vtroque. Propter quod, si vere pœnitenti cum debito proposito, aut etiam actu confitendi subsecuto, non retineretur

Conclusio præcedentium.

demonstratione firmata.

peccatum seu culpa & debitum ęternę damnationis, renitente sacerdote ignorantia, malitia vel vtroque, periret persępe fidelis & euãgelica Christi promissio, qua bonis præmia æternæ gloriæ, malis vero gehennæ supplicia se dixit daturum. Vnde (sicut etiam frequenter euenire cõtingit) esto peccatorem aliquem ficte ac indebite delicta confessum, & sic sacerdotis ignorantia vel malignitate aut vtraq;, absolutionem & benedictionem accepisse: esto rursum alium quendam sufficienter & debite sacerdoti peccata confessum, recusasse quoq; illi sacerdotem, ignorantia, malia, vel vtraque, delictorum absolutionem & benedictionem impendere: nunquid sunt prioris ficte cõfitentis peccata dimissa, & posterioris vere pœnitentis peccata retenta? firmiter & indubie tenendum quod minime. Vnde *Chrysostomus* super illud Ioannis 20. *Accipite Spiritum sanctum, & quorum remiseritis peccata,* &c. sic inquit: *Non enim sacerdos, sed neq; angelus aut archangelus operari potest aliquid in his quæ data sunt à Deo. Sacerdos aũt suam benedictionem & manũ tribuit, nõ enim iustũ est vt propter alterius malitiam circa symbola nostræ salutis lædi eos, qui ad fidẽ veniũt.* Idem quoq; *Hieronymus* super illud Matth. 16. *Et tibi dabo claues regni cælorum,* &c. sic inquit: *Hunc locum quidam non intelligentes aliquid sumunt de supercilio Pharisæorũ, vt damnare innoxios, vel soluere se putent noxios, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quæratur.* Quibus verbis subiũgit * *Magister* dist. 18. cap. 6 seriem hanc notabilem: *Ita & hic aperte ostenditur, quod nõ sequitur Deus ecclesiæ iudicium, quæ per surreptionem & ignorantiam interdum iudicet ecclesiæ*, id est, sacerdotum in ea. Hoc etiam addens octauo eiusdem: *Interdũ enim qui foras mittitur, id est, extra ecclesiam per sacerdotem esse iudicatur, intus est, & qui foris est secundum veritatem scilicet, intus retineri videtur, per falsum videlicet iudiciũ sacerdotum.* Hanc etiam de clauium sacerdotalium potestate sententiam, quam ex dictis sanctorum atq; doctorum collegimus & recitauimus pridem, resumens *Magister* in quarta dist. 18. cap. 8. sic inquit: *Iam*

& auctoritate Chrysostomi,

Hieronymi,

* Deus vitam, non sacerdotis iudicium inspicit.
Lombardi.

Iam ostensum est qualiter sacerdotes dimittunt peccata, vel retinent. Et tamen retinuit sibi Deus quandam singularem potestatem dimittendi vel retinendi, quia ipse solus per se debitum æternæ mortis soluit, & animam interius purgat. Idem quoq; dicit cap. 9. atque finali eiusdem distinctionis. *Ipsa ergo,* inquit, *dissimilitudo, quæ inest animæ ex peccato, & à Deo elongatio, animæ macula intelligitur, à qua purgatur in pœnitentia. Hoc autem solus Deus facit, qui solus suscitat animam & illuminat, quod sacerdotes nequeunt, qui sunt medici animarum.* Est autem & *alius modus ligandi atque soluendi*, ad quam similiter requiritur actio sacerdotis, per *Excommunicationem* scilicet. *Hæc autem*, vt dicit *Magister* in quarta dist. 18. cap. 7. *fieri habet, cum quis secundum canonicam disciplinam, tertio vocatus ad emendationem manifesti delicti, & satisfacere vilipendens, sententia ecclesiæ à loco orationis & sacramentorum communione, & fidelium consortio præciditur, vt erubescat, & pudore sceleris conuersus pœniteat, vt Spiritus eius saluus sit. Qui si pœnitẽtiam profitens, resipuerit, negatæ communioni admittitur & ecclesiæ reconciliatur.* Hæc autem ecclesiæ anathematizatio hanc pœnam illis, qui digne percelluntur, infligit, quia Dei gratia & protectio illis amplius subtrahitur ac sibiipsis relinquitur, vt sit eis liberum ruere in interitum peccati, in quos etiam Diabolo maior datur sæuiendi potestas. Orationes quoque ecclesiæ & benedictionum ac meritorum suffragia, eis nequaquam suffragari putantur. Circa prædicta quidem, vt sciatur *cuius vel quorum sit, & secundum quem modum excommunicandi potestas*, oportet attendere, quod in excommunicatione iudicatur reus ad pœnam pro statu futuri seculi iudicio quodam, de quo expressius *nono huius* dicetur, & eidem infligitur pœna quædam grauis, etiam pro statu vitæ præsentis, vt quia diffamatur publice, sibique interdicitur aliorum consortium. Ex quo etiam ciuili communione atque commoditate priuatur. Et licet primæ pœnæ inflictio vt quæ infligitur illi qui percellitur indigne, nihil noceat pro statu fu-

2. Sacerd. potestas est Excommunicatio.

quando ea fieri debeat.

Eius effectum primum.

Alterum.

In excommunicatione pœna posthuma:

& præsens.

Si autem iniusta sit Excom. illa nulla est:

turi seculi (quia *Deus non semper sequitur ecclesia, id est, sacerdotum iudicium, dum scilicet iniuste quemquam iudicant*, quemadmodum sufficienter ostensum est prius) Læderetur tamen sic iniuste perculsus à sacerdote pro statu vitæ præsentis grauissime, quasi, vt quia diffamatur, & ciuili communicatione priuatur. Et propterea dicendum, quod licet ad tale iudicium promulgandum requiratur vox & actio sacerdotis, non tamen ad aliquem solum, aut tantummodo ad ipsorum collegium pertinet iudicium coactiuum & præceptum dare de excommunicandis aut absoluendis. Sed talem statuere iudicem, cuius videlicet sit reum vocare ac examinare, iudicare, absoluere, aut condemnare, sic publice diffamandum, aut à fidelium consortio præcidendum, pertinet ad fidelium vniuersitatem in communitate illa, in qua debet aliquis tali iudicio iudicari, vel ad superiorem ipsius, vel ad concilium generale. Veruntamen debet examinatio criminis, si tale fuerit propter quod debeat quis excommunicari nec ne, fieri per talem iudicem habito collegio sacerdotũ aut ex eis peritorum determinato numero secũdum leges positas aut consuetudines. Sacerdotes namque iudicio primæ significationis debẽt crimina iudicare seu discernere, quibus secundum legem euangelicam, debet quis à fidelium præcidi consortio, ne alios inficiat: quemadmodum medicus aut medicorum collegium, iudicio primę significationis, iudicare habent de morbo corporali, propter quem debet quis ne alios inficiat, vt leprosus, ab aliorum consortio separari. Et rursum debet esse crimẽ huiusmodi, quod certo testimonio probari possit per aliquem fore cõmissum. Et propterea, sicut non ad medicum quenquam, aut ipsorum tantummodo collegium, iudicium seu iudicem (cuius est coactiua potestas expellendi leprosos) statuere pertinet, sed ad ciuium fidelium vniuersitatem aut ipsorũ partem valentiorem (quemadmodum demonstratum est 15. primæ) sic quoque propter animæ morbum, vt crimen notorium, expellendorũ à communi consortio, iudicium aut

hac tamen grauiu.

Cuius sit excommunicare.

Simile.

aut iudicem (cuius sit horum coactiua potestas) ad nullum sacerdotem solum, aut ipsorum tantummodo collegium statuere pertinet in communitate fidelium. Quanquam ex ipsorum consilio debeat tale iudicium procedere, quoniam ipsi tenentur scire legem diuinam, in qua determinata sunt crimina propter quæ debet alicui criminoso, fidelium non criminosorum interdici consortium. *Labia namque sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius*, Malachię 2. Vtrum autem huiusmodi crimen cōmiserit is cui crimen imponitur, non oportet per solum episcopum aut sacerdotem iudicari, sed per fidelium vniuersitatem in communitate illa, vel per iudicem ab eadem institutū ad hoc, vel superiorem (quemadmodum diximus) siue sacerdotem siue non sacerdotem, secundum tamen probationes inductas, & si per testes conuictus fuerit, & tale fuerit crimen propter quod debeat excommunicari, in quo solo stari debet iudicio collegii sacerdotum aut sanioris partis illius. Tunc per supradictū iudicem à fidelium vniuersitate illius loci statutum ad hoc, debet sic criminosus excōmunicandus per sententiam nuntiari. Et fieri debet executio talis sententiæ voce sacerdotis, pro quanto tangit reum etiam pro statu venturi seculi. Demonstrat autem verum esse quod diximus, scriptura, ex qua ortum sumpsisse videtur hæc correctionis species, & est *Matthæi* 18. cum dixit Christus: *Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solū, si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. si autem te non audierit, adhibe tecum vnum vel duos testes, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si eos non audierit, dic ecclesiæ, si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.* Dixit ergo Christus, *dic Ecclesiæ*, nec dixit, Apostolo vel episcopo seu presbytero aut ipsorum soli collegio. Et intellexit ibi Christus *ecclesiam* fidelium multitudinem aut iudicem ad hoc illius auctoritate institutum. Quo modo vsi sunt hoc nomine Apostoli & Ecclesia primitiua, sicut plene ostensum est *secundo huius*. Et quod sic Christus

Modus excommunicandi.

probatur testimonio Christi.

intellexerit *Ecclesiam*, id est, credentium seu fidelium vniuersitatem,&quod huius sit talem iudicem statuere, aut tale iudicium ferre in contumaces,aut taliter criminosos, *demonstro per Apostolum*, 1. ad Corinthios 5. vbi *causam, formam & modum, & per quos hoc iudicium in quenquam ferri debeat*, tradit Apostolus magis expresse,Christi verborum sequens & explanans sententiam,dum dixit: *Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicaui vt præsens,eum qui sic est operatus,in nomine Domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute Domini Iesu tradere huiusmodi Satanæ*: Criminosum scilicet quendam, qui patris sui vxorem cognouerat carnaliter. Vbi *Glossa secundum Augustinum*: *Hoc modo iudicaui,vt nos congregati in vnum,absque aliqua dissensione, quibus mea auctoritas & virtus Christi cooperabitur, tradatis Satanæ huiusmodi*. Ecce ergo propter quid, quibus, & qualiter aliquis excommunicandus est secundum intentionem & doctrinam Apostoli,in cuius mandato fortassis magis attenditur consilium quam præceptum,etiam secundum legem diuinam. Quoniam, esto quod illum criminosum tolerassent inter ipsos conuersari propter ipsorum patientiam, quamuis non sine scandalo &periculo infectionis aliorum,nihil minus saluari & meritoria opera facere poterāt. Amplius, esto quod præceptum stricte sumendo fuisset secundum legem diuinam, non tamen fuit præceptum hoc fieri per solum sacerdotem aut episcopum vel ipsorum tantummodo collegium. Et ideo cum dixit Apostolus: *Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu,iam iudicaui*, &c. intelligi debet iudicio primæ significationis,non tertię,propterea quod subdit,*Congregatis vobis & meo spiritu*. Vnde & eis formam tradidit, ex qua inter ipsos ex hoc contentio non posset oriri, quoniam ipsis congregatis in vnum: maxime, si per modum iudicii coactiui hoc fieri debebat. Propter quod Augustinus,*Vt vos congregati in vnum absque aliqua dissensione, id est, de communi consensu per vos fiat,vel per iudicem ex com-*

mun-

muni consensu per vos statuto ad hoc, quod idem est. Et ideo non mandauit hoc Apostolus fieri per presbyterum aliquem, nec alicui episcopo seu presbytero scripsit hoc fiendum per ipsum, cum tamen ad ipsos tunc mitteret Timotheum, qui episcopus erat, vt * eadem quarto palam, quod tamen fecisset, si hoc iudicium ad solius sacerdotis auctoritatem pertinere nouisset, quemadmodum in aliis fecerat. Quod etiam ex 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1. induximus capitulo præcedente. Posset autem, quam tenemus, probabiliter dicta sententia *ratione* firmari iuxta scripturam. *Quoniam* certius & absque suspicione magis fit tale iudicium (vt diximus) quam per solam voluntatem vnici sacerdotis aut ipsorum solius collegii, cuius aut quorum iudicium amore vel odio, aut inspecto commodo proprio, citius peruerteretur, quam *vniuersitatis fidelium, ad quam semper appellare contingit.* Quamuis (vt diximus) executio talis sententiæ per sacerdotem fieri debeat, pro quanto inuocatur in hoc seculo diuina virtus ad pœnam aliquam criminoso infligendam in hoc seculo, quæ per hominis potestatem non posset inferri, vt * *Dæmonis vexationem.* Et quia pro statu futuri seculi similiter iudicatur ad pœnam, & quoniam priuatur ecclesiæ suffragiis, quod fortasse per solius sacerdotis actionem Deus instituit fieri. *Amplius*, quoniam si cuiuis episcopo seu presbytero soli, aut cum suo solo collegio clericorum * hanc quemlibet excommunicare absque fidelium vniuersitatis consensu: sequitur ex eo, sacerdotes aut ipsorum collegium, omnia regna & principatus ab habentibus regibus aut principibus auferre posse. Excommunicato namque quouis principe, subiecta sibi multitudo etiam excommunicabitur, si excommunicato principi obedire voluerit: sicque cuiuslibet principis erit cassa potestas. Cuius oppositum voluit Doctor gentium ad Rom. 13. & 1. ad Timotheum 6. & Augustinus ibidem in Glossa, quemadmodum induximus *quinto huius*, parte septima & octaua. Instantiæ vero quæ ad hanc determinationem possent apparenter induci

Excommunicatio non solis sacerdotibus commissa.

* epistola ad Corint. cap. 4.

Ratio.

* *Videtur traditioné Satanæ de pœna corporali cum Patribus interpretari.*

* *Locus mendosus: deesse videtur, Potestatem dedit: aut pro* hanc *leg. licet.*

facile repellentur ex dicendis, nono, decimo, decimoquarto, & decimoseptimo, huius. Est rursum auctoritas quædam sacerdotum, ea qua panis & vinum in corpus Christi benedictum transsubstantiatur ad sacerdotis orationem, post certorum verborum ab ipso prolationem. *Hæc autem auctoritas, character est animæ, sicut ea qua clauium. Et dicitur potestas conficiendi eucharistiæ sacramentum.* Hanc siquidem Theologorum quibusdam dicentibus esse ab eodem charactere cum clauium potestate, de qua dictum est prius. Aliis vero, quod diuerso charactere, alio etiam tempore atque verbis Christi, collato Apostolis, vt his quæ ad Apostolos protulit Matthæi 26. Marci 14. & Lucæ 22. dum dixit ad eos: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, hoc facite in meam commemorationem. Hoc facite*, id est; hoc faciendi potestatem habete. Qualitercunque tamen de hac diuersitate veritas habeat, non refert ad hanc considerationem: quantum enim sufficiens nobis est ad propositum de auctoritatibus seu potestatibus, presbyteris seu episcopis per Christum collatis, quod ex scriptura sacra conuinci potest, rememorasse putamus. Ceterũ quæ de clauium sacerdotalium potestate seu auctoritate per Christum Apostolis tradita, *summam facturi, recolligẽtes*, dicamus quod in peccatore vere pœnitente, id est, de peccato commisso dolente, aliqua solus Deus operatur etiam absque sacerdotis aliquo præueniente ministerio, *mentis* videlicet illuminationem, *culpæ* seu maculæ peccati purgationem, & *æternæ damnationis* remissionem. Alia vero sunt quæ Deus in eodem peccatore non secundum se solum operatur, sed per ministerium sacerdotis: sicut, ostendere in ecclesiæ facie, quis solutus vel legatus à peccatis habeatur in hoc seculo, ligandus aut soluẽdus in alio: id est, cuius Deus peccata retinuerit aut dimiserit. *Amplius* est & aliud quod Deus operatur circa peccatorem per ministerium sacerdotis, commutatio scilicet pœnæ purgatorii debitæ peccatori, pro statu futuri seculi in aliquam satisfactionem temporalem seu seculi huius,

3. Sacerd. potestas est Transsubstantiatio.

Cuius origo dubia.

De potestate clauium anacephalæosis.

Quæ solus Deus in homine operetur.

Quæ per sacerdotem fiant.

Primum.

Alterum.

huius. Ipsam enim relaxat secundum partem aut totum iuxta satisfactiones iniunctas & pœnitentis conditionem: quæ omnia per sacerdotē fieri debent, cum *claue* potestatis *secundum discretionem*. *Sic etiam* à Sacramentorum communione per sacerdotem excluduntur contumaces, & resipiscentes admittuntur, quomodo dictum est circa finem capituli præcedentis. Hæc autem fuit sententia *Magistri* lib. 4. dist. 18. 8. cap. cum dixit: *Secundum hos ligandi & soluendi modos, quomodo verum est quod dicitur: Quodcunque solueritis super terram, solutum erit & in cælis, & quodcunque ligaueritis super terram, ligatum erit & in cælo. Aliquando enim ostendunt solutos vel ligatos,* presbyteri scilicet, *qui non sunt apud Deum, & pœna satisfactionis interdum indignos ligant vel soluunt, & indignos sacramētis admittunt, & indignos admitti arcent. Sed intelligendum est in illis quorum merita solui vel ligari postulant. Quoscunque ergo soluunt vel ligant, adhibentes clauem discretionis reorum meritis, soluuntur vel ligantur in cælis, id est, apud Deum, quia diuino iudicio sententia sacerdotis sic progressa approbatur & confirmatur.* Et dixit Magister consequenter quasi epilogans, *Ecce qualis & quantus est vsus apostolicarum clauium.*

Tertium.

Confirmatio ab auctoritate.

Ad cuius etiam euidentiam ampliorē habendam, inducemus exemplum seu comparationem ipsius familiarem satis, quæ etiam verbis & sententię Christi atque sanctorum, quorum auctoritates induximus prius, & maxime Ambrosii, multum attinere videtur. Inquit enim ille: *quod verbum Dei dimittit peccata, sacerdos quidem officium exhibet suum, sed nullius potestatis iura exercet. Nos autem dicamus, quod sacerdos tanquam* * *clauiger cælestis iudicis quasi proportionaliter peccatorem liberat clauigero mundani iudicis. Nam sicut per verbum siue sententiam iudicis huius seculi,* principantis scilicet, *damnatur aut absoluitur reus à culpa & pœna ciuili: sic per verbum diuinum aliquis simpliciter soluitur aut ligatur culpa & debito damnationis seu pœna pro statu futuri seculi. Et sicut actione clauigeri mundani princi-*

* clauigerum à claue deducit.

Similitudo sacerdotis & clauigeri aptissima.

pis nemo à ciuili culpa vel pœna soluitur aut damnatur, per ipsius tamen actionem, qua carcerem claudit vel aperit, reus ostēditur solutus vel damnatus: sic quasi per sacerdotis actionem, nullus soluitur aut ligatur culpa & debito damnationis æternæ, sed ostēditur in ecclesiæ facie quis solutus aut ligatus habeatur à Deo, dum sacerdotis benedictionem accipit, & ad sacramentorum communionem admittitur, quomodo prædiximus circa finem, capituli præcedentis. Et ideo sicut clauiger mundani iudicis aperiendo vel claudendo carcerem, officium suum exhibet, nullius tamen iudiciariæ potestatis absoluendi vel damnandi iura exercet, quoniam etsi de facto carcerem aperiret alicui reo non absoluto per iudicem, ipsumque populo absolutum sua voce nuntiaret, non propter hoc reus solutus esset à pœna vel culpa ciuili. Et econtra, si carcerem aperire recusaret, suoque verbo nuntiaret non esse absolutum sed damnatum, quem vere iudex per suam absoluisset sententiam, non propter hoc ille debitor esset culpæ aut pœnæ ciuilis. Sic proportionaliter sacerdos, clauiger cælestis iudicis officium suum exhibet, per absolutionis aut ligamenti seu maledictionis verbalem pronũtiationem. Quod si vere damnandos per supernum iudicem, aut iam damnatos, sacerdos ipse ignorantia, vel surreptione, aut vtroque absoluendos vel absolutos pronuntiaret, aut è contra, non tamen propter hoc essent primi soluti, & secundi damnati, eo quod clauem aut claues cum discretione non adhibuisset reorum meritis. Et ideo suum officium exhibet, sicut dixit Ambrosius. Nullius tamen potestatis iura exercet, quoniam vere solutos aut soluendos apud Deum quandoque in ecclesiæ facie sacerdotes pro futuro seculo ligatos aut ligandos pronuntiant, & econtra, vt supra diximus auctoritate sanctorum, atque Magistri libro 4. distinctione 18. & 8. capitulo. Et propterea iura potestatis non exercet sacerdos. Sic enim quandoque diuina iustitia & repromissio perire posset. *Ille igitur solus iura potestatis exercet in his, & iudex est, coactiuam habens potentiam, qui solus nec falli*

Sacerdos index & quasi præco:

falli de humanis cogitationibus & operationibus potest. Nam ad Hebræos 4. *Omnia nuda & aperta sunt oculis eius*, & qui solus nec quicquam vult peruerse. *Quoniam iustus es Domine, & omnia iudicia tua iusta sunt, & omnes viæ tuæ, misericordia, & veritas, & iudicium,* Tobiæ 3. ideoque vnicus ipse iudex est talis Vnde Iacobi 4. *Vnus est legislator & iudex, qui potest perdere & liberare,* quod Iacobus nec de seipso aut aliquo dixit Apostolorum, cum tamen esset vnus de his tribus, qui videbantur esse *columnæ ecclesiæ*, vt dixit Apostolus ad Galatas 2. Voluit autem Christus huiusmodi sententias per ipsum latas aut ferendas in alio seculo, per sacerdotes pronuntiari quodam iudicio significationis primæ, quasi prognostico: vt ex hoc peccatores in hoc mundo terreantur & à sceleribus & criminibus reuocentur ad pœnitentiam, ad quod exigitur, & valet multum officium sacerdotum. Quo modo, si medicus corporalis sanitatis, cui docendi & operandi secundum artem medicinæ potestas est data, ex institutione iudicis seu legislatoris humani, de futuris sanis aut morituris iudicium secundum medicinalem scientiam in populo promulgaret, vt ex hoc homines sobriam ducerent vitam, & ab intemperata reuocarentur, propter corporis sanitatem conseruandam, aut acquirendam, præcepta quoque seu documenta talium exhiberet: præciperet vtique talia medicus obseruari, & obseruatores futuros sanos & transgressores infirmos vel morituros iudicaret, quos ille neque sanaret, aut infirmaret principaliter, sed naturæ hominum actio, ministerium tamen aliquod exhiberet. Nec rursum posset medicus sui auctoritate sanum aut infirmum ad talia facienda quantumcunque corporali sanitati conferentia compellere, sed solummodo exhortari & docere atque terrere per sui iudicium primæ significationis prognosticum, eis annuntiando sanitatem ex quorundam obseruatione, mortem vero aut ægritudinem ex talium transgressione. Sic etiam proportionaliter *medicus animarum* (*sacerdos scilicet*) de his quæ ad æter-

Deus solus iudex: vt liquet ratione & auctoritate.

Cur Christus in excommunicatione sacerdotibus vtatur.

Quod similitudine medici illustratur.

Redditio.

nam animæ sanitatem perducunt, vel mortem æternam aut pœnam temporalem pro statu venturi seculi, iudicat & hortatur. Ad quæ tamen iudicio coactiuo neminem arcere potest nec debet in hoc seculo, vt Apostoli & Ambrosii auctoritate probauimus 2. ad Corinth. 1. & supra cum his Chrysostomi sententiam expressam induximus quinto huius, parte sexta. Propter quod sacerdos secundum sui officium non debet similitudinarie operari iudici tertiæ significationis sed primæ, habenti scilicet auctoritatem docendi aut operandi, quemadmodum medicus, non tamen inquantum per potentiam coactiuam. Sic enim Christus se vocauit *medicum*, non principem. Vbi Lucæ 5. dixit de se loquens: *Non egent medico qui sani sunt, sed qui male habent*, nec dixit, iudice indigent. Quoniam in mundum de contentiosis coactiuum iudicium exercere non venerat, vt ex Lucæ 12. induximus *quarto huius*, parte octaua. Sed viuos & mortuos tali iudicio iudicaturus est in die illa, de qua dixit Apostolus 2. ad Timotheum vltimo: *In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in die illa iustus iudex.* Tunc enim coactiuo iudicio pœnas infliget his, qui legem latam per ipsum immediate in hoc seculo transgressi fuerint. *Et propterea signanter dixit Christus Petro, Tibi dabo claues regni cælorum. nec dixit, tibi dabo iudicium regni cælorum.* Et inde iam diximus, neque clauigerum mundani iudicis aut superni habere iudicium coactiuum, quod tertiæ significationis vocauimus, eo quod neuter talis potestatis iura exercet, vt de sacerdote palam dixit Ambrosius, & reliquorum etiam sanctorum auctoritate monstratum est satis. De auctoritate itaque sacerdotum seu episcoporum, & apostolicarum clauium potestate per Christum sibi concessa, determinatum sit hoc modo.

Auctoritatem docendi non cogendi sacerdos habet. Exemplum à Christo.

Epilogus.

CAPVT

CAPVT IIX.

Actionum humanarum diuisio; earumq; regulæ: descriptio & vsus humanæ & diuinæ legis; Legum subiectum: humanæ legis iudex, magistratus, eiusque in Papam & clericos potestas.

QVONIAM autem omne iudicium coactiuum est de humanis actibus voluntariis secundum aliquam legem aut consuetudinem: & de his quidem, vel in quantum ad finem huius seculi ordinabilibus (vitæ mundanæ scilicet sufficientiam) aut quantum ad finem venturi seculi; quem vitam seu gloriam vocamus æternam; vt amplius appareat distinctio iudicum seu iudicare debentium, & secundum quas leges, quo iudicio, & qualiter: de ipsorum actuum differentiis aliqualiter differamus. Ad priorum etenim dubitatorum solutionem, horum determinatio non parum proficiet.

Scopus capitis: & vsus.

Dicamus igitur, quod *actuum humanorum* prouenientium per cognitionem & desiderium, quidam proueniunt absque mentis imperio: alii vero per humanæ mentis imperium.

Actionum humanæ mentis & voluntatis diuisio.

Primorum quidem sunt, cognitiones, desideria, & dilectiones à nobis & in nobis euenientes absque imperio seu præcepto intellectus aut appetitus de ipsis facto.

Primi generis descriptio:

Quales sunt cognitiones & affectiones ad quas eximus, dum excitamur à somno, vel aliter factæ in nobis, absque nostræ mentis imperio.

& exempla.

Has autem assequuntur cognitiones, cōsensus, & affectiones aliquæ de prioribus actibus continuandis aut quibusdam inquirendis & comprehendendis, vt in actione quę per rememorationē fit: & hæ sunt & dicuntur *mentis imperia seu præcepta*, tum quia nostro imperio fiunt seu eliciuntur: aut ipsis, alia quædam, veluti prosecutiones & fugæ.

Secundi,

& cur mentis imperia dicantur.

Est autem imperatorum actuum & non impera-

Utriusque differant. 4.

torum differentia,ex eo quod pridem diximus,quoniam non imperatorum actuum non omnino est in nobis libertas seu imperium vt fiant aut non. Imperatorum vero secundum Christianam religionem potestas in nobis est. Et dixi primorum actuum non omnino potestatem in nobis ; quoniam non est in potestate nostra, totaliter horum euẽtum prohibere, quamuis per secundos actus qui dicuntur imperia, & his consequentes, sic animam disponere possimus, vt non facile sit factiua vel receptiua primorum, videlicet cum horum oppositos fuerit assuetus sibi quisque præcipere, diligere,aut considerare. *Imperatorum* vero *actuum* quidam sunt & dicuntur immanentes, & alii transeuntes. *Immanentes* autem sunt & dicuntur imperatæ cognitiones, affectiones,& horum habitus facti ab humana mente,eo quod in subiectum aliud ab ipso faciente non transeunt. *Transeuntes* autem sunt & dicuntur omnes prosecutiones desideratorum, & ipsorum omissiones & motus facti per aliquod organorum corporis exteriorum maxime secundum locum motorum. Rursum *transeuntium actuum quidam* sunt & fiunt absq; nocumento vel iniuria singularis personæ, collegii, vel communitatis alterius à faciente, veluti sunt omnium factibilium genera & pecuniarum datio, peregrinatio, & corporis proprii castigatio,verbere seu percussione aut alio quouis modo,& his similes reliqui. *Alii vero* transeuntium sunt & fiunt,cum opposita circumstantia,nocumento videlicet vel iniuria in alterum à faciente, quales sunt percussio,furtum,rapina,falsum testimonium,& reliqui plures secundum modos & species.

Primi generis diuisio.

Actiones transeuntes duplices,

Harũ act. quadam sunt regula quib. regantur ad beatitudinem.

Omnium autem prædictorum actuum ab humana mẽte scilicet prouenientium, imperatorum maxime, adinuentæ sunt quædam regulæ, seu mensuræ,vel habitus, quibus conuenienti modo ac debite fiant & proueniant tam pro sufficienti vita huius seculi quam venturi consequendis ex his. Verum istorum habituum seu regularum *quadam* sunt, secundum quas docentur & regulantur actus humanæ men-

Regula autem vel docent tantum :

mentis,tam immanentes quam transeuntes in fieri vel omitti absque pœna vel præmio operanti vel omittenti distribuendis ab alio per potentiam coactiuam. *Quales* quidem sunt plurimæ disciplinæ operatiuæ, actiuæ atque factiuæ. *Alia* vero dictarum regularum sunt secundum quas præcipiuntur actus huiusmodi fieri vel omitti sub pœna vel præmio operantibus aut omittentibus distribuendo per alterius potentiam coactiuam. Harum autem rursum coactiuarum *quadam* sunt secundũ quas afficiuntur ipsarum obseruatores aut transgressores pœna vel præmio in statu&ꝑ statu vitę præsentis. *Quales* sunt omnes leges & humanæ consuetudines ciuiles. *Alia* vero harum sunt secundum quas pro solo statu & in statu futuri seculi puniũtur aut præmiãtur operatores. *Quales* sunt diuinæ leges vt plurimum, quæ communi nomine *secta* vocantur, inter quas, vt diximus sexto primæ, ea quæ Christianorum sola continet veritatem & sufficientiam, pro futuro seculo sperandorum. Est igitur pro vita seu viuere sufficienti huius seculi posita regula humanorum actuum imperatorum transeuntium fieri possibilium ad cõmodum vel incommodum, ius aut iniuriam alterius à faciente præceptiua, & transgressorum coactiua supplicio siue pœna pro statu pręsentis seculi tantum. Quam *legem humanam* communi nomine diximus in decimo primæ. Cuius etiam finalem necessitatem, & causam agentem assignauimus 11. & 12.&13. primæ. Pro vita vero seu viuere in hoc seculo, pro statu tamen futuri seculi tradita & posita est lex per Christum. Quæ siquidem *lex*, regula est humanorum actuum imperatorum, & qui sunt in potestate actiua nostræ mentis, tam immanentium quam transeuntium, secundum quod fieri possunt vel omitti, debite aut indebite in hoc seculo, pro statu tamen siue fine futuri seculi, coactiua & distributiua pœnæ vel præmii, & horum illatiua in futuro seculo, *non in isto*, secundum merita vel demerita obseruatorum aut transgressorum illius in vita præsenti. Verum quia leges hæ coactiuæ tam diuinæ

quales sunt, artes plurimæ. vel cogunt etiam: vt leges.

Earum quæ cogunt diuisio & exempla.

Vsus & descriptio humanæ legis.

& Christianæ.

quam humanæ anima carent & mouente principio iudicatiuo & executiuo, indiguerũt habere subiectũ seu principium aliquod animatum, quod quidem secundum ipsas humanos actus præcipiat, regulet, seu iudicet, ac etiam exequatur iudicata, & ipsarum arceat transgressores. Hoc aut subiectum aut principium *iudex* vocatur, quem diximus secundum tertiam significationem secundo huius. Vnde 5. Ethicorum *, tractatu de iustitia: *Est enim iudex velut iustum animatum.* Secundum humanas ergo leges oportet habere iudicem, qualem iam diximus auctoritatem habentem iudicandi (tertiæ significationis iudicio) de cõtentiosis hominũ actibus exequendi iudicata, & legis transgressorem quemlibet per coactiuam arcendi potentiam. Hic enim iudex *Dei minister est, & vindex in iram, ei qui malum agit*, vt dixit Apostolus ad Rom. 13. & *à Deo missus ad hoc*, vt dicitur 1. Petri 2. & dixit Apostolus: *qui malum agit*, quicunque scilicet fuerit ille, indifferenter hoc intelligens de omnibus. Et ideo cum presbyteri seu episcopi, * generaliterque omnes templorum ministri communi nomine vocati *clerici*, possint committendo vel omittẽdo malum agere, & agant ipsorũ aliqui (vtinam non plurimi) quandoque de facto in nocumentum & iniuriam alterius; sunt & ipsi suppositi vindictæ seu iurisdictioni iudicum, quorum est coactiua potentia puniendi legum humanarum transgressores. Quod etiam aperte dixit Apostolus ad Roman. 13. Vnde, *omnis anima*, inquit, *subdita sit potestatibus sublimioribus*, regibus videlicet, principibus & tribunis, secundum sanctorum expositionem. Eadem namque propria materia debet eiusdem agentis actionem suscipere, quod natum & ordinatum est in illam agere propter finem ad quam apta est: vt apparet in secundo Physicæ. Sic enim (vt * ibidem dicitur) *agitur vnumquodque sicut natum est agi, & econuerso.* Nunc autem legis transgressor materia est siue subiectum, in quod natus est & ordinatus agere iudex seu principans iustificationem propter æqualitatem siue proportionem faciendam ad pacem seu tranquil-

vtraque opus habent subiecto, cuius est secundum legem humanas actiones regere & iniustas vi coercere.

Hoc subiectum est iudex:

teste Aristotele.

* cap. 4. ἔμψυχον δίκαιον.

Legis humanæ iudex est magistratus: cuius est sontes punire:

testibus Apostolis.

Eoque ministri eccles. quia tales esse possunt ei subsunt.

* Qui nam clerici vocentur.

auctore Paulo,

& interpretatione Patrum.

Tum demonstratione.

Propositio.

* Phys. 2. cap. 5.

Assumptio.

tranquillitatem & conuictum siue congregationem hominum conseruandam, demum propter humanę vitæ sufficientiam. Et propterea vbicunque talis materia seu subiectum reperiatur in prouincia subiecta iudici, debet illam iustificare. *Cum igitur sacerdos possit esse propria seu per se materia talis, verbi gratia, legis humanæ transgressor, debet illius subesse iudicio.* Esse enim sacerdotem vel non sacerdotem, accidit transgressori secundum comparationem ad iudicem: sicuti esse agricolam aut domificatorem, quemadmodum sanabili aut ægrotabili, musicum aut non musicum esse in cõparatione ad medicum. *Non enim tollitur id quod est per se, neque variatur per id quod accidit.* Alioquin essent infinitæ iudicum species atque medicorum. *Debet ergo sacerdos seu episcopus quilibet legis humanæ transgressor iustificari & arceri per iudicem, cuius est in hoc seculo transgressorum humanæ legis coactiua potestas.* Hic autem est seculi princeps, inquantum huiusmodi non presbyter aut episcopus, vt demonstratum est quarto huius & quinto. *Ergo* per principem presbyteros seu episcopos omnes humanæ legis transgressores oportet arceri. Nec solum velut secularis ex transgressione debet plecti sacerdos, seu alter spiritualis minister, sed tanto amplius quanto grauius & indecentius peccat, quoniam magis sciens & eligens, qui præcepta fugiendorum & agendorum amplius nosse debet. Et rursum, quoniam turpius peccatum est debentis docere quam doceri. Hoc autem sustinet presbyteri peccatum ad eum qui non presbyteri. *Peccat igitur grauius sacerdos, & eo amplius puniendus.* Nec recipi debet instantis sermo, qui dicat iniurias verbales, reales, aut personales, & reliqua humana lege prohibita, per sacerdotem in quemquam illata, spirituales fore actiones, & eo non pertinere ad seculi principem in sacerdotem talia vindicare. Quoniam huiusmodi lege prohibita, vt quæ adulterii, percussionis, homicidii, furti, rapinæ, ignominiæ, detractionis, proditionis, fraudis, hæresis, & reliquorum similium

Conclusio.

Demonstr. ex præcedenti sequentis propositio:

Assumptio:

Conclusio, maleficos episcopos aut presb. princeps seu magistratus punire debet:

& quidem grauius.

Ratio prima.

Secunda: syllogismo explicata.

Occupatio obiectioni quæ negatione antecedentis diluitur per aphæresin,

& per thesin:

Sacerdotum maleficæ actione sunt carnales.

Ratio ab experientia: & auctoritate Pauli. *Amplificatio ratione munita.*

per sacerdotem commissa carnalia sunt & temporalia, vt notissimum est experientia, & supra id monstrauimus secundo huius per Apostolum 1. ad Corinth. 3. & ad Roman. 15. Et eo etiam carnaliores atque temporaliores iudicandæ magis quanto secundum ipsa presbyter aut episcopus, grauius & turpius peccat his quos à talibus reuocare debet, delinquendi præbens occasionem & facilitatem sui exemplo peruerso. *Subest igitur & subesse debet sacerdos quilibet seu episcopus iurisdictioni principum in his quæ præcepta sunt humana lege seruari, quemadmodũ ceteri seculares. Nec est exemptus ipse à talium iudicio coactiuo, nec quenquam alium auctoritate sua eximere potest*, quod demonstro per additionem ad ea quæ dicta sunt 17. primæ, deducendo contradicentem ad inconueniens maximum. Quoniam si Romanus episcopus, aut alter quiuis presbyter sic esset exemptus, vt coactiuo principantium iudicio non subesset, sed esset ipse iudex huiusmodi absque humani legislatoris auctoritate, possetque omnes spirituales ministros (quos clericos vocant communi nomine) à principum iurisdictione separare, sibique subiicere (* quemadmodum faciunt modernis temporibus Romani Pontifices) *sequitur per necessitatem*, principantium secularium iurisdictionem quasi totaliter annullari: quod reputo graue inconueniens, & omnibus principibus & cõmunitatibus * importandum: quoniam *Christiana religio neminem priuat iure suo*, vt ex *Ambrosio* supra illud ad Titum 2. *Admone illos subditos esse principibus & potestatibus*, induximus quinto huius. Inconuenientis autem istius consequentiam sic ostendo, quoniam *lege diuina prohibitum non reperitur, quinimo concessum presbyterum aut episcopum esse, qui habet vxorem*, præsertim si non vna plures habuerit, vt habitum est primæ ad Timoth. 3. Quod autem humana lege seu constitutione statutum est, eadem auctoritate reuocari potest inquantum huiusmodi. Poterit igitur Romanus episcopus, qui se legislatorem facit, aut de suæ *Plenitudine potestatis* (*si quis tamen hanc ipsum concedat*

Conclusio: episc. & sacerd. principum iurisdict. subesse debet. Eoque nec ab ea exemptus: nec alios eximere potest.

Demonstratio ab absurdo.

Propositio.

* Papæ in principes seditiosa rebellio.

Assumptio.

* non ferendum.

Enumeratio.

Proposi. confirmatio memorabilis.

Sacerdotibus vxores concedi posse.

concedat habere) presbyteris omnibus, diaconis, & subdiaconis vxores concedere: nec solum his, verum etiam aliis non ordinatis sacerdotio vel diaconatu, aut aliter consecratis, quos *clericos tonsura simplicis* vocant: quinimo & his decentius, quod & de facto *Bonifacius Octauus* fecisse videtur, vt sibi secularem potentiam adaugeret. *Omnes enim qui virginem duxerant vxorem & vnicam volentes, ascripsit cœtui clericorum*, & per suas ordinationes, quas *Decretales* appellant, ascribi decreuit. Neque adhuc his clausi limitibus, laicos quosdā quos in Italia *fratres Gaudentes*, alibi vero *Beginos* appellant, similiter ab humanis legibus ciuilibus rite latis exemptos fecerunt. Sic quoque *fratres Templariorum, Hospitaliorum*, & reliquos plures huiusmodi ordines, similiter & eos qui *de Alto passu*: sic etiam de ceteris pro libito pari ratione facere possunt. Quod si omnes huiusmodi hoc ipso exempti sunt à principantium iurisdictione secundum Decretales ipsorum (quæ etiam talibus sic exemptis immunitates quasdam onerum publicorum seu ciuilium tribuunt) verisimile valde videtur maiorem hominum multitudinem ad horum collegium declinare: præcipue cum ad hos tam literatos quam illiteratos indifferenter assumant. Est enim quilibet pronus ad commodum proprium prosequendum, & incommodum fugiendum. Maiori vero multitudine seu pluralitate ad *clericorum* collegium declinante, principantium iurisdictio, & coactiua potestas inualida remanebit, quod est grauissimum inconueniens, & politiæ corruptiuum. Qui enim gaudet honoribus & ciuilibus commodis, vt pace ac tutela legislatoris humani, ab oneribus & iurisdictione non debet eximi absque determinatione legislatoris eiusdem. Propter quod siquidem euitandum, fateri oportet secundum veritatem, iurisdictionem in episcopos seu presbyteros & clericos omnes, legislatoris auctoritate principantem habere, ne principatuum etiam pluralitate inordinata politiam solui contingat, quemadmodum determinatum est 17. primæ. Numerum quoque

Bonifacii Papa insidiosum decretum in clericorum augendo numero.

Monachi indoctos in ordinem assumunt.

Immoderatus clericorum & monachorum numerus reip. perniciosus.

Ratio.

Conclusio.

Consectarium: Clericorum numerus à principe terminandus: ne reipub. noceat.

certum ipsorum in subiecta sibi prouincia, principantem determinare debere, sicuti & personarum cuiusuis alterius politiæ partis: ne sua excrescentia indebita, potestati coactiuæ principantium resistere valeant, aut aliter politiæ turbationem inferre, vel sua insolentia & actio necessariorum operum ciuitatem aut regnum priuare commodo, quemadmodum ex *secundo quinti Politica*, induximus 15. primæ.

Epilogus.

Sic igitur humana lege ac iudice, qui tertiæ significationis regulari habent, actus humani transeuntes in commodum vel incommodum, ius aut iniuriam alterius à faciente. Cui siquidem coactiuæ iurisdictioni subesse debent omnes seculares & clerici. Sunt autem & alii iudices quidam secundum humanas leges, qui primæ significationis iudices dicti sunt, aut secundæ, vt ipsarum doctores, auctoritate tamen coactiua carentes, quos in vnica quamuis communitate etiam non subordinatos inuicem, nihil prohibet esse plures.

CAPVT IX.

Legis diuinæ iudex solus Christus; non autem episcopi: Legis duplex consideratio: Quando Christus iudicaturus: Sacerdotes & episcopos principibus subesse debere.

Lex diuina etiam iudicē habet: cogendi potestate præditum.

SECVNDVM hanc igitur rationem, *iudex etiam quidam est, coactiuam habens auctoritatem transgressorum secundum legem diuinam*, quam etiam humanorum actuum aliquorum tam immanentium quam transeuntium coactiuam regulam diximus.

Hic solus est Christus.

Hic autem vnicus est, *Christus* scilicet, nullus alius. Vnde Iacobi quarto: *Vnus est legislator & index, qui potest perdere & liberare.*

Sed iudiciū ante finem mundi non exercet:

Verum huius iudicis coactiua potestas in quemquam non exercetur in hoc seculo, ad pœnā seu supplicium aut præmium distribuenda transgressoribus aut obseruatoribus legis, latæ per ipsum immediate, quam euangelicam persæpe

sæpe diximus. Voluit enim sui misericordia Christus, vsque ad extremam cuiusque periodum concedere mereri, & de cõmissis in ipsius legem pœnitere posse, sicut etiam ex sacræ scripturæ auctoritatibus in sequentibus ostendetur. Est alius secundum euangelicam scripturam *iudex*, qui primæ significationis proportionaliter humanæ legi, *sacerdos* scilicet, qui doctor est in hoc seculo diuinæ legis, & agendorum aut fugiendorum quæ sunt ad vitam æternam consequendam, & pœnam declinandam secundum ipsam præceptorum. Non tamen habens coactiuam potentiam in hoc sæculo arcendi quenquam ad præceptorum secundum ipsam obseruationem. Frustra enim ad hæc quenquam cogeret, quoniam obseruatori talium coacto, nihil ipsa proficerent ad æternam salutem, quemadmodum per *Chrysostomum*, quinimo per *Apostolum* euidenter ostendimus quinto huius. Ideoque iudex hic conuenienter assimilatur medico, cui data est auctoritas docendi atq; præcipiendi, & prognosticandi seu iudicandi de his quæ sunt vtilia fieri vel omitti ad corporalem sanitatem consequendam, & mortem aut ægritudinem declinandam. Propter quod etiam Christus in statu & pro statu vitæ præsentis vocauit se medicum, non principem atque iudicem. Vnde Lucæ quinto, & supra induximus capit. præcendente de se loquens ad Pharisæos inquit: *Non egent medico qui sani sunt, sed qui male habent.* Non enim ordinauit Christus arceri quemquam ad legis latæ per ipsum obseruationem in hoc seculo. Et propterea nec iudicem coactiuam habentem potentiam huius legis transgressores arcendi statuit in eodem. Vnde attendendum quod *euangelica lex* potest *dupliciter comparari* ad homines, super quos est lata per Christum, *vno* quidem modo ad ipsos in statu & pro statu vitæ præsentis. Et vt sic rationem habet magis doctrinæ speculatiuæ aut operatiuæ vel vtriusq;, quantum ad diuersas sui partes, quam *legis* dictæ secundum *propriam* & vltimam significationem, quamuis lex possit dici secundum alias legis significationes,

vt esset, eius misericordia, pœnitentiæ locus.

Alius præterea iudex est sacerdos, quia legis diuinæ index:

sed nulla cogendi potestate præditus. Nam ea nihil ad salutem.

Ideoque iudex hic medico similis.

Vnde Christus in hoc mundo se medicum vocauit, non iudicem.

Nullum enim vi cogendum ad sua legis obseruationem iussit, nec tali potestate iudicem constituit.

Vnde Euangelica lex dupliciter consideranda. 1. Ratione huius seculi: atque ita proprie doctrina est, non lex.

vt ſecundam & tertiam, de quibus diximus decimo primæ. Et cauſa eius quod diximus eſt, *quoniam lex* ſecundum vltimam & proprie dictam ſignificationem, dicitur de regula coactiua, id eſt, ſecundum quā transgreſſor arcetur per potentiam coactiuam, traditam ſecundum ipſam iudicare debenti. *Nunc* autem per euangelicam doctrinam ſeu latorem legis ipſius, nemo cogi præcipitur in hoc ſeculo ad eorum obſeruationem, quæ in ipſa præcipiuntur in hoc ſeculo fieri vel omitti. *Ideoque* ad ſtatum hominis in hoc & pro hoc ſeculo comparata, dici debet doctrina non lex, niſi ſecundum quem modum diximus. Et fuit hæc Apoſtoli ſententia, 2. ad Timoth. 3. cum dixit: *Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendũ, ad erudiendum in iuſtitia.* Nunquam vero dixit Apoſtolus ad cogendum vel puniendum in hoc ſeculo. Vnde 2. ad Corinth. 1. *Non quia dominamur fidei veſtræ, ſed adiutores ſumus gaudii veſtri: quia fide ſtatis.* Vbi Ambroſius, & ſupra induximus quinto huius, nec frequenter iterare piget. *Et ne indignentur* (Corinthii ſcilicet) *quaſi de dominio, eo quod dixerat* (Apoſtolus) *Parcens vobis non veni, ſubdit* (Apoſtolus) *non ideo dico parcens, quia dominemur fidei veſtræ, id eſt, quia dominium & coactionem patiatur fides veſtra, quæ voluntatis eſt, non neceſſitatis. Sed ideo dico, quia adiutores ſumus, ſi vultis cooperari. Ecce adiutores, per doctrinam ſcilicet, & ſi vultis cooperari. Nam fide quæ per dilectionem operatur ſtatis, non dominio. Alio* vero *modo* comparari poteſt euangelica ſcriptura ſeu lex ad homines pro ipſorum ſtatu in alio ſeculo, in quo ſolummodo (*non iſto*) arcebuntur pœna vel ſupplicio, qui eam transgreſſi fuerint in vita præſenti, & vt ſic, nomen legis propriiſſime dictæ ſortitur. Et qui ſecundum ipſam iudicabit tunc propriiſſime iudex, vt qui ſecundum tertiam ſignificationem coactiuam habens potentiam. *Sacerdos* autem ſeu epiſcopus quicunque ſit ille, quoniam ſecundum hanc diſponit & regulat homines ſolummodo in ſtatu vitæ præſentis (licet ad futuram vitam) nec ſibi ſecundum

Demonſtratio propoſitio. — *Aſſumptio.* — *Concluſio:* — *firmata auctoritate Pauli:* — *& Ambroſii.* — *2. Ratione alterius ſeculi: & ſic demum lex eſt:* — *& qui ex ea tunc iudicabit is proprie iudex.* — *Eoque ſacerdos proprie iudex non eſt:*

dum ipsam arcere quemquam in hoc seculo concessum est ab illius immediato latore, Christo videlicet; idcirco *nec proprie iudex dicitur* (vt qui tertiæ significationis coactiuam habens potentiam) nec quemquam tali iudicio in hoc seculo pœna reali aut personali potest nec debet arcere. Quo etiam vel proportionali modo doctor aliquis operatiuus, vt medicus se habet ad iudicium sanitatis corporalis hominum absque coactiua cuiusquam potentia, quemadmodum diximus circa principium capituli huius. Hæc quoque (iuxta mentem Apostoli 2. ad Corinth. 1.) fuit aperte sententia beati *Ioannis Chrysostomi* in suo *libro dialogorum*, qui etiam *De dignitate sacerdotali* intitulatur libro 2. cap. 3. Eius vero seriem quam induximus quinto huius, parte sexta, non reiterauimus hic propter abbreuiationem sermonis, sed quod addit ad seriem supradictam subiunximus hic. Inquit ergo *Chrysostomus*: *Propter hoc ergo multum opus est artis auxilio, vt persuadeatur hominibus, & se vltro cum ægrotant, sacerdotum præbeant medicinæ, nec solum hoc, sed & gratificentur curandis: siue enim aliquis resultet ligatus, habet quippe in hoc liberam potestatem, malum suum deterius facit, siue ea verba quæ vice ferri erant profutura respuerit, alius sibi de contemptu vulnus adiungit, fitque curationis occasio, morbi perniciosioris instrumentum. Non est enim qui curare possit inuitum.* Et tunc aliquibus interpositis quæ corrigendo, non tamen cogendo debet attendere pastor animarum, infra subiungit: *Homo vero si à fide recta fuerit abductus, multum sacerdoti imminet exhortationis, industriæ & patientiæ, quia non potest errantem ad talem, vi reducere, sed persuadere conabitur, vt ad fidem rectam reuertatur, à qua primitus corruit.* Ecce qualiter sanctus iste separat iudicium sacerdotum à iudicio principantium, quoniam sacerdotum iudicium coactiuum nec est nec esse debet, *causam* quam persæpe diximus assignans. *Primum* quoniam coactiua potestas à legibus seu legum latoribus est, quæ sacerdotibus suo tempore vel prouincia concessa non erat. *Secundo*, quoniam si

nec in cuiusquã bona aut personam talem habet iurisdictionem.

Atque hac in re medico similis.

Teste Chrysostomo:

qui sacerdotum & principũ iudicium separat duplici de causa:

concessa foret eisdem, frustra itaque secundum illam agerent in subditos. Nam coactis nihil spirituale proficit ad æternam salutem. Idemque dixit supra illud Lucæ 9. *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum.* Seriem autem propter dictorum sufficientiam omisi, & propter abbreuiationem.
St Hilario. Hæc rursum fuit aperte sententia beati *Hilarii* ad Constantium Imperatorem, in qua epistola inter cetera scripsit eidem: *Deus cognitionem sui docuit potius quam exegit, & operationum cælestium admirationem præceptis suis concilians, auctoritatem coactiuam confitendi se aspernatus est.* Ecce quod vult Deus cognitionem sui & confessionem homines doceri, per fidem scilicet, cogi vero quemquam minime, sed hoc aspernatur. Eadem quoque parum infra repetit dicens: *Non requirit Deus coactam confessionem.* Rursumque infra eadem in persona omnium sacerdotū, inquit sic: *Non possum nisi volentem recipere, nisi orantem audire, nisi profitentem signare.* Non vult ergo Deus coactam sui confessionem, nec quemquam ad hoc trahi per violentam alicui actionem seu compulsionem. Vnde idem contra Auxentium Mediolanensem episcopum, quem Arrianum reputauit; & qui per armatam potentiam homines fateri quæ suæ opinionis erant, circa, imo verius contra fidem catholicam (vt dicit) procurabat arceri, ipsumque arguens, etiam si vera docuisset, sic ait: *Ac primum misereri licet nostræ ætatis laborem, & præsentium temporum stultas congemiscere opiniones, quibus patrocinari Deo humana creduntur, & ad tuendam Christi ecclesiam, ambitione seculari laboratur*, Rursus ad eundem ibidem: *At nunc proh dolor diuinam fidem suffragia terrena commendant, inopsque virtutis suæ Christus, dum ambitio nomini suo conciliatur, arguitur. Terret exiliis & carceribus ecclesia, credique sibi cogit, quæ exiliis & carceribus credita est.* Et loquitur de *ecclesia*, pro collegio sacerdotū seu episcoporum, & reliquorum templi ministrorum, quos vocāt clericos.
St Ambrosio: Hoc etiam Ambrosius ad Valentinianū Imperatorem epistola secūda, quæ intitulatur ad plebem, sensit

sensit aperte, cum dixit: *Dolere potero, flere potero, gemere potero: aduersus arma, milites, Gothos quoque, lachrymæ meæ arma mea sunt, talia enim munimenta sunt sacerdotis, aliter nec debeo nec possum resistere.* Ecce quod *non debet*, esto quod posset, arma vel potentiam coactiuam in quemquam mouere, aut moueri iubere, vel exhortari sacerdos: maxime contra Christi fideles. Cuius oppositū (cōtra documentum sacri canonis & sanctorum) omnis iste mundus, de quibusdam sacerdotibus sentire potest. Secundum veritatem igitur & apertam intentionem Apostoli atque sanctorum, qui doctores ecclesiæ seu fidei extiterunt, aliorum præcipui, *nemo cogi præcipitur in hoc seculo pœna vel supplicio ad legis euangelicæ præcepta seruanda, per sacerdotem præcipue, nedum fidelis, verum etiam nec infidelis*: propter quod huius legis ministri, episcopi seu presbyteri, nec quemquam iudicare possunt in hoc seculo (tertiæ significationis iudicio) nec quemquam ad præceptorum diuinæ legis obseruationem, *præsertim absque humani legislatoris auctoritate*. Quoniam tale iudicium secundum legem diuinam in hoc seculo exerceri non debet, aut eius executio fieri, sed in futuro tantummodo. Vnde Matthæi 19. *Iesus autem dixit illis*: id est, Apostolis: *Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Ecce quando sessuri erant Apostoli cum Christo tanquam coniudices tertiæ significationis, quoniam in alio seculo, non in isto. Vbi glossa: *in regeneratione, id est, quando mortui resurgent incorrupti.* Vnde secundū glossam duæ sunt regenerationes: prima ex aqua & Spiritu sancto: secunda in resurrectione. Vnde *sedebitis & vos*, dicit glossa secundum August. *Forma serui quæ iudicata est* (Christi scilicet, qui in hoc seculo iudicatus fuit coactiuo iudicio) *non iudicans, cum iudiciariam exercuerit potestatem, in resurrectione scilicet, eritis & vos mecum iudices.* Ecce ergo secundū Christi oraculum euangelicum, & sanctorum expositionem,

Qui sacerdotem certare armis debere negat.

Vnde Papa, qui contra facit, fictus apparet.

Conclusio.

Nemo vi ad diuinæ legis obseruationem cogendus: præsertim a sacerdote.

Ratio:

& auctoritas Christi.

Quæ Glossa illustratur.

Resurrectio duplex.

etiam ex Augustino.

quod Christus non exercuit in hoc seculo iudiciariam potestatem, coactiuam scilicet, quam tertiæ significationis diximus. Sed potius in forma serui existens, ab alio iudicatus est tali iudicio, & quod talem iudiciariam potestatem coactiuam, cum exercuerit in alio seculo, tunc Apostoli cum ipso sedebunt ad iudicandum tali iudicio, non antea.

Episcopi plus auctoritatis sibi sumunt, quam Christus & Apostoli.

Vnde admiratione dignum est valde, cur sibi assumat episcopus seu presbyter aliquis quicunque sit ille, maiorem aut aliam auctoritatem quam Christus aut eius Apostoli habere voluerint in hoc seculo. Ipsi enim in forma seruorum iudicati sunt per seculi principes: eorum vero successores presbyteri, principibus non solum subesse recusant (cōtra Christi & Apostolorum exemplum atque præceptum) verum etiam principibus & potestatibus supremis coactiua iurisdictione præesse se dicunt: cum tamen dixerit Christus Matthæi 10. *Et ad reges & ad præsides ducemini propter me*, nec dixit, præsides aut reges eritis Et infra subiungit, *non est discipulus supra magistrum, nec seruus super dominum suum.* Nullum ergo iudicium, principatum, seu dominium coactiuum potest aut debet in hoc seculo presbyter seu episcopus aliquis (inquantum huiusmodi) exercere.

Idque contra Christi doctrinam:

& natura lucē in Aristotele.

Fuit etiam hæc aperte sententia Aristotelis 4. Politicæ, cap. 15. inquit enim: *Propter quod non omnes neque electos neque sortiales ponendum principes, puta sacerdotes primo (*hos enim aliquid aliud præter politicos principatus ponendum) adhuc & distributores & præcones. Eliguntur autem & legati. Sunt autem hæc quidem* politicæ curarū, vel omnium ciuium ad quandam operationem.* Et parum infra subdit, *hæ autem œconomicæ sunt.*

*Hos enim in alium numerum quam ciuilis magistratus debemus reponere.

*Politicæ curæ

Superiorum demonstrationū propositio.

Testatur autem dictis, quoniam si voluisset Christus sacerdotes nouæ legis iudices esse secundum ipsam, tertiæ significationis iudicio coactiuo videlicet, contentiosos hominum actus in hoc seculo per talē definiendo sententiam, tradidisset vtiq; in lege huiusmodi specialia præcepta talium, quemadmodum Moysi fecit in antiqua lege, quem oraculo suo

& non

&non per hominem, Deus principem & Iudæorum iudicem coactiuum instituit. Sicut habetur Actuum 7. propter quod etiam illi legem Deus tradidit obseruandorum in statu vitæ præsentis, ad contentiones hominum dirimendas, præcepta talium specialiter continentem, & in hoc proportionaliter se habentem humanæ legi, quantum ad aliquam sui partem. Ad quæ siquidem obseruanda compellebantur & arcebantur homines in hoc seculo per Moysen & ipsius substitutos iudices coactiuos, pœna vel supplicio, minime non per sacerdotem aliquem, sicut Exodi 18. euidenter apparet. Verum huiusmodi præcepta in euangelica lege non tradidit Christus, sed tradita vel tradenda supposuit in humanis legibus, quas obseruari & principantibus secundum eas omnem animam humanam obedire præcepit, in his saltem quæ non aduersarentur legi salutis. Vnde Matthæi 22. & Marci 11. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari*, per *Cæsarem* significans quemlibet principantem. Sic etiam Apostolus ad Romanos 13. (nec reiterare piget) *Omnis anima subdita sit potestatibus sublimioribus.* Sic etiam 1. ad Timoth. vltimo, *Etiam dominis infidelibus.* & ibidem glossa secundum Augustinum, quam quinto huius induximus, parte octaua. Ex quibus apparet liquido intentionem Christi, Apostoli, & sanctorum fuisse, humanis legibus, & secundum ipsas iudicibus cunctos homines subesse debere.

Assumptio.

qua probatur decreto Christi & Pauli:

& glossa ex Augustino.

Conclusio.

Amplius ex his palam, *quoniam non omnia quæ in lege seu Testamento veteri, Iudaico populo consulta vel custodiri præcepta fuerunt, obseruare tenentur Christi fideles.* Quinimo quorundam est ipsis obseruatio interdicta, vt quæ ceremoniarum sub pœna perditionis æternæ, quemadmodum docet Apostolus ad Romanos 3. & 7. ad Galat. 2. & 5. ad Ephes. 2. & ad Hebr. 7. & 10. Cuius etiam assequentes sententiæ beati Hieronymi & Augustini, in ipsorum mutuis epistolis 11. & 13. concorditer in hoc dicentes, asserunt talium ceremoniarum obseruatores, siue veros siue simulatos, post publicationem euangelicæ legis fore

Ab humanis legibus & iudicibus solũ, maleficiorum puniendorum ratio præscribenda: quia de eo nihil in Euangelio præceptũ. Nam lege Mosaica non tenemur.

in Diaboli barathrum deuolutos. Ad legalium quoque similiter obseruationem minime tenētur Christi fideles, vt apparet per Apostolum vbi supra, & per Augustinum super illud prædictum 1. ad Timoth. vltimo, cum dixit: *Non ergo exigant*, id est, *quia non exigere possunt serui Christiani, quod de Hebræis dicitur*, &c. Cum igitur nec in lege gratiæ tradita sint præcepta, specialiter pro contentiosis actibus hominum in hoc seculo dirimendis, relinquitur talia definiri debere per humanas leges tantummodo, & iudices secundum has ab humano legislatore auctoritatē habentes. Fuerunt autem & alia quędam in lege Mosaica obseruari præcepta pro statu venturi seculi: veluti ea quæ sacrificiorum aut hostiarum seu oblationum quarundam pro redemptione peccatorum, maxime occultorum, quę per immanentes actus cōmittuntur. Ad quæ implenda nemo cogebatur pœna vel supplicio præsentis seculi. Et his proportionaliter habent omnia nouę legis tam cōsilia quam pręcepta: eo quod ad talium obseruationem in hoc seculo neminem Christus voluit nec pręcepit arceri, licet legum humanarum instituta generali mandato pręcipiat obseruari, sub pœna tamen aut supplicio in alio seculo transgressoribus infligendo. *Vnde transgressor humanæ legis, quasi vt in pluribus peccat in legem diuinam, licet econuerso non sic.* Quoniam multi sunt actus, in quibus committens aut omittens, peccat contra legem diuinam, quæ de his præcipit, de quibus humana lex frustra præciperet: quales sunt quos pridem diximus immanentes, qui alicui adesse vel nō inesse probari nequeunt, cum tamen Deum latere non possint. Et ideo de talibus debite faciendis aut omittendis *lex diuina* lata fuit conuenienter propter hominum melioritatem, tam in præsenti seculo quam venturo.

Obiectio.

Obiiciet autem aliquis imperfectionem euangelicæ legi, si per ipsam, vt diximus, sufficienter regulari nequeant actus humani contentiosi pro statu & in statu vitæ præsentis. *Nos autem dicamus*, quod per legem euangelicam sufficienter dirigimur in agendis

1. Responsio: cuius prima parte antecedens conced it.

gendis aut declinandis in vita præsenti, pro statu tamen venturi seculi seu æternæ salutis consequendæ, aut supplicii declinandi (propter quæ lata est) non quidem pro contentiosis actibus hominum ciuiliter reducendis ad æqualitatem aut cõmensurationem debitam pro statu seu sufficientia vitæ præsentis, eo quod Christus in mundum non venit ad huiusmodi regulandos pro vita præsenti, sed futura tantummodo. Et propterea diuersa est temporalium & humanorum actuum regula, diuersimode dirigens ad hos fines. *Vna* enim, *diuina* scilicet, nullo modo docet contendere aut repetere in iudicio, licet non prohibeat. Ideoque nec de talibus specialia tradit præcepta, vt diximus. *Reliqua* vero horum actuum *regula* hæc docet, tradit & transgressores arceri præcipit, *humana lex* scilicet. Propter quod Lucæ 12. petenti à Christo humanum iudicium inter se & fratrem suum, respondit ipse: *Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem inter vos?* quasi diceret, non veni ad tale iudicium exercendum. Vnde glossa: *Non dignatur esse iudex litium, non arbiter facultatum, qui viuorum & mortuorum habet iudicium, & mortuorum arbitrium.* Non ergo per diuinam vel euangelicam legem commensurari possent sufficienter actus humani pro fine præsentis seculi. Quoniam nec regulæ talium actuum commensuratiuæ ad proportionem, quam volunt homines & licite pro statu vitæ præsentis, sunt in ea traditæ; sed ab humanis legibus suppositæ, vel traditæ, vel etiam tradendæ; sine quibus etiam propter defectum iustitiæ contingeret ex hominum scandalo seu contentione ipsorum pugna & separatio, ac humanæ vitæ mundanæ insufficientia: quam quasi omnes refugiunt secundum naturam. *Non potest ergo propterea dici secundum veritatem, euangelica lex siue doctrina imperfecta: quoniam non est nata habere perfectionem quam non habeat.* Est enim lata vt per ipsam dirigamur immediate de his & in his quę sunt æternæ salutis hominibus consequendæ, & miseriæ declinandæ, in quibus est valde sufficiens & perfecta.

Legis diuinæ & hum. differ.

eiusque probatio auctoritate Christi:

& Glossæ interpretatione

Altera responsi parte negat cõsequentiam.

1. Ratio negationis.

Cur lex euangelica lata:

Cur non.

2. Ratio ab absurdo.

2. Responsio.

Deus solus perfectus.

Prima resp. confirmatio auctoritate glossæ Gregorii.

Epilogus generalis huius & præcedentis capitis.

Non autem lata fuit nec est ad ciuilia litigiosa negotia dirimenda, propter finem quem volunt homines & licite in vita mundana. Si enim ex hoc diceretur imperfecta, æque conuenienter imperfecta dici posset, quoniam per ipsam medicari corporales ægritudines, aut mensurare magnitudines, vel oceanum nauigare nescimus. Quamuis hoc sane concedi possit, quod ipsa non simpliciter est perfecta, quia non est tale aliquid ens nisi vnicum; Deus ipse. Huic quidem sententiæ tanquam indubie veræ testatur glossa secundum Gregorium super sextum 1. ad Corinthios, vbi sic ait: *Ad reuerentiam vestram dico. Vt videlicet hi terrenas causas examinent, qui exteriorum rerum sapientiam perceperunt, qui autem spiritualibus donis dotati sunt, terrenis non debent negotiis implicari.* Quod si *per sapientiam rerũ exteriorum* & terrenarum causarum seu contentionum intellexisset sacram scripturam, non dixisset *qui autem spiritualibus donis dotati sunt*, id est, scriptura sacra, *terrenis non debent negotis implicari*, nec tales secundum has doctrinas inuicem separasset. Amplius, quia talem sapientiam habentes, exteriorum rerum videlicet, prius vocauerat Apostolus & sancti secundum vnam expositionem, Contemptibiles in ecclesia, quod tamen nec Apostolus aut sancti exponentes eius seriem, senserunt de doctis in sacra scriptura. Quot quidem igitur, & quales sunt actus legales humani, quibus etiam legibus atque iudicibus, qualiter & quando, & per quos regulandi & corrigendi, sufficienter ad intentionem propositam monstrasse putamus.

CAPVT X.

A quibus, quando, & quomodo puniendi Hæretici.

SED de quibus diximus, merito *dubitatur*. Nam si arcendorum omnium in vita præsenti, iudicio coactiuo

coactiuo, ac realium aut personalium pœnarum inflictio & exactio principanti tantummodo legislatoris auctoritate pertineat iurisdictio (quemadmodum in prioribus ostensum est) hæreticorum igitur aut aliter infidelium vel schismaticorum iudicium coactiuum, realis quoque ac personalis pœnæ inflictio, exactio, ac applicatio ad principantem huiusmodi pertinebit, quod siquidem inconuenientis faciem habere videtur. Cum enim eiusdem auctoritatis *appareat* delictum cognoscere, iudicare atque corrigere; Sacerdotis autem presbyteri seu episcopi sit hæresis discernere crimen, nullius alterius: ad sacerdotem seu episcopũ solum videbitur vtiq; huius criminis, & consilium, iudicium coactiuum & correctio pertinere. Amplius ad illum videtur iudicium & pœnæ delinquentis exactio pertinere, in quem seu cuius legem delinquens peccauerit: hic autem presbyter est seu episcopus. Est enim legis diuinæ minister & iudex, in quam per se peccat hæreticus, schismaticus, aut aliter infidelis sit peccans, collegium aut singularis persona. Relinquitur igitur hoc fore iudicium sacerdotis, principantis vero nequaquam. Et videtur hæc aperte sententia beati *Ambrosii* ad Valentinianum Imperatorem epistola prima, & quia quasi per totam illius epistolæ seriem id sentire apparet, eam inducere omisi propter abbreuiationem.

Præcedentia obiect. refutatione illustrantur. Obiect propositio: Assumptio: eiusq; syllog. 2. confirmatio. 1. Syllog. propos. Assumptio. Conclusio. 2. Syllog. propositio. Assumptio: eiusque confirmatio. Conclusio, auctoritate Ambrosii munita.

Nos autem dicamus, quod peccans quilibet in legem diuinã, iudicandus est secundum illam, corrigendus & arcendus: verum secundum ipsam duplex est iudex. *Vnus* quidem qui tertiæ significationis coactiuam habens potentiam, transgressores huius legis arcendi, & ab ipsis exigendi supplicia: & hic vnicus est Christus scilicet, quemadmodum ex Iacobi quarto induximus capitulo præcedente. Qui tamen omnes huius legis transgressores voluit & ordinauit iudicari iudicio coactiuo *in seculo venturo*, & in eodem tantummodo arceri pœna vel supplicio *non in isto*, vt ex præcedenti capitulo sufficienter apparuit. *Alius vero iudex* est secundum hanc legem, presbyter videlicet seu episcopus, non quidem ter-

Ante refut. veram de hæret. puniendis sentent. interserit ac demonstrat. Propos. Leg. diuinam violans iudicandus est à suo iudice: à Christo pœna, tanquam vindice, in altero seculo: presbytero vt iudice, doctrina.

tię significationis, vt ipsius sit arcere quenquam huius legis transgressorem in hoc seculo, pœnam aut supplicium exigere per potẽtiam coactiuam, quemadmodum quinto huius, & capit. præcedente auctoritate Apostoli, atque sanctorum aperte monstratum est, ac inuincibili ratione ipsorum. Iudex tamen est ipse secundum primam significationem, cuius est docere, exhortari, arguere, atque corripere delinquentes seu transgressores illius, ipsosque terrere iudicio futuræ sibi damnationis, & pœnæ inflictionis per iudicem coactiuum, Christum scilicet, in seculo venturo, quemadmodum declarauimus sexto huius & 7. in quibus agebatur de clauium sacerdotalium potestate, & in capitulo præcedente, vbi medico corporum comparauimus sacerdotes, qui medici sunt animarum, vt dixit Augustinus auctoritate Prophetæ, & recitat Magister in quarto, distinction. 18. capit. 9. Cum igitur hæreticus, schismaticus, aut infidelis alter quicunque, transgressor sit euangelicæ legis; in eo persistens crimine, per eum iudicem punietur, cuius est transgressores diuinæ legis arcere, inquãtum huiusmodi, cum suum videlicet iudicium exercebit. Hic autem iudex Christus est, qui iudicaturus est viuos, & iam mortuos & morituros, in futuro tamen seculo, non in isto. Quoniam vsque ad vltimum ex hoc seculo transitum, mortem scilicet, misericorditer peccatoribus posse mereri & pœnitere concessit. Per reliquum vero iudicem, pastorem scilicet, episcopũ seu presbyterum, docendus & exhortandus est homo in vita præsenti, arguendus, corripiendus peccator, atque terrendus, iudicio seu prognostico futuræ gloriæ, vel damnationis æternæ, nequaquam vero cogendus, vt ex priore capitulo palam. Quod si humana lege prohibitum fuerit hęreticum aut aliter infidelem in regione manere, qui talis in ipsa repertus fuerit, tanquam legis humanæ transgressor, pœna vel supplicio huic transgressioni eadem lege statutis, in hoc seculo debet arceri. Et per eum iudicem, quem legislatoris auctoritate humanæ legis demonstrauimus

Assumptio: hæreticus aut schismaticus leg. diuin. violat: Conclusio: a suo iudice iudicandus: Christo, vt vindice in altero seculo, pœna:

Presbytero vt iudice, doctrina.

Quando & a quibus in hoc seculo heretici puniendi:

mus esse custodem 15. primæ. Si vero hæreticum aut aliter infidelem, commorari fidelibus eadem prouincia non fuerit prohibitum humana lege (quemadmodum hæreticis ac semini Iudæorum iam humanis legibus permissum extitit, etiam temporibus Christianorum populorum, principum atque Pontificum) dico cuipiam non licere hæreticum aut aliter infidelem quemquam iudicare vel arcere pœna vel supplicio reali aut personali pro statu vitę pręsentis. Et *causa* eius generalis est: quoniam nemo quantumcunque peccans contra disciplinas speculatiuas aut operatiuas quascunque punitur vel arcetur in hoc seculo præcise, inquantum huiusmodi, sed inquantum peccat contra præceptum humanæ legis. Si enim inebriari, aut calceos facere vel vendere cuiuscunq; modi, prout possit aut velit quilibet, medicari & docere, ac similia reliqua officiorum opera exercere pro libito, prohibitum non esset humana lege, nequaquam arceretur ebriosus aut aliter peruerse agens in operibus reliquis. Et propterea oportet attendere, quod in quolibet huius seculi iudicio coactiuo, antequam absolutionis vel damnationis feratur sententia, quantum pertinet ad propositum, secundum ordinem inquirēda sunt aliqua. *Vnum* quidem, si dictum aut factū alicui tanquam reo impositum sit, quale dicitur. Hoc autē est præscire quid est, quod commissum dicitur. *Secundum* vero, an huiusmodi sit humana lege prohibitum fieri. *Tertium* autem, an accusatus id commiserit. Hæc autem sequitur iudicium seu sententia damnationis in reum, vel absolutionis. Verbi gratia; Sit aliquis accusatus tanquam hæreticus, aut vasorum aureorum, vel metalli falsator alterius, debet, antequam per sententiam coactiuam damnetur aut absoluatur, *inquiri* an dictum aut factū impositum illi sit hæreticum aut non. *Secundo* vero, an sit tale aliquid dicere, humana lege prohibitū. *Tertio* vero an tale aliquid crimen cōmissum sit per eum cui crimen imponitur. *Demum* vero ad hæc sequitur absolutionis vel damnationis iudicium coactiuum. De *primo* quidem horum certificari

& quomodo seu quibus gradibus.

debet principans per eos qui periti ſunt ſecundum vnamquamque diſciplinam, quorum eſt conſiderare per ſe quiditatem ſeu naturam eius dicti vel operis, quod accuſato imponitur (quoniam hi ſunt iudices primæ ſignificationis talium, quemadmodum diximus ſecundo huius) & ipſorum naturam ſcire tenentur, quibus docendi aut operandi talia in ciuitate per principantem data eſt auctoritas, quam in diſciplinis liberalibus conſueto vocabulo *licentiam* appellamus, quod & in aliis omnibus artibus factiuis ſeu mechanicis proportionaliter habet, vt demonſtratum eſt 15. primæ. Sic enim medicus noſſe debet leproſos & non leproſos ſecundum corporis habitum: ſic ſacerdos ſermonem ſeu doctrinam hæreticam & catholicam: ſic aurifex ſeu argentarius de metallis: ſic etiam de mutuis aut depoſitis & aliis conſimilibus actibus ciuilibus iurisperitus ſeu doctor. Talia enim principans, inquantum huiusmodi, non tenetur cognoſcere; quamuis ſecundum legislatorem, ſi lex perfecta fuerit, debet certificari de natura ſermonum, operum & actuum per diſciplinarum doctores aut operatores. Tunc ad propoſitum quæſitum dico, *quod an crimen* impoſitum alicui ſit hæreſis vel non, iudicare poteſt & debet, primæ tamen ſignificationis iudicio, quilibet diuinarum ſcripturarum doctor, qualis eſt aut eſſe debet ſacerdos quicunque. Vnde Malachiæ ſecundo: *Labia enim ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem* (diuinam ſcilicet) *requirent ex ore eius.* Tales enim eſſe debent Apoſtolorum ſucceſſores epiſcopi ſeu preſbyteri, quibus dictum eſt à Chriſto Matthæi 28. *Euntes ergo docete omnes gentes, &c. docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis.* Sic etiam 1. ad Timoth. 3. Oportet ipſum inter cetera, *Doctorem* eſſe, ſacræ legis ſcilicet. Sic etiam ad Titum 1. Oportet epiſcopum eſſe *amplectentem eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, vt potens ſit exhortari in doctrina ſancta, & eos qui contradicunt arguere.* Sunt enim *multi ſeductores, quos oportet redargui. Secundum* vero, an ſcilicet tale commiſſum ſit lege prohibitum, aut

Hæreſis diſcernenda à presbyteris.

Quales epiſcopi ſeu presbyteri eſſe debeant.

aut non, nosse oportet principantem ex lege dicta secundum vltimam & propriam significationem, secundum quam legislatoris auctoritate principari quis debet. *Tertium* autem quod scire oportet, est; an crimen dicti vel operis hæretici, dixerit aut exercuerit is, cui crimen imponitur. Et hoc quidem iudicium per sensus exteriores & interiores consequenter tam à doctis, quam ab indoctis iudicari potest, quos *testes* vocare solent. Post hæc autem per principantem ferendum est iudicium seu sententia damnationis aut absolutionis pœnę aut supplicii, exactio quoque vel relaxatio illius ab eo qui ex crimine delatus fuerat, fienda. Non enim propterea quod in legem diuinam tantummodo peccat quis, à principante punitur. Sunt enim multa peccata mortalia & in legem diuinam, vt fornicationis, quæ permittit etiam scienter legislator humanus, nec coactiua potentia prohibet, nec prohibere potest aut debet episcopus vel sacerdos. Sed peccans in legem diuinam hæreticus, scilicet tali peccato etiam humana lege prohibito, punitur inquantum peccans in legem humanam. Est enim hæc caussa præcisa seu per se prima, cur aliquis arcetur pœna vel supplicio præsentis seculi, quoniam posita, ponitur effectus, & remota, remouetur. Sicut è conuerso, peccans in legem humanam peccato aliquo, punietur in alio seculo non inquantum peccans in legem humanam: multa enim sunt humana lege prohibita, quæ sunt diuina lege permissa. Vt si non restituerit quis mutuum statuto tempore propter impotentiam, casu fortuito, obliuione, ægritudine, vel aliquo quodam impedimento, non punietur ex hoc in alio seculo per iudicem coactiuum secundum legem diuinam, qui tamen per iudicem coactiuum secundū legem humanam in hoc seculo iuste punitur. Et ideo peccare in legem diuinam est per se prima causa (quæ in philosophia, secundum quod ipsa, dici solet) quoniam ipsa posita, ponitur, & remota, remouetur effectus pœnæ vel supplicii pro statu & in statu futuri seculi.

Quatenus à magistratu puniendi hæretici.

Confirmatio.

Est igitur in hæreticos, schismaticos aut aliter in-

Hæretici à magistratu solo puniendi: non presbyteris.

fideles quoscunque iudicium & arcendi ac exigendæ ab ipsis pœnæ vel supplicii temporalis, sibique aut communitati non alteri applicandi potestas, solius principantis auctoritate legislatoris humani: non autem presbyteri seu episcopi cuiusquam, propterea quod in legem diuinam peccent, quæ ad homines comparata in statu & pro statu vitæ præsentis, lex est, non quidem secundum vltimam significationem, coactiuam habens cuiusquam potentiam in hoc seculo (vt palam est ex capitulo præcedenti & quinto huius) sed lex est dicta secundum tertiam legis significationem, vt apparuit ex decimo primæ. Secundum quam etiam in hoc seculo sacerdotes iudices sunt secundum primam iudicis aut iudicii significationem, nullam coactiuam habentes potentiam, vt ex quinto huius ostensum est, & per Apostolum, Ambrosium, Hilarium, & Chrysostomum capitulo præcedente.

Ratio prima.

Altera, ab absurdo.

Si namque forent ipsi iudices coactiui seu principantes in hæreticos, quia tales peccant in eam disciplinam, cuius sunt ipsi doctores, & secundum ipsam aliquorum operatores in alios: sic esset aurifaber, falso fabricantis aurea sculptilia iudex coactiuus & principans, quod absurdum est valde. Sic quoque medicus praue agentes secundum artem medicinæ posset arcere: foretque tanta principantium multitudo quot & officiorum ciuitatis in quæ peccare contingit, cuius tamen impossibilitas aut superfluitas ostensa est 17. primæ. Non enim arcerentur sic peccantes in officia ciuitatis, aut punirentur propterea, nisi aliud interueniret, verbi gratia, legislatoris seu legis humanæ præceptum. Si enim peccata huiusmodi non essent humana lege prohibita, ea committentes nequaquam punirentur. Est autem quod diximus in exemplo familiari videre. esto namq; humana lege prohibitum leprosos aliis ciuibus comanere, numquid medicus qui horum ęgritudinem solus iudicare potest secundum ipsius disciplinam, vtrum scilicet leprosi sint aut non, quos leprosos esse iudicauerit primæ significationis iudicio, poterit per coactiuam potentiam au-

ctoritate

ctoritate propria, vt qua doctor eſt medicinalis ſcientiæ, ab aliorum arcere conſortio vel conuictu? & conſtat quod minime. Sed hoc is ſolummodo poteſt, cui legis humanæ coactiuæ cuſtodia commiſſa eſt, principans ſcilicet Non enim priuate populo aut collegio cuiquam licet quemquam iudicare aut arcere, vel pœnam exigere; ſed ſoli principanti. Qui tamen de impoſitis maculis, criminibus, ſeu peccatis, & ipſorũ natura iuxta legis determinationẽ ſi de hoc dixerit (quod erit, ſi fuerit lex perfecta) vel per ſuam prudentiam, ſi lege omiſſum fuerit, vti debet & credere iudicio peritorum in diſciplinis quæ talium operum, actuum, aut ſermonum tractant naturam: vt medici de leproſis aut non leproſis: Theologi de criminoſis, qui per leproſos figurantur in ſacra ſcriptura, ſecundum ſanctorum expoſitionem. Similiter quoque de vaſorum metallicorum * ſophiſmate credi debet aurifabro, & in conſimilibus cuilibet docto, ſecundum reliqua operabilium & agibilium genera. Sic igitur de hæreticis aut aliter infidelibus iudicare debet medicus animarũ, ſacerdos ſcilicet, iudicio ſiquidem primæ ſignificationis, diſcernendo videlicet ſermonem aut actum hæreticum à nõ hæretico. De his vero iudicare tertiæ ſignificationis iudicio (damnando ſcilicet vel abſoluendo accuſatos ſupplicio aut pœna temporali) ipſosq; arcere ad talia perſoluenda, qui damnati fuerint, ſolius eſt principantis humana lege: exactas quoque pœnas, ſi reales fuerint, quemadmodum eas quæ propter alia crimina exiguntur, applicare ſecundum legiſlatoris ſeu legis humanæ determinationem. His autem quæ diximus teſtatur ſcriptura in Actibus Apoſtolorum, capitulo 25. Dum enim Apoſtolus à Iudæis accuſatus eſſet tanquam hæreticus, licet falſo, cauſæ ſuæ inquiſitio, deductio, applicatio, & definitio illius facta eſt coram iudice ad iudicem & per iudicem humani legiſlatoris auctoritate ſtatutum ad hoc, quemadmodum ad reliquos actus contentioſos ſiue ciuiles. Contraria vero his non eſt difficile ſoluere: cum enim dicebatur, ad eum tanquam iudicem

* fraude.

Tertia ab exemplo Pauli.

Obiect. initio cap. poſita refutatio.

1. Syllogismi propositionis distinctione: hæretici iudicium pertinere, cuius est hæresis cognoscere crimen. Hæc distinguenda est propter multiplicitatem huius dictionis *iudex aut iudicium*, & secundum vnum sensum vera est, acceptis scilicet his nominibus secũdum primam eorum significationem: si vero secundum tertiam sumatur, falsa est. Ideoque nihil contra nostram determinationem ex hoc præallegato concluditur. Ad reliquum vero, quod subiungebatur, ad illum spectare iudicium delinquentis, & exactionem pœnæ, ac illius si realis fuerit sibi applicationem, contra quem seu in cuius legem peccat delinquens:

& 2. syllog. propositionem distinctione: verum est si in ipsum tanquam tertiæ significationis iudicem, & in ipsius legem dictam secundum vltimam legis significationem, coactiuam scilicet. Et cum *assumitur*, quod hæreticus peccat in legem diuinam, concedendum. Et ideo iudicabitur per iudicem tertiæ significationis secundum ipsam, Christum scilicet, in alio tantummodo seculo non isto, iuxta ipsius legislatoris ordinationem, quæ talis fuit. Per ipsum etiam arcebitur pœna vel supplicio, aut præmiabitur secundum legis præceptorum & consiliorum obseruationem vel transgressionem. Talis autem iudex huius legis, diuinæ scilicet, non est episcopus aut sacerdos aliquis, sed primæ significationis tantummodo quasi Doctor, maxime comparata lege hac ad homines in statu & pro statu vitæ præsentis. Rursum *Maiori* huius

deinde argumenti inuersione. Propositio. syllogismi supposita tanquam vera (secũdum quem diximus sensum) ad eum scilicet tanquam iudicem coactiuum pertinere iudicium transgressoris, in quem, aut in legem cuius custos est, peccat transgressor, legem inquam etiam dictam secũdum vltimam

Assumptio. legis significationem tantummodo: tunc subsumenda est hæc propositio vera, videlicet quod in iudicem huius seculi dictum secundum tertiam iudicis significationem & legem cuius est custos, dictam etiam secundum vltimam eius & propriam significationem, coactiuam scilicet tantummodo, non in aliam in hoc seculo coactiuam legem aut iudicem

Conclusio. peccat hæreticus. Et ideo per talem in hoc seculo iudican-

iudicandus iudicio coactiuo, sic huius legis ordinante latore, ab eodem quoque transgressore per eundem iudicem pœna exigenda, quæ si realis fuerit applicanda per hunc iudicem ei, cui legislator humanus illam in lege statuit applicandam. Vel distinguendum est Maiorem secundum ęquiuocationem, vt in priori paralogismo. Sic igitur non licet inferre per necessitatem, aliquis damnandus aut iudicandus est tanquam hæreticus in hoc & pro hoc seculo iudicio coactiuo realiter aut personaliter, vel vtroque modo. Ergo per sacerdotem aut episcopum quemquam, nisi fortasse, vt diximus, primæ significationis iudicio. Nec sequitur etiam propter hoc, ergo damnati tanquam hæretici carnalia seu temporalia bona, quæ ab eodem exiguntur tanquam pœna vel pars pœnæ delicti, applicari debent episcopo seu presbytero cuiquam. Sicut nec sequitur, hic iudicandus est tanquam monetæ falsarius, ergo per monetarios, nisi fortasse primæ significationis iudicio, non quidem tertiæ, coactiuo videlicet. Nec etiam sequitur, quod temporalia quæ ab illo exiguntur in pœnam, debeant monetariis applicari, collegio aut singulari personæ, sed coactiuo iudicio iudicari debet per principantem, & applicari pœna secundum legis humanæ determinationem.

Consectarium: Bona hæreticorum non pertinere ad episcopos aut presbyteros.

Ad beatum Ambrosium dicendum, quod intellexit hæreticum seu crimen hæresis ad sacerdotum seu episcoporum iudicium pertinere, iudicio primæ significationis, non tertiæ. Hoc enim iudicio, auctoritate propria nunquam vsus est episcoporum seu Pontificum aliquis circa statum ecclesiæ primitiuæ, quamuis postmodum ad talia processerint occasionaliter ex quibusdam concessionibus principum sibi factis. Ideoque talium vera considerantibus initia, quæ nunc ex abusione robur & faciem iuris habere videntur, velut somniorum phantastica videbuntur. De iudice itaque, ac iudicio, & coactiua potestate infidelium & hæreticorum, determinatum sit hoc modo.

Ad auctoritat. Ambrosii responsio distinctione.

CAPVT XI.

Argumentum quarti, quinti, octaui, noni & decimi capitum præcedentium porro confirmatur signis quibusdam & testimoniis. Episcopos & presbyteros nec principatum nec diuitias amplas decere. Paparum, Cardinalium, episcoporum & presbyterorum flagitiosi mores deplorantur.

QVONIAM autem ex prioribus demonstratum est nobis tam canonicæ scripturæ auctoritatibus, quam aliis quasi politicis euidentibus argumentis quibusdam, nulli episcopo aut presbytero vel alteri clerico iurisdictionem cuiusquam coactiuam in hoc seculo conuenire. Nunc volumus id declarare *signis & testimoniis manifestis.* Quorum euidens est, quia nec Christum aut ipsius Apostolorum aliquem vnquam aut vsquam quemquam iudicem aut ipsorum vicarium pro tali regimine seu iudicio faciendo instituisse legimus. Cũ tamen necessarium in humano conuictu, nec ipsum ignorasse aut neglexisse, nec ipsius Apostolos, verisimile videatur. Si hoc ad ipsorum officium pertinere nouissent, & si ad suos successores episcopos aut presbyteros id spectare voluissent, super hoc præceptum aut consilium tradidissent: * verum de instituendis spiritualibus ministris, episcopis, presbyteris & diaconis formam tradiderunt & modum. Et hoc ad ipsorum officium pertinere, satis noscitur ex Apostoli sententia 1. ad Timotheum 3. ad Titum 1. & in aliis plerisque scripturæ locis apparet. Separauit autem Christus presbyterorum seu episcoporum officium ab eo quod principum, cum tamen potuisset ipse si voluisset, statum principis & officium sacerdotis exercere, & Apostolos idem facturos similiter ordinasse. Sed sic noluit, imo tanquam conuenientius, qui simpliciter melius

Scopus capitis: Episcoporum & presbyterorum dominium signis certis refellere.

1. Signum: quod nec Christus id, nec Apost. vnquam instituerunt.

Confirmatio.

* non autem de dominio ecclesiastico.

2. Christus principis & sacerdotis officia doctrina & exemplo separauit.

melius cuncta disposuit, *hac officia supposito & ratione distingui voluit.* Quia enim humilitatem & huius seculi contemptum Christus docere venerat (tanquam viam meriti salutis æternæ) prius humilitatem &mundi seu rerum temporalium contemptum exemplo quam verbo doceret, in summa quidem humilitate ac temporalium contemptu hunc mundum ingressus est, sciens ipse, quod non minus, imo magis opere seu exemplo docentur homines quam sermone. Vnde *Seneca* epistolarum nona: *Quid faciendum, à faciente discendum.* Voluit igitur Christus, vt suo nos prius exemplo quam sermone doceret, in summa humilitate ac mundi contemptu seu paupertate nasci. Vnde Lucæ 2. *Pannis eum inuoluit,* beata virgo scilicet, *& reclinauit eum in præsepio.* Ecce quod in aliena domo, ecce quod in præsepio, nisi scilicet bestiæ locus erat & pabulum. Et verisimile quod alienis pannis, quia beata virgo & Ioseph peregrini & viatores erant ibidem. Pauper etiam natus, pauper vixit ætate prouectus: vnde loquens de sua paupertate Matthæi 8. & Lucæ 9. dixit: *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, filius hominis non habet vbi reclinet caput.* Et hunc *statum*, tanquam eum qui *perfectionis*, ceteris obseruatis vt decet præceptis atque consiliis, docuit Christus eligere eos, qui sui volunt esse discipuli & imitatores præcipui, & maxime successores ipsius in officio, quod in mundum venerat exercere. Vnde Matthæi 19. Marci 10. & Lucæ 18. cuidam interroganti ab ipso, *Magister bone, quid faciens, vitam æternam possidebo? Dixit autem ei Iesus, Mandata nosti? Non occides,* &c. *qui ait: Hæc omnia custodiui à iuuentute mea: quo audito, Iesus ait ei: Adhuc vnum tibi deest,* vel, *si vis esse perfectus* (vt dicitur in Matthæo) *Omnia quæcunque habes vende & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo.* Rursus eiusdem Lucæ 14. dicebat discipulis. Sic ergo inquit Christus: *Omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.*

Nam humilitatem & mundi contemptum docturus, exemplo præiuit natiuitatis humilis,

& vita pauperis.

Quam discipulis, præsertim sacerdotibus, imitandam proposuit: testibus Euangelistis.

Ecce ergo quod status paupertatis & mundi con-

Ergo non dominii affectatio, sed contemptus mundi sacerdotibus necessarius: vt cum fructu doceant.

temptus decet omnem perfectum, præcipue Christi discipulum & successorem in officio pastorali, quinimo quasi necessarius est debenti suadere aliis mundi contemptum, si sua doctrina seu prædicatione proficere velit. Nam si talis diuitias possideat & principatus ambiat, qui eos quos alloquitur hæc spernere docet, ipse quidem sui actione sermonem proprium manifeste redarguit. Vnde *Chrysostomus* contra tales in libro De compunctione cordis, inquit: *Dicere & non facere, non solum lucri nihil, sed & damni plurimum. Grandis quidem enim cōdemnatio est componenti sermonem suum, vitam vero negligenti.* Hoc etiam resonat philosophorum eximius 10. Ethicorum, cap. 1. dicens: *Cum enim dissonent*, sermones scilicet, *ab his quæ secundum sensum* (id est, ab operibus dicētis, quæ opera sentiuntur) **condenti* (id est, componenti sermones) *verum interimunt.* Et parum post subdit: *Conuenientes enim entes operibus credentur,* sermones scilicet. Et ideo qui nouit omnia qualiter fienda conuenientius, Christus scilicet, volens sermones credibiles fieri, quibus mundi docetur contemptus, vanitatum & carnalium voluptatum spretus & fuga, opera monuit sermonibus confirmari. Vnde ad omnes talium futuros doctores in Apostolorum persona, dicebat Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus,* id est, doctrina, quæ luci comparatur. *Sic*, inquam, *luceat, vt videant opera vestra bona.* Vbi glossa: *Opera requiro vt videantur, & sic confirmetur doctrina: aliter enim sermonibus & doctrina parum creditur.* Vnde glossa super illud Matthæi 10. *Nolite possidere aurum neque argentum,* huius causam reddens, inquit: *Si hæc haberent, viderentur non causa salutis prædicare, sed lucri.*

Teste Chrysostomo;

& natura luce in Aristot.

* καταφρονούμενοι contempti.

& exemplo Christi,

ac præcepto:

& Glossa assensu;

denique experientia in Papa, Cardinalibus, episcopis, presbyteris.

Talia enim possidentes aliorum doctores siue pastores, magis destruunt hominum fidem & deuotionem suis oppositis operibus & exemplis, quam sermonibus confirment, eo quod his opera manifeste opponunt, *ad quæ magis attendunt homines quam ad verba.* Et formidandum valde, quin demum fidelem populum deducant suis peruersis exemplis operum,

Periculo ex malo episcop. &

operum,ad desperationem futuri seculi. Talia namque operantur quasi omnes ecclesiarum ministri,episcopi seu presbyteri & reliqui clerici consequenter. Manifestius autem ipsorum,qui super maiores thronos ecclesiæ sedent,vt futurum Dei iudicium in alio seculo nullatenus credere videantur. Qua enim(dicant quæso secundum Deum) conscientia,& si futurum credunt venturi seculi iustum Dei iudicium, *Romani Pontifices plurimi, & ipsorum Cardinales, aliique presbyteri seu episcopi*, ad curas animarum & ecclesiastica temporalia pauperibus distribuenda præfecti,reliqui quoque quasi omnes,*diaconi & clerici*,quilibet secundum sui facultatem *ex furto vel rapina temporalium*(quæ per deuotos fideles statuta sunt & legata propter euangelizantium, & reliquorum pauperum sustentationem)* *quantas possunt denariorum summas,tradunt viuentes,aut legant morientes non egentibus, sed sibi sanguinis affinitate coniunctis,aut aliis quibuslibet,eisdem bonis nulli dubium pauperes spoliantes*? *Qua* etiam secundum Christianam religionem *conscientia* flagito dicant, *viuentes ipsi temporaliter* (qui propter euangelii ministerium contenti debent esse alimentis & his quibus tegantur,secundum Apostolum 1.ad Timotheum vltimo) *in tot præternecessariis bona pauperum consumunt, equis,familiis, conuiuiis, ac reliquis vanitatibus & voluptatibus manifestis & occultis*? Quæ vero de ecclesiasticorum officiorum & beneficiorum seu temporalium distributione fiunt inconuenientia,pertranseo. Nam ipsorum plurima prece vel fauore potentum seculi obtinendis, aut pretio (si fas sit dicere) distributoribus aut intercessoribus * *Magi Simonis ministris* oblato, *talia conferuntur ignorantibus, criminosis, pueris, incognitis, & inuisis ac idiotis manifeste secundum totius vulgi sententiam*. Cum tamen Apostolus 1.ad Timotheum 3.pręcipiat officiales ecclesiasticos debere cognosci tanquam probatos & perfectos vita seu moribus & doctrina. Vnde vbi supra : *Oportet autem illum*,id est, presbyterum seu episcopum, *& testimonium habere bonum ab his qui*

presbyt fere omnium exemplo.

Insignis de Papa & assectarũ moribus expostulatio.

Pauperes à sacerdotibus spoliati.

Paparũ & Cardinalium, episcoporum & clericorum furta ac sacrilegia:

*vt vlcus tangit Marsi. ius

luxuries

& Simonia:

* Non Simonis Petri.

contra Pauli auctoritatem.

foris sunt, quanto magis & ab his qui sunt intra ecclesiam? Et infra parum eodem: *Diaconos similiter pudicos. Et hi autem probentur primum, & sic ministrent, nullum crimen habentes.* Verumtamen hoc conuenienter potest dicere quis, quod bene probantur horum plurimi, vt nouit mundus, quantum scilicet pretium aut precem valeant exhibere. Quod ne singula incõuenientium dinumerare tentemus, tanquam impossibilium aut difficillimum valde, de presbyterorum seu episcoporũ, ceterorumq; templi ministrorum quasi omnium actibus summam facientes, *coram Christo testamur*, eius si mentimur iudicium inuocantes, *præfatos episcopos & reliquos fere omnes modernis temporibus, omniũ quasi opposita perpetrare, quæ secundum doctrinã euangelicam aliis prædicant obseruanda.* Voluptates namque, vanitates, temporalia & seculi principatus exardent, & omni conamine, non iure, sed iniuria occulta & manifesta prosequuntur & occupant. Quæ tamen omnia Christus & veri eius imitatores Apostoli spreuerunt & spernere docuerunt & præceperunt, eos maxime qui aliis euangelizare debent mundanorum contemptum. Poterat enim Christus si voluisset, si euangelizanti expedire vidisset, seruasse statum principis in hoc seculo, & in eo statu pati similiter. Sed fugit in montem vt statum talem abiiceret & abiici doceret, sicut ex Ioannis 6. supra induximus quarto huius. *Talem* enim *statum* gerere non decet euangelizantes ipsius contemptum, sed potius subiectorum & humilium, qualem in hoc seculo tam ipse quam ipsius Apostoli seruauerunt. Et contra *status paupertatis exterioris* & abiectus non decet principantem, quoniam expedit illi status quem boni subditi reuereantur, & mali vereantur, per quem etiam, si oporteat rebelles legum transgressores valeat coercere: quod nec facere posset conuenienter, si statum pauperem & deiectum haberet, propter quod etiam illi non conuenit euangelizantis officium. Si enim principans in populo suaderet statum paupertatis & abiectum, adhuc si quod percussus in vna maxilla

Vere & argute dictum.

Papam episc. & presbyt. fere omnes vita turpitudine aduersantur doctrinæ euangelii,

& exemplo Christi.

Qui, cum posset, noluit dominari.

Nam id contra Euang. doctorũ officium: quos paupertas decet.

Quæ contra, in principe indecora: imo noxia.

xilla percutienti offerat aliam: & rursum quod auferenti sibi tunicam, det quis pallium potius quam aduersus iniuriantem contendat iudicio, talia nec sibi faciliter crederentur, quia statu quem decet ipsum & quem gerit, suo repugnaret sermoni: amplius, sic inconuenienter ageret. Cum enim sua intersit per pœnam iniuriantes arcere, id etiam non requirentibus passis iniuriam, si prædicaret iniurias remittendas iniuriosis: & prauis occasionem quandā amplius delinquendi præberet; & offensis seu passis iniustum, dubitationem aut suspicionem iustitiæ cōsequendę, propter quod Christus qui omnia semper meliori modo disposuit, *officia principantium & sacerdotum in eodem supposito coniungi noluit, sed potius separari.* Hæc autem videtur beati *Bernardi* expressa sententia De consideratione ad Eugenium Papam libro 2. cap. 4. vbi sic ait: *Ergo tu & tibi vsurpare aude, aut dominus apostolatum, aut apostolicus dominatum, plane ab vtroque prohiberis, si vtrumque simul habere voles, perdes vtrumque: Alioquin non te exceptum illorum numero putes, de quibus queritur Deus sic: Ipsi regnauerunt, & non per me, principes extiterunt & non cognoui eos.* Testantur autem dictis *Decreta* seu historiæ quædam Romanorum Pontificum: ipsis enim inscriptum reperitur, & ab eisdem approbatum *priuilegium* quoddam *Constantini* Romanorum Imperatoris, quo beato Syluestro Romano Pontifici concessit iurisdictionem coactiuam super omnes mundi ecclesias, reliquosq; presbyteros seu episcopos omnes. Cumque *concessionem eam fuisse validam fateatur quilibet Papa Romanus, & cum eo presbyterorum seu episcoporum reliquus cœtus, consequenter ipsis concedendum est eundem Constantinum hanc iurisdictionem seu potestatem in eos primitus habuisse, præsertim cum ad ipsos virtute verborum scripturæ sacræ nulla talis iurisdictio in quemquam clericum aut laicum pertinere noscatur.* Et hoc est, quod beatus *Bernardus* dicit expresse ad Eugenium De consideratione libro, & cap. 4. inquit enim ibi: *Petrus hic est, qui nescitur processisse aliquando, vel gemmis ornatus,*

Christus noluit eundem esse & principem & sacerdotem. Teste Bernardo.

& Donatione Constantini.

vel sericis, nec tectus auro, nec vectus equo albo, nec stipatus milite, nec circumstrepentibus septus ministris. Absque his tamen satis credidit posse implere salutare mandatum: Si amas me, pasce oues meas. In his enim secularibus videlicet apparatibus & potestatibus, successisti non Petro, sed Constantino. Principantium igitur officium nõ est sacerdotale, inquantum huiusmodi, nec econuerso, de quorum tamen differentia rememoratum sit hoc modo.

Papa Constantino successit, non Petro.

CAPVT XII.

Distinctio vocum ambiguarum, Ius (cui additur, Præceptum, Prohibitum, Promissum) Dominium: Possessio: Proprium: Commune: Diues: Pauper. Quæ necessaria ad quæst. de paupertatis statu explicandam.

SIC igitur singulariter nobis ostenso, Christum & ipsius Apostolos* viatores, statũ paupertatis & humilitatis docuisse atque seruasse: certumque tenendum sit fidelibus, doctrinam seu cõsilium omne Christi & Apostolorum æternæ vitę meritorium aliqualiter extitisse: conuenienter vtique inquirendum videtur de ipsorum paupertate, quæ, qualis, quantave fuerit, ne imitari volentes eosdem, hæc lateat viatores.

** id est, cum in huius vitæ curriculo versarentur.*

Huiusmodi ergo tentantes inquisitionem, primum dicturi sumus, quid est quod dicitur, & quot modis paupertas aut pauperem esse, similiter autem & diuitem esse. Videntur enim hæc inuicem opponi quandoque velut habitus & priuatio, quandoque vt contraria: deinde vero nominum horum vtrumque distinguemus in suos modos, & ipsorum descriptiones subiungemus. Vt si qua sit paupertas meritoria, & ipsius modorum aliquis perfectionis ordo inuicem, quisque aliorum summus aut primus nobis

bis appareat. Et quoniam *diuitem* omnes eum dicunt, qui licitam ſeu de iure poteſtatem habet vel dominium aut poſſeſſionem rerum temporalium, quas vocant diuitias, in proprio vel communi, aut vtroque modo; *pauperem* autem vocant illum, qui bonis talibus priuatus eſt: ne propter vſus varietatem quorundam iam dictorum nominum, quibus ad propoſitum noſtrum indigebimus vti, ſententia quam explicare volumus, extet ambigua; diſtinguemus primum ſignificata ſeu modos eorum. Sunt autem nomina hæc, *ius, dominium, poſſeſſio, proprium, & commune, diues, & pauper.* Incipiemus autem diſtinguere ſignificata *iuris*, quoniam ipſis indigebimus in aliorum aſſignationibus & diſtinctionibus, non è conuerſo. *Ius* igitur in *vna* ſui ſignificatione dicitur de lege dicta ſecundum tertiam & vltimam legis ſignificationem, de qua fuit habitum decimo primæ, quæ ſiquidem duplex eſt: vna quidem humana; reliqua vero diuina, quæ etiam ſecundum aliquod tempus & modum venit in vltimam legis ſignificationem, vt dictum eſt vbi ſupra. De harum vero legum natura & qualitate, ipſarumque conuenientia & differentia ſufficienter diximus octauo huius & nono. De quibus etiam reſumentes ad propoſitum, dicamus ipſarum *conuenientiam* in eo *primum*, quod vtraque lex eſt præceptum vel prohibitio aut permiſſio actuum qui prouenire ſunt nati ab imperio mentis humanæ. Differunt autem, quoniam primum coactiuum eſt in hoc ſeculo transgredientium illud: ſecūdum vero, diuinum ſcilicet, minime, ſed in futuro tantummodo. Dicitur autem *præceptum* dupliciter, *vno* quidem modo actiue, de actu ſcilicet præcipientis, quomodo ſolemus dicere, velle aliquod imperantis expreſſum eſſe pręceptum, vt regis aut alterius principantis. *Alio modo* dicitur præceptum de ipſo volito per actum præcipientis, quo modo ſolemus dicere ſeruum feciſſe præceptum domini, non quidem quod actum domini, qui eſt præcipere aut imperare, fecerit ſeruus, ſed quoniam volitum fieri per actum ſeu imperium domini fecit

Diuitiæ.

Pauper.

1. Iuris ſignificatio, pro lege diuina vel humana.

Legum diuinarum & humanarum conuenientia: & differentia.

Præceptum accipitur aut actiue aut paſſiue.

seruus. Et propterea quoties hoc nomen, Pręceptum, refertur ad præcipientem, idem est quod actus imperandi: quoties vero ad subditum, idem est quod volitum fieri per actum imperandi, passiue dictum. Hoc ergo nomen, Pręceptũ, *actiue* sumptum & *communiter* dicitur de ordinatione seu statuto legislatoris tam affirmatiuo quam negatiuo, ad pœnam obligante transgressorem, secundum tamen vsum modernum *proprie* sumitur pro statuto affirmatiuo. Quoniam statutum affirmatiuum non habet ex vsu nomen proprium, sed nomen cõmune sibi retinuit. Statutum vero negatiuum sibi nomen habet proprium, quoniam Prohibitum dicitur. Voco autem *affirmatiuum statutum* quo fieri aliquid ordinatur: *negatiuum* quo aliquid ordinatur non fieri. Quod si fuerit talis ordinatio affirmatiua obligans transgressorem ad pœnam, vocatur Præceptum. Si vero negatiua sit, etiam obligans, vocatur *prohibitũ*, quod siquidem prohibitum *dupliciter* dicitur, *actiue* atque *passiue*, quemadmodum & præceptum. Hæ autem duæ ordinationes obligantes ad pœnam scilicet, vt plurimum in legibus sunt expressæ, vel secundum propriam speciem, vel secũdum similem aut proportionalem. *Alio* vero *modo* sumitur præceptum magis stricte in lege diuina, similiter & prohibitum, pro eo solo statuto, siue affirmatiuo siue negatiuo, quod obligat ad pœnam ęternam, quomodo vsus ipsorum est apud Theologos, dicentes præcepta fore de necessitate salutis, id est, obseruãda necessario, si debeat quis saluari. Vnde Lucæ 18. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, id est, præcepta. Sunt autem aliæ quædam ordinationes expressæ vel intellectæ tantum in legibus, tam affirmatiuæ quam etiam negatiuæ, siue circa eundem actum, siue circa diuersum facientem aut omittentem, non obligantes ad pœnam, vt actum liberalitatis exercere vel omittere. Similiter & aliorum plurimorum quorundam. Et talia proprie dicuntur *lege permissa*, quamuis hoc nomen, *permissum*, communiter sumptum, quandoque dicatur de statutis obligantibus ad pœnam. Nam omne

Actiue dupliciter: communiter:

& proprie per synecdochen.

Præceptũ, quid vocetur: quid prohibitum.

altera significatio synecdochica:

Theologis vsitata.

Permissum quid.

omne quod lege fieri præcipitur, fieri permittitur: licet non econuerso. Sic etiam quod lege prohibetur fieri, lege permittitur non fieri. Horum vero rursum permissorum proprie, non obligantium scilicet, quędam sunt meritoria secundum legem diuinam, & vocantur *consilia*, quædam vero minime, *absoluto nomine vocata permissa*, quæ etiam sic sumpta & proprie dupliciter dicuntur, actiue atque passiue, quemadmodum prohibita & præcepta. Hæc tamen vt plurimum secundum suam speciem non exprimuntur in legibus, præsertim humanis, propter eorum multitudinem, & quoniam ipsorum ordinatio generalis sufficiens est in hoc. *Omne enim quod lege non est præceptum aut prohibitum, intelligitur legislatoris ordinatione permissum* Est igitur *præceptum* secundum legum in propria significatione statutum affirmatiuum, obligans ad pœnam transgressorem illius: *Prohibitum* vero proprie statutum negatiuum ad pœnam obligans est: *Permissum* vero proprie dicitur ordinatio legislatoris ad pœnam neminem obligans. *Iuxta quas significationes, proprias scilicet, his nominibus vtendum est.* Ex his autem conuenienter apparere potest, quid est, quod *licitum* dicitur, quoniam omne factum iuxta legis præceptum aut permissionem, vel omissum iuxta legis prohibitionem vel permissionem, licite factum vel omissum est, & licitum dici potest, eius vero contrarium seu oppositum *illicitum*. Hinc etiam nobis apparere potest, quid est, quod fas appellari solet: est enim Fas in *vna* significatione id quod licitum quasi conuertibiliter. In *alia* vero significatione importat hoc nomen *fas*, id quod legislator in aliquo casu permisisse rationabiliter præsumitur, quamuis tale aliquid sit absolute prohibitum seu regulariter, vt per alienum agrum transire quandoque, aut rem alienam contrectare absque domini expresso consensu fas est, licet non sit ius dictum regulariter secundum aliquem dictorum modorum. Nam alienæ rei contrectatio regulariter prohibita est, in casu tamen fas est, in quo rei dominus rationabiliter

Permissorum duo genera.

Consilia:
& Permissa.

Quid proprie præceptum:

Prohibitum:
& Permissum.

Licitum.

Illicitum.

Fas duplex significatio.

præſumitur conſentire, quamuis hoc non concedat expreſſe, propter quod in talibus quandoq; opus eſt * epieikeia. Sic igitur ſecundum *vnam* ſignificationem *ius* idem eſt quod lex diuina vel humana, ſeu ſecundum has præceptum aut prohibitum & permiſſum. Eſt autem & *alia* quædam *iuris* & proprie humani *diuiſio* in ius naturale atque ciuile. Et dicitur *ius naturale* ſecundum Ariſt. 5. Ethicorum, tractatu De iuſtitia, *ſtatutum illud legislatoris, in quo tanquam honeſto & obſeruando quaſi omnes conueniunt*, vt Deum eſſe colendum, parentes honorandos, humanas proles vſque ad tempus parentibus educandas, nemini iniuriandum, iniurias licite repellendum, & ſimilia reliqua: quæ licet ſicut ab humana inſtitutione pendentia tranſumptiue iura dicuntur naturalia, quoniam eodem modo creduntur apud omnes regiones licita, & eorum oppoſita illicita, quemadmodum actus naturalium non habentium propoſitum conformiter apud omnes proueniunt, velut ignis qui ſic ardet hic, ſicut in ipſis.

* æquitate.

Iuris humani diuiſio.

Ius naturale quid.

Sunt tamen quidam, qui *ius naturale* vocant, rectæ rationis agibilium dictamen, quod ſub iure diuino collocant, propterea quod omne factum ſecundum legem diuinam, & ſecundum rectæ rationis conſilium ſimpliciter eſt licitum. Non tamen omne factum ſecundum leges humanas, quoniam in quibusdam à recta ratione deficiunt. Verum naturale hic & ſupra æquiuoce dicitur. Multa enim ſunt ſecundum rectæ rationis dictamen, vt quæ videlicet non omnibus ſunt per ſe nota, & per conſequens neque confeſſa, quæ non ab omnibus nationibus conceduntur tanquam honeſta. Sic etiam ſecundum legem diuinam ſunt quædam præcepta prohibita vel permiſſa, quæ ſe habent in hoc conformiter humanæ legi, quod quia notum eſt in pluribus, exempla prætermiſi propter abbreuiationem ſermonis.

Aliud ius naturale: aliud recta rationis præſcriptum.

Et inde etiam eſt, quod quædam licita ſunt ſecundum legem humanam, quæ non licent ſecundum legem diuinam, & è conuerſo. Verumtamen licitum & illicitum ſimpliciter attendenda ſunt ſecundum legem

legem diuinam potius quam humanam, in quibus dissonant præceptis prohibitis aut permissis. Dicitur autem ius secũdo modo de omni humano actu, potestate vel habitu acquisito, imperato, interiori vel exteriori, tam immanente quam transeunte in rem aliquam exteriorem, aut in rei aliquid, puta vsum aut vsufructum, acquisitionem, detentionem, seu conseruationem, aut commutationem, & reliqua similia, conformiter iuri dicto secundum priorem significationem. Quod autem sit rei vsus aut vsusfructus cum aliis rei licitis cõtrectationibus seu de iure à scientia ciuilium actuum supponatur ad præsens. Secundum hanc quidem significationem soliti sumus dicere hoc ius alicuius esse, cum rem aliquam iuri primo modo dicto conformiter vult aut tractat. Vnde talis cõtrectatio vel voluntas ius dicitur, quoniam iuri conformatur in eo quod præcipit, prohibet, aut permittit: quemadmodum columna dextra dicitur aut sinistra, cum animalis dextro vel sinistro secundum situm propinquior extiterit: *Ius* igitur *dictum* hoc modo *secundo, nil aliud est quam volitum præcepto, vel prohibitione aut permissione actiua legislatoris, quod quasi præceptum prohibitum aut permissum passiue pridem diximus.* Et est hoc etiam quod prius *licitum* dicebamus. Importat autem rursum hoc nomen *ius* sententiam iudicantium secundum legem seu iudicia ipsorum secundum ius dictũ, iuxta primam significationem, quomodo dicere solent iudicem seu principantem ius alicui fecisse aut reddidisse, dum ipsum per sententiam legalem damnauit aut soluit. Dicitur autem amplius *ius* de actu aut habitu particularis iustitiæ, quomodo ius aut iustum velle dicimus eum, qui æquale aut proportionale vult in commutationibus aut distributionibus.

2. Iuris significatio.

Tertia.

Quarta.

Huic vero habitum est distinguere modos seu *signata dominii*: quod quidem significat *stricte* sumptum, potestatem principalem vendicandi rem aliquam quæsitam iure dicto secundum primum modum: potestatem inquam scientis & non dissentien-

Dominii significatione. Prima.

tis in hoc, volentis etiam nemini alteri licere rem illam contrectare absque sui dominantis scilicet, dum illi dominatur, expresso consensu. Hæc aũt potestas nil aliud est quã actuale aut habituale velle sic habendi rem iure quæsitam, vt diximus: quæ siquidem alicuius ius dicitur, quoniam iuri primo modo dicto conformis, secundum quem modum etiam columnam dexterã aut sinistram esse iam diximus, cum ad animalis dextera aut sinistra secundum propinquitatem vere fuerit comparata. Dicitur autem rursum hic nomen *communiter* magis de potestate iam dicta, siue fuerit in rem tantum, siue in vsum aut vsumfructum tantum, siue in hæc omnia simul. Dicitur amplius idem nomen de potestate iam dicta, non tamen scientis aut cõsentientis, neq; dissentientis expresse seu renuntiantis: quo modo infanti & absenti aut alteri cuilibet ignoranti, capaci tamen, acquiri potest res aliqua vel eius aliquid cum dominio seu potestate ipsam mendicandi ab auferente seu auferre volente per se vel alium coram iudice coactiuo. Dictum est autem non dissentientis expresse, quoniam expresse dissentienti seu renuntianti rem aliquam aut rei aliquid, non acquiruntur talia, neq; ipsa vendicandi dominium aut potestas. Potest enim quilibet renuntiare licite iuri pro se introducto secundum humanas leges, neq; ad iuris beneficium compellitur quis inuitus secundum legem aliquam. Sunt autem iam dicta *dominia legalia*, quoniam legis seu ipsius latoris ordinatione, ac hominum electione acquiruntur seu acquisibilia sunt. Adhuc dicitur nomen dominii de humana voluntate seu libertate secundum se, cum ipsius executiua seu motiua organica potestate non impedita. His enim possumus in actus aliquos & ipsorum oppositos, propter quod etiam dicitur homo inter animalium cetera, suorum actuum habere dominium: quod siquidem à natura inest homini, non voluntarie seu electione, quæsitum. Consequenter distinguendum est hoc nomen *possessio*, quod quidem sumptum *large* significat *vno modo* idem quod dominium dictum secun-

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Possessionis significationes. Prima.

ſecundum primam aut ſecundam ſignificationem vel tertiam,aut rem temporalem aliquam in comparatione ad ſic habentem,&habere volentē,quemadmodum dictum eſt in duabus prioribus dominii ſignificationibus. Vnde Geneſ.13. *Erat autem diues valde in poſſeſſione auri & argenti*.& eiusdem 17.*Dabo tibi & ſemini tuo omnem terram Chanaam in poſſeſſionem æternam*. *Alio modo* & magis *ſtricte* dicitur poſſeſſio de dominio iam dicto cum actuali contrectatione corporali, præſenti vel præterita,rei vel vſus aut vſufructus ipſius, quo modo nomine hoc vtuntur plurimum in ſcientia ciuilium actuum. *Amplius* dicitur hoc nomen de licita contractione corporali rei ſuæ, vel etiam alienæ. Vnde Actuum 4. *Nec quisquam eorum quæ poſſidebat aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia*. Dicitur autem *rurſum poſſeſſio*, licet *improprie* de rei detentione illicita in præſenti vel præterito, per ſe vel alium corporaliter contrectata. Nunc autem ſequitur diſtinguere nomen proprii & communis. Dicitur autem *proprium* ſiue proprietas *vno* modo de dominio dicto ſecundum primam ſignificationem: quomodo vtuntur ipſo in ſcientia ciuilium actuum. Dicitur *rurſum* magis *large* ſumendo, etiam de dominio dicto ſecūdum eius ſignificationem tam primam quam ſecundam, quomodo vſus eius eſt apud Theologos,etiam in ſacra ſcriptura plerumq;. *Amplius* dicitur hoc nomē *proprium & proprietas* famoſe magis apud Theologos de ſingularitate perſonæ vel rei,aut rei aliquo pertinentibus ad vnicam perſonam tantum,non cum alia. Sic enim ſumunt proprium, diſtinguentes ipſum contra commune,qui quęrunt, *vtrum perfectius ſeu magis meritorium æterna vita ſit habere temporalia in proprio*,id eſt,ſingulariter *quam habere talia cum alio vel aliis in communi*.Dicitur aūt rurſum hoc nomē proprium ſiue proprietas de accidēte alicui ſubiecto inhærēte per ſe, quo modo vtuntur philoſophi nomine hoc,in eo tamē famoſius qđ cōuertitur cū ſubiecto.Hoc aūt nomē cōmune(quātum ad propoſitū pertinet)ſumitur oppoſite duabus

Secunda · *Tertia* · *Quarta* · *Proprii ſignificatio prima* · *Secunda* · *Tertia* · *Quarta* · *Communis ſignificationes*

significationibus proprii posterius dictis. Reliquum vero nobis est distinguere modos horum nominum pauper & diues: dicitur autem hoc nomen, *diues* famose magis de habente sibi superabundantiam rerum temporalium quas vocant diuitias simul pro quolibet tempore, præsenti atque futuro & licite. *Alio* vero dicitur *diues* de habente sibi licite res prædictas solum sufficientes simul pro quolibet præsenti atque futuro.

Diuitis significatio prima.

Secunda.

Dicitur autem adhuc diues dupliciter & magis proprie: *primum* quidem de habente res iam dictas superabundantes etiam, vt dictum est, vel sic eas habere volente: *alio* rursum *modo* de habente iam dictas res sufficienter solum, vt etiam dictum est in secundo modo, vel sic eas habere volente. His autem quasi opposite priuatiue duobus prioribus modis dicitur pauper: *vno* quidem, qui priuatus est superabundantibus solum: *alio* vero modo, qui etiam sufficientia pro quolibet tempore nō simul habet. *Tertio* vero modo dicitur pauper opposite diuiti, quasi contrarie, primum quidem de eo qui sponte vult priuari abundantibus pro quolibet tempore. *Quarto* vero modo de eo qui etiam sufficientes pro quolibet præsenti atque futuro, non vult simul habere, sed ipsis vult quandoque sponte carere: debes autem attendere quod diues iuxta secundum & quartum modum pauper est, iuxta primum & tertium paupertatis modum. Vnde non quilibet modus paupertatis & pauperis opponitur cuilibet modo diuitis indifferenter. Nec oportet omittere, quod *spontaneorum pauperum*, sunt *quidam* abdicantes temporalia propter finem honestum, & conuenienti modo. *Alii* vero talia videntur abdicare, non propter hoc, sed propter inanem gloriam, aut aliam aliquam mundanam fallaciam committendam. Est etiam cum his attendendum, quod rerum temporalium (quas vocant *diuitias*) *quædam* sunt quæ sui & communi hominum institutione vnico aliquo actu vel vsu consumptibiles sunt: quemadmodum cibi, potus, medicinæ, ac reliqua similia: *quædam* vero sunt

Tertia.

Quarta.

Pauper quid significet.

Sponte pauperes duplices.

Diuitiæ duplices.

ro sunt quę manentia pluribus vsibus deseruire sunt nata: aut ager & domus, securis & vestis, equus aut seruus. Sunt autem iam dictorum nominum significationes aliæ fortasse, famosiores tamen ipsarum & modos nostro proposito magis attinentes, enumerasse putamus: quas siquidem secernere atque describere vel definire proprie, difficile est propter vsus eorum varietatem apud diuersos, & eosdem etiam artifices, loca & tempora. *Fere enim quidem igitur nominum vnumquodque dicitur multifariam*, vt in * De generatione scribitur libro primo.

*Arist. De gener. lib. 1. cap. 6.

CAPVT XIII.

Ex præcedentibus conclusiones: Locus communis de paupertate: Dominii ecclesiæ ministrorum refutatio.

His itaque modis & significationibus dictorum nominum sic distinctis, *conclusiones* aliquas inferemus, *primam* quidem quod rem aliquam temporalem aut rei aliquid, puta vsumfructū aut similia in proprio vel communi suam vel alienam, non potest aliquis licite contrectare sine iure, seu non habens in ea vel eius aliquo ius dictum secundum primam & secundam iuris significationem. Nam omne factum, non præceptum aut permissum iure fieri, est non licitum, vt ex definitione liciti cuilibet euidenter apparet: nec oportet immorari ad hoc probandum, quoniam omnibus quasi per se notum est. *Secundo* possumus ex dictis inferre, quod rem aliquam aut eius aliquid potest aliquis licite contrectare secundum vnam legem, puta diuinam, & illicite secundum aliam, vt humanam. *Similiter è conuerso.* Rursum idem facere licite aut idem etiam illicite facere secundum vtrumque. Hoc autem videre non est difficile, quoniam præcepta, prohibita, & permissa quandoque diuersantur & dissonant in his legibus inuicem, quandoque conueniunt. Et ideo secundum vnius præceptum aut permissionem operans, licite operatur secundum illam: quod si alia le-

Ex distinctione vocum præcedentium Conclusio prima:

eiusque probatio.

2. Conclusio.

eiusque ratio.

ge prohibitum extet, idem illicite secundum legem aliam operatur. Quod si tale aliquid vtraque lege permissum fuerit, secundum vtramque licite operatur. Si vero vtraq; prohibitum fuerit, idem operatur illicite secundum vtrumque. Vtrum aut secundum legem diuinam sit permissum quicquam fieri vel omitti, quod humana lege præceptũ aut prohibitum extet, quemadmodum econuerso, considerandum relinquitur, nõ est enim hoc præsentis inquisitionis. Certũ est autem multa fore permissa humana lege, quemadmodum fornicationes, ebrietates, & reliqua quædã peccata, quæ lege diuina prohibita sunt. *His consequenter* ostendere volo, quod rem quamcunq; temporalem, aut eius aliquid siue vnico aliquo vsu consumptibilem, siue non, propriam alicuius (iuxta tertium modum proprii) siue communem sibi cum alio vel aliis suam, id est, sibi iure acquisitam, vel alienam (ex consensu tamen eius, cui iure, primo modo dicto, quæsita est) potest aliquis cõtrectare in proprio (dicto secundum tertiam significationem) vel etiam cum alio in communi habet possidere (secundum tertiam possessionis significationem) atque corrumpere licite absque omni eius rei, aut eius alicuius dominio secundum primam, secundam, vel tertiam dominii significationem. Hoc autem demonstro sic: Quoniam rem illam temporalem, aut eius aliquid secundum omnem eius dictum modum potest quis licite contrectare atque corrumpere absq; dominio secundum iam dictos tres modos, tam in proprio quam communi, quam contrectat vel habet absque iam dictis dominiis secundum legem diuinam aut humanam, vel vtramq;. Sed rem aliquam suam, & rei aliquid ac alienam (consentiente illo, cuius res illa fuerit) potest aliquis contrectare secundum leges, vt dictum est absq; omni prædicto dominio: ergo licite sine ipso. *Prima propositio* huius deductionis per se nota est ex liciti definitione. *Secundam* probo ratione sumpta ex inductione, primum quidem in re sua seu alicui iure quæsita facto suo vel alieno in proprio, vel sibi cum alio in communi, vt dono vel legato, vena-

tione

[Margin notes: 3. Conclusio. — *qua demonstratur.* — *Propositio.* — *Assumptio.* — *Conclusio.* — *Assumptionis probatio 1. inductione.*]

tione, piſcatione, aut altero ſui labore ſeu opere licito. Eſto enim rem aliquam ſic alicui eſſe quæſitam. Certũ eſt igitur ipſum ea vti & eam contrectare poſſe ſecundum leges: quoniam modis prædictis ſecundum legem acquiritur res, vt ex inductione palam. Conſtat etiam quod quilibet aptus, licite poteſt renuntiare iuri pro ſe introducto: *quoniam beneficium non confertur inuito*, ſecũdum legem humanam atq; diuinam. Poterit igitur cui rei vel eius vſus dominium acquiri poteſt facto ſuo vel alieno tali dominio renuntiare. Cum igitur eidem ſi voluerit acquiratur tam poteſtas vtendi licite, quam etiam poteſtas rem vendicandi & ab altero prohibendi, poteſt licite renuntiare poteſtati vendicandi, ſeu rem aut eius aliquid ab altero prohibendi, quæ nil aliud eſt quam dominium dictum ſecũdum tres priores modos legales, non renuntiata poteſtate vtendi re aut eius aliquo, quæ ſiquidem poteſtas cadit ſub iuris dicto iuxta ſecundam eius ſignificationem. Et vocari ſolet ab aliquibus *ſimplex facti vſus* ſine iure vtendi per ius vtendi ſumentibus dominium, ſecundum aliquam iam dictarum trium ſignificationum.

Amplius re quæ in nullius bonis eſt, poteſt aliquis licite vti ſecundum leges: *ſed* aliqua res, cuius poteſtatem vendicandi, & ab altero prohibendi renuntiauit quis, poteſt eſſe in nullius bonis: *ergo* ipſa poteſt quis licite vti. Cum igitur renuntians poteſtati prædictæ non habeat rei dominium, apparet quod rem aliquam poteſt quis licite contrectare, ac ea vti abſque omni legali iam dicto dominio. *2. Probationis propoſitio. Aſſumptio. Concluſio.*

Rurſum illa ſeparantur inuicem, quorum vnum per licitum votum abdicari poteſt pro quolibet tempore, reliquum vero minime. *Sed* iam dictum rei dominium ſeu vendicandi & prohibendi rem temporalem aut eius aliquid poteſtas per licitum votum abdicari poteſt pro quolibet tempore. Habere vero rem licite ſeu eius ſimplicem vſum, nõ pro quolibet tempore abdicari poteſt per licitum votum. Ergo hæc ab inuicem ſeparare conuenit. *Prima propoſitio* huius deductionis eſt per ſe nota ex liciti definitio- *3. probat. propoſ. Aſſumptio bimembris. Concluſio. Propoſitionis confirmatio.*

ne: non enim potest idem secundum eandem legem simul licitum & illicitum esse. *Secundam propositionem* probo quantum ad vtramque sui partem: & *primo* quod abdicatio dominii per votum licita sit pro quolibet tempore. Quoniam de Christi consilio potest emitti licitum votum: sed talis abdicatio est Christi consilium, vbi Matthæi 20. dixit: *Omnis qui dimisit domũ aut agros, &c. propter nomen meum, centupluaccipiet, & vitam æternam possidebit.* Idem habetur Matt. 5. & Lucæ 6. cum dixit Christus: *Et ab eo qui aufert tibi vestimentũ etiam tunicã noli prohibere: Et ei qui vult tecũ iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, remitte ei & pallium.* vbi Augustinus, *si pro necessariis imperat*, id est, consulit *non contendere, quanto magis pro superfluis?* Iuxta quam etiam Christi sententiam dixit Apostolus 1. ad Corinth. 6. *Iam quidem*, inquit, *omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos: quare non magis iniuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini?* supple quam iudicio, etiam iusto aduersus quemquam contendere, pro rei temporalis vendicatione? vbi *Glossa* secundum *Augustinum* inducit euangelium in locis præassignatis. Et tunc addit hoc, *id est, contendere iudicio, iuste scilicet, secundum veniam infirmis concedit Apostolus cum sint in ecclesia talia iudicia fieri inter fratres fratribus iudicantibus.* Consequenter propter quoddam dictum *Augustini*, dubium subdit glossa. *Vt autem prædicta verba Augustini, quibus ait: peccatum est iudicium habere contra fratrem, sane intelligantur, dicendum est hic quid in huiusmodi conueniat perfectis, & quid non, & quid liceat infirmis & quid non. Perfectis igitur licet repetere sua simpliciter, scilicet sine causa, sine lite, sine iudicio, sed non conuenit eis inde mouere causam ante iudicem. Infirmis vero licet & sua repetere mouendo causam ante iudicem, & iudicium habendo contra fratrem.* Potest igitur de abdicatione dominii licitum votum emitti. Quod si etiam perfectis non est licitum contendere coram iudice coactiuo: ergo potestatem licite vendicandi non habent, quæ dominium est iam dictum:

& assumptionis primi membri.

Propositio.

Assumptio, auctoritate Apost. firmata.

Conclusio.

ctum: tali enim potestati iam per votum renuntiauerunt, contra quod eis vllo tempore venire non licet, pręcipue stante voto. Quod autem rei vel eius vsus, habitus licitus seu simplex facti vsus abdicari nequeat pro quolibet tempore, satis apparet. Quia nullum prohibitum lege diuina potest licite cadere sub voto: sed talis abdicatio est prohibita lege diuina; eo quod species quędā homicidii. Tale enim votum obseruās seipsum fame aut frigore vel siti perimeret scienter, quod lege diuina prohibetur expresse, vt Matth. 19. Mar. 10. Lucæ 18. vbi Christus aliqua præcepta legis antiquæ confirmans ait: *Non occides*, &c. Separatur igitur rei scilicet vsus simplex seu habere licitum ab omni iam dicto dominio, seu vendicandi & prohibendi rem aut eius aliquid potestate. *2. membri assumpt. Probatio. Propositio. Assumptio, quæ firmatur. Conclusio.*

Ex quo etiam per necessitatem sequitur manifeste, *insanam hæresim esse, asserentis rem aut eius vsum haberi non posse absque iam dicto dominio.* Sic enim dicens, nil aliud sentit quam Christi consilium adimpleri non posse, quod apertum mendacium est, & vt diximus tanquam peruersum & hæreticū fugiendum. Nec obstat sermo dicentis, quod de actu contentioso possit abdicatio licita per votum fieri, non tamen de habitu seu actiua potestate legali ad vendicandum & prohibendum rem ab alio coram iudice coactiuo, quam pridem tale dominium esse diximus. Hoc enim falsum est; quoniam omnis habitus seu potestas legalis acquisita vel acquisibilis, cuius habitus per licitum votum abdicari potest, eodem modo abdicabilis est: sicut inductione apparet in omnibus consultis sub voto cadentibus. Nam vouens castitatem aut obedientiam, non solum per votum abdicat actus, verum etiam potestatem licitam ad tales actus sibi iure primo modo dicto conuenientem prius. Rursum inconsonum veritati est dicere, quemquam habere licitam potestatem ad actus, qui omnes sunt illiciti: cum potestas non dicatur licita vel illicita, nec aliter harum differentia cognoscatur, nisi per actus licitos aut illicitos prouenientes, aut peruenire possibiles ab eadē. Cum igitur omnes *Consectarium. Obiectionis occupatio. Quæ diluitur negatione. quæ inductione probatur: & alia ratione.*

actus licitæ potestatis, quam quis habuit ante votum, sint post votum illiciti; apparet quod eorũ nulla potestas licita remansit apud vouentem. *Deinde* ostendo quod rei (aut eius vsus) alienæ, quantum ad omne dominium supradictum, potest aliquis habere vsum licitum, rem ipsam etiam consumentem, si hunc vsum cõsentiente domino in rẽ exerceat absque omni tali dominio supradicto. Nam ex quo supponitur esse omnino in alterius dominio seu potestate vendicandi, certum est quod tale dominium nõ transfertur in alium, nisi facto domini & expresso consensu, non dissentiente etiam, in quem rei talis aut eius vsus, tale dominium seu iudicandi potestas transferri debet. Esto igitur dominũ non velle transferre rei vel eius vsus tale dominium in alium quẽquam; esto etiam alium dissentire in tale dominiũ, vt qui expresso voto, temporalium omnium iam dictum abdicauit dominium, sicut perfectis conuenit; esto amplius dominum consentire, perfectum aliqua re sua vti etiam vsque ad rei consumptionem; perfectum quoque, seu qui omnis rei dominium abdicauit tali re velle vti consentiente domino: dico sic vtentem re illa licite vti ea, & tamen illius aut eius vsus nullum supradictũ penitus habere dominium. Quod autem nullum rei aut eius vsus habeat dominium, apparet ex præmissis hypothesibus, tam ex habentis domini volũtate, quam ex recepturi rei vsum conditione, qui talia simpliciter abdicauit dominia. Quod autem ea licite vtatur, apparet ex liciti diffinitione, quoniam lege permissum est vnicuique, vti aliena re etiam vsque ad eius consumptionem, si ad hoc interueniat *dominantis* eam cõsensus expressus.

4. Conclusio. *eiusque probatio,* *& illustratio aliquot hypothesibus.*

Quod si sumatur dominium vltimo modo, pro voluntate scilicet seu libertate humana, cum ipsa motiua potẽtia naturali nõ acquisita, sed cõnata nobis: dico quod rem aliquam aut eius aliquid neq; licite neq; illicite cõtrectare possumus sponte sine tali dominio, neque tale dominium abdicare possumus. Et quia hoc secundum se quasi notum est omnibus, quoniam sine potestatibus his nemo in esse manere potest

5. Conclusio. *qua per se nota.*

potest absque probatione aliqua, de hoc pertranseo propter abbreuiationem sermonis. Ex his itaque apparere potest, quod non omnis rei temporalis aut eius vsus potestas licita, seu de iure primo aut secundo modo dicto vel vtroq;, sit dominium: quamuis è conuerso dominium omne licitum secundum iam dictos tres modos legales in rem vel eius vsum aut vtrumq; sit potestas licita, seu de iure iam dicto. *Vnde sic inferens*, Est potestas in rem aut eius vsum licita seu de iure: igitur est in rem aut eius dominium licitum seu de iure, paralogismum incidit consequentis. Est enim rem licite habere & contrectare tam suam in proprio vel communi quam etiam alienam, domino vel eo cui quæsita licite fuerit consentiente absque omni legali dominio acquisito.

Corollarium:

quo obiectio diluitur.

His ergo præmissis ad propositum ingrediētes amplius, *primum dicimus paupertatem aut pauperem aliquem fore, quasi per se notorum*, & in scriptura repertum plerumque, sic vt ex omnibus de hoc vnum inducere sufficiat, ex Marci 12. vbi Christus: *Amen dico vobis, quoniam mulier hæc pauper plus omnibus misit. Deinde* ostendo similiter per scripturam, *Paupertatem meritoriam esse ad vitam æternam.* Quoniam dixit veritas Lucæ 6. *Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei*, merendo scilicet, quia nemo præter Christum in hac vita beatus efficitur, sed meretur.

Locus communis de paupertate

1. An sit? esse paupertatem, probatur test. Christi.

2. Quid efficiat? mereri vitam æternam: à testimonio Christi.

Et ex hoc sequitur per necessitatem, paupertatem esse virtutem, si ex multis actibus, sic volendi carere temporalibus bonis, habituata fuerit, aut actum virtutis factiuum aut elicitum à virtute: quia omne meritorium virtus est aut actus eius. *Rursum* omne Christi consilium pertinet ad virtutem per se: paupertas est huiusmodi, vt Matth. 5. 19. & aliis plerisque locis euangelicæ scripturæ satis apparet.

3. Quid sit? virtutem esse inde sequitur:

& ratione probatur.

Ex quo sequitur per necessitatem, *hanc esse paupertatem spontaneam dictam secundum tertium & quartum modum paupertatis*, eo quod non est virtus aut eius opus sine electione, electio vero non sine consensu, vt ex secundo & tertio Ethicorū satis apparet. Cuius etiam confirmatio sumi potest ex Matthæi 5.

4. Qualis sit? voluntaria.

Probatur id ratione:

& auctoritate Christi:

vbi Christus: *Beati pauperes spiritu*, intelligens per *spiritum* voluntatem seu consensum: quamuis aliqui sanctorum exponant, per *spiritum*, superbiam: quod tamen nō multum est ad propositū, quoniam in eadem serie subiungitur immediate, *beati mites*. Quicquid tamen sit de huius loci expositione, nemini dubium, & secundum sententiam sanctorum, quod paupertas si meritoria sit regni cælorum, (quemadmodum Christus ait) oportet hanc esse non exteriorem temporalium priuationem principaliter, sed interiorem mentis habitum, quo quis vult talibus sponte priuari propter Christum. Vnde *Basilius* super illud Lucæ 6. *Beati pauperes*, &c. inquit: *Non omnis quem paupertas premit, beatus est. Plures enim pauperes sunt in substantia, auarissimi vero secundum affectum, quos non saluat paupertas, sed damnat affectus. Nihil enim inuoluntariorum beatificale est, eo quod omnis virtus libero designatur arbitrio.* Est ergo paupertas meritoria virtus: & spontanea per consequens: non autem exterior priuatio secundum se virtus est: quoniam talis non saluat sine affectu debito Posset enim quis talibus priuari coactus & inuitus: & propter horum tamen inordinatum affectum damnari. Sic etiam de hoc sensit Apostolus 2. ad Corinth. 8. cum dixit: *Si enim voluntas prompta est secundum id quod habet, accepta est*, id est meritoria. Debet etiam hæc electio priuationis temporalium fieri propter Christum, si futura sit meritoria. Vnde veritas Mat. 19. *Et omnis qui reliquit domū*, &c. *propter nomen meum.* Vbi *Hieronym. Qui carnalia pro saluatore reliquit, spiritualia recipiet, quæ merito & comparatione sui, quasi paruo numero centenarius numerus, comparantur.* Et infra: *Qui propter fidem Christi ad euangelii prædicationem, omnes affectus cōtempserint atq; diuitias & seculi voluptates, hi centuplum accipient, & æternam vitam possidebunt.* Rursum quod opponitur auaritiæ per se meritorium existens, virtus essentialiter est: paupertas spontanea propter Christum est huiusmodi: auaritia enim vitium est. Proportionem autem habet virtus hæc ad mora-

tum altera ratione:

& testim. Basilii:

& auctoritate Pauli.

5. Quis finis? Christi honor: auctore Christo: & Hieronymi assensu.

Paupert. voluntariam, virtutem esse demonstratur. eius à liberalitate differentia.

moralem liberalitatem, quamuis ab ipsa fine differat, & rei medio saltim species eius perfectior quædam, vt ex sequentibus apparebit: propter quod ambæ in eadem * atoma specie reponi non possunt. Ex his quidem igitur apparere potest, quod *paupertas, meritoria virtus est, qua quis propter Christum priuari vult & carere bonis omnibus tẽporalibus (quæ diuitiæ vocari solent) superfluis suæ sufficientiæ.* Vnde etiam sequitur manifeste virtutem hanc non esse habitum aut actum charitatis, quod visi sunt quidam opinari. Quoniam habitus aut actus non est hic, qui Dei odio actuali aut habituali per se primum opponatur: eo quod tunc vni opponerentur plura primo. Nam quamuis charitati repugnet vitium oppositum vniuscuiusque virtutis theologicæ, non tamen propter hoc ipsa est virtus omnis theologica, quoniam nec talia sibi primum opponuntur.

* *indiuidua.*

s. Definitio ex superioribus collecta.

Consectarium: paupertatem non esse charitatem.

Ratio prima.

Occupatio obiectionis.

Nec obstat sermo dicentis eandem esse virtutem essentialiter qua in Deum tendimus per dilectionem, & qua recedimus ab inordinato rerum temporalium desiderio, veluti motum eundem essentialiter fore, quo aliquid exit ab aliquo termino & in oppositum tendit. Cum ergo charitate per se tendamus in Deum: eadem igitur non alia virtute ab amore temporalium exire videmur. Ex iam enim præmisso nobis sermone patere potest huius deductionis infirmitas. Quoniam etsi charitate per se primo tendamus in Deum per dilectionem, eadem ipsa eximus ab huius opposito per se primo, quod quidem odium Dei est; non amor illicitus rerum temporalium: quamuis quandoque ad charitatem sequatur hic exitus, propterea quod ad ipsum sequitur studiosa paupertas, quę talis temporalium est per se primo abdicatio spontanea, ad quam per necessitatem sequitur exitus ab opposito per se primo, scilicet ab amore illicito temporalium rerum. Si enim disputãtis sermo verum inferret, ex veris concluderet sic, charitatem esse quasi omnem virtutem, quoniam ad charitatem plurimæ sequuntur per necessitatem, vt fides & spes, quibus per se primum eximus

Secunda occupatio obiectionis,

qua diluitur.

Ratio secunda. ab hæresi & desperatione. Amplius charitas non cadit sub voto, quia præceptum est. Iam dicta paupertas (precipue quarto modo dicta) cadit sub voto: non igitur est charitas essentialiter studiosa paupertas: nec è conuerso; quamuis hæc sequatur charitatē, sicut aliarum theologicarum plurimæ. *Huius autem virtutis summum, modum aut speciem esse dico votum viatoris expressum, quo propter Christum renuntiando priuari & carere vult tam in proprio quam etiam in communi, omni legali iam dicto dominio acquisito, seu potestate vendicandi & ab alio prohibendi coram iudice coactiuo res temporales, quas vocant diuitias. Votum inquam etiam, quo propter Christum tam in proprio, quam etiam in communi, priuari vult & carere omni potestate, habitu, & contrectatione vel vsu ipsorum superfluo in quanto & quali præsenti sufficientia. Nec talia bona quantumcunque sibi licite aduenientia, pro pluribus futuris necessitatibus seu indigentiis supplendis propter se solum, nec propter se cum aliquo vel determinatis aliquibus in communi vult habere simul, sed pro vnica tantum simul, vt immediate instante quasi præsente indigentia alimenti atque tegmenti. Hoc tamen duntaxat excepto quod sit hic vouens in loco, tempore, aut sui dispositione tali, vt vicissim successiue singulis diebus sibi de temporalibus tantum quærere possit, quo suam indigentiam iam dictam, solum tamen vnicam simul, non plures supplere possit.* Hic siquidem modus aut species *meritoriæ paupertatis status est*, quem ad euangelicam perfectionem necessarium dicere volunt, vt ex sequentibus aperte patebit. Quem etiam iam dictum modum meritoriæ paupertatis siue habentis in proprio tertio modo dicto, siue etiam cum alio in communi modo communis huic opposito, deinceps propter abbreuiationem vocabimus *summam paupertatem*, sic vero habere volentem more Theologorum *perfectum* dicemus. Quod autem iam dictus modus paupertatis meritoriæ sit aliorum summus, ostendi potest ex hoc, quoniam secundum ipsum, aliorum maxime omnia Christi meritoria consilia obseruantur. Omnia namque

Summa paupertatis descriptio.

Hæc paupertas iam descripta, summa ac perfecta est

Ratio: quæ inductione quatuor membrorum probatur.

namque primum temporalia, abiici possibilia viatori, per votum abdicantur: plurima diuinæ charitatis, sic vouentibus, amouentur impedimenta: pluribus seculi passionibus & ignominiis, ac sustinendis incommodis disponuntur: pluribus quoque ipsius voluptatibus & vanitatibus sponte priuantur: & ad vnum dicere, ad obseruanda Christi tam præcepta quam consilia omnia, maxime sic disponuntur. *Primum*: *Secundum.* *Tertium.* *Quartum.*

* *Quod* autem temporalia simpliciter & quantum viatori possibile ac licitum est, abdicet sic voués, euidens est: quoniam nihil nisi quod præsenti aut quasi præsenti alimenti ac tegmenti supplendæ indigentiæ vnicæ necessarium fuerit, habere vult simul. Minus autem habere non licet alicui viatori fideli: quoniam si minus habere vellet sibi necessario ad vitæ sustentationem, sui esset homicida scienter: quod diuina saltim lege non licet alicui. Qui ergo sic habere vult temporalia, quod eorum minus non licet habere, minimum vult ex ipsis Et qui tantum abdicat ex eis, quod amplius abdicare non licet, maximum abdicat. Sic autem facit viator secundum iam dictum *modum meritoriæ paupertatis*, quem *summum* diximus. Quod autem sit hoc secundum Christi consilium apparet, nam de hoc voto consilium dedit, Lucæ 14. cum dixit: *Sic igitur omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* * Probatio 1. Membri:

**Quod autem* plurima charitatis diuinę sibi amoueat impedimenta euidens est, quoniam amor & voluntas conseruandi temporalia conuertit hominem ad ipsa, & per consequens magis auertit in tantum ab amore seu Dei dilectione. Vnde veritas Matthæi 6. *Vbi thesaurus tuus, ibi & cor tuum.* Nec valet excusatio dicentis, quod habens has, non conuertet suum amorem ad illas. Nam audi Christum Matth. 13. & Marci 4. dicentem: *quod fallacia diuitiarum suffocat verbum.* Vbi *Hieronymus*: *Blandæ enim sunt diuitiæ aliud agentes, aliud pollicentes.* Propter quod etiam ipsas simpliciter abdicare, volenti perfectum esse, Christus consuluit Lucæ 18. cum dixit: * 2. Membri *Occupatio obiectionis, quæ auctoritate Christi diluitur, & Hieronymi consensu:*

Beda: *Omnia quacunque habes vende, & da pauperibus.* Vbi Beda: *Quicunque ergo perfectus esse voluerit, debet vendere qua habet: non ex parte, sicut Ananias fecit & Saphyra, sed totum.* Et ibidem quod est ad propositum, subdit Theophylactus: *Summam paupertatem suadet, si quid enim restiterit* (temporalium scilicet) *illius seruus est*, supple, qui seruat talia propter se. Sunt enim huiusmodi nata inordinate mouere detinentis affectum. Eidem quoque sententiæ *Rabanus* super idem Christi oraculum Matth. 19. addit, quod est ad propositum valde, inquit enim: *Inter pecunias habere, & pecunias amare nonnulla distantia est. Tutius autem est, nec habere, nec amare diuitias.* Quoniam vt ibidem subdit Hieronymus: *Diuitia habita difficile contemnuntur. Sunt enim visco viscosiores*, vt dicit *Thomas* Lucæ 18. super eodem Christi consilio. Plurima ergo sibi charitatis impedimenta subtrahit, qui diuitias quantum viatori possibile ac licitum est, subtrahit. * *Pluribus* etiam seculi passionibus, ignominiis, & incommodis exponit se: pluribus voluptatibus & mundanis commodis sponte se priuat. Hoc autem quamuis per se notum sit, experientia sensata, dicit tamen Sapiens Ecclesiastes decimo: *Pecunia* enim, inquit, *obediunt omnia*, id est, habenti pecunias. Ex opposito autem Prouerb. 15. *Omnes dies pauperis mali: quoniam pauper afflictionibus abũdat*, vt *glossa* dicit ibidem. Rursum eiusdem 19. ait: *Diuitia addunt amicos plurimos, à paupere autem & hi quos habuerit, separantur.* Quod autem tristia sustinere in hoc seculo, & à delectabilibus abstinere propter Christum, sit meritorium & consultum, apparet euidenter Matth. 5. & 19. ac Lucæ 6. vnde quantum ad tristium tolerantiam, *Beati pauperes: Beati qui lugent: Beati qui persecutionem patiuntur: Beati qui esuritis*, cum ceteris quæ ibidem annumerantur his: quantum vero ad delectationum abstinentiam: *Quoniam omnis qui reliquit domum aut fratres* (cum reliquis ibidem annumeratis) *centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Hanc eandem sententiam explicant ibidem Glossæ sanctorum, quas omisi propter

[Margin notes: *Beda:* / *& Theophylacti:* / *tum etiam Rabani:* / *ac Thomæ.* / * 3. Membri. / *ab experientia, & auctor. Salomonis.* / *Illud mereri vitam,* / *teste Christo,* / *& Patrum glossa:*]

pter abbreuiationem sermonis, & eo quod res hæc est nota satis. Hæc quoque fuit Apostoli sententia ad Roman 8. *Existimo enim*, inquit, *quod non sunt condigna passionis huius temporis ad futuram gloriam qua reuelabitur in nobis.* Ergo meritoriæ sunt aduersitates huius seculi tolerantibus sponte. Idem 2. ad Corinth. 1. cum dixit: *Quoniam sicut socii passionum estis, sic eritis & consolationis.* Vbi Ambrosius, *Quia æqua gloria labori vestro retribuetur*: id est, proportionalis. Ad hæc autem seculi tristia & incommoda sustinenda non se omniquaque sic disponunt collegia personarum habentium dominium temporalium in communi: quinimo minus multis pauperibus in seculo coniugatis, habentibus quandoque propria, eis tamen, quæ ad vitę sufficientiam, sæpius egentibus his, qui talia solum possident in communi. * *Quod* autem secundum hunc modum paupertatis meritoriæ, quem supremum diximus aliorum, maxime omnia præcepta & Christi consilia obseruari possint, apparebit discurrenti per seriem euangelicam, præcipue in capitulis assignatis. Qui enim talem paupertatem elegit, quomodo erit auarus aut superbus, qualiter incontinens aut intemperatus, ambitiosus, immisericors, & cur iniustus, timidus, accidiosus, aut inuidus, cur etiam mendax, impatiens, & alteri propter quid maliuolus? quinimo ad omnes virtutes sic disposito, ianua reserata videtur ad omnia quoque præcepta & consilia æquanimiter adimplenda. Quod quia palam fit inducenti, probare omitto propter abbreuiationem sermonis. Sic igitur *summus modus aut species meritoria paupertatis est, quem prius descripsimus*: quoniam secundum ipsum possunt amplius & securius omnia Christi præcepta & meritoria consilia obseruari. Ex qua siquidem descriptione *primum apparet*, quod temporalia quantum ad dominium per votum expressum renuntiare debet perfectus: tum quia Christi consilium (vt ex Lucæ 14. pridem induximus) tum quia ex hoc, suam paupertatem notificans, se amplius in aliorum conspectu contemptibilem reddit,

Paulo.

& Ambrosio.

Consectarium in monachorum & canonicorum mores.

* *4. Membri.*

Conclusio.

6. Consectarium descriptione paupertatis primum.

& secularibus honoribus magis cedit. Vnde Lucæ 9. *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum.* Ex quo *sequitur amplius*, quod nemo summam paupertatem obseruare potest, ante perfectum rationis vsum. *Sequitur etiam* ex hac descriptione, quod perfectus existens nihil habere neque quærere debet aut conseruare *propter se*, ad futuram scilicet suam necessitatem supplendam, nisi instantem quasi præsentem: excepto duntaxat in casu quem pridem in descriptione diximus. Vnde Matthæi 7. *Nolite ergo soliciti esse in crastinum.* Crastinus enim dies solicitus erit sibiipsi. Vbi glossa: *In crastinum, id est, in futurum, de præsentibus concedit, de futuris quæ diuina procurat ordinatio, non conuenit solicitari, sed præsentia grate suscipientes, curam futurorum quæ incerta est, Deo relinquimus: cui de nobis cura est.* Idem eodem septimo, cum dixit Christus ad discipulos: *Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cælestis pascit illa.* Et parum infra subiungit: *Nolite ergo soliciti esse, dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia gentes inquirunt.* Diximus autem perfecto nihil licere *propter* se ad crastinum custodire, non quidem intelligentes sic, vt si quid ex eo quod illi aduenit ex quæstu diurno licito, residuum fuerit, id reiicere debeat, & nullo modo custodire; sed quod tale residuum non debeat sibi sic custodire, quin illud pauperibus sibi occurrentibus & prius indigentibus quam ipse proponat firmiter tribuere atque dispensare conuenienter. Vnde Lucæ 3. *Qui habet duas tunicas det non habenti: & qui escas, similiter faciat.* Intelligens per *duo vestimenta* & *escas*, id vel de eo, quod superest indigentiæ præsentis proprio supplemento. Cuilibet autem dictum est, quoniam communitas seruantium aut habentium pro aliquibus determinatis solum (vt quæ Monachorum & Canonicorum & similium) non est perfecta communitas: perfecta enim, vt quæ Christi & Apostolorum ad omnes fideles extitit, vt apparet *Actuum quarto.*

Secundum.

Tertium.

Monachorum & Canonicorum cõmunitas cur non sit perfecta.

quarto. Et si ad infideles in casu se extenderet, adhuc fortasse magis meritoria foret, iuxta illud Lucæ 6. *Benefacite his qui oderunt vos.* Potest autem licite perfectus custodire residua & debet: ea tamen intentione seu proposito firmo quod diximus. Vnde Ioannis 6. *Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum.* Sic etiam sentit *glossa* super Matthæi 18. *Staterem illum assumens*, &c. inquit enim: *Tanta paupertatis fuit Dominus, vt vnde daret tributa non haberet. Iudas quidem communia in loculis habebat. Sed res pauperum in suos vsus conuertere nefas duxit.* Ecce quod reseruata erant pauperum, id est, ea intentione custodiebantur. Et ex hoc apparet illos *errare*, qui dicunt attinere perfectioni votum nihil recipiendi ad distribuendum pauperibus infirmis, aut aliter quærere sufficientia impotentibus. Nam hunc quæstum exercuit Apostolus, & licite ac meritorie nulli dubium, quemadmodum palam est 2. ad Corinthios 8. & 9. Et apparet etiam ex *glossa* super illud Ioannis 21. *Pasce oues meas*, &c. Series autem horum omitto propter abbreuiationem. *Sequitur etiam* ex iam dicta descriptione necessario, quod perfectus nullam rem immobilem, vt domum aut agrum in sua potestate existentem seruare aut retinere debet nec potest, nisi firmo proposito, cum primum potuerit id alienandi seu commutandi ad pecuniam vel rem aliam conuenienter pauperibus immediate distribuibilem. Nam quia domus aut ager non possent immediate distribui pauperibus conuenienter, quin in eo contingeret peccare per superabundantiam & defectum, in talibus est Christi consilium attendendum, dum dixit Matthæi 19. Lucæ 18. & Marci 10. *Vade & vende*: Nec dixit, omnia quæ habes, da pauperibus: nec dixit, omnia quæ habes dimitte deperdi, sed *vade & vende*, quoniam vendendo conuenientior distributio fieri potest: sic etiam fieri consulebant Apostoli. Et quibus consulebatur, sic etiam faciebant, sua volentes pauperibus

Erroris refutatio.

Quartum.

distribuere conuenienter. Vnde Actuum 4. *Quotquot enim possessores agrorum & domorum, erant vendentes, offerebant pretia eorũ. Diuidebãtur autem singulis, prout cuique opus erat.* *Apparet etiam* ex iam dictis, quod nullius rei temporalis dominium acquisitum, iuxta primam, secundam, & tertiam dominii significationem iam dictam perfecto conuenire potest, vt ex *Matthæi 5.* & *Lucæ 6.* probauimus prius. Et per *Apostolum* idem confirmauimus primæ ad Corinth. 6. Idemque per *Augustinum* & *glossam* ibidem patefecimus sufficienter: quorum series omisimus inducere propter rei euidentiam & sermonis abbreuiationem. Nec est auscultandus sermo, dicentis immobilia licite à perfectis seruari posse: vt ex ipsis prouentus annui pauperibus distribuantur. Quoniam amplioris est meriti propter Christi dilectionem & proximi misericordiam distribuere pauperibus rem simul & prouentum quam alterum tantum. Et adhuc magis, rem solam, quam solum eius prouentum. Quoniam sic pluribus pauperibus actu egentibus simul subueniri potest, qui fortasse ante futurum rei prouentum propter defectum incurrerent ægritudinem aut mortem, stuprum, furtum, aut aliud inconueniens. Rursum quoniam infra tempus futuri rei prouentus fortasse morietur, qui eam reseruauit, & sic ex ea nunquam merebitur quod mereri potuerat. Idem penitus sentiendum de mobilibus quibuscunque, quæ etiam sic retẽta cum aliis similiter inordinate mouere sunt nata detinentis affectum. Quod si tamen hæc virtus charitas esse credatur, vt quidam sentire videntur, nulli dubium, quin hic modus charitatis, cum summa scilicet paupertate perfectior sit habitu dominii rei temporalis in proprio vel communi, vt ex prioribus rationibus palam.

Quintum.

Occupatio obiect.

qua diluitur rationibus.

Prima.

Secunda.

Tertia.

Nunc autem ad principale propositum accedentes, ostendere volumus, Christum viatorem summam meritoriæ paupertatis speciem vel modum seruasse. Quoniam primum in vnoquoque aliorum est maximum: Christus autem sub noua lege primus

7. Exempla summæ paupertatis, ac primum Christus. Ratio prima [illegible]

nus viatorum merentium vitam æternam: fuit ergo aliorum perfectione maximus, ergo statum hunc ad temporalia obseruauit, cum absque ipso mereri maxime, secundum legem communem impossibile sit. Rursum si hunc non obseruasset modum paupertatis, fuisset alter viator, esset vel esse posset Christo secundum communem legem perfectior in merendo, quod nefas est credere. Hoc etiam Christus ad perfectionem meriti asseruit pertinere, cum dixit vbi supra: *Si vis perfectus esse, omnia quæcunque habes vende, & da pauperibus*: nec addit proprium aut commune, sed hoc vniuersaliter intellexit, propter quod etiam significatũ vniuersale geminauit, dicens: *Omnia quæcunque*. Nam qui habet in communi cum aliquo vel aliquibus dominium, aut reseruationem temporalium extra modum dictum, non abdicauit temporalium omne abdicari possibile, nec tot passionibus seculi exponitur, aut commodis priuatur, sicut temporalibus renuntians vtroque modo, nec sic ab horum solicitudine liberatur, nec omnia Christi consilia seruat æqualiter omnimode abdicanti. Post hæc ostendere volo Christum habuisse aliquid in proprio, & etiam in communi, summam tamen paupertatem seruando. *In proprio* quidem (dicto secundum tertiam significationem) per id quod habetur Marci 2. *Erant autem multi qui sequebantur eum scribæ & Pharisæi videntes quia manducauerat cum publicanis & peccatoribus.* Certum est autem ipsum licite ac sibi proprium seu singulariter habuisse, quod ori suo applicabat & manducabat. Amplius & vestimenta sibi propria seu singulariter habuit, vt ex Matthæi 27. Marci 15. Lucæ 23. & Ioannis 19. satis apparet. Vnde in Matthæo vbi supra: *Exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum vestimentis eius.* Sic etiam in Marco & Luca, quorum series omittantur propter decurtationem sermonis. Temporalia igitur in proprio Christus habuit licite seu de iure, summam etiam paupertatem obseruans, & talia voluit habere & velle debuit: alioquin mortaliter peccaturus, quia verus homo existens esuriit (vt apparet ex

Secunda.

Christum tamẽ aliquid propriũ & commune habuisse.

De proprio probatur auctoritate & ratione.

Matthæi 21. & Marci 18.) ideoque cibo indiguit, quem non ſumens, ſumere potens, peccaſſet grauiter, ſe fame videlicet perimendo ſcienter. *In communi* quoq; Chriſtus habuit licite, ſummam etiam paupertatem obſeruans. Vnde Ioannis 12 *Dixit autem hoc Iudas, non quia de egenis pertinebat ab eum, ſed quia fur erat & loculos habens*, communes ſcilicet Chriſto & Apoſtolis, & pauperibus reliquis. Quod apparet ex eo, quod de his Chriſtus iuſſit diſtribui fameſcentibus pauperum turbis, vt Matthæi 14. ſatis apparet. Loculi autem erant repoſitoria, in quibus pecunia eleemoſynaria ſibi data reſeruabatur. Idem rurſum Ioan. 13. *Quidam autem, putabant quia loculos habebat Iudas.* Idem etiam gloſſa ſuper illud Matthæi 18. *Staterem illum ſumens*, &c. *Iudas*, inquit gloſſa, *communia in loculis habebat*. Sic etiam Apoſtoli poſt Chriſti reſurrectionem communia inuicem & cum aliis pauperibus habuerunt, ſummam paupertatem ſeruantes. Vnde Actuum 4. *Erant autem illis omnia communia.* Propria quoque ſimiliter habuerunt, victum ſcilicet atq; veſtitum, quos ſibi proprie applicuerunt, quemadmodum Chriſtus.

De communi.

Alterum ſummæ paupertatis exemplum Apoſtoli: qui etiam propria & communia habuerunt.

Deinde tanquam principale intentum ex hoc & præcedente atque immediate ſequente capitulo inferre volo per neceſſitatem, Chriſtum viatorem ſummam perfectionis præcipue monſtrantem, non habuiſſe *dominium* aliquod acquiſitum, ſecundum primam vel ſecũdam aut tertiam dominii ſignificationem, dictum in proprio vel cum alio in communi rei alicuius temporalis aut eius vſus. Quoniam tale dominium ſibi aſſumens non omnia conſilia, & præcipue ſummam paupertatem viatori poſſibilem, ſeruaſſet: Chriſtus autem hæc omnia perfectiſſime viatorum ſeruauit. Non igitur tale dominium temporalium Chriſtus habuit nec habere voluit, quod ſcriptura *poſſeſſionem* plerunq; nominauit, vt in Lucę 14. *Qui non renuntiat omnibus quæ poſſidet.* Sic etiam Matthæi 10. *Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris*, id eſt, conſeruare nolite, niſi fortaſſe in caſu licito, ea ſcilicet intentione

Explicato loco communi de Paupertate, ad rem redit, ac concludit 1. Chriſtum non habuiſſe vllum dominium.

atq;

atq; necessitatibus, quas pridem diximus, vt propter impotentes pauperes (quemadmodum fecit *Paulus*) aut temporis vel loci & personæ dispositionis necessitate vrgente, de quibus in sequẽti capitulo amplius apparebit. Quamuis tamen *dominium* iam dictum etiam in prædictis casibus summe pauperi habere non liceat: quoniam tale dominium per necessitatem circa summam paupertatem excludit Christi consilium. Non habuit ergo Christus temporalium dominium iam dictum nec habere potest eius aliquis imitator, summam scilicet paupertatem seruare volens. His consequenter dico quod ex scriptura sacra conuinci non potest Christum quantumcunque condescendentem infirmis, habuisse temporalium iam dictum dominium seu possessionem in proprio vel communi, quamuis hoc credantur sensisse sanctorum aliqui. Pari namque ratione concludi posset, Christum exercuisse omnia permissa, ne statum talia exercentium damnasse videretur. Sic ergo seculi principatum seu seculare iudicium contentiosum acceptasset ac exercuisset (cuius oppositum ostensum est irrefragabiliter quarto huius) sic coniugium, sic actionem contentiosam coram iudice coactiuo, sic reliqua permissa omnia: quæ Christum exercuisse nemo per scripturam conuincere potest, sed oppositum magis. Non enim talia ipsum oportuit aut decuit exercere, ne statum exercẽtium, quos vocant infirmos, damnasse videretur. Quoniam non sequitur, Christus non fuit coniugatus: ergo statum coniugatorum visus fuit damnare, similiter & in reliquis. Nam ipse sufficienter expressit differentiam inter ea, quæ sunt de necessitate salutis fienda vel omittenda, præcepta vel prohibita: & ea, quæ non sunt de necessitate salutis apud sanctos vocata *supererogationis*. Cum enim interrogatus fuisset à quodam de necessariis ad salutem æternam, respondit Christus: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Interroganti vero rursum de his quæ sunt *supererogationis*, non respondit Christus, si vis ad vitam ingredi; sed dixit illi: *Si vis perfectus esse.* In quibus

Vnde infert nec Christi imitatorem (puta Papam clericos monachos) habere posse.

2. Christum nec infirmorũ quidem gratia dominium vsurpasse probatur.

Occupatio obiectionis.

Responsio.

verbis Matthæi 19. Lucæ 18. & Marci 10. Christus expresse fecit intelligere, quod obseruatio mandatorum sufficiebat ad vitam æternam, cum de hoc interroganti nil aliud respondit, quam serua *mandata, si vis ad vitam ingredi.* Ideoque non omnia permissa Christum oportuit aut decuit exercere, ne statum eiusmodi exercentium damnasse videretur; quia iam expresserat ipsos ex solis mandatis seu prçceptis, (communiter sumendo præceptum affirmatiuum & negatiuum) posse saluari: sed magis decuit ipsum consiliorum exercitium, vt summam paupertatem seruare, coniugium omittere propter talium exercitii reliquis omnibus præbendum exemplũ, quemadmodum ipsum de facto fecisse atque dixisse legimus in scriptura. Nam Matthæi 8. Lucæ 9. de sua paupertate loquens, ait: *Vulpes foueas habent, volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet vbi reclinet caput.* vbi glossa, *Cum ita sim pauper, vt nec hospitium habeam quod meum sit: Tanta enim paupertatis fuit Dominus, vt vnde daret tributa, non haberet*, secundum *gloss.* super illud Matth. 18. *Staterem illum assumens, da eis pro me & te.* Nusquam tamen legimus ipsum habuisse castra vel agros, aut cumulos thesaurorum, ne statum sic habentium visus damnare fuisset.

3. Etsi Christus illud vsurpasset tamen aliis qui perfectione student non esset imitãdus: quia legislator est.

Quod si tamen Christus exercuisset permissa, potuisset hoc facere nil minus omnibus consiliis pariter obseruatis. Quoniam ipse qui legislator erat, poterat huiusmodi exercere, ne statum exercentium reprobare videretur, vnde talia non voluisset simpliciter (quemadmodum volunt infirmi qui ea volunt propter suum commodum) sed ea Christus voluisset propter aliud, & ea quodam modo nolens; quia non propter se, sed propter iam dictam causam. Reliqui vero perfecti tale dominium nullo modo possunt velle conuenienter, summam consiliorum obseruantes. Non enim id possunt velle, ne statum aliorum damnare videantur: quoniam ad eos statum approbare vel damnare non pertinet, eo quod legislatores non fuerunt, nec sunt aut erunt. Si ergo tale domi-

dominium vellent, id vellent quemadmodum infirmi, non tanquam perfecti. Licuisset ergo Christo si voluisset hęc exercere permissa, summam omnium consiliorum obseruans, quod tamen alteri ab ipso minime licere potest propter causam iam dictam. Quod si quæratur, quis tam perfectus esse valeat, vt nihil simul temporalium velit habere, nisi sufficiens indigentiæ præsenti aut immediate instanti, quasi præsenti? Dico, quod Christus & alii quicunque volentes, quamuis tales pauci sunt, quoniam *via hæc arcta est & angusta, & pauci ingrediuntur per eam*, vt scribitur Matthæi 7. Et dic mihi tu quæso: Quot sint martyres voluntarii temporibus his? quot viri heroici? quot Catones, Scipiones, atque Fabricii? *Obiectio.* *Responsio.*

CAPVT XIV.

Quæ præcedenti capite de Paupertate explicata sunt: obiectionum refutatione illustrantur.

AD dicta vero sic intendentibus *obiiciet aliquis*, quoniam si ministrantes euangelium, statum perfectioris etiam seruare volentes episcopi atque presbyteri nihil seruare possint propter suam futuram necessitatem supplendam: quin illud firmo proposito velle debeant tribuere pauperi, vel pauperibus occurrētibus primum & magis indigentibus cum reliquis quæ in descriptione summæ paupertatis iam diximus: quo modo poterunt intendere prædicationi verbi Dei, & quotidianam vitam procurare (quod necessarium videtur) si nihil illis pro futuro sibi seruare liceat? Videntur enim hic simul fieri difficilia vel impossibilia quædam. Vnde Actuum 6. *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis*. Innuentes Apostoli quod duo hæc simul fieri nequeunt. Licitum est ergo perfectis propter suam necessitatem futuram supplen- *Contra præcedentia 1. obiectio, eiusque propositio.* *Assumptio.* *Conclusio.*

2. Obiectio. dam temporalia reseruare. *Amplius* ostenditur idem ex alia: quoniam Ioannis 12. super illud: *Quia loculos in quibus oblata seruabantur*, &c. dicit glossa. *In quo forma datur ecclesiæ seruandi necessaria.* Cum igitur in hoc loco ecclesiæ nomine intelligantur perfecti, præcipue sacerdotes & episcopi, videtur quod necessaria pro futuro sibi licite seruare possint. *Rursum* supra illud Matthæi . *Nolite soliciti esse in crastinum*, dicit glossa. *Sed nemo debet scandalizari, si quem iustorum viderit hæc necessaria sibi suisque procurare, ne iudicet eum de crastino cogitare, quia ille qui hoc præcepit, cui ministrabant angeli, propter hoc exemplum dandum, loculos habuit, vnde necessaria vsibus præberet.* *Adhuc* firmatur idem ex Ioannis 13. vbi dicitur sic: *Quidam autem putabant quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum*: ergo pecuniam reseruatam habebant Christus & Apostoli, vnde talia emere poterant. *Adhuc* ostenditur idem ex alio, quoniam Matthæi 6. super illud: *Respicite volatilia cæli*, &c. dicit glossa, *Non prohibet prouidentiam & laborem, sed solicitudinem, vt tota spes nostra sit in Deo.* Perfectis igitur de futuris sibi necessariis prouidere licet. *Amplius* ostenditur idem ex Matthæi 14. Marci 6. & 8. & Lucę 10. Dixit enim Christus ad Apostolos: *Quot panes habetis? Qui dixerunt, septem.* Hos autem seruauerant extra præsentem necessitatem: ergo perfectis pro futuro sibi temporalia seruare licet. *Deinde* ostenditur per necessitatem quod perfecti habeant vel habere possint (etiam perfecti manentes) dominium dictum secundum primam aut secundam vel tertiam speciem dominii rerum temporalium, vel vsus earũ in proprio aut cum alio vel aliis in communi, & maxime rerum quę vnico aliquo vsu consumptibiles sunt. *Primum* quidem apparet hoc ex Lucæ 23. cum loquens Christus ad Apostolos ait: *Et qui non habet, vendat tunicam suam & emat gladium*; sed qui emit aut vendit aliquid, dominium rei vel pretii transfert in alterum: nullus autem in alterum transfert quod prius non habuit. Domi-

Marginalia (left margin, in order): 3. Obiectio. — 4. Obiectio. — 5. Obiectio. — 6. Obiectio. — *contra negationem dominii rerum aut vsus earum obiectiones.* — *1. Obiectionis assumptio:* — *Propositio. eiusque confirmatio,*

Dominium igitur habuerunt Christus & Apostoli supradictum. *Deinde* ostendo idem ex alio sic: quoniam qui habuit vsum licitum alicuius rei ab illius dominio iam dicto inseparabilem ex necessitate habuit rei dominium : sed Christus & Apostoli talium rerum habuerunt vsum : ergo per necessitatem ipsarum dominium. *Prima propositio* huius deductionis famosa est : *secunda* vero probatur, ex eo vsu rerum consumptibilium , quem Christus & Apostoli habuerunt. Quoniam vel habuerunt vsum rei suæ de iure, vel non suæ de iure. Si vsum rei suæ de iure : ergo habuerunt simul cum vsu rei dominium. Si vero rei non suæ, aut ergo alienæ, aut rei quæ in nullius bonis erat ante vsum eius. Si rei quæ in nullius bonis erat, cum talis occupanti concedatur de iure: Christus autem & Apostoli per necessitatem prius aut simul tempore cum vsu rem occupauerunt : ergo ipsius dominium ante vsum vel simul cum vsu habuerunt. Si vero vsus talis fuit in rem alienam, aut fuit hic concedente domino rei, vel non concedente, & maxime in vsu rem cōsumente aut alio quem dominus de iure prohibuisse præsumitur : talis vsus esset illicitus, quod nefas esset de Christo aut Apostolis dicere. Si vero huiusmodi vsus rem aliquā consumens, fuerit concedente domino , aut igitur rei dominus concessit vtenti vsum solum absque dominio, aut vsum cum dominio simul. Si vsum absq; dominio, vsus fuisset illicitus, quoniam ex tali vsu priuatur dominus dominio rei absque facto suo, quod licite seu de iure fieri non potest. Si vero vsum cum dominio concessit dominus sic vtenti, apparet manifeste quod sic vtens, perfectus existens, etiam simul cum vsu per necessitatem habuit rei dominium. *Amplius*, si perfectus nullum haberet rei dominium, sequeretur quod auferens ab ipso etiam actualiter indigente, rem temporalem licite auferret, quoniam de iure. Nam quæ in nullius bonis sunt licite seu de iure, à quolibet occupari possunt : sed quæ per nullum vendicari possunt, in nullius bonis sunt, talia vero sunt quæ habet perfectus, vt

Conclusio. *2. Obiectionis propositio.* *Assumptio* *Conclusio.* *Assumptionis probatio.* *3. Obiectio.*

4. Obiectio. ex prioribus hypothesibus satis apparet. *Amplius*, qui debent hospitalitatem seruare, necessario prouisionem futurorum & aliquorũ dominium oportet habere. Omnes Apostolorum successores, episcopi scilicet, ad hospitalitatem tenentur. Vnde 1. ad Timotheum 3. ad Titum 1. *Episcopum oportet hospitalem esse*.

5. Obiectio. Adhuc videntur hoc fecisse sancti patres episcopi, habuerunt enim agros & possessiones in suo dominio saltem in communi cum aliis episcopis atque presbyteris. Vnde Ambrosius in epistola de tradendis basilicis, ait: *Agri ecclesiæ soluunt tributum*, ergo agros & immobilia possidebãt viri perfecti, qui etiam ecclesiæ nomine designantur aut designari debent, præcipue sacerdotes.

6. Obiectio. *Ostenditur* autem hoc de Christo in speciali primum quidem: quoniam secundum leges etiam humanas, qui aliquem redimit à morte, illius dominus efficitur, & per consequens omnium suorum temporalium: sed Christus nos à morte redemit, non quacunque, sed ab æterna: ergo nostrorum corporum & temporalium acquisiuit dominium.

7. Obiectio. Rursum Apocalypsis 19. scribitur de ipso, *quod habebat scriptum in vestimento, Rex regum, & Dominus dominantium*. Vbi glossa: *In vestimento scilicet humanitatis*. Cum igitur rex & dominus omnium eorum habeat dominium, apparet quod Christus in rebus temporalibus hoc habuerit.

Ante refutationem, suo more quasdam hypotheses substernit.

1. Hypothesis. victu & amictu contentum esse debere sacerdotem: probata auctoritate Pauli.

2. hypothesis. vitæ necessaria subsidia ministris euangelii danda:

Ex prius autem definitis à nobis de summa paupertate temporalium atque dominio, responderi poterit conuenienter his quæ obiecta sunt ex præsenti capitulo: secundum Christi tamen & Apostoli sententiam, & primum apponentes, quod ministri euangelii, presbyteri seu episcopi, cum reliquis inferioris ordinis, contentari debent alimento quotidiano, & necessario tegumento statum perfectionis seu summam paupertatẽ custodire volentes. Vnde 1. ad Tim. vltimo: *Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his cõtenti simus*. Quę siquidẽ euangelizantibus ministrare tenẽtur secundum legem diuinam saltem, quibus euangelica prædicatio ministratur.

Hoc

Hoc enim figuraliter dictum Deuteronomii 24. *Non alligabis os bouis triturantis in area fruges tuas.* Exponens Paulus 1. ad Corinthios 9. tanquam dictum propter futuros euangelii doctores atque ministros, sic ait: *Nunquid de bobus cura est Deo, an propter nos vtiq; dicit?* Idem apparet ex Mat. 10. dũ ad hoc & propter hoc propositum dixit Christus: *Dignus est operarius cibo suo.* Debent ergo suscipientes euãgelium, victum quotidianum, atque vestitum euangelizanti ministrare, si possint. Et hoc tanquam debitum ex lege diuina petere possunt euangelizantes licite, quamuis non in iudicio coactiuo præsentis seculi, idque quibus euangelium ministratur si possint exhibere, recusantes in legem diuinam committunt. Vnde 1. ad Corinthios 9. *Ita & Dominus ordinauit his qui euangelium enuntiant, de euangelio viuere. Sicut qui pascit gregem, de lacte gregis manducat: & qui plantat vineam, de fructu eius edit.* Ad aliam vero, decimam aut partem aliquam suorum prouẽtuum nemo fidelium, euangelizantibus, secundum scripturam, tenetur. Quod si quibus euangelium ministratur, tantæ paupertatis essent, vt euangelizantis sufficientiam, victus atque vestitus ministrare nequirent: non obligantur ad hoc lege diuina; sed debet ipse aliunde sibi quærere necessaria vitę, vt alia doctrina vel arte operatiua, si quam nouerit exexcere, aut alio quodam honesto & cõuenienti modo. Sic enim faciebat Apostolus, ne pauperibus quibus euãgelizabat *onerosus* redderetur. Vnde actuum 20. de se loquens ait: *Aurum & argentum aut vestem nullius concupiui, ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt, laborauerunt manus istæ.* Idem dixit 2. ad Thessalonicenses vltimo: *Neque,* inquit, *panem gratis manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione, nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus.* Verum aucto iam fidelium deuotorum numero, & præcipue temporibus his, nec laborare manibus, neque mendicare necesse est doctrinæ sacræ ministros. Nam statuta sunt & ordinata in fidelinm communitatibus, tam

teste Moyse:
& Paulo interprete:
& Christi iudicio.
3 Hypothesis: ea petere licet, non iudicio exigere.
probatur Pauli testimonio.
3. Hypothesis. Decimam sacerdotibus non deberi.
4. Hypothesis: Si ecclesia ministrum alere non possit: aliter sibi prospicere debet.
exemplum in Paulo.
Sed hoc seculo id non necessarium.

per legis humanæ latorem, quam personas aliquas singulares prouentus quidam, tam ex mobilibus, quam ex immobilibus, ex quibus sufficienter, quinimo abundanter ministrantes euangelium sustentari possunt. *Interrogabit* autem aliquis, cuius aut quorum sit horum temporalium, præcipue immobilium iam dictum dominium seu vendicandi potestas coram iudice coactiuo præsentis seculi, cum tale dominium ministris euangelicis perfectis existentibus conuenire non possit, secundum determinationem capituli præcedentis. *Nos vero dicamus* dominium temporalium, quæ sunt pro ministrorum euangelicorum sustentatione statuta, legislatoris esse, aut eius vel eorum qui per legislatorem ad hoc fuerint deputati; vel per eos qui talia dederunt, si fuerint singulares personæ, quæ supradicta temporalia dederint & ordinauerint ex bonis suis ad vsum prædictū: qui siquidem sic statuti ad ecclesiasticorum temporalium defensionem & vendicationem, vocari solebant *ecclesiarum patroni*. Nam antiquitus viri sancti atque perfecti ministri euangelici, Christum imitari volentes, contra nullum voluerunt contendere iudicio. Ideoque nec temporalium dominium assumpserunt, sed solum vsum necessarium ad suæ vitæ præsentis & impotentium pauperum sustentationem. Si enim immobilia temporalia fuissent in ipsorum potestate alienandi, etiam sine dominio aliquo seu vendicandi proposito, & ea non alienassent ad pauperibus occurrentibus statim distribuendū, minime seruassent Christi consilium, in quo dixit: *Vade & vende omnia quæcunque habes, & da pauperibus*, siue talia fuissent ab eis habita in proprio, siue etiam in cōmuni. Hoc tamen est opinandum, quod huiusmodi patroni, quos dominos vendicādi talia diximus, habeant potestatem alienandi ea, vel ad vsus alios conuertendi, quoniam peccarent in legem diuinam saltem, & in humanam fortasse, quoniam eis non est ad hoc concessum dominium, sed solummodo prohibendi & vendicandi coram iudice coactiuo ab auferentibus aut

Quæstio.

Responsio.

Ecclesiarum patroni qui nam.

aut auferre vel aliquid contrectare volentibus. Et propterea si prouentuum custodia, distributio concedatur alicui perfectorum per legislatorem, aut personam singularem, cuius fuerit potestas huiusmodi, dico perfectum summam paupertatem seruando, licite posse; quinimo meritorie hanc curam suscipere propter proximi charitatem, & misericordiam exercendam in eum. *Sed dicet alius* perfectum sibi prouidere de crastino aut de crastinis multis, quoniam suum annuum victum, atq; vestitum suscipit & suscipere intendit ex sibi concesso prouentu. Et *dicendum est* quod talia temporalia sic sibi distribuenda conceduntur, vt ex eis reseruetur quod sufficiat euangelizanti singulis diebus ad victum & vestitum decentem, residuum vero illi committitur distribuendum pauperibus. Et quoniam perfectus propter communem fidelium vtilitatem ad æternam salutem statutus vel electus est ad euangelizandum super certum populum & in loco certo, seu determinato, inquantum euangelizans proponit conuenienter singulis diebus vnicam simul tantum sumere sufficientiam quam deseruit, non autem proponeret simul plures aut successiue sumere ex eadem re quæsita: simul si posset vacare quæstui quotidiano, & simul euangelizare, sed quia simul his vacare non potest, oportet ipsum ex eadem re intendere plures sufficientias quotidianas cibi & potus sumere, successiue tamen ex eadem re. Nam si quod superest vni suæ sufficientiæ, distribueret pauperibus, non haberet in crastino vnde sumeret sufficientiam vitæ, quam quærere coactus necessario haberet mittere assumptam populi curam, in quo peccaret mortaliter, faciendo commune detrimentum animarum. Deinde vero in eo quod aliena distribueret præter, immo contra intentionem eorum qui talia sibi distribuenda commiserũt. Quia ergo secũdum decretum fidelium (quorum est auctoritas ordinandi) visum est expediens, determinatum populum habere determinatum ministrum euangelii atque sacramentorum, qui eis ministra-

Perfectum posse bonorum ecclesiasticorum curam gerere.

Obiectio.

Responsio.

re debens in his, alendus est per eos, non conseruat ipse ad crastinum ex intentione propria propter se aliquid, quod in sua potestate sit distribuere. Rursum, quoniam non est in dispositione, secundum quam quotidianam vitam sibi quærere possit propter iam dictam causam, perfectus permanens, potest ex re commissa suæ custodiæ plures sufficientias sumere: semper tamen cum proposito id distribuendi quod sibi superest præsenti suæ sufficientiæ, si foret in sua potestate, foretque ipse in dispositione sibi acquirendi futurum quotidianum victum, quemadmodum etiam dicebatur in summæ paupertatis descriptione. Sufficere debet igitur euangelico ministro victus atq; vestitus quotidiani sufficientia, quam sibi ministrare tenentur suscipientes illius ministerium. Et hanc iure diuino sibi debitam licite petere potest, quamuis non humano iure vendicare sibi debeat hãc coram iudice coactiuo, etiam si iure humano id foret preceptum. Vnde in glossa secundum Augustinum super eodem 2. ad Timoth. 3. *Nemo militans Deo*, &c. dicitur sic: *Hoc ideo dicit Apostolus, scribens Timotheo, ne forte cum indigeret Timotheus, & nollet victu quotidiano sustentari ab eis quibus euangelium ministrabat, nec in opere corporis laborare posset, aliqua negotia sibi quæreret, quibus animus eius implicaretur intentio, ex quo sibi relinquebatur mendicandum.* Ecce ergo, quod si noluissent Timotheo ministrare victum, nõ dixit eos cogendos, nec quod ipse hoc requirere deberet coram iudice coactiuo. Quoniam *auferenti tunicam dandum est & pallium*, iuxta Christi consilium, Matthæi 5. & Lucæ 6: potius quam in iudicio contendendum. Sic etiam dicebat Apostolus 2. ad Corinth. 8. & 9. pro pauperibus petens ab ipsis, *Non quasi imperans dico*: & infra, *in hoc consilium do*, talem collectam appellans *gratiam*, propter quod etiam signans eam spontaneam, dixit: *Vnusquisque autem prout destinauit in corde suo, non ex tristitia vel necessitate.* Nunc autem restat singulariter dicere ad præmissas *instantias*: Ad eam ergo primum quæ inducebatur ex Actuum 6. *Non est aquum*

Hypothesium præcedentium summa.

quæ confirmatur Augustino:

& Christo:

ac Pauli exemplo.

Ad præmissas obiectiones responsio.

Ad primam.

æquum nos derelinquere verbum Dei, &c. Dicendum est, hoc dixisse Apostolos, nõ quia vellent quicquam sibi acquiri temporalium reseruandum pro futuro, nisi quomodo diximus in summæ paupertatis descriptione. sed quia præsentis aut immediate instantis quasi præsentis simul vnicam sibi quæri volebant per aliquos necessitatis sufficientiam, eo quod hoc per seipsos facere non poterant debentes simul insistere prædicationi euangelicæ. *Ad aliam* quæ inducebatur ex glossa super Ioannis 12. quod ecclesiæ datur forma seruandi necessaria, &c. Dico, ecclesiæ, id est, viris perfectis tam in proprio quam etiam in cõmuni, datam esse formam seruandi, quod superest præsenti aut quasi præsenti sufficientiæ, si superfluum aliquid eis licite adueniat vt datum, aut corporis proprii opere seu labore quæsitum. Et hoc perfectis licitum est ex causa & intentione. quas diximus in summæ paupertatis descriptione: quamuis non debeant perfecti ex intentione propter se quicquam superfluum præsenti aut quasi præsenti necessitati quærere. Quod tamen licite aduenit superfluum, potius custodire aut aliis custodiendum & distribuendum committere, quos ad hoc nouerint magis idoneos quam reiicere debent. Vnde super id Matthæi 10. *Dignus est operarius cibo suo*, inquit *Hieronymus*: *Ergo necessaria tantum accipite, vt inde securi æternis melius vacetis*. Deinde vero super idem, inquit *Augustinus*: *Illa loquebatur Apostolis* (Christus scilicet) *vt securi non possiderent neque portarent huic vitæ necessaria, nec magna nec minima, ostendens à fidelibus omnia deberi ministris suis nulla superflua requirentibus*. Et ideo si decimæ frugum non sint necessariæ ad ipsorum sustentationem, sed superfluæ in toto vel parte; quod ex eis superfluit virtute verborum sacræ scripturæ, nequaquam exigere possunt euangelici ministri, nec ad eius exhibitionem tenentur Christi fideles. Quod autem intellexerit Christus eos posse petere solum quæ sunt præsentis necessitatis, victus aut vestitus vel quasi præsentis apparet, eodem super id, *Neque duas tunicas*. Vbi bea-

Ad secundam.

tus Hieronymus: *In duabus tunicis duplex mihi videtur innuere vestimentum, non quod in locis Scythiæ & glaciali niue rigentibus vna quis tunica debeat esse contentus. Sed quod in vna tunica vestimentum intelligamus, ne alio vestiti, aliud nobis futurorum timore reseruemus.* Prohibet ergo duas tunicas simul, id est, duplicia vestimenta, quorum alterum seorsum sufficiat pro tempore. Idemque de victu, & eadem ratione intelligendum secundum determinationes scripturæ atque sanctorum expositiones in prioribus adductas.

Non conuenit igitur perfectis Christi & Apostolorum successoribus in suo dominio sibi reseruare agros, ciuitates, aut castra, nec vnquam opere seu exemplo Christi aut Apostolorum fuit data forma ecclesiæ, id est, euangelicis ministris habendi dominium immobilium, nec ipsa reseruandi ad futurum in ipsorum existentia potestate. Sed oppositum huius bene reperimus in scriptura ex Christi consilio, dum dixit: *Vade & vende.* Et rursum: *Nolite possidere aurum*, &c. Amplius & Actuum 4. *Vendentes offerebant pretia.* Datur ergo forma ecclesiæ seruandi acquisita mobilia propter causas iam dictas, immobilia vero nequaquam, quæ in sui dominio vel simplici potestate alienandi fuerint, quin ea debeant alienando commutare, cum primum potuerint Hæc etiam fuit sententia *Bedæ* super illud Lucæ 12. Quando misi vos sine sacculo, &c. *Non eadem* (inquit Beda) *viuendi regula persecutionis, qua pacis tempore discipulos informat. Missis quidem discipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via, id est, secum portarent, præcepit: ordinans, vt qui euangelium nuntiat, de euangelio viuat. Instante vero mortis articulo, & tota illa gente simul pastorem & gregem persequente, congruam tempori regulam decernit, permittens, vt tollant necessaria victui, donec sopita persecutorum insania tempus euangelizandi redeat. Quo scilicet tempore non indigent tollere seu portare aliqua pro necessitate futura, eo quod à suscipientibus euangelium sustentari debent, & hoc*

ab

tibi ipsis licite quotidie petere possunt. Si ergo quolibet tempore licuisset Apostolis & ipsorum successoribus pro futuro quolibet necessaria reseruare, frustra & inconuenienter dedisset eis aliam regulam tempore quietis, & aliam in casu, tempore scilicet persecutionis. Et hoc est, quod in summæ paupertatis descriptione iam diximus, perfectis videlicet non licere temporalium reseruationem, si fuerint in loco, tempore, ac sui dispositione tali, quod quotidianum victum sibi successiue conuenienter quærere possint. *Ad aliam instantiam* quæ inducebatur ex *glossa* super Matthæi 7. cum dixit: *Sed nemo debet scandalizari*, &c. Dicendum, quod necessaria & suis & instantem aut immediate instantem quasi præsentem necessitatem perfectus licite procurare potest. Residuum vero si quod fierit ex quæsito pauperibus reseruando, absque tamen omni proposito dominii, & hoc magis expediens ac meritorium est quam illud deperdi sine re; misericordiæ enim opus est hoc & supererogationis. Vnde Matthæi 5. *Beati misericordes.* Et cum subiungitur in eadem *glossa*, quod *Christus habuit loculos, vnde necessaria vsibus præberet*, concedendum vtique: sed talia in loculis reseruari fecit, vt quia loci vel temporis conditio, ac reliquæ adiicientiæ hoc exigebant, vel vt pauperibus occurrentibus inde prouideret. Sicut expresse patet ex *glossa* super illud Matthæi 18. *Staterem illum assumens*, &c. *Tanta enim, inquit, paupertatis fuit dominus, vt vnde daret tributa non haberet. Iudas quidem communia in loculis habebat, sed res pauperum in suos vsus conuertere nefas duxit.* Ecce quod res illæ seruatæ pauperum erant, id est, propter pauperes, nec intelligas ex pauperibus solos Apostolos, sed alios quoscunque, præcipue fideles, quibus etiam ipse cum Apostolis præbebant de reseruatis manducare, sicut apparet Matthæi 10. Marci 6. & 8. ac Ioannis 6. Vnde ait Christus: *Date vos illis manducare.* Sic etiam (vt ibidem) quæ superfuerunt reseruare præcepit, ne deperirent, vnde Ioannis 6. *Collige quæ superauerunt.*

Ad tertiam.

fragmenta ne pereant. Collegerunt ergo (Apostoli videlicet) *& impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum.*

Ad quartam, quintam & sextam.

Ad reliquam vero instantiam ex *glossa* super Matthæi 6. cum dixit · *Non prohibet prouidentiam & laborem* : ad eam quoque inductam ex Ioannis 14. *Quidam autem putabant*, &c. Rursum ad eas quæ inducebantur ex Matthæi 14. Marci 6. & 8. ac Lucæ 9. cum dixit Christus ad Apostolos : *Quot panes habetis*? &c. Dicendum per omnia similiter, quemadmodum ad priorem immediatam instantiam dictum fuit. Ad eas vero instantias quibus deducebatur, perfectum summam paupertatem etiam obseruantem, rerum temporalium habere posse iam dictum dominium in proprio vel cum alio in communi, dicēdum consequenter. *Ad earum igitur primam*, quæ sumpsit exordium ex Lucę 22. cum dicebatur: Omnis qui emit & vendit, vel emere aut vendere potest aliquid rei alicuius temporalis & eius pretii habet dominium de necessitate : hanc nego, & comprobatur, quia omnis emens aut vendens transfert rei vel pretii alicuius dominium : hoc nego ab omnibus viris perfectis. Quamuis enim per se rem licite transferant aut commutent in pretium aut econuerso, non propter hoc transferunt in alios, aut in se suscipiunt dominium rei alicuius ; nisi forte secundum accidens transferre dicātur, vt quia ipsis rem licite transferentibus, domini fiunt in quos transfertur, aliunde tamen per se (vt infra patebit) dominium autem nullo modo suscipiunt, nec suscipere possunt perfecti manentes.

Responsio ad alias obiectiones.

Ad primam :

negatione propositionis.

& eius confirmationis:

Sed dicet disputans, qui emit rem à perfecto, vel vendit, suscipit quod transfertur à perfecto, & nihil aliud. similiter autem & imperfectus transfert quod habebat : cum igitur emens suscipiat rei quam emit dominium aut eius quam perfecto vendit, prius habebat & nunc desinat habere dominium ; per necessitatem sequitur perfectum rei venditæ per ipsum prius habuisse dominium, aut emptæ iam dominium habere posterius. Primam vero propositionem

contra resp obiectionis propositio :

Assumptio:

Conclusio.

rem huius paralogiſmi concedo, ſi intelligatur per nihil aliud, id eſt, nullam rem aliam. Et ſimiliter quod perfectus ſuſcipit ab alio rem quam transfert, & habere deſinit vendens, ſed cum additur: Emens ſuſcipit rei dominium, ergo à perfecto transfertur in ementem, committitur *figura dictionis*, quoniam ſuſcipere rei dominium aut rem cum dominio, non eſt ſuſcipere quod, ſed quomodo. Vnde ſimilis eſt paralogiſmus ei quem format Ariſt. in ſecundo Elenchorum * iuxta locum ſophiſticum, qui dicitur figura dictionis. Eſt autem hic. *Quoniam tradidiſti mihi ſolum denarium, ſolum denarium non habuiſti: ergo tradidiſti quod non habuiſti.* differt tamen hic ab illo, quoniam in præſenti mutatur * quid in aliquid, in eo vero quem format Ariſt. econuerſo. Veruntamen vt amplius ſatisfiat quæſtioni, quoniam quærentis ſophiſma diſſolutum eſt, & propter minus doctos in arte ſophiſtica. Dico quod dum perfectus rem aliquam vendit, commutando, rem licite transfert in alterum, quoniam rem ſibi iure quæſitam, & contrectari lege conceſſam, cuius tamen nunquam habuit dominium. Quoniam ex præcedente capitulo monſtratum eſt, quod rei alicuius aut eius vſus vel vtriusq; ſimul, conuenit habere poteſtatem licitam ſeu de iure, primo & ſecundo modo dicto, etiam rei corruptiuam absque dominio, dicto ſecundum tres ſæpe dictas ſignificationes, & ideo licitam poteſtatem habet rem ſibi iure quæſitam commutandi, dum tamen illa in nullius alterius ſit dominio. Tu dices, vnde acquirit emens illius dominium? Dico quod iuris primo modo dicti permiſſione tam humani quam diuini. Nam quæ in nullius bonis ſunt, occupanti: & volenti conceduntur quantum & dominium, quanto ergo magis, quæ ſunt in bonis alicuius aliquo modo? vt iure primo & ſecundo modo dicto, quamuis non domino eo concedente ac conſentiente poſſunt accipienti & volenti acquiri quantum ad dominium iure primo modo dicto, & translatione perfecti, ſecundum accidens tamen. Sic etiam econuerſo dico, quod dum perfectus aliquid emit,

Reſponſio diſtinctione propoſitionis: quia eſt fallacia figuræ dictionis.

* cap. 5.

* ſubſtantia in qualitatem.

reſponſionis declaratio.

Quæſtio.

Reſponſio.

rei poteſtatem licitam accipit,nõ tamen dominium, neque per ſe, neque ſecundum accidens, eſto quod dominium deſinat in vendente, ac in quolibet alio.

Obiectio quæ eadem quæ tertia ante propoſita.

Sed dices, Ergo licite res venalis aut alia quælibet poteſt auferri à perfecto, etiam actualiter ipſa indigente, quoniam in nullius bonis eſt, ex quo in nullius dominio, ſeu vendicandi poteſtate, ſimiliter autem pretium aut res empta per ipſum, quod abſurdum videtur.

Reſponſio.

Ad hoc dicendum, quod res in nullius bonis exiſtens, occupanti iure conceditur: & cum dicitur rem quam habet ſeu tenet perfectus, in nullius bonis eſſe, quoniam in nullius dominio, de iure præſertim humano. In hoc committitur *paralogiſmus conſequentis*, quoniam non ſequitur, hoc non eſt in dominio alicuius de iure, ergo non eſt in bonis alicuius de iure: poteſt enim, vt diximus, aliquid acquiri alteri iure primo modo dicto, abſq; omni iam dicto dominio. Quod ſi tamen humana iura hoc permitterẽt, videlicet vt res quæ in nullius eſt dominio iam dicto, in nullius bonis intelligatur, & conſequenter quod iure occupanti concedatur: dico, quod rem quamcunque apud perfectum exiſtentem poteſt quilibet capax occupare, ac ſuam facere licite ſecũdum ius humanum primo modo dictum, quod apparet ex liciti diffinitione, quamuis ipſam non conſentiente perfecto, præſertim indigente, licite ſecundum ius diuinum illam nequeat occupare aut ſuam facere: quinimo peccat ſic faciens mortaliter, committens lege diuina prohibitum ſub pœna damnationis æternæ. Poſſunt autem hæc ſimul contingere, vt ſecundum vnam legem ſcilicet aliquid liceat quod ſecundum alteram prohibitum eſt.

Scortationis impunitas.

Sunt enim fornicationes ſolutorum humana lege permiſſa, propter aliquid maius inconueniens declinandum, quę tamen lege diuina prohibitæ ſunt cum pœna iam dicta.

Ad ſecundam: diſtinctione propoſitionis.

Ad aliam inſtantiam qua dicebatur: qui habuit licitum vſum alicuius rei à dominio eius inſeparabilem, per neceſſitatem habuit rei dominium. Hæc concedenda eſt ſi referatur inſeparabilitas dominii ab vſu in perſonam vtentis, quo modo dominium

nium *actiue* dicitur, vt videlicet quod ad omnem vtentem ſequatur dominium. Si vero hæc inſeparabilitas referatur ad rem quo modo *paſſiue* dicitur, eiusdem rei omnino poteſt eſſe vſus & dominium, non tamen propter idem eſt dominus & vtens. Poteſt enim aliquis licite vti re non ſua conſentiente domino rei, vt ex præcedente capitulo palam fuit, & ideo in hoc ſenſu neganda eſt. Secundum primum ergo ſenſum conceſſa propoſitione, ſicut etiam videtur intendere diſputans, *ad Minorẽ*, qua dicitur Chriſtum & Apoſtolos quarundam rerum habuiſſe vſum licitum, quarum dominium non ſeparabatur ab vſu in vtente ſcilicet: hanc nego tanquam hæreticam, ſumendo dominium ſecundum tres priores iam dictas ſignificationes. Et cum additur, *Aut habuerunt vſum rei ſuæ de iure, aut non ſuæ de iure*: dico, quod vtrarumque, vt quandoque ſuarum de iure, quandoque alienarum conſentientibus earum dominis. Et cum dicitur, *Si ſuarum de iure, cum vſu igitur earum habuerunt dominium*: paralogiſmus conſequentis committitur hic, vt pridem diximus. Non enim ſequitur; Hoc eſt alicui iure quæſitum vel eius vſus: ergo ipſius eſt dominium: quamuis bene ſequatur, dominiũ rei, aut dominium vſus eius eſt alicui iure quæſitum: ergo res vel ipſius vſus ſua, ſeu ſibi iure quæſita eſt. Et cum vlterius dicitur; *Si re non ſua vtitur, aut ergo aliena vel ea quæ in nullius bonis eſt*. Dico quod vtraque licite poteſt vti, aut ſimul aut ſucceſſiue. *Et cum deſtruitur vtraque pars conſequentis dicendo primo*, quod re in nullius bonis exiſtente perfectum vti non poſſe ſine dominio, eo quod prius aut ſimul cum vſu oportet ipſum rem occupare, & ſic ipſius habere dominium. Dico perfectum eiuſmodi rem prius occupare, cum vero infertur; ergo eius fit dominus. Paralogiſmus conſequentis eſt vt prius: poſſet enim piſcem capere perfectus atque comedere, cum expreſſo tamen prius voto, nunquam prędictum piſcem aut rem aliquam temporalem vendicandi contentioſe coram iudice coactiuo. Tu dices, occupanti conceditur rei dominium: dico

& negatione aſſumptionis: *eiuſque probationis refutatione.*

quod verum est volenti, non volenti autem non, quia spernere dominium vnicuique permissum est lege diuina & etiam humana, vt ex priori capitulo palam. *Deinde ad alteram partem consequentis*, videlicet, quod in rem alienam non conueniat vsus perfecto, absque rei iam dicto dominio: quoniam licet aliquis disputans, aut concedente domino rei seu consentiente, vel non: dicendum, quod consentiente domino: aliter enim illicitus esset vsus, maxime si dissentiret tacite vel expresse. Si vero consentiente domino (dicet disputans) aut ipso concedente dominium ipsi perfecto vel non concedente. Dico quod vtroq; modo licite contingere potest, etiam in re vnico vsu consumptibili. Esto quidem igitur vsum concessum alicui perfecto, quem exercet in rem esse vsum, rem consumentem, si concesso sibi dominio rei cum vsu vtatur: ergo cum vsu habet perfectus iam dictum dominium. Dico paralogismum consequentis committi vt prius, quoniam non sequitur: hic concedit alicui vsum & dominium alicuius rei: ergo cui conceditur efficitur dominus rei, quia potest vnum acceptare, vt potestatem licitam vsus, & alterum renuere, aut dudum renuisse per votum, puta dominium. Dicet ergo disputans aliquis, cuius est ergo rei dominium? Dico quod domini cuius erat ante cōcessionem expressam quam fecerat perfecto, non volenti suscipere, vel nullius: si tali expressa concessione, priuetur dominus de iure humano rei dominio, potest tamen nihilominus perfectus re vti vsu etiam consumente & licite tanquam sibi iure quæsita, quamuis illius dominio in nullius bonis existente. Quod si dicatur dominium rei perfecto alicui concessisse vsum rei suæ etiam consumentem absque dominio: adhuc dico Christum & Apostolos & vnumquemque perfectum in summa paupertate manentem, licite posse in rem illam exercere vsum eam consumentem & destruentem. Et cum dicitur vsum licitum fieri, quia priuat dominum sine facto suo, rei suæ dominio: Hic attendendum, quod dominus rei alicuius vnico con-

consumptibilis vsu, perfecto concedit vsum, & concedere potest licite cum proposito sibi retinendi rei dominium quam diu res extat, sed quam cito desinit siue in fieri, siue in facto esse, non intendit sibi seruare dominium, sed illi renuntiat ex nunc prout ex tunc solum, non antea: quod etiam faciunt concedentes eleemosynam perfectis, ne aliqui maligni ab ipsis auferant, eo quod potestate talia repetendi contentiose seu coram iudice coactiuo priuati sunt, quamuis sponte perfecti. Si enim dominus rei semper rei suæ dominium intenderet habere, nunquam concederet aut concedere deberet perfecto vsum destruentem eam nisi esset insanus. Quoniam rei non existentis, nemo dominus esse potest. Similiter etiam perfectus talem vsus concessionem non susciperet, si hanc domini fore nosceret intentionem. Et ideo dico, quod rei dominus facto suo priuatur rei dominio in fieri vel facto esse, dum res consumitur, aut perfecte consumpta est, quia sic priuari vult & exprimit. Et ideo nullam patitur iniuriam, propter quod etiam vsus perfectorum in res alienas, sic volentibus rerum dominis, nequaquam illicitus est, quinimo sanctus & honestus; & tamen sic eis licite vtuntur absque iam dicto dominio.

Ad sequentem vero instantiam iam perfecte dictum est in solutione primæ instantiæ circa finem. *Ad tertiam.* *Ad aliam instantiam* sumentem originem ex primæ ad Timoth. 3. & ad Titum 1. *quod oportet episcopum hospitalem esse*. *Ad quartam.* Supponendo semper & vbique episcopum summe pauperem seu perfectum esse debere, si Christi & Apostolorum imitator perfectus existat, dico, quod oportet vel necesse est episcopū, &c. potest dupliciter intelligi, & secundum mentem Apostoli. Vno modo necessitate simpliciter & absolute. Alio modo ex conditione. Rursum vel quantum ad affectum seu firmum propositum, vel quantum ad affectum & exteriorem effectum. Si ergo intelligatur necessitate absoluta, quod oportet episcopum hospitalem esse secundum affectum, dico verum esse, sicque Apostolum intellexisse. Si vero *Quomodo necesse sit episcopum esse hospitalem.*

intelligatur, quod oportet,&c.quantum ad exteriorem effectum, dico quod oportet siue debet non absolute, sed ex conditione, vt si habuerit vnde possit hospitalitatem exhibere. Quod si ad hospitalitatem, quantum ad exteriorem effectum teneretur episcopus absolute per necessitatem,oporteret ipsum habere atq; intendere conseruare temporalia, & per consequens sibi vendicare contentiose atque talibus dominari, sed non tenetur ad hoc absolute,sed ex conditione. Nam summus Pontificum secundum exteriorem effectum quandoque hospitalitatem non tenuit,cum dixit: *Filius hominis non habet vbi reclinet caput*; & quoniam (vt supra induximus) tantæ paupertatis fuit Dominus,vt vnde daret tributa non haberet. De quo igitur & in quo tunc seruasset hospitalitatem secundum exteriorem effectum, quamuis secundum interiorem affectum illam semper obseruauerit?Et ideo ad *Maiorem syllogismi* dicendũ,quod qui ex conditione debet hospitalitatem exteriorem vel absolute interiorem,non opertet fieri dominum alicuius rei temporalis: prouisorem autem futurorum aut reseruatorem omnem episcopum esse oportet ex conditione si potuerit, non tamen propter se, sed propter pauperes, sicut apparet ex *glossa* super illud Ioannis 21. *Pasce oues meas. Ad aliam* cum dicebatur,episcopos sanctos immobilium habuisse dominium, vt ex epistola beati Ambrosii de tradendis basilicis supra inductum est: dico quod sancti episcopi (vt Ambrosius & alii) agros & reliqua quæ dixerunt ecclesiæ, non dixerunt ecclesiæ,quia in dominio vendendi, alienandi, aut vendicandi potestate fuerit episcoporum in proprio vel communi, qui ecclesiæ nomine signantur persæpe, si statum summæ paupertatis obseruauerunt (quod ad præsens supponimus) sed pro tanto dicti sunt *agri ecclesiæ*: quoniam prouentus inde veniens, ad cultum Dei & sustentationem ministrorum euangelicorum atque templorum statutus erat per legislatorem aut alium donatorem, in quorum scilicet statuentium remanebat dominium defendendi & vendendi, à quocunque

cunque aliter talia contrectare volenti, quemadmodum dictum est circa principium huius. Et hæc erat intentio prædictorum sanctorum, vnde Ambrosius eadem epistola post præinducta verba, sic ait: *Si agros desiderat Imperator, potestatem habet vendicãdorum. Nemo nostrum* (id est, presbyterorum seu episcoporũ) *interueuit, potest pauperibus collatio populi redundare, non faciat de agris inuidiam, tollat eos si libitum est: Imperatori non dono, sed non nego.* Non sic autem dicerent episcopi modernorum, & tamen si sciuisset se peccare mortaliter in non defendendo seu non negando agros: Imperatori certũ est quod ipsos sibi negasset, præcipue si ad hospitalitatem exteriorem fuisset simpliciter obligatus, quemadmodum quidam somniasse videntur, *qui tamen in Israel magistri sunt,* nec talia ignorare deberẽt, nec fortasse ignorãt, sed magis homini quam Deo placere student. *Quod autem ostẽdebatur* de Christo in speciali, quod eo secũdum leges humanas, qui aliquem redimit à morte, illius Dominus efficitur ac suorum temporalium: Christus autem omnes homines à morte redemit: dico ad primam propositionem, quod non est vniuersaliter vera, etiam secundum leges ciuiles, nisi apponatur volens. Esto namque iure permissum omni redemptori alterius fieri dominum eius, qui à morte redimitur & suorum temporalium: dico quod redimens aliquem à morte non necessario fit eius dominus, verbi gratia si nõ voluerit aut renuntiauerit. Propter quod etiam esto Christum omnes homines sic à morte redemisse, vt dicunt humanę leges, & per cõsequens omnium posse dominium effici: dico tamen quod Christus perfectus existens, dominus non fuit temporalis, maxime humano seu etiã acquisito dominio: eo quod omni tali dominio Christus renuntiauit, tam in personis quã in rebus, vt ex quarto huius, & etiam immediate præcedenti capitulo satis apparet. Vel dicendum, quod Christus pro eo statu omnium dominus efficitur, pro quo nos à morte redemit: hoc autem est pro statu alterius seculi & non pręsentis, nõ enim redemit nos à morte huius seculi,

Ad sextam.

Christus non est Dominus temporalium.

:tiam leges humanæ loquuntur. Et ideo pro culi huius ex sua redemptione non acquisiuit .ium hominum, nec suorum temporalium. nim modo dixisset verum Christus, dum di- seipso Matthæi 8.& Lucæ 9. *Filius autem ho- non habet vbi reclinet caput*, si dominus erat ium humanorum temporalium? Et ideo vel .quam acquisiuit tale dominium (vt in secunda tione dicitur) vel si acquirere potuisset, noluit :nuntiauit; quemadmodum facere posset etiam libet alter perfectus. Aut apertum dixisset men- :ium, quod nefas est credere. *Ad vltimam in- ntiam*, ex Apocal 19. vbi accipiebatur de Christo, *iod habebat scriptum in vestimento, Rex regum*, &c. *r hoc in vestimento humanitatis, secundum glossam.*)ico quod scriptū habuit hoc Christus in vestimen- o humanitatis, quia verbum Dei iunctum fuit cum pelle humana, ratione cuius illud dominium sibi de- bebatur; sicut verbum scriptum est cum pelle ouina similitudinarie, ratione cuius, pellis aliquid habet venerandum, vt disciplinam signare, aut aliam veri- tatem quamcunque. Vel dicendum, quod de tali dominio scilicet temporali, non sensit ibi beatus Io- annes, imo de dominio regni æterni, vel quantum ad regnum æternum. Vnde *glossa* subdit, *Rex regum, id est, super omnes sanctos.* Non igitur erret, nec secum alios errare faciat Roman. Papa vel alter episcopus, quoniam si temporalia possidere quærit hisque do- minari, hoc licite fortasse potest, etiam in statu salu- tis existens, non tamen summæ paupertatis seu per- fectionis, instar Christi & Apostolorum statum ob- seruans. Quid quidem igitur sit paupertas merito- ria, quisve sumus eius modus seu perfectissima spe- cies, & quod hunc Christus, ipsumque imitan- tes Apostoli seruauerint in via, ex di- ctis sufficienter determinas- se putamus.

est spo- si-

CAPVT

CAPVT XV.

Sacerdotalis potestas per se & per accidens: illâ non esse sacerdotem inferiorem episcopo; sed hac solum.

EST autem his habita *quæstio* difficilis,& ad considerandum necessaria valde. Dictum est enim nobis 15. primæ,& qualiter rememoratum octauo huius in fine;Legislatorem humanum ipsum secundum se aut per partem principantem, causam agentem esse institutionis omnium officiorum seu partium ciuitatis:cum his quoque meminimus nos dixisse in vltimo primæ; Sacerdotium seu sacerdotale officium nouæ legis à solo Christo primum institutum fuisse, quem tamen omnem seculi principatum, omneque temporalium dominium abdicasse monstrauimus 4. 11. 13 & 14. huius,& neque humanum legislatorem fuisse,12 .& 13.primæ: quapropter non eundem esse cuiuslibet officii ciuitatis institutorem, & humanum legislatorem aut principem, dixisse videmur: vnde merito dubitabit aliquis ex his,cuius quidem sit auctoritas instituendi sacerdotium,& in communitatibus fidelium maxime,quoniam inuicem iam dicta de hoc repugnare videntur. Hanc itaque dictorum apparentem contrarietatem amouere tentantes, rememorabimus primum eorum quæ diximus 6 .& 7 primæ, videlicet alteras esse causas cuiuslibet officiorum ciuitatis, secundum quod officia nominãt habitus animę;alterasq; ipsorum secundum quod partes sunt ciuitatis,institutæ propter sufficientias habendas ex his, quod etiam proportionaliter oportet attendere in sacerdotio, quemadmodum in reliquis officiis ciuitatis. Nam sacerdotii secundum quod animę nominat habitum quendam (*quem characterem vocant sacræ scripturæ Doctores*) causa efficiens per se immediata, seu per se factor est Deus, hunc imprimens in animam,humano tamen quodam præuio ministerio, quasi præpa-

De causa efficiente sacerdotii, quæstio ex contradictionis specie.

Quæ diluitur diuersa efficientis sacerdotii ratione.

Sacerdotii quà habitus animi, efficiens principalis est Deus: ministrans, homo.

In nouo Testam. efficiēs est Christus: ministrans homo, principalis quà Deus.

rante. Cuius exordium noua lege fuit à Christo: ipse enim qui verus Deus & verus homo fuit inquantum humanus sacerdos, ministerium exhibuit, quod subsequentes nunc exhibent sacerdotes. Inquantum vero Deus, characterem impressit in animas eorum, quos sacerdotes instituit. Quo modo primum sanctos Apostolos instituit, tanquam successores suos immediatos, sicque consequenter reliquos sacerdotes omnes, per ministerium tamen Apostolorum, & reliquorum sibi succedentium in hoc officio. Nam Apostolis aut reliquis sacerdotibus manum aliis imponentibus, & debita verba seu orationes ad hęc proferentibus, Christus inquantum Deus hunc habitum seu characterem sacerdotalem digne suscipere volentibus, imprimit. Et similiter opinandum est in reliquorum ordinum collatione, ex quibus character aliquis imprimitur in animam suscipientis. Hic siquidem *character sacerdotalis* sit vnus aut plures, potestas est, per quam sacerdos consecrare potest ex pane & vino, corpus & sanguinem Christi benedictum, cum certa verborum pronuntiatione, ac reliqua ecclesiastica sacramenta ministrare, per quem etiam soluere potest & ligare homines à peccatis.

Apostolos primum sacerdotes creauit tanquã successores: & reliquos, horum ministerio.

Character sacerdotalis quid.

Quando Apost. eorumque successoribus sacerdotalis potestas collata, opiniones variæ.

Prima:

Hunc autem characterem seu potestatem susceperunt Apostoli (secundum quorundam sententiam) cum dixit eis Christus, quod scriptum est Matthæi 26. Marci 14. & Lucæ 22. Quod quia series huius perfectius apparet in Luca, ipsam adducamus ibidem, vt habetur sic, *Accepto pane, gratias egit & fregit* (Christus scilicet) *& dedit eis* (Apostolis videlicet) *dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, hoc facite in meam commemorationem*: hoc facite, id est, hoc faciendi potestatem habete. Quibusdam vero visum est, hãc auctoritatem Apostolis fuisse datam, per id quod scriptum est Ioannis 20. dum dixit Christus ad eos: *Accipite Spiritum sanctum: & quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* Alii autem dicunt hoc factum fuisse per id quod habetur Matt. 16. dum dixit

Secunda:

Tertia:

dixit Christus ad eos in persona Petri: *Tibi dabo claues regni cælorum*, &c Vel per id quod dictum est eis à Christo, eiusdem 8. *Amen dico vobis: quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcunque solueritis super terram, soluta erunt & in cælo.* Alii vero rursum dicunt, duas esse potestates seu auctoritates sacerdotales prædictas: *Vnam* quidem, qua sacramentum eucharistiæ, conficere possunt: *Reliqua* vero, qua ligare vel absoluere possunt homines a peccatis. Quas siquidem etiam diuersis temporibus & Christi sermonibus dicunt Apostolis fuisse collatas. Quod tamen horum probabilius existat, nō refert ad præsentem intentionem. Nam qualitercunque aut quandocunque huius officii facta fuerit institutio in Apostolos, constat, ipsis per Christum hanc potestatem fuisse traditam: sic quoq; ipsorum ministerio iam dicto, & suorum successorum conferri ceteris, qui ad hoc officium assumuntur. Vnde 1. ad Timoth. 4. *Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per Prophetiam, per impositionem manuum presbyteri.* Eodemque modo, suum quendam characterem recipiūt *diaconi* per impositionem manuum presbyteri. De quibus Actuum 6 *Hos* (scilicet diaconos futuros) *statuerunt ante conspectum Apostolorum, & orantes imposuerunt eis manus.* Hunc siquidem sacerdotalem characterem siue vnum siue plures, quem diximus potestatem conficiendi sacramentum eucharistiæ seu corporis & sanguinis Christi, ac potestatem soluendi atque ligandi homines à peccatis (& quem etiam deinceps appellabimus *auctoritatem essentialem seu inseparabilem* presbytero, inquantum presbyter est) *probabiliter mihi videtur, quod omnes sacerdotes habent eundem specie, nec ampliorem habet hūc Romanus episcopus, aut alter aliquis quam simplex dictus sacerdos quicunque.* Nam in hac auctoritate siue vna siue plures extēt, *episcopus à sacerdote non differt*, teste *Hieronymo*, imo verius *Apostolo*, cuius etiam est aperta sententia, vt infra patebit. Inquit enim *Hieronymus* super illud Matthei 16. *Et quodcunque ligaueris super terram*, &c. *Habent*

Quarta. Potestas sacerdotum duæ.

Collatam tamē esse, certum est.

Vt liquet Paulo teste.

Eandem etiam esse diaconorum rationem probatur.

Hæc autem sacerdot potestas (siue, vt vocāt, character) æqualiter omnibus presbyteris collata.

nec maior in Papa quam in quouis sacerdote:

Teste Hieronymo: qui Apostolis omnibus presbyt. & episcopis parē clauiū potest. tribuit

quidem eandem iudiciariam potestatem alii Apostoli (supple, quam habuit Petrus) *quibus post resurrectionem ait* (Christus scilicet) *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis,* &c. *habet omnis ecclesia, presbyteris & episcopis*: præponens in hoc presbyteros, quoniam auctoritas hæc debetur presbytero inquantum presbyter primo & secundum quod ipsum. De potestate vero sacramenti eucharistiæ nemo contendit, quin ęqualis sit in quouis sacerdote illi quæ Romani Pontificis. *Ideoque mirandum est, cur contendant aliqui* pertinaciter asserentes, minus tamen rationabiliter, *Romanum Pontificem reliquis sacerdotibus ampliorem clauium à Christo potestatem habere, cum id ex scriptura conuinci nequeat, sed oppositum magis.* Propter quæ etiam euidentius intuenda, debet vos nō latere, quod hæc nomina, presbyter & episcopus, in primitiua ecclesia fuerunt synonyma, quamuis à diuersis proprietatibus eidem imposita fuerint. Nam *presbyter* ab ætate nomen impositum est, quasi senior: *Episcopus* vero à dignitate seu cura super alios, quasi superintendens. Vnde *Hieronymus* in epistola quadam ad * Euandrum presbyterum, quæ intitulari solet, qualiter Presbyter & Diaconus differant, inquit sic: *Presbyter & Episcopus, aliud ætatis, aliud dignitatis est nomen. Vnde & ad* * *Titum & ad* * *Timotheum de ordinatione episcopi & diaconi dicitur, de presbyteris omnino reticetur, quia in episcopo presbyter continetur.* Hoc etiam manifeste apparet per * Apostolum ad Philippenses primo, cum dixit: *Omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis cum episcopis & diaconis.* Ecce quod sacerdotes non aliter nominauit quam episcopos. Certum enim est, quod episcopi plures in vnica ciuitate non aliter erant, nisi quia plures sacerdotes. Idem rursum palam per eundem ad Titum 1. cum dixit: *Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego tibi disposui, si quis sine crimine est.* Et immediate subiungens constituendorum presbyterorum qualitatem, ait: *Oportet enim episcopum sine crimine*

De potestate eucharistica nō est dubium: sacer totu autem potestas in hac & clauibus consistit.

Eoque mira est eorum pertinacia, qui Papam ceteris præferunt.

Quod, vt S. literis refellatur notandum, Presbyter & Episcopus synonyma fuisse in prima ecclesia.

Teste Hieronymo.

* Tomo 2. epistol ad Euagrium: vt habent nostri codices.

* Tit 1.

* 1 Tim. 3.

& Paulo.

quæ deinceps proponit, ex Hieronym. ad Tit. 1. mutuatus est.

trimine esse, sicut Dei dispensatorem. Ecce quod constituendum presbyterum non nisi episcopum vocauit. Idem Actuum 20. loquens ad vnius ecclesiæ sacerdotes, Ephesi videlicet, inquit: *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* Ecce quod in ecclesia vnius municipii, videlicet Ephesi, plures allocutus est Apostolus tanquam episcopos, quod non fuit nisi propter sacerdotum pluralitatem, qui omnes episcopi dicebantur, propter hoc quod superintendentes esse debebant populo: quamuis hoc nomen in posteriori ecclesia sibi solum retinuerit qui primus sacerdotum eiusdem ciuitatis aut loci, per reliquos sacerdotes & populum instituebatur. Vocabat autem Apostolus eos magis episcopos quam presbyteros, vt ad eorum memorias reduceret, curam & solicitudinem quam habere debent reliquorum fidelium. Seipsum presbyterum vocabat, nõ episcopum, propter humilitatem, vt apparet ex præinducta serie 1. ad Timotheum 4. cum dixit: *Noli negligere gratiam*, &c. Sic etiam Petrus atque Ioannes se vocarunt *seniores*, id est, *presbyteros*, quoniam nomen hoc ab ætate impositum fuit. Vnde 1. Petri 5. *Seniores ergo qui in vobis sunt obsecro consenior, & testis Christi passionum.* Et 2. Ioannis 1. *Senior electæ dominæ & natis eius.* Et rursum eiusdem 3. primo. *Senior Caio charissimo.* Verum vbi communis litera canonis habet senior, aut consenior, beatus *Hieronymus* in epistola prædicta vbique habet presbyter aut conpresbyter; quoniam his nominibus tanquam synonymis vtebantur Apostoli. Post hæc autem Apostolorum tempora, numero sacerdotum notabiliter aucto, ad scandalum & schisma euitandum elegerunt sacerdotes vnum ex ipsis, qui alios dirigeret & ordinaret quantum ad ecclesiasticum officium & seruitium exercendum, & oblata distribuendum, ac reliqua disponendum conuenientiori modo: ne istud quolibet pro libito faciente, œconomia & seruitium templorum turbaretur, propter affectionum diuersitates. Hic siquidem

Quis vocatus fuerit Episcopus post Apostolorum tempora.

Quare Paulus sacerdotes vocet episcopos potius quam presbyteros: cur se vero presbyterum.

Quando & quare episcopi (qui iam in vsu) instituti.

electus ad alios sacerdotes regulandos, ex posteriorum consuetudine retinuit sibi soli *nomen episcopi, quasi superintendentis*, eo quod non solum fideli populo superintendens erat, propter quod omnes sacerdotes in ecclesia primitiua dicebantur episcopi, verum etiam quia superintendebat reliquis compresbyteris suis, *propter quod talis Antiochia sibi soli nomen episcopi retinuit, ceteris sibi postmodum simplex nomen retinentibus sacerdotis.* Verum iam dicta electio seu institutio per hominem, sic electo nihil amplioris meriti essentialis seu sacerdotalis auctoritatis, aut prius dictæ potestatis tribuit: sed solum ordinationis œconomicæ in domo Dei seu templo, potestatem quandam, alios sacerdotes, diaconos, & officiales reliquos ordinandi & regulandi. Quomodo *Priori* datur potestas in monachos temporibus his: potestas, inquam, non coactiua cuiusquam, nisi quantum de hoc sic electo concessum fuerit per legislatorem humanum (vt quarto huius & octauo demonstratum est, & in sequenti capitulo amplius apparebit) neque aliqua intrinseca dignitas alia siue potestas. Hoc etiam modo militantes in bellicis sibi eligunt capitaneum, quem præceptorem seu imperatorem antiquitus solebant dicere, quamuis nomen hoc, Imperator scilicet, ad regalis monarchiæ modum quendam aut speciem, aliarum quasi supremam translatum fuerit, & taliter his temporibus vsitetur. Sic quoque diaconi ex ipsis archidiaconum eligunt, cui meritum essentiale seu sacrum ordinem diaconatu ampliorem talis electio minime tribuit: sed solum qualem quãdam (vt diximus) humanam potestatem ordinandi seu regulandi diaconos reliquos. *Vnde non plus sacerdotalis auctoritatis essentialis habet Romanus episcopus quam alter sacerdos quilibet, sicut neque beatus Petrus amplius ex hac habuit ceteris Apostolis.* Omnes enim hanc eandem auctoritatem à Christo susceperunt ęqualiter & immediate, vt dictum est prius auctoritate *Hieronymi* super illud Matthæi 16. *Et tibi dabo claues regni cælorum*, & amplius declarabitur capitulo consequenti. Fuit autem

hæc

hæc aperte sententia beati *Hieronymi* epistola supradicta, in qua postquam ex multis Apostolorum prædictorum auctoritatibus demonstrauerat eundem esse penitus in essentiali dignitate à Christo data presbyterum & episcopū in ecclesia primitiua seu Apostolorum tempore, reddens causam dictorū, inquit: *Quod autem vnus electus est, qui ceteris praponeretur, in schismatis remedium factum est, ne vnusquisq; ad se trahēs, Christi ecclesiam rumperet. Nam & Alexandria à Marco euangelista vsq; ad* * *Hereidam & Dionysium episcopos presbyteri semper vnum de se electum in excelsiori gradu collocatum, episcopum nominabant: quomodo, si exercitus imperatorem faciat* (id est, præceptorem seu capitaneum secundum modernum vsum, non quidem secundum quod Imperator modum monarchæ dicit vsu moderno) *aut eligant diaconi de se quem industrium nouerint & archidiaconum vocent. Quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faceret?* quantum scilicet ad actus essentialis auctoritatis. Non enim intellexit ibi Hieronymus per *ordinationem*, potestatem conferendi, seu collationem sacrorum ordinum, quoniam præter hanc multa faciunt, & faciebant etiam suis temporibus episcopi, quæ non faciunt sacerdotes, quamquam ad omnia sacramenta conferenda diuina potestate sic possit sacerdos quilibet sicut episcopus. Sed intellexit ibi per *ordinationem* potestatē œconomicam, de qua diximus prius, ab homine vel hominibus sibi datam immediate, quod etiam confirmo ratione cum eiusdem Hieron. auctoritate. Ratione quidem, quoniam iam multi fuerunt electi episcopi a tota plebe, sicut *beatus Clemens*, beatus *Gregorius*, beatus *Nicolaus*, & reliqui multi sanctorū, quibus constat per plebem aut etiam sibi conpresbyteros maiorem sacrum ordinem non fuisse collatum, aut intrinsecum characterem aliquem: sed solam potestatem ordinandi ecclesiæ ritum, atque personas regulandi, quantum ad exercitium diuini cultus in templo seu domo Dei: propter quod etiā tales electi ad alios sacerdotes dirigendum

* Heracleam.

in templo, & populum instruendum in his quæ sunt fidei, vocati episcopi, ab antiquis legumlatoribus, vt à Iustiniano & Romano populo tunc vocabantur *œconomi reuerendi*, quorum etiam supremus vocatus est *œconomus reuerendissimus* ab eisdem. Et ideo secundum veritatem & intentionem *Hieronymi non aliud est episcopus quam archipresbyter*. Quod autem non altera sit essentialis dignitas episcopi quam sacerdotis, neque inuicem episcoporum seu sacerdotum amplior, expressit etiam *Hieronymus* epistola prædicta, cum dixit: *Nec altera Romanæ vrbis ecclesia, & altera totius orbis existimanda est, & Galliæ, & Britanniæ, & Africæ. Et Persis, & Oriens, & India, & omnes barbaræ nationes vnum Christum adorant, vnam obseruant regulam veritatis. Si autoritas quæritur, orbis maior est vrbe. Vbicunque fuerit episcopus, siue Romæ, siue Eugobii, siue Cōstantinopolis, siue Regii, siue Alexādriæ, siue* * *Rachanis: eiusdē sunt meriti, eiusdem sunt sacerdotii. Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas vel sublimiorem vel inferiorem episcopum facit: ceterum omnes Apostolorum successores sunt.* Alia vero quædam aut aliæ sunt sacerdotalium officiorum institutiones non essentiales, qualem quandam iam dictam electionem diximus, qua vnus ex ipsis ad aliorum ordinationem seu gubernationem assumitur, quantum ad ea quæ diuino cultui attinent: quales etiam sunt ipsorum quorundam electiones & institutiones ad docendū & instruendum, ac nouæ legis sacramenta ministrandum certo populo & in determinato loco maiori aut minori: similiter quoque ad dispensandum tam sibi, quam reliquis pauperibus temporalia quædam, per legislatorem aut singulares personas statuta & ordinata pro sustentatione pauperum euangelizantium in certa prouincia vel communitate, necnon propter aliorum etiam pauperum (sibi sufficere impotentium, propter ætatem aut infirmitatem vel alteram miserabilem causam) sustentationem, ex eo tamen quod superest euangelizantium sufficientiæ: quæ siquidem temporalia sic statuta vocantur ex vsu moderno *Ec-*

Oeconomi reuerendi, qui nunc episcopi.

* Tanis.

Hactenus propria ac diuina sacerdotii potestas explicata: sequitur altera per accidens & humana.

no *Ecclesiastica beneficia*, de quibus habitum est decimo quarto huius. Hæc enim templorum ministris dispensanda committuntur in vsus prædictos, ministris, inquam, ad hæc statutis, electis, & ordinatis in certa prouincia. Per eam enim auctoritatem essentialem, qua successores sunt Apostolorum, non magis determinantur ad vnum locum aut populum instruendum, & sacramenta nouæ legis ministrandum, quam ad reliquum: quemadmodum nec Apostoli omnino fuerunt determinati, quibus dictum fuit Matthæi vltimo: *Euntes ergo docete omnes gentes.* Non determinat eos Christus ad loca, sed ipsi postmodum inter se sibi condiuiserunt populos & prouincias, in quibus verbum Dei seu legem euangelicam annuntiarent, quandoque vero reuelatione diuina id etiam perceperunt. Vnde etiam ad Galatas 2. *Dexteras dederunt mihi & Barnabæ societatis* (Iacobus videlicet, Cephas, atque Ioannes) *vt nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem.* Sic igitur ex prædictis apparet, à quo tanquam efficiente sit institutio sacerdotii & aliorum ordinum, quos sacros appellant; quoniam à Deo seu Christo immediate, quamuis præuio quasi præparante quodam humano ministerio, vt manuum impositione atque verborum pronuntiatione, quæ ad hoc fortasse nihil efficiunt, sed sic præmittuntur ex quodam pacto seu ordinatione diuina. Apparet etiam ex iam dictis, *quod alia est quædam humana institutio*, qua sacerdotum vnus aliis præfertur: qua etiam sacerdotes ad certas prouincias & populos erudiendos & instruendos in lege diuina, & ministrandis sacramentis, ac dispensandis temporalibus, quæ *beneficia ecclesiastica* diximus, statuuntur. Apparuit rursum ex his, quoniam in auctoritate prima (quam ex principio essentialem diximus) omnes sacerdotes æquales sunt merito atque sacerdotio, quemadmodum *Hieronymus* dixit in epistola prædicta, causam assignans, quoniam omnes episcopi Apostolorum successores sunt. In quo innuere videtur, omnes Apostolos æqualis auctoritatis fuisse: sicque

Sacerdotes quà Apostolorum successores, certo loco non astricti: vt nec Apostoli.

Anacephalæosis.

Ritus ecclesiastici quales.

consequenter, neminem ipsorum singulariter in alterum aut supra reliquum vel reliquos auctoritatem habuisse, nec quantum ad essentialem institutionem (quam primam diximus) nec quantum ad secundarias institutiones. Vnde etiam similiter opinandum videtur de ipsorum successoribus inuicem, ad quos siquidem & in quos, vnde perueniant institutiones huiusmodi, quas secundarias & auctoritate humana factas iam diximus, quæve rationabiliter sit earum effectiua causa, determinandum vtique restat.

CAPVT XVI.

Apostoli æquales inter se officio & dignitate: eorum successores quiuis episcopi, qui similiter pares dignitate.

Tria explicanda.

A PRIORIBVS itaque inchoantes, in hoc ostendemus *primum* Apostolorum neminem ad alios habuisse præeminentiam in essentiali dignitate, sacerdotali scilicet, sibi datam à Christo: *deinde* vero quod in nulla institutione alia, quam secundariam diximus, & eo minus in iurisdictione aliqua coactiua, quamuis hoc proximum sufficienter demonstratum fuerit quarto huius & 5. Ex quibus etiam per necessitatem deducemus, episcoporum sibi successorum, neminem singulariter auctoritatem seu potestatem aliquam iam dictarum in reliquos sib coepiscopos seu conpresbyteros habere, nec oppositum huius virtute verborum scripturæ, sed magis propositũ posse cõuinci. *Demũ* vero ex hoc quod & præcedenti capitulo finaliter intendimus, deducemus per necessitatem ad humanum legislatorem fidelem pertinere has institutiones *quas secundarias* sæpe vocauimus, tanquam ad causam per se factiuam illarum, sicuti & aliarum partium ciuitatis. *Primum* quidem igitur propositorũ conuincitur, ex Lucæ 22. Nam tribuens Christus Apostolis potestatem ad *eucharistiæ sacramentum*, inquit ad eos: *Hoc est enim* corpus

1. Propria ac primaria sacerdotis potestas æqualiter Petro & ceteris Apostolis collata probatur transsubstantiationis,

corpus meum, quod pro vobis datur, hoc facite in meam commemorationem, id est, hoc faciendi potestatem habete, proferendo tamen verba consimilia, quando actum hunc exercere debetis, videlicet: *Hoc est enim corpus meum*. Nec dixit hæc verba plus ad beatum Petrum quam ad alios. Non enim dixit Christus, fac, & aliis Apostolis sic faciendi potestatem tribuas, sed dixit: *facite*, in plurali, & omnibus indifferenter. Idem quoque per omnia sentiendum *de clauium potestate*, siue his eisdem verbis tradita fuerit Apostolis, siue aliis, aut alio tempore, vt his quæ habentur Ioannis 20. Postquam enim Christus dixit Apostolis: *Sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos, insufflauit & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt*. Dixit ergo Christus: *Mitto vos, sicut Pater me misit*: nec dixit Petro aut alteri Apostolo singulariter, Mitto te sicut Pater, &c. & tu alios mitte. Nec rursum dicitur, Christus insufflauit ei, sed dixit eis, non vni per alterum. Nec dixit Christus ad Petrum, accipe Spiritum sanctum & aliis postmodum tribue, sed dixit: *accipite*, in plurali, & indifferenter omnibus loquens. Et hoc est etiam quod habetur Matthæi vltimo, dum dixit Christus ad eos: *Euntes ergo docete omnes gentes*: & dixit euntes, pluraliter & indifferenter, non dicens Petro, vade ergo & alios mitte. Quod amplius exprimens Apostolus ad hanc quæstionem definiendam, vt videlicet nemo crederet aliquem Apostolorum hanc habuisse prærogatiuam seu auctoritatem super alios, eam expresse remouens à Petro (de quo fortasse videbatur hoc magis propter aliqua sibi à Christo singulariter dicta, & quia senior ceteris erat) secundo ad Galatas inquit sic; *Mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt, sed econtra, cum vidissent quod creditum est mihi euangelium præputii sicut Petro circumcisionis. Qui enim operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est & mihi inter gentes. Et cum cognouissent gratiam qua data est mihi*,

& clauium potestate: in quibus ea potestas consistit.

confirmatur secundo testimonio Pauli: primum,

Iacobus, & Cephas, & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi & Barnabæ societatis, &c. Qui ergo fuit operatus Petro in apostolatum, operatus fuit & Paulo: hic autem fuit Christus: ergo huiusmodi officium non suscepit à Petro, & similiter nec Apostoli reliqui. Vbi etiam glossa secundum Augustinum hoc amplius exprimens, inquit: *Illi qui videbantur esse aliquid, scilicet Petrus & alii, qui fuerunt cum domino, nihil contulerunt, id est, addiderunt mihi, in quo patet, quod non illis inferior sum, qui à Domino, à Deo perfectus sum, vt nihil esset quod in collatione mea perfectioni adderent.* Ecce quod Paulus non fuit inferior Petro nec aliis. Consequenter ad hanc intentionem subiungit glossa: *Cum vidissent, quod euangelium præputii creditum est mihi vt fideli, ita principaliter sicut & Petro euangeliū circumcisionis.* Ecce quod æque principaliter missus fuit Paulus quemadmodum & Petrus, & non à Petro aut Apostolorum aliquo, sed à Christo immediatę. Quod amplius exprimens Apostolus eadem primo, sic ait: *Paulus Apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum & Deum Patrem.* Vbi glossa secundum Ambrosium: *Paulus Apostolus non electus vel missus ab hominibus, scilicet ab Anania, vt quidam dicebant, vel ab aliis, vt quidam ab Apostolis electi & missi fuerunt.* Deinde parum infra subdit secundum Augustinum: *Ceteri enim Apostoli videbantur esse maiores, quia priores: iste minimus, quia nouissimus. Sed inde apparet dignior, quia priores constituti sunt per Christum adhuc ex parte hominem, id est, mortalem. Nouissimus vero Paulus per Christum iam totum Deum, id est, ex omni parte immortalem; & Deum Patrem qui hoc fecit per filium, atque vt aperiret, cur dixerit, Neque per hominem, subdit, qui suscitauit eum à mortuis. Et ita dignius constituit me per immortalem Christum, quam alios per mortalem.* Rursum confirmans hoc Apostolus infra eodem, ait: *Notum enim vobis facio euangelium, fratres, quod euangelizatum est à me, quia non est secundum hominem: neque enim ego ab homine*

& glossa August.

Alterum Pauli test. ex eadem epistola:

& glossa Ambrosii.

& Augustini.

Tertium Pauli testimonium:

accepi illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi. Vbi glossa secundum Augustinum: *Notum enim vobis facio euangelium fratres, quod euangelizatum est à me, quia non est secundum hominem docentem me, & vere non est ab homine. Neque enim accepi illud neque didici ab homine, vt homo me eligeret ad euangelizandum, vel mihi iniungeret, neque didici ab homine docente me, sed per reuelationem Iesu Christi.* Ecce quod neque Petrus neque alius Apostolorum aut homo quisquam elegit, misit, aut iniunxit Paulo ministerium euangelii. Idem quoque iudicandum est de Apostolis reliquis. Nullam ergo potestatem, eoque minus coactiuam iurisdictionem habuit Petrus à Deo immediate super Apostolos reliquos, neque instituendi eos in officio sacerdotali, neque segregandi eos seu mittendi ad officium prędicationis; nisi quod hoc sane concedi potest, ipsum fuisse priorem aliis ætate vel officio, fortasse secundum tempus, aut Apostolorum electione, qui eum propterea reuerebantur merito, quamuis hanc electionem ex scriptura nemo conuincere possit. Signum autem verũ esse quod diximus est, quoniam beatus Petrus nullam sibi assumpsisse singulariter auctoritatem supra reliquos Apostolos, inuenimus ex scriptura, sed magis cum ipsis æqualitatem seruasse. Non enim sibi assumpsit auctoritatem determinandi, quæ dubia erant circa euangelii prædicationem, quod pertinet ad doctrinam: sed quæ dubia fuerunt in hoc, ex communi deliberatione Apostolorum & aliorum fidelium magis doctorum determinabantur, non Petri aut alterius Apostoli seorsum determinatione. Vnde Actuum 15. Dissensione orta inter prædicatores euangelii, An oporteret circumcidere incircumcisos fideles ad salutem ęternam consequendam? quibusdam dicentibus oportere, Paulo vero & Barnaba reclamantibus contra hoc, conuenerunt Apostoli & seniores videre de verbo hoc: super quo locuti sunt Petrus & Iacobus, non oportere, quorum sententiæ seniores & reliqui consenserunt Apostoli, vnde subditur infra: *Tunc pla-*

& glossa consensus.

Petrus non maiorem habuit Paulo potestatẽ, eoque nec reliquis Apostolis.

qua ratione superior dici possit.

Tertio probatur signo: quia æqualitatẽ cum Apostolis seruauit: vt liquet ex cõcilio Apostolorum.

cuit Apostolis & senioribus cum omni ecclesia eligere viros, & mittere Antiochiam, &c. *scribentes per manus eorum.* Et fuit modus scribendi modo deliberandi conformis, & talis. *Apostoli & seniores fratres his qui sunt Antiochia, & Syria, & Cilicia fratribus ex gentibus, salutem, &c.* Simile etiam habetur infra eodem continuata sententia, cum dicitur: *Placuit ergo nobis collectis in vnum eligere viros & mittere ad vos.* Rursum idem eodem infra parum: *Visum est enim Spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris.* Non ergo determinauit Petrus supradicta dubia circa finem de *plenitudine potestatis*, quam quidam somniantes *Magistri in Israel habere dicunt Romanum episcopum*, qui pronuntiauerunt in non scriptis dogmatibus, ipsum per se solum (quod non ausit Petrus) ea quæ circa fidem dubia sunt, determinare posse. Quod falsum apertum est, & scripturæ dissonans palam, de quo etiam sequenti capitulo, & huius vigesimo diffuse dicemus. Deliberauit ergo, dubium determinauit, elegit, & scripsit fidelium doctorum congregatio. Et hac auctoritate validum fuit sic determinatum atque mandatum. *Congregatio enim Apostolorum amplioris fuit auctoritatis, quam solus Petrus, aut alter Apostolus.* Vnde ab ipsa Petrum legimus missum in Samariam, vt apparet Actuum 8. *Cum autem audiuissent Apostoli qui erant Hierosolymis, quia recepit Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem.* Cur ergo & vnde assumunt *adulatores sacrilegi* quidam dicere quemquam episcopum habere à Christo plenitudinem potestatis, etiam in clericos, nedum in laicos: cum beatus Petrus aut alter Apostolus nunquam talem sibi potestatem ascribere præsumpserit opere vel sermone? Hoc enim asserentes deridendi sunt, nihil credendi, minusque timendi, cum scripturæ oppositum clament in literali & manifesto sensu ipsarum. Nam beatus Petrus nunquam super Apostolos aut alios talem habuit potestatem, sed cum ipsis potius, vt iam diximus, æqualitatem, iuxta Christi præceptum seruauit.

Plenitudo potestatis seu summa Papæ potestas euertitur.

Petrus solus, congregatione Apostolorum inferior: quod probatur ex eius legatione.

Adulatores sacrilegi qui Papæ Plenitud potest. ascribunt.

Petrus fuit reliquis Apostolis æqualis.

Quarta ratio à præcepto Christi.

uit. Vnde Matthæi 23. *Nolite vocari Rabbi: vnus est enim Magister vester Christus: omnes autem vos fratres estis*, id est, æquales. Et dixit *omnes*, excipiendo neminem. Confirmatur autem sententia hæc per Apostolum ad Galatas 2. vbi sic ait: *Ascendi autem secundum reuelationem, & contuli cum illis euangelium quod prædico in gentibus.* vbi glossa secundum Augustinum. *Et non didici ab illis tanquam maioribus* (à Petro scilicet, nec ab aliis principalioribus Apostolorum; de quibus infra dicetur) *sed contuli cum eis tanquam amicis & paribus.* Idem rursum infra eodem, cum dixit Apostolus: *Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat*, &c. vbi glossa secundum Hieronymum, *Ipsi nihil mihi contulerunt, sed ego contuli Petro.* Et subiungitur consequenter: *Ego restiti tãquam par. Hoc enim non auderet facere nisi sciret se non imparem fore.* Ecce ergo quod Paulus fuit par officio, & dignitate Petro non inferior, licet Petrus fuerit ætate senior & tempore prior pastor. Similiter apparet, beatum Petrum aut alium Apostolorum neminem super reliquos habuisse præeminentiam seu potestatem in distribuendis temporalibus oblatis ecclesiæ primitiuæ, vnde Actuum 4. *Quotquot enim possessores agrorum & domorum erant, vendentes offerebant pretia eorum, & ponebant ante pedes Apostolorum, diuidebantur autem singulis, prout cuique opus erat.* Ecce quod dispositio temporalium oblatorum ecclesiæ fiebat per Apostolos communiter non à solo Petro. Non enim dicitur, ponebant ante pedes Petri, sed *Apostolorum.* Nec dicitur, diuisit autem Petrus, sed *diuidebantur.*

Quinta à Pauli testimonio ac facto. & glossa August.

2. In bonis ecclesiasticis æqualis fuit Petri & reliquorum Apostolorum potestas.

Dic igitur mihi, vnde Romano episcopo venit auctoritas talia pro voto distribuendi, vel legata in hominum testamentis ad pias causas, aliis tamen commissa conseruari aut distribui, tanquam sibi soli debita repetendi, cum nec sibi soli aut cum alio liceat diuino aut humano iure talia petere, quę aliorum fidei custodiæ per leges rationabiles commissa sunt, vt testantium aut sic ordinantium voluntate? *Dicat*

Vnde Papa in bona Ecclesiæ tyrannis refellitur.

enim testator (de suo scilicet) *& lex erit*: sicut in aliis scriptum est. Non enim potest ratio sumi ex scriptura sacra, fidem faciens, hanc potestatem Romani aut cuiusquam alterius episcopi fore, sed oppositi magis. *Quod si hæc legata commissa fuerint ecclesiæ distribuenda determinatæ diœcesis, ad eos pertinebit episcopos, qui sic determinatæ diœcesi præsunt, ad Romanum vero nequaquam*. Huius autem *causa est*, quoniam Romanus episcopus supra reliquos sibi coepiscopos aut conpresbyteros nullam habet à Christo, nec habuit potestatem aut auctoritatem, quod erat vnum propositorum ex principio capituli huius. Nam sicut Petrus hanc non habuit supra reliquos Apostolos, ita nec Petri successores in episcopali sede Romana supra successores reliquorum Apostolorum. Non enim habuit Petrus potestatem, sacerdotium, apostolatum, aut episcopatum illis cōferendi : quoniam omnes à Christo potestatem seu auctoritatem hanc immediate, non per Petri ministerium plusquam econuerso sumpserunt, quemadmodum ex scriptura patenter probauimus supra. Quod etiam expresse dicit *Augustinus* de quæstionibus noui & veteris testamenti, quæstione 84. vbi sic ait : *Eodem die* (id est, Pentecostes) *lex lata est, quo & Spiritus sanctus decidit in discipulos, vt auctoritatem caperent, ac scirent euangelicum ius prædicare*.

Papa enim non est iure diuino aliorum episcoporum dominus:

sicut nec Petrus reliquorum Apostolorum.

Amplius sicut Petrus Antiochię legitur electus in episcopum per fidelium multitudinem, aliorum Apostolorum confirmatione non indigens : sic & Apostolorum reliqui præfuerunt in aliis prouinciis absque Petri scientia, institutione, vel consecratione aliqua (fuerant enim per Christum consecrati sufficienter) propter quod similiter opinandum, horum Apostolorum successores non indiguisse aliqua confirmatione successorum Petri, quinimo multi successores aliorum Apostolorum fuerunt electi & instituti episcopi rite, ipsorumque prouincias sancte rexerunt absque alia institutione vel confirmatione de ipsis facta per successores Petri. Et extitit hoc sic legitime obseruatum vsque quasi ad tempora *Constantini*

Episcopi exemplo Petri & Apostolorū non opus habent cōfirmatióne Papæ aut alterius episcopi.

vt etiam Apostolicæ ecclesiæ vsu confirmatur.

qui rite seruatus ad Con-

ſtantini Imperatoris, qui quandam præeminentiam & poteſtatem tribuit epiſcopis & eccleſiæ Romanorum ſuper ceteras mundi eccleſias ſeu presbyteros omnes. Hanc ſiquidem Petri & Apoſtolorum æqualitatem ſignificauit Apoſtolus ad Galat. 2. cum dixit: *Dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis, Iacobus, Petrus, atque Ioannes, vt nos in gentes, ipſi autem in circumciſionem.* Dexteras ſocietatis ergo & æqualitatis, vt ex *gloſſa* ſecũdum *Auguſtinum* ſatis oſtenſum eſt ſupra, quamuis in hoc dictum Apoſtoli ſic ſit apertum, vt gloſſa non egeat, quod etiam ſupra induximus ex epiſtola *Hieronymi* ad Euandrum, *dicentis, omnes epiſcopos ſiue Romæ ſiue alibi, eiuſdem ſacerdotii atque meriti ſeu poteſtatis à Chriſto collata.*

ſtantini tempora: vnde Papa dominatus inique cœpit.

Nam Apoſtoli reliqui pares Petro.

Quod ſi tamen beatus Petrus à quibusdã ſanctorum *princeps Apoſtolorum* ſcribatur, dictum eſt large, ac improprie ſumẽdo vocabulum principis, etiam ſi ſic aperte contra Chriſti ſententiam & oraculum, vbi Matthæi 20. & Lucæ 22. inquit: *Principes gentium dominantur eorum, vos autem non ſic.* Ideoque dicendum, ſic ſanctos locutos fuiſſe, non propter poteſtatem aliquam à Chriſto ſuper Apoſtolos ſibi datam: ſed fortaſſe quia ætate ſenior, aut quia Chriſtum prius confeſſus eſt, fuiſſe verum Dei conſubſtantialem filium: vel quia fortaſſe fuit in fide feruentior atq; conſtantior, aut quia cum Chriſto conuerſatus & frequentius vocatus in conſiliis & ſecretis. Vnde Apoſtolus ad Galatas 2. *Iacobus & Cephas* (id eſt, Petrus & Ioannes) *qui videbantur columnæ eſſe.* Vbi gloſſa ſecundum Ambroſium, *Quia honoratiores erant in Apoſtolis, quia ſemper in ſecretis cum domino fuerunt.* Cuius rei exemplum conueniens ſumi poteſt ex principantibus ſeculi, qui nec præſunt ſibi inuicem aliqua poteſtate, vt Comites eiusdem regni, quorum vnus alteri non ſubeſt iuriſdictione vel auctoritate, ſed omnes immediate regi. Cum autem quandoque inter alios vnus aut plures ceteris honoratiores habeantur, vt quia ſeniores, aut aliqua vel aliquibus virtutibus excellentiores, vel magis obſequioſi regi aut regno, propter quod à re-

Occupatio: Petrus cur (& quam male) princeps Apoſtolorum vocatus.

ſimili illuſtratur propoſitio.

ge vel populo magis diliguntur, & reuerentiores habentur. Quo etiam modo debemus opinari de Apostolis inuicem & ad Christum. Omnes enim sub Christi potestate & auctoritate fuerunt, immediate ab ipso suam institutionem sacerdotii & apostolatus suscipientes, non ab inuicem, (vt in aperto clamat vbique scriptura, & sancti sequentes ipsam,) quamuis inter eos beatus Petrus honoratior fuerit propter iam dictas causas: non tamen propter aliquam sibi à Christo super reliquos traditam potestatem. Hanc enim eis inuicem interdixit, vt supra induximus ex Matth. 23. cum directe ad propositam nunc intentionem dixit eis: *Nolite vocari Rabbi: vnus est enim magister vester, vos autem omnes fratres estis.* Similiter autem neque iurisdictionem coactiuam habuit in reliquos Apostolos plusquam econuerso, nec per consequens ipsorum successores inuicem. Hanc enim sibi Christus penitus interdixit Matth. 20. & Luc. 22. ad propositas intentiones directe. *Cum enim facta esset contentio inter eos, quis eorum esset maior, dixit eis Christus. Reges & principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos, vos autem non sic.* Nec posset Christus hoc magis aperte negare. Cur ergo credet aliquis de hoc magis humanæ traditioni, siue sancti siue non sancti, quam apertissimo Christi eloquio? Contra talem enim vel tales loquitur Christus Marci 7. cum dixit directe ad propositam intentionem: *Inuanum autem me colunt docentes doctrinas & præcepta hominum.* Relinquentes enim mandatum Dei tenetis traditiones hominum. Et parum infra: *Bene irritum facitis præceptum Dei, vt traditionem vestram seruetis*, quod faciunt docentes humanas *decretales*; quæ Romano episcopo dicunt conuenire potestatem & dominium temporalium non solum ecclesiasticorum, verum etiam & imperialium atque regalium, facientes irritum Dei præceptum, vt ex decimoquarto demonstratum est, & ex præsenti capitulo liquet aperte, vt suam traditionem de bonis temporalibus ad ipsorum commodum seruent.

Redditio.

Petrus non habuit ciuilem in reliquos Apost. potestatẽ: eoque nec eius successores.

Ratio à Christi præcepto:

quod cõtra traditiones humanas colendum: teste Christo.

cuius auctoritati aduersantur Decretales:

quæ ambitioni & auaritiæ seruiunt.

Quod

Quod si tamen Apostoli beatum Petrum tamquam sibi episcopum elegissent, aut principaliorem propter ipsius ætatem & sanctitatem acquisitam, excellentiorem, (vt habetur *ex quodam Anacleti Papæ decreto,* in Isidori codice contento, cuius series est; *Ceteri vero Apostoli cum eodem*, Petro scilicet, *pari consortio honorem & potestatem acceperunt, ipsumq; principem eorum esse voluerunt*) non tamen ex hoc sequeretur, quod ipsius successores in Romana sede vel alia, (si alibi fuit episcopus,) hanc *prioritatem* habeant super aliorum successores, nisi à reliquorum successoribus eligerentur ad hoc: maioris enim virtutis fuerunt aliqui successores aliorum quibusdam successoribus Petri: quamuis *proprie quilibet episcopus indifferenter sit successor cuiuslibet apostoli quantum ad officiũ, licet non locum* Rursum cur magis conueniret hoc successoribus eius in sede Romana, quam in Antiochena vel Hierosolymitana vel alia, si episcopus in pluribus extitisset? *Amplius* quilibet episcopu, squantum ad intrinsecam dignitatem, inseparabilem scilicet, indifferenter successor est cuiuslibet Apostoli, & eiusdem meriti siue perfectionis, quantum ad dignitatem prædictam siue characterem, quoniam omnes hunc habent eundem ab vno efficiente siue datore secundum numerum immediate, videlicet à Christo: non ab eo, qui manus imposuit. Neque refert quis Apostolorum manus imposuerit. Vnde primæ ad Corinth. 3. *Nemo in hominibus glorietur, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas,* &c. vos baptizauerit, vel aliter manus imposuerit, non refert. Vnde subdit; *Vos autem Christi estis*, id est, interius signaculum habetis à Christo. Vbi glossa: *Vos autem Christi non hominum; in creatione vel recreatione, quæ per sacramenta fit,* supple.

1. Occupatio obiectionis: etsi Apostoli episcopum sibi elegissent,

tamen hinc non firmaretur Papæ in episcopos reliquos potestas.

Ratio prima: Secunda: Tertia: Quilibet episcopus successor S. Petri.

Quarta.

2. Occupatio obiect. Papam non esse peculiariter Petri successorẽ propter illius manuum impositionem Ratio prima.

Amplius propter manuum impositionem Romanus episcopus nõ est aut dici debet singulariter beati Petri successor, quoniam Romanum episcopum esse conuenit, cui non imposuit manus beatus Petrus, nec mediate nec immediate: nec rursum propter

2. Ratio.

sedem siue loci determinationem. *Primum* quidem, quia nullus Apostolorum lege diuina determinatus fuit omnino ad populum aliquem vel locum. nam Matthæi vltimo dictum est omnibus: *Euntes ergo docete omnes gentes*. *Amplius* quoniam beatus Petrus prius legitur Antiochiæ fuisse quam Romæ. *Rursum* quoniam si Roma fieret inhabitabilis, non propterea periret Petri successio. *Adhuc* quia neque lege diuina, neque scriptura (quamquam de necessitate salutis ad sui credulitatem inuitante) conuinci potest, per Christum, aut Apostolorum aliquem vel ipsorum collegium fuisse statutum, episcopum alicuius determinatæ prouinciæ siue diœcesis debere vocari vel esse Petri aut alterius Apostoli singulariter successorem, ceterisq; priorem; esto, quantumcunq; Apostolos auctoritate impares extitisse. *Sed ille vel illi magis sunt aliquo modo beati Petri & reliquorum Apostolorum successores, qui vita & ipsorum sanctis moribus amplius conformantur.* Tales enim responderent beati Apostoli fore successores suos interrogati de his, instar Christi eorum magis, qui Matthæi 12. respondens, dicenti sibi, *Mater tua & fratres tui foris stant, quærentes te*, ait: *Quæ est mater mea & fratres mei? Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Quis ergo episcoporum aut sacerdotum magis meretur Apostolorum dici successor? is certe, qui eos amplius moribus & operibus imitatur. Quod si dicatur, episcopum aliquem eo fieri beati Petri singulariter & principaliter successorem, quia per Romanum clerum, aut per ipsum cum reliquo populo ad episcopatum eligitur: & eo fieri episcopum vniuersalis ecclesiæ, quamquam specialius ciuitatem Romanam respiciat, quamdiu extiterit ipsa. *Dicendum* quod, quamuis hoc dictum multiplices possit pati calumnias, vnico tamen modo sufficienter repelli potest, quoniam ex sacra scriptura conuinci non potest, sed oppositum magis, quemadmodum supra monstratum est, & immediate sequēti capitulo amplius ostenditur. Propter quod eadem vel consimili

facilitate

facilitate qua dicitur, negari potest. Vnde tamen & propter quid principalitas peruenerit, si debeatur episcopo & ecclesiæ Romanorum super ceteras, 22. huius seriose dicetur. Iam dictis autem audiri desuetis mirabilius est (quia desuetum amplius & inopinabile fortassis videbitur, si non falsum) quod ex certo scripturæ testimonio conuinci potest, *Romanos episcopos magis esse successores quantum ad prouinciam & gentem, Apostoli Pauli quam Petri*, præsertim in episcopali sede Romana: rursumque quod iam dicto superadmirabilius videbitur, *quod per scripturam probari nequit, Romanos episcopos successores esse singulares beati Petri, propter sedis siue prouinciæ determinationem: sed propter hoc potius eos, qui sederūt aut sedent in episcopali Antiochena sede, quā Romanos. Prioris* autem nūc dictorum fides esse potest ex eo, quod quamuis beatus *Paulus* generaliter missus fuerit ad omnes nationes, quemadmodū Apostolorū quilibet reliquorum (vnde Actuum 9. *Vas electionis est iste mihi, vt portet nomen meum coram gentibus & regibus & filiis Israel*) singulariter tamen & principaliter fuit Apostolus gentium, quemadmodum Petrus Iudæorum, tam per reuelationem quam secundum Apostolorum inuicem ordinationem. Vnde ad Galat. 2. *Cum vidissent Iacobus, Petrus, & Ioannes, quod creditum est mihi euangelium præputii* (id est gentium) *sicut Petro circumcisionis*, id est, Iudæorum: & intendit Apostolus vtrobique tam Petro quam sibi principaliter. Quoniam & Petrus gentibus & Paulus Iudæis poterat prædicare, si causa vel necessitas extitisset, quamuis principalitas in gentibus per dispensationē esset Pauli, & ad Iudæos esset beati Petri, sicut *glossa* secundum Augustinum, exponit ibidem. Rursum Actuum 22. Dictum est Paulo in stupore mentis suæ per reuelationem. *Vade, quoniam in nationes longe mittam te.* Amplius Actuum 28. & vltimo. *Et sic venimus Romam.* Et infra parum loquens Apostolus Iudæis in Roma, inquit: *Notum ergo sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei, & ipsi audient. Mansit autem biennio tota*

Paradoxum axioma primum:

Secundum.

Prioris confirmatio:

quia Paulus peculiariter fuit Apostolus gentium, vt Petrus Iudæorum: testib. S. literis.

n suo conductu, & suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum prædicans regnum Dei. Rursum testatur hoc ipse magis specialiter ad Romanos 11. *Vobis enim* (inquit) *dico gentibus, quamdiu quidem ego sum Apostolus gentium, ministerium meum honorificabo, si quomodo ad æmulandum prouocem carnem meam*, id est, licet quandoque etiam Iudæos exhorter ad hoc, principaliter tamen ad gentiles Apostolus sum. Adhuc ad Galatas 2. *Iacobus, & Cephas, & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt nos in gentes* (id est, ad Gentiles) *ipsi autem in circumcisionem*, id est, ad Iudæos irent euangelium prædicandum. Postremo vero legitur idem 1. ad Timoth. 2. & 2. ad eundem 1. & series omisi propter abbreuiationem. Cum igitur per scripturam constet euidenter, Paulum Romæ fuisse biennio, & ibidem omnes suscepisse Gentiles conuerti volentes, idemque prædicasse, *constat ipsum fuisse Romanum episcopum specialiter*, eo quod ibidem officium pastoris exercuit, auctoritatem huius habens à Christo, & reuelatione mandatum, & Apostolorum aliorum electione consensum. De beato vero Petro, in quo secundum propositorum apparebit, dico per scripturam sacram conuinci non posse ipsum fuisse Romanum episcopum: & quod amplius est, ipsum nunquam Romæ fuisse. Admirandissimum namque videtur, si secundum quandam vulgatam ecclesiasticam *Legendam sanctorum* beatus Petrus præuenerit Romam beatum Paulum, ibidem prædicans verbum Dei, & postmodum captus: deinde quod beatus Paulus in suo aduentu Romam, vna cum beato Petro tot conflictus habuerint cum Simone Mago, & simul tantum pro fide certarunt aduersus Imperatores & ipsorum ministros: demumque secundum eandem historiam, quod ambo simul capite priuati, propter Christi confessionem dormierunt in Domino, & sic Romanam Christo consecrauerunt ecclesiam: admirandissimum inquam dico, quod beatus Lucas, qui Actus Apostolorum scripsit, & Paulus Apostolus de beato Petro

Petro nullam prorsus mentionem fecerunt. Amplius quod beatus Petrus Romam non præuenerit eos, credere facit probabiliter valde, quod Actuum vltimo scribitur. Dum enim Paulus in suo aduentu primo alloqueretur Iudæos inter cetera, sui aduẽtus Romam volens assignare causam, inquit: *Contradicentibus autem Iudæis coactus sum appellare Cæsarem.* At illi dixerunt ad eum: *Nos neque literas accepimus de te à Iudæa, neque veniens aliquis fratrum nuntiauit aut locutus est quid de te malum. Rogamus autem à te audire quæ sentis, nam de secta hac notum est nobis, quia vbique ei contradicitur.* Dicat ergo mihi veritatis inquisitor, non quærens contendere solum, si probabile sit alicui beatum Petrum Romam præuenisse Paulum, & nihil nuntiasse de Christi fide, quam Iudæi loquentes ad Paulum *sectam* vocabant. Amplius Paulus in reprehendendo ipsos de incredulitate, si nouisset Cepham ibidem fuisse & prædicasse, quomodo nõ dixisset aut ipsum huius testem induxisset negotii, qui resurrectionis Christi testis extiterat? vt apparet Actuum 3. Et rursum, de quo iam diximus quis opinabitur, quod biennio existens ibidem Paulus nunquam conuersationem, collationem aut contubernium habuerit cum beato Petro? Et si habuisset, quod de ipso nullam penitus mentionem fecisset, qui Actuum scripsit historiam? In aliis enim locis minus famosis, dum Paulus Petrum inuenit, mentionem de ipso fecit, & cum eo conuersatus est, vt in Corintho, 1. ad Corinth. 3. & in Antiochia, vt ad Galatas 2. & sic de reliquis plerisq; locis: in Roma vero inuentum, quomodo non nominasset, quæ omnium vrbium famosissima erat, & in qua secũdum iam dictam historiam beatus Petrus præerat tanquam episcopus? Sunt enim hæc incredibilia quasi, *propter quod historia illa siue legenda non videtur in hac parte probabiliter posse teneri, & cum Apocryphis computari debere.* Sed per scripturam sacram indubitanter tenendum, *beatum Paulum fuisse Romanum episcopum: & si quis alter cum ipso Romæ fuerit, tamen Paulum singulariter &*

Secunda. *Tertia.* *Quarta.* *Legenda sanctorum.*

principaliter propter causas prædictas fuisse Romanum episcopũ, beatum vero Petrum Antiochiæ, vt apparet ad Galatas 2. Romę vero nõ contradico, sed verisimiliter teneo ipsum in hoc non præuenisse Paulum, sed potius econuerso. Quod autem omnium maxime attendendũ propter propositum principale, est: quoniam & si aliquæ sint congruentiæ, propter quas appareant quomodocunque singulariter vocati successores beati Petri, successoribus aliorum reuerentiores, & præcipue in episcopali sede Romana: nulla tamen, vt eisdem subiecti credantur secundum aliquam potestatem iam dictam aliorum Apostolorum successores, sacrę scripturæ necessitas vocat. Esto ad huc Apostolos auctoritate impares extitisse. Non habuit ergo beatus Petrus aut Apostolus alter virtute verborum scripturæ super alios potestatem instituendi aut deponendi, neque quantum ad sacerdotalem dignitatem quam essentialem diximus: neque ad eorum missionem seu determinationem ad locum aut populum, neque ad scripturæ seu fidei catholicæ interpretationem, neque quantum ad coactiuam cuiusquam in hoc seculo iurisdictionem. Vnde per necessitatem sequi videtur, quod nec virtute verborum scripturæ, successor aliquis ipsorum alicuius singulariter quomodocunque vocatus, in successores reliquorum aliquam supradictarum habeat potestatem. Potest autem hoc patenter astrui auctoritate Hieronymi, quam ex epistola ipsius ad Euandrum circa finem quartæ capituli præcedentis induximus.

Anacephalaeosis.

CAPVT XVII.

De auctoritate instituendi episcopos ac ceteros ecclesiæ ministros certo populo & loco, ac bonorum ecclesiasticorum distributione & vsu.

Transitio.

DE *prima* quidem igitur *sacerdotalis auctoritatis*, quam *essentialem* diximus, *factiua causa* iam

iam dictum est nobis. De reliqua vero, qua scilicet certis sacerdotibus aut populo vel vtriusque in certa prouincia seu loco præferuntur ipsorum aliqui: *amplius* vnde conueniat eisdem temporalia quædam, iam vocata ecclesiastica beneficia, dispensare: vnde etiam *rursum* ad ipsos seu ipsorum quosdam coactiuæ iurisdictiones peruenerint, ad quem etiam, aut quos, & qualiter conuenientius sacræ scripturæ dubios sensus, in his præcipue quæ ad salutis necessitatem attinent, determinare pertineat, reliquum nobis est definire. Sufficienter enim manifestatis his, apparebit quod ab huius operis initio propositum manifestare fuerat.

Huius capitis propositio prima: Secunda: Sequentis capitis argumentum.

Ante tamen quam hic proposita singulariter prosequamur, expedit narrare *primum* institutionis & determinationis episcoporum seu presbyterorum modum circa statum & initium ecclesiæ primitiuæ, vnde cetera postmodum deriuata sunt. Horum autem omnium principium, accipiendum est à Christo, qui *caput est & petra, super quã fundata est ecclesia catholica*, secundum quod dicit Apostolus ad Ephesios 4. & 5. & 1. ad Corinthios 10. quod etiam dicit glossa quædam super illud Matthæi 16. *Super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.* Hoc inquam caput ecclesiæ petra & fundamentum, Christus scilicet, Apostolis contulit sacerdotium & auctoritatem episcopalem super omnes gentes & populos cuilibet seorsum, neminem ad certum locum seu populum determinando sic, quin etiam sibi liceret vbilibet prædicare: quamuis aliqui magis deputati fuerint in gentes, alii vero in circumcisionem, ipsorum inuicem aut Spiritus sancti ordinatione. Quod etiam videtur sentire *glossa* super illud 2. ad Galatas. *Et cum cognouissent gratiam quæ data est mihi inter gentes.* Inquit enim glossa: *Christus enim dedit Paulo vt ministraret gentibus, qui etiam Petro dederat vt ministraret Iudæis. Ita tamen dispensatio distributa est illis, vt & Petrus gentibus prædicaret, si causa fuisset & Paulus Iudæis.* Quod similiter videtur Apostolus intellexisse ad Romanos 11. cum di-

Propositio præmittit hypothesin de potestate sacerdotis diuinitus data.

Christus caput & fundamentum ecclesiæ.

Apostolos nulli certo loco aut populo sacerdotes præfecit & astrinxit: teste glossa: & Paulo:

xit: *Ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam*, id est, Iudæos, *ex quibus natus erat secundum carnem*, vt glossa dicit ibidem. Ex quibus verbis sentiendum videtur, quod ea potestate seu charactere, qua quis sacerdos instituitur, indifferenter habet potestatem vbique ministrandi, & super omnem populum, quamuis diuina reuelatione, vel humana quadam ordinatione quidam ad certum locum aut populum magis determinentur quam ad reliquum, præcipue temporibus his. Hæc autem videntur scripturæ ac rationi consona. Nam generalem vnicuique Apostolorum tradens Christus administrationem, Matthæi 28. dixit Apostolis indifferenter: *Euntes ergo docete omnes gentes*, neminem determinando ad locum aut populum. Quandoque vero ad specialem gentem aut populum diuina reuelatione determinati fuisse videntur, cum dicat Apostolus de se Actuum 22. *Factum est autem reuertenti mihi in Hierusalem, & oranti in templo fieri me in stupore mentis, & videre illum* (Christum videlicet) *dicentem mihi. Festina & exi velociter ex Hierusalem, quoniam non recipient testimonium tuum de me*. Et parum infra subiungitur sibi dictum à Christo: *Vade, quoniam in nationes longe mittam te*. Ecce quod per reuelationem accepit quandoque Paulus aliquam loci & populi determinationem. Sic etiam eandem suscepit determinationem ipse cum aliis Apostolis, humana quadam ordinatione. Vnde ad Galatas secundo dixit: *Dexteras dederunt mihi & Barnabæ societatis, Iacobus, Cephas, atque Ioannes, vt nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem*. Ecce determinationem Apostolorum ad certum populum & prouincias, humana ordinatione factam immediate. Constant autem, quod ex tali determinatione (siue facta immediata Dei reuelatione, siue ipsorum inuicem ordinatione) ipsos non recepisse perfectionem per Spiritum sanctum, quam prius non habuissent. Apparet hoc siquidem ratione, quoniam esto, episcopum aut alium curatum quem-

vnde idem de sacerdotibus colligitur,

& S. literis probatur.

quemlibet determinatum ad aliquam prouinciam aut populum, extra prouinciam sibi commissam exiuisse (sicut frequētius quam oporteat, euenire videmus) obuiet autem casu aliquo vel à proposito etiam alicui non fideli neque baptizato, baptizari tamen petenti per se vel alium, si quidē hunc baptizet, seruata forma sacramenti, constat hunc vere baptizatū esse; quamuis *forte* mortaliter peccet sic baptizans in non sibi subiecta seu cōmissa prouincia. ***Non ergo determinatus est quisquam ex episcopali seu sacerdotali potestate, quam essentialem diximus, ad locum aut populum, sed indifferenter respicit omnes.*** Determinata fuerunt tamen huiusmodi quandoq; diuina reuelatione, vt in ecclesia primitiua, frequentius tamen humana ordinatione præcipue modernis temporibus. Et hoc ad scandalū euitandū inter episcopos & sacerdotes inuicem, & propter alias euidentes vtilitates, quas in sequentibus assignabo. *His* itaq; *sic præmissis*, ad *proposita* in principio huius capituli singulariter accedētes, * *ostendemus primum* determinatæ institutionis Apostolorum ad certos populos atque prouincias *causam factiuam* conuenientiorem immediatam fuisse Christi reuelationē, aut ipsorum inuicem concordem ordinationem. * *Deinde* vero quod suorum successorum primorum ante populi conuersionem, determinatæ institutionis causa factiua immediate fuit expressa voluntas omnium Apostolorū aut plurium; si omnes aut plures præsentes fuerunt simul in loco seu prouincia, in qua sacerdotem aut episcopum oportebat statuere: vel ipsorum Apostolorum vnicus secundū loci & populi ac temporis dispositionem. * *Demum* vero quod post mortem Apostolorum aut in ipsorum absentia, episcoporum & aliorum ecclesiæ seu spiritualium ministrorum institutio secundaria modorum conuenientissimo possibilium humanæ conuersationi, facta est per vniuersitatem fidelium in loco siue prouincia, super quam iam dicti ministri debent institui, quam per aliquod singulare collegium aliud vel personam. Sicq; postmodū ostendentur reliqua consequenter.

Ad rem accedit.

Primam cap. propos. *tribus partibus explicat.* Prima.

* Secunda *bimembris.*

1. membrum.

2. membrum.

* Tertia.

* *Horum* ergo *primum* apparere poteſt, quod videlicet non alia conuenientior huius determinationis cauſa poteſt aſſignari quam diuina reuelatio, aut ipſorum conueniens deliberatio, quoniam in harum neutra error aut malitia interueniſſe videtur. De diuina ſiquidem reuelatione nemini dubium: de Apoſtolorum autem electione videtur probabile, atque credendum, quoniam Spiritu ſancto inſpirati erant, vt ex Ioannis 20. pridem induximus.

* *Deinde* dico quod ſuorum ſucceſſorum primorum, maxime ante populorum conuerſionem, inſtitutionis ſecundariç ſeu determinationis cauſa factiua immediata fuerunt & eſſe debuerunt omnes, aut plures Apoſtolorum vel ipſorum vnicus ſecundum modum prædictum: vt ſi ſimul omnes, aut ipſorum plures aut vnicus tantum reperti fuerint ibidem. Hoc autem conuincitur *primum* ex ſcriptura, nam ipſos ſic egiſſe legimus Actuum 6. in diaconorum inſtitutione, etiam quantum ad primam inſtitutionem, quam eſſentialem iam diximus, vnde hos *ſtatuerunt ante conſpectum Apoſtolorum, & orantes* (Apoſtoli ſcilicet) *impoſuerunt eis manus.* Non ergo adduxerunt eos ad *Petrum* ſolum, ſed ante conſpectum Apoſtolorum. Nec ſolus *Petrus* ſibi aſſumpſit ſingulariter auctoritatem imponendi eis manus, ſed Apoſtoli impoſuerunt eis manus. Eſt autem & hoc rationi conſonum. *Veriſimile* enim eſt omnes aut plures Apoſtolorum ſimul certius deliberaſſe, ac minus erraſſe circa perſonam promouendam ſiue ad ſacerdotium ſiue ad alium ſacrum ordinem, quolibet ipſorum ſeorſum accepto: quemadmodum ſupra induximus capitulo præcedente, ipſos propter hoc ſimul conueniſſe cum aliis ſenioribus ad definiendum dubium circa legem euangelicam in facto circumciſionis. *Rurſum* ex hoc tollebatur ſcandali & contentionis materia, quæ veriſimiliter inter eos orta fuiſſet, ſi quis eorũ in aliorum præſentia poteſtatem aut prioritatem præter reliquos aſſumere voluiſſet, quam Chriſto viuente inter ipſos ortam ex hoc Chriſtus definiuit, ipſorum exprimens

primens æqualitatem, vt ex Matthæi 22. & Lucæ 22. induximus, per Apostolum quoque ac sanctorum expositiones, id amplius manifestauimus capitulo præcedente. *Amplius* rationabilius sic agere fuit, vt ex hoc ab omnibus suis successoribus præsumptionem huius singularitatis auferrent, & similiter faciendi exemplum præberent, vt ex glossa super Actuum 6. monstrabitur infra parte nona. *Tertia.*

Quod si tamen non simul omnes aut plures fuissent, vbi episcopum multitudini alicui fidelium custodiendæ ac seruandæ in fide oportebat præficere, dicendum sane hoc ipsorum vnicum licite facere potuisse: maxime vbi multitudo fidelium pauca erat, rudis & imperita discernere conuenientiorem personam ad episcopatus officiũ, & præcipue vbi sufficiẽtium personarũ ad hoc officium quasi nulla pluralitas erat, quemadmodum Paulo & suis successoribus primis sæpe contigit propter causas prædictas, vt ex Actibus Apostolorum & suis epistolis ad Timotheum & Titum satis apparet. Quod autem per ipsorum vnicum talis institutio fieri potuerit & debuerit, licite ostendi potest, quoniam ex hoc eligebatur melior & conuenientior pastor. Aut enim præficere se aliis in ministerio euangelii, licitum erat vnicuique pro voto, aut hoc fieri debebat per electionem subiectæ multitudinis, aut per Apostolorum aliquem ibi præsentem. Ex primo modo scandalum & error contingere potuisset: scandalũ quidem, si duo vel plures hanc sibi auctoritatem assumere voluissent: error quidem seu pastoris insufficientia similiter, quoniam vt *plurimum stulti aut ambitiosi præsidatum appetunt & assumere tentant amplius studiosis & sapientibus viris*. Ex secundo vero modo, videlicet ex illius multitudinis electione constituisse prælatum, error & insufficientia verisimiliter contigisset, propter multitudinis illius imbecillitatẽ in quanto & quali, rudes enim erant à principio in pluribus prouinciis, præsertim extra Iudæam, & facile seducibiles, vt ex tota epistola ad Galatas & pluribus satis apparet. Vnde Apostolus 1. ad Corinthios 3.

Secunda partis secundi membri expicatio. *& probatio syllogismo firmata.* *Propositio.* *Assumptio.* *Stulti magistratum appetunt.*

Et ego fratres non potui vobiscum loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo lac potum dedi, non dum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis. Tutius ergo & sanius fuit hanc institutionem fieri electione seu determinatione alicuius Apostolorum, cuius vita & sapientia præponderans & amplior erat (propter habitum sancti Spiritus) ea quæ simul omnium in tali multitudine: quamuis non sit negandum, expediens fuisse Apostolorum consuluisse multitudine de moribus præferendi. * His consequenter ostendere volo, quod post tempus Apostolorum & priorum patrum, sibi quasi prope succedentium in officio, & præcipue communitatibus fidelium iam perfectis huius institutionis seu determinationis præsidis (siue maioris, quem vocant *episcopum*, siue minoris, quos *curatos sacerdotes* appellant, simul & reliquorum minorum) causa factiua immediata sit & esse debeat vniuersa eius loci fidelium multitudo per suam electionem seu voluntatem expressam: aut ille vel illi, cui, vel quibus iam dicta multitudo harum institutionum auctoritatem concesserit. Et quod eiusdem auctoritatis sit, vnumquemq; iam dictum officialem ab huiusmodi officiis licite amouere siue priuare, ac ad illius exercitium compellere, si expediens videatur. Verumtamen oportet attendere, quod quamuis in potestate cuiuslibet sacerdotis sic sit suum exhibere ministerium, vt alterum quemlibet fidelem volentem, promouere possit ad sacerdotium, ipso ministrante quasi præparante, Deo autem simpliciter & immediate sacerdotalem potestatem seu characterem imprimente; dico tamen id sibi pro voto non licere conferre cuilibet, neque diuina neque humana lege in communitatibus fidelium iam perfectis, vt diximus; quinimo criminoso aut aliter insufficienti, cooperans peccat plectibiliter contra legem diuinam & humanam. Quod autem contra legem diuinam plectibiliter peccet, apparet per Apostolum 1. ad Timotheum 3. & ad Titum 1. *Quoniam episcopum oportet*

Conclusio.

* Tertiæ partis repetitio.

& consectarium.

Vtriusque probatio & primo per aphæresin.

Non licere sacerdoti quemlibet pro arbitrio sacerdot. creare: immo si sceleratum aut ineptum creauerit vtriusque legis pœnæ obnoxius.

Probatur de diuina:

tet sine crimine esse, cum reliquis sufficientiis ibidem enumeratis: idemque aut proportionale de diaconis opinandum. Vnde ad Timotheum vbi supra. *Diaconos similiter pudicos*, &c. Quod autem contra humanam legem delinquat plectibiliter sic insufficientem promouens ad ecclesiasticum ordinem, apparet ex his quæ ostensa sunt octauo huius. Committit enim aliquid transiens in alterius nocumentum pro statu præsentis & etiam futuri seculi simul, quod sibi probari potest inesse (id etiam ipso negante) promouendo scilicet ad publicum officium talem, qui aliorum vtriusque sexus (fœminini maxime) vitam & mores corrumpere potest: aut quantum expedit & necesse est pro statu tam præsentis quam futuri seculi, mores hominum formare nequit; qualis est peruersus vel aliter insufficiens diaconus aut sacerdos.

& humana.

Ex his amplius per necessitatem inferre volo, quod, in communitatibus fidelium iam perfectis, ad legislatorem humanum solummodo seu fidelium multitudinem eius loci (super quã intendere debet promouendus minister) pertineat eligere, determinare, ac præsentare personas promouendas ad ecclesiasticos ordines. Et quod nemini sacerdoti vel episcopo singulariter, neque ipsorum soli collegio cuiquam cooperari liceat ad huiusmodi suscipiendos ordines absque legislatoris humani, vel ipsius auctoritate principantis licentia. Hoc autem *primum* ex scriptura sacra demonstrabo, *demum* vero *ratione* probabili confirmabo. *Auctoritate* siquidem scripturæ hoc apparet ex Actuum 6. Indigentes enim sancti Apostoli diaconis pro ministerio ipsorum & populi, requisiuerunt fidelium multitudinem tãquam eam, cuius erat personas huiusmodi eligere, ac etiam determinare, vnde vbi supra. Conuocantes autem duodecim multitudinem discipulorũ (id est, fidelium, qui tunc discipuli vocabantur omnes, vt habetur in glossa) dixerunt; *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo fratres, viros ex vobis boni testimonii septem plenos Spiritu sancto & sapientia, quos constituamus super hoc opus,*

Deinde per thesin:

Ad eam communitatem in qua omnes fideles, sacerdotum electio pertinet:

sine cuius consensu creari non potest.

Confirmatio:

1. Auctoritate S. literarum.

Nos vero orationi & ministerio verbi instantes erimus. Et placuit sermo coram omni multitudine. Et elegerunt Stephanum virum plenum fidei & Spiritu sancto, & Philippum, reliquosque similiter. Quod si præsentibus Apostolis talis electio commissa fuit multitudini, minus perfectæ, vt certius eligerentur magis apti (quoniam tota multitudo aliquid scire potest, præcipue de moribus & vita vnius hominis, quod vnus multum doctus ignorat persæpe) quanto magis electio sacerdotum, qui amplioris necessitatis sunt in virtute ac sapientia diaconis & absentibus talibus prelatis, quales fuerunt Apostoli in communitate fidelium perfecta, debet electio hæc vniuersitati committi, vt de promouendo amplius & certius testimonium habeatur? *Conuocantes* ergo duodecim, non solus Petrus. vbi *glossa; De communi consensu. Multitudinem discipulorum.* vbi glossa, *Consensum quærunt multitudinis, quod in exemplum debet assumi. Hos statuerunt,* &c. vbi Rabbanus: *Hic ordo seruandus est in ordinandis. Eligat populus, ordinet episcopus.* Et hoc est, quod etiam dicit Apostolus aperte 1. ad Timotheum 3. *Oportet autem illum* (id est, presbyterum) *testimonium habere bonum ab his qui foris sunt,* id est, extra ecclesiam. vnde glossa; *Non solum à fidelibus, sed etiam ab infidelibus.* Vbi etiam de diaconis parũ infra dicitur; *Et hi autem probentur primum, & sic ministrent.* Nunc autem *ratione* probabili (si necessarium probabile liceat dicere) ostendere volo, promouendi cuiuslibet ad sacrum ordinem, electionem, atque approbationem pertinere ad iudicium tertiæ significationis, sententiam scilicet humani legislatoris in communitatibus fidelium iam perfectis: & cum hoc simul secundariam eius institutionem, qua scilicet fideli populo alicui & in certo loco præficitur episcopus aut curatus, sicq; in reliquis minoribus ecclesiasticis officiis: ab ea quoq; remotionem seu priuationem: ad exercitium quoq; secundũ eam ecclesiasticos (si oporteat) arcere ministros. *Deinde* vero monstrabitur ad quem vel quos ecclesiastica temporalia (vocata *beneficia*) distri-

2. *Ratione.*

distribuere pertineat. *Primum* quidem conuinci potest eisdem aut consimilibus demonstrationibus qualibus 12.13.& 15. primæ ad vniuersitatem ciuium legumlationem & principantium institutionem ostendimus pertinere, sola demonstratione mutata extremitate minori, vt videlicet electio seu personæ ad ordinem sacrum promouēdæ approbatio, ipsiusque institutio seu determinatio ad certæ plebis atq; prouinciæ præsidatum, eiusque priuatio siue remotio ab eisdem propter delictum vel rationabilem alteram causam assumantur in demonstrationibus pro termino legis, aut principantis institutione. Est autem & in his tanto euidentior necessitas talium fiendorum per legislatorem seu ciuium vniuersitatem, quanto periculosior est error circa propriam in sacerdotali aut altero ecclesiastico gradu atque pręsidatus officio statuendā, quam circa humanam legem aut principaturum secundum ipsam instituendum. Nam si ad sacerdotium promoueatur peruersus more vel ignorans aut vtrinque deficiens, sicque curando & dirigendo fideli populo præferatur, ex eo periculum imminet populo mortis æternæ: siquidem, quoniam ipsius est docere atque dirigere in his & de his quæ attinent ad necessitatem æternæ salutis. Vnde Malachiæ 2. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius*: diuinam scilicet, in qua continentur præcepta, & prohibita obseruari aut omitti, de quibus transgrediens non excusaretur per ignorantiam aut malitiam sacerdotis. Ideoque discernere debet populus, qualem sibi præferat pastorem, eo quod ex ipsius officio vnicuique commodum aut incommodum atque periculum euenire potest. Cuius quidem discretionis seu cautelæ, populus fidelis habet, & rationabiliter habere debet potestatem, aliter namque inconueniens hoc euitare non posset. Est autem quam diximus, plane *Augustini* sententia in libro De pœnitentia, quinimo & *Christi* verius, cuius auctoritate loquitur, & affirmat quod dicit. Inquit enim, & recitat Magister sententiarum libro 4.17. distinct. cap. 6. *Qui vult pec-*

quia minus in electione sacerdotis errat populus.

Error autem necessario vitandus hac in re:

cum ad vitam æternam.

teste Augustino:

cata confiteri vt inueniat gratiam quarat sacerdotem, qui sciat ligare & soluere: ne cum negligens circa se extiterit, negligatur ab illo (Christo videlicet) *qui eum misericorditer monet & petit, ne ambo in foueā cadāt, quam stultus euitare noluit.* Est ergo vel esse debet in potestate cuiuslibet, ministrum pœnitentiæ conuenientem eligere, similiter & aliorum sacramentorum, vt dicit etiam *Magister* ibidem. * Cum igitur electio præstantior fieri possit per fidelium vniuersitatem quam per vnicum, apparet quod ad ipsam magis quam ad vnicam singularem personam, aut singulare collegium talis electio seu præsidis institutio debeat pertinere. Amplius potest hoc esse ad ciuile incommodum grande, quoniam sacerdotes confessionis titulo, mulierum habent persæpe secreta colloquia. Quod quia facile seducibiles sunt, præsertim ipsarum iuuenes tam virgines quam etiam coniugatæ (vt apparet Gen. 4. & inducit Apostolus 1. ad Timotheum 2. *Adam enim seductus non fuit, sed mulier in prauaricatione*) sacerdos peruersus existens, ipsarum mores & pudicitiam facile corrumpere poterit, quod etiam frequenter his tēporibus propter sacerdotum qualitatem euenire videmus, hoc autem est ciuile incommodum non modicum, considerare volenti, quæ sequuntur ex hoc incōuenientia. Vnde & *Aristoteles* 1. Rhetoricæ, 8. capitulo. Quibuscunque enim ea quæ secundum mulieres sunt praua, quemadmodum Lacedæmoniis fere secundum dimidium vitæ non sunt felices. *Mulier enim est quasi domus medietas*, vt apparet ex illius œconomia. Vnde si propter temporale commodum assequendum per legislatorem, expedit determinari personas ad reliqua ciuitatis officia promouendas, ac etiam principantis instituere seu determinare personam, vt potior fiat electio, & propterea cōuenientior ad officium assumatur (quemadmodū demonstratum credimus 15. primæ) videtur eo magis ad eundem legislatorem humanum, seu fidelium vniuersitatem pertinere determinationem promouendorum ad officium sacerdotis, & sacerdotum institutio-

* Argumentationis summa.

tum ad præsentem ac ciuilem.

Maximum periculum in secreta confessione.

Anacephalaeosis.

tutionem in officio præsidatus. Quoniam etsi peruersus princeps afferre possit graue incommodum pro statu præsentis seculi, puta temporalis mortis, sacerdotis & peruersi ecclesiastici pastoris actio eo grauius inducere potest, quoniam mortis æternæ. Sic etiam propter periculum cogendus est rationabiliter per humanum legislatorem aut principem cogi potest ecclesiasticus minister ad exhibenda & ministranda sacramenta, quæ sunt de necessitate salutis, vt baptismum, si peruersus existens hoc facere recusaret. Possunt autem confirmari prædicta de promouendis ad sacros ordines, & instituendis ad animarum curas maiores siue minores, per ea quæ de *Isidori* codice induximus 21. huius parte. 4. & 5. Testantur autem dictis institutiones gloriosissimorum sanctorum, factæ secundum modum quem diximus, vt beati *Gregorii* & *Nicolai*, ac reliquorum plurimorum, quemadmodum ex ipsorum Legendis & approbatis apparet historiis.

Sacerdotem si negligat, cogi ad officium posse à principe.

Nec obstat, quod sacerdotes aut ipsorum collegium, de promouendorum sufficientia, tam ad sacerdotium quam ad officium pastoratus & reliqua minora, magis nouerint iudicare. Similiter & reliquæ consimiles instantiæ adductæ 13. primæ, qualibus argui videbatur ad ciuium vniuersitatem, legum lationem, aut principātium institutionem, minime pertinere, potest enim ad has, quemadmodum ibidem consimiliter responderi. Quoniam, esto sacerdotes de talibus amplius & certius habere iudicium, reliqua ciuium multitudine (quod tamen fallit his diebus plerumq;) nō tamen ex hoc inferri potest solum collegium sacerdotum, horū certius habere iudicium tota multitudine, cuius pars existunt, vnde reliquę multitudini coniuncto sacerdotum collegio, certius & securius habebitur iudicium, quam ex solo seorsum. Verumtamen hoc sane tenendum, quod bene posita lex conformiter legi diuinæ statuere debet, principantem de hoc credere iudicio sacerdotum, aut legis diuinæ doctorum & aliorum honestorum virorum, quemadmodum de promouendis in

Occupatio obiectionis. Sacerdotes de eligendo melius norūt iudicare reliquo populo: ergo ad eos pertinet electio.

Resp. ad antecedens:

1. Non semper melius iudicant.

2. etsi reliquo populo, non tamen: cuius pars sunt.

Tamen eorum in sacerdotum eligendorū examine iudicio vtendum.

reliquis disciplinis, tam de disciplina, quam de moribus, iudicio peritorum & approbatorum debet examine vti, iudicio inquam peritorum dicto secundum primam iudicis aut iudicii significationem. Quoniam iudicio tertiæ significationis, auctoritate legislatoris habet principans approbare vel reprobate personas statuere vel remouere ab officiorum exercitio, quemadmodum ostensum est 15. primæ. Secus autem tot essent in communitate vnica principantes supremi, quot iudicantes primæ significationis iudicio, de sufficientia vel defectu, secundum vnumquodque officiorum ciuitatis, quod est inconuenientium & impossibilium si debeat manere ciuitas, & recte disponi, velut demonstratum est dicimo huius & 17. primæ.

hoc est cognitione: non imperio.

Ratio prima: nam id legislatoris aut principis est:

Secunda.

Sunt ergo legislatoris, aut eius auctoritate principantis sententia seu iudicio (tertiæ significationis) approbandæ vel reprobandæ personæ ad ecclesiasticos ordines promouendæ: instituendæ quoque vel remouendæ à cura seu præsidatu maiori vel minori, & ab exercitio eius prohibendæ: aut etiam, si ex malicia desisterent ab officii exercitio, exercere cogendæ, ne sui peruersitate possit aliquis incidere periculum mortis æternæ, vt defectu Baptismatis vel alterius sacramenti. Quod sane intelligendum est in communitatibus fidelium iam perfectis. Nam in quo loco legislator & eius auctoritate principans infideles existerent (quemadmodum erat in communitatum plurimis, & quasi omnibus circa statum ecclesiæ primitiuæ) personarum promouendarum ad ecclesiasticos ordines, approbatio vel reprobatio cum reliquis institutionibus iam dictis, & officiorum exercitiis) sacerdoti vel episcopo cum saniori parte fidelis multitudinis existentis ibidem, aut illi soli (si solus esset) auctoritas hæc conueniret absque consensu vel scientia principantis: vt ex huiusmodi promotione, ac prælatorum seu curatorum institutione, fides Christi & doctrina salutaris diuulgaretur: quæ legis, custodis auctoritate, studio vel præcepto non fierent, sed magis prohiberentur. Quo etiam

Conclusio tertia partis, prima propositionis:

quæ de communitatibus, vbi omnes fideles, intelligenda: vbi vero secus, alia est ratio.

iam modo, id fecerunt Apostoli, circa initium ecclesiæ Christi: & facere tenebantur præcepto diuino, & tenerentur ipsorum successores, in legislatoris defectu. Vnde Apostolus 1. ad Corinthios 9. *Nam si euangelizauero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit. Væ mihi, si non euangelizauero.* Vbi tamen legislator fidelis, & legis custos, talia volunt fieri; dico ipsorum esse auctoritatem, secundum iam dictum modum propter assignatas causas seu probationes, tam ex scriptura sacra, quam ex humana, probabili & necessaria ratione. * *De distributione vero temporalium* (quæ *beneficia ecclesiastica* vocari solent) oportet præscire, quod talia temporalia, vel ordinata sunt per legislatorem, ad sustentandum euangelicos ministros & reliquas personas miserabiles (de quibus diximus 14. & 15. huius) vel ordinata sunt ad hunc vsum, per personam aliquam, aut collegium aliquod singulare. Quod si huiusmodi temporalia ex dono, & legislatoris ordinatione sic statuta fuerint; dico, quod de ipsis distribuendis, auctoritatem cui vult & quando, licite secundum legem diuinam *committere potest*: & ex causa, cum voluerit, auctoritatem ab eo vel eis, cui vel quibus, personæ singulari vel collegio commiserat, *reuocare*: nec posset huius oppositum, sed magis propositum ex scriptura conuinci. Sicut etiam auctoritate *Ambrosii* ex epistola De tradendis basilicis supra monstrauimus 14. huius. Nec solum talium temporalium auctoritatem distribuendi, ab eo vel eis cui commiserat, *reuocare potest* licite, secundum legem diuinam legislator fidelis, verum etiam, *vendere aut aliter alienare*, propter rationabilem causam superuenientem, quoniam sua sunt & in ipsius semper potestate de iure: nisi fortasse rem ipsam simpliciter, aut etiam cum dominio in alterius collegii, aut personæ singularis transtulerit potestatem. His tamen semper adiiciendo, secundum omnem euentum *fidelem populum lege diuina obligari, si potens fuerit, ad euangelicorum ministrorum sustentationem*, in victu & tegmento decenti, quibus contenti debent esse, vt ex 1.

* De secunda propositione huius capitis. *Propos. explicatio per diuisionem.*

Diuisionis prior pars.

Altera pars. ad Timotheum vltimo monstratum est. Si vero huiusmodi temporalia statuta fuerint ad pia opera ex dono vel legato personæ, vel personarum singularum, dico talia debere conseruari, custodiri, atq; distribui, secũdum donantis aut legantis intentionem. Quod si quis *error*, in distributoribus horum, *correctione indigens* appareat, iuxta donantis vel legantis intentionem, debet error huiusmodi per humanum legislatorem, aut eius auctoritate principantem corrigi. Quinimo id sciens & potens, peccat omittens: quoniam non pertinet hoc, aut fieri debet per collegium aut personam aliam singularem aliquã cuiuscunque conditionis existant, excepto duntaxat, si talium correctio per donatorem aut legatorem alicui personæ vel collegio commissa foret, quorum etiam error si contingeret, tandem corrigi debet per principantem. *Quamuis etiam persona singularis aut collegium, basilicam construere, ibique legis euangelicæ quemquam ministrum statuere nequeat, absque legislatoris concessione*, propter pridem assignatas causas.

Vtriusque propositionũ confirmatio auctoritate regum Franciæ. Amplius, proposita de ministrorum ecclesiasticorum institutione, ac temporalium seu beneficiorum distributione vel collatione ostendere volo, auctoritate *catholicorum Franciæ regum*, non spernenda, sed potius attendenda. Asserunt enim ipsi de iure (quod etiam de facto vsque in præsens tempus volunt & faciunt immutabiliter obseruari) aliquorum officiorum ecclesiasticorũ & temporalium seu beneficiorum ad se sic pertinere auctoritatem institutionis & distributionis, vt à nemine singulari vel collegio mortalium cuiuscunq; conditionis existat, in ipsos aut ad ipsos hæc auctoritas deriuetur. Non enim lege diuina prohibitus est legislator aut princeps, ab horum institutione, collatione, seu distributione. Quinimo auctoritas hæc in perfectis fidelium communitatibus ex legislatoris cõcessione deriuata est, si licita fuerit, non subdole vsurpata in personas aut collegia sacerdotum.

& principum Romanorum legibus. Vnde in legibus *principum Romanorum* statutus est modus forma eligendi seu instituendi episcopos, curatos, decanos, & reliquos or-

dinandi templorum ministros, numerus quoque ipsorum determinatus & præfinitus. Hoc enim ad humanum legislatorem & principantem pertinet, vt demonstratum est octauo huius, & 15. primæ. Sic etiam de modo tractandi ecclesiastica temporalia seu beneficia, & actuum contentiosorum inter presbyteros inuicem, & ad quoscunque alios, leges statutæ sunt, contra quas priores Romani antistites, sancti & suæ libertatis conscii, non ignari, minime reclamarunt, sed illis fuerunt & esse voluerunt, sicut etiam & iuste debuerunt, sponte subiecti. Vt etiam vicesimoprimo huius, parte secunda declarabitur amplius, vsque in octauam. Vnde vero tanta peruenerit alietas, vt sacerdotale collegium non solum legibus & principum seculi consuetudinibus se dicat exemptum, verum etiam super illos, iam se legislatorem constituat, idque pertinaciter asserat & defendat, posterius dicturi sumus. Rursum etiam ex præmissis, nos latere non debet, humanum legislatorem, aut eius auctoritate principantem, ex temporalibus ecclesiasticis, præsertim prouentibus immobilium quæ beneficia diximus, si qua residua fuerint sufficientiæ ministrorum euangelicorum,* tallias & collectas suscipere posse licite secũdum legem humanam atq; diuinam, pro patriæ defensione, aut captiuorum in fidei obsequium redemptione, vel supportandis onerib' publicis, ac aliis rationabilibus causis, secundũ legislatoris fidelis determinationem. Non enim qui talia temporalia, legato vel dono ad pias causas statuit, & alicui vel aliquibus distribuenda commisit, ea potuit cuiquam collegio, vel singulari personę cum immunitate maiori tribuere, quam habuerit dum extiterunt in ipsius potestate. Sed pro tunc nunquam fuerunt à publicis oneribus immunia: ergo nec postquam per donatorem aut institutorem translata fuerint cuiusuis alterius potestatem. Huic autem testatur *Ambrosius* in epistola de tradendis basilicis, cum dixit: *Soluimus quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Tributum Cæsaris est, non negatur.* Et rursum eadem: *Si tributum*

quas primi sancti Papæ probarunt: iisque merito paruerunt.

Bona ecclesiastica tributo obnoxia demonstratur.

* tributum.

Propositio.

Assumptio.

Conclusio,

firmata auctoritate Ambrosii:

petit Imperator, non negamus. Agri ecclesiæ soluunt tributum. Quod tamen Imperatori negasset, si hoc sibi iure non deberi credidisset, quemadmodum sibi templa negauit, seu sacerdotum institutionem in eis propterea quod Arrianis videbatur fauere, etiam cōtra plebis sententiam, de quo amplius in sequentibus dicturi sumus. Idem dicit *Hugo de sancto Victore*, tractatu De sacramentis: Inquit enim; *Ecclesia licet fructum terrenæ possessionis in vsum accipiat, potestatem tamen exercendæ iustitiæ per ecclesiasticas personas aut iudicia secularia exercere non potest, potest tamen ministros habere, laicas personas, per quos iura & iudicia ad terrenam potestatem pertinentia secundum tenorem legum & debitum iuris terreni exerceantur, sic tamen vt & ipsum quod potestatem habet, à principe terreno se habere cognoscat, & ipsas possessiones nunquam ita à regia potestate elongare posse intelligat, quin si ratio postulauerit & necessitas, & illis ipsa potestas debeat patrocinium: & illi, ipsa possessiones debeant in necessitate obsequium. Sicut enim regalis potestas patrocinium quod debet aliis, non potest non dare, sic ipsa possessio ab ecclesiasticis*, &c.

& Hugonis.

CAPVT XIIX.

De origine ac statu primitiuæ ecclesiæ: & vnde Papa seu Romanus episcopus, & ecclesia suam illam auctoritatem & primatum assumpserit.

Scopus capitis.

NVNC autem restat ex propositis intentionibus manifestare ortum & initium, ex quibus iurisdictio coactiua & omnium sacerdotalium institutionum secundariarum, non essentialium vocatarum, ecclesiasticorum quoq; temporalium omnium distribuendi potestas in episcopos seu presbyteros aliquos peruenerit: *talium quoque potestatum supremam vnde sibi Papa Romanus ascribat.* Hisque consequenter adiiciendum, cuius aut quorum scripturæ sensus

sensus dubios interpretari, & interpretatos fidelibus credendos & obseruandos tradere atque præcipere sit iusta potestas. *Supponentibus* igitur primum ex determinatis à nobis 15. & 17. primæ. 4.5.8.9. & 10. huius, *ad nullum episcopum, aut presbyterum, vel ministrum ecclesiasticum aliquem, inquantum huiusmodi, iurisdictionem aliquam cuiusquam coactiuam in hoc seculo pertinere*. Rursumque monstratum sufficienter 15. 16. & 17. huius, *nullum episcopum aut presbyterum immediata ordinatione Christi, alteri episcopo vel presbytero subesse quantum ad aliquam sacerdotalium potestatum essentialem, aut non essentialem iam dictam, id quoque quod de temporalium ecclesiasticorum distributione* iam diximus capitulo præcedenti: sufficienter patere posset inspicientibus solutio quæsitorũ, verumtamen ad horum dissolutionem accedere volumus singulariter magis, propter minus introductorum in talibus tarditatem.

1. Hypothesis proposito præmissa.

2. hypothesis.

Ex quibus satis cognosci potest scopi veritas: tamen in rudiorũ gratiam speciatim explicabitur: & qua methodo declaratur.

Quæsita ergo proposita reddere tentaturis oportebit de ipsis intendere *primum* quatenus processerunt de facto, & circa ipsorum origines. *Deinde* vero quantum iuri diuino & humano, ac rectę rationi sic facta conformiter se habuerint, aut habere debuerint, quæ etiam his contrarie atque difformiter: vt demum conformia tanquam probanda & obseruanda; difformia vero velut notiua seculo & fidelium quieti ac licite detestanda & declinanda noscamus. De his autem quantum *de facto & iure* processerint, principium quærendum est ex canone sacro. De consequentibus vero colligere possumus ex approbatis historiis. Harum autem plurimum ex Isidori codice supradicto, & demum aliqua recitare, quæ disciplinarum experientia magistra nos docuit. *A sacro* itaq; *canone*, tanquam à fonte veritatis quæsitę, facientes exordium, suscipiemus oraculum Christi, *Ioannis 20.* quo siquidem sacerdotalem auctoritatem aut clauium potestatem vel vtrumque indifferenter Apostolis tribuit, dum eisdem dixit insufflans; *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*: Huic quoque adiicientes

Origo potestat. ecclesi. de facto & iure ex S. literis explicatur.

Christus sacerdotalem auctoritatem ac potestatem Apostolis tribuit & vbiq; euangeliũ docere iussit.

mandatum eiusdem, quo indifferenter etiam prædicationem euangelicam per vniuersum orbem iniunxit eis, cum ad eos Matthæi vltimo dixit: *Euntes ergo docete omnes gentes*, &c. Quibus siquidem postmodum immediata sui vocatione adiunxit Paulum tanquam vas electum, Spiritus sancti videlicet, vt ex Actuum 9. satis apparet. Hic autem, simul & alii iam dictum *Christi mandatum exequentes Apostoli* (vt ex ipsorum Actibus & Epistolis palam) in Iudæa *primum* nuntiauerunt & docuerunt euangelium seu fidem Christianam, ad quam multos etiam conuerterunt ibidem. *Deinde* vero reuelatione diuina & ipsorum ordinatione inuicem ipsorum quidam in Iudæa remansere. Reliqui vero diuisim ad diuersos se transtulerunt populos, in quibus confidenter & constanter prædicantes euangelium, profecit in personarum vtriusque sexus conuersione, quantum potuit & Deo placuit vnusquisque, velut in ipsorum legendis, seu de ipsis approbatis historiis recitatur, quamuis inter ceteros sua prædicatione notabiliter profecerint ipsorum duo beati scilicet Petrus & Paulus. Qui siquidem Paulus, quamuis ex duodecim non fuerit, à Christo nil minus vocatus & missus fuit æque immediate ac principaliter, sicut aliorum Apostolorum quicunque, quemadmodum apparet Actuum 9. & ex 2. ad Galatas, cum dictis sanctorum exponentium, sufficienter ostensum est 16. huius. Ab his inquam duobus Apostolis *Petro & Paulo* primum (quamuis tamen secundum canonis seriem à Paulo manifestius, & præsertim ad Gentiles *Augustinus* 14. De ciuitate Dei, capitulo 9.) ecclesiæ Christianæ deriuatus est ritus: nam & ipse *Paulus* principalis & primus Apostolus fuit ad gentes, siue Gentiles, seu præputium, quemadmodum *Petrus* in circumcisionem, vt apparet 2. ad Galatas, & Romanos 11. Ex *glossa* quoque sanctorum ibidem, & aliis plerisque scripturæ locis. Hi vero Apostoli duo cum reliquis omnibus suum magistrum imitantes, Christum videlicet, sub principum seculi coactiua iurisdictione vixerunt, & alios sic viuere docuerunt.

Qui paruerunt Apostolis:

& magno fructu.

præcipue Petrus & Paulus.

A quibus Christiana religio propagata: à Paulo, vt præcipue & primo gentium doctore: a Petro, vt Iudæorum.

Qui exemplo Christi magistratui paruerunt & id alios docuerunt.

merunt, vt aperte monstratum est quarto huius & quinto. Sic quoque vixerunt ipsorum successores presbyteri seu episcopi, cum suis diaconis, & reliquis ministris euangelicis successiue *vsque ad tempora Primi Constantini Romani Imperatoris*, vt ex prædicto *Isidori* codice satis apparet. Ita quod nemo episcoporum per omne tempus illud, in alios episcopos coactiuam iurisdictionem exercuit: quamuis tamen aliarum prouinciarum episcopi plures, in quibus dubitabant, tam de scriptura sacra, quam de ritu ecclesiastico, non audentes se publice congregare, consuluerunt episcopum & ecclesiam fidelium existentem Romæ, propter maiorem ibidem forte fidelium multitudinem, & magis peritiorem, eo quod *studia scientiarum omnium tunc multum Romæ vigebant*. Vnde ipsorum episcopi & sacerdotes peritiores, & in talium numero plus ceteris abundabat ipsorum ecclesia. Erant etiam & reuerentiores, tum quia beatus Apostolorum senior, meritis perfectior & reuerentior ibidem tanquam episcopus sedisse legitur, & beatus Paulus similiter, de quo amplius constat, quemadmodum apparuit 6. huius. Tum etiam propter Romanæ vrbis principalitatem & famositatem ampliorem ad certas mundi prouincias. Vnde etiam prouinciarum aliarum fideles, sufficientia personarum carentes, ad ipsorum ecclesias gubernandas ab episcopo & ecclesia Romana fidelium postulabant personas, sibi ad episcopatum præficiendas, eo quod ecclesia fidelium Romæ personis talibus, vt iam diximus, amplius abundabat. Episcopi vero & ecclesia Romanorum sic requisiti consilium & auxilium, tam circa fidem, quam circa ecclesiasticum ritum & personarum prouisionem indigentibus & requirentibus, charitatiue atque fraterne subueniebant in his, episcopos scilicet eis mittendo (*qui vix inueniebantur acceptare volentes*.) Ordinationes etiam, quas super ecclesiasticum ritum sibi fecerant, aliis communicando prouinciis, & quandoq; etiam in aliis prouinciis contentionem aut schisma fideliũ inter se audientes

Quos episcopi ad Constantini temp. imitati: nullum sibi in alios episco. imperium vindicantes.

Etsi de controuersiis consulerentur ecclesia & episcopus Romanus.

1. ob doctorum copiam:

2 Petri & Pauli ministerii in ea vrbe, opinionem:

3. Rom. vrbis dignitatem.

Eoq; reliqui virís doctis destituti inde sibi episcopos petierunt:

quia talibus abundat Roma.

Rom. vero episcopi petentibus gratificati sunt:

& ritus ecclesiast. charitate, non imperio communicarunt:

& sic reliqui amplexi sunt.

charitatiue mouendo. Hæc autem aliarum prouinciarum ecclesiæ grate suscipiebant, vt ex quibusdam historiis & serie prædicti codicis à *Clemente* Papa, qui primus ibidem scribitur episcopus Petri vel Pauli aut vtriusque successor, vsque ad tempora iam dicti Constantini, satis apparet. Hoc etiam modo, vel consimili quasi, suscepit à Græcis Rom. populus gratuite non coacte *leges quasdam vocatas decem tabularum*, à quibus tanquam ab origine leges reliquæ Romani populi processerunt. Et tamen constat Romanum populum, Græcis nulla iurisdictione vel auctoritate subiectum. Sic etiam qui librum hunc in lucem deduxit, studiosorum vniuersitatem *Aureliani* degentem vidit, audiuit, & sciuit per suos nuntios & epistolas requirentem & supplicantem *Parisiensi* vniuersitati tanquam famosiori & veneratiori, pro ipsius habendis regulis, priuilegiis, atque statutis, cum tamen Parisiensi vniuersitati, nec ante nec post esset in auctoritate apostolica vel iurisdictione subiecta. Ex iam dicta vero quasi *consuetudinaria prioritate*, aliarum ecclesiarum consensu spontaneo, Romanorum episcopi secundum ipsorum vlteriorem à principio processum, auctoritatem quandam, *Decreta*, seu ordinationes constituendi super vniuersalem ecclesiam, quantum ad ecclesiasticum ritum & actus etiam sacerdotum, & illarum obseruationem præcipiendi ampliorem sumpserunt vsque ad tempora *Constantini* prædicti: vtrum autem id facere potuerint Romanorum episcopi sola ipsorum auctoritate, an aliorum oportuerit ad hæc interuenire consensum, in sequentibus dicturi sumus. *Constantinus* vero prædictus (vt ex iam dicto codice capitulo de primitiua ecclesia in concilio Niceno narrat *Isidorus*, & in edicto domini Constantini Imperatoris in scripto pariter continetur) primus fuit Imperator, qui fidem Christi, ministerio beati *Syluestri* tunc Papæ Romani patenter adeptus est. Et qui sacerdotium à iurisdictione coactiua principum exemisse *videtur*: qui etiam per prædictum edictum, ecclesiæ Romanæ ac ipsius episcopo similiter *tribuisse*

Quemadmodũ Roma suas leges à Græcis:

& Aureliana academia, à Parisiensi.

Ex qua consuet. Decreta præscribere toti ecclesiæ de ritibus ecclesi. cœperunt Roma. episcopi ad temp. Constantini.

Qui primus Christianus Imperator.

sacerdotes principum imperio exemisse videtur: & Papæ quam vsurpat potest. donasse.

buisse videtur auctoritates & potestates super alios episcopos & ecclesias omnes, *quas sibi conuenire nunc asserunt aliunde**, vt 19. primæ, parte 8. & 9. supra narrauimus. Cum his quoque iurisdictiones coactiuas super eosdem agros, prædia, & possessiones plurimas cum quarundam etiam prouinciarum seculari dominio, vt palam se offert inspicienti prædictum edictum. Hic etiam vt supra legitur, primus Imperator fuit, qui Christianis concessit licentiam se publice congregandi, templa seu ecclesias construendi, & cuius præcepto *primum concilium Nicenum* extitit, congregatum. De quo siquidem cum reliquis quæ facta sunt in processu ecclesiæ ab Apostolorum vsque in præsentia tempora, consequenter in suis locis (quantum proposito nostro conueniet) tangemus & iuducemus historias. Ex ipsis quidem quæ legi diuinæ ac rectæ rationi consona fuerint, recipientes: quæ vero dissona, reiicientes: *qualiter autem & qua facta sunt se habere tradentes.* Sic itaque definiendorum à sui origine aliqualiter recitato progressu, ad ipsorum determinationem ingredientes amplius, *Suppositionem cum Apostolo* faciemus indubiam, *fidem catholicam vnam esse, non plures.* vnde ad Ephesios 4. *Vnus Dominus, vna fides.* Hanc quoq; rursum in vnitate secundum eundem sensum, videlicet credendam & ab omnibus confitendam, vt vbi supra, parum post inquit Apostolus: *Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem Filii Dei.* Ex quibus quidem per necessitatem inferemus *primum*, quod legis diuinæ, præsertim euangelicæ dubios sensus atque sententias, & si quæ fuerint inter Doctores ipsius contentiones vel controuersiæ probabiles (quemadmodum quorundam ignorantia vel malignitate aut vtrisque iam euenisse legimus) iuxta Christi & Apostoli prophetiam, expedit terminare. Huic autem per necessitatem assequi monstrabimus, ad solum generale concilium, fidelium omnium, vel eorum, qui omnium fidelium auctoritatem habuerint determinationem hãc tantummodo pertinere. Deinde ostendam, secundum

* Id est, non Imperat. sed Christi dono.

& templa ac publicos cœtus Christianis concessit: & Nicenum concilium indixit.

Hactenus de facto: sequitur de iure potest. ecclef.

Hypothesis prima: Secunda.

Conclusiones ex iis: deinceps demonstranda.

1. Controuersia de religione dirimenda sunt.

2. Idque à concilio gener. aut iis quibus id ab eo mandatum.

legem diuinam & rationem rectam, quod *generale concilium* conuocare, idque si expediat per coactiuam potentiam congregare, ad solius humani fidelis legislatoris superiore carentis, auctoritatem pertineat, non autem ad personam aliquam aut collegium aliquod singulare, cuiuscunque dignitatis aut conditionis existant, nisi eidem aut eisdem, per supradictum legislatorem, auctoritas concessa foret. Amplius ostẽdam per certitudinem nihil statui posse circa ecclesiasticum ritum & humanos actus, quod omnes homines ad obseruationem obliget sub aliqua pœna, pro statu præsentis seculi vel venturi, nisi per solum generale concilium seu supremum legislatorem fidelem immediate, aut inde sumpta prius auctoritate. Ex quo etiam monstrabitur consequenter, quòd nullus princeps, prouincia vel communitas aliqua, interdici aut excommunicari possit nec debeat per aliquem sacerdotem quicunque sit ille, nisi secundum modum, per supradictum generale concilium ordinatum. Deinde monstrabitur euidenter, ad nullius vnici siue solius episcopi vel alterius vnicæ singularis personæ aut particularis vnici collegii cuiusquam auctoritatem pertinere, in cunctis mundi ecclesiasticis officiis personas instituere, neque pro eisdem ecclesiastica temporalia, vocata beneficia, distribuere seu conferre: sed auctoritatem hanc, solius esse fundatoris seu donatoris, vel vniuersalis legislatoris fidelis, aut eius vel eorum, cui vel quibus, & secundum quam formam & modum, idem donator aut legislator hanc concesserit potestatem. Deinde vero monstrabitur, quod vnicum episcopum & ecclesiam, quales & quorum auctoritate, aliorum principaliorem siue caput, conueniens est instituere: cuius quidem cum ipsius ecclesia sit insinuare, reliquis omnibus episcopis & ecclesiis ea, quæ per generalia concilia circa ritum ecclesiasticum & alios humanos actus ad communem fidelium vtilitatem, tranquillitatem, & quietem ordinata fuerint & appareant ordinanda. Demum vero ex his per necessitatem inferemus, tam determi-

3. Concilium generale a solo fideli legislatore, qui nulli subest, aut eo cuius concessu sit, indicendum.

4. Ritus ecclesiast. qui omnes pœnæ metu deuinciat a solo concilio gener. præscribendi.

5. Nullus princeps aut resp. nisi ex gen. concilii iussu excommunicandi.

6. Toto orbe eccles. ministros instituere & bona eccles. distribuere non ad vnum episcopum aut collegium: sed ad datorem aut legislatorem pertinet.

7. Vna ecclesia cum suo episcopo & quanam ac quomodo ceteris præficienda.

8. Quæ a concilio gener. decre-

nata

nata circa ſcripturam & fidem catholicam, quam circa ritum eccleſiaſticum, cum reliquis inſtitutis per generale concilium, ſolius generalis concilii auctoritate, non autem alterius particularis collegii vel perſonæ ſingularis alicuius immutari poſſe, augeri, minui, vel ſuſpendi, aut totaliter reuocari. Ex quibus quidem omnibus ad vniuscuiusque, quaſi ſenſatam notitiam deducetur, *Romanum epiſcopum aut ipſius eccleſiam vel quemuis alium epiſcopum aut eccleſiam* (in quantum huiusmodi) *nullam poteſtatem aut auctoritatem iam dictarum habere, ſuper reliquos epiſcopos & eccleſias, diuino vel humano iure, niſi quæ ſibi ſimpliciter vel ad tempus conceſſa fuerit per ſupradictum concilium generale.* Propter quod etiam apparebit, Romanum epiſcopum aut quemuis alium incongrue, minus debite, ac præter, imo contra ſcripturarum diuinarum & humanarum demonſtrationum ſententiam, ſibi aſcribere, ſuper principem, communitatem aut perſonam aliquam ſingularem, *plenitudinem poteſtatis.* Et quod ab ipſius ſibi attributione, idem epiſcopus & alter quicunque penitus eſt, etiam per monitionem & coactiuam poteſtatem, ſi oporteat, ab humanis legumlatoribus, ſeu ipſorum auctoritate principantibus, cohibendus.

ta, eiusdem ſolum auctoritate mutanda aut reuocanda.

Unde conſtabit Papam aut vllum alium epiſcop. nullum habere in reliquos epiſcop. & eccleſ. iure dominium:

Eoque Papam contra ius diuinum & humanum ſibi Plenitudinem poteſtatis in principes & reſpub. aſcribere.

CAPVT XIX.

Quibus ſcriptis aut ſacrarum literarum interpretationibus ad ſalutem neceſſario credendum.

ANTE vero quam ad demonſtranda propoſita procedamus, oportet attendere perutile quiddam, quinimo neceſſarium, ad eorum omnium certitudinem quæ inſequentibus dicturi ſumus. Eſt autem hoc, quod nullam ſcripturam irreuocabiliter veram credere vel fateri tenemur de neceſſitate ſalutis æternæ, niſi eas, *quæ canonicæ appellantur*; vel

Conclusionum probationi hypotheſes præmittit & confirmat.

Prima bimembris: S. literis ſemper fides adhibenda: & quidem ſolis.

Secunda. eis quæ ad has ex necessitate sequuntur: aut scripturarum sacrarum sensum dubium habentium, eis interpretationibus seu determinationibus, quę per generale fidelium seu catholicorum concilium essent factæ, in his præsertim, in quibus error damnationem æternam induceret, quales sunt articuli fidei Christianæ.

De prioris hypotheseos prima parte. Quod autem sacris scripturis firma sit veritatis præstanda credulitas, & confessio, per se notum supponitur omnibus Christianis, quod quia probari nō posset aliter quam ipsarum auctoritatibus, series prætermisi propter abbreuiationem. *Secunda hypotheseos ratio:* Quod vero ipsarum interpretationibus sic factis, vt diximus, eadem sit præstanda credulitas, satis apparet: quoniam ab eodem Spiritu nobis reuelatas, pie tenendum videtur. *qua firmatur primum auctoritate S. literarum:* Quod etiam ex scriptura, & in ipsa infallibili deductione firmata, ostendere possumus. *Ex scriptura* quidem, dicente veritate Matthæi 28. & vltimo. *prima: à Rabano explicata:* *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad seculi consummationem.* Vbi Rabanus, *Ex hoc intelligitur quod vsque in finem seculi non sunt defuturi in mundo, qui diuina mansione & inhabitatione sunt digni.* Quibus scilicet, ad fidei conseruationem Spiritum sanctum pie tenendum est semper adesse, vnde Hieronymus: *Qui ergo vsque ad consummationem seculi cum discipulis se esse promittit, & illos ostendit semper esse victuros, & se nunquam à credentibus recessurum.* Idem aperte conuincitur ex Actuum 15. ostendente Apostolorum & fidelium congregatione, post ambiguitatis illius determinationem. *altera:* *Visum est enim Spiritui sancto & nobis.* Asseruerunt enim & asserit scriptura ipsorum determinationem, in dubietate illa circa fidem, factam esse à Spiritu sancto. Cum igitur fidelium congregatio seu concilium generale per successionem, vere repræsentet congregationem Apostolorum & seniorum ac reliquorum tunc fidelium, in determinandis scripturæ sensibus dubiis, in quibus periculum maxime æternæ damnationis induceret error verisimile, quinimo certum est, deliberationi vniuersalis concilii, Spiritus

sancti

sancti dirigentis & reuelantis adesse virtutem. *Hoc etiam deductione* infallibili ex scriptura vim sumente, patere potest. Quoniam frustra dedisset Christus legem salutis æternæ, si eius verum intellectum, & quem credere fidelibus est necessarium ad salutem, non aperiret eisdem hunc quærentibus, & pro ipso inuocantibus simul, sed circa ipsum fidelium pluralitatem errare sineret. Quinimo talis lex non solum ad salutem foret inutilis, sed in hominum æternam perniciem tradita videretur. Et ideo pie tenendum, determinationes consiliorum generalium in sensibus scripturæ dubiis à Spiritu sancto, suæ veritatis originem sumere: ab humano vero legislatore (vt in sequentibus ostendetur) suę obseruationis in confessione, auctoritatem coactiuam: promulgationem vero atque doctrinam earum à sacerdotibus & euangelicis ministris, horũ vero maxime ab eo, quem ad hoc principalem statuerit fidelis legislator humanus superiore carens, aut consilium generale. Quod autem scripturis aliis, quæ scilicet humano spiritu reuelatæ sunt & traditæ, nemo certam credulitatem aut veritatis cõfessionem præbere teneatur, apparet. Quoniam nulli scripturæ falsum significare potenti, tenetur quis firmiter credere, aut ipsam tanquam veram simpliciter confiteri. Hoc autem patiuntur scripturæ innitentes humanæ inuentioni singularis personæ aut collegii partialis. Possunt enim à veritate deficere, vt experientia palam, & habetur Psalmo 115. *Ego autem dixi in excessu meo, omnis homo mendax.* Scripturæ vero canonicæ non sic, quia non sunt ab humana inuentione, sed immediata Dei traditæ inspiratione, qui nec falli potest, nec fallere vult. Hanc autem quam diximus sententiam *& differentiam humanarum & diuinarum scripturarum*, aperte confirmat *Augustinus* 13. epistolarum ad Hieronymum, cum dixit: *Ego enim fateor charitati tuæ: solum enim scripturarum libris, quæ iam canonica appellantur, didici hunc honorem timoremque deferre, vt nullum earum auctorem, scribendo aliquid errasse, firmissime credam. Ac si aliquid in eis offera-*

deinde ratione ex S. literis deducta.

Alias doctrina esset inutilis ad salutem:

imo perniciosa.

Prioris hypotheseos pars altera repetitur, & probatur.

Propositio,

Assumptio: vnde differentia sacrarum literarum & humanarum perspicitur:

eiusq; illustratio ex Augustino:

tur literis, q[illegible]d videatur contrarium veritati, nihil aliud, quam vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assecutum esse quod dictum est, vel me minime intellexisse, non ambigam. Alios autem ita lego, vt quantacunque sanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi, vel per illos auctores canonicos vel probabili ratione, quod à vero non aberret, persuadere potuerunt. Hoc idem replicat & admonet in prologo tertii *de Trinitate*, cum dixit: * *Noli* (lector scilicet) *meis literis quasi scripturis canonis inseruire, sed in illis* (id est, canonicis) *& quod non credis, cũ inueneris, incunctanter crede: in istis autem quod certum non habeas, nisi certũ intellexeris, noli firmiter tenere.* Idem quoque dixit in *epistola ad Fortunatianum*, & aliis plerisque libris, quorum series omisi propter abbreuiationem. In quoq; videtur sensisse *Hieronymus*, in expositione catholicæ fidei, cum dixit: *Nouum & vetus testamentum recipimus in eo librorum numero, quem sanctæ catholicæ ecclesiæ tradidit auctoritas.* Intellexit ergo beatus *Augustinus* per *canonicas scripturas*, eas solas, quæ in volumine *Bibliæ* continentur, non quidem *Decretales aut Decreta Romani Pontificis*, & suorum collegii clericorum, quos *Cardinales* appellant: neque alia quæ vis humana statuta, de humanis actibus aut contentionibus, & humano spiritu adinuenta. Canon enim regula est & mensura: mensura vero, quoniam certa, quod solius diuinę scripturæ inter ceteras proprium est, vt ex *Augustino* induximus pridem. Ideoque Augustinus idem scripturas proprias à canonicis separauit; nec ipse qui tantę fuit sanctitatis, auctoritatis & scientiæ, suas traditiones, canonicas appellare præsumpsit. *Hoc enim impiũ est, & sacrilegii modus quidam*, quoniam in humana traditione dicta vel scripta, error & falsum contingere potest: quod in canone secundum veritatem dicto aut eiusmodi, quam per generale concilium canonicæ scripturæ interpretationem factam diximus, nullatenus euenire contingit. Propter quod etiam ex *concilio Carthaginensi tertio* prohibitum reperitur

* Augustini iudicium de libris.

& Hieronymo.

Quid Canonica scriptura Augustino.

Decretales non sunt Canonica.

Ratio a definitione Canonis.

& exemplo Augustini.

& Carthaginẽsis concilii auctoritate.

tur rationabiliter valde, *ne sub nomine harum, canonicarum scilicet, alia quauis scriptura legantur.* Vnde legitur ibidem, & in Isidori prędicto codice continetur series hæc: *Item placuit, vt præter scripturas canonicas nihil in ecclesia legatur sub nomine diuinarum scripturarum. Sunt autem canonicæ scripturæ, Genesis & cetera, quæ de volumine Bibliæ numerantur ibidem.** Nec *obstat* his, quod dicit *Augustinus* contra Manichæos in epistola fundamenti, inquit enim ibi: *Ego vero non crederem euangelio, nisi me catholicæ ecclesiæ commoueret auctoritas*, in quo humanam auctoritatem præferre videtur auctoritati scripturæ. Semper enim * propter quod vnumquodque est, & illud magis. * Nos autem *dicamus*, quod aliud est credere sermonem aut scripturam aliquam esse traditionem alicuius, seu ab aliquo factam: & aliud est credere illa esse veram, vtilem vel nociuam, obseruandam, aut omittendam. *Vnum* quidem enim horum recipere potest quis ex hominum testimonio absque *secundo*: & *econuerso*: & *vtrumque similiter quandoque*. Velut oblatam & sibi præsentem scripturam aliquam, *credet quis esse* patriam legem ab incolarum communi testimonio, quam tamen esse veram, obseruandam, & non transgrediendam addiscere potest signo sensibili aliquo, vt pœna quam illius transgressoribus infligi vidit sua ratiocinatione recta, pręter hominum persuasionem aut dictum. *Sic* etiam *econuerso*, videns aliquem hominem librum aut domum construere, vel alterum aliquid, credet ex se absque hominum testimonio, librum aut domum ab hoc esse constructum. Quod autem in libro contenta sint vera vel falsa, vtilia vel nociua, prosequenda vel fugienda, ab hominum, præsertim fide dignorum testimonio credere potest. Rursum & *vtrumque* quandoque ab hominum testimonio suscipere potest quis, vt quod hic sit Hippocratis liber atq; doctrina, credet qui nunquam viderit Hippocratem ab hominum testimonio. Quod aũt in eo cõtenta seu scripta sint vera vel falsa, seruãda vel omittenda propter sanitatem conseruandam,

* Occupatio obiectionis à testimonio Augustini. *Non crederem euangelio, &c.*

* Arist. 1 post. ana yt.

* Responsio. 1. *distinctione vocis credere.*

quæ exemplis illustratur.

& ægritudinem declinandam, ſuſcipiet idem à teſtimonio peritorum. *Eodem quoque vel quaſi conſimili modo* ſcripturam aliquam in *Biblia* contentam, *Dei credere traditionem*, ſeu legem à Chriſto editam *eſſe* vel dictam, poteſt accipere quis ex fidelium communi teſtimonio ſeu eccleſiæ catholicæ, qui tamen nec Chriſtum vidit nec audiuit, aut alio exteriori ſenſu percepit: Hanc tamen ſcripturam *veram eſſe* vel obſeruandam, credet ex fide vel ſigno aliquo ſenſibili, puta miraculo, abſque teſtimonio cuiusquam: quemadmodũ Paulus, qui legem quã perſequebatur prius, Chriſti fuiſſe doctrinam credebat ex prędicantium quos perſequatur teſtimonio, nec eam propterea verum continere credebat. Credidit autem poſtmodum veram eſſe: primum ex ſenſibili miraculo, conſequenter ex fide quam habuit. Similiter autem *& vtrumque* quandoque ſuſceptum eſt ab humano teſtimonio, vt hanc ſcripturam eſſe legem à Chriſto traditam & latam, in ipſa quoque contenta vera eſſe, ac obſeruanda propter æternam ſalutem conſequendam, & miſeriam fugiendam, creditur & creditum eſt à multis, qui nec Chriſtum viderunt, aut exteriori ſenſu cognouerunt, nec vnquam miraculum ſeu ſignum de hoc ſenſibile perceperunt.

& ad S. literas accommodatur.

e. Diſtinctionis ad locum Auguſtini applicatio eiusque explicatio prima:

Quod ergo dicit beatus *Auguſtinus*: *Non crederem euangelio*, &c. *poteſt* ſecundum prædicta *duplicem ſenſum habere*. *vnum* quidem, quia ſcripturam illam credidit euangelium eſſe, id eſt, Chriſti traditionem ex teſtimonio eccleſiæ catholicæ ſiue vniuerſalis, quamuis hanc ſcripturam ſeu euangelium verum continere principalius crediderit ex miraculo fortaſſe, vel reuelatione aliqua, vel ex fide, qua Chriſtum credidit eſſe verum Deum, & per conſequens omnem eius traditionem eſſe veram atque ſeruandam. *Alium* vero *ſenſum* poſſunt habere Auguſtini verba prædicta, vt quod vtrumque teſtimonio catholicæ eccleſiæ primum accepit & credidit. Licet primus ſenſus ſententiæ Apoſtoli ad Galatas 1. magis conuenire videatur. *Non* enim dicta Chriſti ſiue Dei *vera ſunt cauſaliter*, eo quod eiſdem teſtificetur eccleſia

Secunda. Prior magis cõueniens cũ Paulo. Nam S. literæ nõ ſiunt vera teſtimonio eccleſiæ: ſed contra.

ecclesia catholica vero testimonio: sed testimonium ecclesiæ *causaliter verum est*, dum dicit dicta Christi vera, propter veritatem dictorum Christi. Vnde Apostolus vbi supra. *Sed licet nos aut angelus de cælo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* Et consimiliter intelligendum, quod etiam si tota ecclesia aliud euangelizasset, id est, contrarium, illud non fuisset verum. Et causa est, quia sibi constabat, illud euangelium esse Christi dictum, seu reuelationem, in qua falsitas esse non poterat, quamuis *ex necessitate consequentiæ & à posteriori* bene sequatur; Ecclesia catholica dixit hanc orationem, Deus est trinus in personis, esse veram, ergo est vera: vel de quouis alio Christi dicto siue præcepto, quod dicat esse seruandum: eo quod dicta ecclesiæ catholicæ in his quæ circa fidem vertuntur, à Spiritu sancto immediate reuelata fore, pie tenendũ est, vt apparuit ex præmissis. Et ideo secundum quemuis sensum, exponantur Augustini verba proposita, nõ aduersantur sententiæ quam diximus, quoniam dictis ecclesiæ de his quæ circa fidem sunt credere, magis est credere Spiritui sancto, quam homini. Dicit autem *Augustinus* pro tanto se credere euangelio propter ecclesiæ catholicæ auctoritatem, quia suæ credulitatis initium inde sumpsit, quam Spiritu sancto dirigi nouit. Fides enim quandoque incipit ex auditu. *Voco autem catholicam ecclesiam eam*, quæ propriissime atque verissime dicitur ecclesia secundum vltimam significationem ecclesiæ, dictam secundo huius.

Teste Paulo.

Verum quocunque modo August. verba accipiantur, proposito non repugnant.

CAPVT XX.

Controuersias de religione, non Papæ; sed concilii auctoritate dirimendas. Quinam, & quò ad concilium conuocandi; quodque singulorum in eo officium.

HIs itaque sic præmissis, *concludenda iam proposita re, umentes, ostendere volumus*, quod dubios

Conclus. propositas confirmat.

2. Conclusionis repetitio.

sensus siue sententias scripturæ sacræ iam exortas aut orituras, cum ortæ fuerint, præsertim circa fidei articulos, præcepta & prohibita, sit expediens & necessarium terminare. Quoniam expediens est, quinimo necessarium sine quo fidei vnitas minime saluaretur, error & schisma contingeret circa fidem inter Christi fideles. Hoc autem est determinatio dubiarum, & quandoque contrariarum sententiarum Doctorum quorundam circa legem diuinam. In hac enim opinionum diuersitate aut contrarietate, diuersas sectas inducerent, schismata & errores, sicut ex iam dicto Isidori codice capitulo intitulato, *Incipit præfatio Niceni concilii*, recitatur. Quodam enim Alexandrino presbytero, Arrio nominato, Christum sic Dei fidelium esse dicente, vt ipsum existimaret pure creaturam existere, & per consequens Patre Deo inæqualem atque minorem. Huius erroris diuulgatione, numerosa multitudo Christianorum labefacta fuit, fuissetque amplior, nec ab errore reuocata, nisi verus in hoc scripturę sensus à falso determinatus fuisset. Sic quoque in Spiritum sanctum, & circa personæ ac essentiæ vnitatem & pluralitatem in Christo, insanas quidã protulere sententias: propter quarum discretionem à veris & ipsarum reprobationem ac damnationem conuocatæ ac congregatæ sunt *quatuor primæ Synodi, Nicena, Constantinopolitana. Ephesina, & Chalcedonensis.* Has etenim controuersias inter ecclesiæ Christianæ Doctores, veros aut simulatos fideles, prophetauit Christus, Lucæ 21. & Apostolus 1. ad Timotheum 4. & secundæ ad eundem tertio, quorum series prætermisi propter ipsarum notitiam, & abbreuiationem sermonis. *Huic consequenter ostendo*, quod huius determinationis auctoritas principalis, mediata vel immediata solius sit generalis concilii Christianorum, aut valentioris partis ipsorum vel eorum quibus ab vniuersitate fidelium Christianorum auctoritas hæc concessa fuerit: sic videlicet, vt omnes mundi prouinciæ seu communitates notabiles secundum sui legislatoris humani determinationem

Cuiusque demonstrationis propositio:

Assumptio.

Confirmata exemplis controuersiarum Arriana secta.

& reliquarum, Macedonii Eutychetis, Nestorii, &c.

Ad quas diiudicandas & opprimendas quatuor concilia conuocata.

Has autem controuersias prædixerunt Christus & Paulus.

3. Conclusionis repetitio, & declaratio.

tionem, siue vnici siue pluris; & secundum ipsarum proportionem in quantitate ac qualitate personarum *viros eligant fideles*, presbyteros primum, & non presbyteros consequenter, idoneos tamen, vt vita probatiores, & in lege diuina peritiores, qui tanquam iudices secundum iudicis significationem primam, vicem vniuersitatis fidelium repræsentantes, iam dicta sibi per vniuersitates auctoritate concessa, conueniant, *ad certum orbis locum*, conuenientiorem tamen secundum plurimæ partis ipsorum determinationem, vel suorum legislatorum, *in quo simul ea* quæ circa legem diuinam apparuerint dubia, vtilia, expedientia, & necessaria terminari, definient: & reliqua circa ritum ecclesiasticum seu cultū diuinum, quæ futura sint etiam ad quietem & tranquillitatem fidelium, habeant ordinare. Otiose namque ac inutiliter ad congregationem hanc conueniret multitudo fidelium imperita, inutiliter autem, quoniam turbaretur ab operibus necessariis ad vitæ corporalis sustentationem, quod onerosum ei esset, aut importabile forte. Quamuis ad hanc congregationem, *fideles omnes* obligentur lege diuina propter finem prædictum; licet diuersimode: *sacerdotes* quidem enim, eo quod ipsorum officium sit legem docere secundum ipsius verum sensum, & ea procurare quę ad ipsius synceritatem proficere possint, errores contrarios reprobare, ab ipsis quoque suis exhortationibus, arguitionibus, & increpationibus homines reuocare. Vnde Matthæi vltimo, ad sacerdotes omnes in persona tantum Apostolorum ait veritas: *Euntes docete omnes gentes*. propter quod in persona omnium Apostolorum loquens Apostolus 1. ad Corinthios 9. dicebat: *Necessitas mihi incumbit, va mihi si non euangelizauero.* Obligantur autem sacerdotibus consequenter, amplius reliqua multitudine, qui periti fuerint in lege diuina: debent enim his aliquos excitare & conuenire cum sacerdotibus, præsertim si sufficienter ad hæc requisiti fuerint vel mandati. *Quoniam scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi*, vt scribitur Iacobi quarto.

Quinam ad concilium vocandi.

quo loco habendum.

& qua in eo discutienda:

Cur indocti ab eo arcendi.

Cur sacerdotes interesse debeant:

Cur alii docti & quinam:

Pro reliquis etiam definiendis extra legem diuinam, quæ ſunt ad fidelium communem vtilitatem & pacem, intereſſe poſſunt & debent concilio, qui ad hoc ſtatuti fuerint per humanum legislatorem fidelem. Legislatores vero ad hoc etiam obligantur, eligendo perſonas idoneas ad concilium integrandum, eisq; de neceſſariis temporalibus prouidendum: & venire recuſantes, ad hoc tamen idoneos & electos, tam ſacerdotes quam non ſacerdotes, propter vtilitatem publicam, ſi oportuerit, cōpellendum. Quod autem ſolius generalis iā dicti cōcilii ſit auctoritas prædicta definiendi & ordinandi ſecundum dictum modum, nullius vero alterius perſonæ ſingularis, aut alterius particularis collegii, conſimilibus demonſtrationibus & ſcripturæ ſacræ auctoritatibus conuinci poteſt, qualibus legumlationem & officiorum eccleſiaſticorum inſtitutionem ſecundariam, 12. primæ, & 17. huius monſtrauimus pertinere, ſola demonſtrationum minori extremitate mutata, vt videlicet circa legem diuinam determinanda ſeu definienda dubia cum reliquis circa ritum eccleſiaſticum, ſiue cultum diuinum ac fidelium pacem & vnitatem ordinandis aſſumantur, pro termino legis aut officiorum eccleſiaſticorum ſecundariæ inſtitutionis. Tanto ampliori neceſſitate attendenda in his, quanto de lege ſeu fide tenenda, & his quæ omnibus fidelibus proficere vel nocere poſſunt, diſcretio & cura diligentior eſt habenda. Sic namque fecerunt Apoſtolicum ſenioribus, de his quæ dubia circa euangelium occurrerunt, vt apparet Actuum 15. & ſerioſe induximus 16. huius. Non enim dubium illud de circumciſione *beatus Petrus* aut alter Apoſtolus, ſeorſum aut ſingulariter definiuit, ſed conuenerunt ſuper his omnes Apoſtoli & ſeniores ſiue peritiores in lege. *Signum* autem verum eſſe quod diximus, eſt, quoniam & conciliis principalibus in definiendis ſcripturæ dubiis, aderant *Imperatores & Imperatrices* fideles cum ſuis officialibus (vt ex *Iſidori* ſæpe dicto codice ſatis apparet, vbi ſequenti capitulo, induximus ipſum à ſecunda in octauam) quamuis eo tem-

Qui legislatores: & quod horum officium.

Probatio conclusionis,

primū ex præcedentibus demonſtrationibus;

qua huic rei accommodatiſſimæ.

Deinde Apoſtolorū ſeu primi Chriſtiani concilii exemplo.

Præterea à ſigno & vſu reliquorum.

tempore non tanta vocaret necessitas, * non sacerdotum præsentiam, quanta moderno, *propter instantium sacerdotum & episcoporum turbam maiorem, diuinæ legis, quantum oporteret, ignaram*. Vnde sacerdotibus inuicem dissidentibus de credendis ad salutem æternam, de ipsorum saniori parte, fidelium pars valentior habet iudicare, quamuis ipsis omnibus concordantibus, credendum sit in prędictis, sic tamen promotis ad ordines, quemadmodum diximus 17. huius. Propter quod etiam ostendere volo rursum determinationem hanc nullatenus *ad solum Romanum episcopum* pertinere, neque ad ipsum etiam cum solo Cardinalium cœtu, & consequenter ex hoc, quod ad nullum episcopum alium vnicum siue solum, siue ipsum, & aliud aliquod particulare collegium. Esto namque (sicut euenire contingit) hæreticum aliquem ad Rom. Pontificem assumi, vel postquam assumptus fuerit, si non antea, in hanc cadere labem, ignorantia vel malitia, vel vtriusque: quales iam quidem assumpti leguntur, videlicet *Liberius natiuitate Romanus*. Siquidem solus hic Pontifex, aut cum solo suo cœtu Cardinalium (quos sui complices erroris verisimiliter fore continget, quia sibi quales vult absque cuiusquam determinatione assumit, & se dicit assumere posse) aliquid determinauerit circa dubiam aliquam scripturę sententiam: nunquid huius episcopi aut eius & sui solius collegii sententiæ standum erit, qui forte ignorantia vel malitia cupiditate aut ambitione vel alia quauis erunt affectione sinistra seducti? De quo ne longe petatur exemplum, id contigisse videmus *cuidam Papæ Romano*. Ipse enim per se singulariter, aut cum solo suorum Cardinalium cœtu, ne summam Christi paupertatem & perfectionis statum deserere videretur, cum hoc volens temporalia etiam immobilia in suo vendicandi retinere dominio & seculariter principari, edictum emisit circa summæ paupertatis siue perfectionis statum, cuius sententia per falsam interpretationem Christi euangelio contradicit, sicut palam ostendimus 13. & 14. huius. Propter quod soli

* *id est, Laicorum vt vocant.*

In sacerdotum dissensione potior fidelium pars iudicare debet.

Eoque ad Papam & Cardin. nõ pertinet summum de relig. controuersiis iudicium.

Nam hæreticus esse possit.

vt Papæ Liberii Romæ nati exemplum docet.

& Ioannis 22. Papæ: qua de re vide Chronicum Palmerii.

cuiuis episcopo aut sibi & suo soli collegio clericorum hac auctoritate concessa fidelium vniuersitas naufragii circa fidem periculo subiacebit, vt ex iam dictis atque dicendis compositæ mentis quilibet intelligere potest. Amplius si solius Romani Papę, aut alterius cuiusuis solius episcopi, quemadmodum dictum est, talis esset auctoritas: vel si (secundum Isidorum prædicto codice capitulo, cui titulus, *Præfatio Isidori in sequenti opere*) epistolæ siue decreta Romani Pontificis æqualia, vel non imparia forent auctoritate, his, quæ determinata & definita sunt per concilium generale, omnes seculi principatus omnia regna & mundi prouinciæ ac personæ singulares cuiuscunque dignitatis, præeminentiæ, vel conditionis existant, antistiti Romano primo forent coactiua iurisdictione subiecti. Decreuit enim hoc *Octauus Bonifacius Papa Romanus*, per ipsius epistolam siue decretum quoddam, cuius initium: *Vnam sanctam catholicam ecclesiam*: eius vero finis: *Porro subesse Romani Pontifici omnem humanam creaturam, declaramus, dicimus, & definimus omnino esse de necessitate salutis.* Cum igitur *semel determinata circa scripturam per concilium generale rite vocatum, congregatum, & secundum formam debitam celebratum, & consummatum, præsertim quæ ad salutem æternam vera credere necessarium sit, immutabilis & infallibilis veritatis existant*, quemadmodum demonstratum est circa principium 19. huius. Obtineret igitur *epistola hac Bonifaciana* certam & indubiam ac irreuocabilem veritatem. Nunc autem eam ab initio nunc & semper constat esse falsam, erroneam, cunctisque ciuiliter viuentibus præiudicialissimam omnium excogibilium falsorum, sicut indubie demonstratum est quarto, quinto, & nono huius. Quam etiam falsam esse, ac dictum *Isidori* (nisi fortassis illud pia interpretatione iuuetur) manifeste demonstrat *Quinti Clementis*, successoris eiusdem *Bonifacii* epistola siue decretum, cuius initium; *Meruit charissimi filii nostri Philippi regis Francorum illustris*; eius vero finis; *Tanquam tam ad ecclesiam, quam*

Deinde si eadem auctoritas Papæ, quæ concilii: omnia regna eius imperio subiicerentur.

Nam id Bonifacius octauus sua epistola decreuit.

Cui tanquam verissima & immutabilis fides adhibenda foret & parendum.

At vero & falsissima est & reip. perniciosissima.

Quod Papa Clementis quinti decreto demonstratur.

quam etiam quo ad regem & regnum superius nominatos. Hæc enim dictus *Clemens* exprimit definiendo *Bonifacianam epistolam*, in nullo præiudicare regi aut regno prædicto. Cum ergo nec rex prædictus, nec illius successor aliquis vel regnicola suus quisquam, iuxta dicti *Clementis* conscientiam, ac omnium Christianorum scientiam, verum crediderint, aut credituri fuerint, sed falsum apertum esse, quod continet epistola supradicta in eo articulo, quo cunctos sibi subiicit principatus & regna, per necessitatem, sequitur quod credere id, non sit de necessitate salutis. Nam si sic, præiudiciale foret vtique non credenti. Amplius consideranti, videbuntur tales epistolæ siue decreta insaniæ quædam. Nam ea quæ *Bonifacii* verum continente, ad ipsius credulitatem omnes mundi principes & populos obligat, ea vero quæ *Clementis*, non omnes: quoniam ab hac credulitate *Francorum princeps* cum suis regnicolis solus eximitur. Sunt igitur aliqua de necessitate salutis, auctoritate scripturæ quibusdam credenda, quibusdam vero minime. Non ergo vnus Dominus, nec vna fides, nec Christo in vnitate fidei, omnes tenentur occurrere, cuius oppositum dicit aperte *Doctor gentium ad Ephesios* 4.

Vnde Bonifaciani decreti falsitas conuincitur:

eiusque & Clementis sibi mutuo & literis repugnantium insania primò.

Est rursum interrogandum *Clementi*, secundum quem sanum intellectum ex sua fide mereri potuit *Francorum rex*, cum populis sibi subiectis, non obligari credere, quę credenda sunt de necessitate salutis. Aut igitur ex fide meruerunt hęretici & infideles fieri, aut *epistola Bonifaciana continet apertum mendacium, & sic ista quæ à veritate non veniunt, plerumque etiam nullo impellente, seipsa subuertunt*, vt dicit *Augustinus* 7. De ciuitate Dei, capitulo 16.

Secundò.

Amplius dignum est admirari ceteros reges & populos, ipsisque conuenienter quærendum, quis locus aut sensus scripturæ, ipsos præter Francorum regem constituat Romano Papæ iurisdictione subiectos, curve illud vnus reliquo magis ad suæ salutis necessitatem credere teneatur? Hoc enim, velut figmento simile, multa fuit & est irrisione dignum: &

Tertiò.

ex talia proferentium ambitione, ac principandi secularitier ardore, ac supradicti *Francorum regis illustrissimi terrore procedens.* Quod autem prædiximus, generale concilium etiam per non sacerdotes integrari posse, deliberandis quoque per concilium conuenienter vna cum sacerdotibus suum apposituri & interposituri decretum, suadebimus *primum* ex *Isidori* prædicto codice, capitulo, cui titulus, *Incipiunt Canones*, id est, regulæ ecclesiasticæ. Continetur enim in eo inter cetera series hæc. *Deinde ingrediantur laici, qui electione concilii interesse meruerunt.* Multo magis igitur qui fuerint literati, & in lege diuina periti, quamquam non sacerdotes existant. Sic enim fecerunt Apostoli cum senioribus, vt pridem induximus. Vnde oportet attendere, quod ecclesia primitiua & antiquis temporibus, præsertim ante *tempora Constantini* soli sacerdotes & quasi omnes erant, sicut soli tenentur, & esse debent, *legis diuinæ Doctores*, iuxta illud Malachiæ 2. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam & legem* (diuinam scilicet) *requirent ex ore eius.* Vnde etiam Apostolus 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1. *Oportet episcopum* (id est, sacerdotem) *doctorem esse, amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere.* Propter quod soli tales existentes sacerdotes, ad difficilia vel dubia circa scripturam & fidem interpretanda & definienda, quasi soli conuenire solebant. Nunc vero propter ecclesiastici regiminis corruptionem, plurima pars sacerdotum & episcoporum in sacra scriptura periti sunt parum, & (si dicere liceat) insufficienter, eo quod temporalia beneficiorum, quę assequuntur officiis ambitiosi, cupidi, & causidici quidam obtinere volunt & obtinent obsequio prece vel pretio, vel seculari potentia. * *Et Deo teste ac fidelium multitudine, sacerdotes plurimos, abbates & ecclesiasticos prælatos quosdam me vidisse ac audiuisse memini adeo diminutos, vt etiam nec grammatica congruum scirent proferre sermonem.* Et quod amplius horrendum est, in ecclesiastico ritu sciui & vidi

Doctos præter sacerdotes etiā ad concilium conuocandos probatur.

Primum auctoritate Isidori.

& exemplo Apostolorum.

Ad Constantini vsque tempora sacerdotes, quia soli fere erant religionis periti,

fere soli ad relig. controuers. dirimendas cōueniebant.

nunc vero ob plurium ignorantiam (qui malis artibus sacerdotiū aut episcopatum inuaserunt.)

* Oraculum hoc æuo!

vidi hominem citra vigesimum ætatis suæ annum diuinæ legis ignarum quasi penitus, cui tamen in famosa & populosa ciuitate commissa est episcopalis cura, eo nõ solum sacerdotali ordine carenti, verum etiam diaconatus & subdiaconatus exorti. Quod *quidam asseruit se licite posse*: hoc etiam & quasi consimile inconueniens de facto persæpe faciens, propter potentum fauorem sibi quærendum. Qui (super ecclesiasticorum officiorum institutionem, & beneficiorum distributionem) Romanus episcopus habere se dicit, velut Christi vicarium *Plenitudinem potestatis*. A quo si quidem conuenienter interrogandum, cur talis episcoporum & sacerdotum in generali concilio congregabitur turba? Et qualiter in dubiis circa scripturas determinare nouerit veros sensus à falsis? Propter quod in horum defectum, non sacerdotes approbatos fideles, iuxta fidelis legislatoris determinationem scripturæ sacræ doctos sufficienter, vita & moribus etiam talibus episcopis & sacerdotibus præpollentes, perutile, quinimo necessarium, legi diuinæ, ac rectæ rationi consonum est tali concilio interesse, ipsorumque deliberatione cum reliquis, dubia circa fidem & quæsita cetera definiri.

indulgento Papa.

inepti sunt ad concilium.

Eoque S. liter. periti & vita talibus episcopis & sacerd. meliores concilio adhibendi sunt.

CAPVT XXI.

Cuius sit concilium generale cogere: & , qui decreta illius violarint, punire: deinde ritus ecclesiasticos pro imperio præscribere: principes præterea aut populũ excommunicare aut a sacris arcere: adhæc bona ecclesiastica, vel decimas, disciplinarum gradus (vt vocant) & titulos pro arbitrio conferre: deniq; quosdam in sanctorum numerum referre.

NVNC autem *ostendere volo*, ad solius humani legislatoris fidelis superiore carentis, auctori-

3. Conclusion repetitio, cuius

duæ partes: prima, legislatoris est gen. concilium conuocare: & inuitos eo cogere.

Secunda: eiusdem est eos qui decreta concilii violant punire

Quæ licet supra satis probata:

tamen ex Isidoro etiam firmantur.

Primæ partis probatio ex conciliorum actis:

tatem pertinere, aut eius vel eorum, cui vel quibus per iam dictum legislatorem potestas hæc commissa fuerit generale concilium conuocare, personas ad hoc idoneas determinare, ipsumque congregari, celebrari, & secundũ formam debitam facere consummari, rebelles quoque ad conueniendum & iam dicta necessaria & vtilia faciendum, determinatorum quoque ac ordinatorum in dicto concilio transgressores tam sacerdotes quam nõ sacerdotes, clericos aut non clericos licite secundũ diuinam & humanam legem, per coactiuam arcere potentiam. Quæ quamuis demonstrata sint 15. primæ, 4. 5. 9. ac 11. huius, in quibus per demonstrationem ostensum est, & auctoritate scripturę certificatum amplius iurisdictiones coactiuas super omnes indifferenter sacerdotes, & non sacerdotes, personarũ determinationes & approbationes, officiorum quoq; institutiones omnium, ad solius humani legislatoris fidelis auctoritatẽ, minime vero ad sacerdotalis collegii solius (inquantũ huiusmodi) pertinere: volumus tamẽ nunc ea persuadere per iam dictũ *Isidori* codicem plerisq; locis, maxime vero in quibus ea quæ facta sunt, legi diuinæ ac rectæ rationi consona recitat. Primum quidem igitur, in capitulo cui titulus, *Incipit præfatio Niceni cõcilii* vbi sic inquit: *Ibiq; Arrium* CCCXVIII. *residentibus episcopis adesse iubet* (Constantinus videlicet) *ac de eius propositionibus iudicare:* episcopos scilicet. Ecce quod iussu legislatoris congregati fuerunt episcopi & sacerdotes in concilio supradicto. Idem rursum in capitulo, cui titulus, *Incipit concilium 630. episcoporum*, vbi sic inquit: *Sancta & magna & venerabilis synodus, quæ secundum gratiam Dei ex decreto piissimorum Imperatorum Valentiniani & Martiani congregata est.* Amplius ex capitulo cui titulus; *Explicit concilium Toletanum septimum, incipit octauum*: vbi sic inquit; *Anno vero orthodoxi atque gloriosi, & vera clementia dignitate præcipui Recessiunchi regis, cum omnes nos diuina ordinatio voluntatis, eiusdem principis serenissimo iussu, in basilica sanctorum Apostolorum ad sacrum Synodi, coegisset aggregari conuentum.* Idem ad

huc

huc ex capitulo, cui titulus; *Explicit concilium Toletanum vndecimum, incipit 12.* Idem rursum ex eo, cui titulus: *Explicit concilium Bracharens. primum, incipit secundum.* Amplius idem ex *epistola Leonis Papæ Romani* ad Ephesinam Synodum. Idem rursum *ex epistola Leonis Papæ Romani, ad Theodosium* Imperatorem. Ad huc idem ex *epistola Leonis* episcopi Martiano Augusto, cuius initium est, *Poposceram.* Idem amplius in *epistola ad Martianum* Augustum, cuius initium est; *Multa mihi in omnibus.* Idem in aliis plerisque locis, dicti codicis & epistolis, quarum series propter rei notitiam & sermonis abbreuiationem omisi.

Quod autem ad solum Romanum episcopum vel ipsum & suorum Cardinalium solum collegium, non pertineat auctoritas supradicta, suaderi potest cum prædictis, ex eo, quod si reus esset ipse aut cum suo collegio, criminis alicuius propter quod expediret huiusmodi concilium conuocare, verisimile est, ipsum talem congregationem quantum posset differre vel auferre totaliter, quod in grande fidelium grauamen & præiudicium redundaret. Hoc autem *fideli legislatori seu fidelium vniuersitati,* sic euenire non potest, eo quod ipsa, vel ipsius valentior pars non sic seducibilis est, neque in ciuilibus, quemadmodum ostendimus 13. primæ, neque in spiritualibus, præsertim circa fidem, vt ostensum est 19. & 20. huius.

eiusque per aphæresin illustratio.

Concilii conuocandi auctoritatem ad Papam & Cardinales non pertinere probatur.

Quod vero definitorum seu iudicatorum, & reliquorum ordinatorum, primæ significationis iudicio, per generale concilium, obseruationis coactiuum ferre præceptum seu dare decretum super omnes indifferenter, tam sacerdotes quam non sacerdotes, eiusq; præcepti siue decreti transgressores arcere pœna reali aut personali vel vtraque, in hoc etiam seculo transgressoribus infligenda, sit auctoritas humani legislatoris fidelis, superiore carentis, suadere volumus primum ex his quæ rationabiliter acta sunt. Et recitat *Isidorus* codice prædicto plerisque locis. Est enim hoc videre palam ex capitulo, cui

Secunda partis confirmatio.

ex conciliorum actis.

titulus; *Edictum Martiani Imperatoris in affirmatione cōcilii Chalcedonensis*: in quo continetur inter cetera series hæc; *Nemo itaque clericus vel militans, & alterius cuiuslibet conditionis, de fide Christiana, publice terminata, coadunatis & audientibus tractare conetur in posterum, ex hoc tumultus & perfidiæ occasionem requirens.* Vbi etiam parum infra subiungitur; *Nam in contemtoribus huius legis pœna non deerit.* Et infra rursum; *Igitur si clericus erit, qui publice tractare de religione ausus fuerit, à consortio clericorum remouebitur: si vero militia præditus sit, cingulo militiæ expoliabitur*; & sic de reliquis consequenter statuit. Idem apparet rursum ex capitulo immediate subnixo, cuius titulus, *Incipit sacra Valētiniani & Martiani augustorum post concilium Chalcedonense, in confirmatione eiusdem concilii, & damnatione hæreticorum*: in quo series talis habetur; *Hac lege decernimus eos qui Eutychetis errore decipiuntur ad exemplum Apollinariorum, quos Eutyches secutus est, quos venerabiles patrum regulæ* (id est, ecclesiastici canones) *& diuorum principum sacratissimæ sanctiones condemnant, nullum episcopum, nullum presbyterum, nullos creare vel appellare clericos, ipsumque Eutychen nomine presbyteri, quo indigne vtens expoliatus est, in totum carere. Si qui tamen contra definita nostra episcopos, presbyteros, ceterosque clericos ausi fuerint ex his creare, tam facientes quam factos, vel præsumentes sibi, clericorum bonorum amissione, periculo subiacere exilii perpetui præcipimus.* Ex hoc autem apparet verum esse, quod de promouendis ad sacerdotium & reliquos ordines sacros, ad fidelis legislatoris aut principis auctoritatem diximus pertinere. *Amplius* idem ex habito huic immediate capitulo, cui titulus; *Item alia Martiani Imperatoris contra eosdem hæreticos.* Adhuc idem ex capitulo, cui titulus; *Edictum regis de confirmatione concilii*: vbi hoc inter cetera continetur: *Si quis ergo clericus aut laicus harum sanctionum obediens esse noluerit, si episcopus, presbyter, diaconus, aut clericus fuerit ab omni concilio excommunicationi subiaceat. Si vero*

laicus

laicus & honestioris loci persona fuerit, medietatem facultatum suarum amittat, fisci iuribus profuturam. Ex quo etiam manifeste apparet, quod pœnas personales atque reales hæreticis infligere, ipsasque exigere, sibique applicare licite possunt & solebant principes siue legislatores humani, quemadmodum diximus decimo huius. Hoc rursum ex capitulo, cui titulus; *Explicit concilium Toletanum 13.* cuius initium est, *Charitatis instinctu,* & aliis plerisque locis, de quibus pertranseo propter abbreuiationem, & quoniam præinducta sufficiunt. Nec solum de obseruandis his quæ per concilium definita fuerant, coactiuum ferre decretum ad humanum legislatorem seu ipsius auctoritate principantem pertinet: verum etiam formam & modum, Romanam sedem Apostolicam ordinandi, *seu Romanum eligendi Pontificem statuere.* Quod etiam ab Imperatore Romanum Pontificem cum instantia postulasse legimus, *non reclamasse,* vt ex eiusdem codicis capitulo, cui titulus; *Incipiunt Decreta Bonifacii Papæ, epistola deprecatoria ad Honorium Augustũ, vt constituatur à principe in vrbe Romana quatenus per ambitum nunquam Pontifex ordinetur.* Et ex capitulo immediate subiuncto, cui titulus: *Constantini Honorii Imperatoris ad Bonifacium Papam missa, vt si denuo Romæ duo episcopi ordinati fuerint, ambo ciuitate pellentur:* cuius initium; *Victor Honorius inclytus triumphator semper Augustus, sancto ac venerabili Bonifacio Papæ vrbis Romæ.* In quo siquidem decreto dictus Imperator parum infra subinfert; *Illud autem pietati nostræ satis placuisse cognosce, quod sanctimonia tua de ecclesiarum aut populi perturbatione solicita est. Quæ ne aliqua ratione possit euenire, satis clementia nostra credidit esse prouisum. Denique prædicante beatitudine tua, id ad cunctorum clericorum notitiam volumus peruenire, vt si quid forte religioni tuæ (quod non optamus) humana sorte contigerit, sciant omnes ab ambitionibus esse cessandum. Ac si duo forte contra fas, temeritate certantum fuerint ordinati, nullum ex eis penitus futurum sacerdotem* (id est, Romanum

Papam Roma. ab humano legulat. vel eius auctoritate principe eligendum.

& ab Imp. elegi solitum probatur.

episcopum) *sed illum in sede apostolica permansurum, quem ex numero clericorum noua ordinatione diuinum iudicium, & vniuersitatis consensus elegerint.* Ex quo etiam apparet verum esse quod diximus 17. huius ad vniuersitatem fidelium siue humanum legislatorem fidelem pertinere institutionem secundam, sacerdotum, episcoporum, & reliquornm ministrorum ecclesiæ ad curas animarum maiores siue minores.

Amplius proposita suadere possumus ex epistola, cui titulus, *Item ad Martianum Augustum, gratias agens, quod eius industria per Chalcedonense concilium pax ecclesiæ reddita sit*: cuius initium est: *Leo episcopus Martiano Augusto: Multa mihi in omnibus clementia vestra literis, causa gaudii est.* In qua etiam circa finem legitur, quod idem *Leo* sic ait; *Quia vero omnibus modis obediendum est pietati vestræ & religiosissimæ voluntati, constitutionibus synodalibus, quæ mihi de confirmatione fidei catholicæ, & de hæreticorum damnatione placuerunt, libens adieci meam sententiam. Quæ vt in notitiam omnium sacerdotũ, ecclesiarumque perueniant, vestra clementia præceptio ordinare dignabitur.* Ecce quod suam sententiam siue iudicium primæ significationis adiecit Romanus Pontifex definitis per concilium: præceptionem tamen obseruationis ad ecclesias & sacerdotes supplicans fieri per Romanum principem. Quod tamen non fecisset, si hæc illius non fuisset auctoritas. Ex quo etiam apparet verum esse, quod diximus 4. 5. & 9. huius, auctoritatem scilicet coactiuam, tam in sacerdotes quam non sacerdotes ad humanum legislatorem seu eius auctoritate principantem pertinere. Neque contra hoc reclamauerunt Romani Pontifices antiquis temporibus; sed pro talibus sibi dandis regulis siue legibus per Imperatores potius supplicabant. Eadem rursum euidenter apparet sententia ex capitulo, cuius principium: *Imperatores, Cæsares, Theodosius & Valentinianus.* In quo parum infra subiicitur; *Quoniam igitur in præsenti subita emergente dubitatione ad catholicæ & apostolicæ doctrinæ*

Theodosii & Valentiniani decretum.

ctrinæ ac noſtræ fidei cuſtodiam (quæ, vt fit, diuerſis ſententiis impugnata conturbat & confundit hominum ſenſus & animas) intolerabile duximus huiuſmodi delictum contemnere: ne per talem negligentiam, ipſi Deo inferri contumeliæ viderentur. Ideoque ſancimus, in vnum ſanctiſſimos & Deo placitos conuenire viros, quibus pro pietate catholica, atque vera fide plurimus ſermo eſt, vt vniuerſa quidem talis & vana dubitatio ſubtili propoſito & inquiſitione ſoluatur: vera autem & Deo amica catholica fides firmetur. Igitur & tua ſanctitas, ſumptis ſecum decem reuerendiſſimis Metropolitanis qui ſub tua degunt diœceſi, & aliis ſimiliter decem ſanctis epiſcopis, ſermone & vita ornatis, qui in doctrina & ſcientia rectæ & immaculatæ fidei, præ cunctis apud cunctos eminent, proximis Cal. Auguſti Epheſum, Metropolim Aſiæ, conuenire abſque vlla dubitatione feſtinent: nullo ſcilicet alio præter prædictos viros ſanctam ſynodum moleſtante, quatenus vniuerſis, ſanctiſſimis, & beatiſſimis epiſcopis, quos conuenire per ſacras noſtras epiſtolas ſancimus ad prædictam concurrentibus ciuitatem, & ſubtiliſſime inueſtigantibus & quærentibus, omnis de medio error contrarius auferatur: catholica autem doctrina & orthodoxæ fideli ſaluatoris noſtri Chriſti amiciſſima ſolidetur & conſuete fulgeat, quod vniuerſi in poſterum inconcuſſum Deo propitio & intemeratum cuſtodiant. Si quis vero tam neceſſariam & vere Deo amicam ſynodum prætermiſerit, & omni virtute ſecundum prædictum tempus ad præfinitum locum non peruenerit, nullam excuſationem neque apud Deum, neque apud noſtram inueniet pietatem. Sacerdotalem enim conuentum, non niſi quis mali propria conſcientia ſauciatus euitat. Theodoretum ſane epiſcopum Syriæ ciuitatis, quem pridem iuſſimus ſuæ ſoli vacare eccleſiæ, ſancimus, non prius ad ſanctam Synodum conuenire, niſi vniuerſo complacuerit conuenienti concilio & ipſum concurrere, & pariter intereſſe. Si vero aliqua diſcordia de eo emerſerit, abſque illo ſanctam Synodum conuenire, & quæ iuſſa ſunt, ordinare præcipimus

Ex hoc autem edicto attendenti apparet intentio

ex quo tres præcedentes concluſiones firmatur.

trium conclusionum iam propositarum. *Vnius* quidem, quod dubia quæ circa legem diuinam fuerint, expedit definire. *Secunda* vero quod definitio hæc non ad singularis personæ vel collegii auctoritatem pertinet, sed ad concilium generale. *Tertia* quidem, quod huiusmodi conuocare seu præcipere concicilium, & per ipsum definita & ordinata seruari statuere, statutorum quoque transgressores arcere in statu & pro statu præsentis seculi, auctoritas sit solius humani legislatoris fidelis, seu eius auctoritate principantis.

4. Conclusionis repetitio.

His consequenter *ostendere conuenit*, nihil per hominem aliquem singularem cuiuscunque dignitatis aut conditionis existat, statui posse circa ecclesiasticum ritum, quod homines ad obseruationem obliget sub aliqua pœna pro statu præsentis seculi vel venturi, nisi per generale concilium immediate, aut inde sumpta prius auctoritate: ad hæc etiam fidelis humani legislatoris primi, aut eius auctoritate principantis, interueniente decreto: nihilque circa humanos actus alios, velut *ieiunia*, *esus carnium*, abstinentias, *sanctorum canonizationes ac venerationes*, operum mæchanicorum aut aliorum quorumcumque prohibitiones seu vacationes (Augustinus 15. De ciuitate Dei, capitulo 16.) *matrimoniorum copulas infra certos cognationis gradus*, ordine quoque siue collegia religiosorum approbare vel reprobare, reliquaque similia lege diuina licita seu permissa, statuere sub aliqua ecclesiastica censura, vt interdicti vel *excommunicationis* aut alterius pœnæ consimilis maioris aut minoris, eoque minus ad ea quemquam obligare posse sub pœna reali vel personali in statu præsentis seculi exigenda, absque iam dicti legislatoris auctoritate; cuius siquidem licita solius potestas est infligere ac exigere tales pœnas, vt ex 15. primæ ac 10. huius sufficienter apparet. Hæc autem eisdem demonstrationibus & auctoritatibus supponendum probata, quibus & dubiorum legis diuinæ sensuum determinationem ad supradictum concilium, reliquosque humanos actus circa ritum eccle-

amplificatio,

& confirmatio ex præcedentibus prima:

ecclesiasticum per coactiua decreta ordinare, ad fidelem legislatorem humanum supra monstrauimus pertinere, sola rationū minori extremitate mutata.

Secunda.

Adhuc quoniam lege diuina permissa, non prohibentur nec illicita fiunt, nisi per legislatorem humanum.

Tertia.

Amplius quoniam nullus episcopus in alium auctoritatem habet aliquam à Christo immediate, quemadmodum demonstratum est 15. & 16. huius, neque coactiuam inuicem aut in alios iurisdictionem, vt 4. 5. & 9. huius ostendimus prius.

1. Conclusionis repetitio.

Ex quibus etiam deduci potest & conuenit ad solius iam dicti concilii, non autem ad solius episcopi aut presbyteri vel alicuius ipsorum particularis collegii auctoritatem pertinere, principem, prouinciam, aut communitatem aliam ciuilem excommunicare, vel diuinorum officiorum vsum interdicere.

& ratio à periculo.

Ignoranter enim aut inique volente presbytero seu episcopo vel particulari aliquo ipsorum collegio principem aut prouinciam excommunicare vel interdicere, magnum inde scandalum paci & quieti fidelium omnium euenire contingit.

Quod Papa Bonifacii 8. exemplo probatur: qui Philippū Pulchrum tyrannidi suæ resistentem excommunicauit.

Quod etiam quasi nouissime iam rerum experientia magistra monstrauit, dum *Octauus Bonifacius Papa* Romanus claræ memoriæ *Philippum Pulchrum Francorum catholicum regem* excommunicare tentauit, eiusque regnum cum sibi adhærentibus ecclesiasticorum officiorum interdictis supponere, reclamante prædicto rege aduersus narrationem quandam scriptam (cui principium, *Vnam sanctam catholicam ecclesiam*) emissam à prædicto *Bonifacio*, aut ab eodem cum suorum Cardinalium cœtu, inter cetera continentem, quinimo finaliter concludentem, *omnes mundi principes, communitates, & personas singulares Romano Papa coactiua iurisdictione subiectos.*

Maximo reipubl. malo: nisi maleficum hūc mors abstulisset.

Quamuis etiam temporibus illis proponeret idem *Bonifacius* aduersus iam dictum principem & sibi subditos ac adhærentes singulariter tendere, reliquosque quos potuisset aduersus illum principes & populos fideles (teste immortali veritate, *ac viuentium plurimorum memoria*) concitare, nisi de medio, forte morta-

Qua tyrannis plena periculi extinguenda:

& concilio gener. solum auctoritas ea tribuenda.

lium, sublatus fuisset. Hæc aut consimilis alterius malignę concitationis *tempestas potius quam potestas* grandis schismatis atq; periculi fidelibus allatiua, resecanda prorsus est, temperandaq;. Interdictorum & excommunicationum huiusmodi forma soli Christianorum generali concilio relinqui debet, cuius iudicium dirigente sancto Spiritu, ignorantia vel malignitate aliqua peruerti non potest. His autem per necessitatem sequitur ordinata & definita tam circa fidem siue legis euangelicæ sensum, quam circa ecclesiasticum ritum siue cultum diuinum & reliqua omnia per concilium generale statuta, mediate vel immediate, implicite vel explicite, aut alio quouis modo: auctoritate ac ordinatione nullius episcopi, aut alterius particularis collegii, concilii, vel congregationis (eoq; minus personæ singularis cuiuscunq; conditionis aut dignitatis extet) posse immutari, augeri, minui, vel suspendi, aut interpretationem recipere (præsertim in arduis) aut penitus reuocari: sed quę sic ordinata fuerint, si ad immutandum aut simpliciter reuocandum vocet necessitas euidens, ad supradictum concilium conuocandum debere referri. Hoc autem eisdem rationibus & auctoritatibus conuincendum, quibus per solum iam dictum concilium eiusmodi ordinanda, diffinienda, & statuenda monstrauimus.

Consectarium: decreta à concilio gener. ab eodem solum posse mutari aut reuocari.

6. Conclus. repetitio, eiusq; pars prima.

Ex eisdem quoq; rursum scripturæ auctoritatibus & humanis rationibus demonstrari potest & conuenit, ad nullius solius episcopi vel personæ singularis aut particularis alius collegii auctoritatem pertinere (absque iam dicti generalis concilii vel fidelis humani legislatoris determinatione) in aliquibus mũdi ecclesiasticis officiis personas instituere seu preferre: neque pro eisdem officiis quenquam ecclesiastica temporalia, *vocata beneficia*, distribuere, neque vocatas disciplinarum licentias, notariatus, aut reliqua officia publica seu ciuilia conferre cuiquam, nisi auctoritate iam dicta. Quę quãuis 15. primę, ac huius 17. secundum modũ aliquem ostensa sint cõuenienter, ea tamen amplius explicandũ & confirmandum ex imme-

Secunda.

Quæ ex præcedentibus nota tamen probantur.

immediate prędictis &aliis quibusdam probabilibus argumētis in hac parte decreuimus. Nam illud nō est nec esse debet auctoritas *Romani* vel alterius cuiusuis episcopi aut particularis cum ipso collegii clericorū, propter quod omnia regna omnesq; politiæ maiores siue minores hęresis & dissolutionis exponuntur periculo. Sic autem fit Romano aut alteri soli cuiuis episcopo, absque determinatione vel legislatoris, vel concilii generalis tali potestate permissa. Esto namque, vt supra iam diximus, hæreticum aliquem aut necromanticum, cupidum, & superbum, aut aliter criminosum, *quales quidam in episcopos Romanos præfici visum est, & leguntur assumpti.* Siquidem criminosus hic auctoritatem habeat (absque determinatione legali aliqua generalis concilii aut fidelis legislatoris mortalis) in omnibus ecclesiasticis officiis personas statuere qualescunque voluerit, verisimile valde videtur, eiusmodi Pontificem eos in ecclesiasticis officiis, præcipue maioribus, vt cardinalatu, episcopatu aut * præferre quos suorum criminum complices nouerit, & suis peruersis omnibus fauere votis. Erit igitur inde vniuersus grex fidelium expositus periculo subuersionis à fide, quemadmodum etiam aliqualiter ostensum est 11. huius. Et hoc præsertim, si hæresi labefactus ignorantia, vel malitia interpretationis diuinæ legis habeat potestatem, sicut etiam pridem induximus 20. huius, & ex præsentium memoria & conspectu *de duobus Romanis episcopis* omnibus liquet. Rursum si Romano episcopo diuina vel humana lege non reperitur concessa potestas, sed potius interdicta instituendi sibi successorem in episcopali sede Romana (cum tamen ex ea prouincia magis nosse possit & debeat sufficientias personarum, & quid eidem prouinciæ magis expediat) cur igitur episcoporum aut aliorum prælatorum, curatorum, & etiam ministrorum in alienis & remotis prouinciis, quibus expedientia minus noscit, & ex ipsis sufficientias personarum successores instituendi, potestas siue auctoritas eidem episcopo permittetur?

Partis primæ confirmationis propositio.

Assumptio.

probata hypothesi.

* deesse videtur presbyterio aut simile quid.

Conclusio.

Ratio secunda.

Secunda partis repetitio,

Amplius, cuiuis episcopo soli, aut etiam cum solo particulari aliquo clericorum cœtu, conferendi omnia mundi ecclesiastica temporalia, vocata beneficia, pro suo voto (absque iam dicta determinatione legali aut generalis concilii & humani legislatoris vel fidelis principantis) auctoritate sibi concessa: omnia regna & omnes politiæ maiores & minores solutionis exponantur periculo. Rursumque ritus ad ecclesiarum siue animarum regimen, ditiores & excellentiores seculari potentia vel fauore, quantumcunque ignorantes & more peruersos, pauperibus, iustis & humilibus quantumcunque doctis & vita pollentibus præferri faciet. Esto enim *Romanum episcopum* superbum aut aliter criminosum, volentem etiam seculariter principari (quales eos & qualia sectari videmus modernis temporibus ipsorum quam plures) propter suam siquidem *auaritiam insatiabilem & explenda reliqua sua vota peruersa* iam dicta, & propterea potentum fauores & gratias acquirendis, ecclesiastica officia & beneficia venalia ponet. Ipsa quoque potentibus, violentis & bellicosis, aut iuxta ipsorum requisitionem, cognatis, affinibus, & amicis eorum conferet, quos ad sua praua desideria perficiēda suffragari tam velle, quam posse putabit. *Hac autem, vt diximus, sic euenire possibile, non solum argumenta probant, verum etiam sic euenisse dudum ac euenire continuo, experientia rerum magistra docet*, quasi fidelibus omnibus inocculta. Rursum hac illi officiorum institutionis, & temporalium seu beneficiorum distributionis, generali & immoderata potestate permissa, regna & politiæ omnes solutionis aut immensæ perturbationis periculo subiacent, si talis episcopus seculares principatus sibi subiicere quęrat, quos omnes secundum suam narrationem scriptam, decretalem vocatam vobis præmissam, *Octauus Bonifacius*, sic Romano cuilibet episcopo coactiua iurisdictione subiectos expressit, *vt id credere fidelibus pertinaciter fore asseruit de necessitate salutis*. Idemq; in suis edictis aduersus inclytum *Ludouicum ex Ducibus Bauariæ Rom*a-

et probatio, quia reip. noceret. Nam primum male distribuerentur bona.

vt hypothesi & exemplo Paparum monstratur.

Huius seculi Paparum expressa imago.

Deinde seditioni ob potentiam occasionem praberent.

Vt exempla Paparum docent: Bonifacii octaui, & Ioannis 22.

Romanorum regem aſſumptum, implicet *quidam vocatus Papa Romanus*, quamuis hoc ſolum exprimere videatur de regno ſiue imperio Romanorum: reliqua tamen omnia comprehendens per eum, quo ſibi hoc cum aliis rationibus præmiſſum adſcribit titulum, *plenitudinem* ſcilicet *poteſtatis*, hoc enim titulo non magis ſupereſt coactiua iurisdictione principi Romanorum quam reliquis regibus, quemadmodum euidenter oſtenſum eſt vltimo primæ. Hic inquam ergo epiſcopus hanc ſuper principes ſeculi iurisdictionem, quamuis minus debite, quærens talium temporalium ſeu beneficiorum & decimarum (quæ ad omnia regna mentem conuertenti, iam quaſi facta ſunt inæſtimabilis pars) diſtributione ſeu donatione, ſeditionem magnam concitare poteſt, & de facto hactenus concitauit & concitat, præcipue in vniuerſo Romanorum Imperio, quemadmodum magis in ſequentibus ſerioſe dicturi ſumus.

Cuius rebellionis fraus retegitur & refutatur.

Et propterea oportet humanum legislatorem aut ipſius auctoritate principantem attendere in decimarum & reliquorum temporalium eccleſiaſticorum acceptione, ſiue aſſumptione, an huiusmodi eccleſiaſtica temporalia ſuperfluant ſufficientiæ pauperum, euangelii miniſtrorum, & reliquorum etiam pauperum impotentum, propter quos ſtatuta ſunt talia, vel non ſuperfluant. Et rurſum attendere debet, an talibus bonis de neceſſitate indigeat ad rem publicam defendendam, aut aliter ſuſtentandam, vel non neceſſario his egeat propter finem iam dictum. Quod ſi eguerit his temporalibus ex neceſſitate propter finem prædictum, ſuperfluis omnibus ſufficientiæ iam dictorum miniſtrorum & pauperum vti, & *auctoritate propria* ſumere poſſunt licite ſecũdum legem diuinam legislatores ſiue principantes, nulla obſtante contradictione ſacerdotum aut talium miniſtrorum: nec ſolum decimas, verum etiam quartas & tertias, & ad vnum dicere, ipſorum & pauperum impotẽtum ſufficientię quodcunque ſuperfluum. *Alimentis enim & his quibus te-*

Legislatoris in decimas auctoritas ea eſt,

vt quod ex iis miniſtris & pauperibus ſupereſt, ſi neceſſitas vrgeat in reip. vſum conuertere poſſit.

gantur contenti sint sacerdotes, vt dicit Apostolus 1. ad Timotheum 6. Quod si huiusmodi bonis ad vsum siue finem prædictum non egent, peccant mortaliter suscipientes, sibique consentientes vel ipsos inducentes ad hoc. Non est igitur ecclesiasticorum temporalium potestas soli Romano episcopo vel alteri permittenda, nec sibi & suo soli collegio sacerdotum, ne tali potestate seculares fauores in præiudicium principum & populorum sibi quærere possint: & inter Christi fideles inde contentiones & scandala suscitare. Ad hæc enim sibi non modicum, quinimo magnum instrumentum est iam dicta potestas, eo quod plurimi, quamuis seducti, credentes talia per ipsum sic posse distribui, seq; ipsa suscipere iuste ad acquisitionem & receptionem ipsorum faciliter inclinantur. Propter quod illi episcopo & alteri cuicumque per *generale concilium* & legislatorem humanum fidelium hæc *quieti perniciosa potestas* penitus subtrahenda est, aut debite moderanda, præsertim cum eidem lege diuina minime debeatur, sed, sicut est, fuerit potius interdicta, quemadmodum ostensum est sufficienter 13. 14. & 17 huius. Propter eandem quidem igitur causam conferendi *licentias in disciplinis*, iam dicto episcopo, & alteri cuicumque presbytero ac ipsorum soli collegio debet ac licite potest reuocari potestas. Est enim hoc humani legislatoris aut eius auctoritate principantis officium, quoniam hæc ad commune ciuium commodum aut incommodum cedere possunt pro statu præsentis seculi, quemadmodum demonstratum est 15. primæ. Eodemque modo sentiendum est de *sanctorum canonizatione seu veneratione instituenda*. Potest enim hæc nociua vel proficua fore communitati fidelium ciuium. Posset namque peruersus episcopus hac potestate fretus quosdam pronunciare sanctificatos, vt ipsorum dictis aut scriptis suas roboraret opiniones peruersas in præiudicium aliorum: propter quod auctoritas hæc est soli generali concilio fidelium committenda. Sic etenim *Gregorius Quartus* ex assensu *Ludouici Imperatoris*

Alias non licet sine scelere.

Ergo penes Papam non est bonorum eccles. potest.

Quia id reip. quieti perniciosum.

Ratio.

Eoque concilio generali ea Papa potestas detrahenda.

& quam vsurpat in discipl. (vt vocant) gradibus:

& sanctorum consecratione.

Prima ratio à periculo.

ratoris & omnium episcoporum instituit, vt *festum Omnium sanctorum celebraretur*, vnde etiam de consimilibus omnibus similiter sentiendum. Rursum, quoniam hac sibi temporibus antiquis per legislatorem auctoritate concessa propter ipsorum vitæ sanctitatem, & doctrinæ sufficientiam, vt ex scientia ciuilium actuum euidenter apparet, in oppositas temporibus his qualitates conuersi, literatorum collegia sibi subiiciunt & seculi principantibus subtrahunt, ipsisque tanquam non modicis instrumentis, quinimo maximis in suis acquirendis & defendendis vsurpationibus aduersus seculi principantes vtuntur episcopi supra dicti. Nolentes enim aut dubitantes viri literati suorum *magistrorum titulos* perdere appetitu commodi & gloriæ consequentis, hosque sibi episcoporum auctoritate aduenisse non aliunde credentes, votis horum exsequuntur: & (quam arbitrantur) eorum auctoritati contra dicentibus aduersantur, tam seculi principibus quam subiectis. Verum quia eiusmodi auctoritas conferendi *disciplinarum licentias* est humani legislatoris, aut illius auctoritate principantis: ne literatorum & sapientum fauore careant, sed hunc, (qui super auxilia extrinseca quæque ad suos stabiliendos & defendendos principatus & politias, præponderandus est) acquirent & seruent: iam dictas soli debent & licite possunt auctoritate propria conferre licentias notariatuum & reliquorum magistratuum siue officiorum ciuilium titulos: hoc enim priuatæ personæ cuiuscumque dignitatis, aut conditionis vel collegio particulari cuiquam competere nequit, inquantum huiusmodi, quemadmodum demonstratum est 15. & 17. primæ.

altera ab exemplo Gregorii 4. in festi Omnium sanctorum dedicatione.

Tertia à fine potest. illius. Papa primum concessa.

Papa profani & indocti:

potestatis sua specie doctos sibi, in respubl. perniciem, deuotos habent.

CAPVT XXII.

Expedire vt vnus episcopus & ecclesia ceteris præsint; & quomodo: qua etiam ratione Romano episcopo, eiusque ecclesiæ hic honor conueniat.

7. Conclus. prima pars: Vnam ecclesiam ceterarũ caput esse conuenit: eiusque distinctione ambiguitatis interpretatio.

DETERMINATIS autem his, *ostendere volumus* consequenter, expediens & perutile, fore vnicum episcopum & vnicam ecclesiam siue collegium sacerdotum aliarum caput, siue principaliorem statuere. Primum tamen oportet diuidere modos & intentiones, quibus vnicam ecclesiam aut episcopum aliorum omnium esse caput, intelligi potest, vt ipsorum conuenientem ab inconuenientibus & expedientibus separemus. Esse autem vnicum episcopum aut ecclesiam omnium aliarum caput, *vno modo* intelligi potest, vt videlicet secundum ipsorum definitionem & determinationem scripturæ sacræ sensum, in quibus dubia fiunt (præcipue de credendis & obseruandis de necessitate salutis) omnes mundi ecclesiæ ac personæ singulares credere teneantur: ritumque ecclesiasticum siue cultum diuinum, secundum ipsorum ordinationem seruare.

1. Signific. S. literarũ sensum & ritus ecclesi. omnibus præsi nire.

Quod nulli episcopo aut ecclesiæ conuenit.

1. Lege diuina: 2. Primitiuæ eccles. vsu: 3. Legislatoris decreto. 4. Alias horrenda mẽdacia & hæreses credere oporteret: vt liquet exemplis Bonifacii 8. & Ioannis 22.

Iuxta quem sensum siue modum, nullus episcopus aut ecclesia vnica cuiusquam prouinciæ (inquantum huiusmodi) siue collegium sacerdotum caput aliarum ex statuto diuinæ legis, nec secundum exemplum ecclesiæ primitiuæ talem, aliquam vnicam expedit esse. Neque similiter legislatoris humani fidelis ordinatione aliqua seu decreto. Sic enim cum reliquis inconuenientibus, quæ sequuntur ad hæc, ex necessitate salutis credere tenerentur omnes principes, communitates, & populi, secundum *Octaui Bonifacii* definitionem, se fore Romano Papæ coactiua iurisdictione subiectos: rursumque secundum *cuiusdam, vocati Papæ Romani,* constitutiones, non esse Christi consilium, spernere seu renuntiare in cõmuni & proprio temporalium, quæ ad præsentẽ necessita-

cessitatem superfluunt, possessioni siue dominio seu potestati licite contendendi pro talibus, aut talia sibi vendicandi coram iudice coactiuo. Quorum *vnum falsum horrendissimum* est, *secundum* vero tanquam *hæreticum* declinandum, quemadmodum ex 13.14.16.& 20. ac 21. huius clare visum est prius.

Alio rursum *modo* existimare est vnicum episcopum & ecclesiam siue collegium caput siue principaliorem cunctis aliis, sicut omnes mundi clerici siue collegia clericorum sibi sint iurisdictione coactiua subiecti. Quod etiam nulli episcopo vel ecclesiæ lege diuina conuenit, sed magis interdicitur consilio vel præcepto, quemadmodum ostensum est sufficienter 4.5.8.9. & 11. huius. *Alio* quoque *modo* intelligi potest prioritas hæc sic, vt ad vnicum episcopum aut ecclesiam siue collegiũ pertineat omnium officialium ecclesiasticorum institutio, & temporalium beneficiorum distributio, depositio, & oblatio. Quo etiam modo lege diuina conuinci non potest, episcopum aliquem aut ecclesiam aliquam ceteris esse priorem: sed oppositum magis. Et ad vnum dicere, *virtute verborum scripturæ conuinci nõ potest, quod aliquis episcopus secundum vllam auctoritatem siue potestatem, aut ecclesia, sit caput siue principalis aliorum aut aliarum*, quemadmodum ostensum est ex 15.16.17. & 20. huius, & in capitulo præcedente. Vnde neque alium episcopum plus *excommunicare* potest alter, aut sibi commisso populo siue prouinciæ diuina interdicere sacramenta vel officia; quam econuerso: neque auctoritatis plus habet in alterum aut sibi commissum populum; quam econuerso: nisi per generale concilium aut fidelem legislatorem humanum super alium aut alios auctoritas siue potestas hæc concessa foret. *Omnes enim episcopi æqualis meriti sunt & auctoritatis, inquantum episcopi sunt*, vt ex epistola *Hieronymi* ad Euandrum induximus 15. huius. Nec perfectior est aut fuit cui perfectior Apostolus aut episcopus manus imposuit, vt apparet 1. ad Corinthios 3. *Nemo enim* (inquit Apostolus) *in hominibus glorietur. Omnia enim ve-*

2. Signif. in omnes mundi sacerd. eius'e habere imperium.

Quod nulli epis. aut eccles. lege diuina conceditur.

3. Signif. omnes ministros eccles. creare & bona eccles. præesse.

Nec vlli lege diuina hoc conuenit: sed contra. Imo ex S. literis probari non potest vlla episcopi vnius aut ecclesiæ in alterũ auctoritas.

Eoque non magis vnus alterũ episcopum excom. potest: quam contra.

Teste Hieronymo.

Non enim maior est, cui dignior Apost. aut epis. manus imposuit: vt Paulus docet.

stra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, &c. *vos autem Christi.* vbi glossa, *Vos autem Christi, non hominum in creatione vel recreatione.* Propter quod non refert ad aliquod sacramentum, an perfectior vel minus perfectus presbyter man⁹ imponat, dummodo auctoritatẽ habeat: *quia solus Deus effectũ dat sacramenti.* Vnde eadem &eodem, inquit Apostolus, soluens addubitationẽ hanc; *Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit.* Sicut plantans arborem aut irrigans, non est qui germinare seu opera vitæ facere tribuit, sed qui dat animam vegetantem plantæ: ita vult Apostolus, quod imponentes manus, docentes aut benedicentes, non dant opera meritoria; sed qui dat characterem aut gratiam interiorem, Deus ipse: quamuis & hi adiuuent, quemadmodum irrigantes. Et quoniam vnus est dator interioris auctoritatis & characteris eiusdem speciei & gratiæ, Deus ipse, ideoque omnes episcopi siue sacerdotes æqualis sunt auctoritatis & meriti à Deo dati, secũdum quem modum *Hieronymus* intellexit. Non est igitur episcopus aliquis aut ecclesia caput siue principalior aliorum (inquantum huiusmodi) virtute verborum scripturæ. *Caput enim ecclesiæ simpliciter & fidei fundamentum,* Dei ordinatione immediata, secundum scripturam siue veritatem *vnicum est Christus ipse,* non aliquis Apostolus, episcopus, aut sacerdos, vt aperte dicit Apostolus ad Ephesios 4. & 5. ad Colossenses 1. & 1. ad Corinthios 10. Vnde omnes Apostolos, Prophetas, Doctores, reliquosq; fideles dicit constituere *corpus Christi*, quod est ecclesia, tanquam reliqua membra: neminem autem sicut *caput, nisi solum Christum.* Vnde ad Ephesios 4. *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei,* &c. Et parum infra subiungit: *Vnitatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus. Ex quo totum corpus compactum*

Eoq; non refert quis manus imposuerit: modo auctoritatem eam habeat: nam vis omnis à Deo, teste Paulo.

Eoque omnes episc. siue sacerdotes æquales.

Non igitur vllus episc. aut eccles. per se lege diuina caput. Tale enim simpliciter ac per se solus est Christus: teste Paulo.

Christus vnicũ caput ecclesiæ non Papa aliquis aut episcopus.

ctum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem, in mensuram vniuscuiusque membri, augmentum corporis facit, in ædificationem sui in charitate. Rursum quinto; *Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus est caput ecclesiæ, ipse saluator corporis. Sicut ecclesia subiecta est Christo; ita & mulieres viris suis in omnibus.* Nusquam tamen *Cepham* dixit ecclesiæ caput, nec ecclesiam illi tanquam capiti fore subiectã, cum tamen hæc dicta fuerint, postquam Christus surrexit à mortuis, & super cælos ascendit. Vnde parum infra eodem, in persona omnium fidelium loquens *Apostolus*, ait: *Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus corporis eius.* Amplius ad Colossenses 1. *Et ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principium primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenens.* Idem dixit aperte *beatus Petrus* prima Canonica sua, capitulo 5. *Et cum apparuerit princeps Pastorum,* (Christus scilicet) *percipietis immarcessibilem gratiæ coronam.* Est rursum & fuit Christus solus ecclesiæ siue fidei fundamentum & petra. Vnde 1. ad Corinthios 3. *Fundamentum enim aliud nemo ponere potest præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.* Et rursum eiusdem 10. *Petra autem erat Christus.* Et hæc palam fuit *Augustini* sententia 10. De ciuitate Dei, capitulis 6. & 20. Idem decimotertio, capitulo vigesimotertio. Idem 17. capitulis quarto, nono, duodecimo, decimoactauo, & vigesimo. Idem 18. capit. 45. & 52. Idem vigesimosecundo, capitulo decimooctauo, & aliis plerisque locis, de quibus pertranseo propter abbreuiationem sermonis. *Alio* vero *modo* episcopum aliquem aut ecclesiam esse vel statui caput, & ceteris principaliorẽ auctoritate generalis concilii, aut fidelis legislatoris humani, cõuenienter intelligi potest, sic vt videlicet ipsius sit officium, cum suo tamen collegio sacerdotum (quos sibi fidelislator aut generale cõciliũ ad hoc associare voluerit) deliberatione præhabita, si casus emerserit fidei (aut fidelium euidens necessitas) sibi delatus,

Ecclesiam non esse subiectam Petro, tanquam capiti.

Solus Christus eccles. siue fidei fundamentum teste Paulo,

& Augustino.

4. Signif. A cõcilio gener. præ reliquis epis. & ecclesiis auctoritatem habere.

Quæ describitur.

propter quem expediens omnino videatur generale concilium conuocare, id insinuare atque *significare* debeat fideli legislatori, superiore carenti, iuxta cuius coactiuum præceptum id debeat (quemadmodum diximus) congregari: cuius etiam officium sit in dicto concilio, inter episcopos & clericos *primam sedem seu locum tenere*, deliberanda proponere, deliberata in præsentia totius concilii recolligere in scriptis sub sigillis authenticis, & tabellionum signaculis redigi facere: cunctis requirentibus ecclesiis, talia communicare atque insinuare: ea quoque scire, docere, ac de talibus respondere: deliberatorum quoque (tam circa fidem quam ritum ecclesiasticum siue cultum diuinum, & reliquorum odinatorum ad pacem atque fidelium vnitatem) transgressores, per *ecclesiasticam* aliquam arcere *censuram*, vt *excommunicationis vel interdicti*, aut alterius pœnæ consimilis, *secundum concilii tamen determinationem*, & per ipsius auctoritatem; nequaquam vero potestate aliqua coactiua pœnæ realis aut personalis inflictiua pro statu & in statu præsentis seculi. Cuius etiam, cum sibi per legislatorem, videlicet dati & instituti collegii parte valentiori siue maiori iudicare sit super episcopos & ecclesias (non subinuicem positas) de contentionibus spiritualibus proprie dictis, iuxta secundam scilicet ac tertiam huius nominis spirituale significationem, assignatis secundo huius. In quibus cadunt ea quæ circa *ritum ecclesiasticum* ordinata fuerint per concilium obseruari. Quamuis *& limitatur.* eiusmodi episcopo ecclesiæ siue collegio circa tale officium secundum apertam, verisimilem, & quasi communem aliarum ecclesiarum sententiam, peruerse nimis aut negligenter habente licitum sit ecclesiis reliquis humanum legislatorem fidelem appellare (si per legislatorem aut ipsius auctoritate principantem corrigi possit conuenienter) vel generale concilium requirere, si casus ille per reliquarum ecclesiarum ampliorem partem, & legislatoris iudicium exigat concilium huiusmodi congregari.

Hoc igitur solo & vltimo modo episcopum aut ecclesiam

clesiam aliquam vnicam statuere aliarum caput seu principaliorem in cura pastorali, absque iurisdictione coactiua (quamuis non sit lege diuina pręceptum, quoniam & sine hoc fidei vnitas, licet non sic faciliter saluaretur) expedire dico ad hanc vnitatem facilius & decentius obseruandam. *Deinde* vero demonstrandum erit nobis, *qualem* episcopum, ecclesiam, siue collegium sacerdotum & clericorum: & ex *qua diœcesi* siue prouincia conuenientius expediat aliorum caput siue principaliorem statuere. *Demum* vero monstrabimus *cuius* aut quorum sit *auctoritas huius institutionis, correctionis, & depositionis* etiam, si visum fuerit expedire. *Horum autem *primum*, videlicet, quod tale caput ecclesiarum vnicum expediat instituere, supposita necessitate, conuocandi quandoque generale fidelium concilium & sacerdotum propter vtilitates prædictas circa ecclesiasticum ritum siue fidem & cultum diuinum, persuaderi potest ex eo, quod *frustra* occuparentur plures episcopi aut ecclesiæ in officio quod per vnicum episcopum aut ecclesiam, æque conuenienter exerceri potest, atque compleri. Nunc autem insinuatio conciliorum prædicta cum reliquis, quæ ad huius capitis ecclesiæ officium diximus pertinere, æque conuenienter, aut conuenientius per vnicum exerceri possunt & perfici, quam per plures. Amplius & huiusmodi capitis siue principalioris super episcopos & ecclesias institutione, *contentio tollitur*, & scandalum oriri possibile. Nam in generali concilio congregato, agendorum *dare formam & modum oportet*. Hæc autem ordinare aut præcipere, si quilibet indifferenter posset & vellet, inter eos verisimiliter suscitaretur scandalum, confusio atque contentio: & rursum, quoniam in generali concilio congregato attenditur ordo loci; vt in sedendo vel stando; sermonis etiam; vt in proponendo & deliberando: & aliqua præcipere quandoque, vt nimis garrulis, silentium imponendo. Amplius, quoniam & per concilium *deliberata re colligere oportet*, ac in scriptis per tabelliones redigi facere, sub certis & authenticis

Atque hæc primæ partis conclus. interpretatio.

Secunda pars.

Tertia bimembris.

* *Primæ partis confirmatio.*

Prima.

Propositio

Assumptio.

Secunda: eius duplex ratio:

1.

2.

signaculis & sigillis, expediens fuit vnum esse aliorum priorem, cuius sit auctoritas ceteros ordinandi, & reliqua expedientia præcipiendi circa concilium celebrandum & debite consummandum: ne propter talium diuersitatem & quandoque contrarietatem publica fidelium turbetur aut differatur vtilitas. Ad

Tertia: hinc videtur id expedire propter consuetudinem ec-

Quarta. clesiæ Christianę, in hoc. Et quoniam ex eo fidei vnitas magis apparet sensibili signo.

** Secundæ partis, repetitio & declaratio.*

Qui ceteris doctrina & pietate præstant, episcopi & ecclesiæ ceteris præfici debent.

* Quem vero episcopum & qualem cuiusque prouinciæ siue diœcesis ecclesiam, sic caput aliarum instituere magis conueniat, qualem primum assignantes: dicamus secũdum veritatem *eum qui ceteris vita & sacra doctrina, cunctis præpollet, in quo tamen est bonæ vitæ potius attendendus excessus.* Cuius autem loci siue prouinciæ ecclesia præferri debeat? dicendum eam, cuius sacerdotale siue clericorum collegium, & vt plurimum honestioris vitæ ac lucidioris

Tamen episcopo & ecclesi. Rom. id deberi videtur.

doctrinæ sacræ, viris abundat. Quamuis ceteris paribus aut non multum distantibus etiam Romanus episcopus & ipsius ecclesia (quamdiu locus habitabilis extet) pluribus congruentiis videatur meruisse

Ratio prima. se præferri. *Primum* quidem, propter episcopi sui primi beati Petri aut Pauli, vel vtriusque excellentem fidem & charitatem, famositatem, & per Apo-

Secunda. stolos reliquos illis impensam reuerentiam: *Deinde* vero propter Romanæ vrbis solennitatem, & quam dudum super ceteras obtinuit principalitatem: & abundantiam in ipsa virorum illustrium, sanctorum atque doctorum fidei Christianæ, secundum temporis plurimum ab initio ecclesiæ constitutæ, qui aliarum ecclesiarum in augmento fidei & eius vnitate seruanda, curam diligentem atq; laborem assiduum

Tertia. præbuerunt. *Rursum* etiam propter sui populi ac principis generalem tunc monarchiam & auctoritatem coactiuam super reliquos omnes mundi principãtes & populos: qui de obseruatione fidei & eorum quæ per generalia definiebantur concilia, soli poterant omnibus coactiuum ferre præceptum, & illius vbilibet transgressores arcere, sic quoque fecerunt

&ec-

& ecclesiam ex modico in rem magnam auxerunt: quamquā ab ipsorum aliquibus postmodum persecutionem fideles sint passi quandoq;, propter quorundam malitiam etiam sacerdotum. *Demum* vero congruit episcopo Romano & illius ecclesiæ principalitas hæc propter consuetudinem, eo quod hunc episcopum & ecclesiam fideles omnes præ ceteris didicerunt seu consueuerunt amplius reuereri, & illius exhortationibus atque monitionibus ad virtutes & Dei reuerentiam excitari, eiusque arguitionibus seu increpationibus & comminationibus æternæ damnationis à vitiis & sceleribus reuocari. *Quarta.*

* Cuius autem sit auctoritas instituendi prioritatem hanc: dicendum, quod *generalis concilii* aut secundum eius dictamen fidelis legislatoris humani superiore carentis. Ad quos etiam pertinet determinare primum illum clericorum cœtum siue collegium: secundum quem modum *Romanæ vrbi*, quam diu extiterit, *obicemque ad hoc non apposuerit populus ille*, propter beatorum *Petri & Pauli* reuerentiam, & quas pridem diximus conuenientias poterit, licite ac debebit iam dicta principalitas in episcopo & ecclesia continue reseruari. * Tertiæ partis *primi membri declaratio*

Hanc autem fore legislatoris quam diximus potestatem, testatur edictum *primi Cōstantini Romanorum Imperatorum*, insertum codici *Isidori* supradicto, in quo continetur inter cetera series hęc; *Atq; decernentes sancimus* (nos videlicet, Imperator Romanus) *vt principatum teneat* (ecclesia Rom. scilicet) *tam super quatuor præcipuas sedes, Antiochenam, Alexandrinam, Constantinopolitanam, & Hierosolymitanam, atque etiam super omnes in vniuerso orbe terrarum Dei ecclesias. Et Pontifex, qui pro tempore ipsius sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ extiterit, celsior & princeps cunctis sacerdotibus totius mundi existat. Et eius iudicio quæque ad cultum Dei, vel fidei stabilitatem procurandam fuerint, disponantur.* Dixit autem signanter *procurandam per ipsum fidei* (siue legis diuinæ) *stabilitatem*, nec dixit secundum suam aut suæ solius ecclesiæ siue collegii sententiam

& confirmatio duplex.
1. Ab edicto Constantini quo Rom. ecclesiam ceteris præfecit.

eaque auctoritate qua iam explicata.

determinandam. Quoniam (vt pridem diximus) solicitari, & inquirere opiniones emergentes circa scripturam & fidē, quæ schisma vel aliud scandalum afferre possunt, & fidelium quietē ac vnitatem turbare: idq; denuntiare fideli legislatori, aut illius auctoritate principanti: & ab ipso concilium requirere propter huiusmodi determinanda, & si expediens fuerit, corrigenda, ad sui pertinet officii prioritatem, quam diximus. Sic igitur principalitatem hanc tribuit *Constantinus* episcopo & ecclesiæ Romanorum, & cum principalitate hac (*propter deuotionem*) auctoritates alias quam plurimas, etiam coactiuas: ad quarū collationem eidem diuino vel humano iure minime tenebatur. Hanc siquidem etiam principalitatem iam dictam ab episcopo & ecclesia Romanorum, *reuocatam fortasse* per successores aliquos Constantini, restituit Augustus *Phocas* ecclesiæ supradictæ, vt ex *Chronica Martini* de Romanis Pontificibus & Imperatoribus euidenter apparet: vbi legitur inter cetera, *Bonifacius Quartus natus Marsorū*, &c. & parum infra; *Hic obtinuit ab Augusto Phoca Imperatore, vt ecclesia beati Petri Apostoli caput esset omnium ecclesiarum, quia Constantinopolitana primam omnium se scribebat.*

Præterea ciuilem potentiam contulit sponte.

Eamque reuocatam forte per successores eius, restituit Phocas.

Huius autem rursum institutionis auctoritatem esse legislatoris humani fidelis, iuxta consilium & determinationem generalis concilii, conuinci potest eisdem rationibus & auctoritatibus, quibus ostensum est 21. huius, ad ipsius auctoritatem pertinere generale concilium conuocare, rebelles ad conueniendum sacerdotes & non sacerdotes omnes, ac ordinatorum per concilium transgressores, licite per coactiuam arcere potentiam, sola rationum mutata extremitate minori. Ex quibus eisdem per necessitatem sequitur, eiusdem fore auctoritatis, iam dictum episcopum principalem, & ecclesiam siue collegium corrigere, ab officio suspendere ac priuare seu deponere licite, si visum fuerit rationabiliter expedire. Non est autem prætereundum silentio, quod sub infidelibus legislatoribus siue horū auctoritate princi-

2. Confirmatio ex præcedentibus.

Tertiæ partis, secundi membri confirmatio.

Exceptio: Si desit Christ. legislator qui conci-

principantibus constituti fideles, tam sacerdotes quam non sacerdotes, qui fuerint in lege diuina periti, eadem diuina lege videlicet obligantur, si congrue possint conuenire ad eius sensus dubios definiendum, & determinandũ, ac reliqua ordinandum, quæ ad fidei & fidelium augmentum & vnitatem atque communem vtilitatem proficere possint, quamuis ad hoc amplius obligentur sacerdotes, & debeant alios excitare: quoniam ipsorum officium est alios docere, exhortari, arguere, & si oportuerit increpare. Tenentur etiam consequenter ad hoc, qui docti fuerint in lege diuina: & per sacerdotes ad hoc requirendi sunt. *Quoniam scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi*, vt scribitur Iacobi 4. Quemadmodum enim ad ciuilem libertatem defendendam per pugnam corporalem tempore necessitatis, humana lege non solum obligantur qui assignati sunt officio militari, pedestri aut equestri; verum etiam qui ex aliis officiis ciuitatis extiterint: & amplius qui ad hoc sunt magis idonei, præcipue cum per militares aut ipsorum ducem fuerint requisiti: sic etiam ad fidei defensionem & declarationem & reliquum ritum ecclesiasticum ordinandum, non soli sacerdotes obligantur lege diuina: verum etiam qui non sacerdotes, periti tamen in ea, præsertim cum ad hæc per sacerdotes fuerint requisiti: quamuis hoc sit proprium sacerdotum officium.

lum cogat: conuenire tamẽ debent legis diuinæ periti:

præsertim sacerdotes:

tum etiam alii.

Quod simili declaratur: propositio:

Redditio.

Quo vero conuocante sacerdotum collegium & reliquorum fidelium idoneorum, congregabuntur; merito quæret vtique quis: cum nullus sacerdotum aut reliquorum fidelium, lege diuina sit ceteris prior secundum determinata prius: neque humana, eo quod legislator humanus vbique supponitur infidelis. Nos autem *dicamus* iuxta scripturæ sensum, per nullum episcopum siue sacerdotem, habentem super alios sacerdotes & episcopos auctoritatem, futuram conuocationem aut congregationem prædictam, *nisi forsitan eo casu*, quo per iam dictam fidelium pluralitatem huiusmodi auctoritas alicui sacerdotum concessa foret. Esto igitur neminem sic

A quo autem tum concilium conuocandum quæritur.

& declaratur, à nullo episcopo, pro auctoritate:

nisi à fidelium cœtu data fuerit.

Sed si desit qui hac ratione primas teneat:

Omnes sacerdotes concilii habendi erunt auctores:

aut illi quibus pietas ac charitas potissimum cordi.

Quod declaratur, 1. exemplo Apostolorum. Non enim leguntur alicuius Apostoli auctoritate, reliqui conuenisse.

Quis vero primum suaserit non constat. Esto tamen fuisse Petrum, propter virtutum præstantiam, nō tamen inde sequitur reliquis præfuisse: vt similis declaratur.

Nec obstat quod primus sentent. dixerit: nam id non pro imperio

aliis omnibus per sacerdotem & reliquorum fidelium multitudinem fuisse prælatum, sed præferendum expedire, aut aliud quid circa fidem & ecclesiasticum ritum expediens ordinandum. Dico vocationem congregationis huius vel ab omnibus sacerdotibus prouenturam, si fortasse tantæ charitatis fuerit vnusquisque, quod propter fidem conseruandam & augendam velit alios excitare, sic, vt hoc sibi condicentibus & consentientibus omnibus, nulli dubium ipsos faciliter congregari. Aut si forte non omnes tantæ fuerint charitatis, vt seipsos & alios ad dictam cōgregationem mouere velint, ab aliquo vel aliquibus reliquis feruētiorib⁹ amore diuino proueniet, aliis vero presbyteris aut nō presbyteris obtemperantibus sibi tanquam benedicentibus & consulentibus recte. Quo etiam alterutro dictorum modorum conuenerunt *Apostoli* & seniores videre, an oporteret ad salutem æternam incircumcisos fratres circumcidi, sicut apparet Actuum 15. Nusquam enim legitur, quod vocante Apostolorum aliquo per suam auctoritatem alii conuenerint. *Sed solum hoc quod conuenerunt Apostoli & seniores videre de verbo hoc.* Et rursum quod *conuocantes duodecim multitudinem discipulorum.* Quis vero Apostolorum primus excitator seu exhortator fuerit ad huius congregationes fiendas, ex scriptura non habetur expressum. Esto tamen hunc fuisse beatum *Petrum* propter ampliorem in ipso charitatem, non propterea sequeretur ex hoc, ipsum habuisse super Apostolos alios auctoritatem aliquam: nisi eam forte quam sibi, per ipsorum electionem super ceteros, tribuissent, quemadmodum supra ostensum est 15. & 16. huius. Sunt enim in claustris & ciuilitatibus plurimi, merito vitæ atque doctrinæ sacræ perfectiores, aut virtute politica præstantiores, qui tamen minus perfectiorum non sunt principes aut prælati, sed plerumque subiecti, quod *in sacerdotalibus officiis, nescio (vel fortasse noui) qua peste frequenter euenit temporibus his.* Amplius, sicut quandoque in ciuili congregatione studiosioribus, antiquioribus, & magis approbatis viris à suis ciuibus,

bus, nulla sibi tamen auctoritate subiectis, sed propter solam reuerentiam quæ ampliori virtuti & ætati deberi videtur prærogatiua sedendi, loquendi, & deliberandi conceditur, & in aliis honorationibus defertur quam pluribus: sic verisimile valde ac iuxta scripturæ seriem, propter iam dictas causas, ceteri Apostoli Petro deferebant. Primus enim inter alios proposuisse legitur, vnde fortassis à quibusdam sanctis, dictus est *os & vertex collegii Apostolorum*, quamuis nulla forent sibi auctoritate subiecti, *nisi* secundum eam quam pridem diximus ipsorũ electionem, *si ipsum sic sibi præferre sponte voluerint, vt Abbatem aut Priorem monachi & præsidem populi.* Secundum itaq; iam dictos modos, conuocationem & cõgregationem fidelium fuisse possibilẽ, rationabile valde. Sicut enim ad ciuilem communitatem & legem ordinandam conuenerunt homines à principio, ipsorum valentiori parte concordante in his quæ sunt ad vitæ sufficientiam, non quidem vocati per singularem hominem, aut per plures aliquos habentes auctoritatem coactiuam in reliquos, sed suasione & exhortatione prudentum & facundorum virorũ, quos natura inter alios produxit inclinatos ad hoc, ex se postmodum proficientes suis exercitiis, & alios dirigentes, ad quam etiam homines naturaliter inclinati, obtemperauerunt suadẽtibus facile, quemadmodum ex 1. Politicæ capitulo 1. & 4. eiusdem capitulo 10. & ex 7. illius capitulo 12. induximus tertio, quarto, septimo & decimotertio, primæ. Sic quoque proportionaliter opinandum, multitudinem Apostolorum atque fidelium conuenisse, suadente fortasse Apostolorum aliquo vel aliquibus charitate feruentioribus, reliqua quoq; multitudine Spiritus sancti gratia, & inclinatione obtemperante faciliter. Quo etiam modo, post Apostolorum tempora sub infidelibus legislatoribus siue principibus, fortasse fecerunt episcoporum siue sacerdotum aliqui charitate Christi & proximi magis abundantes, *cum quibus se mansurum vsq; ad seculi cõsummationem,* Christus promisit Matthæi vltimo & nouissimo verbo.

concessum, sed reuerentia ætatis & virtutum: vt in ciuilibus etiam cœtibus fieri solet.

Ac propterea à Patribus os & vertex Apostolorum dictus est.

2. Exemplo à primis ciuilibus conciliis.
Propositio.

Redditio.

Hi enim sunt de quibus *Rabanus* dicit ibidem: *quod vsque in finem seculi non sunt defuturi in mundo, qui diuina mansione & inhabitatione sunt digni*: quamuis ad hoc ex officio teneatur quilibet sacerdotum, si congrue possit. Omnibus enim hoc datum est præceptum in Apostolorum persona Matthæi vltimo, dum ad eos dixit Christus; *Euntes ergo docete omnes gentes.* Quod attendens Apostolus 1. ad Corinthios 9. dicebat: *Væ mihi si non euangelizauero, necessitas enim mihi incumbit.* Cuius *exemplum*, solicitudinem & laborem circa fidei augmentum & vnitatem seruandam *moderni pastores ecclesiæ Romanæ, parum attendunt, Christi fideles ad litem & discordiam inuicem excitantes, vt eisdem possint securius, quamuis illicite ac indebite, seculariter principari.*

Pauli charitatem nō imitantur Papæ: sed fideles ad discord. excitant, vt tyrannidem tueantur.

Conclusio præcedentium & transitio.

Ex dictis itaque patet, Romanum episcopum, & ipsius ecclesiam aliarum hactenus extitisse principaliorem & caput, & in quibus esse debuerit & debeat esse caput, sufficienter ostensum est. Vnde vero ad ipsum, & secundum quem modum peruenerit auctoritas hæc, & vsque ad quantum *de facto*, (quamuis indebite ac illicite) subreptitie sit protensa, resumentes dicamus, quod episcopus & ecclesia Romanorum, (secundum ea quæ induximus 18. huius, parte 5. 6. & 7.) ab initio sui vsque ad *tempora Constantini* obtinuit licite prioritatem hanc ex aliarum ecclesiarum, quasi electione præbentium eidem consensum & obedientiam, sponte tamen: non quidem, quia eidem aliqua forent auctoritate subiectæ: sed propter apostolorum *Petri* & *Pauli* præeminentiam charitatis; & in fide constantiam; & rursum propter multitudinem solemnium personarum in ea, honestate præpollentium atque doctrina. Qui etiam propter ipsorum charitatem immensam, curam & solicitudinem assumpserunt, aliarum ecclesiarum prælatos & singulares fideles alios instruere, ac fraterne monere. His autem ipsorum monita tanquam doctiorum, suscipientibus, ipsorum etiam ordinationes circa ecclesiasticum ritum, (quoniā vtiles videbantur & iustæ, postmodum susceperunt, & demum

Quomodo Papa præesse debeat explicatum: sequitur origo & progressus illius potest. quam iam vsurpat.

1. De potestate Papæ ante Constantinum: fuisse illi primas in ritibus ecclesiast. concessas non iure, sed sponte.

temum ipsorum mandatis sub ecclesiastica censura *excommunionis vel interdicti*, propter fidelium vnitatem seruandam obedierunt. Quæ siquidem obedientia spontanea, per longam consuetudinem obtinuit vim electionis cuiusdam. Vnde licet circa initium ecclesiæ, reliqui episcopi & ecclesiæ fidelium neque diuina neque humana lege aliqua obligarentur obedire mandatis aut institutis ecclesiæ vel episcopi Romanorum, plusquam econuerso; inualescente tamē hac vtili & rationabili *consuetudine*, qua fideles in vnitate amplius seruabātur (eo quod tunc fideli caruerunt legislatore ipsos ad ordinem reducente ac in vnitate seruante) obligati fuerunt posteri, lege diuina ad huiusmodi obedientiam in licitis & honestis, ac si dictum episcopum & ecclesiam per electionem sibi iudicem statuissent circa ecclesiarum ritum, & hoc præsertim *vsque in ea tempora quibus possent publice congregari*, & de statu ecclesiastico perfectius ordinare. De contentiosis autem actibus altera quidem ratio est: in illis enim iudicandis inter fideles, siue sacerdotes siue non sacerdotes aliud consilium dedit Apostolus, secundum quod ex 1. ad Corinthios 6. induximus aliqualiter 9. huius, & eiusdem 29. explicabimus amplius. Hoc enim noluit Apostolus esse officium sacerdotis seu episcopi cuiusquam, aut solius ipsorum collegii, sicut ex Apostoli serie ac sanctorum expositionibus euidenter apparet ibidem. *Sic ergo Romanus episcopus & ipsius ecclesia prioritatem licite à principio, per quandam sui charitatiuam solicitudinem obtinere cœpit: quæ postmodum propter consuetam deuotionem, reuerentiam, & obedientiam spontaneam, electionis quasi robur assumpsit.* Nusquam enim ex scriptura colligi potest, quod præcepto Christi vel consilio aut alicuius Apostolorum, ecclesiæ vel episcopi reliqui, subesse deberent ecclesiæ vel episcopo Romanorum etiam in ecclesiastico ritu. Quod si tamen necessitatis fuisset debitum ad salutem fidelium (quemadmodum asserunt iam quidam Romani episcopi) nec solum circa ecclesiasticum ritum, verum etiam in iurisdictio-

Quod consuetudine vim electionis obtinuit:

De ciuilibus vero controuersiis iudicandis, alia est ratio.

Nam iis sacerdotes Apost. interdixit.

Papæ igitur & Rom. eccles. potestas in ritibus eccles. à consuetudine manauit:

non a S. literis.

Eoque fabulosa est Paparum de sua potestatu fide sententia.

nibus coactiuis, nõ tantum super clericos, verum etiam seculares principatus quoslibet; quomodo existimabile est, Christum & ipsius Apostolos hoc prætermisisse tradendum? Sed quoniam tam Christus quam ipsius Apostoli aperte statuerunt *opposituũ*, prçsertim in iurisdictionibus coactiuis (vt ex scriptura palam ostensum est 4. huius, 5. & 9. debet sic sermo dicentium *cum Apocryphis fabulis* computari. Tempore vero *Constantini Primi*, Romani Imperatoris (qui patenter Christi fidem & baptismũ assumpsit) primũ fideles incœperunt publice congregari, & dubia circa fidem definire, ac ecclesiasticum ritum ordinare, vt ex *Isidori* prædicto codice apparet, capitulo *de primitiua ecclesia, in Synodo Nicena.* Ab hoc siquidem *Constantino* per edictum imperiale iuxta predictam laudabilem & antiquam consuetudinem obtinuit episcopus & ecclesia Romanorum, *prioritatem* quam sibi super alias determinauimus conuenire: & vltra prioritatem hanc prouinciarum quarundã possessiones atq; dominia. Quamuis *ante tempora Constantini & post* etiam Romanorum episcopi quidam suis epistolis siue decretis quibusdam prioritatem (quam super alios illis conuenire mõstrauimus electione, vel constitutionibus principum) sibi singulariter absq; requisitione vel consensu legislatoris humani fidelis, collegii cuiusquã vel personç singularis cuiusuis præeminentiæ aut auctoritatis existat, innuerunt diuina lege debere: cuius tamẽ oppositum monstratũ est sufficienter capitulo præcedente. *Post tempora vero Constantini Primi* & præcipue *Imperiali sede vacante*, hanc sibi deberi prioritatem quandoque lege diuina, quandoq; vero concessione principum suis epistolis expresserunt *Romanorum episcopi* quidam. In quibus autem & qualibus hæc sit attendenda prioritas, quam pluribus ipsorum insinuantibus & aliqualiter exprimentibus hanc esse circa legis euangelicæ interpretationem, & circa ordinationem ecclesiastici ritus, tam circa diuinum cultum quam circa ministros, quantum ad omnem ipsorum institutionem, inseparabilem siue primariam (quam es-

2. De Papa potest. tempore Constantini.

Qui Papa primas quas ei cõuenire diximus confirmauit: & prouincias quasdam addidit.

Etsi ante & post quidam Papa diuino iure sibi primas deberi decreuerint:

Sed falso.

3. De potest. Papa post Constantinum.

Quidam Papa iure diuino: interdum dono principũ deberi sibi primatum inconstanter decreuerunt.

Eumq; definierunt euang. interpretatione, rituum eccles. & ministrorum institutione.

sentia-

ſentialem diximus) ſiue ſecundariam ac ipſius priuationem, quam ſeparabilem ſiue accidentalem dicebamus 15. huius. Hanc etiam extendentes auctoritatem in omnes epiſcopos, & eccleſias, populos & ſingulares perſonas, ad ſententiam *excommunicationis & interdicti diuinorum officiorũ*, tam ſubditis, quam eccleſiarum miniſtris ſiue prælatis, ac alterius cuiuslibet *eccleſiaſticæ cenſuræ* conſimilis, vt *anathematis* in ſupradictos fideles ferendum. Conſequenter vero ipſorum aliis idem intendentibus de omni iurisdictione ſeu coactiua poteſtate, ſuper omnes eccleſiarum mũdi miniſtros & ipſorum collegia: ea quidem vtentes tanquam ſibi conuenienti ex conceſſione principum, *quamdiu potens extitit Romanorum princeps*, ipſiusque regnum integrum, & plena ſedes: hoc vero deducto in ſeditionem, & *præcipue Imperiali ſede vacante*, per temporum interualla, freti ſunt hac poteſtate, tanquam ſibi diuina lege conceſſa. Quod cur tam varie contigerit, *ſequenti capitulo* dicturi ſumus. Sic etiam *ſuis epiſtolis* expreſſerunt, ſibi conuenire temporalium omnium eccleſiaſticorum diſpenſationem ſeu diſtributionem pro voto abſque collegii cuiusquam aut perſonę ſingularis cuiuscunque dignitatis vel auctoritatis requiſitione conſenſus. Quibus etiam ipſorum moderniores exceſſibus non contenti, ſuis expreſſerunt *epiſtolis ſiue Decretis*, auctoritatem ſiue iurisdictionem coactiuam ſupremam ſuper omnes mundi principatus, populos & ſingulares perſonas, ſibi lege diuina deberi: ſic quidẽ, vt nullus principantium iam dictorum, iurisdictionem hanc coactiuam (quam vocãt ipſi *gladium temporalem*) præter aut contra ipſorum conſenſum ſiue dictamen, licite valeat exercere: prẹter autẽ aut cõtrarium facientes, principantes & populos *excõmunicationis* vel interdicti ſententiæ vocaliter, pronũtiando ſubiectos. Aſſerunt enim ſe ſolos in mũdo Chriſti vicarios, qui fuit Rex regũ, & Dominus dominãtiũ, hic latenter intendentes per eum quẽ ſibi debitũ dicunt titulum *Plenitudinis poteſtatis*: propter quod etiam ad ſuam auctoritatẽ pertinere dicunt omnia mundi

Deinde cenſuræ eccleſiaſt. in omnes exercendi poteſtate.

Cui alii eiuſdem præterea in omnes ſacerdot. potentiam adſcripſerunt.

Eaque florente imperio ſunt vſi vt imperatorũ dono: eo vero turbato, tanquã a Deo data.

Deinde in omnia bona eccleſ. auctor. ſibi tribuerunt.

Tandem ex iis recentiores etiã ſibi ſummũ ciuile in omnes mortales imper. diuino iure deberi ſtatuerunt.

Nam eo nomine quod ſoli ſint Chriſti vicarii, Plenitud. poteſt. titulum ſibi arrogarunt.

regna & principatus conferre, ac auferre licite posse, regibus & ceteris principantibus, ipsorum mandata transgredientibus, *quamuis impia sint secundum veritatem & illicita sæpe*. Hoc autem inter ceteros Romanos episcopos, non minus temerarie quam præiudicialiter & contra scripturæ sensum literalem, metaphysicis eius expositionibus innisus *Octauus Bonifacius*, intantum expressit & asseruit, *ut hanc Romanis episcopis deberi potestatem decreuerit ab omnibus credendum & confitendum esse de necessitate salutis æternæ*. Cuius sententiam assecuti sunt successores eius *Clemens Quintus*, & dicti Clementis vocatus *Ioannes* immediate successor: quamuis hoc solum explicite videantur dicere de solo imperio Romanorum. Quod quia id asserunt innisi titulo supradicto, *plenitudinis* videlicet sibi *datæ potestatis* à Christo, indubium est, potestatem hanc siue auctoritatem, si qua talis ex hoc illis conueniat, omnia mundi regna & principatus ex æquo respicere, quemadmodum Christi potestas, sicuti seriose satis ostendimus 19. & vltimo primæ.

Idque temerarie, & contra S. literas.

Vt liquet ex Papis, Bonifacio Octauo:

Clemente quinto: & Ioanne 22.

CAPVT XXIII.

An plenitudo potestatis Papæ conueniat: & vnde, ac quibus gradibus eam sibi adscripserit.

Anacephalæosis præcedētium & transitio ad sequentia.

DE *quantis* quidem igitur & *qualibus potestatibus sacerdotum*, determinatum est 6. 7. 9. & 11. huius. Amplius de ipsorum inuicem potestatis & dignitatis *æqualitate* habitum est 15. & 16. huius. Et rursum de vnius episcopi, ecclesiæ siue collegii sacerdotum & clericorum super ceteros omnes expedienti & cõuenienti *proprietate* seu principalitate ipsiusque initii atque processus: adhuc autem de illius indisconuenientem sibi prioritatis formam & speciem latenti transitu, atque serpigine, vsque quasi ad grauissimum & importabilem *secularium potestatum* occu-

occupationis *excessum*, immoderatumque amplius & *intolerabile* futurum penitus eorum *desiderium principandi* vocaliter iam expressum, dictum est aliqualiter capitulo præcedente. Quodque tam in occupatis quam etiam occupandis secularibus potestatibus & principatibus, ad quos (vt omnium quasi sensibus euidenter apparet) omni conamine tendunt *episcopi Romanorum* (quamuis indebite) non modicum exemplum fuerit, extet futurusque sit eis locus ille sophisticus, quem sibi videlicet adscribunt titulum *Plenitudinis potestatis* (vnde etiam *paralogismus*, quo reges & principantes ac singulos coactiua sibi iurisdictione subiectos, nituntur concludere, traxit originem) bene se habet perscrutari de huiusmodi plenitudine potestatis. *Primum* quidem separando seu distinguendo modos illius: *Deinde* vero inquirendo, an Romano Pontifici vel alteri cuiquam episcopo, secundum aliquem vnum aut plures modos, plenitudo conueniat potestatis. *Post hac* autem secundum quam significationum, hunc titulum Romanus episcopus sibi primum assumpsit. *Demum* vero qualiter ex hac in alias assumendas acceptiones (vt deceptiones principantibus & subiectis omnibus ciuiliter viuentibus præiudiciales) se transtulit. Et qualiter, & in quibus eis vsus fuerit & vtatur idem *Pontifex*, & nisi prohibeatur, verisimiliter sit vsurus. Verum quia *Plenitudo potestatis*, vniuersalitatem quandam importare videtur, & de voluntariis potestatibus propositum sit intendere solum, distinguendum nobis est plenitudinem potestatis in modos, penes vniuersalis voluntariæ potestatis distinctionem. Est igitur & intelligi vere potest *vno* modo potestatis plenitudo secundum significationem siue virtutem sermonis, ea quæ cuiuslibet actus possibilis & in rem quamlibet voluntarie factiua est, non habens hyperbolem, quæ soli hominum Christo conuenire videtur, vnde Matthæi vltimo: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* *Secundo* vero modo intelligi potest plenitudo potestatis, ad propositum magis, ea secundum quam li-

Quia Papa tyrannidis firmandæ & augendæ gratia insidiose titulo Plenitudinis potest. abutitur: de ea agendum est:

& quo ordine declaratur.

Primum caput:

Secundum.

Tertium:

Quartum:

Quintũ de quo cap. sequenti, &c.

1. Distinctio significationum plenitudinis potestatis.

ceat homini exercere *quemlibet* ſuum *actum* voluntarium imperatum, in *quemlibet hominem & rem quamlibet* exteriorem, exiſtentem in hominum poteſtate, ſiue ordinabilē ad vſum eorū. Vel ea rurſum ſecundum quā quidem liceat *omnem actum* iam dictum, quamuis *non ſuper quemlibet hominem aut rem omnem*, humanæ poteſtati ſubiectam: vel amplius ea ſecundum quam liceat, *non omnem actum exercere*, ſed determinatum ſpecie, ſiue modo, ſecundum tamen omnem volentis impetum, *quemlibet ſuper hominem & rem omnem* humanę ſubditam poteſtati. *Tertio* vero modo intelligi poteſt plenitudo poteſtatis, ea quæ ſupremæ iurisdictionis coactiuæ ſuper omnes mundi principatus, populos, communitates, collegia, & ſingulares perſonas, aut rurſum in aliqua horum, ſecundum tamen omnem impetum voluntatis. *Quarto* vero modo intelligi poteſt, ea quæ iam dicta eſt, aut ſecūdum dictum modum ſuper omnes clericos tantum, ipſosque omnes ad eccleſiaſtica officia inſtituendi, priuandi, ſeu deponendi, & eccleſiaſtica temporalia ſiue beneficia diſtribuendi, aut ſecundum modum iam dictum. *Quinto* autem poteſt intelligi, vt ea quæ ſacerdotum omnimode ligandi & ſoluendi homines à culpis & pœnis excommunicandi, interdicendi, & reconciliandi, de qua dictum eſt 6. huius, & 7. *Sexto* quidem intelligi poteſt, ea qua manus imponere liceat omnibus ad eccleſiaſticos ordines ſuſcipiendos, & eccleſiaſtica ſacramenta conferendi vel prohibendi, de qua dictū eſt etiam 16. & 17. huius. *Septimo* vero intelligi poteſt, ea quæ ſit interpretandi ſcripturæ ſenſus, præſertim in his quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, & veros à falſis, ſanos ab inſanis definire ſeu determinare, ritumque omnem eccleſiaſticum ordinandi, & ordinatorum obſeruationis coactiuum vel ſub anathemate generaliter ferre pręceptum. *Octauo* vero & vltimo modo quantum propoſito noſtro attinet, intelligi poteſt plenitudo poteſtatis, ea quæ curæ paſtoralis animarum generalis ad omnes mundi populos atque prouincias, de qua dictum eſt 9. & 22. huius. Poſſet autem

rurſum

rursum plenitudo potestatis intelligi secundum vnamquamque diuisionum dictarum, ea quæ nulla sit determinata lege, non plena vero, quę foret determinata per leges humanam aut diuinam, sub qua etiam recta ratio potest conuenienter comprehendi. Sunt autem fortasse modi quidam & combinationes aliæ plenitudinis potestatis, quæ tamen omnes ad intentionē propositam pertinent, enumerasse videmur. His itaque potestatis plenæ diuisionibus sic præmissis: Dico plenitudinem potestatis secundum iam dictos *duos priores* modos episcopo Romano, vel alteri cuiquam sacerdoti, pręter Christum siue Deum minime conuenire. De quibus siquidem, propter rei euidentiam, & quoniam certificatum est ex diuina & humana sapientia, & omni morali scientia, pertranseo etiam propter abbreuiationem. De *tertio* quidem & *quarto* modo plenę potestatis per demonstrationem ostensum est 15. primæ, per scripturæ sacræ testimonium infallibile 4.5.& 8. huius, amplius confirmatum 15.16.17. ac 21. eiusdem firmissime roboratum, quoniam sacerdoti aut episcopo (inquantum huiusmodi) super clericum aut non clericum quemquam absolute, nedum cum plenitudine aliqua, lege diuina nulli conueniunt. Vtrum autem humana lege sit clerico cuiquam, episcopo, vel sacerdoti vel non sacerdoti, talis potestatis plenitudo cōcessa, secundum aliquem modum possibilis quidem concedi, & ex causa rationabili legislatoris humani iudicio reuocari, certificandum est & humanis legibus & rescriptis seu priuilegiis legislatoris eiusdem. De reliquis autem *quinto* & *sexto* modo, plenæ potestatis scilicet, ostensum est sexto huius & septimo, quoniam potestas ligandi atque soluendi à culpis & pœnis, similiter eaq; anathematizandi seu excommunicandi publice quemquam, non est absolute siue cum plenitudine sacerdoti concessa, sed lege diuina determinata: sic vt neque innoxios apud Deum damnare, neque noxios soluere possit. Et rursum, quoniam excommunicandi quenquam publice, pręcipue principantē aut cōmunitatē aliquam

2. Plenitudinē potest. nec Papæ nec cuiquam alteri episcopo conuenire vlla significatione.

interdicendi cuilibet episcopo & sacerdoti, humana ordinatione conuenienter debet determinari potestas, quemadmodum ostensum est 6. 7. & 21. huius. Amplius eandem potestatem ad ecclesiasticos ministros instituendos per manuum impositionem, docendum & prædicandum, ac ecclesiastica sacramenta in communitatibus fidelium ministrandum, monstratum est 17. huius, non sic episcopis aut sacerdotibus cum plenitudine conuenire, quin diuina & humana lege determinatus sit eis modus conueniens agendi secundum illam. De residuis autem septimo & octauo modo plenitudinis potestatis, ostensum est 20. 21. & 22. huius, eos nulli episcopo aut sacerdoti cum plenitudine conuenire, sed secundum determinationem tam diuinæ quam humanæ legis. *Non igitur episcopo Romanorum aut alteri sacerdoti cuiquam plenitudo conuenit potestatis, inquantum huiusmodi: nisi eam fortasse velint appellare plenitudinem potestatis, prioritatem seu principalitatem, quam episcopo supradicto & ipsius ecclesiæ super reliquas omnes, fidelis legislatoris humani auctoritate, 22. huius monstrauimus conuenire.* Vnde vero & à qua significatione per *Romanum Pontificem* primum exordium sumptum est huius adscribendi sibi tituli plenitudinis potestatis (cum tamen vere secundum nullam dictarum significationum illi conueniat) consequenter dicendum. Videtur autem titulus hic à Romano Pontifice *secundum significationem octauam primum assumptus*, & suæ cuiusdam apparentis conuenientiæ, originem extitisse id Christi oraculum, quod habetur Ioannis 21. dum beatum Petrum alloquens, inquit: *Pasce oues meas.* Amplius ex eo quod Matthæi 16. ad eundem singulariter, *Tibi dabo claues regni cælorum*, &c. Rursum ex eo quod Ioannis 18. *Conuerte gladium in vaginam.* Amplius ex discipulorum responso ad Christum, *Ecce duo gladii.* Ex quibus siquidem secundum suas interpretationes, quidam intelligi volunt vniuersitatem totam & totius orbis ouium, id est, Christi fidelium, soli Petro fuisse commissam, & sic cuilibet Roma-

3. Plenitudine potest. cum primum sibi adscriberent Papæ generalem omnium animarum curam intellexerunt.

Cuius origo ex falsa S. literarum interpretatione.

Romano Pontifici, tanquam beati Petri vicario singulari: reliquis vero Apostolis & ipsorum successoribus episcopis, non totã & totius orbis vniuersitatem ouium, sed singularis determinatum & singulum gregem atq; prouinciam gubernandam, fuisse commissam. *Quorum beatus Bernardus*, sic intelligens oraculum Christi prædictum, ad Eugenium Papam Romanum, De consideratione libro 2. sic ait: *Nec modo ouium, sed & pastorum, tu modo vnus omnium. Vnde id probem, quaris? ex verbo Domini. Cui enim, non dico episcoporum, sed etiam Apostolorum sic absolute & indiscrete, tota commissa sunt oues? Si me amas Petre, pasce oues meas: nihil excipitur, vbi nihil distinguitur.* Parum etiam infra subiungens: *Inde est quod alii singuli singulas sortiti sunt Plebes scientes sacramentum: Denique Iacobus, qui videbatur vna esse columna ecclesia, vna contentus est Hierosolyma, Petro vniuersitatem cedens.* Consequenter autem propositum inferens, inquit sexto: *Iuxta canones tuos, alii in partem solicitudinis, tu in plenitudinem potestatis vocatus es.* Intellecta fuit igitur ab initio *plenitudo potestatis administratio seu cura generalis omnium animarum.*

Vt ex Bernardo probatur.

Secundum hanc quidem *significationem* assumpta sibi prædicatione tituli huius (quamuis *non secundum verum scriptura sensum*, quemadmodum 28. huius sufficienter monstrabitur) ex præsumptione transiuit in *aliam* Romanus episcopus (fortasse quæstus gratia, vel alterius commodi aut excellentię super alios vsurpandæ) assumendo videlicet, ac publice prædicando se solum singulariter à pœnis debitis seu infligendis pro statu futuri seculi, iuxta peccatorum demerita, suo verbo: vel satisfactionis in hoc seculo quo sibi libeat modo taxato, simpliciter eximere peccatores & absoluere posse.

Qua fraude ac quibus gradibus Papa hac significationem Plenitudinem potest. amplificarint.

Prater gener. animarum curam a pœnis posthumis absolutionem solus sibi vendicarunt.

His autem sic sumptis *sub* quadam *pietatis & misericordia specie* (*prima* quidem, vt ex charitate solicitari & curare de omnibus videantur) *secunda* vero, vt omnibus misereri posse ac velle credantur) priuilegiis & concessionibus principum fulti, *pracipue*

Hinc progressi, 1. Decreta clericis præscripserunt.

2. Populo ieiunia & certorum ciborum abstinentiam suaserunt ac persuaserunt.

3 & inueterata cõsuetudine freti tandem præceperunt: ac secus facientes excommunicarunt.

* Occasio duplex tyrannidis Papæ.

& populi errore abusi se & omnes clericos oneribus publicis exemerunt.

& aucto immoderate clericorum numero, potẽtiam suam auxerunt, principum vero minuerunt.

Et vt magis minuerent ad tyrannidem suam firmandam qui clericos læderẽt excommunicãdos edixerunt & excommunicarunt.

Imperiali sede vacante, titulum hunc consequenter extenderunt episcopi Romanorum. *Primum* quidem ad ordinandum circa ecclesiasticum ritum lationes legum quasdam in clericos ab initio, vocata *Decreta*. *Deinde* vero per modum rogationum seu exhortationum ordinationes quasdam laicis suaserunt, vt *ieiuniorum* & ceteris temporibus abstinentię ciborum quorundam propter diuinum suffragium, & misericordiam impetrandam, ad quasdam tollendas tũc ab hominibus epidemias, & aerias tempestates, sicut ex *legenda beati Gregorii* & aliorum quorundam sanctorum satis apparet. Has autem suscipientibus laicis spõte, ac propter deuotionem obseruantibus, inueterata talium consuetudine, ordinationes iam dictas *Rogationes* per modum præcepti cœperũt indicere: sicut earum transgressores ausi sint, absque humani legislatoris licentia, vocalis sui *anathematis seu excommunicationis* sub pietatis tamen, seu diuini cultus specie, terrore ferire. *Crescente* autem consequenter *ipsis appetitu amplius dominandi* attendentibus etiam deuotos fideles huiusmodi verbis terreri *propter * ignauiam & diuinæ legis imperitiam*, qui ad ea quæ per sacerdotes indicebantur, obligari credebant, metu damnationis æternæ præsumpserunt vlterius episcopi Romanorum cum suo clericorum cœtu oligarchica quædam *edicta*, siue ordinationes, circa ciuiles actus statuere, quibus seipsos, ac ipsorum ordinem, siue officium clericatus assumentes quoslibet, etiam mere laicos, pronunciauerunt exemptos ab oneribus publicis: ad hoc promouentes officium, seculares etiam coniugatos, qui facile sunt allecti, vt immunitatibus gaudeant onerum publicorum. Vnde non modicam ciuilis multitudinis sibi subiecerunt particulam, subtrahentes principãtium potestati. Rursumque ampliorem subtrahere studentes, aliis pronuntiauerunt *edictis*, anathematis pœna feriri eos qui personales iniurias qualescunq; intulerint his, qui clericorum collegio sunt adscripti; sic quoq; clericis iniuriam inferentes per *excommunicationem* in templis publice diffamantes, nec minus

nus propterea persequentes eosdem, requirunt humanarum legum pœnis arceri. Horum autem, detestabilius & sacerdotum officio execrabile valde, quod Romanorum & episcopi reliqui, vt suam amplient iurisdictionem, & per hanc sibi quæstum turpissimum *in Dei contemptum & principantium præiudicium manifestum*, tam laicos quam clericos, vel negligentes aut etiam impotentes quędā persoluere debita pecuniaria, quibus ad certū temporis terminum persoluendis fuerant ciuiliter obligati, excommunicant & excludunt ab ecclesiasticis sacramentis: quos Christus & sancti Apostoli multis exhortationibus, pœnis, & laboribus, ac demum suis martyriis & preciosis sanguinibus intra ecclesiam posuerunt. Non enim sic fecit qui omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret: sed propter sola crimina grauia voluit peccatores à reliquorū fidelium præcidi consortio, vt ex 1. ad Corinthios 5. induximus septimo huius. *Quibus etiam non contenti*, sed secularium (contra Christi & Apostolorum præceptum consilium) petentes fastigia in legumlationes, seorsum ab iis quæ ciuium vniuersitatis, proruperunt, omnem clerum ab his decernentes exemptum, *ciuile schisma* & principatuum supremorū pluralitatem inducentes ex ipsis, quam velut impossibilem humanæ quieti, certam huius experientiam inducentes, demonstrauimus 17. primæ. *Hac enim pestilentia Italici regni radix est & origo*, ex qua cuncta scandala germinauerunt, prodeunt: & qua stante, nunquam ciuiles ibidem cessabunt discordiæ. Potestatem etenim hanc, ad quam paulatim & latenti præuaricatione subintrauit ex consuetudine (aut abusione verius) dudum detinuit *Romanorum episcopus*, eamdemque sibi per principem reuocari formidans (& merito propter commissos excessus) creationem, atque promotionem Romani principis omni maligna solicitudine vetat: & in tātam demum ipsorum *quidam* prorupit audaciam, vt in suis edictis expresserit, *Romanum principem sibi iuramento fidelitatis astringi, tanquam coactiua iurisdictione subiectum*, vt ex

Imo & quosuis qui debita stato tempore non soluerint excommunicant, maximo in Deum & principes scelere:

contraque Christi & Apost. sententiam.

Denique à legibus ciuilibus omnes clericos eximentes, nouas leges (quas decreta vocant) iniquissime tulerunt.

Atq; hinc Italiæ calamitas: quæ hac peste regnante, nunquam cessabit.

Nam Papa tyrānidi suæ metuens, in interregno tutius, Imperator. liberæ creationi repugnat.

Ut liquet ex Clementin. s. audacia: de qua supra pag. 100.

ſuarum narrationum (quas Decretales appellant) deriſibili & contēnendo prorſus inuolucro ſeptimo, *De ſententia & re iudicata*, palā ſe inſpicientibus offert. Cui *præcipiti temeritati* adnuere recuſans Chriſtianiſſimus Imperator ille, virtutum omnium vir, per omne tempus, locum & ſtatum, ſingulariter inter ceteros principes approbatus, felicis & diuæ memoriæ VII. *Henricorum*, tanquam præſtiti iuramenti ſe immemorem ſimulans, illius transgreſſor deſcribitur per falſam non minus quam temerariam narrationem quandam decretalem vocatam, cui titulus *De iureiurando*: quamuis potius de iniuſta iniuria & illata diuo Imperatori, ſuisque ſucceſſoribus & affinibus omnibus contumelia, intitulari merito poſſit. Nam à *canonum* vocatis conditoribus quoniam periurus pronuntiatur infamis. Qui etiam eius claram memoriam (ſi calumniatorum huiuſmodi maculari poſſet verbis aut ſcriptis) denigrare ſunt niſi. Has ſiquidem oligarchicas ordinationes non auſerunt epiſcopi Romanorum cum ſuis Cardinalibus vocare *Leges*, ſed *Decretales* appellarunt; quamuis eiſdem homines ad pœnam obligare intendant pro ſtatu præſentis ſeculi & per potentiam coactiuam, quemadmodum hæc intendunt legislatores humani. Id autem vocabulo *legum* à principio inauſerunt exprimere, formidantes reſiſtentiam & correctionem legislatoris prædicti, quoniam ex hoc in principantes & legislatores *commiſerunt crimen læſæ maieſtatis*. Vocauerunt rurſum huiuſmodi ordinationes à principio *iura canonica*, vt ex vocabuli colore, quamuis *impie* appoſiti, magis habeantur authenticæ, ipſarumque credulitatem & reuerentiam atque obedientiam fidelibus imprimant amplius. *Sic igitur paulatim clanculum ſe transferentes*, vt omnia concludamus, *ſex poſteriores ſignificationes plenitudinis poteſtatis de ſe prædicant Romanorum epiſcopi, per has quam plurima in ciuili ordine monſtruoſa committentes contra legem diuinam & humanam, ac rectum iudicium cuiuslibet rationem habentis*. De quorum aliquibus, quamuis non omnibus,

Hæc porro decreta, non auſi ſunt leges vocare: ſed Decretalia:

metu principũ quorum maieſtatem lædunt: tum iura canonica impio vocabulo & ad tyrannidem confirmandam aptiſſimo.

Concluſio.

mnibus, ſingulariter ſaltem, rememorationem fecimus capitulo præcedenti.

CAPVT XXIV.

Qua ratione ſpeciatim poteſtatis Plenitudine in eccleſiaſticis ad eccleſiæ perniciem ſceleratiſſime abuſi ſint Papæ: Romanæ curiæ mores profligatiſſimi, & Ruina graphice, & quaſi prophetico afflatu exprimuntur.

AD hæc autem conſequens eſt manifeſtare, qualiter, & in quibus plenæ poteſtatis ſibi modis aſſumptis vſi fuerint hactenus *Romanorum epiſcopi*, vtãtur, & niſi vetentur, veriſimiliter ſunt vſuri & *primum* quidem in eccleſiaſticis officialibus ſtatuendis : & beneficiis, ſeu temporalibus diſpenſandis, tam in eccleſiaſticos miniſtros, quam alias miſerabiles perſonas, propter quas etiam (vt in 14. huius) eccleſiaſtica temporalia tradita ſunt & ſtatuta fuere, ſic per miniſtros eccleſiaſticos diſpenſanda. *Deinde* vero monſtrandum qualiter his plenis poteſtatibus vſi ſint hactenus & vtantur ac deinceps vſuri ad eos qui ciuiliter viuunt, tam principes quam ſubiectos.

1. Quomodo plenitudine poteſtatis abuſi ſint Papæ & abutantur, primum in eccleſiaſticu. miniſtru inſtituẽdu, & bonis diſtribuendu.

2. In ciuilibus: de quo cap. ſequenti.

Secundum hanc itaque plenitudinem poteſtatis hactenus & in præſentiarum Romanis epiſcopis actione permiſſa, Chriſti corpus omne myſticum infecerunt, & (ſi dicere liceat) corruperunt. *Electionem* namque, modum potiorem, quinimo in quo ſolo ſecuritas eſt ſimpliciter bene inſtituendi officialem quemcunque, diminuerunt, corruperunt & demum quaſi totaliter extinxerunt, cum tamen hac *Apoſtoli* cum reliqua fidelium multitudine *diaconorum inſtitutionem* effecerunt, vt habetur Actuum 6. *Diminuerunt* quidem primo, in ſolum clerum conuertendo quod per vniuerſam fidelium multitudinem fieri ſolebat & debet, quemadmodum oſtenſum eſt 17.

Propoſit. 1. partis: Papæ plenitudine poteſtat. eccleſiam corruperunt.

Probatur id de materia & forma ecclesſ. Materia primum in miniſtru eccleſiæ: quorum electionem imminuerunt, eam ſoli clero committendo:

corruperunt in Canonicos indoctos & iuuenes episcopi electionem transferendo.

huius. *Corruperunt* autem rursum *diminuendo*, vt in quorundam imperitorum &exortium legis diuinæ iuuenes,quos *Canonicos* vocant,exclusis prouinciæ sacerdotibus, eligendi episcopum auctoritatem transferendo:nisi fortasse casu cōtingeret (quod rarum est & in paucioribus) eundem esse sacerdotem atq; canonicum, ad solius vnius ecclesiæ siue templi clericos in prouincia,determinātes electionis auctoritatem; quæ saltim per omnem prouinciæ clerum fieri deberet, & per sacerdotes præcipue, quos debitum est esse diuinæ legis doctores,vt vbi supra monstrauimus. *Extinxerunt* autem quasi finaliter, quoniam omnium fere prælationum ecclesiasticarum, nec non horum, verum mediocrium & minorum officiorum, etiam quæ mere laicis cōuenire possunt, propter templorum custodiam, collectionem & pro his temporalium seu beneficiorum distributionem, *immediate* suę potestati reseruant *episcopi Romanorū*. Qua siquidem *reseruatione*, irritas & inanes esse decernunt electiones quaslibet, quamuis rite factas,de sufficientibus & approbatis personis,horum vice instituentes de suæ *plenitudine potestatis* (ignorantis aut affectæ precio vel prece, odio vel amore, terrore, obsequio exhibito,aut obtinēdo fauore,vel peruersę aliter)diuinarum literarum ignaros,idiotas & indisciplinatos,& plerumque homines mente corruptos & notorie criminosos, qui plebibus etiam quibus præficiuntur, non communicant idiomate seu sermone. Vnde respondeat ipse Christo Ioannis 10.qui contra vel post factas aut fiendas electiones inter cetera mōstra, quæ fecit & facit,*de lingua sua Occitana* duos instituit episcopos,*vnum Guintoniensem in Anglia*,reliquum *Londensem in Dacia*, cum populis illis nullo communicantes sermone, quales autem doctrina & moribus;non mea referre interest, quamuis Londensis,vt in Dacia liquet,ecclesia & diœcesis spoliata omnium armentorum gregibus necessariis ad agrorum cultum, secundum exigentiam patriæ,per venditionem,collectis inde thesauris & ecclesia destituta,*abfugerit*,reuersus in regionem suam.Respōdeat.

extinxerunt. quia ecclesiasticarum functionum distributionem immediate sibi reseruarunt.

Vnde sæpe ignorantia aut malis artibus indoctos & sceleratos in bonorum locum substituunt: imo eius ecclesiæ cui præficiuntur linguæ ignaros.

Quod duorum episcoporum a Ioanne 22. creatorum exemplis probat.

deat, inquam, *Romanus episcopus, quomodo pastor hic proprias oues vocabit nominatim*, mores ipsarum cognoscendo per ipsorum confessiones, & quos arguere oportet reprehēdendo, aut quomodo sequentur illū oues, eius vocem prædicationis & doctrinæ intelligendo. Nec modo propter necessitatē siue defectum hominum, qualis erat antiquis temporibus, oportet ex alienis prouinciis mendicare pastores. Erant enim in *Anglia* viri præstantiores vita, & sacra doctrina doctiores eo qui vocum seu sermonum significationis ipsorum expers, nec sacrę scripturæ doctor, sed *causidicus* quidam præfectus est illis; sic & in *Dacia*, & in reliquis prouinciis de quibus in errore consimili, inocculta possent induci testimonia plurima, quę tamen pertranseo propter abbreuiationem. Quis enim nō admirabitur aut stupebit, diuinarum scripturarum ignaros iuniores, morum conuenienti grauitate carentes, inexpertes, indisciplinatos, & quandoque notorie criminosos, ad maiores ecclesiæ thronos esse præfectos *Simoniaca prauitate*, vel prece potentum (non dico quandoq; terrore, obsequio vel sanguinis affinitate) repulsis aut neglectis scripturæ sacræ doctoribus, viris honestate probatis? Fictane loquor aut falsa? ab numerante quippe prouinciarū episcopos aut archiepiscopos, patriarchas & reliquos inferiores prælatos, *sacræ theologiæ Doctor*, aut in ipsa sufficienter instructus, nō *reperietur vnus ex decem*. Et quod referre pudet (quamuis nō pigeat, quia verū) Episcopi modernorū neq; prædicare populo verbū Dei, nec hęreticorum, si qui apparuerint, nouerunt erroris aduersari doctrinis, sed in prædictis euentibus impudenter mendicant aliorum doctrinas, cum tamen dicat doctor gentium 1. ad Tim. 3. *quod oportet episcopum esse doctorē, amplectentem eum qui est secundū doctrinam, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere*, vt idem scripsit ad Titum 1. De reliquis vero prælatis inferioribus, abbatibus & prioribus ac reliquis ecclesiarū curatis, testem inuoco Deum, immortalem veritatem, numerosam ipsorum multitu-

Qua ratio auctoritati Christi & pastorū officio repugnat.

Occupatio.

Atque hæc labes admiranda plane, longe lateque regnat in maioribus functionibus:

teste experientia:

Tum etiam minoribus.

dinem, vitæ atque doctrinæ sufficientis exortem, sic etiam, vt grammaticæ nesciant ipsorum quam plures congruum proferre sermonem. Sed quibus (rursum dicam) de plenitudine potestatis, plerumque conceduntur maiores ecclesiæ dignitates, & qui ad has gubernandas sufficientes putantur, *causidici* sunt. Hos enim tanquam vtiles dignificat Romanus Pontifex, & ecclesiæ defensores, qui pro temporalibus conseruandis vel amplius vsurpandis, contendere norunt: sacræ vero Theologiæ Doctoribus, tanquam inutilibus reiectis ab eo. *Simplices enim sunt* (vt inquit ille, cum suorum Cardinalium cœtu) *& ecclesiam dilapidare sinerent*: cum tamen *ecclesia* nō sint temporalia, sed Christi fideles, pro qua, non pro temporalibus, iuxta Christi consilium & Apostoli, cōtendere debet episcopus, vt in Ioan. 10. ac ex Apostolo, vbi supra, & aliis innumerosis scripturę locis, quæ inducere omitto propter euidentiam & sermonis abbreuiationem. Non enim sunt temporalia *hæreditas Apostolorum*, quam conseruandam successoribus suis episcopis dimiserunt. Nec sunt *iura sponsæ Christi, fastigia imperialia & secularia dominia*, quæ sub huiusmodi verborum sophistice, *modernus Romanorum episcopus* se vt defendat, imo potius vt offendat, opposuit iniquissime *inclyto Ludouico ex Bauaria Ducibus Romanorum Regi*. Vnde *Bernardus* ad Eugenium De condesideratione libro 2. capitulo 4. cum de animarum seu ecclesiarum solicitudine locutus fuerat, quam sancti Apostoli successoribus dimiserunt, inquit; *Nam quid aliud sanctus dimisit Apostolus? quod habeo*, inquit: *hoc tibi do. Quid illud? vnum scio, non est aurum neque argentum*, cum dicat ipse: *Argentum & aurum nō est mihi.* Et infra parum subdit: *Esto vt alia quacunque ratione hæc tibi vendices* (temporalia scilicet) *sed non apostolico iure*. Et infra rursum: *Quod habuit hoc dedit, solicitudinem, vt dixi, super ecclesias.* Quid autem de dominio seu principatu? audi adiicientem Bernardum; *Nunquid dominationem? audi ipsum; Non dominantes, ait, de clero sed forma facti gregis. Et ne dictum*

Adeo vt causidicos indigne maioribus ecclesiæ muneribus præficiant. Hos enim ad opes suas tutandas aptos: theologos vero ineptos ad ecclesiā seruandam falso iudicant.

Occupatio. Opes enim & imperia nō sunt hæreditas Apost. & iura sponsæ Christi:

teste Bernardo.

Apostolica hæreditas quanam.

dictum sola humilitate putes, nec etiam veritate, vox Domini est in euangelio; Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Et infert: Vos autem non sic. Planum est, Apostolis interdicitur dominatus. Et quod amplissima omnium admiratione ac attentione dignum, & per principes tanquam Dei ministros ad formam debitam reducendum in concilio generali, est de *summi Pontificis* & suorum fratrum, *Cardinalium* scilicet, institutione, quos caput & principaliores ceteris constituendos diximus, principaliter ad fidei veritatem & vnitatem seruandam atque docendam, iuxta determinationem concilii supradicti. Ad hunc enim dignitatis apicem non semper, imo rarius eligitur, qui sacræ scripturæ Doctor præfuerit, sed plerumque assumitur ex *causidicorum* collegio, quod sacræ scripturæ inconsonum est omnino, rectę rationi dissonum, & in omnium ecclesiarum facie pudentissimum omnium. Sic quoque conuenienter, nec quasi minus aduertendum *de Cardinalium cœtu*, quoniam ad hoc assumuntur lasciui iuuenes, & diuinarum literarum indocti quam plures. Cum tamē episcopus hic & ecclesia siue collegium omnium aliorum esse debeat exemplar & forma, horumque consilio fretus, non aliter, præsertim in arduis, Romanus Pontifex habeat vniuersalem ecclesiam gubernare. *Sed de his hactenus, vnde sermo venerat, redeuntes dicamus*, quod Romanus Pontifex de plenitudine potestatis, ampliorem multitudinem prælationum maiorum, mediocrū & minorum confert idiotis aut diuinarum literarum ignaris, nō vtinam criminosis, tam sibi cognitis quam ignotis, pueris & infantibus etiam, simoniaca prauitate sui, vel intercessorum, aut alia quauis plerumque affectione sinistra. Maioribus ergo ac principalioribus sedibus sic infectis ex talium promotione, quinimo *intrusione*, ceteræ minores curæ siue officia ad collationem horum pertinentia, cōtagione polluta redduntur. *Gaudentes enim similibus (quemadmodum homine homo, & equus equo*, iuxta sapientis gentilis oraculum) ad

Quod vero maxime mirādum & a principibus concilio reprimendum, hac contagio, Papa & Cardinalium creationem inuasit.

Nam ad Papatum causidici summo scelere & dedecore promouentur:

ad Cardinalatū autem lasciui & indocti iuuenes. Vtrumque contra officium.

Ergo Papa plenitudine potest. confert functiones eccles. hominibus indignissimis.

Maioribus enim sic infectis ad minores serpit contagio. Nam vt similes habeant labra lactucas, indoctos & improbos eo admittunt:

ecclesiastica officia eam, qua Simoniæ aut alterius peruersæ viæ ianuam ingressi sunt, reserant idiotis & more peruersis. Nam volentes agere secundum habitum proprium (*quem non mutauit dignitas, sed plerumque monstrauit*) sanctos & iustos ac doctos, qui per talem semitam domum Dei intrare non quærunt, tanquam sibi inimicos odium & reiiciunt, declinant, & premunt. Quoniam (vt inquit veritas) *qui male facit, odit lucem.* Nec taceo quod supradictus episcopus, fauore ac gratia potentum sibiquę rendis, & cum his etiam inde fortassis receptis pecuniis, quosdam *iuuenes* diuinæ legis & aliarum disciplinarum *indoctos*, nec in sacrum quemquam ordinem promotos, adhuc in famosis vrbibus *ad episcopatus promouit*, cum tamen ad Euandrũ dicat *Hieronymus, presbyterum in episcopo contineri.* Ecclesiastico igitur regimine sic infecto, vniuersum corpus Christi mysticum ægrotat nimirum. Omittentibus enim ecclesiarum prælatis reliquis curatis exhortationes, obsecrationes & increpationes secundum sanam doctrinam, committentibus autem detestanda & abominanda, palam scandalizatur populus ipsorum exemplo. Quia velut signum sagittatoribus; sic plebi constituuntur exemplum. Quod veritas attendens Matthæi 5. inquit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona.* Et hinc est modernorum morum radix & prima peruersitas, ad quam demum sequitur æterna damnatio. Quoniam (vt ait Christus Matthæi 5.) *Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt.* Quid autem de temporalium dispensatione dicemus, cum debeant ecclesiasticorum ministrorum sufficientiæ residua, pauperibus impotentibus, aliisque personis miserabilibus dispensari? quod neminem quasi latet: conuertuntur in eos vsus, & verius abusus dixero, de quibus sermo fuit vndecimo huius: quibus adiice nouum eleemosynæ modum, quod in mercenarios milites, equites, & pedites, horum plurima consumuntur *ad pugnas* inter Christi fideles concitandas, & continue nutriendas, vt eos suæ

Doctos ac pios oderunt & reiiciunt veritatis odio.

Imo Papa prece & pretio iuuenes indoctos nec sacris initiatos episcopos celebribus vrbibus præfecit.

Materia ecclesiastica in ministris corrupta, ex malo illorum exemplo totius ecclesiæ deprauatio oritur.

Quia ministri sunt instar scopi.

Atque hinc illa malorũ morum seges.

Altera ecclesiæ corruptio accedit, nempe bonorum ecclesi. in voluptates & bella dissipatio ad parandam tyrannidem.

ſuæ tandem ſubiicere valeant *tyrannica poteſtati.* Sic igitur ex prædictis apparet, *propter plenitudinem poteſtatis corpus eccleſiæ myſticum, ſecundum materiam ſiue membra principalia* (*maxime, verbi cauſa, prælatos*) *vndique infectum, & corruptioni propinquum.*

Concluſio: Ergo eccleſia ratione materiæ a Papa corrupta eſt plenitudine poteſt.

Nunc autem de *corporis* huius *forma* dicturis (quæ in ſuorum membrorum ordine, ac ſitu debito conſiſtere debet) hoc ipſum tanquam inuenuſtum ac deforme monſtrum videbitur diligenter inſpectum. Quis enim animalis corpus, cuius ſingula membra ſuo capiti nexu immediate iunguntur, monſtruoſum & inutile ad operationes conuenientes eſſe non æſtimet. Digitus namque vel manus, ſi capiti immediate nectatur, ſitu ſibi debito carens, virtute, motu & opere conuenienti carebit. Non ſic autem, ſi digitus manui, manus brachio, brachium humero, humerus ceruici, ceruix vero capiti, per conuenientes nectantur iuncturas. Sic enim corpus redditur ſua forma decens, ſic eius caput membris reliquis conuenientem virtutem vni per reliquum ſecundum eorum naturam & ordinem immittere poteſt: & ipſa quidem hinc ſibi conuenientes operationes perficere. Quam ſiquidem formam & modum in eccleſiaſtico, necnon & ciuili quolibet regimine oportet attendere. Non enim poteſt vniuerſalis paſtor aut princeps immediate in omnibus prouinciis ſingulorum ſingulos actus inſpicere, & immediate dirigere, ſed oportet, ſi decenter, ſi ſufficienter hæc perfici debeant, ſecundum ordinem debitum ſubſtitutis & ſpecialibus ad ea iuuari miniſtris, ſic enim ordinatum permanere poteſt & creſcere corpus eccleſiæ. Quod ſentiens Doctor gentium Paulus ad Epheſios 4. ſic inquit: *Creſcamus in illo, qui per omnia caput eſt Chriſtus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in menſuram vniuſcuiuſque membri augmentum corporis facit.* Verum de plenitudine poteſtatis Romano permiſſa Pontifici, omnis hic ordo ſeu forma

Idem de forma docetur, nam eccleſiá ita monſtrum eſſe demonſtratione probatur, cuius propoſitio cōſtat ſimili.

Quod ex Paulo probatur.

Aſſumptio hanc confuſionē eccleſia inducit.

Papa cum omnes immediate sibi subiiciunt.

sublata est: absoluit enim ipse à potestate seu cura & correctione superiorum, inferiores prælatos & ordines, vt à Patriarchis, Archiepiscopos, ab Archiepiscopis Episcopos, ab Episcopis vero suorum capitula seu collegia Clericorum, & rursum Abbates & Monachorum Priores, nouissime autem, *vtinam non pessime*, religiosos qui *paupertatis ordines* appellantur.

Quod tyrannicum & ecclesiæ perniciosum.

Hosq; omnes ordine perturbato suæ curæ atq; immediatæ correctioni submittens, nulla quidem euidenti vtilitate, sed notoria potius sibi lites accumulandi auiditate, in pecuniarum confluxum, ac in prælatorum expoliationem, & ipsorum ampliorem subiugationem intendens.

Nam hinc illa subditorum insolentia:

Quanta tamen inde subsecuta *insolentia*, quasi nullus ignorat. Carentes etenim hi superiori cura sibi præsenti, contumaces, inobedientes & irreuerentes fiunt, quibus merito subesse deberent, ad seipsos & alios facultatem peccandi liberius, hinc etiam assumentes.

& antistitum in officio negligentia:

vnde malorum Ilias.

Quibus vero cura talium esse deberet, sibi debita potestate priuatis, torpendi & negligendi præbetur occasio: vnde *vexationes fidelium* tot, tantaque contingunt inconuenientia, eo quod ea diffusius enumerare propter ipsorum incomprehensibilem quasi varietatem & numerum, particulariter describere prætermisi. Quamuis ipsorum plurima, se volentibus indagare, faciliter offerant.

Taceo quod diaconos quosdam (qui Cardinales vocantur) sacerdotibus & episcopis inique præferunt:

Id quidem pertranseo, iam ex abusu faciem gerens honesti, quod *mensarum ministros diaconos quosdam, Cardinales vocatos*, sede ac reuerentia episcopis & sacerdotibus præferre patitur, nihil attendens scripturam in hoc, nec quantum detestabile sit illud secundũ *Hieronymum* ad Euandrum epistola, de qua supra 15. huius.

& ministris eccles. testamentũ condere sine sua venia prohibent eorumque qui secus fecerint (vt etiam intestatorum) bona sibi vendicant.

Et his adiice nouum germen iam dictæ radicis, quod Romanus episcopus ex hac plenitudine potestatis, beneficium ecclesiasticum obtinentibus vbiq; locorum, absque sui licentia, *interdixit condere testamenta*: & intestatorum simpliciter aut sic, ad suam sedem immediate decreuit bona deuolui & debere deferri. Et quod amplius à malo est (quoniam *Simonia*, quamuis post factum expleatur, amplissima est) quod eadem pote-

ſtate reditus & prouentus beneficiorum omnium & vbique, quo primum anno *vacantia* fuerint, ſibi *reſeruat*, ſecundum hunc modum *ſibi congregans omnes mũdi theſauros, & eiſdem omnia regna ſpolians, atque prouincias*: in quibus diſtribui debent miniſtris euangelicis & perſonis miſerabilibus; aut in reipublicæ, de qua ſumuntur, ſubſidium (ſi oportet) conuerti: quoniam ad hoc ſtatuta & ordinata fuerunt. Hoc rurſum intolerabilius, quod legata in teſtamentis fidelium laicorũ, pro vltramarino tranſitu vel alias pias cauſas, ſecundum determinatarum perſonarum diſpoſitionem, quas *Commiſſarios* vocare ſolent, ad ſui ordinationem pertinere dicit, eadem plenitudine poteſtatis: nec mirum, *cum eadem omnium regum, principum & regnorum, ſe quidam ipſorum aſſeruerit habere dominium* (vt induximus 20. huius) cum tamen prædictorum omnium nullum ad ſui pertineat poteſtatem, vt oſtenſum eſt 15. primæ, & 17. huius. Ab eadem quoque radice his ampliora & grauiora contingent, quæ omnia narrari nequeunt, propter ipſorum tam variam eſſe naturam. *Vno enim inconuenienti dato* (præſertim eo, in quo cetera cogitabilia circa ciuiles actus humanos) *inconuenientia continentur alia quæcunque contingere, nihil difficile*, iuxta gentilis ſapientis oraculum. Hac enim ſibi debita poteſtate plena, illi ſequitur licere quod libet. Propter quod humanas omnes ordinationes & *leges*, etiam *per generale concilium ordinatas, ſecundum ſui votum ſuſpendit & reuocat*, quod tanquam vltimum inconuenientium in omni mundano regimine, tam ſancti quam philoſophi refugerunt, vt in 11. primæ per demonſtrationem, & 5. huius, auctoritate *Auguſtini*, 1. ad *Timotheum* 6. fuit amplius confirmatum. *Sic igitur ex ſibi permiſſa plenitudine poteſtatis vniuerſum corpus eccleſiæ infectum eſt.* Omnis eccleſiaſticæ œconomiæ præuaricatus eſt ordo, & omne ciuile regimen impeditum ſimpliciter, aut in parte turbatum, cum tamẽ huius epiſcopi, & ipſius eccleſiæ ſiue collegii ſermones & opera cõſtituta ſint velut exemplum omnium alio-

Imo etiam omnium functionũ eccleſiaſt. reditus illius anni quo miniſtro vacant, ſibi iniuſte attribuunt.

His accedit quod ad pias cauſas teſtamẽto legata ſibi adſcribunt.

Infinita alia præterea ſunt quæ ex hoc abſurdo ſequuntur.

Ex hac enim plenitudine poteſtat. quodlibet licere ſequitur: quod etiam ſibi ſumunt decreta conciliorum reuocando.

Concluſio.

Apostrophe ad lectorem de Papa & Cardinalium moribus: & Romanæ curia scelerum colluuie.

rum. In quos (siquidem velint) quæso fideles conuertant lumina (quodam dudum honestatis sophisticæ plurimorum ex ipsis obumbrata velamine) cernent se ipsis limpide, qui *Romanæ curiæ* (imo verius cum veritate dicam, *domus negotiationis, & ea quæ latronum horribilioris speluncæ*) limina visitarũt, aut qui ab hac abstinuerunt, numerosæ fide dignorum multitudinis relatione discent, eam pene sceleratorum omnium & negotiatorum, tam spiritualium quam temporalium receptaculum esse factam. *Quid enim aliud ibi, quam Simoniacorum vndecunque concursus*? quid aliud quam causidicorum strepitus & calumniatorum insultus, & iustorum impulsus? *Ibi periclitatur innocentum iustitia*, vel intantum differtur, si eam pretio redimere nequeant, vt tandem exhausti innumeris fatigati laboribus, iustas & miserabiles ipsorum causas cogantur deserere. Ibi namque alte intonant leges humanæ: *silent*, aut rarius resonant *diuinæ doctrinæ*: ibi tractatus & scrutinia inuadendi prouincias Christianorum, & per armatam & violentam potentiã obtinẽdi & eripiendi ab his quorum custodiæ licite sunt commissæ. Acquirendarum animarum nulla solicitudo neque consilia. Et adde quod ibi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

Romanæ curiæ cum statua quã Daniel describit collatio illustrissima: in qua primum statuæ partibus, Romanæ curiæ deploratissimi mores & scelera comparantur:

Qui vero vidi & affui, videre videor, quam Danielis secundo Nabuchodonosor terribilem statuam in somnio recitatur vidisse, caput siquidem habentem aureum, brachia vero & pectus argentea, ventrem autem & femora ærea, tibias quidem ferreas, pedumq; partem vnã ferream & reliquã fictilem. *Quid enim aliud ingens hac statua*, quam status personarum curiæ Romanæ seu summi Pontificis, quæ olim peruersis hominum terribilis, nunc vero cunctis studiosis horribilis est aspectu. *Huius enim statuæ superiora membra caput, pectus & brachia*, quid sunt aliud in conspectu, in affectu & in amplexu quam aurum & argentũ & opera manuum hominum? *Eius vero venter & femora*, quid aliud, quã secularium litiũ seu causarum calumniarum ve, ac Simoniacarum negotiationum, tam spiritualium

quam

quam carnalium rerũ ſonitus & tumultus? Nec modo dicam excõmunicationum & anathematũ, tam vocalium quam literalium, tonitrua & fulmina in Chriſti fideles Romano Pontifici & ipſius eccleſię ſeculariter ſubiici, & ipſorũ carnalia ſiue temporalia, quamuis iuſte recuſantes tribuere. Quid aliud dic quæſo *ænea femora*, quam voluptatũ, luxus & vanitatum quaſi omniũ, etiam laicis indecentiũ, apparatus pompoſus, quem ſenſibus hominũ imprimunt, qui ceteris eſſe debẽt caſtitatis & honeſtatis exemplum? Ipſius aũt *ferreæ tibiæ ac pedes & digiti*, quibus ſtatua figitur, ſecundũ partem *fictiles & teſtei*, in quid aliud tendũt, quam ſecularium principatuum, regnorum & prouinciarum vſurpationem, inuaſionem & occupationem, per armatorũ ſeu ferreatorum violentam potentiam, ſecũ portantes in hoc ſuperiora membra, *auri & argenti* exhibitionem, armatos ad hoc inuitantẽ, ventrem quoq; ac *femora ænea* talium, ſonora promiſſione ac peccatorũ & pœnarũ vocali, *quamuis fallaci, abſolutione*, propriam vero libertatem defendentium, ſuiſq; principibus debitam fidẽ obſeruare volentiũ, iniuſta (quãuis Deo protegẽte prorſus innocua) cõdemnatione ac maledictione? *Pedum vero baſes & digiti teſtei, fictiles* & proinde fragiles, quid aliud repræſentãt, quam inconſtantiam Romanę curiæ? quid aliud notant quam quibus innititur *Romanus Pontifex aduerſum Chriſti fideles opprimendos*, occaſionum debilitatem, non modo dicam falſitatem & iniquitatem omnibus manifeſtam? Verum eodem teſtante Propheta, *ſuper hanc ſtatuam caſurus eſt lapis ſine manibus abſciſus de monte*, id eſt, *Rex*, quem de hominum vniuerſitate per ſuam gratiam electum ſuſcitabit Deus, illi ſcilicet conferendo poteſtatem, & cuius regnum alteri non tradetur, hic inquam magis virtute ſiue gratia trinitatis quã opere ſeu poteſtate manuum hominũ, huius terribilis & horribilis ac monſtruoſæ ſtatuæ *primũ cõteret atq; *cõminuet teſteam partẽ*, pedum videlicet, quibus incõueniẽter innititur, falſas ſcilicet ac iniquas cauſas, & occaſiones caluas verius dixero cũ Poeta omnibus

Deinde ſtatuæ fractioni Papalis poteſtatis ruina imminens confertur: eiuſq; ratio diuine explicatur.

* Prophetia Marſilii.

populis, & principibus ipsarum reserato sophismate ac humanis demonstrationibus impugnato, & scripturæ sacræ veritatibus annullato, innotescere faciendo: *deinde* vero *ferrum ipsius*, scilicet atrocem & impiam potestatem arcendo: *æs* autem consequenter, id est maledicendi, quam sibi presumpsit in principes & populos, auctoritatem: secularium quoque iurisdictionum vsurpatarum, & proinde causarum & vexationum tumultum silere ac obmutescere faciet: luxus quoque voluptatum & pompas vanitatum cessare: demum vero *argentum & aurum*, id est, *auaritiam & rapinam Romani Pontificis* & superiorum membrorum curiæ Romanæ compescet, temporalium quoque vsum moderamine debito sibi concedet. Sicque pariter secundum prophetam conterentur *ferrum, testa, argentum & aurũ*, omnia scilicet supradictæ curiæ vitia & excessus extinguentur, quasi redacta in fauillam æstiuæ areæ, quæ rapta sunt vento. Quod enim tam contra naturam legem humanam atque diuinam & omnem rationem est, diu permanere non potest.

Hoc à Christianis principibus Dei gratia inchoatũ: tandem clementissimus Deus perficiat.

CAPVT XXV.

Quonam modo & progressu plenitudine potestatis peculiariter in ciuilibus abusi sint Papæ, accuratissime explicatur.

Quomodo in ciuilibus plenitudine potest. abusi sint Papæ declarandum.

Hypothesis præmissa, de primitiua ecclesiæ statu ac progressu.

Christus Pastoris officio functus,

SVPEREST autem nobis exquirere, qualiter & in quibus plenitudine sibi potestatis assumpta extra limites ecclesiasticos vsi sint hactenus & vtantur *episcopi Romanorum*; rememorabimur tamen *primum* ecclesiæ primitiuæ ritus eiusque processus à sui principio & capite quod est Christus, & à primis suis promotoribus, Apostolis sanctis. Hic enim, *Christus* videlicet, *venit* in mundum, *sacerdotale siue pastoris animarum officium instruere*, ac etiam exercere. Legis namque lator æternæ, salutis existens, sacramentorum ritum & exercitium, præcepta quoque

quoque atque consilia credendorum, agendorum & spernendorum ad merendam simpliciter aut excellenter felicem seu beatam vitam (quam vocamus æternam) sub eadem lege perstrinxit: *iudicium quidem ciuilium actuum siue principatus officium* huius seculi abdicans & eidem expresse renuncians, & consimiliter abdicare præcipiens aut consulens, omnes Apostolos & sui ac ipsorum alios successores in officio supradicto, seipsumque subiectum exprimens ordinatione diuina, iudicio seu coactiuę potestati principantium huius seculi, sic quoque suos Apostolos: *sic ipsi seipsos* tam opere quam sermone; quemadmodum euidenter ostensum est ex scriptura, cum sanctorum & doctorum expositionibus & auctoritatibus 4. huius & 5. & humanis rationibus 8. & 9. eiusdem aliqualiter declaratum. Eas vero potestates exercens & Apostolis ac ipsorum successoribus in eorum persona exercendas concedens, de quibus etiam dictum est 6. 7. 15. & 16. huius, *summamque* rursum *paupertatem obseruans*, ipsisque ac ipsorum successoribus seruare docens, præcipiens aut consulens secundum rememoratum & declaratum à nobis modum 13. & 14. huius. Hanc siquidem formam & modum viuendi, & iam dictum officium exercendi, secundum potestates prædictas, *obseruauerunt Apostoli*, tanquam obedientiæ filii, obseruauerunt etiam Romanorum episcopi & Apostolorum ceteri successores plurimi, quamquam non omnes, vsq; quasi *ad tempora Constantini Primi Romanorum Imperatoris*. Ipsorum enim quidam prædia possederunt, quorum primus legitur fuisse *primus Vrbanus, Romanus episcopus*, vsque in cuius tempus vixerat ecclesia siue sacerdotale collegium instar vitæ Christi & Apostolorum, quam *meritoriam* & *summam* diximus *paupertatem*. Hoc quamuis fortasse faciens principaliter prædictus *Vrbanus* propter pietatem & pauperum subuentionem seu misericordiam, vt ipsius intentionem quam pie possumus referamus ad bonum, si tamen huiusmodi prædiorum aut ex ipsis prouentuum coram iudice coactiuo, vendicandi po-

ciuile iudicium & imperiũ reiecit à sese, & Apostolis eo interdixit, sese & illos diuinitus magistratus subiectos docuit:

& ecclesi. potestate vtẽs summam paupertatem obseruauit & Apostolis præcepit.

Apostoli vero & Rom episcopi ceterique ad Constantinum fere obseruarunt.

Vrbanus primus, prædia primus possedit:

testatem assumpsit, vel ipsa vendēdi & precium distribuendi pauperibus habuit potestatem, nec vendidit & distribuit; à summa paupertate iam dicta siue perfectionis statu (scienter aut ignoranter hæc fecerit) indubie declinauit. Quem modum etiam secuti sunt Romanorum episcoporum quam plures in hoc vsque *in tempora Constantini.* Quo siquidem interuallo (quemadmodum diximus 8. 10. & 22. huius) ordinationes quasdam circa ritum ecclesiasticum, vt cultum diuinum, & statum honestum sacerdotalis collegii sibi statuerint cum suo collegio Romanorum episcopi. Et eas tanquam vtiles communicauere reliquis ecclesiis requirentibus maxime has, ceterarum quoque mundi ecclesiarum iuxta possibilitatem propter pietatem & charitatem, curam, diligentiam assumpserūt; *eo quod rectoribus, siue pastoribus sufficientibus carebant frequentius:* propter quod aliarum personas exhortabantur atque monebant in his quæ pertinebant ad honestatem & fidem. Eorum vero monitiones grate ac sponte sumebant ecclesiarum reliquæ propter causas assignatas 18. & 22. huius. In quibus quidem etiam ecclesiis, quandoque discolis existentibus sacerdotum seu episcoporum aut diaconorū vel reliquarum personarum aliquibus, neque ab aliorum turbatione circa mores aut fidem, fraterna præsentium motione, cessantibus: *procurabant* fortasse ipsorum *discretiores*, ac pie volentes in Christo viuere, per *Romanum episcopum* & ipsius ecclesiam (quorum monitu propter iam dictas causas magis verebantur fideles) excommunicationes seu anathemata fieri, & mandari super rebelles & aliorum turbatores vel aliter criminosos: vel id *per seipsos Zelo fidei* fecerunt *episcopi Romanorum.* In aliis ergo locis, fideles existentes, secundum plurimam partem ipsorum, concordauerunt obedire Romanorum episcopo, & ipsius ecclesiæ, propter fidei vnitatem & ipsorum inuicem quietem seruandam, quoniam hæc potestate coactiua nec modo conuenientiori alio seruare poterant, eo quod infidelis esset, quasi vbique tunc legisla-

eoque à Christi instituto declinauit:
Quem quidam ad Costant. imitati.
Quo interuallo ritus ecclesi. Papæ instituerunt:
& reliquis rogantibus communicarunt: & aliorum curam charitate habuerunt:
& de officio monuerunt:
iisque ecclesiæ sponte paruerunt.
& obedire recusantes
excommunicabant Papæ: idque prudentiorum & meliorum rogatu:
vel per sese.
Ergo plerique hac ratione Romano episcopo paruerunt veritatis ac pacis tuendæ gratia: donec fidelis magistratus defuit.

gisla-

gislator humanus. Adueniente vero tempore *Constantini Primi Romanorum Imperatoris* (qui primus Romanorum principum permisit & concessit, fideles Christi publice cõgregari) facta sunt primum *concilia generalia* sacerdotum seu episcoporum, præcepto & auctoritate principis supradicti. Quibus quidem conciliis definiti sunt & *determinati scripturæ sacræ sensus ambigui*, & ipsorum veri à falsis & erroneis sequestrati. Quos siquidem falsos & insanos sacerdotum aliqui, quandoque quidem propter *ignorantiam* & plerumque propter *superstitionem atque malitiam* seminauerant inter Christi fideles. In quibus rursum conciliis, *factæ sunt ordinationes circa ecclesiasticum ritum*, vt circa cultum diuinum, diaconorum & sacerdotum honestatem & disciplinam, ipsorumque ad officia ecclesiastica, tam inseparabilia (quæ vocant ordines) quam separabilia (quæ vocant prælationes, siue curas animarum) & huiusmodi reliqua, in certis locis siue prouinciis promouendi: ac temporalia seu beneficia; vt oblationes ac reliqua, quæ sibi propter ministerium euangelii tradebãtur, tam mobilia quam immobilia distribuendi, determinatus siue statutus est modus & forma. De quo siquidem obseruando *legislator humanus seu principans eius auctoritate*, præceptum coactiuum siue legem tulit, obligantem quemlibet sacerdotem aut non sacerdotem, secundum exigentiam cuiusq; pœna reali vel personali pro statu & in statu præsentis seculi transgressoribus infligenda. Ferebantur enim huiusmodi *leges in sacerdotes & episcopos* magis quam in alios, quoniam & ipsi tunc erant, qui frequentius causam dabant talibus edictis: nec aduersus legislatorem humanum reclamantibus episcopis Romanorum, aut aliis quibuscunq; tãquam non subiectis principũ legibus & edictis; sed instanter supplicantibus ad principes pro legibus ferendis huiusmodi, quemadmodum ex codice *Isidori* supradicto, & aliis approbatis apparet historiis, de quibus induximus plures 21. huius. Amplius per eosdem principes statuebantur & statutæ sunt leges de ipso-

Tempore autem Constantini cõcilia generalia primum habita:

Quibus veritas explicata & errores,

sacerdotũ ignorantia aut superstit. & malitia sparsi, refutati sunt, & ritus ecclesiastici decreti.

Quæ pœna inobsequentibus sacerdotibus aut aliis proposita a principe sanciebantur.

Nam in sacerd. & episcopos huiusmodi leges potissimum ferebantur: nec Papa reclamãte sed pro eo principi supplicante.

Teste Isidoro.

Præterea ab eisdem principibus

Leges latæ sunt de sacerd. & episc. numero & bonis eccles.

rum numero certo secundum prouincias,& de ipsorum temporalibus siue carnalibus bonis,tam mobilibus quam immobilibus, *quæ* sibi *per* prædictum *Constantinum donata fuere*, ac per reliquos principes Romanos, aut alios, & successiue etiam per personas aliquas singulares: rursumque de ciuilibus seu contentiosis ipsorum actibus, quamuis specialibus ex humani legislatoris gratia moderatæ fauoribus.

eorumq; actionibus ciuilibus, sed moderatiores.

Nam spectantes sacerdotii dignitatem & sacerdotum probitatem, priuilegia plurima, ne opprimerentur inique, indulserunt.

Attendentes namq; legislatores *sacerdotalis characteris dignitatem & reuerentiam*:quoniā per ipsum secundū veritatem,Christi repræsentatur officium: attendentes etiam grauitatē morū & simplicitatem ac innocentiam personarum, quæ tunc in euangelio ministrabant, & iam dictum gerebant officium : etiam in consimilibus actibus *leges minus rigorosas* pro his statuebant, *ipsisque quam plurima priuilegia concedentes*,ne à laicis calumniatoribus vexarentur, vel à diuinis officiis turbarentur. Erant enim numero *pauci* deuoti, & propter *humilitatem* facile causidicorum cedentes insultibus, nec violenta seu armata propter sui defensionem aut aliorum offensionem vallati potentia. *Nam clericos, præsertim sacerdotes aut episcopos, arma sumere, vel per se sumi iubere, grande nefas, & quasi monstrum ciuile visum fuisset priscis temporibus.* Vnde *Ambrosius* vbi supra induximus 9. huius; *Dolere potero, flere potero, gemere potero,aduersus arma,milites, Gothos quoque, lachrymæ meæ arma mea sunt,talia enim munimenta sunt sacerdotis,aliter nec debeo nec possum resistere.* Propter quod fauoribus & priuilegiis specialibus indigebant,ad quiete ac tute viuendum, & calumniatorum vexationes euadendum,*quamuis modernis temporibus ipsorum ad laicos in hoc conuersio facta sit in oppositam qualitatem.* Sic ergo sub legibus & ordinationibus ciuilibus principum vixerunt antiquis temporibus,& dudum totum sacerdotale collegium ab *eisdem & à populo* collationes, confirmationes & inuestituras suorum officiorum separabilium, vt prælationum,curarum & reliquorum similium, aut minorum : ac temporalium seu beneficiorum distribuendi

Nam armis se tueri sacerdotibus insolens erat: Teste Ambrosio.

Quare priuilegiis donati, ne iniuria iis fieret: iam vero contra aliis iniurii.

Hac ergo ratione principibus parentes ab iisdem & populo episcopi & sacerdotes functioni suæ præficiebantur.

buendi & dispensandi potestatem suscipientes. Nec propter huiusmodi subiectiones contendebant pastores antiqui *Romanorum episcopi* aduersus *principes Romanorum*, neque aduersus populum aut singulares personas *ecclesiarum patronos*, quoniam ad hoc se teneri nouerant diuina & humana lege; quemadmodum 4.5. & 8. huius, ac 17. per scripturam & humanas rationes sufficienter ostendimus. Sic enim legimus de *Symmacho*, natiuitate Sardo. Hic enim Laurentio cuidam coelectus discorditer per *Theodoricum regem*, facto iudicio, confirmatus est in *Papam Romanum*. Sic etiam scribit *Martinus* de beato *Gregorio*: *Hic* (inquit) *in Papam eligitur, & ipse* (Mauricius videlicet Imperator) *imperialibus literis suum affirmat consensum*. Sic etiam suorum priuilegiorum confirmationem, ab Imperatoribus petere solebant episcopi Romanorum, vt de *Vitelliano*, natiuitate Signeno, & *Constantino*, natiuitate Syro, & aliis plerisque Romanis Pontificibus legitur: quinimo pro his & aliis supplicationibus & suis confirmationibus impetrandis ad Imperatores per loca distantia plurimum personaliter solebant accedere, vt de ipsorum quam pluribus legitur in *chronicis* & approbatis *historiis*. Et quod amplius est, *Ioannes Duodecimus* per *Ottonem Primum Romanum imperatorem* suis exigentibus demeritis, consentiente omni populo, tam clero quam laicis, *à Papatu depositus est*. Sic etiam vbi de *Nono Benedicto* agitur in *chronico Martini*, legitur de duobus electis contentiose, atque *depositis* Imperiali censura per *Henricum tunc principem Romanorum*. Eiusdem enim auctoritatis primæ est aliquid statuere, ac id cum expediens fuerit destituere: cum igitur episcopus quilibet per principem & omnem populum eligi debeat; ipsorum auctoritate destitui siue deponi potest, quemadmodum certificatum est 17. huius. Instar ergo Christi & Apostolorum vixerunt Romani, & ceterarum prouinciarum episcopi & sacerdotes, ac clericorum omne collegium, sub regimine coactiuo principantium auctoritate legislatoris humani. Verum

Nec de hac re contendebant Papæ: sed illi lege diuina & humana, obstrictos se norant.

Quod probatur exemplo Symmachi Papæ,

& Gregorii.

Sic etiam priuileg. confirm. ab Imperat. coram petiisse exemplis Vitelliani & Constantini.

Immo ab officio iuste ab Imper. Ioannem 12. & alios depositos demonstratur.

Propositio:

Assumptio:

Conclusio:

Ergo Papa ceteriq. episc. sub princip. imperio Christi exemplo vixerunt.

Sed à Diabolo quidam Papa seducti sunt.

suadente ac stimulante huius mundi principe, superbiæ, ac ambitionis primo parente, reliquorum quoque vitiorum omnium suggestore *diabolo*, in alienam viam, ab ea quæ Christi & apostolorum, deducti sunt, quinimo *seducti verius Romanorum episcopi quidam*. Nam ipsorum animos inuadens *cupiditas & auaritia*, inde foris expulit, quam Christus in ecclesia tertio modo dicta, plantauerat & statuerat, *summam meritoriam paupertatem*. Rursumque inuadens eosdem *superbia & ambitio* seculariter principandi, expulit inde *summā humilitatem*, quam Christus indixerat, & obseruare mandauerat eidem ecclesiæ siue vniuerso cœtui sacerdotum. Quorum quidem *primus* hoc passus (si eo prior in hoc non alter extiterat) fuisse legitur *Simplicius* quidam, *Tibertinus* cognomine, *Romanus episcopus*. Hic enim, vnde sibi nescio auctoritate sumpta, quamuis certissime nouerim, nisi per ignorantiam excusetur, vnde temeritate præsumpta statuit, *nullum clericum inuestituram à laico debere suscipere. Inuestituram* siquidem intelligendo beneficiorum & officiorum, de quibus diximus prius. Quamuis tamen ex ipsius statuto significetur manifeste, prædecessores suos humilitatem & reuerentiam debitam principibus exhibere volentes, inuestituras prædictas à laicis recipere soluisse. Huius siquidem rursum successor, quamuis non immediatus, *Pelagius primus statuit, vt hæretici per seculares potestates punirentur*. De quo etiam statuto mirandum, quoniam non latuit illum huiusmodi legem tempore *Iustiniani* Romani principis in hæreticos latam fuisse. Et, quoniam suę non erat auctoritatis ferre huiusmodi leges inquantum episcopi (nisi fortasse hoc sibi auctoritate humani legislatoris foret indultum; quemadmodum duodecimo & decimo tertio primæ ostensum est, & vigesimo primo huius) ideo (quemadmodum iam dictus *Simplicius*) in *alienam messem falcem iniecit*, auctoritatem sibi videlicet, quæ alterius, vsurpando. Cui rursum *Adrianus tertius*, licet non immediate, successit in vsurpatione prædicta. Statuit enim, *vt nullus*

Nam victi auaritia & superbia paupertatem & humilitatem Christi reiecerunt.

1. Simplicius Tibertinus Papa:

qui decreuit nullam functionem ecclesi. à laicis petendam.

Quamuis hoc decreto significet antecessores contra fecisse.

2. Pelagius primus hæreticum à magistratu puniendum statuit mirabiliter: cum id a Iustiniano esset decretum.

& iniuste Imperat. munus inuadens.

3. Adrianus tertius qui ab electione Papa

nullus Imperator ſe intromitteret,& de electione Papa, vt dicti *Martini* verbis vtamur. Quod ſiquidem *ſtatutum omnino nullum*, eo quod à carente tali auctoritate, legislatiua ſcilicet, emanauit. *Apertum etiam inconueniens continebat* (quemadmodum ex decimo ſeptimo huius oſtenſum eſt) fueratque illius oppoſitum longa & laudabili conſuetudine roboratum.

imperatorem inique exclusit.

Quamuis enim dicat *Martinus* (vbi legitur de *Leone decimo*) *quod Romani ex praua conſuetudine petebant ab Imperatore pontificem ſibi dari*; *conſuetudinem* confeſſus, quod verum concedimus; *prauam* tamen auctoritate propria dicens, quantum petens iuſtificare vſurpationes prædictas *Romanorum pontificum*, & iura principum ſiue humani legislatoris obfuſcans, magis homini quam Deo & veritati placere niſus, non verum dicit; ſed huius rei ortum & myſterium ſibi clauſum fuiſſe demonſtrat.

Etſi Martinus hiſtoricus aliter ſentiat: ſed male.

Nam licet ad principem aut alteram perſonam ſingularem, inquantum huiusmodi, non conueniat diuino vel humano iure, nec aliqua laudanda cõſuetudine, ſecundum ipſius ſolius impetum ad officium aliquod inſtituere ſeu determinare perſonam, maxime *ad Romanum epiſcopatum* (quemadmodum decimoquinto primæ, ac decimoſeptimo & vigeſimo huius ſufficienter oſtenſum eſt) ad principem tamen auctoritate legislatoris humani ſibi conceſſa ſecundum certam formam & modum determinatum à lege, vt videlicet vſuro collegii ſacerdotalis & aliorum ſapientum, & ſtudiorum conſilio, ipſorumque valentioris partis determinationi credituro, potuit licite valde *Romani pontificis* inſtitutio pertinere.

Quod oſtenditur declarando quomodo ad principem Papæ pertineat electio:

Nec in hoc *Martino* credendum eſt, quoniã ipſe, cum ſui ordine vſurpationis huiusmodi particeps erat. Obtinuerũt namque vel obtinuiſſe credunt ordines, quos *paupertatis fratres* appellant, à Romanis pontificibus exemptionem, vt videlicet ſuis paſtoribus, epiſcopis aut aliis ſuperioribus prelatis nulla ſint iuriſdictione ſubiecti: quamuis exemptionem, quæ à principum iuriſdictione, obtineant ex ſolis priuilegiis, quibus clerus ab humano legislatore reperitur exemptus.

Deinde Martini fides ſuſpecta quia ὑπὲρ τῶν ἀλφίτων loquitur.

Vnde tamen venit sermo prius, *non praua neque illaudabilis consuetudo fuit per Imperatores* (*vt diximus*) *ecclesiæ Romanæ pastores institui.* Hanc enim auctoritatem & ampliori modo iam dicto legimus (& concedunt qui tecum, Martine, veritati huic aduersari nituntur) per omnem Romanum populum, vt per episcopum, clerum, & alias seculares personas *Carolo Magno*, & *Otthoni Primo* regi Theutonicorum, & Romanorum Imperatori postmodum, fuisse concessam. Vnde in approbatis legitur *historiis* (& verum est) *edictum* hoc emanasse de populi Romani consensu communi; *Leo Papa in Synodo congregata Romæ in ecclesia sancti Saluatoris ad exemplum beati Adriani Apostolicæ sedis episcopi, qui domino Carolo victoriosissimo regi Francorum & Longobardorum patriciatus dignitatem ac ordinationem Apostolicæ sedis & inuestituram concessit. Ego quoque Leo seruus seruorum Dei episcopus cum cuncto clero, ac populo Romano constituimus, confirmamus, & roboramus, & per nostram Apostolicam auctoritatem concedimus atque largimur domino Otthoni Primo regi Theutonicorum, eiusque successoribus, huius regni Italiæ in perpetuum, tam sibi facultatem eligendi successorem, quam summæ sedis Apostolicæ Pontificem ordinandi, ac per hæc archiepiscopos seu episcopos, vt ipsi ab eo inuestituram suscipiant, consecrationem autem vnde debent, exceptis his quos Imperator Pontifici & Archiepiscopis concessit. Et nemo deinceps, cuiuscumque sit dignitatis vel religiositatis, eligendi vel patritium siue Pontificem summæ sedis Apostolicæ vel quemcunque episcopum ordinandi habeat facultatem absque consensu ipsius Imperatoris, qui tamen fiat absque omni pecunia, & vt ipse sit patritius & rex. Quod si à clero quis episcopus eligatur, nisi à supradicto rege laudetur & inuestiatur, non consecretur. Si quis contra hanc auctoritatem aliquid moliatur, hunc excommunicationi subiacere decreuimus: & nisi resipuerit, irreuocabili exilio puniri, vel vltimis suppliciis puniri.* Hoc siquidem edictum confirmauit *Stephanus Papa*, prædicti *Leonis* successor, & *Stephani*

Tertio: quia hæc auctoritas Imperatoribus Carolo Magno & Otthoni Primo eorumque successoribus à Papa & vniuerso populo Romano concessa.

Quod edicto Leonis Papæ confirmatur:

& successorum assensu Stephani Papæ,

phani successor quidam *Nicolaus*, ipsumque sub terribilis anathematis pœna seruari præcipiens, *Vt videlicet eius violatores seu transgressores cum impiis, qui non resurgent, debeant computari.* Ex hoc autem edicto singulariter notandum est, quod auctoritas hæc, quam de *inuestituris Romanus episcopus* cum vniuerso populo in *Imperatorem* transtulit, quantum erat *ex parte Papæ*, fuit renuntiatio quædam. Quoniam auctoritas huius prima fuit & est principis siue legislatoris humani, qui hanc auctoritatem, *inuestiendi* scilicet episcopos & archiepiscopos, *iam Papæ concesserat*, eo quod omnia temporalia per quemcunq; translata fuerint in quamuis ecclesiam, quantum ad hoc, subiecta fuerant & sunt legislatori humano, prouinciæ, in qua sita sunt. Signatur autem hoc ex edicto prædicto, vbi dicitur, *exceptis his, quos Imperator Pontifici & Archiepiscopis concessit.* Sic etiam sedis Apostolicæ Pontificem instituere, pertinet ad Romani principis & populi potestatem, vt decimoseptimo huius ostensum est. *A quo siquidem populo non excluditur sed includitur clerus, cum pars sit illius.* Quam quidem potestatem seu auctoritatem, si transferre voluerunt in principem, aut simpliciter, aut cum determinatione legali, eam *princeps Romanus* licite sumpsit, nec ab ipso per *Decretalem* siue legem cuiusquam Romani Pontificis, absque decreto populi potuit licite reuocari. Non enim Romano populo, vel sibi cum clero tantummodo in communitate fidelium conuenit leges aut decretales aliquas condere, quemquam obligantes ad pœnam, vt ex 13. primæ, ac 21. huius ostensum est. Has tamen ferre ac promulgare (licet indebite) tam in ipsa latione, quam in legibus latis, iurisdictionem populorum & principum vsurpantes tentauerunt *Romanorum episcopi quidam*, & paulatim in his processerunt, maxime imperiali sede vacante, quemadmodum deduximus 22. huius. Hinc autem plurimum, & propter temporalium, quorundam occupationem (quantum ex *chronicis* siue approbatis historiis comprehendi potest) suscitatæ

& Nicolai.

Ex hoc autem edicto notandũ auctoritatẽ hãc Imperatori à Papa non datã primum, sed redditam.

Quod edicti verbis probatur.

Igitur Papæ institutio ad principem & populum spectat: cuius pars clerici sunt.

Quam potest. si ad Imper. retulerint, recte accepit: nec ab vllo Papa sine populi decreto reuocari potuit.

Nam non licet Papæ soli cum clero leges pœna proposita ferre.

Quamuis id quidem perpetrarint, maxime in interregno.

Atque hinc & propter bonorũ quorundam occupationem inter Papas ac Chri-

sto alienos. & Imper. contentiones ac pugna.

sunt lites inter *Romanorum Imperatores & ipsorum episcopos*, quamuis contra Christi & Apostolorum consilium aut præceptum in hoc egerint, qui sibi succedere debent in Apostolatus siue sacerdotis officio, *summam paupertatem & humilitatem* seruare debentes, qui quidem in aliam quandam & illi oppositam diuertentes viam *ignorantia vel malitia vel vtriusque* (vt ex præmissis ostendimus) hanc iniecerunt aduersus iam dictos principes immortalem cõtentionem & pugnam. Quam inter ceteros magis aggressus est Romanus episcopus quidam, nomine *Paschalis*, contra *Henricum Quartum* Teuthonicorum regem. Hunc enim (secundum historias) prohibuit dictus episcopus ad imperialem apicem scandere, aduersus illum concitans Romanum populum, vsquequo præfatus *Henricus* in Tuscia existens, per nuntios & literas inuestituras episcoporũ, abbatum, & omnium clericorum quasi coactus eidem concessit episcopo. A quo rursum postquam ingressus est vrbem, super extortis ab ipso iuramentum expetens Papa prædictus, cum suorum Cardinalium cœtu captus est: & demum liberatus pacem habuit cum *Imperatore* prædicto: cui rursum suscitans pristinam litem, tandem contendendo, laboriose finiuit.

Exemplo est præcipue Paschalis Papa in Henricum quartum Imper. rebellio.

Huius vero successori Calixto cuidam (narrat Martinus) *Imperator prædictus ad cor rediens* (vt Martini verbis vtamur) *inuestituram episcoporum & aliorum prælatorum per anulum & baculum libere resignauit, & concessit per omne imperium in omnibus ecclesiis, canonicam fieri electionem, possessiones & regalia beati Petri, quæ propter suam vel aliam cum ecclesia discordiam alienata fuerant, Romanæ ecclesiæ restituit, & alias possessiones tam clericorum quam laicorum eisdem occasione guerræ sublatas, restitui fideliter disposuit.* Has siquidem postmodum concessiones & priuilegia ex causa fortasse legitima reuocare volentes, aut reuocantes simpliciter aut in parte, *Ottho Quartus & Federicus Secundus* Romanorum Imperatores, episcoporum & cleri Romani plurimas insidias, persecutiones, & impedimenta sunt

Cuius successori Calixto Papæ Henricus quartus episcoporum institutionem reddidit.

Ottho 4. & Fredericus 2. vero repetentes plurimis Paparum & cleri Romani insidiis petiti sunt.

sunt passi, & eorum prædecessores aliqui, minus adiuti per populos subditos, *propter ipsorum aut suorum officialium & ministrorum regimen, quandoque fortassis tyrannidem sapuisse. Est igitur, vt iam diximus, & fuit fomes hic primus, præsentis litis atque discordiæ inter Imperatores & Romanos Pontifices*: hisque propter legem diuinam, & quorundam principum hæresim contentionibus extinctis omnino. Volunt enim *Romanorum episcopi* minus debite ac excessiue temporalia possidere, nec legibus & edictis subesse principũ seu legislatoris humani, contra Christi & Apostolorum exemplum atque doctrinam (vt in quarto huius, & quinto, & decimoquarto eiusdem ostensum est prius) cum tamen in his quæ sua non sunt, suis existentibus potius cedere quam contendere debeant, iuxta consilium Apostoli ad omnes fideles primæ ad Corinthios sexto; *Sic non est* (inquit) *inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum, sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles? Iam quidem omnino delictum est in vobis: quid iudicia habetis inter vos? Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini?* Et subdit, quod potest ad *Romanos episcopos* & reliquos clericos quasi omnes conuenienter dici; *Sed vos iniuriam facitis & fraudatis, & hoc fratribus. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces Regnum Dei possidebunt.* Quod parum attendẽtes *Romani episcopi* cum reliquis aliis, si quando per Romanos principes sibi videantur grauari per decimarum aut tributorum talium temporalium sumptionem, ad suos milites sustentandos, *instante necessitate bellorum*, pro suscepta gratia & beneficio carnalium rerum quas sibi cõtulerunt *gratiose* Romani principes, in *superbiam elati*, suę cõditionis ignari, & ingratissimis omnib' magis ingrati, effrenata quadam pręsumptione inhorribiles blasphe-

Atque hæc prima fuit inter Imper. & Papam discordiæ origo.

Volunt enim iniuste opes immensas occupare, nec principũ edictis subesse:

cum de suo potius iure cedere debeant.

Teste Paulo.

Cuius auctoritate spreta, Papa cum in necessarios belli vsus decimas cõuertit Imperat. summa ingratitud. & superbia & hunc & subditos excommunicatione, suo damno ac frustra, feriunt.

mias & anathemata proruperunt tam in principes quam ipsis subditos Christi fideles: quamuis in ipsorum animas infelices & corpora potius redeuntes, quam in principes & innocentem gregem fidelium transeuntes.

Præterea imperii prouincias & bona inuadunt & occupant.

Nec sibi per principes cōcessis temporalibus contenti *propter eorum esse insatiabilem talium appetitum*, multa temporalium ad imperiale ius pertinentium prouinciarum, vt quæ *Romandiolæ* ciuitatum, vt quæ *Ferrariæ*, atque *Bononiæ*, ac plurium aliarum possessionum, necnon etiam prædiorum & aliarum iurisdictionum occuparunt, *maxime imperiali sede vacante*. Et quod omnium ciuilium inconuenientium est extremum, principes & legislatores se constituerunt, vt reges & populos in suam, quamuis intolerabilem & turpissimam *seruitutem* redigere valeant. Eorum enim plurimi ex humili plebe trahentes natalia, dum ad statum Pontificalem sumuntur, præsidatum seculi nescientes, (quemadmodum neque diuitias, indiscreti nuper ditati,) fidelibus omnibus importabiles fiunt.

imo principes se constituerūt, vt reges turpissime subiugent.

Leges adhac tulerunt seu decretales principibus & populo iniurias:

Amplius credentes sibi licere quodlibet de *Plenitudine potestatis*, quam sibi debitam asserunt, ordinationes quasdam oligarchicas, *Decretales vocatas*, statuerunt & statuunt, quibus ea quæ suo & suorum clericorum ac reliquorum laicorum, (de quorum exemptione diximus octauo huius,) temporali commodo conuenire credunt, quamuis in principantium & reliquorum fidelium grande præiudicium, seruanda decernunt: inobedientes vero his, suo (quemadmodum prædiximus) anathemate ferientes, vocaliter aut in scriptis. *In tantam* quoque *dementiam* demum & insaniam *prorumpentes* ipsorum aliqui, vt omnes mundi principes & populos, his decretalibus pronunciauerint sibi coactiua iurisdictione subiectos: & hoc credere tanquam verum fore cuilibet de necessitate salutis æternæ. Quod tamen quanta sit *irrisione dignum* supra monstrauimus vigesimo huius 8. in 13. Hos itaque quos narrauimus per Romanos episcopos cum suorum clericorum

& inobsequentes excommunicant.

Imo quidam his legibus omnes principes & populos sibi subditos ad salutem credendum decreuerunt.

His itaque in rebus ac simili-

eorum cœtu in cunctos principes & populos patratos excessus (quamuis amplius & manifestius in Italicos populos & principes Romanorum) conseruare volentes ipsi, & pertinaciter velut obstinati defendere: nec hos tantummodo, sed præconceptos & optatos eosdem aut ampliores in reliqua regna sibi quærere volunt, omnique solicitudine tendunt, & quam audent, omnium ad hoc exteriorem operam præbēt. Sane tamen attendentes atque noscentes (quamuis hoc dissimulent, & quibusdam verborum Poeticis boatibus & inuolucris, tam obscurare quam negare conentur) humani legislatoris *eiusdem esse* auctoritatem, *priuilegia* & concessiones quascumque *conferre & auferre*, cum id iudicauerit expedire; Romani principis creationem atque promotionem omni solicitudine maligna & conamine prohibent, suæ vel prædecessorum suorum ingratitudinis & demeritorum conscii, priuilegia & concessiones reuocari & auelli sibi per Romanum principem formidantes, & inde meritas disciplinas subire. Rursumque propter iam dictam formidinem, & quoniam priuilegiis supradictis ad aliorum regnorum dominia, iurisdictiones & possessiones occupandas, nō sine calumnia sibi pateret ingressus, reclamantibus fortasse quibusdā principum, exemptionem à principe Romanorum, alia quadam astuta meditatione ad hæc quæsierunt intrare. Assumpserunt enim *titulum* quem de se prædicant, & huius *nequitiæ instrumentum* facere student, *Plenitudinem* videlicet *potestatis*, quam à Christo in personam beati Petri aiunt sibi tanquam huius Apostoli successoribus singulariter fore concessam. Quo siquidem *execrabili titulo* & oratione sophistica secundum æquiuocum (omnibusque fidelibus nihilominus, tanquam falsa, secundum omnem eius sensum semper & vbique neganda) paralogizauerant hactenus, paralogizant, & amplius paralogizare nituntur, & in ipsorum seruitutem redigere omnes mundi principes & populos, collegia & singulares personas. In eo namque sensu secundum quem *Plenitudo potestatis* signare

bus tyrannidem suam tueri pro virili nituntur:

& cum eiusdem esse priuilegia conferre & indignis auferre norint (etsi dissimulent) Imperatoris creationem remorantur, metuentes ne iuste priuilegiis priuentur.

Eodemque metu quia suis illis priuilegiis regna occupare satis commode nō possunt, astute & scelerate plenitudinem potest. quasi à Christo datam prætendunt.

Quo execrabili titulo fallacissime omnes in seruitutem redigere nititur.

videtur vniuersalem animarum curam seu pastoratus vniuersalitatem, & rursum secundum quem sensum potestatem importat: omnes enim homines singulariter absoluendi à culpis & pœnis sub specie pietatis, charitatis, & misericordiæ dicto titulo plenæ potestatis per Romanos episcopos sibi primum assumpto: ex his paulatim atque latenter (vt deduximus 23. huius) transiuerũt, & demum sibi sumpserunt hunc *titulum* in eam & secundum eam significationem, qua *Potestatis plenitudo* per ipsos intelligitur *auctoritas vniuersalis & suprema iurisdictio siue principatus coactiuus, omnium principum, populorum, & temporalium rerum.* Eius quidem transitus & præsumptionis inde, quamuis inconuenienter, per metaphoricas expositiones suscipientes exordium, vnde diximus 23. huius, parte quinta. Signum autem omnibus inocculturn, Romanos episcopos *iuxta sensum hunc* de se prædicare plenitudinem potestatis, supremæ scilicet iurisdictionis seu coactiui principatus auctoritatem sibi velle super omnes principes, populos, & singulares personas ex hac potestatis plenitudine conuenire; quoniam in suarum narrationum, quas *Decretales* appellant, inuolucro septimo de sententia & re iudicata, *Clemens Quintus Papa Romanus*, qui conditor eius præscribitur, & qui postmodum propalauit, eiusdem vocatus successor, quantum in ipsis extitit, reuocantes sententiam quandam diui *Henrici Septimi Romanorum Imperatoris* inter cetera ipsorum iam solito more præmissis quamplurimis contumeliæ, ignominiæ ac irreuerentiæ verbis in præfatum Henricum, tam vocaliter quam in scriptis protulerunt hanc seriem; *Nos tam ex superioritate, quam ad imperium non est dubium nos habere, quam ex potestate in qua vacante imperio, Imperatori succedimus, & nihilominus ex illius Plenitudine potestatis, quam Christus Rex regum, & Dominus dominantium, nobis (licet immeritis) in persona beati Petri concessit, sententiam & processus prædictos, & quicquid ex eis secutum est, vel occasione ipsorum, de fratrum nostrum consilio declaramus*

Quod confirmatur Clementin. 5. contra Henricum 7. Imper. edicto.

De sententia & re iudicata.

claramus fuisse, sic esse omnino irritos & inanes. Quod ne deinceps lateat horum episcoporum fallacia, *tanquam veritatis præco, clamo valenter*, & vobis dico, regibus, principibus, populis, tribubus, & vniuersis linguis per Romanos episcopos cum suorum clericorum seu Cardinalium cœtu, hac ipsorũ scriptura, secundum omnem eius suppositionem apertissime falsa, summum omnium præiudicium fieri. Vos enim tentant in suam redigere subiectionem, si eam manere passi fueritis, præsertim vim ac robur legis habere. Attendite namque per necessitatem sequi, habentem auctoritatem primam cuiusuis principis siue iudicis reuocandi sententiam, super eum habere iurisdictionem & coactiuum principatum, potestatem quoque sui principatus instituendi & deponendi. Hanc autem Romanus episcopus sibi auctoritatem adscribit super omnes principes mundi & principatus indifferenter: quoniam ab ea potestate plena, quam sibi Christum in persona beati Petri concessisse asserit, sententiam ciuilem reuocauit *Henrici* præfati. Quam siquidem etiam potestatem, per necessitatem sequitur non sibi minus fuisse concessam super reliquos omnes mundi reges & principes, quã super *principem Romanorum*: quoniam Christus non minus est vel fuit, aut erit rex aut dominus aliorum regum & principum, quam regis aut principis Romanorum. Quod etiam ipsorum sermo siue scriptura testatur aperte, dum dicunt aut scribunt, *Rex regum, & Dominus dominantium.* Si enim ipsorum sermo vel scriptum habuisset singulariter, quod de plenitudine potestatis sibi concessæ per Christum regẽ & dominũ, regis siue Imperatoris Romani, &c. posset ex eo reliquorum regum atque regnorum aliqualiter exceptio comprehendi. Nunc autem, quoniam pluraliter, absolute ac indifferenter orationem protulerunt (quemadmodum ab Euangelista scribitur, quamuis non ad eam quam episcopi Romanorũ intendunt sententiam) nulla potest ex ea regis aut principis exceptio fieri: sicut nec ipsi quenquã ab hoc exceptũ intelligunt, sed conceptũ quemlibet, vt alibi

Et singulari Marsilii ad omnes principes & populos apostrophe:

Quia quid Papæ tentent hinc patet.

& Bonifacii octaui decreto.

prædeceſſor ipſorum *Octauus Bonifacius* diſtinctè protulit, & induximus 20. huius, parte 8. Ad quos tamen (ne propter ipſorũ ſermonem vel ſcripturam quiſquam infeſtus animo maneat) quod quanquam verum dixerit Euangeliſta, Chriſtum enuntians *Regem regum, & Dominum dominantium*, etiam ſi addidiſſet omnium creatorum: falſum tamen & *apertum mendacium* contra Chriſti & Apoſtolorum Petri, Pauli, & Iacobi manifeſtam ſententiam dixit & ſcripſit, qui poteſtatem principatus ſeu coactiuæ iuriſdictionis aliquã, ne dum plenam aſſeruit fore traditam in perſona beati Petri aut alterius cuiuſuis Apoſtoli, Romano vel alteri epiſcopo cuiquam. Sed eſt, fuit & erit epiſcopo Romano, & reliquis omnibus in Apoſtoli cuiuſcunque perſona, talis per Chriſtum interdicta poteſtas, quemadmodũ indubie certificauimus per ſcripturam, & ſanctorũ auctoritates, 4. 5. & 9. huius. In ea vero noua, & prius ſemper inaudita fictione Romanus epiſcopus non minus falſe, quam temerarie contra ſuam mentem & omnium quaſi fidelium, conſideratione hac participantium, non veretur enuntiare palam, dum pertinaciter aſſerit *non eſſe dubium ſe ſuperioritatem* (quam coactiuæ iuriſdictionis ſiue principatus intendit) *ad Imperatorem Romanum habere*: rurſumque *vacante Imperio, ſe ſuccedere Imperatori prædicto*. His enim manifeſte monſtratur iniqua & iniuſta vſurpatio iuriſdictionum imperialium, quam hactenus epiſcopi Romanorum exercuerunt, & in præſentiarum exercent, vt diximus, maxime *imperiali ſede vacante*. Quis enim tam *effrons ſine verecundia* proferret indubium verum eſſe, quod nunquam à ſeculis eſt auditum, neque diuina vel humana lege aut recta ratione firmatum: & cuius oppoſitum ſecundum has ſemper eſt conceptum & enuntiatum, tanquam ſignum omnibus creditæ veritatis? Vnde proportionaliter medicorum prouerbio, ſicut plures *ſanat ille, de quo plures confidunt*, ſic reuera dicere poſſumus: *Plures ſeducere vult & fallere, cui plurima credulitas* modernis temporibus adhibetur.

Deinde falſitatem Clementini edicti refutat,

& ſingularem impudentiam.

CAPVT

CAPVT XXVI.

Quomodo plenitudine potestatis abusi sint Papæ contra Imperatorem Romanorum.

IAM dicta quidem igitur *Plenitudine potestatis*, & in deterius continuo secundum processum sic hactenus vsi sunt *Romanorum episcopi* & vtuntur, magis tamen aduersus *principem* & principatum *Romanum*. Quoniam in eum amplius hanc suam, sibi scilicet submittendi principatus, possunt exercere nequitiam, propter regnicolarum inuicem, & aduersus eorum principem per hos vocatos pastores, seu *Patres sanctissimos*, suscitatam hactenus, & continuo suscitari atque nutriri discordiam. Et rursum, quoniam hoc principatu submisso ipsis, facile credunt, ad subiuganda reliqua regna patere ingressus: quamuis principi & principatui Romanorum ex susceptis beneficiis amplius & singulariter, vt notũ est omnibus, obligentur. Verum (ne vlli rem incognitam aut nostræ vocis egentem loquamur) cupiditate seu *auaritia*, superbia & *ambitione* percussi, *ingratitudine* peiores effecti quam mali, omnimode quærunt *prohibere Romani principis creationem*, ipsiusq; demum quærentes soluere principatũ, aut in aliam formam sibi subiectam amplius transferre tentantes, ne per iam dicti principis potestatem corrigantur, *quos in imperium patrauerunt excessus*; & inde meritas subeant disciplinas. Quod quamuis ea, quam diximus, intentione patenter obicem ponant vndecumque principi supradicto: id tamen dolose prætendentes *se facere* aiunt *vt sponsa Christi* (ecclesiæ videlicet) *iura defendant*) quamquam sophistica pietas hæc derisibilis sit. Quoniam temporalia vel eorum cupiditas, iurisdictionis aut principatus ambitio *sponsa Christi non est*, neque hanc Christus sibi matrimonio copulauit, sed tanquam alienam repudiauit expresse, quemadmodum ex diuinis scripturis osten-

Hac porro plenitudine potest. potißimum abutuntur Papa in Imperatorem Rom.

1. Quia id facilius possunt ob intestinam & perpetuam imperii discordiã a se excitatam.

2. Quia hoc subiugato ad reliqua patere aditum indicant.

Summo autem scelere Imperat. creationem & imperii statum turbare nituntur: ne scelerũ pœnas luant.

Quamquam pietatem, flagitio prætendant, ridicule.

sum est 4. &. 5. 13. & 14. huius. Non est hæc etiam *Apostolorum hæreditas*, quam suis veris, non fictis successoribus reliquerunt, vt aperte dicit beatus *Bernardus ad Eugenium Papam*, De consideratione libro, & cap. 4. *Petrus hic est*, inquit Bernhardus, *qui nescitur processisse aliquando vel gemmis ornatus vel sericis: nec tectus auro, vel vectus equo albo, nec stipatus milite, nec circumstrepentibus septus ministris, absque his tamen credidit satis posse adimplere salutare mandatum; Si amas me, pasce oues meas. In his* (auro, vel gemmis & reliquis, temporalibus scilicet) *successisti non Petro, sed Constantino.* Sic igitur propter temporalia contendendo, non vere defenditur *sponsa Christi.* Eam etenim quæ vere Christi sponsa est, catholicam fidem & fidelium multitudinem, *non defendunt* moderni Romanorum *Pontifices*, *sed offendunt*: illiusque pulchritudinem, vnitatem videlicet, non seruant, sed fœdant, dum zizanias & schismata seminando, ipsius membra lacerant, & abinuicem separant: *Christi* quoque veras *comites, paupertatem, & humilitatem*, dum non admittunt, sed excludunt penitus, se sponsi ministros non ostendunt, sed potius inimicos. Hunc ergo principatum quræentes subuertere *Romanorum episcopi, supponunt* (quod ex suis narrationibus pridem induximus) se diuino vel humano iure, aut vtroque fortassis, *superioritatem habere ad Romanum principem* seu Imperatorem, siue creatum siue creandum, *Imperialem quoque potestatem, siue iurisdictionem illis conuenire, vacante imperio.* Quæ tamen *suppositiones* apertissime sunt falsæ, & nullo iure diuino vel humano, aut recta ratione firmatę, sed oppositum per demonstrationem ostensum est 12. primæ, 4. 5. & 9. huius, per scripturam amplius confirmatum. Fuit autem cum aliis iam dictis harum *suppositionum*, *imo verius præsumptionum occasio*, superflua dicam deuotio quædam. Voluerunt enim *Romanorum principum quidam* citra tempora *Constantini*, electionem de se factam amicabiliter significare Romanis Pontificibus, vt in eorum persona Christo singularem

Teste Bernardo.

Papa suis opibus & splendore non Petro sed Constantino successerunt.

Sponsam Christi non defendunt sed offendunt:

& Christi comites excludentes, sponsi hostes sunt.

Imperium igitur euertere studentes Papæ, potestatẽ in Imper. & regnum in interregno sibi conuenire ponunt:

idque falsò.

Cuius origo ex Imperatorũ superstitione post Constant.

Qui electionem sui, Papis significabãt, vt eorũ precibus Deo cõmendarent.

rem reuerentiam exhibentes, ab eo per Pontificum intercessionem ampliorem benedictionem & gratiam ad suum gubernandum imperium obtinerent. Eodemque aut consimili quasi modo, propter suæ inthronizationis solennitatem & signum, & ampliorem Dei gratiam obtinendam, Romanorum quidam Imperatores, diadema regium imponi sibi fecerunt per Romanos Pontifices: *quam siquidem impositionem Pontifici Romano plus auctoritatis tribuere super Romanum principem, quam Remensi archiepiscopo super regem Francorum, quis dicet*? Non enim conferunt huiusmodi solennitatis auctoritatem, sed habitam vel collatam significant. Ex hac quidem igitur reuerentia sic sponte per Romanos principes exhibita, quærentes sæpius quæ sua non sunt, episcopi Romanorum induxerunt *consuetudinem, & abusum* verius propter *principum simplicitatem*, non modo dicam *ignauiam*, laudationem electæ personæ ac benedictionem, quam super illam mittebant, vocaliter aut in scriptis vocare *confirmationem electionis* prædictæ. Nec attendentibus olim Romanis principibus, quæ sub hac appellationis figuræ præiudicialis latebat intentio, sic ipsam successiue subinduxerunt *latenter*, nunc vero *patenter* Roman. Pontifices, vt nullus quantumcumque conuenienter electus in Romanorum regem, *rex* vocari debeat, neque regis Romanorum auctoritatem habeat aut exerceat, nisi per Romanum episcopum fuerit approbatus. Quæ siquidem *approbatio* in episcopi Romani solius mera voluntate consistit (vt dicit) quoniam in terris superiorem neminem aut æqualem in tali iudicio recognoscit, neq; suorum fratrum (quos Cardinales appellant) consilium in hoc aut aliis, quamuis eo vtatur, imitari tenetur; sed oppositum agere se posse in quibuscunque, si voluerit, de suæ *Plenitudine potestatis*. Verum in hoc secundum suum morem, *falsum ex veris, & malum ex bonis concludit Romanus episcopus*. Non enim ex hac illi per Romanum principem propter deuotionem sponte impensa reuerentia, *significando sibi suam electionem*,

Eadem ratione quidam etiam ab illo coronari voluerunt.

Vnde non plus auctoritatis habent Papa in Imperat. quam Remensis arch. in regem Franciæ.

Atque hinc Papa Imperatorũ simplic. & ignauia abusi, confirmationem id vocarunt.

Adeo vt nullũ licet probe electum, regẽ vocari posse sine sua approbatione asserant.

Eamque a suo solum arbitrio pendere.

Sed falso concludit.

Non enim ex voluntaria principum reuerentia id sequitur.

& ipsius postulando benedictionem, & apud Deum intercessionem, sequitur *electionem Romani principis* ab ipsius voluntate pēdere. Nō enim esset hoc aliud quam Romanum soluere principatum, & principis creationem perpetuo prohibere. Nam si electi regis auctoritas penderet à solius Romani episcopi voluntate, *inane* penitus est *officium eligentium*, quoniam per ipsos electus, neque rex est, neque rex vocari debeat antequam per suam voluntatem siue auctoritatem (*quam vocat sedem Apostolicam*) confirmetur, neque regalem auctoritatē aliquam sic electus exercere potest. Quinimo quod nedum pati, verum etiam audire onerosum est valde, nemini licebit electo ex prouentibus imperii absque huius episcopi licentia, quotidianos sibi sumere sumptus. Quid ergo aliud sibi tribuit auctoritatis principum electio quam nominationem, ex quo ipsorum determinatio ab vnius solius alterius voluntate dependet? *Tantam enim septem tonsores aut lippi possent Romano regi auctoritatem tribuere.* Ne tamen hoc in contemptum ipsorum, sed ipsos auctoritate sibi debita priuare volentis irrisionem dixerimus. Ignorat enim ipse, *quæ sit electionis virtus & ratio*, & propter quid in valentiore parte debentium eligere, consistat potestas ipsius: & quoniam *eius effectus* ab alicuius vnius voluntate solius dependere non debet nec potest, si fuerit rationabiliter instituta; sed à solo legislatore, super quē principans debet institui: vel ab his tantummodo, quibus idem legislator talem auctoritatem concesserit, quemadmodum certificatum est per demonstrationem 12. & 13. primæ. Sic igitur *Romanus episcopus palam destruere vult officium electorum*, quamuis ipsos miranda versutia excæcare ac circumuenire nitatur. Inquit enim suis quibusdam sermonibus atque scripturis, *quod nullus electus in Romanorum regem, rex est, nec rex vocari debet ante confirmationem, cuius auctoritatem ad suam liberam potestatem pertinere asserit* (& electorum etiam institutionem ad eandem non minus intelligit pertinere) *quoniam imperium à Græcis in personam Magni Caroli transtulit*

Alias Imperiū solueretur & Imperat. electio, essetque inane nomen:

ac denominatio solum ridicula.

Cum tamen in potioris partis arbitrio electionis potestas sit, non autem vnius.

Sic igitur Electorum officium euertere studet Papa: licet subdole neget.

tulit in Germanos, vt asserit idem Episcopus. In aliis vero quibusdam edictis pronuntiando, quendam per ipsos electum, a Christo & a sua sede priuatum esse omni auctoritate, quam electores illi tribuere potuerunt subdole subdit; *Ac per hoc nullum volumus electoribus seu ipsorum officio praiudicium generari:* manifeste tamen illis præiudicando, quinimo verius ipsorum penitus officium annullando, dum prædixit *per ipsorum electionem nemini regalem Romanorum auctoritatem conferri.* Et dum per ipsos electum absque ipsorum consensu & determinatione priuat electionis iure per ipsos impenso. *Sicque ipsis illudens, non aliter praiudicat, quam eruens alterius oculum, id patienti noceat; quamuis sic agens dicat se illi nocere non velle.* Est rursum, hanc sibi Romani regis electi *confirmationem* asscribere, ac absque ipsa, *regem non esse* quemquam, nec regem vocari debere, neque regalia ministrare, nil aliud quam dicti principis creationem & promotionem perpetuo prohibere: vel iam dictum *principatum in Romani episcopi totalem redigere seruitutem.* Quoniam Romanus episcopus neminem electum Romanorum regem, si non voluerit, approbabit aut confirmabit, cum se omnibus superiorem asserat, & in hoc nulli subesse collegio vel singulari personæ: volet autem neminem semper, eo quod ab electo rege certa pacta & iuramenta, priusquam approbet, exigere vult, & inter cætera iuramentum, quo Rom. Imperator se illi episcopo asserat & exprimat, fidelitate seu temporali siue coactiua iurisdictione subiectum, & *quarumdam prouinciarum occupationes* illicitas & iniustas conseruari vult sibi per dictum electum, idque promitti, & ipsius electi iuramento firmari. Quæ siquidem *illicita pacta & iuramenta*, nec salua conscientia regiæ maiestatis, & licito iuramento præstito in sui creatione, ad libertates imperii conseruandas fieri possibilia: *neque facta teneri*, nullus vnquam electus, nisi muliere mollior, & manifeste talia iurando vel promittendo periurus, Romano vel alteri cuiquam præstabit pontifici: pro-

Simile.

Sic etiam aut perpetuo imp. creationem impediet: aut Imperium subiugabit.

Demonstrationis propositio 1.

Assumptio.

Conclusio. pter quod electorum regum nullus vmquam in regem Romanorum creabitur, aut vocem imperii merebitur, si ab episcopo Romano regalis seu imperialis auctoritas electorum pendeat. Quamdiu enim dictus episcopus (quamuis hoc iniquissime agens, & quæ sua non sunt, quærens) ipsos poterit impedire ac prohibere, impediet tam opere quam sermone.

Præterea si in interregno Papa succedat Imp. iuramenta & tributa a principibus exigere posset: His autem grauius præiudicium & importabile nocumentum assequitur cunctos principes, communitates, & singulos Romano subiectos imperio. Cum enim vacante eodem, asserat iam dictus episcopus *se in officio succedere Imperatori* prædicto, per necessitatem sequitur, *ad ipsius auctoritatem pertinere*, iuramenta fidelitatis a cunctis principibus & feudatariis imperialibus reliquis exigendi, ipsosque *compellendi ad præstandum iuramenta* prædicta: necnon ab eiusdem petendi *tributa* & reliqua seruitia, per eosdem Romanis principibus fieri consueta, cum hisdem quæ vltra consuetudinem sibi debita fingere voluerit iam dictus episcopus, de sua, quam de se prædicat plenitudine potestatis. *& principatus ac feuda ad eũ pertinerent:* *Collationem quoq; principatuum, feudorum* & aliorum iurium (quæ propter defectum masculorum hæredum, aut alia quauis ratione vel causa princeps Romanus conferre potest) ad auctoritatem huius episcopi, vacante imperio, similiter pertinere. *& omnes principum cæterorumq; lites eius iudicio essent committenda.* Amplius horum præiudicialissimum & summe molestum, quod vacante imperio, iuxta Romanorum episcoporum potentiã & solicitudinem, vt diximus, in perpetuum vacaturo: contendentes inuicem ciuiliter principes, collegia, communitates, & singulares personæ, imperio Romano subiectæ, per interpositas appellationes aut de ipsis ad curiam Romani episcopi delatis querelis, tam realibus quam personalibus *iam dicti episcopi per ipsius citationes adire curiam & subire ciuile iudicium compellentur*. *Nec vllus Imperii princeps sententiam exequi posset appellandi ad Pap. licentia.* Nullum quoque *sententiam* poterit princeps, communitas aut iudex Romano subiectus imperio, *executioni mandare*, ad Ro. curiam ab ipsorum sententiis ciuilib. *appellationes* semper interponentibus condemnatis.

minatis. Nolentes autem imperio Romano subiecti, iam dicto episcopo parere aut in prædictis subesse (*quemadmodum nec tenerentur*) per anathematum seu blasphemiarum, *excommunicationum*, hęresum, interdictorum, & demum temporalium priuationis seu amissionis vocatas sententias, eiusmodi temporalia publicando, & concedendo quomodocumque potentibus rapere, ipsosque persequentibus cum sibi subditis & adhærentibus, qualitercumque etiam occidentibrs cuiuslibet culpæ aut pœnæ veniam (*inanem quamuis, atque fallacem*) concedendo, subditos eorum a iuramentis sibi præstitis aut præstandis (hæretice quamquam) absoluendo, incessanter & omni suo maligno ac proteruo nutu, sæpe dictus episcopus persequetur. Quod si *dixerit* Rom. episcopus more solito, curam plebis & pietatem prætendens, *eo pertinere ad se Romani principis electionem confirmare, siue probare, ne fortassis ad imperialem apicem hæreticus scandere valeat*, communitati fidelium inde quam plurimum nociturus: illi *respondendum* vtique conuenienter, propter quod talis *electio* sui probatione non eget, cum eadem celebretur & *fiat per tres solennes archiepiscopos Christianos, quorum quilibet æqualem a Christo suscepit auctoritatem episcopalem seu sacerdotalem Romano pontifici*, quemadmodum ostensum est 15. & 16. huius. Et rursum per quatuor fideles principes seculares, cum quibus vnà conuenientibus prædictis religiosis pastoribus, siue prælatis, electio prædicti Romani principis consummatur. Hos autem septem non est verisimile sic errare, aut intentione peruersa moueri, sicut solius Romani episcopi voluntatem, qui suo inniti soli iudicio sibi credit de iure licere, per eam, quam sibi ascribit incongrue, *plenitudinem potestatis*. Sic enim quemcumque pro voto posset hæreticum iudicare, ac electionis iure priuare, vnde principum eligentium officium redderetur nullum, & electi creatio atque promotio prohibita semper, propter causas prædictas. Esto tamen, secundum aduersantē,

& qui Papæ iurdictionō acquiescerent excōmunicarentur ab eo & proscriberentur.

Occupatio obiectionis.

Responsio prima.

Secunda.

Romanum principem ante vel post sui electionem *in hæreticam incidisse, aut incidere labem*, idq; latuisse vel sciuisse *principes electores*, dicendum, nequaquam propterea iudicium aut correptionem ipsius, ad solum Romanum episcopum pertinere. Nec rursum erit auctoritas hæc illius solius episcopi, aut cum solo suorum clericorum cœtu vel synodo, *sed concilii generalis*, eorum qui sub imperiali regimine continentur, propter iam dictas causas & alias assignatas 21. huius. Nam & *Cardinales* ipsi prædictæ vsurpationi plerumq; consenserunt, cõsentiunt, atq; participant, propter quod insecurum est, electionem hanc talium subesse iudicio. Amplius quærendum, cur etiam non aliorum regum sufficientias personarum suo dicto iudicio & approbationis potestati subesse? pro quibus spondeo, sic ipsos intendere: quamuis hoc nondum audeant attentare; sed eius sibi congruum tempus obseruent; de quo etiam fortassis aliquid dicturi sumus. Ex dictis itaque *suppositionibus falsis viam erroris & iniquitatis ingrediens, iam omnium nouissime* modernus quidam, vocatus Papa Romanus, *totis suis studiis & nisibus impedit & prohibet* inclyti Ludouici, ex Bauariæ Ducibus Romanorum regis assumpti, *processum ad possessionem quietam apicis imperatoriæ dignitatis*. Interimit enim, & merito, *dictus Ludouicus* tam verbo quam facto, *suppositiones* episcopi supradicti. Nam quamuis nondum per illius verba vel scripta confirmatus aut approbatus exstitit (sicut pridem euidenter ostendimus, nec indiget confirmari) ab electionis de se factæ & publicatæ per *Electores* tempore circa se regem Romanorum continuo, sicut secundum veritatem fuit, & est, scribi ac nominari facit ac fecit. Imperialia quoque siue regalia quæque, (quod etiam de iure tenetur, & potest) in omnibus administrat. Vnde aduersus ipsum, quamuis tamen per ipsum, seu prædecessores ipsius, *calefactus coluber* in suis prædecessoribus, *iuxta Æsopi* attendendum, & huic proposito conuenientem *apologum*, ex quanta paupertate, deiectione, oppressione,

Tertia.

His itaq; falsis argumentis Papa Ludouici Imp. maiestatem oppugnat.

Quæ Lud. re & verbis merito euertit: vsus legitime regis nomine & imperio.

Ideoq; Papa illum oppugnat summa ingratitudine, more anguis Æsopici.

ne, opprobriis, ac persecutione, *per Romanos principes*, ad temporalium abundantiam, throni sublimitatem, & honorem, potestatem, & tranquillitatem releuatus, non velut habens apostolorum, sed tamquam ingratus & immemor, *Romanus hic vocatus episcopus* se erexit. *Primum* quidem suo peruerso & solito more in dictum principem expuens, verba ignominiæ ac irreuerentiæ quam plurima protulit, hoc tamen *sub melle venenum porrigens*, speciem pietatis secundum suam *consuetam* prætendit *fallaciam*, dum *inquit* in suis quibusdam *epistolis* (quas vocat *edicta*) *se talia scribere vel proferre, vt dictum Ludouicum ab erroris deuio, ad callem siue semitam veritatis & salutis reducat*: seipsum qui loquitur, quid loquitur, & cui loquitur non attendens. Ad quem tamquam deuium ab omni tramite veritatis & cuiuslibet æquitatis exortem, conuenienter & cum veritate verissime dici potest illud Matthæi 7. & Lucæ 8. *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? aut quomodo dicis fratri tuo, frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo, & trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Non est arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum, vnaquaque arbor de fructu suo cognoscitur.* Quid igitur hypocrita hic, arbor pessima, fructus omnis malitiæ, ac seditionis, & discordiæ portans vbique (vt sensatum est omnibus) virum virtutum, insontem, catholicum, & probatum, suis ignominiæ verbis sub *falsa pietatis & charitatis specie* nititur diffamare? Eiiciat enim primo *a sui mente caliginosa*, & quasi cæca trabem, summam scilicet ignorantiam & errorem, & *a sui affectione peruersa*, quasi obstinata & indurata, malitiam & furorem: tuncque aliorum minutias peccatorum cernere valebit, & per suas exhortationes & monitiones poterit aptius & conuenientius expurgare. *Deinde* vero, qui non correptionem hominis, sed mortem ciuilem his sermonibus

1. Venenata enim lingua falso pietatis prætextu lædit: dū errantem se reuocare simulat.

Cum tota ipse erret via:

& omnibus sceleribus scateat.

2. Non correctionem Imperatoris, sed mor

tem his verbis machinatus ex communicationis vsus veneno tollere studet:

dolosis & fictis intendit, in supradictum *principem Christianissimum,* venena quæ credidit illi mortifera ciuilis vitæ, supradictus episcopus effudit & sparsit, dum ipsum cum sibi singulariter adhærentibus *excommunicauit,* & communitatibus fidelium, eidem tamquam regi Romanorum præstantibus aut præstituris auxilium, consilium aut fauorem, diuinorum officiorum exercitium interdixit: parum aut nihil attendens, quod monet *Ambrosius* in libro, qui De sacerdotali dignitate intitulatur. Tractans enim illud primæ ad Timotheum tertio: *Si quis episcopatum desiderat,* inter cætera 8. dicti libri capitulo inquit; *Non litigiosum, id est, non linguam ad conuicium relaxet episcopus, ne per eamdem linguam, per quam laudes refert Deo, & diuina libat officia, litium venena proferat. Quia non decet de ore episcopi benedictionem simul & maledictionem egredi, ne per eamdem linguam qua Deus laudatur, homo maledicatur, quia non potest de vno fonte dulcem & amaram producere aquam.* Demum vero suæ *malitia aculeum,* quem in nocumento & exterminatione credit extremum, foras emittet fortassis, in prædictum principem figere credens, blasphemiam videlicet suam quamdam, ab ipso vocatam *sententiam, licet re vera supremam dementiam,* qua supradictum principem cum adhærentibus, aut obedientibus, & fauentibus sibi omnibus tamquam regi, pronuntiauit hæreticos & ecclesiæ inimicos siue rebelles, suorumque temporalium omnium, mobilium & immobilium iure priuauit, ea quidem per iam dictam sententiam indigne vocatam, publicando, ipsa quoque occupare volentibus & occupantibus concedendo, & hoc licite fieri posse, per suas voces atque membranas inscriptas, per se vel *pseudo* quosdam *prædicatores,* alios, in omnibus prouinciis nuntiando, ipsosque rursum morte damnando, & occidentibus aut inuadentibus, culparum atque pœnarum omnium, conuitiorum, criminum, veniam concedendo: & si viui capiantur vbicumque fuerint,

Neglecta Ambrosii & S. literarum auctoritate.

b Proscripsit.

rint, in seruitutem capientium redigendo. Amplius officia ecclesiastica maiora, vt episcopatus, archiepiscopatus, atque patriarchatus, mediocria & minora concedit, ecclesiastica quoque temporalia, *beneficia iam vocata*, thesauros, atque pecunias effundit, vt aduersus dictum principem in *inuidiam atque rebellionem, & * guerram atque discordiam* concitet vniuersos: cum tamen supradictorum cuiusquam ad huius episcopi auctoritatem nullam pertineat proferre sententiam. Vt 4. 5. 6. 7. 8. & 10. ac 20. huius euidenter ostendimus. Præter has autem malignitates horrendas nouum genus exercet nequitiæ, quod manifeste videtur hæreticam sapere labem. *Concitat* enim aduersus iam dictum catholicum principem *in rebellionem eius subditos* atque fideles, per sua quædam dicta *vel scripta diabolica, quæ tamen apostolica vocat*, ipsos absoluendo a iuramentis fidelitatis, quibus sæpe dicto principi fuerant & sunt, secundum veritatem, astricti. Talesque *absolutiones* vbique diuulgat & prædicat per quosdam ministros facinorum, ex tali exercitio sperantes, per iam dictum episcopum, ad ecclesiastica officia & beneficia promoueri. Hoc si quidem non *opus apostolicum*, *sed diabolicum* esse constat: quoniam secundum hoc & ex hoc episcopus iste cum omnibus sibi complicibus, ordinatoribus, consensoribus, & executoribus, sermone, scriptura, vel opere, *cæci* existentes cupiditate, *auaritia, superbia*, cum ambitione, summaq;, vt omnibus constat, *iniquitate repleti*, ducatum præbent sibi credentibus & assequentibus opere, in omnibus supradictis ipsorum sermonibus atque scripturis, ad casum & præcipitationem in foueam mortalium peccatorum. *Primum* quidem in *periurium* manifestum, *deinde* vero in *proditionem & iniustitiam* omnib. inoccultam, *consequenter* autem in *rapinam*, *homicidium*, & omnia quasi scelerum genera incidere faciunt, in quibus morientes nec pœnitentes, * *per hunc sanctissimum patrem*, & illius seducti ministros, nec (propter ipsorum crassam fuisse igno-

4. Et ne quid scelerum intentatum relinquat, bona eccl. ad bellum ei mouendum dißipat.

* bellum.

5. & subditos ad rebellionem concitat illosq; edictis diabolicis a fide debita absoluit.

Idq; sceleratorum opera promulgat. Nam id Diabolicum esse non apost. inde constat quod aliis grauißimorum scelerũ exemplo ad perniciem praeunt.

* Ironia.

Leg. Papa asside in principes subditos absoluenti, non parendum demonstratur.
Propositio:
Assumptio:

rantiam) excusabiles apud Deum, præcipitantur & submerguntur in gehennam ignis, foueam videlicet perpetuo damnatorum. *Nam certum est* & esse debet vnicuique rationem habenti, & ea vti potenti, neque Romanum episcopum aut alium sacerdotem ab huiusmodi & quouis alio licito iuramento præstito siue promisso quemquam absque causa rationabili absoluere posse. *Nunc autem* vnicuique constat, qui proprie conscientiæ stare voluerit, & quem sinistra non perturbat affectio, caussam quam *Romanus* prætendit *episcopus* aduersus pium principem *Ludouicum*, & alium quemcumque in casu consimili, rationabilem minime fore, sed iniquam, præcipitem & iniustam. *Vnde* ducatus siue doctrina & exhortatio huius episcopi & sibi ministrantium in talibus cauendus est, & omnino spernendus, tamquam is qui ad æternum animarum perducit interitum. Sanæ enim doctrinæ ac verbis & sententiæ *Apostoli* ad Romanos 13. ad Ephesios sexto, primæ ad Timotheum sexto, 2. ad Titum 2. & 3. repugnat palam. Aperte namque vbi supra, præcipit Apostolus, *subditos obedire debere dominis suis carnalibus, non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis*, vt beatus *Petrus* dicit prima Canonica sua, secundo capitulo. Quanto igitur magis cum fuerint illis per iuramentum astricti? quod etiam *glossa* secundum sanctos ibidem amplius explicant, manifeste dicentes, quod dominis etiam infidelibus & quantumcumque malis obedire tenentur & debent subiecti. Hoc sane tamen intelligendo, in quibus obedientia non repugnet sermone vel opere legi diuinæ. Indubium autem est, sermones & opera, quibus Romanus episcopus aduersus Romanum principem inuehitur & procedit, nec diuinæ legis fore mandata, neque illi consona, sed dissona potius & repugnantia manifeste, quemadmodum per scripturam monstratum est, capitulo quarto, quinto, & nono huius. Hæc *rursum* docenti seu prædicanti Romano aut alteri cuiuis episcopo credere vel obtempe-

Conclusio.
2. Ratio ab Apostolorum auctoritate:
& glossa Patrũ assensu.
Occupatio: Quatenus obediendum principibus.
3. Ratio: quia ita regnorum vincula soluũtur.

obtemperare, nil aliud est quam omnium principatuum radicem ſuccidi ſinere, vinculum & nexum cuiuscumque ciuilitatis & regni diſſolui. Non enim radicem & nexum huiusmodi arbitror alium, niſi mutuum iuramentum & fidem ſubditorum & principum. Hæc enim, *fides* ſcilicet, vt inquit *Tullius*, De Officiis, libro primo: *Omnis eſt fundamentum iuſtitiæ*; quam inter principantes & ſubditos ſoluere nitens, nil magis ſibi quærere tentat, quam pro ſui libito principatuum omnium poteſtatem euertere poſſe, & hinc eos in ſuā redigere ſeruitutem: & hoc etiam ciuiliter viuentium omnium pacem ſeu tranquillitatem turbare; ac inde præſentis ſeculi ſufficienti vita priuare: demumque (vt iam diximus) ſic animo diſpoſitos, finaliter perducere ad æternam perniciem animarum. Propter quod huius epiſcopi & ſuorum complicum peius, quam *Phariſæorum* veniæ promiſſionem inanem, pernicioſam & inſanam doctrinam, quinimo *ſeductionem animarum* verius dicam, omnes *Chriſtiani* contemnant & caueant, attendentes *Chriſtum* id conſulentem aut præcipientem, *Matthæi* decimoquinto, dum ad vniuerſos fideles, in Apoſtolorum perſona tamen, ait; *Sinite illos*; id eſt, Phariſæos, qui tunc Moſaicæ legis doctores putabantur; erronee tamen ſentientes in ea, & Chriſto aduerſantes quaſi continuo: *per quos* ſiquidem *ſignificabantur*, & intelligebantur *omnes ſophiſtici & falſi doctores ſacræ Scripturæ, quales ſunt hi perſecutores Romani principis*, & aliorum innocentum vere fidelium, *in quorum perſona etiam* * *hi nequam Chriſtum perſequuntur*, & illi aduerſantur. *Subdit* autem *cauſam* Chriſtus, quare hos falſos doctores ſpernere debemus, dum inquit; *Cæci ſunt, & duces cæcorum: cæcus autem ſi cæco ducatum præſtet, ambo in foueam cadunt*. Sic igitur iuxta præceptum dominicum ſinendi & ſpernendi ſunt hi falſi doctores, tamquam *cæci* cupiditate, auaritia, ſuperbia, & ambitione, *cæcorum, auarorum* ſcilicet, ac ſuperborum & rebellium duces. Qui etiam non attendentes aut attendere non volentes præceptum apoſtoli-

Nempe mutuū iuramentum & fides principum ac ſubditorum.

Propterea Papa abſolutio tamquam Phariſaica venia leuior ac ſceleratior repudianda eſt: teſte Chriſto:

*Papa cū coniuratorib.

Et Paulo.

cum, quinimo diuinum, *sine metaphora*, dicentis aperte ad Romanos decimotertio: *Omnis anima subdita sit potestatibus sublimioribus*: docent & prædicant subditos aduersus ipsorum principes esse rebelles. Tales enim *sic rebelles*, & alios ad rebellionem suis dolosis & iniquis persuasionibus inducentes, *ordinationi Dei resistunt*. Nam *Apostolus* vbi supra, *Qui potestati* (id est seculariter principanti resistit) *Dei ordinationi resistit*. De quibus prophetauit idem primæ ad Timoth. 4. & eumdem 2. tertio, dum dixit, *Hoc scito, quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa. Et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes* (sub *parentibus* principes comprehendens; vnde * *Tullius* De officiis, libro primo; Principes sunt patria, sunt parentes, quorum maximis beneficiis obligamur. Parentibus ergo siue principibus non obedientes) *ingrati, scelesti, infideles, pactum non custodientes, sine affectione*, (supple bona) *sine pace, criminatores, incõtinentes, immites, sine benignitate, proditores, procaces, proterui, tumidi, voluptatum amatores magis quam Dei*, habentes *quidem speciem pietatis* (id est apparentes agere quæ faciunt, propter cultum Dei, reuerentiam, & amorem) virtutem autem eius (scilicet talis pietatis) abnegantes. Quod de facile omnibus cognoscere est ab ipsorum operibus, iuxta illud *Matthæi* septimo. *Attendite vobis* (inquit) *à falsis prophetis, qui veniũt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoscetis eos*. Et subdit *Apostolus* conformiter Christi consilio vel præcepto præmisso; *Et hos deuita*, id est his noli credere, neque in talibus obedire. Sed proh dolor, quod propter hanc *speciem pietatis*, in tantum homines seduxerunt, vt iam violenta freti potentia, quam sub specie pietatis obtinuerũt gratis in parte, plurimum vero latenter vsurpauerunt, & nunc patenter atque violenter vsurpant, deuitari non possunt, violentiam Christi fidelibus inferentes: Qui etiam ingrati, superbi, sine pace, ac immites, & reuera

Qui de Papa & asseclarum sceleribus prophetauit:

* Sententiam Tullii nõ intellexit Marsilius.

...rũq; nec credendum nec obediendum mandauit.

Nam falsa pietat. specie & pretio subditos in principes conciitant.

quales eos per omnia descripsit Apostolus, *Ponentes bonum malum, & lucem tenebras*, secundum illud Esaiæ 5. Ecclesiasticorum officiorum, maiorum, mediocrium, & minorum, collatione, ac temporalium seu beneficiorum, tam rerum mobilium, quam immobilium, ac decimarum, quæ propter bonum finem statuta fuerunt, exhibitione, promissione, ac horum prius interueniente conuentione nefanda: concitant aduersus fideles principes sibi subditos, & affines etiam non subiectos. Quod quamuis cum sibi complicibus, solum aduersus Romanum principem facere videantur, illius tamen exemplo, qui Romano episcopo, & ipsius ecclesiæ, in tantum beneficus exstitit, ceteri principes discant, eadem sibi probabiliter contingere posse, & aduersus eosdem, eadem satagere prædictum episcopum, sine affectione bona in quemlibet existentem, dum se illi huius insultus facultas offeret. Asserens enim ipse, tam suis sermonibus, quam scripturis pridem inductis, propter suæ, quam sibi (quamuis inconuenienter) ascribit plenitudinem potestatis, omnes principes & populos suo principatui siue iurisdictioni coactiuæ subiectos: hoc etiam ad effectum perducere cupiens & anhelans, obseruat tempora quibus principum fidelium inuicem aut populorum inuicem schismata & contentiones, aut *subditorum aduersus ipsorum dominos rebelliones appareant, quas etiam nonnumquam concitari procurat*, vt sic altera dissidentium inuicem partium, debilior vel aduersanti resistere nequiens, suum cogatur implorare subsidium & subire dominium. Quamuis enim sub ficta specie pietatis ac misericordiæ videatur impotentes, inique fortassis oppressos, aliquãdo protegere, illisque fauorem secularem impendere, non tamen hunc præstat, nisi prius ipsi constiterit sui fauoris egentes, eumque requirentes, suum subituros principatum seu seculare dominium. Sperans inde demum per mutuam oppressionem & inuidiam, vtrumque sic aduersantium ipsius potestatem cogi subire, propter quod cauendæ sunt contentiones

Cuius rei exemplum est Papa in Imperatorē seditiosa rebellio.

Nam Papa sibi in omnes principes imperium adscribit.

Quod vt obtineat occasiones dissidiorum captat, easq; excitat:

vt falsò pietatis & misericordiæ prætextu infirmiores subiunget:

at tandem omnes tyrannidi suæ subiiciat.

& actiones, quę suorũ fauorum cuiquam necessitatẽ inducant, quoniam tandem conuertuntur in libertatis perniciem & eos suscipientium seruitutem.

Ad quam parandam hac arte vtitur.

Secundum hunc igitur *modum* per regna mundi successiue *reperit* episcopus hic, vt omnes tandem (quos incessanter ardet) principatus sibi subiicere valeat. In omnibus namque vel pluribus simul in-

* non audet.

audet huiusmodi tentare processus, sed paulatim sibi tantam exspectat secularem subcreuisse potentiã, vt reliquorum residuam videat, & posse credat absque sui discrimine superare. Tunc enim fiducialiter aperiret super reliqua regna sensum præsumpti à se *tituli plenitudinis potestatis*. Et quemadmodum eum qui Romanorum, sic reliquos principatus explicite proferret suo dominio seu coactiuę iurisdictioni fore subiectos, sibique subiici, quamquam licite recusantes per blasphemias & consimiles iam præmissis sententias in Romanum principem & sibi fideles, per violentam quoque siue armatam, vsque ad attritionem & exterminium, persequeretur potentiam.

& Italiam dissidiis repleuit.

His igitur modis & viis iam dictus episcopus cum sibi complicibus, quasi omnes Italiæ principatus, communitates & populos in contentionem ac schisma seduxit: idemq; in *Alumania* iam facere cœpit, & continuo perficere studet. Quosdam enim *subditorum, proditores & sceleratos*, fauoribus secularibus (vt officiorum ecclesiasticorum collationibus, decimarum & pecuniarum exhibitione) in *rebellionem aduersus Rom. principem concitauit*, & indesinenter quoscumq; potest maiores, medios, & minores concitare procurat, eosque qui sic per ipsum seducti fuerint, & eidem obtemperauerint, *ecclesiæ filios* & *vere fideles* appellat & vocat: qui vero in debita fidelitate suo principi obedientes persistunt, & persistere volunt, *schismaticos* & *hæreticos* nominat, & tamquam ecclesiæ inimicos persequitur, *blasphemando*, quantum in ipso est, *diffamando*, *excommunicando*, & per sententiam secularem personaliter atque realiter *condemnando*, cum tamen nullum tale iudiciũ illi taliter debeatur, inquantum huiusmodi, diuina vel

idemq; in Germania tentat. Nam subditos ad rebellionem pretio concitat:

& rebelles ecclesiæ filios vocat. reliquos principi fidos schisma. & hæret. nominat, eosq; excõmunicat & cõdemnat.

vel humana lege, vt ex præcedentibus patet, & rememoratum eſt prius.

Eſt autem, de quo pridem aliquid diximus, omniũ nequiſſimum & grauiſſimum nocumentum generaliter inferens (nec taceri poteſt à lege charitatis excidere non volente) quod videlicet Romanus exercens epiſcopus, *omnes Chriſti oues*, quas ad paſcendum ſalutari doctrina ſibi dicit fore commiſſas, æternaliter confundit & deuorat. Ponens enim rurſum *malum bonum, & lucem tenebras*, concedit ipſe vocaliter in ſcriptis *abſolutionem culpæ ac pœnæ cuiuslibet* militantibus omnibus tempore certo, equitibus aut peditibus aduerſus iam dictos Chriſti fideles, Romano principi ſubditos, & cõſtanter illi tamquam regi obedientes & obedire volentes: quos etiam velut *hæreticos*, & crucis Chriſti rebelles impugnare quomodocumque licitum eſſe, ſpoliare ac exterminare finaliter, per ſe vel alios, ſermone tam ſcripto, quam non ſcripto pronuntiat. Et quod horret auditus, id prædicat, & per quoſdam falſos & *pſeudofratres*, ſitientes eccleſiaſticas dignitates, tamquam Deo ſit acceptum, quemadmodum in tranſmarinis partibus expugnare paganos, prædicari facit vbique. Quam ſiquidem *fallacem veniam* concedit ſimiliter dictus *epiſcopus*, non potentibus propter corporis debilitatem id ſcelus explere, ſi ad proprios ipſorum ſumptus id per alios vſque in idem tempus procurauerint perpetrari, aut ſummam illam ad hoc ſufficientem exhibuerint nefariis exactoribus ſuis. Cum tamen ſecundum catholicam religionem nulli dubium eſſe debeat, ſic militantibus atque pugnantibus hanc deriſibilem & inanem *abſolutionem* nihil proficere, ſed nocere. Sic tamen fallit ſimplices ad explēda ſua impia deſideria, quod in ſui poteſtate nõ eſt vocaliter cõcedendo, quinimo ſic ipſos deducit atq; ſeducit ad æternã perniciem animarum. Alienę namque patrię inuaſores exiſtentes, & expugnatores iniuſti pacis, & quietis innocentum fidelium turbatores, quos etiam nõ ignorant vere catholicos fore, ſed propriæ patriæ defen-

Et quod iniquiſſimum eſt, oues Chriſti deuorat.

cum rebellibus & Imperatoris ſubditos oppugnantib. omniũ abſolutionem concedit.

& id per pſeudofratres promulgat.

Idemq; promittit iis, qui ad eã rem pecunias ſuppeditarint.

Atq; hac ratione eos ad inferna ſeducit.

Tales enim ſunt non Chriſti, ſed Diaboli milites.

sores, & ipsorum vero & legitimo domino fidelitatis obseruatores spoliando & occidendo, vel aliter impugnando, non sunt Christi, sed diaboli pugiles. Rapinas enim, incendia, furta, homicidia, fornicationes, adulteria, cetera quoque quasi omnia criminum genera incidunt & committunt. Vnde constat indubie, non ipsos mereri veniam, sed eo potius reos & debitores fieri damnationis æternæ: ad quæ tamen patranda seducuntur ipsi per illius oraculum atque scripturas, *qui (quamuis non existat) se Christi vicarium dicit in terris*. Neque his tam horrendis suo imperio vel inductione per laicos exerceri contentus, *vir sanguinum hic & dolosus* quemdam presbyterum ex suis fratribus siue complicibus, quos *Cardinales appellant*, cum equitum & peditum numerosa caterua, transmisit in *prouinciam Lombardiæ*, similiter quoque *abbatem, monachum* quēdam, in *Marchia quadam Italiæ*, quæ cognominatur *Ancone*, propter impugnandos & exterminandos *Christi fideles*, quos suis impiis & iniquis iussibus aduersus ipsorum principem parere nolentes, iam dictis persecutionibus omnimodis incessanter infestat, ipsorumque pium principem *Ludouicum* prædictum, illis compatientem, ipsosque pro posse fouentem, *fautorem hæreticorum* ob hoc, solita temeritate, in suis dictis & scriptis appellare præsumpsit. In quos siquidem, atque consimiles vsus ecclesiastica temporalia (quæ deuoti fideles tam principes quam subiecti, communitates & singuli statuerunt ad sustentationem ministrorum euangelii & subuentionem pauperum impotentum) episcopus his consumit atque conuertit: & in testamentis ad pias caussas *legata temporalia*, * vt vltramarinum transitum, captiuorum per infideles redemptionem, & similia reliqua, tamquam suæ potestatis existentia iniuste vendicans, conuertere quærit. Cum tamen *apostolicum & sacerdotale* opus non sit, neque sacerdotem aut virum Deo dedicatum deceat arma mouere vel moueri iubere inter Christi fideles, & *inique* præsertim, sed eosdem potius, si discor-

Neq; hæc solum bella per Laicos tractat: sed etiam Cardinales & Abbates.

Atq; in hos vsus bona ecclesiæ ad pios vsus data, scelerate dissipat.

* expeditionē in ethnicos.

Contra officiū.

discordes aut dissidentes inuicem fuerint, per conuenientes exhortationes, ad concordiam reuocare, quemadmodum per *Apostolum*, Chrysostomum, & Hilarium, atque *Ambrosium* sufficienter ostensum est quinto huius & nono. Non est igitur de cetero permittendum huic episcopo, vel alteri cuiquam, sic generalem, absolutam & tantam potestatem ecclesiastica ipsi alia conferendi, & distribuendi, sed per principes & legislatores, vel hanc simpliciter reuocandum ab ipso, vel moderandum: sic, vt quæ ad salutem fidelium præsentem atque futuram statuta, & ordinata sunt hactenus, statuuntur & ordinantur continuo, vel in futurum ordinabuntur, non cedant in continuam ipsorum vexationem temporalem, & demum in perpetuum cruciatum. Talibus quoq; processibus sic laudabilibus, *& Deo gratis, quantum vnusquisque sanæ mentis neque peruersus affectu comprehendere potest, modernis temporibus processit, & continuo procedit, vocatus *modernus Papa Romanus*, cum suis ministris, quos *legatos* appellat, aduersum sæpedictum *Ludouicum Romanorum regem:* sic quoque aduersus eiusdem vicarios, & fideles subditos, maxime in prouincia *Lombardia, Tuscia, ac Anconitana Marchia* processerunt. Quorum tamen singularius persecutus est hactenus generosum, nobilem, & illustrem virum catholicum, morum honestate, ac grauitate inter ceteros *Italicos* singularem, bonæ recordationis *Matthæum vicecomitem* imperiali auctoritate Mediolanensem vicarium, cum plurima sibi adhærentium multitudine fidelium populorum. Hunc enim, quamuis iniquissime, prædictus episcopus suis profanis sermonibus & scripturis damnatæ vitæ fuisse, ac damnatæ memoriæ fore pronuntiat: verum non ille Matthæus, sed ipse per quem scandala veniunt, & qui profert de suæ thesauro malitiæ semper mala, damnatæ pœnitentiæ apud Deum & homines patenter habetur, estque amplius ante mortem & post mortem futurus haberi, id sibi comminante *veritate*, Matthæi 18. dum inquit;

Ergo hæc Papæ potestas aut reuocanda a principibus aut moderanda.

*Ironia.

Hoc furore Iohannes 22. Ludouicum Imp. oppugnauit:

eiusq; vicarios & subditos in Italia.

Præsertim Matthæum vicecomitem Mediolanensem.

Hūc enim mortuum iniuste condemnauit Papa.

Ipse contra damnandus.

Teste Christo.

Væ homini per quem scandalum venit. Et rursum eodem; *Qui autem scādalizauerit vnum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.* Quæ etiam non attendens, sicut nec cetera monita Christi, qui pertinax & impœnitens est, indesinenter persequitur, blasphemat viros alios quamplures clarissimos, fidelitatis atque constantiæ ad ipsorum iam dictum Romanorum principem sectatores. Quorum famam apud Deum & homines redolentem prædictis suis profanationibus atque blasphemiis nititur maculare. Hic enim est episcopus cuius & ipsius ecclesiæ non sequitur iudicium Deus, *quoniam per surreptionem & ignorantiam iudicat*, sicut dicit *Magister sententiarum*, libro quarto, dist. decimaoctaua, capitulo sexto. Et huius causam reddit *Hieronymus* super illud Matthæi 16. *Et tibi dabo claues regni cælorum.* Inquit enim, quod nec repetere piget; *Hunc locum quidam non intelligentes* (sicut, supplendum, nec episcopus iste) *aliquid sumunt de supercilio pharisæorum, vt damnare innoxios, vel soluere se putent noxios.* Et subdidit ad propositum; *Cum apud Deum, non sententia sacerdotum, sed reorum vita quæratur.* Non igitur sequitur Deus talis sacerdotis seu episcopi vel ecclesiæ iudicium tam iniquum. Propter quod ipsius ac suorum cōplicum blasphemiæ verendæ non sunt, nec ab aliquo fideli timendæ, quemadmodum diximus: quoniam non transeunt in fidelium gregem, sed prorumpentium in has, fœda corpora, sceleratas & infelices animas, diuina virtute referre potius didicerunt. Sunt igitur quæ iam narrauimus, *quæsitorum initia vera.* Et quæ etiam tam debite quam indebite processerunt post hæc, vel ab his, quamuis propter *temporis longitudinem*, hominum ignauiam & inaduertentiam, exciderint ab ipsorum conspectibus siue memoriis, horumque vice *propter consuetudinem audiendi falsa*, siue figmenta quædam, in animabus fidelium plurimorum subinducta sint, & inserta veritatis opposita. Quorum siquidem origo & fomes

Qui iniquum Papa iudicium non sequitur.

Teste Lōbardo:

& Hieronymo.

Eog. nec fidelib. ad metuendum.

Anacephalæosis generalis eorum quæ hactenus de tyrannica plenitudine potest. disputata sunt.

v. De illius origine & progressu.

& fomes, *auaritia*, siue cupiditas, & ambitio siue *superbia* fuit. *Incrementi* vero atque horum tutelæ non paruum instrumentum, execrabilis illa opinio & enuntiatio, qua Romanus episcopus, & suorum clericorũ cœtus siue collegium eidem asserunt, in persona tamen beati Petri Apostoli, à Christo fore traditam *Plenitudinem potestatis*. Verũ post multam diligentem atque laboriosam perscrutationem, & exquisitionem scripturarum, diuinas ab humanis separantes, quas Romani Põtifices quidam in vnum confuderant, credentes ex permixtione hac communicare suis propriis institutis, eam quæ soli sacro canoni debetur auctoritas enuntiationis iam dictæ seu tituli, sensus determinauimus, & sufficienter aperuimus vigesimotertio huius omnibus ratione vtentibus (saltem quos sinistra non perturbat affectio) falsos esse, aliorum vero maxime eum sensum ad quem vltimo prædictam orationem transtulit Romanus episcopus, ex ea sibi videlicet adscribendo vniuersalem siue supremam iurisdictionem coactiuam, quam sub *verborum metaphora vocat gladium temporalem* super omnes mundi principes, communitates, & populos. Quamuis, vt diximus, & quibus ex causis in solum principem Romanorum nunc explicet titulum hunc, in omnes tamen reliquos explicaturus eundem, dum in ipsorum regnis seditionem prospexerit, ea quoque vsurpandi & occupandi violentam sibi viderit potestatem adesse. Sic ergo *Plenitudine potestatis* propter *ignauiam* permissa *Romanis episcopis*, circa seculares actus ciuiles vsi sunt hactenus, vtuntur continuo, sunt & in deterius, nisi prohibeantur, vsuri. *Leges* enim oligarchicas statuerunt, quibus videlicet *clericorum collegium* & aliorum coniugatorum quosdam *à legibus ciuilibus* rite latis *exemerunt* in principum & populorum præiudicium summum. Nec his contenti limitibus, iam laicos citari faciunt coram suis vocatis officialibus siue iudicibus, & iustificare volunt, in hoc principantium iurisdictionem penitus destruentes. *Hæc autem litis seu ciuilis discordia causa est singularis &*

occulta in sui origine valde, quam ex principio proponebamus ostendere. Propter diuinarum enim & humanarum scripturarum inuolucrum paralogizati fidelium plures inducti sunt credere, *Romanum episcopum* cum suis clericis, quos *Cardinales* appellant, *super fideles statuere posse quod volunt*, ad id quoque *seruandum omnes obligari lege diuina, transgredientes vero reos fieri damnationis æternæ*, quod tamen in prioribus, & præcipue duodecimo & decimotertio primæ, ac huius vigesimoprimo, parte octaua monstrauimus per certitudinem non esse verum, nec vero propinquum, sed veritatis oppositum manifeste. Hæc rursum *causa est*, vt procemialiter diximus, *qua regnum Italicum dudum laborauit*, laboratque continuo vehementer contagiosa, nil minus & prona serpere in reliquas omnes ciuilitates & regna, & ea omnia iam infecit vtcumque, demumque nisi prohibeatur, ea totaliter, velut Italicum, infectura. *Propter quod principibus omnibus & populis per generale concilium, vt prædiximus, conuocandum*, expedit hunc titulum interdicere, ac simpliciter prohibere Romanorum episcopo, & alteri cuicumque: ne propter consuetudinem audiendi falsa, de cetero populus seducatur. Reuocandaque sibi est potestas, ecclesiastica officia, & temporalia siue beneficia conferendi & distribuendi. Quoniam his abutitur episcopus hic in dispendium corporum, & animarum damnationem fidelium Christianorum. Ad hæc enim obligantur omnes iurisdictionem habentes, *præcipue reges*, lege diuina. Quoniam propter hoc constituti sunt, vt faciant iudicium & iustitiam, quod etiam negligentes facere deinceps inexcusabiles sunt, cum scandalum ex huiusmodi omissione proueniens, non ignorent. Qui vero Romanus episcopus cum sibi successoribus in sede prædicta, omnesque reliqui sacerdotes atque diaconi & spirituales ministri (ad quos sermones hi sunt, non tanquam *inimicos*, testem inuoco Deum in animam & corpus meum, sed potius *patres & fratres in Christo*) studeant imitari Christum & Apostolos, seculares

2. De Imperatoris, regum & principum officio in refrenanda Papæ tyrannide.

Apostrophe Marsilii ad Papã & ecclesiam Romanam de animi sui in hac causa integritate & charitate,

tes principatus & temporalium dominia simpliciter abdicando. *Eos enim peccantes coram omnibus,* iuxta doctrinam Christi & Apostoli *argui & increpaui palam.* Et *ad veritatis callem praeco veritatis existens*, per diuinarum & humanarum scripturarum concordiam tentaui reducere, vt cauere possint, maxime *Romanus episcopus*, qui amplius tamen deuiasse videtur, eam indignationem omnipotentis Dei & Apostolorum Petri & Pauli, quam ipse singulariter ceteris persæpe comminatur. Vnde attendat ordinem charitatis, sic vt ipsam sibi præcauens, alios cauere doceat consequenter. Ipse enim non ignorat, vel ignorabit de cetero, quod præter, quinimo contra Christi & Apostolorum consilium aut præceptum, *Romanum aggreditur principatum, & principem minus iuste prohibet* atque perturbat. Neque rursum ignorat, quod propter scandalum per suos quosdam prædecessores & ipsum in Italia concitatum, bellicæ pugnæ sunt ortæ, vnde violenta morte tot milia fidelium sunt extincta, quos æternæ damnationis reos extitisse verisimiliter præsumi potest, eo quod subita morte præuenti sunt ipsorum plurimi, fratrum odio & maliuolentia pleni, eorumque superstites infelices, nisi medica diuina manus adiuuet, eundem, quasi consimilem periculosum casum & exitum miserabilem exspectantes. Ipsorum enim animos inuasit odium, lis atque contentio, vnde postmodum pugnæ sequuntur: honestis quoque iam corruptis moribus & disciplinis, vtriusq; sexus mentes & corpora, vitiorum, dissolutionum, scelerum, & errorum quasi omnia genera totaliter occuparunt. Recisa est ipsis reparatiua successio prolis, consumptæ substantiæ, diruptæ domus, atq; subuersæ ciuitates quam magnæ atque famosæ, vacuæ, suis incolis destitutæ, inculti agri & iam deserti desueuerunt reddere solitos fructus. Et quod omnium deflendissimum est, diuinus cultus quasi omnino ibidem cessauit abolitus, & ecclesiæ siue templa in solitudinem destitutę rectoribus seu animarum curatoribus remanserunt. Ad quę omnia miserabilia insti-

in illo reuocando ad officium:

qui suis sceleribus Italiam perdidit.

gauit & instigat continuo miseros incolas vndecunque, propter odium & discordiam ipsorum inuicem mente cæcos, *draco ille magnus*, serpens antiquus, *qui digne vocari debet Diabolus & Sathanas*, quoniam omni conamine seducit & seducere tentat vniuersum orbem.

Quis igitur tam agrestis huius patriæ, siue matris tam pulchrę olim & nunc adeo deformis & laceratę, filius, hæc cernens, sciens & potens aduersus sic ipsam trahentes & lacerantes iniuste, silere poterit & clamoris spiritum ad Dominum continere? Huic namq; cum Apostolo dicetur verissime, *quod fidem negauit, & omni foret deterior infideli.* De plenitudine quidem igitur potestatis, & modis ipsius, adhuc autem de illius origine atque progressu, amplius secundum quos modos & qualiter eam sibi sumpserit Romanus episcopus, & eadem sit vsus, tam circa ecclesiasticum ritum quam circa seculares hominum actus ciuiles, determinatum sit hoc modo.

CAPVT XXVII.

Obiectiones pro Papa tyrannica potestate.

VERVM de quibus diximus 15. huius, & sic in reliquis capitulis consequenter, merito quis dubitans, *primum* ostendet *ampliorem & alteram esse specie dignitatem episcopi, ea qua simpliciter siue tantummodo sacerdotis, nec solum humana institutione, quam separabilem diximus, verum etiam ordinatione diuina, quam essentialem vocauimus prius.* Videtur autem id posse conuinci ex *Luca 10.* vbi series hæc habetur: *Post hac autẽ designauit dominus & alios 72. & misit illos binos ante faciem suam.* Vbi Beda: *Sicut aũt, duodecim Apostolos formam episcoporum præmonstrare, nemo est qui dubitet, sic & hos 72. figuram presbyterorum secundi ordinis sacerdotum gessisse.* Amplius *ostenditur* idem ex 1. ad Timotheum 5. cum dixit *Apostolus*: *Aduersus presbyterum, noli accipere*

Contra episcopi & presbyteri diuino iure æqualitatem: & pro Papa primatu obiectiones.

Prima.

declarata auctor. Beda.

Secunda.

cipere accusationem, nisi sub duobus aut tribus testibus. Ergo Timotheus erat dignitate superior presbyteris aliis, non tamen presbyterorum, aut fidelium multitudinis electione: igitur ordinatione diuina. *Rursum* apparet idem ex epistola *Clementis Papæ, ad Iacobum* fratrem Domini superscripta. *Tertia.* *Videtur* autem & hęc fuisse sententia quasi omnium episcoporum, qui beato Petro aut Paulo successisse dicuntur in episcopali sede Romana, vt ex *Isidori* codice supradicto euidenter apparet. *Quarta.* *Deinde* vero videtur ostendi posse, beatum Petrum potestate siue auctoritate per Christum immediate, non per hominem aut homines alios sibi tradita, superiorem fuisse ceteris Apostolis, & per cõsequens successores ipsius successoribus aliorum. *Quinta: confirmata auctor. S. literarum.* *Videtur autem hoc primum* ex Matthæi 16. dum ad ipsum Christus singulariter inquit; *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non preualebunt aduersus eam: & tibi dabo claues regni cælorum,* &c. *1. Auctoritas bimembris.* Per quæ verba Christus expressisse videtur, beatum Petrum futurum caput & fundamentum ecclesiæ, præsertim mortuo Christo. *alterum membrum.* Vbi *Glossa; Specialiter eam* (scilicet potestatem) *Petro concessit, vt ad vnitatem nos inuitaret. Ideo enim eum principem Apostolorum constituit, vt ecclesia vnum principalem Christi haberet vicarium, ad quem diuersa membra ecclesiæ recurrerent, si forte inter se dissentiret. Quod si diuersa capita in ecclesia essent, vnitatis vinculum rumperetur.* *à glossa explicata.* Amplius *ostenditur* idem ex Lucæ 22. cum ad ipsum specialiter Christus inquit: *Ego autem rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* *2. Auctoritas:* Suorum ergo fratrum, Apostolorum scilicet, ac aliorum fidelium prima cura pastoralis & confirmatio beato Petro commissa fuit, propter suæ fidei firmationem, pro qua, ne deficeret, singulariter Christus orasse videtur, ne deficeret inquam in ipso, neque in ipsius aliquo successore. Vbi *glossa; Confirma fratres tuos cum te principem Apostolorum constituerim.* *& glossa interpretatis.* *Hoc autem non solum intelligendum de Apo-*

stolis, qui tunc erant, vt roborarentur à Petro, sed de omnibus fidelibus. Et parum infra subdit; *Per pœnitentiam obtinuit* (Petrus scilicet) *vt esset antistes mundi.* Rursum *ostenditur* idem Ioannis 21. inquit enim ad ipsum Christus singulariter; *Pasce oues meas, Pasce agnos meos, Pasce oues meas,* ter replicans idem verbum. Non determinatis igitur ouibus, primus & vniuersalis omnium pastor immediate à Christo institutus fuisse videtur. Vbi *Chrysostomus* etiam inquit sic; *Eximius enim Apostolorum erat Petrus, & os discipulorum, & vertex collegii: vnde negatione deleta, committit ei prælationem fratrum.* Demum confirmatur hoc auctoritate plurimorum sanctorum, super illud Ioannis 21. *Si eum volo manere, donec veniam, quid ad te? tu autem sequere me.* Inquit enim Augustiuus; *Duas vitas sibi diuinitus prædicatas nouit ecclesia, quarum vna est in fide, alia in spe. Ista* (scilicet in fide) *signata est per Apostolum Petrum propter sui Apostolatus primatum.* Rursum *Theophylactus* ibidem; *Cunctorum fidelium prælaturam ei instituit.* Chrysostomus autem; *Si vero dixerit quis, qualiter igitur Iacobus thronum assumpsit Hierosolymorum, id vtique dicam: Quoniam Petrum orbis terrarũ inthronizauit magistrum.* Et infra inquit idem; *Huic* (scilicet Petro) *& præpositura fratrum credita est.* Amplius idem; *Quia igitur ei magna prædixerat Dominus* (Petro videlicet) *& orbem terrarum commiserat.* Et rursum Theophylactus super illud Ioannis 21. *Si eum volo manere,* inquit sic; *Te namque nunc dimitto ad orbis pontificatum, & in hoc sequere me.* Amplius, quoniam si Christus ecclesiæ caput non instituisset in ipsius absentia, ipsam *acephalam* reliquisset, nec videretur ipsam ordinasse secundum meliorem dispositionem aut optimam: *nunc* autem ipsam optime dispositam & ordinatam eum reliquisse credendum: *ergo* & illi caput aliquod instituisse tenendum, non aliud cõuenientius beato Petro. Igitur fuit ipse Christi determinatione immediate, ceteris Apostolis auctoritate superior.

[Margin notes: *3. Auctoritas:* — *& Chrysostomi explicatio.* — *His auctoritatibus interseruntur testimonia Patrum:* — *& ratio.*]

Deinde vero idem in specie conuincere possumus, osten-

ostendentes Paulum beato Petro dignitate siue auctoritate non fuisse parem. Ad Galatas enim 2. habetur hæc series: *Deinde*, inquit Paulus, *post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim.* Et parum infra eodem subdit; *Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto Tito, ascendi autem secundum reuelationem, & contuli cum illis euangelium quod prædico in gentibus, seorsum autem his, qui videbantur esse aliquid, ne forte inuacuum currerem, aut cucurrissem.* Vbi glossa: *Ostendit* (Paulus scilicet) *se non habuisse securitatem euangelii, nisi esset auctoritate Petri confirmatum, & aliorum roboratum.* Cum igitur Paulus securitatem euangelii sumpserit à Petro secundũ *glossam*, apparet ipsum non fuisse parem Petro in auctoritate. Vnde *per necessitatem sequi videtur* tam ex hoc quam aliis supradictis, reliquos omnes episcopos mundi Romano episcopo tanquam singulari successori beati Petri diuina ordinatione fore subiectos, ecclesiam quoque Rom. esse aliarum omnium caput & primã, propter ipsius episcopi beati Petri successoris in ea omnium aliorũ esse iudicem & pastorem: quod amplius exprimens *Isidorus* in codice supradicto capitulo, cui titulus; *Incipit præfatio Nicæni concilii*: sic ait; *Sciendum est sane ab omnibus catholicis, quoniam sancta ecclesia Romana nullis Synodicis decretis prælata est, sed euangelica voce Domini & Saluatoris nostri primatum obtinuit, vbi dixit beato Petro Apostolo, Tu es Petrus, & supra hanc petram ædificabo ecclesiam meam: & tibi dabo claues regni cælorum*, &c. Quo siquidem primatu, absque principum concessione aliqua, vsi sunt hactenus omnes episcopi Romani à tempore beati Petri vsque *ad tempora Constantini Primi* Romanorum Imperatoris, condendo scilicet canones, & illorum obseruationem, per omnem præcipientes ecclesiam, vt ex serie iam dicti codicis patenter apparet. Hoc *rursum ratione confirmo*, quoniam *fides vna est* secundum Apostolum ad Ephesios quarto, ergo & *ecclesia vna*; non autem est aliter vna, ni-

4. Auctoritas, qua speciatim Petrum Paulo fuisse maiorem probatur.

Consectarium.

Confirmatum testimonio Isidori:

& ratione.

si propter vnum caput atque principium, quo nullum conuenientius aut æque conueniens est episcopo Romanorum singulari successori beati Petri, qui petra fuit, super quam Christus se dixit suam ecclesiam fundaturum. *Confirmatur autem hoc ex eo,* quoniam velut temporalia in vnum reducũtur principium, puta in principatum, sic & spiritualia in aliquod vnum primum videntur debere reduci, puta episcopatum. *Amplius* ex alio, quoniam sicut in vnico templo vel vnica diœcesi oportet vnicum episcopum esse, ne ibidem sacerdotum vnusquisque ad se trahens, Christi rumpat ecclesiam, vt ex epistola *Hieronymi* ad Euandrum induximus 15. huius: sic eo magis necessarium est in vniuersa Christi ecclesia vnicum esse caput, propter fidelium vnitatem seruandam. Quanto enim communius est bonum eiusdem modi, tanto diuinius & eligibile magis. Vnde Ioannis 10. *Et fiet vnum ouile & vnus pastor.* Hic quidem pastor, & hoc quidem caput aliorum conuenientissimum videtur Romanus episcopus propter causas in prioribus assignatas. Ex prædictis autem per necessitatem sequi videtur, *Romanum episcopum solum causam effectiuam primam esse institutionis secundariæ omnium aliorum*, tam mediate quam immediate, propter ipsius vniuersalem auctoritatem super reliquos omnes episcopos, presbyteros, & alios ecclesiarum siue templorum ministros. Cui siquidem sententiæ suffragatur auctoritas *Ambrosii*, de tradendis basilicis, vbi sic ait; *Ecclesia Dei est, Cæsari vtique non debet adscribi. Ius Cæsaris esse non potest Dei templum*: nec per consequens institutio sacerdotum in eo, quam secundariam ipsorum auctoritatem vocauimus decimoquinto huius. Quod si basilicarum traditio ius Cæsaris esse non potest, eo minus alterius cuiusuis principantis. Erit igitur auctoritas hæc illius, qui caput est, & primus omnium sacerdotum, Romani Pontificis auctoritate diuina, si nullius principis ius esse potest. Hinc etiam necessario sequi videtur ipsius auctoritatem fore distribuendi seu cõferendi beneficia

Qua confirmatur similibus. primum:

alterum.

& Christi testimonio.

1. Conclusio ex praecedentibus.

probata auctoritate Ambrosii.

2. Conclusio.

seu

ſeu eccleſiaſtica temporalia, quoniam propter exercenda officia conferuntur huiuſmodi. Ex ſupra dictis etiam inferri poſſe videtur, eiuſdem epiſcopi primi fore iuriſdictionem coactiuam ſuper reliquos omnes epiſcopos mundi & alios templorũ miniſtros. Sunt enim ordinatione diuina ſibi ſubiecti, vt ex prioribus rationibus palam. Quod etiam poteſt aſtrui ex prædicto *Iſidori* codice atque capitulo. Inter cætera namque ibidem ſcripſit hanc ſeriem: *Sed in eo concilio admirabile factum principis non puto reticendum. Etenim cum ex omnibus pene locis epiſcopi conueniſſent, & vt fieri ſolet, diuerſis ex cauſis inter ſe quadam iurgia detuliſſent, interpellabatur frequenter, à ſingulis offerebantur libelli, culpa offerebantur, & magis ad hac quam ad id pro quo ventum fuerat, animos dabant. At ille videns, quod per huiuſmodi iurgia cauſa ſummi negotii fruſtraretur, diem certum ſtatuit, quo vnuſquiſque epiſcoporum, ſi quid querimonia habere videretur, deferret. Cumque reſediſſet, ſuſcepit à ſingulis libellos, quos ſimul omnes in ſuo ſinu continens, nec in eis quid contineretur aperiens: ait ad epiſcopos; Deus vos conſtituit ſacerdotes, & poteſtatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi, & ideo nos à vobis recte iudicamur, vos autem non poteſtis ab hominibus iudicari, propter quod Dei ſolius inter vos expectate iudicium. Et veſtra iurgia quacumque ſunt, ad illud diuinum reſeruentur examen: vos etenim nobis à Deo dati eſtis Dii. Conueniens non eſt, vt homo iudicet Deos.* Ad eum ergo, qui talium deorum deus eſt in terris, vt dicitur, Romanum epiſcopum pertinet in eos iuriſdictionis auctoritas. *3. Concluſio.* *Iſidori teſtimonio declarata.*

Ex eiſdem quoque videtur eiuſdem epiſcopi auctoritatem fore, generalia ſacerdotum concilia conuocare atque præcipere, in ipſis etiam proponere ac determinare, quæ ſibi proponenda & determinanda videntur circa legem diuinam & eccleſiaſticũ ritum. De auctoritate ſiquidem congregandi concilii loquens *Iſidorus* in præfatione operis iam dicti codicis, inquit ſic; *Synodorum vero congregandarum auctoritas, apoſtolica ſedi priuata poteſtate commiſſa eſt, nec* *4. Concluſio:* *& Iſidori teſtimonium.*

ullam synodum ratam esse legimus, quæ eius non fuerit auctoritate congregata vel fulta. Hæc canonica testatur auctoritas. Hæc ecclesiastica roborat historia. Hæc sancti patres confirmant. De ea vero potestate siue auctoritate determinandi siue definiendi scripturæ sensum, loquens idem, eodem codice atque cap. dicit; *Deinceps diuersorum conciliorum Græcorum ac Latinorum, siue quæ antea vel postmodum facta sunt, sub ordine numerorum ac temporum capitulis suis distincta sub huius voluminis aspectu locauimus, subiicientes etiam reliqua decreta præsulum Romanorum usque ad sanctum Gregorium, & quasdam epistolas ipsius, in quibus pro culmine sedis apostolicæ non impar conciliorum exstat auctoritas.* Potest igitur summus pontifex sui auctoritate solius id determinare, quod potest auctoritas concilii generalis, ex quo non impar est eius auctoritas ei quæ concilii generalis, secundum *Isidorum.* Potest autem & debet auctoritas generalis concilii scripturæ sacræ dubias determinare, definire, ac interpretari sententias, quemadmodum ostensum est vigesimo huius. Eadem quoque videtur in hoc fuisse sententia *Hieronymi* in epistola intitulata, de expositione catholicæ fidei, vbi sic inquit; *Hæc fides est, Papa beatissime, quam in catholica ecclesia edidicimus, quam semper tenuimus, in qua si minus perite aut parum occulte aliquod forte positum est, emendari cupimus à te, qui Petri & fidem, & sedem tenes. Sin autem hæc nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobatur, quicumque me maculare voluerit, se imperitum vel maliuolum, vel etiam non catholicum, non me hæreticum comprobabit.*

& Hieronymi.

5. Conclusio, probata ex Luca:

De *potestate* vero statuendi, quæ ad ecclesiasticum ritum & æternam salutem pertinent, apparet ex *oraculo Christi:* Lucæ 10. Inquit enim apostolis, & in ipsorum persona cunctis episcopis siue presbyteris; *Qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum qui me misit.* Sunt ergo de necessitate salutis sacerdotum obseruanda statuta. De his quidem igitur potestatibus assignatis Romano pontifici,

& Bernardo:

fici,& eis amplioribus, collectionem faciens beatus *Bernardus ad Eugenium papam,* De consideratione libro 2. sic ait; *Nunc iam repetenda reliquia, si qua sunt, loci quem disseruimus. Age indagemus adhuc diligenter quis sis, quam geras videlicet pro tempore personam in ecclesia Dei. Quis es? Sacerdos magnus, summus pontifex. Tu princeps episcoporum. Tu hæres apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noe, patriarchatu Abraam, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, vnctione Christus.* Et subdit infra eodem continuata sententia; *Nec modo ouium, sed & pastorum, tu vnus omnium pastor. Vnde id probem quæris? ex verbo Domini. Cui enim, non dico episcoporum, sed etiam apostolorum sic absolute & indiscrete, tota commissa sunt oues? Si me amas Petre, pasce oues meas.* Et parum infra subiungit; *Cui non planum, non designasse oues? nihil excipitur, vbi distinguitur nihil.* Et infra rursum eodem; *Inde est quod alii singuli singulas sortiti sunt plebes, scientes sacramentum: denique Iacobus, qui videbatur columna vna ecclesiæ, vna contentus est Hierosolyma, Petro vniuersitatem cedens.* Deinde vero concludens, ait sexto; *Iuxta canones tuos, alii in partem solicitudinis, tu in plenitudinem potestatis vocatus es: aliorum potestas certis arctatur limitibus: tua extenditur & in ipsos, qui potestatem super alios acceperunt. Nonne si causa extiterit, tu episcopo cælum claudere, tu ipsum ab episcopatu deponere, etiam & tradere Sathanæ potes? Stat ergo inconcussum priuilegium tuum tibi, tam in datis clauibus, quam in ouibus commendatis.* Neque solum in ecclesiasticos ministros, vt episcopos, sacerdotes & inferiores ordines reliquos, auctoritatem dixit Bernhardus habere Rom. pontificem, verum etiam & coactiuam iurisdictionem super omnes principantes, quam *temporalem gladium* idem Bernardus sub metaphora vocat, eidem episcopo videtur adscribere. Vnde idem ad eumdem Eugenium libro quinto, capitulo quarto sic ait; *Quod tu denuo vsurpare gladium tentes,*

quem semel iussus es reponere in vaginam? quem tamen, qui tuum negat, non satis mihi videtur attendere verbum Domini dicentis sic; Conuerte gladium tuum in vaginam. Tuus ergo & ipse forsitan tuo nutu, etsi non tua manu euaginandus. Alioquin, si nullo modo ad te pertineret, & his dicentibus apostolis, Et ecce gladii duo hic, non respondisset Dominus, satis est, sed nimis est. Vterque ergo ecclesia, & spiritalis scilicet gladius & materialis; sed is quidem pro ecclesia, ille vero & ab ecclesia exercendus; ille sacerdotis, is militis manu, sed sane ad nutum sacerdotis & iussum Imperatoris. Sunt autem ad supradicta firmanda sanctorum alię auctoritates quamplures, harum tamen seriem inducere omisi, propter eamdem aut consimilem earum essecum inductis virtutem, & eumdem aut consimilem modum soluendi, & propter abbreuiationem sermonis. Amplius videntur hæc posse firmari per *Decretales* & decreta quædam *pontificum Romanorum*: his enim cauetur omnia officia ecclesiastica, & propter hoc instituta beneficia, per episcopum Romanum & alios, nequaquam vero per humanum legislatorem, aut eius auctoritate principantem, statui vel conferri debere. Cauetur & rursum eisdem *Decretalibus & Decretis*, sacerdotes & clericos non debere subire iudicium coactiuum iam dicti legislatoris aut principantis, sed potius econuerso. Eisdem quoque astruitur omnes potestates conuenire Romano pontifici, quas eidem in suis sermonibus adscribit Bernardus.

ac Decretalibus.

CAPVT XXVIII.

Præcedentium obiectionum refutatio.

RESIDVVM autem huius dictionis est, scripturæ siue canonis auctoritates conuenienter exponere, ac humanas rationes dissoluere, quæ tertio huius, & capitulo præcedente inductæ, nostris determinationibus contrariæ videbantur. Ante tamen bene

bene se habet reminisci, quod diximus 19. huius, iuxta sententiam beati *Augustini*, & infallibilem rationem in scriptura firmatam, videlicet; *quod nulli sermoni vel scripturæ fidem siue credulitatem certam, aut confessionem veritatis præstare tenemur de necessitate salutis, nisi eis, quæ canonicæ appellantur*, id est, quæ in volumine *Bibliæ* continentur, & eis quæ ad has per necessitatem sequuntur, & scripturarum sacrarum dubium sensum habentium eis interpretationibus, quæ per generale fidelium seu catholicorum *concilium* essent factæ, præsertim in his clausulis, in quibus error damnationem æternam induceret, quales sunt articuli fidei Christianę, cum suis interpretationibus, factis in conciliis generalibus rationabiliter conuocatis, celebratis, & consummatis. Propter quod auctoritates canonis sacri siue scripturæ, quæ mystica expositione non egent, secundum ipsarum *sensum literalem* manifestum sequemur omnino; in quibus vero *mystica* expositione indigent sanctorum, probabiliori adhærebo sententiæ. *Quas vero ipsorum auctoritate propria præter scripturā protulerunt sententias, scripturæ siue canoni consonas, recipiam: quas vero dissonas, reuerenter abiiciam*: non tamen aliter quam auctoritate scripturæ, cui semper innitar. Quoniam & ipsi quandoque circa scripturam & præter scripturam sententiis adinuicem dissident, vt *Hieronymus* & *Augustinus* super illud 2. ad Galatas; *Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat*. Et rursum *Ambrosius cum Hieronymo*, de virginitate Ioseph. Amplius & idem ipsi sibi sanctorum aliquis quandoque dissona profert, vt ex sequentibus manifeste patebit. Hinc ergo *primum* ad instantias, quæ inductæ sunt capitulo præcedenti. Cum enim ex *Luca* 10. sumebatur, episcopos esse maioris dignitatis quam simplices sacerdotes, ex eo quod ibidem habetur; *Post hac autem designauit Dominus & alios 72.* per quos secundum Bedam figuratur ordo presbyterorum, quem secundum appellat, post episcoporum ordinem scilicet. Dicendum, quod iuxta sententiam

Obiectiones refutaturus hypothesin præmittit, de auctoritate S. literarum earumque ab humanis scriptis differentia.

Solis S. literis nititur per se Marsilius: non Patribus.

Quia illos dissidere a se mutuo, exemplis probatur: Imo a semetipsis.

1. Obiectionis repetitio.

& responsio prima.

Apostoli, & ea quæ de sanctis inducta sunt 15. huius, conuenientius figuratur per 72. diaconorum ordo, quam sacerdotum. Vel potest dici conuenienter, quod non propter hoc sequitur, episcopum ordinem essentialem ampliorem habere presbytero. Vnde illa missio, qua Christus eos misit in mundum, signauit electionem siue institutionem humanam, qua vnus eorum cæteris præferetur in ecclesiastica œconomia. Non enim contulit Christus eis, cum dixit, *Euntes ergo docete omnes gentes*, dignitatem essentialem, sed prius tradiderat. Et esto quod simili tempore vtramque tradidisset, dico quod illa missio non addidit intrinsecam perfectionem, quam prius non habuissent cum sacerdotium per Spiritum sanctum receperunt. Fuit autem de apostolis super reliquos futuros sacerdotes, facta per Christum hæc institutio secundaria, quoniam nulla tunc erat multitudo fidelium, per quam posset huiusmodi electio celebrari. Nec si fuisset, adhuc æque conuenienter fieri potuisset per aliquam multitudinem, sicut per Christum. Vnde apostoli etiam post Christi passionem & resurrectionem, ad electionem in diuidendis prouinciis se reduxerunt. Nam ad Galatas secundo legitur; *Dexteras dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt nos quidem in gentes, ipsi vero in circumcisionem, Iacobus, Cephas, & Ioannes.* Et ideo esto quod *figura fuisset*, qualem dixit Beda de statu sacerdotii. Dico quod intrinsecam dignitatem siue perfectionem aut characterem à Deo immediate non habet ampliorem episcopus quam sacerdos, & horum ratio sufficiens assignata est 15. huius. Ad *reliquam vero instantiam* ex primæ ad Timoth. 5. *Aduersus presbyterum*, &c. *Dico* quod secundam institutionem non essentialem acceperat ab Apostolo super presbyteros alios in illa prouincia, cuius siquidem apostoli voluntas & institutio, electioni æquiualebat propter defectum & insufficientiam, siue ruditatem multitudinis fidelium. Vnde *Apostolus* primæ ad Corinthios 3. *Et ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus.*

Secunda.

Ad testim. Beda.

2. Obiect. refutatio.

nalibus. Tanquam paruulis in Christo vobis lac potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed ne nunc quidem potestis, adhuc enim estis carnales. Hoc autem explicauimus amplius 17. huius, parte 7. Quod autem inducebatur de *Clementis epistola*, quæ intitulatur *ad Iacobum fratrem Domini*, non recipio tanquam certum: nam epistolam fuisse Clementis, valde suspectum est, propter plura in ipsa contenta. Rursum suspecti sunt hi *canones* seu epistolæ, quoniam in ea quæ de sacramentis, vestibus & vasis ad Iacobum fratrem Domini, & in ea quę de communi apostolorum vita intitulatur, scribitur, ac si Clemens Iacobo narret ea quæ Christus cum apostolis egit. Hæc autem fuisset *magna ignorantia*, non modo dicam præsumptio Clementis, quod ea quæ tantum audiuerat, significare vellet, quasi per modum doctrinæ, illi qui præsens interfuerat, & Christum cum apostolis, quorum vnus fuerat, ipse viderat. Quis enim discipulos, qui Hierosolymis erant, melius instruere poterat de vita Christi & apostolorum? quis de ritu ecclesiastico plus nosse debuit? an apostolus aut successor apostoli? nemo est qui dubitet: propter quod *ipsa sunt cum apocryphis computanda.* Sed esto quod Clementis fuerint, vt quidam asserunt, fabularibus innisi sermonibus, etiam prorumpentes in tantum, vt Clementem dicant, quia Romanus erat episcopus, maioris auctoritatis in ecclesia Dei, apostolo Iacobo. A quibus quærendum conuenienter, cur *epistolæ Clementis* in contextu sacri canonis positæ non sunt, sicut ea quæ Iacobi? Dicemus tamen ad ea quæ in dictis epistolis conuenientia videbuntur Christi & apostolorum sententiæ, cum auctoritates scripturæ tractabimus, quibus inniti videntur. *Ad id* autem quod dicebatur, hanc fuisse sententiam omnium episcoporum, qui beato Petro successerunt in episcopali sede Romana, *dicendum est*, quemadmodum diximus ad primam instantiam, sic eos intellexisse: si vero aliter; ipsis relictis, sequimur Apostolum & Hieronymum 15. & 16. huius.

3. Obiect. refutatio prima.

Epistola Clementis ad Iacobum adulterina: & Canones.

Secunda.

4. Obiectio diluitur.

3. Obiectionis refutatio.

Ad eas vero canonis auctoritates, quibus videtur ostendi, *beatum Petrum* superiorem dignitate cęteris apostolis, non solum humana electione, verum etiam immediata Christi ordinatione, cum *primo* inducebatur ex Matthæi 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: & tibi dabo claues regni cælorum*, &c. Per quæ verba Christus ipsum videretur instituisse in sui saltem absentia, caput & fundamentum ecclesiæ: *dico caput & fundamentum ecclesiæ vnicum esse & fuisse ordinatione immediata Dei: & hoc Christum, apostolorum vero neminem, etiam in absentia Christi*, quemamodum per scripturam indubie conuicimus in 6. & 22. huius.

Ad 1. Auctoritatis primum membrum.

Caput & fundamentum ecclesiæ vnicum est & manet, Christus.

Vt ex interpretat huius auctor. glossa liquet:

Ad canonem ergo, cum dicitur; *Super hanc petram*, &c. dico secundum *glossam*; *Super hanc petram, id est, super Christum, in quem credis.* Vbi *glossa* interlinearis addit; *Tu es Petrus, id est, à me petra, ita tamen vt mihi retineam fundamenti dignitatem.* Petrum autem vocauit eum Christus, id est, *constantem in fide*, quod non negamus. Esto enim quod aliis constantior & merito perfectior, non propter hoc dignitate prior, nisi tempore forte, vt euidenter per scripturam probauimus, vbi supra. Eum autẽ quem diximus fuisse scripturæ sensum, adiuuat expositio beati *Augustini* super hunc locum. inquit enim Augustinus, & sumptum est ex libro Retractationum; *Dixi in quodam loco de apostolo Petro, quod in illo tanquam in petra ædificata sit ecclesia, sed scio me postea sæpissime sic exposuisse, quod à Domino dictum est; Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, vt super hunc intelligeretur, quem confessus est Petrus, dicens; Tu es Christus filius Dei viui, ac si Petrus ab hac petra appellatus, personam ecclesiæ figuraret, quæ super hanc petram ædificatur.* Non enim dictum est illi; *Tu es petra, sed tu es Petrus; petra autem erat Christus quem confessus Simon: sicut ei* (Christo scilicet) *tota ecclesia confitetur, dictus est Petrus.* Et potest huius ratio assignari secundum scripturam, quoniam Petrus quamdiu viator extitit, errare potuit & peccare *per sui arbitrii libertatem*, vnde

& Augustini consensu.

& ratione probatur Petrum non fuisse ecclesiæ fundamentũ: sed Christũ.

Vnde Christum negasse legitur,& quandoque ad veritatem euangelii ambulasse non recte: tale autem non poterat esse fundamentum ecclesiæ, sed ille solus fuit Christus,vt apparet primæ ad Corinthios 3. qui aberrare nō potuit,eo quod ab instanti suæ conceptionis,impeccabilis fuerit confirmatus. Vnde Apostolus vbi supra; *Fundamentum enim aliud nemo ponere potest,præter id quod positum est,quod est Christus Iesus.* Et quod addebatur; *Tibi dabo claues regni cælorum,* nullam Petro super reliquos apostolos auctoritatem tribuit; quoniam hanc eamdem iudiciariam potestatem cæteris apostolis tribuit, secundum *Hieronymum & Rabanum,* quorum glossas induximus sexto huius, parte 3. Amplius, quoniam Christus potestatem clauium illi non videtur tradidisse per hæc verba, *inquit enim;Tibi dabo,*quod sonat futurum, *non dixit; Do.* Sed Ioan. 20. indifferenter omnibus dixit; *Accipite spiritum sanctum,& quorum re. pec.* &c. Esto tamen quod Petrus his verbis potestatem hanc recepisset, non concluditur ex hoc, nisi quod tempore prius fuerit pastor institutus,& quod illi singulariter has tradiderit Christus claues,signare voluit ecclesiæ vnitatem in fide, ad quam fideles inuitauit Christus per singularem clauium traditionem siue promissionem,vt *glossa* dicit: vel fortasse,quia Christum Dei filium esse, primum constanter & manifeste confessus est, primum tempore dotatur clauibus & honoratur aut honorari promittitur,vt sic etiam confitendi Christum palam & constanter per huiusmodi præmium promissum, cæteris præberetur exemplum. Non tamen propter hoc conuincitur,ipsum fuisse cæteris dignitate siue auctoritate priorem,*quamuis hoc plures glossatorum dicere videantur à se,non habentes hoc ex scriptura.* Significat autem infallibiliter nos verū dicere sequens euangelii series,quæ habetur eiusdem Matth.20.vbi Christus quæsitum hoc aperte definiens, dixit, nullum ipsorum esse superiorem aliis. Facta enim erat contentio inter eos,quis eorum esset maior. Idemq; Matth.22. ad quos sic inquit Christus: *Vos autem*

Ad secundum membrum responsio prima.

Secunda.

Ad glossam responsio prima ex Christi testimonium.

(inuicem supple) *nolite vocari Rabbi: vnus est enim magister vester, omnes autem vos fratres estis. Omnes autem fratres*, id est, æquales, non ergo excepit aliquem. Et est mirandum, si magis credere debeamus auctoritati glossatoris quam Christi, quicumq; fuerit ille glossator etiam sanctus, & maxime, cum hoc non dicat tanquã glossator, sed proprio sensu. Series enim scripturæ tam manifesta est, quod glossa non eget in hoc. Amplius, quoniam & ipsæ glossę oppositum dicunt, ad *Galatas* exponentes secundũ, sicut apertum est 16. huius. Tractauimus autem istud sufficienter & seriose 4. & 16. huius, nec reiterauimus omnes probationes propter rei notitiam & abbreuiationem sermonis. Ad *aliam* vero canonis *auctoritatem* sumptam ex Lucæ 22. Dixit enim Christus beato Petro, *Ego autem rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua, & tu aliquãdo conuersus, confirma fratres tuos.* Ex qua quidem serie inferunt aliqui *duo: vnum*, quod solius ecclesiæ Romanæ fides deficere nequit, eo quod de fide Petri Christus intellexit etiã fidem successorum, & consequenter episcopum sibi successorem, aliorũ primum: *secundum* vero quod ex hoc Christus ipsum reliquorũ apostolorũ prælatum fecerit. Dico neutrum sequi ex verbis Christi per virtutem sermonis. In hac enim consequentia stat oppositũ consequentis cum antecedente. *Secundo probo* per scripturã neutrũ sequi, & per verba Christi, non alia. *Primum* quidem iam dictorum non sequitur, propterea quod omnibus dixit Christus Matth. vlt. *Euntes ergo docete omnes gentes*, &c. *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi.* Si Christus ergo spopondit se cum aliis futurũ, vsque in seculi consummationem omnibus diebus, ergo intellexit etiam de aliorum successoribus, si de successoribus Petri hoc debet intendi. *Amplius*, quoniam si successor beati Petri singulariter dicatur Romanus episcopus, constat hæreticum quemdam aut quosdam in sede illa tanquã episcopum fuisse præfectum, vt * de *Liberio* & quibusdam aliis ostensum est 20. huius. *Rursum* quia 16. huius monstratũ est, Romanum

Alitera ex glossis.

Ad 2. auctoritatem.

eius duo consectaria.

responsio negatione cõsequentia prioru.

Ratio prima:

Secunda:

* Liberius Papa.

Tertia.

Romanum episcopum non esse singulariter successorem beati Petri, propter causas secundum scripturam assignatas ibidem. *Reliqua consequentia* similiter nulla est, quod probo etiam per scripturam. Contulit enim Paulus Petro in euangelio, non econtra, vt ex 2. ad Galatas induximus satis 16. huius. Et quod euidentius est, huius consequentiæ destructiuum est sermo Christi pridem inductus, ex Matth. 20. & Lucę 22. per quem ex aperto sui sensu determinauit Christus, & definiuit oppositum. Vnde *glossa* exponens hunc locum, inquit; *Sicut ego te orando protexi ne deficeres, sic tu infirmiores fratres exemplo tua pœnitentia conforta, ne de venia desperent, intelligens per fratres indifferenter fideles. Quod etiam dicens Petro, fecit alios apostolos intelligere facturos.* Vnde Marci 13. ***Quod vni dico***, vel secundum aliam literam, sensum tamen eumdem, ***quod vobis dico, omnibus dico.*** Aut *fortasse id Petro singulariter dixit, sicut etiam glossa sentire videtur, quoniam præsciebat Christus Petrum se negaturum.* Vnde, tu conuersus aliquando, id est, exemplo tuę pœnitentię, eo quod verbo & sui exemplo, qui veniam meruerat, infirmos in fide singularius confortare seu confirmare volebat, ne scilicet de venia desperarent. Ad ***reliquam autem canonis auctoritatem*** sumptam Ioan. 21. per quam idem quod prius quidam nituntur conuincere, ex eo quod Christus beato Petro dixit; *Pasce oues meas, pasce agnos meos*, &c. ***Dicendum primo*** secundū *glossam* hunc esse sensum huius seriei, quod * *pascere oues, est credentes ne deficiant, confortare*, terrena subsidia, si necesse est, subditis prouidere, exempla virtutum præbere, aduersariis obsistere, fidei scilicet, peccantes corrigere. Et subditur in *glossa*, & cum tertio audit à Petro se diligi, iubet pascere oues: trinæ negationi redditur trina confessio, ne minus amori lingua seruiat, quam timori. *Ex hoc autem non conuincitur, nisi quod ipsum pastorem ouium Christus instituit: non tamen ex hoc sequitur quod ipsum super reliquos apostolos auctoritate vel dignitate priorem: nec rursum sequitur ex hoc, alios apostolos non fuisse institutos pastores.*

Secunda consequentia negatio: cuiusque ratio prima: Secunda.

Ad 3. auctoritatem.

responsio

* Pascere oues quid sit.

Oppositum enim vtriusque consequentis iam dicti stat cum antecedente, videlicet cum sermone Christi prædicto. Testatur autem dictis, quod ecclesia catholica cantat de omnibus apostolis indifferenter, *Vere dignum & iustum est, æquum & salutare, te quidem omni tempore suppliciter exorare, vt gregem tuum pastor æterne non deseras, sed per beatos apostolos tuos continua protectione custodias. Vt eisdem rectoribus gubernetur, quos operis tui vicarios eidem contulisti præesse pastores.* Ecce apostolos in plurali, *rectores, vicarios, & pastores, per Christi collationem immediatam.* Nō autem solum aliquem rectorem, vicarium, aut pastorem constitutum per Christum. *Interroganti vero*; cur Christus hoc Petro singulariter dixit? *dicendum* vtique, quod Christus *quandoque* sermonem dirigebat ad hominem in persona propria, vt in remissione peccatorum, sanatione infirmorum, & suscitatione mortuorum; *quandoque* vero dirigebat sermonem ad alterum in persona omnium aut plurium, vt in Ioan. 5. *Vade & amplius noli peccare, ne deterius tibi contingat.* Vnde id officium Christus cōmittendo Petro, illi loquebatur in persona omniū apostolorum, sicut ipsemet testatur hunc modum loquendi suum, Marci 13. cum dixit, *Quod autem vni vel vobis dico, omnibus dico. Specialiter* tamen ad Petrum sermonem direxit, quia senior erat, vel quia charitate ardentior, vel vt significaret ecclesiæ futuræ, quales debeant pastores institui, quoniam *ætate* maturi, ex qua signatur prudentia, seu scientia; & *charitate* pleni, ex qua significatur cura & diligentia quas debent habere pastores; aut fortasse ne videretur abiectior, quia Christum negauerat, quod sapere videtur *glossa* cum dixit, *trina negationi redditur trina confessio, ne minus amori lingua seruiat quam timori.* Hoc enim certissime constat, quod omnibus Matth. vlt. dictum est indifferenter; *Euntes ergo docete omnes gentes*, nec dixit Petro, *Vade & alios mitte*, in quo significauit omnibus auctoritatis æqualitatem, sicut etiam ex Matth. 13. pridem induximus, dum ad eos inquit Christus, *Nolite vocari Rabbi* (supple

Quæstio: cur Petro potissimum dictum Pasce oues meas.

1. Responsio.

Secunda.

(supple inuicem aut vnus super reliquum vel reliquos) vnus enim est magister vester, vos autem omnes fratres estis. *Aut dicendum* & valde probabiliter, atque secundum veritatem mihi videtur, quod pro tanto dixit Petro; *Pasce oues meas*, vt sibi specialiter propter sui constantiam committeret populum Israel, qui & duræ ceruicis populus fuit versus Deũ, vt apparet Exod. 33. Et inducit Apostolus per Esaiam, Actuum vltimo. Et quoniam propter hunc populum conuertendum & saluandum principaliter venerat Christus. Vnde Matth. 15. *Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel*, non sum missus, principaliter supple. Ideoque huius populi curam beato Petro specialiter commisisse videtur, cum dixit, *Pasce oues meas. Et videtur hæc fuisse Apostoli aperta sententia*, cum ad Galat. 2. dixit, *Cum vidissent quod creditum est mihi euangelium præputii, sicut Petro circumcisionis*, &c. vbi glossa secundum Aug. *Cum vidissent quod euangelium præputii creditum est mihi vt fideli, ita principaliter sicut Petro euangelium circumcisionis*. Christus enim dedit Paulo, vt ministraret gentibus, qui etiam dederat Petro vt ministraret Iudæis, ita tamen dispensatio distributa est illis, vt & Petrus gentibus prædicaret, si causa fecisset, & Paulus Iudæis. Nec video quod Paulus, vel alter sanctus aliunde sumere potuerit ex scriptura, populum Iudaicum specialiter & principaliter fuisse Petro commissum, nisi ex eo quod Christus dixit illi, *Pasce oues meas*. Cum dicat Paulus ad Gal. 2. *sibi creditum euangelium præputii, quemadmodum Petro circumcisionis*. Si namque creditum erit Petro euangelium vniuersaliter plusquam Paulo, vel aliis, inconuenienter vtiq; dixisset Paulus verba prędicta, quinimo totus eius sermo fuisset inanis, & comparatio quam fecit in eo ad glossas sanctorum & reliquorum doctorũ. Super hæc tria puncta scripturæ iam dicta, dicemus in fine capituli huius, ne idem sæpius iterare contingat. *Ad dictum vero apostoli ad Gal. 2.* per quod videbatur ipsum auctoritate fuisse minorem apostolo Petro, per id quod dixit; *Contuli cum illis*

Tertia.

Ad quartam auctoritatem responsio, qua Pauli & Petri æqualitas demonstratur.

euangelium quod prædico in gentibus, ne forte in vacuum currerem aut cucurrissem, &c. *dicendum* primo secundum *glossam Aug.* super hunc locum. Inquit enim; *Et non didici ab illis tanquam maioribus, sed contuli cum eis tanquam amicis & paribus*. Quod autem secundum *Hieronymum* glossa inducit super id, *Ne in vacuum currerem*, &c. Ostendit (inquit glossa, secundum Hieronymum) *se non habuisse securitatem euangelii, nisi etiam auctoritate Petri confirmatum & aliorum roboratum. Dico* cum reuerentia, quod hæc glossa vel sibi contradiceret, in eo quod infra dicitur secundum eumdem Hieronymum, si sic intelligatur, quemadmodum qui aduersatur sententiæ, quam dicimus videtur intendere. *Vel* oportet glossam hanc secundum *Hieronymum* intelligi, secundum id quod in ea subditur secundum *August*. Non enim fuit ista causa collationis, quia ipse dubitaret se non habere certitudinem euangelii, sed hæc vt magis ab audientibus crederetur, cum dicebat se contulisse cum illis qui cum Christo fuissent conuersati, quorum testimonium probabilius erat. Vnde verbum illud; *Ne in vacuum currerem aut cucurrissem*, non debet referri ad defectum Apostoli secundum se; nec ad dubitationem quam haberet in euangelio: quoniam hoc, neque ab homine, neque *per hominem accepit aut didicit, sed per Dei reuelationem immediatam*, vt ipsemet dicit ad Gal. 1. Amplius ad Gal. 2. de hac collatione faciens memoriã, inquit Apostolus; *Mihi autem qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt, sed econtra*. Vbi *glossa* secundum Aug. *Mihi enim (vel autem,) quasi ideo ad priora non recurro, quia quæ modo fiunt, sufficiunt mihi ad commendationem, scilicet quod illi qui videbantur esse aliquid, scilicet Petrus & alii qui fuerunt cum domino, nihil contulerunt, id est, addiderunt mihi: in quo patet quod non illis inferior sum, qui à domino, à Deo perfectus sum, vt nihil esset quod in collatione mea perfectioni adderent. Qui enim illis tribus imperitis tribuit sensum, dedit & mihi*. Et infra dicit *glossa* secundum Hieronymum; *Ipsi mihi nihil contulerũt, sed ego contuli Petro*. Et infra rursum;

Ego

Ego restiti enim tamquam par. Hæc enim non auderet facere nisi sciret se non imparem fore. Debet igitur illud verbum; *Ne in vacuum currerem*, &c. referri ad audientes qui forte sibi non credidissent, aut non tantum, & ideo vacui remansissent. Et ipse similiter in eis vacuus fuisset, id est, propositum frustratum habuisset in eis; quoniam non generasset in eis fidem, quam suæ prædicationis cursu generare intendebat. Et hoc est etiam quod in glossa secundum *Augustinum* subditur infra; *Apostolus enim Paulus, post Christi ascensionem de cælo vocatus, si non cum apostolis communicaret, & cum eis euangelium non conferret, quo eiusdem societatis esse appareret, ecclesia illi omnino non crederet. Sed cum cognouisset eum hoc annuntiare quod illi, & in eorum communione & vnitate viuentem, accedentibus etiam per eum talibus signis, qualia & illi operabantur: ita enim domino commendante auctoritatem meruit, vt verba illius sic audiantur in ecclesia tanquam in illo Christus, sicut ipse verissime dixit, locutus audiatur.* Meruit ergo Paulus auctoritatem, Christo commendante ipsum siue approbante simpliciter, non dixit, Petro vel aliis apostolis ipsum commendantibus. Et subditur infra parum in glossa secundũ eumdem. Vnde contulit cum illis euangelium, & dextras accepit, quia idem verbum cum eis, etsi non per eos habuit. ipsa enim collatio vnam doctrinæ speciem, excussa omni lepræ varietate, monstrauit. *Hæc igitur fuit causa collationis, vt varietatis doctrinæ scrupulus tolleretur ab auditoribus.* Et hoc est quod supra dixerat glossa secundum Aug. inquit enim, *Iterum ascendi Hieros. &c. Ascendi dico cum Barnaba, qui de Iudæis erat, assumpto Tito, qui de gentibus, quasi hinc inde testes habui, quibus pateret falsum esse me aliud gentibus, aliud Iudæis prædicare. Ascendi autem non solum ea dispositione, sed secundũ reuelationem Dei, & non didici ab illis tanquã maioribus, sed contuli cum eis tanquã amicis & paribus euangeliũ Christi, quod prædico in gentibus.* Hoc fecit pro assertione prædicationis, quia multis erat scrupulus in doctrina apostoli, perturbãtibus Iudæis,

quem scilicet scrupulum Deus voluit tollere. Et ideo non humana deliberatione, sed Dei reuelatione Apostolus ad conferendum cum illis euangelium ascendisse se dixit, nõ quidem propter dubitationem quam in euangelio haberet Apostolus, sed vt ab auditoribus iam dictus scrupulus tolleretur.

Ad glossam.

Quod vero inducebatur ex glossatore ad Galat. 2. quod posterior pastor fuit Paulus beato Petro Apostolo, dicendum *glossatorem* fuisse locutum proprie, quoniam beatus Paulus posterius tempore vocatus fuit ad Apostolatum, & ideo posterior tempore, sed non propter hoc inferior auctoritate; nec hoc glossa expressit, sed oppositum magis. Sic igitur ex prædictis apparet, neque Petrum aut Apostolorũ alium fuisse maiorem Paulo, sed amicum & parem auctoritate per Christum illis immediate collata. Si qua vero fuerit inter eos prioritas, attendenda est ex ipsorum inuicem electione fortasse, aut secundum quem modum beatum Petrum ceteris priorem Apostolis diximus 16. huius.

Ad Isidori testimonium responsio.

Ad dictum vero sumptum *ex codice Isidori* cap. cui titulus; *Incipit præfatio Nicani concilii*, cum inquit: *Sciendum est sane ab omnibus catholicis, quoniam sancta Romana ecclesia nullis Synodicis Decretis prælata est, sed euangelica voce Domini & Saluatoris nostri primatum obtinuit*, sic quoque intelligendo de ipsius episcopo.

Qua illud falsum probatur.

Negandum est *Isidori* & cuiuslibet alterius extra canonem sic dicentis sermonem.

Ratio prima.

Nam *Romana ecclesia ex Decretis Romanorum principum est aliarum principalior instituta*, & ex aliarum ecclesiarum consensu, quasi electione quadam, secundum quem modum diximus 18. & 22. huius.

Secunda.

Amplius ex præmissa canonis auctoritate, non sequitur quod infert Isidorus, sed repelli potest eius illatio & cuiuslibet sic dicentis, per determinata nobis 15. huius, parte 8. & 16. parte 13. & 14.

Ad Isidori probationem responsio.

Ad id vero per quod hæc astruere nititur, ex Matthæi 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram*, &c. iam dictũ est prius, & manifestata fuit huius Isidori sententiæ debilitas 22. huius.

Ad rationem responsio:

Ad eam vero *rationem*, qua deducebatur, ecclesiam vnam esse, & vnum esse primum episco-

episcopum propter fidei vnitatem, secundum Apostolum ad Ephesios 4. *dicendum*, sumendo ecclesiam in propria significatione pro fidelium multitudine, *sic esse vnam ecclesiam, sicut fides est vna.*Et quoniam fides non est vna numero in omnibus fidelibus, sed specie vel genere, idcirco nō concludit argumentum, ecclesiam aliter esse vnam. Et cum additur, *ecclesiam non esse vnam, nisi per vnitatem numeralem alicuius episcopi ceteris superiorem, hanc nego*, & si concederem ipsam ad aliam illationem, quod hoc principium siue caput est Romanus episcopus institutione diuina immediate, nego illationem hanc cum suis probationibus. Quoniam nec Petrus Apostolus fuit petra, super quam fundata est ecclesia, sed Christus, sicut pridem & 16. huius, per scripturam ostensum est. Et quoniam Romanus episcopus institutione diuina immediate, non sic est singulariter beati Petri aut aliorum Apostolorum successor, quod illi propter hoc, ad reliquos superior auctoritas debeatur, vt vbi supra monstratum est. Sed si qua illi singularitas insit, sibi cōuenit per institutionem seu electionem humanam, vt vigesimosecundo huius sufficienter ostendimus. Ad huius vero *confirmationem*, quoniam sic vnum episcopum aut episcopatum oportet esse, tāquam spiritualium principium, quemadmodum vnum principem aut principatum, temporalium omnium primum, potest negari comparatio: quoniam primi principantis aut principatus vnitas numeralis necessaria est propter contentiosos hominum actus, vt demonstratum est 17. primæ. Quæ siquidem vnitas non est necessaria in aliquo vel reliquorum officiorum ciuitatis aut regni. Amplius concessa comparatione secundum similitudinem seu proportionem, quæ primum assumitur ad id quod subiungitur, vnum esse primum principem aut principatum, dici potest quod verum est humana institutione, non aliqua Dei siue legis diuinæ ordinatione seu statuto immediate. Quomodo conclusimus etiam 22. huius, expediens fore vnum episcopum aliquem & vnam ecclesiam, secundum cer-

*Quatenus vna ecclesia. *& fides vna.

Ad rationis cōfirmationem & primum simile.

tam formam, & ad certum opus instituere omnium aliarum principaliorem & caput. Ad aliam vero ratiocinationem, quoniam vt in vnico templo est vnus episcopus, sic in orbe vniuerso fidelium. *Dicendum* primo, in vnico templo, neque de necessitate salutis, neque legis diuinæ precepto est vnus episcopus, imo possent esse plures, sicut 15. huius ex Actuum 20. & aliis plerisq; locis per Apostolum, & ex epistola *Hieronymi* ad Euandrum monstrauimus. Quod vero vnicus in vnico templo vel diœcesi posteriori tempore instituatur episcopus, antonomatice in œconomia templi preferendo illum, proueniunt ex humana institutione immediate: nō quidem, vt diximus, ex necessitate imposita legem diuinam. Neq; si esset talis imposita necessitas, lege diuina tenet simile. Non enim eadem necessitas est vnius œconomi numero in vnica domo, & in tota ciuitate aut prouinciis pluribus: quoniam nō existentes in eadem familia domestica, non egent vnitate numerali cuiusquā œconomi, eo quod sibi inuicē cibos & reliqua victui necessaria, mansionem, accubitum, & reliqua nō inuicem participāt, nec in tali vnitate, sicut qui sunt eiusdem domesticę familię, insimul conuersantur. Concluderet enim ratio hæc, pariter oportere vnū numero esse œconomū in orbe vniuerso, quod non est expediens neq; verum. Sufficiunt enim ad conuictū humanum quietū, vnitates numerales principatuum secūdum prouincias, quemadmodū diximus 17. primę. Vnum autem esse iudicem coactiuum omnium, nondū demonstratum videtur esse de necessitate salutis æternæ, cum tamen huius amplior videatur necessitas inter fideles, quam vnius vniuersalis episcopi, eo quod vniuersalis princeps magis vnitate potest conseruare fideles, quam vniuersalis episcopus: *Antiquis namq; temporibus per principes coacti sunt schismatici ad fidei vnitatem seruandam*, quemadmodū ostensum est 21. huius. Per episcopos autem cogi non poterant, eo quod auctoritate coactiua carebant, quæ nec ipsis debetur, inquantum huiusmodi, quemadmodum demonstratum 15. primæ, & per scripturam & san-

Ad secundum simile responsio prima:

Altera.

& sanctorum auctoritates & alias rationes, amplius confirmatum 4.5.8. 9.& 10.huius. Vnitatem vero numeralem atque principalitatem episcopi & ecclesiæ siue collegii clericorum,& secundum quem modum instituendam, expedire monstrauimus 22. huius: quamuis, vt diximus, determinatus sacerdos nullus, neque collegium ad hoc institutum sit lege diuina, sed humana electione seu institutione talis determinatio facta fuerit,quemadmodum 22. huius veraciter & euidenter ostendimus. Quod vero adebatur ex Ioannis 10. *Et fiet vnum ouile & vnus pastor*, dicendum quod loquebatur Christus de seipso. *Ipse enim solus fuit vniuersalis * pastor, & princeps pastorum, non alius post ipsum, sicut ipse solus fuit caput & fundamentum ecclesiæ*, quemadmodum decimosexto huius monstrauimus, & aliis plerisque locis repetiuimus. Et fuit hæc aperta & literalis sententia beati *Petri*. Inquit enim sua canonica prima, capitulo quinto: *Cum venerit princeps pastorum* (de Christo loquens) *percipietis immarcessibilem gloriam*. Hæc etiam est sententia sanctorum super hunc locum. Inquit enim *glossa* secundum Gregorium, *Quasi ex duobus gregibus * vnum ouile efficit, quia Iudaicum & Gentilem populum in sua fide coniungit*. Ecce qualiter ouile fit vnum, quoniam in fidei vnitate. Non dixit Gregorius vnum ouile fieri, quia sub episcopo Romano vel alio vnico, præter Christum, omnes fideles sint positi. Adhuc secundum Theophylactum; *Idem namque omnibus est baptismi signaculum, vnus pastor, verbum Dei. Attendant ergo Manichæi, quoniam vnum ouile & vnus pastor est noui & veteris testamenti*. Nusquam enim nominatus est ad hanc vnitatem ouilis Petrus aut Paulus, vel alter Apostolus, sed sola fidei vnitas, & *Christi persona, qui solus ordinatione immediata Dei caput est & fundamentum, & omnium princeps pastorum*, vt ex præmissis diximus, & per certitudinem ostendimus 16.huius. Ad aliam vero illationem, qua concludebatur, Romanum episcopum solum, aut cum suorum clericorum solo collegio esse primam

Ad testimonium Christi.

* Quomodo vnus sit pastor.

* & vnum ouile.

Ad 1. conclusionem responsio:

causam effectiuam institutionis secūdariæ omnium aliorum ministrorum ecclesiæ, & eisdem assignare seu determinare templa in ipsius potestate mediata vel immediata, vel vtraque fore, negando respondeo. Et dum confirmatur per *Ambrosium*, de tradendis basilicis, qui sacerdotes ad templa siue basilicas determinare siue instituere, dicit *ius Cæsaris esse non posse, quoniam ecclesia Dei est*: *dicendum* sane, quod hoc propterea dixit *Ambrosius*, quoniam *temporibus illis non erat tutum*, talia officia, scilicet *animarum curas, permittere Romanis principibus conferenda, & quod nondum erant in fide confirmati sufficienter*, quinimo ipsorum principum quidam magis fauebant quandoque sacerdotibus hæreticis, quam vere fidelibus, velut idem *Valentinianus Imperator*, ad quem epistolam dirigebat *Ambrosius*. Verumtamē fide radicata & firmata, tam in subditis, quam in principantibus, & tali existente cōmunitate: tutius, & vtilius, & magis conformiter legi diuinæ fit episcoporum & aliorum animæ curatorum electio siue institutio, per auctoritatem vniuersitatis fidelium, quam per vnicum & partiale ciuitatis seu communitatis collegium, vel per vnius solius hominis voluntatem, *quam prece aut pretio, amore vel odio, aut alia quauis affectione sinistra, leuiter & quasi quotidie videmus peruerti*. Conuenimus ergo cum beato *Ambrosio* in hoc, quod curatores animarum, episcopos aut sacerdotes reliquosque templorum ministros instituere, non sit ius Cæsaris, inquantum persona talis, aut alterius singularis personę, sed vniuersitatis fidelium, aut illius vel illorum cui fidelium vniuersitas auctoritatem huiusmodi sponte tradiderit; neque hoc negauit ipse. Vnde aduersus Imperatores semper recurrebat ad plebem fidelem, per quam etiam idem ipse fuerat institutus episcopus, secundum quem modum determinauimus 17. huius. *Neque vnquam dixit auctoritatem hanc fuisse Romani aut alterius cuiusquam Pontificis*, sed propter causam prædictam dixit, ecclesiam siue templum solius Dei esse, ac ipsius fidelium multitudinis tanquam

& auctoritatem Ambrosii.

tanquam ecclesiæ principaliter & primo dictæ, cuius ecclesiæ caput est Christus, & ius, id est, possessionem de iure Cæsaris esse non posse. Omnia enim quæcunque sint illa temporalia, possessionis Cæsaris siue fidelis siue infidelis esse possunt. Sed templum siue institutio sacerdotum in eo, ad solius multitudinis fidelium auctoritatem pertinet, quemadmodum ostensum est 17. huius. Nec eius oppositum dixit aut sensit Ambrosius. *Huius autem signum* propterea solum contendisse Ambrosium, tanquam pastorem fidelium, vt scilicet malo seu hęretico sacerdoti grex fidelium non committeretur regendus, quod dixit ad *Valentinianum* epistola prima, inquit enim; *Atque vtinam liquido mihi pateret, quod Arrianis ecclesia minime traderetur! sponte me offerrem tuæ pietatis arbitrio.* Quod autem sic ipsum intellexisse oporteat circa basilicarum traditionem, vt nunc diximus, & 17. huius manifeste demõstrauimus. Quoniam si basilicam occuparet in cõmunitate fidelium qui hæresis labe factus existeret episcopus aut sacerdos cedere nolens, constat huiusmodi iuste compelli posse per iudicem coactiuum & armatam potentiam secundum leges humanas. Hoc autem coactiuum iudicium atque potentia nullius est sacerdotis auctoritas, vt idem & vere testatur Ambrosius in epistola, quæ intitulatur ad plebem, inquit enim: *Aduersus Gothos, milites quoque, lachrymæ meæ arma mea sunt. Talia enim munimenta sunt sacerdotis, aliter nec debeo nec possum resistere*: quamuis hoc etiam demonstratione conclusum sit 15. & 17. primæ, & auctoritate scripturæ atque sanctorum cum aliis quoque probationibus confirmatum 4. 5. 8. & 9. huius. Et ideo sane tenendum sic sensisse Ambrosium, vt diximus. Nam & Apostolus Cæsarem appellauit, vt ex Actuum 25. induximus prius. Vnde vel sic dicendum, in communitatibus fidelium, aut singulos permittendum de fide docere quod volunt, sicut videtur sensisse *Hilarius ad Constantium*, epistola quadam. Sic igitur ad fidelis vniuersitatis auctoritatem vel principantis secundum eius ordinationem

pertinere videtur, basilicas siue templa disponenda tradere, ac sacerdotes in illis statuere: quod etiam *catholici Francorum reges* faciunt in quibusdam ecclesiis, nullum sacerdotem seu episcopum recognoscentes, à quo deriuetur ad eos auctoritas hæc. Sic etiam beatum *Ambrosium* intellexisse, & si vere intelligere oportuisse credimus. Et si contrarie huic (quam canonis scimus & credimus esse sententiam) senserit, eius opinione relicta, quam credere non compellimur ad salutem, cum ipsius scriptura canonica non sit, scripturis canonicis inhærentes, eam quam diximus, tanquã veram tenemus sententiam.

Ad 1. Conclusionem. Et cum ab eadem auctoritate Ambrosii videbatur *inferri*, ad Romanum episcopum pertinere, auctoritate diuina immediate supremam iurisdictionem ecclesiasticorum temporalium, quæ propter officia ministris euangelicis conferuntur; apparet ex dictis *illationem inualidam fore*, sicut etiam 17. huius sufficienter conclusimus: quam in hoc etiam sententiam confirmat Ambrosius iam dicta epistola de tradendis basilicis, vbi sic inquit; *Si tributum petit* (Imperator scilicet) *non negamus, agri ecclesiæ soluunt tributum. Si agros desiderat Imperator, potestatem habet vindicandorum, nemo nostrum interuenit, potest pauperibus collatio populi redundare, non faciant de agris inuidiam, tollat eos si libitum est, Imperatori non dono, sed non nego.*

Obiectio. Sed forte *obiiciet*, qui semper agros defendere quærit, dicens hos esse *iura sponsæ Christi* (parum curans de vera sponsa, fide scilicet catholica defendenda, vt *Rex & regnum Alamaniæ* sibi manifeste testificari potest) quod beatus Ambrosius dixit hæc, non quia agri ecclesiæ de iure debeant tributum, sed quia per vim & oppressionem Imperatorum exigebatur ab ipsis.

Responsio. *Hæc profecto falsa expositio est*, qua quidam etiam Romani episcopi cum suis complicibus ad effugiendam & declinandam coactiuam principum iurisdictionem, frequenter vtuntur, dicentes se de facto violenter, non iure in seculare deductos iudicium: quoniam oppositum dixit Christus, Ioannis 19. & supra

supra induximus 4. huius, & hoc est quod iuxta sententiam quam secundum canonem tenemus, subdit *Ambrosius*: *Soluimus*, inquit, *quæ Cæsaris sunt Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Tributum Cæsaris est, non negatur. Ecclesia Dei est, Cæsari vtique non debet adscribi*: sed fideli supple sacerdoti, secundum iudicium fidelis multitudinis, quemadmodum pridem diximus, & 17. huius euidenter astruximus. Est igitur tributum & iurisdictio principantis super ecclesiastica temporalia non violenter, sed de iure.

Ad aliam vero illationem qua videbatur concludi, omne collegium clericorum Romano episcopo, coactiua iurisdictione subiectum, eo quod diuina ordinatione sit omnium princeps, *negandum est antecedens*. Ostensum enim est prius, quod nullus episcopus aut sacerdos immediata Dei ordinatione seu lege diuina inferior est aut subditus episcopo Romanorum, auctoritate aliqua, essentialiter aut accidentaliter debita sacerdoti. Et quod inducitur consequenter ex *Isidori* codice, *de verbis Constantini*, dicendum, quod verbum fuit exhortationis & monitionis, quo siquidem deuotus Constantinus ostendit, quales esse deberent episcopi & sacerdotes: tales enim esse deberent inuicem & ad alios, quod in seculari iudicio non oporteret ipsos contendere, secundum doctrinam Apostoli 1. ad Corinthios 6. *Quare*, inquit: *non magis iniuriam accipitis? quare, non magis fraudem patimini, quam inter vos habere iudicia?* Et quod additur ex dicto Cõstantini, *Potestatem vobis Deus dedit de nobis iudicandi*, &c. Dicendum, quod verum est iudicio primæ significationis, nullius in hoc seculo coactiuo, de quo siquidem dictũ est sufficienter 6.7.8.& 9. huius. Nec tamen ex prædicta serie, quam inducit *Isidorus* siue dicta à Constantino, siue non dicta, sequitur, reliquos *episcopos Romano* fore iurisdictione subiectos. Inquit enim Constantinus, Dei solius inter vos exspectate iudicium, & vestra iurgia quæcumque sunt, ad id diuinum reseruentur examen, non dixit ad iudicium

Ad 9. Conclusionem.

& Isidorum.

vel examen Romani Pontificis. Et quod additur, *Romanum episcopum esse vicem Dei gerentem in terris*, dicendum, quod ordinatione diuina immediate non plus ipse vicem Dei gerit, quam alter episcopus, vt sæpe dictum & ostensum est prius. Neque si vicem Dei gereret in terris, quam ad spiritualia docenda & ministranda, propter hoc Dei vicem gerit, quam ad iudicium coactiuum, super quemquam clericum aut laicum, vt ex 4. & 5. huius, & aliis plerisque locis ostensum est prius: sed in hoc ministri Dei sunt principes, quemadmodum dixit Apostolus *Paulus* ad Romanos 13. & beatus *Petrus* prima canonica sua, capit. 2. Adhuc esto quod *Constantinus* hoc asserendo aperte dixisset esse verum, negarem ipsius dictum, quoniam nec canonicum est, nec ad canonicum consequens. Quod si hoc per modum statuisset edicti, id obseruari expediret, sicut reliquas humanas leges, non tanquam Dei ordinatione immediate statutum. Verum ex ipsa *Isidori* serie liquet aperte, cunctos episcopos Romano principi coactiua iurisdictione subiectos. Ad ipsius enim iudicium, non autem Romani Pontificis, spontanei, non coacti suas contentiones & iurgia detulerunt, ipsius interpellantes examen atque iudicium, vt Isidorus narrat ibidem. *Et cum infertur vlterius* ex eisdem antecedentibus, ad solius Romani episcopi, aut eius cum suo solo collegio sacerdotum auctoritatem pertinere, generalia conuocare concilia sacerdotum & aliorum fidelium, & reliqua ordinare in eisdem, de quibus in argumentatione prædiximus: *neganda est illatio* cum *suo antecedente*: nam antecedentis & consequentiæ & consequentis oppositum demonstratum est 16. & 21. huius. *Ad confirmationes* horum innisas auctoritati siue sententiæ *Isidori* (quoniam interpretationem non patiuntur, eo quod hanc expressit sententiam) dico, negando eas omnes tanquam canoni sacro, & demonstrationi super hunc firmatæ dissonas, quemadmodum 20. 21. & 22. huius seriose ac manifeste deduximus, & ex his etiam quæ ipsemet inducit codice supradicto. Id au-

Rom episcopus vicem Dei gerit non aliter quā alius episcopus: & quatenus.

Ad 4. conclusionem:

& testimonium Isidori:

Id autem quod dixit *Hieronymus* in expositione catholicæ fidei, in qua sermonem dirigens ad Romanum episcopum, inquit; *Emendari cupimus a te, qui Petri fidem & sedem tenes*, in quibus videtur innuere, Romanum episcopum singulariter beati Petri successorem: dicendum, pro tanto dixisse *Hieron.* Romanum episcopum tenere fidem & sedem Petri, quia in Romana ecclesia beatus Petrus legitur præfuisse tamquam episcopus. Et quoniam ecclesia hæc statuto humano aliarum est caput, ipsam & suum episcopum denominat successorem ab apostolo digniori siue perfectiori, quamuis immediata Dei ordinatione, non sit aut fuerit, auctoritate aliqua sibi per Christum immediate collata, superior reliquis apostolis, vt supra induximus & plene probauimus 16. huius. Et quod addit *Hieronymus*, *Sin autem hæc nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobatur*, &c. In quo videtur innuere Hieronymus, ad solius Romani pontificis auctoritatem pertinere, legis diuinæ, etiam in articulis fidei, dubias diffinire seu determinare sententias. Dicendum, nec istud sensisse Hieronymum, sed hæc pro tanto dixit, quoniam ad Romanum episcopum pertinebat dare responsum de his quæ circa fidem catholicam, dubia & circa ritum ecclesiasticum definita seu determinata erant per concilium generale. Nam Romanus episcopus & ipsius ecclesia propter hoc instituta erat caput siue principalior aliarum, secundum quem modum diximus 22. huius. Signat autem, quod dicimus, intellexisse Hieronymum, quoniam in epistola ad Euandrum, vbi reprehendens quosdam ritus circa diaconos ecclesiæ Romanæ, dixit expresse; *Si auctoritas quæritur, orbis maior est vrbe*, id est, auctoritas omnium ecclesiarum orbis maior est ea, quæ vrbis Romanæ. Per illam ergo solam auctoritatem, quæ aliarum maxima est & certissima, debent circa fidem dubia definiri, quemadmodum ostensum est 20. huius. Vnde & idem *Hieronymus* in expositione catholicæ fidei plane sequitur quæ sunt approbata per generalia concilia, ea

ac Hieronymi.

vero declinat & reprobat, quæ sunt per eadem concilia reprobata. *Quod si tamen sensisset Hieronymus* solius Romani pontificis auctoritatem esse iam dictam, ipsius declino sententiam, tamquam non canonicā, neq; per canonicam ex necessitate deductā. Non enim, vt in prioribus diximus atque probauimus, nec repetere piget, beatus Petrus aut alter apostolus per se solum, auctoritatem assumpsit, quæ dubia circa fidem esse poterant definire. Sed pro talibus conuenerunt apostoli & seniores, vt Actuum 15. inspicienti se offert. *Quod vero inducebatur* ex *Luca* 10. *Qui vos audit, me audit*, &c. dicendum: *Qui vos audit*, &c. verum est, *vos*, id est, generale concilium, quod solum repræsentat Christum legis æternæ latorem vel apostolorum & ipsorum ecclesiæ congregationem. Diuisim vero, *Qui vos audit*, &c. verum est, loquentes secundum legem diuinam, non blasphemantes iniuste. Quomodo dixit Christus de Pharisæis, *Quæ dicunt, facite, quæ dicunt secundum legem* (diuinam videlicet) vt inquit *Hieronymus*, Matth. 23. super præmissum immediate Christi oraculum. Vel sic, *Qui vos audit*, &c. in præceptis aut prohibitis lege diuina, obligatur. In consiliis vero, qualia sunt ieiunia, non obligatur, nisi fidelium omnium, aut valentioris partis in generali concilio interueniente consensu. Ad rationes autem *Bernardi*, & primum ad eam quæ ad Eugenium est, De consideratione libro 2. Quis es, inquit Bernardus; & idem respondens, ait, *Sacerdos magnus, summus pontifex*. Dicendum, quod si intellexerit hoc immediata Dei ordinatione, aut legis diuinæ præcepto, *neganda est eius responsio:* quoniam sic nō esset sacro canoni consona, nec deductis per necessitatē ex ipso 16. & 22. huius. Si vero intellexerit hunc primatum illi conuenire humana electione siue institutione, concedenda est sua responsio, secundum quem modum dictum est 22. huius. Et cum addit, *Tu princeps episcoporum*, verum est accipiendo principem large, id est, principaliorem institutione prædicta, stricte vero accipiendo principem

Ad 5. conclusionem.

& Bernardi testimonium

pem, non est concedenda *Bernardi* oratio. Nam & ipse idem ab eodem Eugenio, & consequenter a quolibet episcopo principatum negat, vt ab eodem Bernardo ad eumdem Eugenium libro primo, capitulo quinto, supra induximus quinto huius. Tu *hæres apostolorum*, sic & alii episcopi, quamuis hic principalius, secundum modum dictum quinto, 16. & 22. huius. *Tu primatu Abel*, verum est assumptus pro illo, humana tamen electione, vel propter illius reuerentiam, qui tempore fuit primus apostolus. *Gubernatu Noe*, verum est humana institutione, inter clericos & supra clericos. *Patriarchatu Abraham*, verum est in ministrandis spiritualibus tantum, & humana institutione. Tu omnium patrum spiritualium pater. *Ordine Melchisedech*, verum est quantum ad sacerdotium, quod figuratum est per illum de Christo, quo modo & cæteri sacerdotes omnes, non autem quantum ad regnum. Quoniam secundum *hoc solum Christum & nullum alium sacerdotem figurauit Melchisedech, qui rex simul & sacerdos erat, nec tamen Christum figurauit hic, quantum ad regnum mundanum*: quia nec sic Christus regnare venit aut voluit, vt in 4. huius ostenditur, sed ille Melchisedech simul sacerdos & mundanus rex, Christi sacerdotium, & cæleste regnum, non mundanum figurauit, & eo minus in aliquo sacerdote vel episcopo, tale enim regnum negat ab episcopo Romano *Bernardus*, vbi supra, & magis expresse, neque etiam quantum ad primatum sacerdotii, quemquam alium a Christo figurauit Melchisedech, sed hic primatus in aliis est, vt diximus, ab humana institutione. *Dignitate Aaron*, verum est quantum ad similitudinem primatus inter sacerdotes, differenter tamen vt diximus: quoniam Aaron immediata institutione Dei, sed non sic quisquam Romanus aut alter episcopus apostolorum successor. *Auctoritate Moses*: huius oppositum aperte dixit idem, vbi supra de consideratione libro primo, capitulo quinto & lib. 3. capitulo primo. Moses enim princeps fuit secundum

legem coactiuam, vt apparet Actuum 7. quod *Bernardus* negauit a quolibet apostolorum successore, vbi supra. Rursum Moses hoc habuit Dei ordinatione immediata, & super omnem Israel. Romanus autem episcopus hoc immediate habet humana concessione solum, & super solos euangelicos siue templorum ministros. *Iudicatu Samuel.* verum est ad similitudinem, *differenter* tamen dupliciter: *primo* quidem, quoniam non immediata Dei ordinatione, quemadmodum Samuel: *secundo*, quoniam super solos sacerdotes, & reliquos euangelicos inferiores ministros. Samuel autem super omnem populum Israel indifferenter. *Potestate Petrus.* verum est essentiali & immediate Dei actione, & sic etiam quilibet alter episcopus aut sacerdos: primatum tamen super alios sola humana institutione immediate obtinet quilibet Romanus episcopus, siue hunc beatus Petrus habuerit immediata institutione Dei, siue non, sed apostolorum electione, quod credimus secundum scripturam, si tamen hunc etiam sic habuerit, quemadmodum ostensum est 16. huius. *Vnctione Christus.* si vnctionem intendat gratiæ, vel spiritus sancti, quæ datur cum sacerdotali charactere, verum est, quam quilibet sacerdos etiam suscipit. Si vero per vnctionem intelligat primatum super omnem ecclesiam, immediata Dei non hominum institutione, quem Christus solus habuit super omnes sacerdotes, ipsius declino sententiam propter Apostolum dicentem oppositum, in plerisque scripturæ locis, quemadmodum ostensum est 16. huius. Quod vero subdit, *non modo ouium, sed & pastorum tu vnus omnium pastor:* si intelligeret humana institutione immediate, concederem; si autem Dei ordinatione seu legis diuinæ statuto, quemadmodum videtur intendere, ipsius declino sententiam, quoniam non est canonica nec ex canone per necessitatem deducta, sed oppositum magis. Et cum eam ex canone nititur astruere, subiungens: *Vnde id probem quæris? ex verbo domini, Si me amas Petre, pasce oues meas. Cui enim* (inquit) *non dico episcoporum,*
sed

ſed etiam apoſtolorum, ſic abſolute & indiſcrete totæ commiſſæ ſunt oues? Cui non planum, non deſignaſſe oues? Nihil excipitur, vbi diſtinguitur nihil. Dicendum, & cum reuerentia ſemper, quod miranda eſt interrogatio hæc, qua quærit, cui apoſtolorum, non modo dicit epiſcoporum, ſic abſolute & indiſcrete totæ commiſſæ ſint oues. Dico quod omnibus apoſtolis communiter & diuiſim. Vnde id probem quæritis? ex verbo domini euidentius quam ipſeinam Matthæi vltimo, & omnium quaſi præceptorum nouiſſime dixit Chriſtus ad apoſtolos omnes; *Euntes ergo docete omnes gentes*, &c. Euidentius autem dico, quoniam Ioan. 20. dixit, *Paſce oues*, nec addit omnes: certum eſt autem, quod plures comprehendit oues, qui omnes tradit vniuerſaliter, quam qui ſolum indefinite, dicens, *Paſce oues*. Propter quod rurſum, cum reuerentia, videtur ſcriptura quam inducit *Bernardus*, aliam, & magis ſcripturæ conuenientem interpretationem recipere, quam ſupra tetigimus parte nona, nec repetere piget. Nam Chriſtus Matth. 15. dixiſſe legitur, *Non ſum miſſus, niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael.* Quod ſiquidem oraculum, iuxta ſanctorum interpretationes, debet intelligi, *non quidem* (vt inquit Hieronymus) *quin & ad gentes miſſus, ſed quod primum ad Iſrael miſſus eſt*, &c. *Remigius* vero & magis ad propoſitum & literæ conſonum; *Specialiter miſſus eſt ad ſalutem Iudæorum, vt etiam corporali præſentia eos doceret.* Quamuis ergo ſecundum ſanctorum expoſitionem, Chriſtus miſſus fuerit ad ſalutem omnium, ſpecialiter tamen & primum ad ſalutem Iudæorum, ſicut etiam ſonant verba Chriſti ſecundum Matthæum, dum dixit; *Non ſum miſſus niſi ad oues*, &c. Has igitur oues inter ceteras ſibi appropriauit, cum ſubdit; *Quæ perierunt domus Iſrael.* Et quoniam hic populus ſemper fuit duræ ceruicis, vt apparet Exod. 32. & prophetarum occiſor, vt veritas ipſamet dixit Lucæ 13. Petrum vero quoniam Chriſtus nouerat conſtantiorem fide, ac charitate ſui & proximi feruentiorem, eidem ſingulariter has oues recommen-

Omnibus apoſtolis commiſſæ oues.

Explicatur locus Bernardi.

Cur Petro Iudæi potiſſimum commendati.

dauit, dum dixit; *Si amas me, pasce oues meas*, *id est*, insiste specialiter ad docendum populum Israel. Signat autem hoc verum esse quod scribitur ad Galatas 2. *Cum vidissent quod creditum est mihi euangelium praputii, sicut Petro circumcisionis*, &c. Nec aliunde per euangelium posset dictum apostoli confirmari. Et rursum; *Dextras dederunt mihi & Barnaba societatis, vt nos in gentes, ipsi vero in circumcisionem*, id est, ad Iudæos. Non igitur ex hoc quod dixit Christus, *Pasce oues meas*, beato Petro generaliorem curam commisit, immo specialiorem alicuius populi. Ea enim, quam dedit omnibus apostolis, Matthæi vltimo, & Ioan. 20. dum dixit, *Euntes ergo docete omnes gentes*, &c. *Et accipite spiritum sanctum, & quorum remiseritis peccata, remittuntur*, &c. nulla generalior esse potest. His enim verbis auctoritatem & curam pastoralem acceperunt omnes apostoli, & ad omnes indifferenter, quemadmodum etiam dixit *Augustinus* de quæstionibus noui testamenti. q. 94. & supra induximus 16. huius. Quam etiam dicat Bernardus generaliorem curam commisit Christus alicui, ea quam Paulo, Actuum 9. dum dixit? *Vas electionis est mihi ille, vt portet nomen meum coram gentibus & regibus & filiis Israel.* Et quod infra subdit Bernardus; *Inde est, quod alii singuli singulas sortiti sunt plebes*, apparet scripturæ dissonū, nec id cōsentit series epistolarum *Pauli*, nisi posset ex scriptura conuinci, sed oppositum, vt pridem ostendimus. Et quod infra subiungit 6. *Iuxta canones tuos, alii in partem solicitudinis*, &c. Si intellexerint immediata institutione Dei, ipsorum dicta declino, tam scilicet Eugenii scripturam, quam sibi consentientis Bernard. eo *quod canonicæ non sunt, nec vocari debent*, nisi scripturæ, de quibus diximus 19. huius, & quoniam oppositum eius quod dicunt, sæpe probauimus per scripturam. Si vero intellexerint humana institutione immediate plenam illam potestatem, secundum quem modum diximus 22. huius. ecclesiarum curam vniuersalem, concedimus eius dictum. Et rursum quod addit; *Aliorum*

Quibus verbis apostoli auctoritatem acceperint.

pote-

potestas certis arctatur limitibus, tua extenditur & in ipsos qui potestatem super alios acceperunt, nonne si causa exstiterit, tu episcopo cælum claudere: tu ipsum, &c. Dicendum, vt prius, quod Dei ordinatione immediata non plus habet Rom. episcopus aut quiuis alter auctoritatis in reliquos, quam econuerso. Non enim ex crimine potest Rom. episcopus alium episcopum excommunicare vel deponere auctoritate sibi per Christum immediate collata, magis quam econuerso, vt 15. & 16. huius, per scripturā ostensum est, & pridem etiam repetitum. Si vero intelligat *Bernardus* hunc primatum ab humana concessione immediate, tunc illum habet super reliquos episcopos, in spiritualibus ministrandis, qui sibi per generale conciliū concessus fuerit: & in temporalib. eum qui eidem super reliquos per mortalem legislatorē concessus exstiterit. Et quod additur vltimo, quantum ad hanc orationem, *Stat ergo inconcussum priuilegium tuū tibi*, &c. Dicendum quod verum est, nam potestatem ligandi & soluēdi homines a peccatis, ipsosq; docendi & sacramenta legis æternæ salutis ministrandi potestatem habet Romanus episcopus, & sic lege diuina quilibet alter episcopus & sacerdos. Si vero per priuilegiū intelligat *Bernardus*, primatum aliquem Romano episcopo lege diuina seu Dei ordinatione immediata super reliquos episcopos debitū, eius velut prius, & propter assignatas causas declino sententiam. Ad aliam vero eiusdem *Bernardi* orationem, qua libro & capitulo 4. ad eundem Eugenium innuere videtur, ad Romanum episcopum pertinere iurisdictionē coactiuam, quam sub metaphora *temporalē gladium* appellauit, non modo super clericos, verum etiam super laicos, cum dixit; *Quem tamen* (gladium scilicet) *qui tuum negat, non satis mihi videtur attendere verbum Domini*, &c. Et in fine concludens, inquit; *Vterq; ergo ecclesiæ & spiritalis* (scilicet gladius) *& materialis*. Cum reuerentia, nec minus cum admiratione dicendum, quod idem ipse *Bernardus sibi de hac materia dissone, quinimo contrarie pronuntiauit aperte:*

inquit enim, de hac auctoritate seu potestate loquens, vbi supra immediate; *Quid tu denuo* (Papa scilicet) *vsurpare gladium tentes, quem semel iussus es reponere in vaginam?* Constat autem, quod quis *vsurpat*, ad suam auctoritatem minime pertinere.

Obiectio. *Sed dicet* Bernardus aut eius interpres, iuxta id quod dixit in fine sermonis huius, quod quamuis auctoritas iam dicta ad sacerdotem pertineat, tamen executio per ipsum fieri non debet, quod exercere materialem gladium dixit.

Responsio. *Verum responsio* hæc non est ad intentionem scripturæ. Non solum enim hanc gladii materialis extractionem *Christus* a se negauit, verum etiam & iudicium id, atque præceptum de illo exercendo, dum dixit *Lucæ 12.* petenti ab ipso tale iudicium; *Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos?* Quod verbum cum quibusdam aliis, tam Christi quam apostolorum, tractans *Bernardus* ad Eugenium De consideratione libro primo, capitulo quinto, & supra induximus quinto huius, sic ipsum exponentis in hoc loco interpretationem interimit: inquit enim ad eumdem Papam; *Audi apostolum quid de huiusmodi auctoritate* (scilicet temporalia iudicandi) *sentiat, & est primæ ad Corinth. 6. Sic non est sapiens inter vos, ait ille, qui iudicet inter fratrem & fratrem.* Et infert, *Ad ignominiam vobis dico, contemptibiliores qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicium. Itaque secundum apostolum indigne tibi vsurpas tu apostolicus officium vile, gradum contemptibilium* (attende quod de officio loquitur, non de executione) *Vnde & dicebat episcopus* (Paulus scilicet) *episcopum instruens* (Timotheum videlicet) *Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus, ego autem parco tibi. Non enim fortia loquor, sed possibilia. Putasne hæc tempora sustinerent, si hominibus litigantibus pro terrena hæreditate, & flagitantibus abs te iudicium, voce domini responderes, ô homines quis me constituit iudicem super vos. In quale mox iudicium tu venires? quid diceret homo rusticanus & imperitus? Ignoras primatum tuum, inhonoras summam & præexcelsam sedem, derogas*

rogas apostolicæ dignitati. Et tamen non monstrabunt puto, qui hoc dicent, vbi aliquando quispiam apostolorum iudex sederit hominum, aut diuisor terminorum, aut distributor terrarum. Stetisse denique lego apostolos iudicandos, sedisse iudicantes non lego; erit, illud non fuit. Itane imminutor est dignitatis seruus, si non vult esse maior domino suo, aut discipulus si non vult esse maior eo, qui se misit, aut filius, si non transgreditur terminos quos posuerunt patres sui? Quis me constituit iudicem, ait ille magister & dominus, & erit iniuria seruo, discipuloque, nisi iudicet vniuersos? Non solum ergo remouet *Bernardus*, quinimo verius Christus & apostoli a suis successoribus, sacerdotibus, & episcopis, executionem secularis iudicii, verum etiam officium, siue auctoritatem de talibus iudicandi, propter quod infra subiungit idem; *Habent hæc infima & terrena iudices suos, reges & principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? quid falcem vestram in alienam messem extenditis?* Hanc rursum sententiam repetit & confirmat, libr. 2. cap. 4. & supra induximus quinto, 11. & 22. huius. Vbi ad propositam intentionem, sic inquit; *Numquid dominationem* (supple, reliquit apostolus Petrus) *successoribus suis? audi ipsum* (Petrum videlicet) *Non dominantes, ait, de clero, sed forma facti gregis. Et ne dictum sola humilitate putes, ne etiam veritate, vox domini est in euangelio, reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Et infert, Vos autem non sic. Planum est, apostolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi vsurpare aude, aut dominus apostolatum, aut apostolicus dominatum, plane ab vtroque prohiberis:* supple simul habendo. & hoc est quod subdit ibidem Bernardus; *Si vtrumque simul habere voles, perdes vtrumque, alioquin non te exceptum illorum numero putes, de quibus queritur Deus sic; Ipsi regnauerunt & non per me, principes exstiterunt, & non cognoui eos.* Amplius eamdem profert sententiam in epistola quadam ad archiepiscopum Senonensem, vbi sic inquit, *Hæc isti suggestores* (inobedientiæ scilicet) *sed Chri-*

ſtus aliter & iuſſit & geſſit. Reddite ait, quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. Quod ore locutus eſt, mox opere implere curauit. Conditor Cæſaris non cunctatus eſt Cæſari reddere cenſum. Exemplum enim dedit vobis, vt & vos ita faciatis. Quomodo vero Dei ſacerdotibus debitam negaret reuerentiam, qui hanc quoque ſecularibus poteſtatibus exhibere curauit? Noluit ergo Chriſtus principibus huius ſeculi temporaliter dominari, ſed ſubiici, & debitum illis cenſum atque reuerentiam reddere, id faciendi cunctis eius ſucceſſoribus, apoſtolis primum, demum ſacerdotibus, & epiſcopis præbens exemplum. Adhuc expreſſius eamdem ſententiam infra ſubiungens, ait; *Quid igitur vos ô monachi ſacerdotum grauat auctoritas? metuitis infeſtationem? ſed ſi quid patimini propter iuſticiam, beati ſecularitatem contemnitis, id eſt, principantes in ſeculo. Sed ſecularior nemo Pilato, cui Dominus aſtitit iudicandus. Non haberes, inquit, in me poteſtatẽ, niſi tibi data eſſet deſuper. Iamtunc pro ſe loquebatur, & inſe experiebatur, q̃d poſt per apoſtolos clamauit in eccleſiis, Non eſt poteſtas niſi a Deo. Et qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Ite nunc ergo reſiſtere Chriſti vicario, cũ nec ſuo aduerſario Chriſtus reſtiterit, aut dicite ſi audetis, ſui præſulis Deũ ordinationẽ neſcire, cum Romani præſidis poteſtatẽ Chriſtus quoq; ſuper ſe fatetur fuiſſe cælitus ordinatã.* Vſurpat ergo epiſcopus alienum officium, & in alienam meſſem falcem extendit, dum ſe iudicio ſecularium actuum ingerit inter homines, cuiuſcumq; conditionis exiſtant. Et quod addit *Bernardus* in præmiſſa *inſtantia: Quem tamen qui tuum negat, non ſatis mihi videtur attendere verbum Domini,* &c. Dico quod nullus quem viderim aut audiuerim, id negauit aut negare poteſt expreſſius, vt ex ipſius præinductis orationibus liquet. Quibus etiam adiungendum, cum reuerentia ſemper, conueniẽtiorem eſſe aliorum ſanctorum expoſitionem ſuper hunc locum. Fuit enim (vt omnes concordant) locutio Chriſti *metaphorica*, dum dicentibus diſcipulis, *Ecce duo gladii*, reſpondit Dominus, *ſatis eſt.* Vnde *Chryſoſt.*

Equi-

Equidem si humano volebat eos vti præsidio, nec centum sufficerent gladii. Quod si nolebat eos vti humano subsidio, etiam duo superuacui sunt. vnde apparet verborum Christi sensum fuisse mysticum, quod etiam signat manifeste ipsius sermo, dum Matth. 26. & Ioan. 18. tempore defensionis, si qua per illos gladios fieri debuisset, inquit Petro, *Conuerte gladium tuum in locum suum, vel in vaginam,* in quo significauit se non præcepisse, munitionem fieri per apostolos gladiorum, sed mystice fuisse locutum, secundum quem sensum sufficienter attendens verbum Domini, beatus *Ambrosius* exponit verba prędicta, sic inquiens, *Duo gladii permittuntur, vnus noui, alter veteris testamenti, quib. aduersus diaboli munimur insidias. Et dicitur satis est, quia nihil deest ei, quem vtriusq; testamenti doctrina munierit.* Verum, qui ad vsurpandos principatus sacerdotes anhelant, & toto exteriori conamine, licet indebite, tendunt: peregrinas expositiones scripturæ, quæ ipsorum opinionẽ corruptam & affectionem peruersam sapere videantur, libenter recipiunt. Quod si tamen literaliter verba Christi sumantur, nihil sunt cõtra nostrã sententiã: quoniã gladius materialis non est principatus, neq; iudiciũ seculariũ actuũ, neq; etiã secundũ metaphorã, iuxta Christi sententiã, principatũ siue officiũ secularis iudicii, qđ Christ⁹ Petro aut alteri apostolo cõmiserit, signare potest, vt idẽ *Bernard.* ꝓbauit alibi manifeste, vbi supra induxim⁹, & etiã per scripturã indubie monstrauimus 4. huius, & 5. Et qđ subiũgit; *Forsitan tuus, & tuo nutu exerendus,* dico qđ dixit forsitan, quãuis nõ debuisset in hoc dubitare, nisi fortasse hoc sane intelligat, quod princeps in exerẽdo gladiũ ad nutũ sacerdotis, id est, ad consiliũ sacerdotis in generali vel speciali consilio secundum exigentiã facti emergentis, attẽdere debet: vt in mouendo bellũ, dubitans vtrũ iuste secundũ legẽ diuinam, debet vti consilio sacerdotum, ne mortale peccatum incurrat, sicut & in reliquis suis actib. monasticis & ciuilibus, præsertim etiã in quib. dubitat per ignorantiã mortale peccatũ incurrere, nõ quidẽ qđ ꝓpterea sacerdoti subiiciatur in tali officio. Sic enim

Duo gladii, vtraq; testamenta.

in conferendis disciplinarum licentiis & expellendis a ciuitate leprosis, vti debet consilio peritorum, quibus in iurisdictione non subiicitur, quemadmodum diximus decimo huius. Vnde *Bernardus* in fine sermonis iam dicti ait, *quod nutu sacerdotis & iussu Imperatoris hic gladius exeri debet*, nō ergo per nutū intellexit Imperium, siue auctoritatem coactiuam, sed consilium, quoniam hoc ad Imperatorem, siue principem expressit pertinere, *quamuis Romanus episcopus hunc gladium exeri persaepe etiam inter Christi fideles aduersus inuicem*, minus iuste *praecipiat*. Et ad vnum dicere, si *Bernardus* ex his verbis intelligat tale officium siue iudicium ad socerdotis siue episcopi cuiusquam auctoritatem pertinere, tamquam in hoc superiorem alicui principanti, secundum tertiae significationis iudicium in hoc seculo: dico quod in manifesto, tam sibi quam scripturae sacrae quam inducit, contradicit aperte, vt ex praedictis apparet, propter quod simpliciter eius in hoc loco, si talis fuerit, declino sententiam, tamquam non canonicam sed canoni dissonam atque contrariam. *Ad dicta vero sanctorum* atque doctorum, & praecipue super scripturam inductam ex Matth. 16. *Tu es Petrus & super hanc petram*, &c. Et rursum super illud Lucae 22. *Ego autem rogaui pro te Petre*, &c. Amplius & super illud Ioan. 21. *Si amas me, pasce oues meas.* Quibus siquidem dictis videntur intendere, beato Petro per Christum immediate super reliquos apostolos traditam potestatem seu auctoritatem, ipsum vocantes apostolorum principem, & vniuersalem pastorem & ipsorum quidam caput ecclesiae. *Dicendum* (cum reuerentia tamen) quod auctoritatem nullam essentialem, quam sacerdotalem diximus, neque accidentalem aliquam pastoratus praeexcellentiam super reliquos apostolos *Christus* immediate beato *Petro* tradidit, sed ab illo & ceteris inuicem remouit, vt 16. huius per scripturam & sanctorum atque doctorum expositionem euidenter ostendimus. Et modo quodam repetiuimus circa principium capit. huius. Vnde Christum & Apostolum

Ad testimonia Patrum quae inserta sunt auctoribus.

lum

lum & ipsorum quorumdam alibi dicta sequens, quam super inducta iam scripturæ loca & alia quæcumq; similia dicere videntur sentētiam de tali primatu seu principalitate, aliter quam 16. & 22. huius, diximus, declino: quoniā canonica nec est, nec canonicam sequitur, quinimo ipsorum aliqui oppositum dixerunt alibi, exponendo scripturam. Hic autem talia proferunt extra scripturam, ex propria sententia, sequentes *consuetudinem, & magis attendentes quadam dicta famosa, quam verba scripturæ. Quis enim non admirabitur*, contendentibus apostolis, quis eorum esset maior, Christum respondisse, semper inter ipsos æqualitatem & prioritatem auctoritatis ab ipsorum quocumque negasse, si intendebat beatum Petrum inter ipsos principaliorem & caput? *Quid etiam Christus* non dabat reliquis mandatum, vt Petro subessent in officio pastorali, ne tantum mysterium lateret eos & ipsorum successores, quantum erat caput ecclesiæ? Nusquam enim legitur in scriptura tale mandatum fuisse datum apostolis. Quomodo etiam dexteras dedit Petrus Paulo societatis? imo mandatum dare debuit tamquam superior. Et ad vnum dicere, tota scriptura, vbi tangitur materia hæc, huius sententiæ oppositum clamat aperte. Esto amplius, quod tamen secundum scripturam negauimus, beato Petro, per Christum immediate fuisse commissam curam pastoralem aliorum apostolorum, non tamen propterea per scripturam conuinci posset, Romanum aut alium quemuis episcopum post mortem beati Petri esse pastorem omnium aliorum immediata Christi ordinatione, sed conuenit alicui talis auctoritas per electionem humanam immediate, quemadmodum 16. 17. & 22. huius ostendimus prius. *Et cum inducebatur, ecclesiam acephalam esse*, neque fuisse ordinatam a Christo secundum optimam dispositionem, si eam absque capite in sui absentia reliquisset, possumus dicere secundum Apostolum vt prius, quod *Christus semper caput remansit ecclesiæ:* omnesque apostoli & ecclesiastici

Ad rationem.

ministri, *membra*, vt plane patet ad Ephesios 4. & aliis plerisque locis, de quibus sufficienter induximus 22. huius, parte quinta. Et hoc etiam Christus ipse manifeste significauit Matthæi vltimo, dum dixit; *Ego autem vobiscum sum vsque in seculi consummationem.* Et dicat disputans, numquid etiam sit acephala, mortali capite vacante ab episcopo, Romana sede plerumque? & constat quod sic. Nec tamen propterea concedendum eam inordinatam, aut praue dispositam a Christo relictam, propter quod redire oportet ad prædicta, & ea quæ in solutione sequentis instantiæ dicturi sumus. Rationi vero quæ apparens est, vt amplius satisfaciat, dicamus in forma. Cum enim ex ipsa deducitur & infertur, Christum non ordinasse ecclesiam secundum optimam dispositionem, si caput mortale determinatum, in sui absentia, non reliquisset eidem: *neganda est illatio.* Et cum *videtur id astrui*, propterea quod ecclesia est in meliori dispositione per huius capitis institutionem, *concedendum vtique* credo, meliorem ecclesiastici ritus & obseruandæ fidei dispositionem, per huiusmodi capitis mortalis institutionem, non tamen immediate fiendam per Christum. Quoniam si sic, tunc semper, vel vt in pluribus hoc modo prouenire deberet, ex Christi ordinatione. Sed melius fuit determinandum & eligendum per fidelium institutionem, & hanc fuisse optimam dispositionem a Christo traditam ecclesiæ militanti, vt hic ad exemplum traherentur imposterum, & scandali materia tolleretur, tam ab apostolis quam reliquis eorum successoribus atque fidelibus. Quoniam Romanæ vrbis aut cuiusuis alterius, fortasse non semper sunt clerici sacra scriptura & vita præstantiores, ceteris mundi collegiis. Vt in ipsorum comparatione ad *Parisiensis vniuersitatis & cleri collegium satis apparet*, propter quod relinquendo fidelibus institutionem talis capitis ecclesiæ, quemadmodum diximus 22. huius, parte 8. & 9. Christus eam in optima conuenientium humanæ conuersationi, dispositione reliquit, *quo modo fortasse*

Parisienses peritiores in sacris literis quã Romani.

rasse apostoli Petrum caput instituerunt ecclesiæ, quẽadmodum ex *Anacleti decreto* induximus 16. huius, parte duodecima. Quod autem dixit *Augustinus*, super illud Ioan. 21. *Si eum volo manere, quod vita quæ est in fide, signata est per apostolum Petrum propter sui apostolatus primatum.* Dico *primatum* intellexisse tempore, quoniam inter ceteros ad apostolatum per Christum vocatus est prius, sicut etiam clauium promissionem tempore primus accepit, secundum eumdem Matth. 16. super illud, *Tibi dabo claues regni calorum.* Vita enim quæ est in fide, videlicet corruptibilis huius seculi, præcedit tempore illam, quæ est in spe, incorruptibilem alterius seculi. *Ad eam vero confirmationem obiectionum,* quæ inducebatur *ex Decretis siue Decretalibus pontificum Romanorum,* dicendum generaliter ad omnes huiusmodi scripturas atque sermones, non quales diximus 19. huius, quod ipsis veritatis credulitatem non tenemur præstare, neque in quibus sententiarum prædictarum, quas cum scriptura tenemus, oppositum continent, sed eas, quamuis cum reuerentia, declinamus, & aperte negamus. Et quod singulariter cõcludere volunt, ad Romanum episcopum solum, aut cum suo clericorum collegio, pertinere auctoritatem instituendi personas ad ecclesiastica officia, & pro illis temporalia siue beneficia conferendi: dicendum, quod si per *officia ecclesiastica* intelligantur sacri ordines & characteres, qui cum his imprimuntur in anima velut habitus quidam; Hæc inquam officia, per solos episcopos siue pastores posse conferri, siue a Deo per ministerium eorum tantummodo, & nullius alterius collegii, vel singularis personæ. Et hoc credendum de necessitate salutis, vel non ipsius oppositum, quia sic ordinatum reperitur lege diuina, non quidem quoniam sic statutum est per humanas aliquas Decretales siue Decreta. Quamuis tamen vt diximus 17. huius, personarũ habilitatis ad hæc suscipienda officia examen & determinatio, nõ sine legislatoris fidelis auctoritate, vel eius principantis fieri

Ad Decreta, Decretis & Decretalibus, non omnino adhibenda fides.

Officia ecclesiastica a quibus institui debeant.

debeat, vt vbi ſupra monſtrauimus, & 15. primæ. Si vero per *officia eccleſiaſtica* intelligantur determinationes ſeu inſtitutiones presbyterorum & aliorum iam dictorum officialium ad curas animarum, maiores aut minores, in certis locis & ad certos populos gubernandos, *talia inſtituere officia*, ſiue perſonarum ad hæc determinationes facere, & pro his eccleſiaſtica temporalia diſtribuere ſeu conferre, ad fidelem legislatorem pertinet, ſecundum quem modum diximus 17. huius. Idque generaliter & vbique, nullius vnici epiſcopi, aut collegii ſacerdotum, auctoritatis eſſe, nec expedire, quemadmodum 17. & 21. huius oſtenſum eſt. Quod ergo *obiicitur* nobis oppoſitum horum, ex Decretis & Decretalibus Romanorum pontificum. Dicendum, quod quamuis huiuſmodi Decretales ſiue Decreta, & quæcumque aliæ ſcripturæ ſiue ſermones conſimiles, non quales diximus 19. huius, poſſint continere plurima documenta & conſilia, etiam vtilia, tam pro ſtatu præſentis ſeculi, quam venturi, inquantum ab epiſcopo Romano, etiam cum ſuo collegio clericorum, præter licentiam fidelis legislatoris aut principis, aut aliter ſeu contra formam dictam 21. huius, ſtatuta huiuſmodi neminem obligare ad culpam vel pœnam, & præcipue temporalem. Sic namque *diſponuntur eiuſmodi ferentes traditiones, quemadmodum phariſæi & ſcribæ*, ad quos Chriſtus Marci 7. inquit, *In vanum autem me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum, relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditiones hominum.* Et parum infra, *Bene irritum facitis præceptum Dei, vt traditionem veſtram ſeruetis.* Decretales atque Decreta videlicet de temporalibus vſurpandis. Non enim ſunt Decretales in quantum huiuſmodi, leges diuinæ aut humanæ, ſed narrationes aut documenta, & in pluribus *oligarchicæ quædam ſtatuta.* Propter quod talium ordinatores, contra formam, & præter auctoritatem iam dictam, ad ipſorum quoque obſeruationem quemquam inducentes verbis ſubrepticiis, quaſi cogentes, comminando ſimplicibus eorum

Decretalium legulatores quales.

Decretales non ſunt leges.

Eoq; Papa qui eas anathematis pœna propoſita ſanciunt grauiter puniendi ſunt.

trans-

transgressoribus, damnationem æternam, aut *blasphemias siue anathemata*, vel alias maledictiones inferentes in quemquam verbo vel scripto, *corporaliter sunt extremo puniendi supplicio, tanquam conspiratores & ciuilis schismatis concitatores. Est enim hæc grauissima species criminis læsæ maiestatis.* Quoniam in principatum directe committitur, ad eius etiam supremi pluralitatem, & consequenter per necessitatem ad solutionem cuiuslibet politiæ perducens.

Quia rei sunt læsæ maiestatis.

CAPVT XXIX.

Obiectionum theologicarum pro Papæ primatu, quæ initio huius dictionis propositæ sunt, refutatio.

AD reliquas vero *instantias* ex scriptura inductas 3. huius, propter quas fortassis alicui videretur posse conuinci, Romanum Papam vel alium quemuis episcopum, iudicem esse secũdum tertiam significationem super omnes clericos, aut indifferenter super reliquos omnes absque tamen humani legislatoris institutione, sed Dei ordinatione immediatá. Dicendum, * & *primo* ad eam quæ sumebatur ex Matthæi 16. dum dixit Christus beato Petro, *Tibi dabo claues regni cælorum*, &c. quod ex his verbis non aliam potestatem beato Petro aut alteri Apostolo tradidit Christus, quam ligandi & soluendi homines à peccatis, sicut expresse dicit beatus *Bernardus* ad Eugenium De cõsideratione libro 1. cap. 5. & supra induximus 5. huius, parte 1. de qua etiam seriose dictum est 6. & 7. huius. Nec illius plenitudinem aliter, quam dictum sit 23. huius. Vnde propter hæc verba, Romanus aut alter episcopus vel sacerdos, in Apostoli aut Apostolorum persona, coactiuam in hoc seculo auctoritatem siue iurisdictionẽ in quemquam clericum aut laicum non accepit à Christo. Dictum enim est, *Tibi dabo claues regni cælorum*, ad differentiam regni mundani. Ab huiusmodi namq; regimine sui exemplo Christus vnumquemq; Apo-

Pro Papa dominio obiectiones ex S. literis desumpta diluuntur.

* Prima.

Claues regni cælorum, non huius mundi, Petro datæ.

ſtolum &eorum ſucceſſorem epiſcopum ſiue presbyterum ſignificauit excluſum, dum dixit Lucę 12. *Homo, quis me conſtituit iudicem*, terrenorum videlicet? Idemque per alia præinducta 4. & 5. huius. Eodem quoq; ſiue conſimili modo dicēdum eſt ad auctoritates ſumptas ex canone, Matth. 18. & Ioan. 20. dum dixit Chriſtus Apoſtolis, *Quæcunq; alligaueritis ſuper terram*, &c. *Et quorum remiſeritis peccata, &c.* Non enim ex his verbis aliam, quam iam dictam & ſecundum quem modum diximus, Chriſtus illis tradidit poteſtatem. * Ad *aliam* quæ ſumebatur ex Matth. 11. dum dixit Chriſtus, *Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo.* Dicendum quod non ſequitur, Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo: ergo poteſtatē omnium Apoſtolo vel Apoſtolis tradidi: ſicut etiam diximus 4. huius. Non enim ex hac inquiſitione dubitatur, quid Chriſtus tradere potuerit poteſtatis & auctoritatis, Apoſtolo vel Apoſtolis, & ipſorum ſucceſſoribus, ſed quid tradere voluerit & de facto tradiderit, & à qua ipſos prohibuerit conſilio vel præcepto. Hęc enim oſtenſa ſunt ſufficienter 4. 5. & 6. ac 9. huius. Vnde *Bernardus* etiam hoc intendens ad Eugenium de conſideratione libro 3. cap. 1. ſic inquit: *Non enim reor omnem modum. ſed ſane quodam tenus, vt mihi videtur, diſpenſatio tibi ſuper illum credita eſt* (videlicet ſuper orbem) *non data poſſeſſio. Si pergis vſurpare hunc, contradicit tibi, qui dicit, Meus eſt orbis terræ & plenitudo eius. Non tu ille de quo Propheta, Et erit omnis terra poſſeſſio eius. Chriſtus hic eſt, qui poſſeſſionem ſibi vendicat, & iure creationis & merito redemptionis.* Et plura ſubiungit ad propoſitum, quæ omiſi propter ſufficientiam præmiſſorum & abbreuiationem ſermonis. Non igitur Chriſtus omnia, & ſecundum modum ſibi tradita, tradidit Apoſtolo vel Apoſtolis, ſed certa ſolum, & ſecundum certum modum. Amplius ſecundum *gloſſas* omnium ſanctorum ſuper hunc locum, intendebat Chriſtus, hanc traditionem ſibi factam ſecundum diuinitatem; qua Dei Filius æternus erat: quod nulli Apoſtolorum aut ſucceſſorum conuenire po-

*Secunda.

re po-

re potuit, propter quod hic ſermo Chriſti nec etiam apparenter aliquid infert contra ſententiam quam tenemus. Ad eam vero quæ ſumebatur Matthæi 28. & vltimo, dum dixit Chriſtus, *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra:* dicendum, ſicut diximus ad immediate præmiſſam, non enim propter hoc ſequitur, eſto etiam quod ſecundum humanitatem omnem poteſtatem ſuſceperit in terris, non tamen ſequitur, quod omnem poteſtatē Apoſtolo vel Apoſtolis tradiderit, ſed ſolum eam, de qua dictū eſt Mat. vlt. & Ioan. 20. quā etiā explicauimus 6. huius, & 7. Quoniam & ſecundum hanc ſolum regnare venit Chriſtus, vnde *Hieronymus* ſuper hunc locum: *In cælo autem & in terra poteſtas data eſt, vt qui ante regnabat in cælo, per fidem credentium regnet in terris.* * *Quod* autem ex Matthæi 8. & Marci 5. ſumebatur: *Dæmones autem rogabant eum, dicentes,* &c. Dicendum, nec id dictum obuiare ſententiæ, quam tenemus. Eſto namq; (ſicut verum eſt) Chriſtum habuiſſe ſi voluiſſet, etiam ſecundum humanitatem, dominium, & omnem poteſtatem temporalium, nō ex hoc per neceſſitatem poteſt inferri, eum tradidiſſe Apoſtolo vel Apoſtolis, aut ipſorum ſucceſſoribus conſimilem poteſtatem, quinimo, tam opere quam ſermone Chriſtus illis monſtrauit, temporalium fugere poſſeſſionem atque dominium, ſic etiam iuriſdictionem coactiuam cuiusquam in hoc ſeculo, ſiue iudicium, vt 4. & 5. huius, monſtratum eſt, & repetitum capitulo præcedente. Quod ſi tamen Chriſtus aliquando vſus fuerit talium poteſtate ſiue dominio, non tamen humani principantis ſeu iudicis modo, ſed miraculoſe ac raro valde diuina poteſtate potius quam humana, vt in propoſito & arefactione ficulneæ, ſuis Apoſtolis ex hoc ſignificare volens ſui diuinitatis naturam, vnde ipſos amplius in fide firmaret, vel etiam propter aliquod melius, occultum homini & inoccultum ſibi, ſicut dicunt ibidem *Chryſoſtomus* & *Hieronymus.* *Vt ſit* (inquit *Hieronymus*) *ſalutis hominum occaſio per porcorum interfectionem.* Et ideo Chriſtus, nec ipſos miracula

* Tertia.

Occupatio obiectionis.

facere docuit, vt ex *Augustino* de verbis Domini, super Matth. sermone 10. supra induximus 14. huius. Eoque minus ipsos voluit exercere potestatem, in alienam iacturam & scandalum. Propter quod talia non exercuit, vt ipsi talia exercere deberent; sed vt illis se verum Deum ostenderet esse. * *Ei vero instantia*, quæ inducebatur ex Matthæi 21. Marci 11. & Lucæ 19. *Tunc misit duos discipulos, dicens eis Iesus, ite in castellum quod contra vos est, & inuenietis asinam alligatam*, &c. similiter dicendum est, quemadmodum *instantia* immediate præmissæ. * *Ea vero* quę de duobus gladiis, sumpta Lucæ 22. & quæ de pastu ouium ex Ioann. 21. nil contradicunt, aut contradicens inferunt necessario sententiæ, quam tenemus, sicut seriose monstrauimus præcedenti capitulo: non enim ex his beato Petro vel alteri Apostolo, aut ipsorum successori cuiquam coactiuam in hoc seculo cuiusquam iurisdictionem tradidit, siue iudicium, sed officium pastoratus, de quo traditum est sufficienter 9. huius. * *Quod autem* inquit Apostolus 1. ad Corinthios 6. *Nescitis quoniam angelos iudicabimus, quanto magis secularia?* nec contradictorium est sententiæ quam tenemus, nec contradictorium infert. Non enim sermone seu scriptura prædicta, monebat seu alloquebatur Apostolus sacerdotes tantummodo; sed generaliter omnes fideles de Corintho: nam iisdem generaliter (vt ex salutatione patet) scripsit epistolam. Contendebant enim inuicem de secularibus & ciuilibus, coram infidelibus iudicibus se trahentes; propter quod monebat ipsos Apostolus, tamquam pastor ipsis consulendo, vt ex cœtu fidelium sibi iudices constituerent, non quidem sacerdotes aut episcopos, sed alios ab his: propter quod immediate subdit Apostolus: *Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum, ad verecundiam vestram dico, sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum; sed frater cum fratre contendit iudicio apud infideles?* Quam siquidem Apostoli seriem exponens *glossa* secundum *Augustinum*,

*Quarta.

* Quinta & Sexta.

* Septima.

num, Ambrosium & Gregorium, inquit sic: *Secularia igitur*, &c. *Sicut iam reprehendit eos, quia causas agebant apud infideles contemptis fidelibus*, ita nunc reprehendit eos, quod contemptibiles indices, licet fideles, *constituebant, qui, & quia debetis iudicare: igitur si habueritis secularia iudicia, ideo dicit, si habueritis, quia nec habenda sunt, sed potius sunt contemnenda: si inquam habueritis, constituite ad iudicandum illos contemptibiles, id est, indiscretos & viles, qui sunt in ecclesia: qui, hoc est, quod vos fecistis. Vnde coacti fratres recurrerent ad illos, id est, ad infideles. Hoc redarguit in eis Apostolus, ironice eis loquens, & quia non decet fieri, adiecit, ad verecundiam vel ad reuerentiam vestram dico, qui non impero, sed memoro, vt verecundemini, & debetis erubescere, quia non est inter vos quisquam sic, id est, adeo sapiens, quod possit iudicare inter fratrem suum, vt ita necesse sit, vt stultos statuatis iudices. Et hi tamen potius statuendi sunt, quam ad infideles iudices eatur, si desint sapientes: sic inquam non est sapiens, sed frater cum fratre contendit in iudicio, quod malum est; etiam apud infideles, quod peius est. Vel ita: Secularia igitur, quia dixerat Apostolus, eos posse de his minimis iudicare, determinat, qui ad huiusmodi definienda negotia sunt constituendi, scilicet contemptibiles qui sunt in ecclesia. Maiores enim spiritualibus intendere debent, qui, & quia iudicare debetis, igitur hoc modo facite, si secularia negotia habueritis, illos constituite ad iudicandum, qui sunt in ecclesia contemptibiles, id est, aliquos sapientes, qui tamen sunt minoris meriti: Apostoli enim prædicando circumeuntes talibus non vacabant. Sapientes ergo qui in locis consistebant fideles & sancti, non qui hac atque illac propter euangelium discurrebant, talium negotiorum examinatores esse voluit. A quibus nos excusare nõ possumus, etsi velimus. Christum enim testem inuoco, quoniam mallem per singulos dies certis horis manibus aliquid operari, & certas horas habere liberas ad legendum & orandum, vel ad agendum aliquid de diuinis literis, quam tumultuosas perplexitates causarum pati de negotiis secularibus,*

vel iudicando dirimendis, vel interueniendo praecidendis. Dico contemptibiles constitui te, hoc autem ad reuerentiam vestram dico, vt videlicet, hi terrenas causas examinent, qui exteriorum rerum sapientiam perceperunt, qui autem spiritualibus donis ditati sunt, terrenis non debent negotiis implicari, vt dum non coguntur inferiora bona disponere, valeant bonis superioribus deseruire: sed tamen curandum magno opere est, vt hi qui donis spiritualibus emicant, nequaquam proximorum infirmantium negotia funditus deserant: sed haec aliis, quibus dignum est tractanda committant, vel per se gerant. Sunt autem haec Apostoli & sanctorum scripta notanda. Apparet enim ex ipsis *primo*, quod omnes contentiones inter quascunque personas, de his quae non pertinent ad legem diuinam, sunt seculares & non spirituales, & ad seculare iudicium pertinentes. Nam generaliter locutus est Apostolus, & sancti super hunc locum, non facientes differentiam (sicut nec est) inter contentiones temporales seu ciuiles, quae sunt presbyterorum inuicem, & generaliter clericorum, aut quae sunt inter presbyteros & laicos, & inter eas quae sunt secularium inuicem. Dicat enim quaeso sophista, & vocabulorum abusor, *qui spirituale vocat, quod est simpliciter seculare*, secundum Apostoli & sanctorum appellationem, si presbyter iniuriam inferens fratri, sacerdoti, siue non sacerdoti, verbo vel facto, facit iniuriam spiritualem, magis ea quam laicus intulerit? hoc enim dicere, derisio est: credere vero, summa vesania: quippe, quoniam carnalior seu secularior & detestabilior est iniuria, quae per sacerdotem infertur illata per laicum. Nam turpius peccat & grauius qui alium docere tenetur, tam opere quam sermone, iniuriam non inferre, quemadmodum seriosius ostensum est 8. huius. Quod autem seculares, non spirituales sint, & dici debeant huiusmodi clericorum actus, aperte testatur *Augustinus* in praedicta glossa, dum causas contentiosas presbyterorum & clericorum, quae coram ipso agebantur, qui episcopus erat, vocauit, *tumultuosas perplexi-*

Ex patrũ praecedente glossa consectarium primum.

Ratio.

Occupatio.

plexitates causarum de negotiis secularibus, non faciens harum causarum siue contentionum, differentiam, propter personarum conditiones. Hæc enim differentia, presbyteri scilicet, ac nō presbyteri, quantum ad hoc accidentalis est, velut ea quæ circuli per aureum & argenteum, quam nullus artifex assignat, eo quod distinctionem non efficit in effectu per se. *Apparet secundo*, quod horum actuum iudicium, aut iudicem esse, non est sacerdotum, & quod talem iudicem instituere non plus, imo fortasse minus, ad ipsorum auctoritatem pertinet, quam reliquorum fidelium, sed pertinet hoc ad fidelium vniuersitatem, quemadmodum ostensum est 15. primę. Et propterea dixit Apostolus, *constituite*, nec dixit alicui episcopo vel sacerdoti, Constitue. Vbi namq; agendum erat aliquid pertinens ad officium sacerdotis seu episcopi, id facere mandabat singulariter illi, non multitudini fidelium, sicut presbyteros seu episcopos, aut diaconos constituere, aut euangelium prædicare, ac reliqua exercere officia, quæ propria sunt presbytero aut pastori. Vnde ad Titum 1. *Huius gratia reliqui te Creta*, vt ea quæ desunt corrigas, quantum videlicet ad doctrinam salutarem & mores. Et constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego disposui, non tamen dixit illi, Constitue iudicem negotiorū seculariū examinatorem. Nec Corinthiis scribens, dixit, Vobis cōstituet episcopus vel sacerdos, sed dixit Apostolus ad vniuersam fidelium multitudinē, *Cōstituite*, nō quidem imperans, sed consulens siue memorans. Vnde *glossa* super illud, *Ad reuerentiam vestrā dico*, inquit: *quasi non impero, sed memoro, vt verecundemini*. Bene enim nouerat Apostolus, tales iudices instituere, ad suum officium minime pertinere, & eo minus, ad sacerdotem seu episcopum alium. Nec rursum ad huiusmodi officium exercendum assumi consuluit presbyterum aut episcopū quenquam, sed oppositum magis: *quoniā nemo*, vt inquit, *militans Deo, implicat se secularibus negotiis*: sed cōsuluit statui iudices contēptibiles in ecclesia, id est, de numero fideliū, eos qui nō erant idonei ad euangelizandū, quamuis non Secundum.

omnes, sed secundum glossam sanctorum, *illos terrenas causas examinare voluit Apostolus, siue consuluit, qui exteriorum rerum scientiam perceperunt*: qui autem spiritualibus donis dotati sunt, non debent terrenis negotiis implicari, quod manifeste dicebat beatus *Bernardus* ad Eugenium, De consideratione libro 1. cap. 5. & pridem induximus capit. præ-

1. Obiectio. cedenti. *Obiiciet* autem aliquis *Augustini* dictum, in superioribus glossis. Inquit enim ille, de secularium contentiosorum actuum iudiciis loquens, *A quibus nos excusare non possumus, etsi velimus.* Cuius etiam sententiam ibidem confirmans, *Gregorius* addit: *Sed tamen curandũ magno opere est*, &c. *sed hæc* (scilicet, iudicia secularium actuum) *quibus dignum est, tractanda committant episcopi, vel per se gerant*. Sic talia iudicare, ac talium iudices constituere, ad episcopos seu presbyteros, in quantum huiusmodi, pertinere videtur, ex quo ab his secundum sanctorum sententiam excusari non possunt, & ipsis

Responsio. hoc magno curandum est opere. Nos autem ad hæc obiecta, & reliqua consimilia dicta sanctorum aut doctorum, *dicamus*, quod antiquis temporibus & iam dictorum sanctorum, propter status sacerdotalis reuerentiam, & ipsorum moris siue virtutis confidentiã, ac reliquas causas, de quibus diximus 25. huius parte 5. concessum fuit per fideles legislatores & principes, iudiciale officium tertiæ significationis episcopis & principalibus animarum pastoribus supra clericorum personas, & temporalia, vt minus vexarentur, aut turbarentur à diuinis officiis, & honestius in causis secularibus tractarentur. Et quoniam iam dictorum sanctorum aliqui constituti erant episcopi in prouinciis siue locis, quorum principes aut incolæ supradictum iudiciale officium illis contulerant, nisi episcopatui renunciassent, ab huiusmodi gerenda causarum secularium inter clericos cura, ex-

2. Obiectio. cusari non poterant rursum. Sed rursum *dubitabit* aliquis merito quærens, cur viri sancti, vt beatus *Siluester*, & aliorum plurimi, iudicia & potestates seculares, ac temporalium possessionem & administra-

tionem

tionem assumpserint, si talia presbyterorum, episcoporum, & reliquorum euangelizantium officio non conueniunt neque conuenerint. *Dicendum* arbitror, secundum veritates inductas prius, præsertim 17. & 25. huius, quod fidelium ecclesia seu multitudo, modica existens circa principium, & consequenter etiam tempore multo, à principantibus & subditis infidelibus persecutiones plurimas vsque ad mortalia martyria patiebatur frequēter, & in multa paupertate viuebat. Propter quod sancti episcopi veri pastores propter gregis salutem, augmentum, conseruationem & sustentationem ab Imperatoribus fidelibus, deuotis, & sibi propitiis, gratias, & fauores, concessiones, seu priuilegia impetrabant, aut oblatas suscipiebant, non quidem vt præessent, sed vt prodesse possent, & fidelem protegere populum atque fouere. Sic ergo iudicia secularium actuum inter clericos præcipue, propter iam dictas causas sancti episcopi susceperunt. Sic etiam quorumdam temporalium administrationem absque possessione siue dominio, seu auctoritate vendicandi, curam acceperunt, vt posset hoc in fideles pauperes redundare. Vnde *Ambros.* de tradendis basilicis, vbi supra: *Si agros desiderat Imperator, potestatem habet vendicā dorum: nemo nostrum interuenit; potest pauperibus collatio populi redundare.* Nemo ergo sacerdotum seu episcoporum interueniebat pro agris, quoniam Christum & apostolos imitantes, horum abdicabant dominium, pro fide vero agonizabant constanter vsque ad mortem: *quamuis moderni episcopi & præcipue Romanorum, pro agris & secularibus dominiis fortissime pugnent, & pugnas vndique inter Christi fideles concitent*, dicentes se in hoc iura sponsæ Christi defendere, cum tamen ipsius *iura non sint, sed iniuria*, veram sponsam, fidem videlicet, doctrinam & mores defendere, ne per prauos vsus aut actus, aut infidelium impetum corrumpatur, quasi totaliter negligentes, quemadmodum diximus 22. huius. His ergo de causis, antiquis temporibus, huiusmodi officia & beneficia susceperunt sanctorum aliqui,

Responsio.

Iudicia ciuilia & opes vnde ad episcopos manarint.

Papa degenerantes a piis episcopis pugnas mouent.

Sponsa Christi.

Papas cedere debere suo dominio demonstratur.

quibus siquidem conuenienter renuntiare possent moderni, ad minus in cõmunitatibus fideliũ. Sufficienter enim per principantes ab oppressionibus defenditur clerus, quinimo vix ab offensionibus in aliquos reprimi potest. Verum talibus renuntiare secularibus officiis, possessioni atque dominio temporalium, nõ est propositum modernorum pastorum, sed pro huiusmodi etiam armata pugnare potentia, non solum habitis conseruandis, verumetiam pro reliquis vsurpandis, sicut quilibet quantumcunque rudis sensu, si non alio, doceri potest: vniuersitatem fidelium etiam quamplurimum scandalizantes, ex hoc ambitionis exemplo, non attendentes Christi comminationem, Matth. 18. dum dixit, *Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis, &c.* Vbi glossa secundum *Hieron. Et quanquam generalis possit esse sententia aduersus omnes, qui aliquem scandalizant, tamen iuxta consequentiam sermonis etiam contra apostolos dictum intelligi potest, qui interrogando, quis maior esset, videbantur inter se de dignitate contendere. Et si in hoc vitio permansissent, poterant eos quos ad fidem vocabant, per suum scandalum perdere, dum apostolos viderent inter se de honore pugnare.* Quod autem de apostolis *Hieron.* dixit, intelligendum est etiam de ipsorum successoribus omnibus, episcopis siue presbyteris. *Qui si tamen sponte huiusmodi officia iudicialia, & autoritatem distribuendi temporalia relinquere nolint, ipsisque abutantur, secundum diuinam & humanam legem, licite possunt & debent principantes aut fideles legislatores eadem ab ipsis reuocare*, quemadmodũ demõstratũ 15. primę, 17. & 21. huius. Quod autem *obiiciebatur* ex apostolo primæ ad Corinth. 9. & secundæ ad Thess. 3. *Nunquid non habemus potestatem*, &c. *dissolutum* fuit 14. huius. Talis enim potestas, vt ibi dicebatur, non est iurisdictionis, sed licite petendi secundum legem diuinam, quamuis tamen non in iudicio coactiuo, alimentum & tegumẽtum sibi debitum propter euangelii ministrationem a potentibus exhiberi. Ei vero quæ inducebatur ex primæ ad Timoth. 5. dum dixit Apostolus:

Si nolunt, cogendi. Officia iudicialia a sacerdotibus reuocanda.

Octaua.

lus: *Aduersus presbyterum noli accipere accusationem*,&c. Dicendum, hic Apostolum intellexisse, si debeat sacerdos publice increpari a suo superiori, pastore siue doctore, non enim iurisdictionem coactiuam alicui sacerdoti vel episcopo in quemquam exercere mandauit, quoniam & hoc ad suam & cuiuslibet sui successoris autoritatem non pertinere nouit Apostolus. Significauit autem Apostolus, correptionem quæ ad pastorem pertinet, solum esse verbalem, in eo quod subdit, *Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant*, nec dixit cape vel incarcera, sed incorrigibiles sermone docuit euitari. Vnde ad Titum 3. *Hæreticum hominem post primam & secundam correptionem deuita, cum sit proprio iudicio condemnatus.*

CAPVT XXX.

Obiectionum politicarum pro Papa primatu refutatio.

RELIQVVM vero & vltimum huius dictionis, *est soluere rationes*, quas etiam tertio huius induximus, ad astruendum errorem dicentium, iurisdictiones coactiuas ad presbyteros siue episcopos, ipsarumq; supremam omnium in hoc seculo, ad Romanum episcopum (inquantum huiusmodi) pertinere. Ad earum * ergo *primam*, cum dicebatur, Sic ut se habet corpus ad animam, sic princeps corporis ad principem animæ. Hæc *propositio falsa est* vniuersaliter sumpta. Nam quamuis anima distinguatur à corpore; quoniam anima non est corpus, nullus tamen est corporis princeps, quin sit etiam animæ aliquo modo princeps, & econuerso, sumendo principem proprie, quemadmodum apparet 8.& 9. huius. Si vero per principem corporis, secundum

Rationum pro Papa dominio refutatio.

* Primæ.

distinctione Propositionis.

metaphoram intelligatur medicus, qui eius curam gerit tamquam doctor operatiuus, & quantum ad actus qui sunt particulæ irrationalis & nutritiuæ: per principem autem animę, eum qui medicus est & doctor siue præceptor operatiuus, quantum ad actus partis rationalis & appetitiuæ tam in statu & pro statu præsentis seculi, quales sunt humanarum scientiarum vel disciplinarum doctores, quam pro statu futuri seculi, quales sunt pastores & sacerdotes, posset iam dicta *propositio* indefinite sumpta concedi, quoniam vniuersaliter sumpta, semper instantiam multiplicem pateretur. Anima enim ad corpus, & rursum rationalis ad irrationalem, multas habet differentias, quas doctor aut curator secundum vnam, non habet ad doctorem seu curatorem secundum aliam. Etenim rationalis ad imaginem trinitatis est syllogizans, irrationalis vero minime, nec tamen inter harum curatores seu doctores est huiusmodi differentia, sic & in aliis. Ea ergo in aliquo sensu concessa, vt videlicet sicut anima rationalis & appetitiua nobilior est corpore, id est, animato secundum nutritiuam, in quantum huiusmodi; ita doctor vel curator animæ rationalis, &c. dignior est eo qui curator & doctor irrationalis: siue etiam fiat comparatio hæc, inter doctorem animæ rationalis pro statu seu fine præsentis seculi tantum, ad eum qui eiusdem doctor est, principaliter pro statu, seu fine futuri seculi. Esto sic, inquam, alterum altero perfectiorem esse, non ex hoc sequitur, ipsorum perfectiorem iudicem esse super imperfectiorem iudicio coactiuo: sic enim mathematicus princeps esset coactiuus medici, & plurima manifeste inconuenientia sequerentur ex hoc. Quod si per principem corporum intelligatur principans siue iudex hominum coactiuus, seu tertiæ significationis, in statu & pro statu siue fine præsentis seculi tantum, aut principaliter: per principem vero animarum eum qui iudex est secundum tertiam significationem principaliter pro statu seu fine venturi seculi, sicut videtur intendere disputans; posset concedi comparatio siue

proportio

proportio ſecundum aliquem ſenſum, ſeu indefinite ſumpta: quoniam vniuerſaliter, vt prædiximus, multas pateretur inſtantias. Et cum aſſumitur, corpus ſubeſt animæ vel irrationale omnino, aut ſecundum modum aliquem ſubeſt animæ, id eſt, rationali, ſimpliciter conceſſo ſecundum perfectionem ſubeſſe, non ex hoc ſequitur ſubeſſe ſecundum iurisdictionem: ſic enim inferens peccaret ſecundum conſequens. Eſto tamen (quamuis non propter argumentationem hanc) principem corporum, id eſt, hominum iudicem coactiuum pro ſtatu præſentis ſeculi tantum, ſubeſſe ſecundum iurisdictionem iudici animarum coactiuo pro ſtatu venturi, non propter hoc ſequitur, quemquam huius ſeculi principem, ſiue iudicem coactiuum, ſubeſſe ſecundum iurisdictionem alicui epiſcopo vel ſacerdoti. Quoniam nullus epiſcopus aut ſacerdos, inquantum huiusmodi, eſt princeps, ſeu iudex coactiuus cuiusquam pro ſtatu præſentis ſeculi vel venturi, quemadmodum 4.5.&9. huius oſtenſum eſt. Iudex enim coactiuus animarum, ſiue pro ſtatu futuri ſeculi Chriſtus eſt ſolus, vnde Iacobi 4. quod nec repetere piget, *Vnus eſt legislator & iudex, qui poteſt perdere & liberare.* Hic autem neminem mortalem ſtatuit iudicare irreuocabiliter, neminemque punit aut præmiat in hoc ſeculo, ſed punire aut præmiare in venturo tantummodo ſtatuit, vt diximus & per ſcripturam probauimus 9. huius. *Romanus autem epiſcopus cum reliquis etiam paſtoribus eſt animarum doctor, quemadmodum medicus, non iudex coactiuus aut princeps,* vt vbi ſupra monſtrauimus per ſeriem euangelicam, per *Apoſtolum, Hilarium,* atque *Chryſoſtomum,* & ratione cogente. Quæ vero amplius inducebatur *ratio,* quoniam ſicut corporalia ſpiritalibus comparātur, ſic princeps corporalium ad eum qui ſpiritualium, quia eidem quaſi radici cum priore innititur, quaſi eodem aut conſimili modo repellenda eſt: *maior* enim inſtantias patitur plurimas; ad minorem, qua dicitur, Corporalia ſubdi ſpiritualibus, ſi accipiatur, ſubdi, pro eſſe minus perfecto,

Chriſtus ſolus iudex animarum.

Rom. epiſcopus doctor.

Secunda.

debet concedi iuxta proprias significationes horum nominum, temporale & spirituale. Cum vero subiungebatur, Romanum episcopum esse principem siue iudicem spiritualium, si iudex sumatur secundum primam iudicis significationem, vtque horum iudicator, speculatiuus aut operatiuus, verum est, Romanum episcopum & alium quemlibet huiusmodi iudicem esse vel esse debere, & ex hoc concluditur, quod perfectior est eo qui iudicat tali iudicio de corporalibus tantum, præsertim propter bonitatem iudicatarum rerum; sed propter hoc non sequitur, iudicem spiritualium talem superiorem esse altero iurisdictione seu iudicio coactiuo. Sic enim qui animalia speculatur princeps esset siue iudex coactiuus astrologi vel geometræ, vel econuerso, cum tamen neutrum sit nec necessarium, neque verum. Si vero intendatur, Romanum aut quemuis alium episcopum, iudicem esse spiritualium secūdum tertiam significationem, videlicet coactiuum, neganda est tanquam manifeste falsa, vt ex Iacobi quarto pridem induximus, & nono huius. Solus enim Christus huiusmodi iudex est, cui iudicem huius seculi quantum ad coactiuam iurisdictionem pro statu futuri seculi, nusquam negauimus, neque negamus subesse. Vnde Apostolus ad Ephes. 6. & Coloss. vltimo: *Illorum & vester dominus est in cælis.* Vbi tunc nullus erat Apostolus, aut sacerdos nouæ legis, alter a Christo. Propter quod ab hoc iudice solo, iudicio coactiuo, iudicabuntur huius seculi iudices, & qui demeruerint arcebuntur per pœnam coactiuam, in alio seculo tamen, secundum suam legem, vt apparuit nono huius: *per æquiuocationem, ergo huius nominis iudex, fallebatur iam dictus paralogismus.*

* Tertiæ.

**Ei autem argumentationi*; Quoniā sicut finis ad finem, lex ad legem, &c. sic iudex ad iudicem, negari posset, vniuersaliter sumpta. Ea tamen indefinite concessa, cum minore adiuncta, concluditur fortasse propter materiam, iudicem coactiuum secundum legem diuinam, superiorem esse ad iudicem coacti-

uum

uum secūdum humanam legem, quod concessimus prius. *Quod si assumatur*, Romanū aut alium quemuis episcopū iudicem esse secundū legem diuinam, distinguenda est oratio, secundum æquiuocationem huius dictionis, iudex. Et interimenda in sensu, secūdum quem disputans concludere quærit, Romanum aut alium quenquam episcopum iudicem esse coactiuum in hoc seculo vel futuro secundum legem diuinam. *Quæ vero ratio accipit, eum cuius actio nobilior est siue perfectior, non debere illi subiici secundum iurisdictionem coactiuam, cuius actio minus nobilis est, siue minus perfecta: hoc autem sustinet episcopi seu presbyteri actio, ad eam quæ principantis. Est enim nobilius & perfectius eucharistiam consecrare, cætera quoque ministrare sacramenta ecclesiæ, quod est opus episcopi, siue sacerdotis, quam de ciuilibus seu contentiosis actibus humanis iudicare atque præcipere, quod opus est principantis seu iurisdictionem coactiuam habentis solummodo, inquantum huiusmodi. *Primam propositionem*, recipit falsam & negandam vniuersaliter sumptam, quoniam nec aliter ratiocinatio formam conuenientem haberet. *Minor* etiam vniuersaliter sumpta, similiter pro quocunque, scilicet sacerdotio vel sacerdote, pateretur instantiam. Non enim actio sacerdotum in aliis legibus nobilior est actione principantis: eius enim oppositum ostensum est 15 primæ, sed in sola lege Christianorum actio sacerdotum est aliarum perfectissima, quod tamen sola fide tenemus. Est igitur huius argumentationis *prima propositio falsa*, nihil enim prohibet, nobiliorem seu perfectiorem simpliciter habens actionem quantum ad aliquid, dependere ab habente minus perfectam, & sic quod ad quid esse, imperfectius. Corpus enim humanum, quod est perfectius simpliciter omni corpore simplici aut mixto, generabili saltem, quantum ad aliquid positum est, & minus perfectum multis mixtis atque simplicibus. Est etiam hoc videre in partibus eiusdem totius.

*Quartæ.

Nam quamuis oculus sit membrum siue pars perfe-ctior manu vel pede, quoniam perfectiorem efficit actionem, nil minus ab ipsis pendet & recipit aliquam actionem aut motum, è quoque conuerso, hęc ipsa dependent ab oculo, quoniã in finem ad quem mouent aut mouentur, diriguntur per ipsum. Sic etiam dicebat Apostolus primæ ad Corinth. 12. *Non potest autem oculus dicere manui, opera tua non indigeo.* Quo siquidem igitur seu proportionali modo, principatus etiam dependet ac recipit aliqua, per actiones aliquarum & inferiorum partium ciuitatis, de quibus diximus quinto primæ, quamuis non secundum iudicium coactiuum, cum tamen ipsæ secundum aliquid melius & perfectius à principatu dependeant, & coactiuum iudicium, vt ostensum est decimoquinto primæ. Sic ergo sacerdotium à principatu dependet ac recipit, & principatus à sacerdotio. Recipit enim sacerdotium à principatu iustificationem suorum ciuilium actuum, & custodiam ab iniuria, ne siquidem hanc inferat alteri, nec illi ab altero inferatur in statu & pro statu præsentis seculi: quoniam hoc est officium principantis & nullius alterius partis ciuitatis, quemadmodum demonstratum est 15. primæ. Quod etiam expressit Apostolus ad Romanos 13. & prius induximus quinto huius, hoc etiam ad Timoth. primæ, quinto capite sensit, cum dixit; *Obsecro igitur primum fieri obsecrationes, &c. pro regibus & omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus,* id est, habeamus. Conuersa vice indiget ac pendet principatus ab actione sacerdotii: recipit enim ab hoc, doctrinam videlicet cum sacramentis disponentibus homines in hoc seculo, & contraria remouentibus ad salutem seu beatitudinem æternam pro statu venturi seculi. Verum differenter inuicem has agunt & recipiunt actiones, quoniam princeps iudex coactiuus existens in hoc seculo Dei ordinatione, quamuis immediate humani legislatoris aut alterius cuiusvis humanæ voluntatis institutione suam actionem, per coactiuam potestatem, suppli-

cium

cium vel pœnam inferendo imprimere potest licite in sacerdotem, etiam non volentem, si legis humanæ, non contrariæ diuinæ legi, transgressor extiterit, vt demonstratum est quinto, & octauo huius, & xv. primæ. Episcopus autem siue sacerdos, quoniam secundum legem diuinam non est iudex coactiuus cuiusquam in hoc seculo (vt xv. primæ, quarto, quinto, & nono huius ostensum est) sed iudex est secundum primam iudicis significationem, quasi doctor operatiuus, vt medicus per suam actionem siue preceptum, neminem cogere potest, nec debet pœna vel supplicio reali aut personali, secundum vitam præsentem. Sic igitur falsa fuit prima propositio iam dictę argumentationis, qua sumebatur, Omne quod perfectiorem efficit actionem, secundum iurisdictionem non debere subesse minus perfectam actionem agenti. Cum dictis enim ad ipsam sequitur per necessitatem aliud manifestum inconueniens, falsum videlicet, nullum speculatiuum artificem, aut saltem primum philosophum, seu metaphysicum subesse iurisdictioni principantis secundum legem humanam; Cum nullus habituum operatiuorum aliorum à fide in principante vel alio, aut actio proueniens ab hiis, sint æque perfecti habitui philosophi primi, aut actioni prouenienti per illum, quo tamen carere contingit principantem sufficientem, & recte etiam institutum. Quod autem posterius obiiciebatur, inconueniens videri, vicarium Christi singularem Romanum episcopum, aut quemuis apostolorum successorem alium, subesse debere iudicio coactiuo principantis secundum legem humanam. Dicendum, nullum inconueniens, vicarium alicuius, illi vel consimili subesse iudici, cui dominus eiusdem vicarii sponte subesse decreuit, propter conuenientem seculi huius ordinationem obseruandum. Christus enim Deus & homo, sub Pilati Pontii, principantis secundum legem humanam, vicarii iudicium coactiuum sponte subiuit, sic etiam & Apostoli sancti fecerunt, & alios facere præceperunt secundum legem diuinam,

quemadmodum liquide ostensum est per scripturam & dicta sanctorum atque aliorum doctorum quarto & quinto huius, & in 28. repetitum. Vnde etiam cum seruus non sit maior domino, nec apostolus, eo qui misit illum, (vt ex scriptura per Bernard. induximus, 28. huius) nullum inconueniens, sed valde conueniens, quinimo necessarium ad ciuilitatis, seu politiæ quietem, omnem episcopum atque presbyterum & clericum subesse iudicio coactiuo, principantium secundum legem humanam: huius vero contrarium, inconueniens omnino est & importabile, sicut demonstratum est decimoseptimo primæ, & vbi supra in hac pridem confirmatum testamentis æternis. Adhuc, quoniam Romanus aut quiuis episcopus, non est Christi vicarius, seu minister ad omne officium exercendum in hoc seculo, sed secundum determinatum, verbi causa, Sacerdotium, in quo siquidem inquantum huiusmodi, non attenditur coactiuum iudicium, inferius aut superius secundum ipsum, vt ex Aristotele induximus palam, nono huius, parte octaua, principans vero secundum legem humanam Dei vicarius seu minister est, secundum principatus officium, in quo superius & subiectum attenditur quantum ad coactiuam potestatem, vnde ad Romanos tertiodecimo neminem excipiens Apostolus, episcoporum aut presbyterorum, inquit, *Omnis anima subdita sit potestatibus sublimioribus*; causam subiungens, *Dei enim minister est*. Ecce vicarium Dei, non violentum, sed coactiuum malorum, in hoc seculo. Vnde subdit, *Vindex in iram & qui malum agit*. Sed malum agere potest episcopus aut sacerdos, quibus nunquam Christus aut apostolus aliquis, opere seu exemplo vel sermone, alium iudicem assignauit, vt in hac, vbi supra monstrauimus. *Ei vero, quæ per modum conclusionis proponitur, *instantia*; quod si expediat principantes secundum auctoritatem humanam corrigere, dum delinquēt in diuinam aut hominum legem, non videri hos corrigi posse conuenienter, cum superiore careant in politia, primi saltem, aut

Princeps Dei vicarius.

* Sextæ.

primus

primus ipsorum. Et propterea eos subiici debere sacerdotum, aut episcoporum iudicio coactiuo. *Dicendum*, quod principans delinquens in diuinam aut humanam legem corrigi potest & debet, conuenienter per ministrum ecclesiasticum, episcopum, siue presbyterum per sermonem exhortatorium aut increpatorium, modestum tamen iuxta doctrinam *Apostoli*, secundæ ad Timotheum secundo, & quarto, & *Chrysostomi* explicationem, quam induximus nono huius, per coactiuam vero potestatem nequaquam. Quoniam hæc ad episcopum vel sacerdotem, inquantum huiusmodi, super quemquam in hoc seculo minime pertinet, vt sæpe probatum & repetitum est in prioribus dictis. Corrigere vero principantem propter excessum in leges, & inquantum in legem humanam, (vt in decimo huius diximus) secundum legem tamen humanam, & arcere quoque si oporteat, pœna vel supplicio temporali, ad solius humani legislatoris auctoritatem pertinet, vel ad hoc statutorum ab illo, vt 18. primæ sufficienter ostensum putamus.

Quomodo princeps corrigendus.

Quæ autem finaliter addebatur deductio, quoniam secundum iurisdictionem ille superior est ad Romanum Imperatorem, ipsumque de iure instituere atque deponere potest, qui transtulit imperium à Græcis in Germanos in persona *magni Karoli*, vt iam dictum est: *hic autem est Papa Romanus*: ergo Imperatore superior, ipsumque instituere atque deponere de iure potest. *Dicendum*, quod si maior indefinite sumatur, ex ipsa cum minore nihil infertur, propter non fieri syllogismum ex indefinita cum particulari.

Quinta rationu refutatio prapostera.

Si vero sumatur vniuersaliter, vt dicatur, Omnis translator imperii Romani à Græcis in Germanos, superior est, &c. nisi determinetur subiectum, quam plures haberet hæc *propositio* veras instantias. Si enim quis de facto, & non de iure transtulisset imperium, aut si aliena, ceu sibi ab altero tunc data potestate ad hoc, tanquam procuratori vel quasi, qui sic inquam transtulisset, non propter hoc solus superiorem iurisdictionem haberet, nec potestatem iustam, Ro-

Romani imperii translatio à Gracis ad Germanos.

manum principem instituendi aut deponendi. Sic vero determinata iam dicta *priori propositione*, vt omnis mortalis qui transtulit aut transferre potest Romanum imperium à Græcis in Germanos iuste, auctoritate propria, non sibi concessa per alterum, superior est secundum coactiuam iurisdictionem ad Romanum principem, ipsumque iuste instituere atque deponere potest, sic ipsa concessa. Quæ huic annectitur *secunda*, videlicet, Romanus episcopus siue *Papa* est qui transtulit imperium, vt dictum est, neganda est tamquam omnino falsa. Nam eius opposita demonstrata est 15. primæ, & rursum tam ipsius quam *ex ipsa illatæ conclusionis* oppositum, per scripturam & dicta sanctorum atque catholicorum doctorum certificatum est quarto huius & quinto, & repetitum in aliis plerisque locis: sicque obseruatum de facto sine reclamatione fuisse per antiquos patres & pastores Romanos episcopos, persuasimus 21. huius ex approbatis historiis. Quod autem scribitur in septimo quarumdam narrationum, quas *Decretales* appellant de iureiurando, & in *epistola quadam vocati iam Papæ Romani, ad inclytum Ludouicum ex Bauariæ Ducibus, Romanorum Regem assumptum*, per sedem apostolicam siue Romanum Papam vel solum, aut cum suorum collegio clericorum, Romanum imperium à Græcis ad Germanos, in persona magni Karoli fuisse translatum rationabiliter siue iuste, supponatur ad presens, quamuis non ipsorum auctoritate propria, hac enim translatione *quantum de facto processerit, dicturi sumus in altero quodam ab hoc tractatu seorsum.* Esto igitur imperii translationem à Græcis in Germanos iuste factam. Dico tamen quod non auctoritate Romani Papæ solius, aut cum suo solo collegio clericorum, vt pridem diximus. Et propterea oportet attendere secundum demonstrationes inductas 12. 13. & 15. primæ, quod eiusdem est auctoritas prima, secundum rationem rectam intendentibus leges humanas statuendi, principatum instituendi, principem assumendi, auctoritatem illi concedendi, &

di, & hæc omnia mutandi, destruendi, augendi, vel minuendi, suspendendi, corrigendi, deponendi, transferendi, reuocandi, & reliqua faciendi circa ea, quæ iam dictam auctoritatem habenti principaliter non ab altero expedire videntur, & per suam expresserit voluntatem. Cuius autem sit auctoritas supradicta, determinatum est duodecimo, & decimo tertio primæ. Propter quod vbicumque legatur & à quocumque dicatur translatum fuisse imperium, aut alter quicumque principatus vel princeps aliquis qui per electionem assumitur, institutus per *Papam* vel aliam personam singularem, aut per collegium singulare aliquod prouinciæ siue regni; si vera debeat esse scriptura vel sermo, & valida seu iusta institutio, siue translatio talis, oportet fieri aut factam esse auctoritate legislatoris primi in prouincia, vel prouinciis; super quas, à quibus, & ad quas debet institutio aut translatio fieri aut facta fore. Ideoque si translatio imperii Romani vel Imperatoris alicuius institutio, dicatur aut scribatur rite facta fuisse per Papam Romanum solum, aut per ipsum cum suo solo collegio clericorum, & verum sit huiusmodi dictum aut scriptum, oportet translationem aut institutionem iam dictam per ipsos intelligere factam, per auctoritatem illis concessam ad hoc à Romani imperii legislatore humano supremo, per medium, aut sine medio, vel ab eis quidem non factam simpliciter, sed modo quodam, vt publicatam vel pronunciatam, auctoritate tamen prædicta. Trãstulit enim fortasse aut instituit circa imperium aliquid legislator prædictus, quod postmodum soli Papæ Romano tamquam reuerentiori personæ vniuersitatis humanæ, vel sibi cum suis sacerdotibus, velut venerabiliori clericorum collegio pronunciandum & publicandum commisit, non quidem propter facti vel fiendi necessitatem, sed sollemnitatem tantummodo, cum translationes principatus legum & principantium institutiones, similiter & officia ciuilia reliqua, inquantum huiusmodi quantum ad eorum robur, ex sola legislatoris iam

dicti electione seu ordinatione dependent, vt demonstratum est duodecimo, & decimotertio primę, ac 26. huius, parte quinta, cum declaratione quadam non inutiliter repetitum. Sic quoque per omnia sentiendum, de institutione officii principum eligentium Imperatorem Romanum: non enim aliam in hoc, neque ab alio habent auctoritatem, neque ab ipsis per alium suspendi vel reuocari potest, quam à supremo imperii Romani humano legislatore prædicto. De propositis quidem igitur dubitationibus tertio & vigesimoseptimo huius, sic pertransisse sufficiat. Et finem imposuisse quæsitis.

LIBRI SECVNDI FINIS.

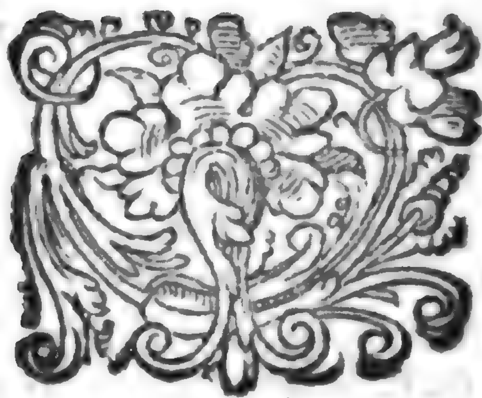

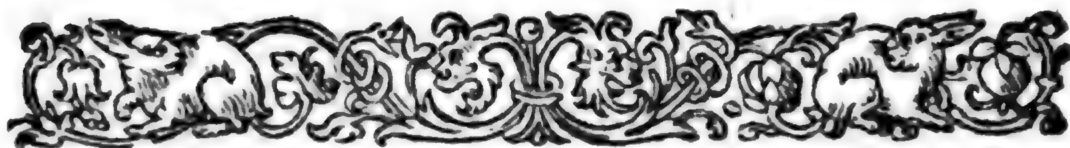

DEFENSORIS PACIS DICTIO SEV PARS TERTIA, QVÆ EST INDEX PRÆmissarum.

CAPVT I.

Anacephalæosis, & ordo totius libri.

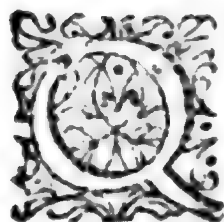

VONIAM autem in prioribus, regnorum & communitatum quarundam singularem ciuilis *discordiæ*, seu intranquillitatis iam existẽtem assignauimus *causam*, omniumque reliquarum, nisi prohibeatur futuram, existimationem, desiderium, atq; conatum, quibus *Romanus episcopus* & suorum cœtus clericorum, singulariter ad seculares tendunt principatus, & temporalia possidenda superflue. Quorum etiam supremum omnium sibi vendicare nititur memoratus episcopus ex eidem præcipue, vt asserit, concessa per Christum, in persona beati Petri, *Plenitudine potestatis*, vt in vltimo primæ diximus, & in plerisque Dictionis 2. capitulis non inconuenienter extitit repetitum. Cum tamen nullus principatus seu cuiusquam coactiuum iudicium in hoc seculo, nedum supremus omnium illi conueniat, neq; alteri cuiquam episcopo, sacerdoti vel clerico, inquantum huiusmodi, communiter aut diuisim: veluti viis certis humanis demonstrauimus 12. 13. & 15. primæ. Idemque 4. & 5. secundæ firmauimus testimoniis veritatis æternæ, nec non sanctorum eius interpretum expositionibus, ac plurimorum approbatorum eiusdem doctorum, postquam etiam 6. & 7. Dictionis secundæ assignauimus ex scripturis & rationibus certis, quæ, quantave sit, ac in quibus sacerdotum, seu episcopo-

rum poteſtas. Quibus omnibus etiam aut ipſorum alicui, oſtendimus eiuſdem 23. nec communiter vel diuiſim, quam ſibi ſumpſerant, præſertim Romanus epiſcopus, conuenire plenitudinem poteſtatis. Propter quæ malignitatis illius ſingularis in dictis proœmialiter ſæpius nominatæ ſufficienter radices ſuccisæ videntur. Nunc, vt quos hactenus *peſtilentia* hæc regnis, & communitatibus palmites, & germina diſcordiæ ſiue litis adduxit, nec inducere ceſſat, areſcant citius, & de cetero propagari non valeant: ex iam præmiſſis dictionibus, reliquam & *tertiam* producemus: quæ nil aliud erit, quam ex antea poſitis per ſe notis vel demonſtratis neceſſaria & explicita illatio *concluſionum* quarundã, quibus adhibita, diligenti attentione meditationis & opere, ſupradicta peſtis, eiuſque ſophiſtica cauſa, non difficulter excludentur à regnis, ipſiſque deinceps ad ea, reliquaſque ciuilitates præcludetur ingreſſus.

CAPVT II.

De concluſionum quarundam explicata illatione, ad determinata in prioribus dictionibus de neceſſitate ſequentium, quarum attentione facilius aſſequi poſſunt principantes, & ſubditi finem per hunc librum intentum.

Harum autem inferendarum concluſionum hanc primam ponemus.

CONCLVSIO PRIMA.

SOLAM diuinam ſeu *canonicam ſcripturam*, & ad ipſam per neceſſitatem ſequentem quamcunque, ipſiusq; interpretationem ex communi concilio fidelium factam, *veram eſſe*, ad æternam beatitudinem

dinem consequendam necesse credere, si alicui debite proponatur. Huius siquidem certitudo est, & sumi potest, 19. secundæ.

II. Legis diuinæ dubias definire sententias, in his præsertim, qui Christianæ fidei vocantur articuli, reliquisque credendis de necessitate salutis æternæ, solum *generale concilium* fidelium, aut illius valentiorem multitudinem, siue partem determinare debere, nullumq; aliud partiale collegium, aut personam singularem cuiuscunque conditionis existat, iam dictæ determinationis auctoritatem habere. huius autem certitudo habetur 20. secundæ.

III. Ad obseruanda præcepta diuinæ legis, pœna vel supplicio temporali, seu præsentis seculi nemo euangelica scriptura compelli præcipitur: 9. secundæ.

IV. Solius nouæ legis diuinæ præcepta, vel ad ipsa per necessitatem sequentia, & quæ secundum rectam rationem fieri aut omitti conuenit, propter æternam salutem necesse seruari; antiquæ vero legis nequaquam omnia: 9. secundæ.

V. In diuinis nouæ legis præceptis, aut prohibitis, neminem mortalem dispensare posse, permissa vero prohibere, obligando ad culpam aut pœnam pro statu præsentis seculi vel venturi, solum posse generale concilium, aut fidelem legislatorem humanum, nullumque aliud partiale collegium, vel singularem personam cuiuscunque conditionis existat: 12. primæ, 9. & 21. secundæ.

VI. Legislatorem humanum, solam ciuium vniuersitatem esse, aut valentiorem illius partem: 12. & 13. primæ.

VII. Decretales vel Decreta Romanorum, aut aliorum quorumlibet Pontificum, communiter aut diuisim absq; concessione legislatoris humani constituta, neminem obligare pœna vel supplicio temporali, seu seculi huius: 12. primæ, & 28. secundæ.

IIX. In humanis legibus solum legislatorem vel illius auctoritate alterum dispensare posse: 12. primæ.

IX. Principatum electum aut alterum qualecunque officium, à sola electione auctoritatem habentis ad illam, nullaque alia confirmatione seu approbatione pendere: 12. primæ,& 26.secundæ.

X. Cuiuslibet principatus aut alterius officii per electionem instituendi,præcipue vim coactiuam habentis, electionem à solius legislatoris expressa voluntate pendere: 12.& 15.primæ.

XI. Solum vnum numero supremum principatum esse debere in ciuitate vel regno: 17. primæ.

XII. Personas & ipsarum qualitatem ac numerum ad officia ciuitatis,sic quoque ciuilia omnia determinare, ad principantis fidelis auctoritatem secundum leges aut probatas consuetudines,tantummodo pertinere: 12. & 15.primæ.

XIII. Nullum principantem, eoque minus collegium partiale vel singularem personam cuiuscunque conditionis existat, alienorum actuum monasticorum aut ciuilium absque mortalis legislatoris determinatione, *Imperii plenitudinem* seu potestatis habere: 11.primæ,& 23.secundæ.

XIV. Principatum seu iurisdictionem coactiuam, supra quemquam clericum aut laicum, etiam si hæreticus extet, nullum episcopum vel sacerdotem,inquantum huiusmodi,vllam habere:15.primæ,4.5.& 9.ac 10. secundæ.

XV. Super omnem singularem personam mortalem cuiuscumque conditionis existat, atque collegium laicorum ac clericorum, auctoritate legislatoris solummodo principem iurisdictionem tam realem quam personalem, coactiuam habere: 15. ac 17. primæ, 4.5.8.ac 21. secundæ.

XVI. Excommunicare quemquam aut diuinorum officia interdicere, absque fidelis legislatoris auctoritate, nulli episcopo vel sacerdoti aut ipsorum collegio licere: 6.& 21. secundæ.

XVII. Omnes episcopos æqualis auctoritatis esse im-

ſe immediate per Chriſtum, neque ſecundum legem diuinam conuinci poſſe, in ſpiritalibus aut temporalibus præeſſe inuicem vel ſubeſſe: 15. & 16. ſecundæ.

XIIX. Auctoritate diuina, legislatoris humani fidelis interueniente conſenſu ſeu conceſſione, ſic alios epiſcopos communiter aut diuiſim excommunicare poſſe Romanum epiſcopum, & in ipſum auctoritatem aliam exercere, quemadmodum è conuerſo: 6.15.& 16.ſecundæ.

XIX. Coniugia ſeu matrimonia diuina lege, noua præſertim, prohibita, per mortalem neminem diſpenſari poſſe, humana vero lege prohibita, ad ſolius legislatoris, vel per ipſius principantis auctoritatem pertinere: 12. primæ, & 21. ſecundæ.

XX. Natos non ex legitimo thoro ſeu matrimonio, legitimos facere, ſic, vt hæreditarie ſuccedere poſſint, aliaque ſuſcipere ciuilia & eccleſiaſtica officia & beneficia ad ſolum fidelem legislatorem noſcitur pertinere: vbi ſupra immediate.

XXI. Ad eccleſiaſticos ordines promouendos, ipſorumque ſufficientiam iudicare iudicio coactiuo, ad ſolum legislatorem fidelem ſpectare, ac ſine ipſius auctoritate quemquam promouere ad hoc, cuiquam ſacerdoti vel epiſcopo non licere: 15. primæ, 17.& 21.ſecundæ.

XXII. Numerum eccleſiarum ſiue templorum, ac in ipſis miniſtrare debentium, ſacerdotum, diaconorum, & reliquorum officialium, ad ſolum principantem ſecundum leges fidelium pertinet menſurare: vbi ſupra immediate.

XXIII. Eccleſiaſtica officia ſeparabilia ſolius fidelis legislatoris auctoritate debere conferri, & ſimiliter auferri poſſe, ſicut quoque beneficia, & propter pias cauſas reliqua conſtituta: 15. primæ, 17 & 21. ſecundæ.

XXIV. Notarios aut alios officiales publicos ciuiles ſtatuere, ad nullum epiſcopum pertinere, in-

quantum huiusmodi, communiter aut diuisim: 15. primæ,& 21. secundæ.

XXV. Docendi aut operandi publice secundum artem aut disciplinam aliquam, neminem episcopum communiter aut diuisim, inquantum huiusmodi, licentiam concedere posse; sed hæc ad legislatorem saltem fidelem aut eius auctoritate principantem, tantummodo pertinere: vbi supra immediate.

XXVI. Promotos ad diaconatũ aut sacerdotium, reliquosque Deo irreuocabiliter consecratos in ecclesiasticis officiis & beneficiis, ceteris non sic consecratis debere præferri: 14. secundæ.

XXVII. Ecclesiasticis temporalibus, expleta sacerdotum & aliorum euangelii ministrorum, & his quę ad cultum diuinum pertinent, ac impotentum pauperum necessitate, licite ac secundum legem diuinam, pro communibus seu publicis vtilitatibus, aut defensionibus vti posse legislatorem humanum totaliter & in parte: 15. primæ,& 17.& 21. secundæ.

XXIIX. Cuncta temporalia quæ ad pias causas seu misericordię opera statuta sunt, vt quę testamentis legantur pro vltramarino transitu ad resistendum infidelibus, aut pro captiuorum ab ipsis redemptione, vel pauperum impotentum sustentatione, ceterisque similibus, ad solum principantem secundum legislatoris determinationem ac legantis, vel aliter largientis intentionem, disponere pertinet: vbi supra immediate.

XXIX. Collegii cuiuscumque vel religionis vacationem concedere, ipsamque approbare vel reprobare, ad auctoritatem pertinet solius legislatoris fidelis: 15. primæ, 17.& 21. secundæ.

XXX. Hæreticos, omnesque delinquentes, & arcendos pœna vel supplicio temporali, iudicare iudicio coactiuo, pœnasque personales infligere, ac reales exigere, ipsasque applicare, ad solius principantis auctori-

ctoritatem pertinet, ſecundum legislatoris humani determinationem: 15. primæ, 8. 10. & 21. ſecundæ.

XXXI. Neminem ſubditum & per iuramentum licitum alteri obligatum, absque cauſa rationabili per fidelem legislatorem tertiæ ſignificationis iudicio iudicanda, per epiſcopum aut preſbyterum aliquem ſolui poſſe, huiusque oppoſitum aduerſari ſanæ doctrinæ: 6. 7. & 26. ſecundæ.

XXXII. Epiſcopum, aut eccleſiam aliquam metropolitanam ſimpliciter omnium ſtatuere, atque priuare ſeu deponere ab huiusmodi officio, ad ſolum generale concilium fidelium omnium pertinere: 22. ſecundæ.

XXXIII. Generale concilium, aut partiale ſacerdotum & epiſcoporum, ac reliquorum fidelium per coactiuam poteſtatem congregare, ad fidelem legislatorem aut eius auctoritate principantem in communitatibus fidelium tantummodo pertinere, nec in aliter congregato determinata vim aut robur habere, ad obſeruationem quoque neminem obligare temporali aut ſpirituali pœna vel culpa: 15. & 17. primæ, 8. & 21. ſecundæ.

XXXIV. Ieiunia & aliquorum ciborum prohibitiones, ſolius generalis concilii fidelium, ſeu fidelis legislatoris auctoritate fieri debere. Opera quoque mechanicarum artium ac doctrinas diſciplinarum, quæ lege diuina, nulla dierum excerceri prohibita fuerint, ſolum prædictum concilium ſeu legislatorem prædictum, interdicere poſſe: ad obſeruationem quoque talium, arcere pœna vel ſupplicio temporali, ſolum legislatorem fidelem, aut eius auctoritate principantem: 15. primæ, & 21. ſecundæ,

XXXV. Canonizari, aut tanquam ſanctam adorari quempiam, per ſolum generale concilium ſtatui & ordinari debere: 21. ſecundæ.

XXXVI. Epiſcopis, aut preſbyteris aliisque templorum miniſtris, ſi vxores interdicere conuenit, reliqua quoque circa eccleſiaſticum ritum, per genera-

le ſolum fidelium concilium id ſtatui & ordinari, aut illud ſolum collegium aut perſonam in hoc cum prædictis diſpenſare poſſe, cui data fuerit eius auctoritas per concilium ſupradictum: vbi ſupra immediate.

XXXVII. A iudicio coactiuo epiſcopo vel ſacerdoti conceſſo, ſempèr ad legislatorem contendentem, liceat appellare, vel ad eius auctoritate principantem: 15. primæ, & 22. ſecundæ.

XXXIIX. Perfectionem euangelicam ſummæ paupertatis ſeruare debentem, nihil immobilium in ſua poteſtate habere poſſe absque determinato propoſito, quodlibet tale habitum vendendi, cum primum potuerit, pretiumque pauperibus tribuendi: mobilis autem, aut immobilis rei nullius habere dominium ſeu poteſtatem, cum propoſito ſcilicet vendicandi eam coram iudice coactiuo ab auferente vel auferre volente: 13. & 14. ſecundæ.

XXXIX. Epiſcopis, reliquisque miniſtris euangelicis, quę ad alimentum & tegumentum neceſſe fuerint, ſaltem quotidiana vitæ, quæ miniſtrat euangelium, multitudo vel perſona ſingularis, ſecundum legem diuinam & ſuam poſſibilitatem exhibere tenetur, decimas vero vel alterum quid aliud, ſi ſuperfuerit dictorum miniſtrorum neceſſitati ſupplendæ nequaquam: 14. ſecundæ.

XL. Legislatorem fidelem, aut eius auctoritate principantem, in ſubiecta ſibi prouincia compellere poſſe tam epiſcopos quam reliquos euangelicos miniſtros, quibus de ſufficientia victus & tegumenti prouiſum eſt ad diuina officia celebranda, & ſacramenta eccleſiaſtica miniſtranda: 15. primæ, & 8. ſecundæ.

XLI. Epiſcopum Romanum & alium quemlibet eccleſiaſticum, ſeu ſpiritualem miniſtrum, ſecundum legem diuinam per ſolum fidelem legislatorem, aut eius auctoritate principantem, vel fidelium generale conſilium ad officium eccleſiaſticum ſeparabile

rabile promoueri debere, ab eodem quoque suspendi atque priuari, exigente delicto: 15. primæ, & 22. secundæ.

XLII. Possent autem aliæ quam plures & vtiles conclusiones ex prioribus diuisionibus per necessitatem inferri, quas tamen deduximus, contenti sumus, quoniam ad prædictam pestem cum ipsius causa succidendam, facilem atque sufficientem præbent ingressum.

DEFENSORIS PACIS TERTIAE DICTIONIS, FINIS.